

UNIWESYTET PEDAGOGICZNY
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Wydział Filologiczny

Maryna Fedoriuk

Formy adresatywne we współczesnym dyskursie religijnym
języka polskiego i ukraińskiego
(studium porównawcze)

Rozprawa doktorska
napisana pod kierunkiem
prof. dra hab. Stanisława Koziary

Kraków 2019

Spis treści

Wprowadzenie	6
Rozdział I	
Zagadnienia wstępne	8
1.1. Cel, założenia i struktura pracy	8
1.2. Metodologia badań	11
1.2.1. Kryterium klasyfikacji form adresatywnych	11
1.2.2. Cztery domeny opisu form adresatywnych w dyskursie religijnym	12
1.2.3. Gatunki dyskursu religijnego wobec adresata mówienia	12
1.2.4. Metody badawcze i procedury opisu	12
1.3. Charakterystyka źródeł materiałowych opracowania	16
1.3.1. Kryterium ekscerpacji tekstowej.....	16
1.3.2. Zakres chronologiczny	16
1.3.3. Klasyfikacja źródeł materiałowych	18
Rozdział II	
Podstawy teoretyczne pracy	26
2.1. Aparat pojęciowy pracy	26
2.1.1. Formy adresatywne	26
2.1.2. Grzeczność.....	32
2.1.3. Etykieta językowa	33
2.1.4. Grzeczność a etykieta językowa	35
2.1.5. Komunikacja religijna	37
2.1.6. Język religijny	38
2.1.7. Dyskurs religijny	41
2.1.8. Triada: dyskurs-gatunek-tekst	45
2.1.9. Styl religijny.....	46
2.2. Formy adresatywne jako składnik aktu mowy	48
2.2.1. Teoria performatywów	49
2.2.2. Aspekty aktu mowy.....	49

2.2.3. Akty mowy bezpośrednie i pośrednie.....	50
2.2.4. Klasyfikacje aktów mowy J. Austina i J. Searle'a	50
2.2.5. Formy adresatywne jako elementy aktów mowy o funkcji grzecznościowej	51
2.3. Formy adresatywne jako wyznacznik kategorii grzeczności	54
2.3.1. Historia badań w językoznawstwie polskim	54
2.3.2. Historia badań w językoznawstwie ukraińskim	57
2.3.3. Wykaz opracowań polskich	59
2.3.4. Wykaz opracowań ukraińskich	61
2.4. Klasyfikacje form adresatywnych	61
2.4.1. Klasyfikacje E. Tomiczka i M. Łazińskiego (na materiale języka polskiego)	61
2.4.2. Leksyko-semantyczne grupy nazw adresata mówienia w ujęciu M. Skaba (na materiale języka ukraińskiego)	64
Rozdział III	
Formy adresatywne w dyskursie religijnym	67
3.1. Kontekst i uwarunkowania w Polsce	67
3.1.1. Formy adresatywne w Kościele katolickim	68
3.1.2. Formy adresatywne w wybranych Instytutach Życia Konsekwowanego....	87
3.2. Kontekst i uwarunkowania na Ukrainie	129
3.2.1. System tytułowania w Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej	132
3.2.2. System tytułowania w Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej	137
3.2.3. Problem kodyfikacji form adresatywnych w ukraińskim prawosławiu	141
3.2.4. Specyfika funkcjonowania form adresatywnych w Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego, Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego, Ukraińskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej (przed 15 grudnia 2018 r.)	144
3.2.5. Podsumowanie.....	148
Rozdział IV	
Prezentacja materiału	150
4.1. Rozwiązanie symboli i skrótów zastosowanych w prezentacji	150
4.2. Formalno-syntaktyczne typy wyekscerpowanych form adresatywnych na materiale języka polskiego	152

4.3. Formalno-syntaktyczne typy wyekscerpowanych form adresatywnych na materiale języka ukraińskiego	169
4.4. Wyniki ankiet	176
Rozdział V	
Pragmatyczne ujęcie form adresatywnych w czterech typach relacji komunikacyjnych: wierni – duchowni, duchowni – wierni, duchowni – duchowni, wierni – wierni	190
5.1. Strukturalno-semantyczna analiza form adresatywnych w polskim dyskursie religijnym	190
5.2. Klasy semantyczne form adresatywnych (na materiale polskim)	227
5.3. Podsumowanie	256
5.4. Strukturalno-semantyczna analiza form adresatywnych w ukraińskim dyskursie religijnym.....	258
5.5. Klasy semantyczne form adresatywnych (na materiale ukraińskim)	275
5.6. Podsumowanie	282
Rozdział VI	
Analiza porównawcza form adresatywnych w polskim i ukraińskim dyskursie religijnym	284
6.1. Modele tworzenia tytułarnych form adresatywnych	284
6.2. Formalno-syntaktyczne typy form adresatywnych	285
6.2.1. Formalno-syntaktyczne typy zbieżne	286
6.2.2. Formalno-syntaktyczne typy odmienne	289
6.2.3. Analiza wyników badań	290
6.3. Klasy semantyczne	292
6.4. Porównawcze pragmatyczne ujęcie form adresatywnych w ustnej komunikacji religijnej	294
6.4.1. Użycie kompletnych sposobów wyrażania adresatywności	294
6.4.2. Wykorzystanie imienia (I), nazwiska (N)	298
6.4.3. Użycie tytułatury	301
6.5. Podsumowanie	304
6.5.1. Zbliżenie typologiczne	304
6.5.2. Tendencje odzwierciedlające specyfikę funkcjonowania form adresatywnych we współczesnym dyskursie religijnym polskim i ukraińskim	305

6.5.3. Cechy wykorzystania form adresatywnych we współczesnym dyskursie religijnym	308
Wnioski	309
Wykaz i objaśnienie skrótów	311
Bibliografia polska	313
Netografia polska	327
Źródła materiałowe polskie	331
Bibliografia ukraińska	334
Netografia ukraińska	344
Źródła materiałowe ukraińskie	346
Aneksy	347

Wprowadzenie

Podjęcie problemu opisu specyfiki funkcjonowania form adresatywnych we współczesnym dyskursie religijnym w ujęciu porównawczym stało się dla mnie istotnym zagadnieniem badawczym z kilku przyczyn.

Pierwsza z nich wynikała z chęci przybliżenia współczesnej ukraińskiej kultury religijnej Polakom, którzy mimo, iż są sąsiadami, mają małą wiedzę o aktualnej sytuacji w innym, bliskim kręgu kulturowym. Ukraina bowiem, pielęgnując tradycję bizantyjską jeszcze z czasów Rusi Kijowskiej, obecnie tworzy tolerancyjną przestrzeń dla współegzystencji w swej odmienności kilku konfesji chrześcijańskich. Fascynacja wielokonfesyjnością chrześcijaństwa na Ukrainie, którą historycy często objaśniają efektem przeplatania się wschodnich i zachodnich tradycji religijnych (por. Типић 2001: 310-315), wzbudziła we mnie jako badaczu chęć poznania obok prawosławia katolicyzmu, który w pewien sposób też przyczynił się do wzbogacenia źródeł kształtowania się kultury ukraińskiej w jej postaci współczesnej, a poniekąd również stał się przyczyną dzisiejszej wielokonfesyjności. Z tego punktu widzenia ciekawe wydawało się szukanie podobieństw, zapożyczeń, cech wspólnych, ale także różnic z kulturą sąsiednią. Dlatego niezbędnym stało się polsko-ukraińskie ujęcie porównawcze funkcjonowania wybranych jednostek językowych pod kątem kulturowym.

Druga przyczyna podjęcia badań nad stosowaniem form i zwrotów adresatywnych w komunikacji religijnej zrodziła się z praktycznych potrzeb przede wszystkim użytkowników języka ukraińskiego. Nieobecność jeszcze do dziś (wobec licznych polskojęzycznych prób kodyfikacji norm językowej etykiety kościelnej) kompletnego ukraińskojęzycznego wydania na kształt poradnika językowego, który uwzględniałby prawidłowości stosowania konkretnych form i zwrotów adresatywnych wobec przedstawicieli Cerkwi w komunikacji religijnej, wymusiła we mnie potrzebę badawczą wypełnienia tej luki, a zarazem i logicznego objaśnienia tej sytuacji. Ograniczenie komunikacji z reprezentantami Kościoła w socjalistycznej Polsce i zerwanie z tradycjami religijnymi w radzieckiej Ukrainie, gdzie człowiek był pozbawiony swobody praktyki religijnej i dostępu do wiedzy religijnej, spowodowało, iż wiedza ta nie stawała się doświadczeniem indywidualnym potencjalnego wiernego. Problem niestosownego użycia konkretnych form adresatywnych często rodził się nie tylko z braku wiedzy teoretycznej na temat przysługującej danemu reprezentantowi Cerkwi czy Kościoła formy adresatywnej, lecz także z niemożliwości identyfikacji reprezentanta konkretnej wspólnoty wyznaniowej czy też nieznaności samego układu hierarchicznego instytucji religijnej.

Wreszcie trzecia przyczyna to chęć przybliżenia dialogu kulturowego od strony językowej. Strukturyzacja wiedzy o funkcjonowaniu form adresatywnych we współczesnym dyskursie religijnym Polaków i Ukraińców ma między innymi eliminować trudności językowe związane z nieuwzględnieniem różnic etykietalnych w prowadzeniu przez przedstawicieli Cerkwi i Kościoła niekiedy koniecznej religijnej komunikacji międzykonfesyjnej.

Rozdział I

Zagadnienia wstępne

1.1. Cel, założenia i struktura pracy

Przedmiotem rozważań podejmowanych w niniejszej rozprawie jest problem funkcjonowania jednego z typów stereotypowo zakorzenionych, utrwalonych zachowań etykietalnych, mianowicie form adresatywnych.

Wykorzystanie wskazanych jednostek językowych zależy od tego, kto, do kogo i w jakiej sytuacji komunikacyjnej się zwraca, a także determinowane jest polityczno-społecznym układem oraz wyznaczonym paradygmatem kulturowym poprzez respektowanie zakorzenionej tradycji językowej. Pod tym względem etykieta kościelna i cerkiewna stanowią dla nas niezwykle interesujący obiekt badawczy. Obie bowiem reprezentują archaiczny społecznościowo-instytucjonalny model komunikacji, który funkcjonuje dziś równolegle z innymi modelami i jest oparty o normy i wzory wywodzące się z poprzednich epok historycznych. Jednakże w przypadku Kościoła katolickiego w Polsce mamy do czynienia z ciągłością i homogenicznością modelu utrwalonej tradycji religijnej, natomiast w przypadku Cerkwi Ukrainy – z sytuacją pluralizmu wyznaniowego z heterogenicznym modelem zerwanej w swojej ciągłości tradycji religijnej po okresie ateistycznym sowieckim.

Przynależność jednego z mówiących do kręgu osób duchownych wyznacza specyfikę aktu komunikacji religijnej, gdzie obowiązkowe jest zrytualizowanie zachowań komunikacyjnych oraz przestrzeganie ceremoniału kościelnego podczas uroczystości.

Archaiczność modelu religijnej komunikacji zachowuje się między innymi ze względu na potrzebę odzwierciedlenia w zobowiązujących normach etykietalnych charakteru ceremonialności, a także okazywania wyjątkowej czci i poważania wobec przedstawicieli Cerkwi czy Kościoła jako instytucji, które mają reprezentować Boga.

Religijna komunikacja odzwierciedla kościelną przestrzeń interakcji społecznej, precyzyjnie i ściśle podporządkowując ją normom etykiety kościelnej. Normy etykietalne z kolei zapewniają jej reglamentację wewnątrz instytucji kościelnej oraz poza nią, wiążąc kościelne ze świeckim.

Odwołując się do podziału wprowadzonego przez Wiesława Przyczynę na komunikację *ad intra* i *ad extra*, która oznacza wewnątrzkościelnie i zewnątrzkościelnie komunikowanie się (Przybylska, Przyczyna 2005: 213), skupię się na pierwszym typie komunikacji ze względu na to, że przewiduje ona interakcję członków określonej wspólnoty w sferze doświadczenia religijnego. Interesować mnie będą cztery kierunki komunikacji

religijnej: **duchowni – duchowni, duchowni – wierni, wierni – duchowni**, a także **wierni – wierni** w sytuacjach komunikacyjnych dotyczących życia wspólnotowego (na przykład podczas pielgrzymki).

Podjmując problematykę polskiej i ukraińskiej językowej etykiety kościelnej i cerkiewnej, jako istotny punkt widzenia przyjmuję to, że owe systemy językowo-etykietalne są składnikami ogólnych, narodowych systemów konwencji obyczajowej, chociaż mogą też przeciwstawiać się tzw. świeckiej etykietce językowej.

Celem niniejszej rozprawy jest przeprowadzenie analizy porównawczej form adresatywnych (dalej FA) funkcjonujących w polskim i ukraińskim dyskursie religijnym, odzwierciedlenie współczesnego stanu ich funkcjonowania w wybranych, względnie dialogicznych wobec czynnika adresata mówienia różnych gatunkach dyskursu religijnego, do których należą: listy pasterskie, kazania, homilie, przemówienia okolicznościowe, oficjalna korespondencja duchownych oraz ustna komunikacja codzienna pomiędzy wiernymi i duchownymi; uwzględnienie przejawów kompetencji komunikacyjnej w zakresie stosowania form adresatywnych w komunikacji religijnej w relacjach: wierni – duchowni, duchowni – wierni, duchowni – duchowni oraz wierni – wierni w odpowiednich sytuacjach komunikacyjnych.

Obiektem badania są wyodrębnione konteksty językowe zawierające formy i złożone zwroty adresatywne we współczesnym dyskursie religijnym Polaków i Ukraińców.

Przedmiotem badania jest stylistycznie i socjologicznie zdeterminowana specyfika funkcjonowania form adresatywnych we współczesnym polskim i ukraińskim dyskursie religijnym.

Zamierzone cele wymagają wykonania następujących zadań:

1) opracowanie bibliografii prezentującej rozważania autorów na temat miejsca i roli form adresatywnych w ramach poszczególnych systemów językowych; wskazanie na czynniki dotyczące uwarunkowań historycznych w prawosławnej, greckokatolickiej oraz katolickiej tradycji pomagające zrozumieć genezę kształtowania się współczesnego podsystemu adresatywnego jako składnika współczesnej etykiety kościelnej;

2) zebranie materiału językowego w różnorodnych źródłach z okresu po II Soborze Watykańskim w języku polskim i z czasów powstania pierwszej formacji Cerkwi Autokefalicznej w języku ukraińskim w postaci pisemnej (listy pasterskie, kazania wybranego autorstwa) oraz w postaci ustnej (zapisywanie zasłyszanych kontekstów użycia form adresatywnych i nagranie wywiadów z duchownymi w celu opisanie codziennej ustnej komunikacji pomiędzy duchownymi a wiernymi);

3) dokonanie na wybranym materiale tekstowym ekscerpcji oraz kwerendy kontekstów pragmatycznych, w których występują formy adresatywne;

4) stworzenie ogólnego rejestru występujących form adresatywnych pod względem różnorodności (osobno na materiale polskim i ukraińskim);

5) analiza funkcjonowania form w uzyskanych kontekstach oraz ich klasyfikacja według kryteriów: formalno-syntaktycznego oraz semantycznego (osobno na materiale polskim i ukraińskim);

6) analiza porównawcza form adresatywnych występujących w dyskursie współczesnych Polaków i Ukraińców (ujawnienie różnic i podobieństw funkcjonowania oraz opisanie głównych tendencji ich użycia).

Teoretyczne znaczenie pracy ujawnia się w odzwierciedleniu konkretnych zjawisk językowych w zakresie stosowania form adresatywnych w dyskursie religijnym. Rozważania na temat użycia tych jednostek językowych w blisko spokrewnionych językach w aspekcie porównawczym daje możliwość prześledzenia, jaki wpływ miały poszczególne kulturowe czynniki na stanowienie i rozwój narodowych podsystemów adresatywnych oraz jak one realizują się we współczesnym polskim i ukraińskim dyskursie religijnym.

Praktyczne znaczenie podjętych badań dotyczy możliwości stworzenia poradników z zakresu etykiety językowej cerkiewnej i kościelnej, ułatwiających zwłaszcza komunikację religijną polsko-ukraińską; swego rodzaju słownika form adresatywnych dla osób duchownych (na materiale języka ukraińskiego) na wzór istniejących obecnie analogicznych publikacji polskich. Tego rodzaju opracowanie mogłoby posłużyć również do stworzenia kursów fakultatywnych dla studentów ukrainistyki w Polsce oraz studentów polonistyki na Ukrainie.

Nowe zamierzenia naukowe niniejszej pracy polegają na stworzeniu opisu współczesnego obrazu funkcjonowania form adresatywnych w polskim i ukraińskim współczesnym dyskursie religijnym.

Niniejsza praca składa się z sześciu części: metodologicznej, dwóch teoretycznych oraz z trzech części praktycznych.

W pierwszej części zostały zawarte zagadnienia wstępne, mianowicie: zostały opisane główne metody i procedury opisu materiału badawczego, scharakteryzowane główne typy źródeł materiałowych, objaśnione kryteria ekscerpcji tekstowej, cezury czasowe oraz niesymetryczność uzyskanego materiału językowego do ujęcia porównawczego.

Druga część ma charakter teoretyczny. W niej zaprezentowano główne zagadnienia teoretyczne dotyczące badań nad formami adresatywnymi jako składnikami aktu mowy i

wyznacznikami grzeczności. Zdefiniowano pojęcia kluczowe pracy: formy adresatywne, grzeczność językowa, etykieta językowa, język religijny, dyskurs religijny, komunikacja religijna. Opisano współczesny stan badań form adresatywnych w polskim i ukraińskim językoznawstwie. Scharakteryzowano typologie form adresatywnych stworzone przez polskich i ukraińskich językoznawców w ramach narodowych systemów nazewnictwa adresata mówienia.

W trzeciej części uwzględniono uwarunkowania historyczne tworzenia form i zwrotów adresatywnych w etykietach kościelnej i cerkiewnej na materiale języków polskiego i ukraińskiego. W celu wyczerpującego opisu idealnego obrazu wykorzystania form adresatywnych w komunikacji religijnej stworzono matryce językowe na podstawie zaleceń poradnikowych oraz wskazano na niektóre cechy specyficzne w funkcjonowaniu form adresatywnych w rzeczywistości komunikacyjnej Polaków i Ukraińców odbiegające od wzorców poradnikowych.

Cześć czwarta i piąta mają charakter praktyczny, bowiem stanowią prezentację oraz analizę materiału i właśnie w nich ukazuje się wartość badawcza. W tych częściach opisano miejsce i rolę form adresatywnych w polskim i ukraińskim dyskursie religijnym. W części analitycznej dodaje komentarze z własnego doświadczenia empirycznego, obserwacji lingwistycznych, analizuję wyniki ankiet oraz konteksty pragmatyczne z wyekscerpowanych tekstów wybranych gatunków dyskursu religijnego. Ponadto proponuję formalno-syntaktyczną klasyfikację uzyskanych form i zwrotów oraz osobno opisuję klasy semantyczne form adresatywnych pochodnych z materiału badawczego. Pragmatycznie ujmuję FA funkcjonujące w aktach komunikacyjnych we wspomnianych czterech typach relacji: duchowni – wierni, wierni – duchowni, duchowni – duchowni, wierni – wierni na podstawie wybranych kontekstów z poszczególnych gatunków dyskursu religijnego.

Szosta część ma charakter studium porównawczego. Wyciągnięte z analizy kontrastywnej wnioski wskazują na różnice i podobieństwa w funkcjonowaniu form adresatywnych w polskim i ukraińskim dyskursie religijnym, a także pokazują główne tendencje ich użycia.

1.2. Metodologia badań

1.2.1. Kryterium klasyfikacji form adresatywnych

Nadrzędnym w klasyfikacji FA jest kryterium formalno-syntaktyczne. W ramach analizy komponentowej realizuje podział na schematy proste i złożone. Podstawą do wyodrębniania schematów złożonych jest nie zawiałość samej konstrukcji, w granicach której

znajdujemy pojedynczy nadrzędny wyraz nominalny, lecz sama liczba nadrzędnych wyrazów adresatywnych (dwa i więcej), które zawiera sformułowana konstrukcja adresatywna. Dlatego w obrębie schematów prostych znajdujemy zarówno pojedyncze formy nominalne, jak też całe zwroty w postaci wyrażenia syntaktycznego, zdania prostego lub nawet zdania złożonego o związkach podrzędności. A schematy złożone są syntaktycznymi połączeniami różnego typu konstrukcji prostych logicznie i intonacyjnie składających się w całość.

1.2.2. Cztery domeny opisu form adresatywnych w dyskursie religijnym

W ramach wyekscerpowanych schematów formalno-syntaktycznych będą interesowały nas pragmatyczne warunki realizacji użytych konstrukcji adresatywnych w aktach komunikacyjnych następujących relacji nadawczo-odbiorczych: **duchowni – duchowni, duchowni – wierni, wierni – duchowni** oraz **wierni – wierni** w sytuacjach, w których wierni nawzajem posługują się wyłącznie językiem religijnym. W tym przypadku sama relacja determinuje obecność w tej domenie pewnych klas semantycznych form adresatywnych. Dlatego opisuję poszczególne klasy osobno w ramach każdej z wymienionych wyżej odsłon relacyjnych.

1.2.3. Gatunki dyskursu religijnego wobec adresata mówienia

Analizie poddane zostały różne gatunki dyskursu religijnego zawierające realnego adresata mówienia: mowa ustna spontaniczna, przemówienia, słowa; kazania i homilie, listy pasterskie oraz inne dokumenty kościelne zbliżające się do nich gatunkowo (np. orędzia), inna korespondencja prowadzona przez duchownych.

1.2.4. Metody badawcze i procedury opisu

Specyficzność materiału badawczego nie pozwala na stosowanie jednej metody opisu. Frekwencyjność wystąpienia konkretnych jednostek językowych w analizowanych tekstach w połączeniu z czasowością ich trwania służą jako wyznaczniki w nadawaniu ocen ujawnionym zjawiskom językowym.

W pracy wykorzystano następujące **metody** badawcze:

Metoda empiryczna – polega na opisywaniu zjawisk językowych przez pryzmat własnego doświadczenia językowego i komunikacyjnego.

Analiza strukturalna – jest charakterystyką morfologiczno-syntaktycznego planu wyrażania badanych jednostek językowych.

Analiza semantyczna – pozwala charakteryzować plan treści, czyli leksykalno-semantyczne wypełnienie FA.

Analiza kontekstualna – jest przeprowadzana w celu ujęcia FA jako jednostki tekstowej użytej w ramach dyskursu, gdzie cechy semantyczne ujawniają się w ramach wyodrębnionego kontekstu pragmatycznego.

Analiza komponentowa – została przeprowadzona ze względu na różną liczbę elementów wypełniających schematy strukturalne użytych konstrukcji adresatywnych.

Analiza socjolingwistyczna – pozwala prześledzić związek między zjawiskami językowymi a społecznymi, gdzie FA jako przedmiot tej analizy jest jednym z przykładów takiego wzajemnego oddziaływania.

Analiza etnologiczna – zmierza do charakterystyki kulturowej użycia FA w dyskursie religijnym różnych narodów przebywających w kręgu własnych tradycji religijnych.

Analiza porównawcza (w ramach wybranych korpusów materiałowych) – pozwala wskazać na różnice i podobieństwa użycia FA w zebranych korpusach materiałowych języka polskiego i ukraińskiego.

Procedury opisu to:

1) ekscerpca i kwerenda tekstowa oraz źródłowa

Kwerenda tekstowa – przeprowadzona została w celu uzyskania kontekstów pragmatycznych (z użyciem form adresatywnych) w różnych gatunkach dyskursu religijnego (wybranych pod względem tego, czy jest w nich przewidziany realny jednostkowy lub kolektywny adresat mówienia). Dane teksty funkcjonują w opracowanych zbiorach pisanych opublikowanych, jak też w zasobach elektronicznych: na stronach internetowych konkretnych jednostek religijnych lub w serwisach internetowych wyspecjalizowanych portali religijnych.

Kwerenda źródłowa – objęła takie rodzaje czynności, jak:

- praca z zasobami słownikowymi i encyklopedycznymi – w ramach tej czynności korzystałam ze słowników praktycznych, etymologicznych oraz pojęć religijnych. W słownikach praktycznych (Zgólkowa 1994-2005; Білодід та ін. 1970-1980; Гринчишин 1978, 2010; Бусел 2009) przede wszystkim interesowało mnie, czy są zawarte w nich wybrane leksemy stanowiące m.in. repertuar środków adresatywnych w poszczególnych językach, a także, czy jest odnotowane ich znaczenie semantyczne, i dopiero później – uwaga o tym, czy wyraz używany jest jako forma adresatywna. Obecność badanych wyrazów w zasobach słownikowych przede wszystkim wskazuje na ich systemowy charakter użycia. W *Słowniku staropolskiej terminologii chrześcijańskiej* (Karpluk 2001) często można było prześledzić zasięg tradycji językowej w zakresie diachronii (jak dawno temu dany wyraz zakorzenił się w poświadczeniach tekstowych języka religijnego i został odnotowany w

zasobach słownikowych). Ponadto wykorzystano słowniki etymologiczne (Bańkowski 2000; Brückner 2000, Boryś 2005; Огієнко 1979-1995, Мельничук 1982-2005) uwzględniające pochodzenie niektórych wyrazów, a w niektórych przypadkach też drogę zapożyczenia z języków obcych. Praca z encyklopediami katolickimi (Nowodworski, red., 1875; Walkusz, red. 1993) i prawosławną (Алексий II, red. 2003) zaowocowała uzupełnieniem wiedzy o porządkach hierarchicznych Kościoła katolickiego oraz Cerkwi prawosławnej, pozwoliła zapoznać się z ich historią, zrozumieć znaczenie niektórych terminów teologicznych oraz głębiej przyjrzeć się temu, jakie są obiektywne powody kształtowania się kościelnego i cerkiewnego podsystemu adresatywnego;

- praca z publikacjami poradnikowymi oraz naukowymi – to opracowanie informacji na temat użycia FA zawartych w poradnikach językowych oraz artykułach naukowych poświęconych temu problemowi pozwoliło prześledzić, jak dla badaczy tego zagadnienia przedstawia się obraz idealnej komunikacji religijnej w zakresie stosowania form adresatywnych. Na podstawie tego obrazu zostały sformułowane zasady normatywnego wykorzystania FA, orientując na które, można oceniać funkcjonujące we współczesnym dyskursie religijnym formy adresatywne jako użyte zgodnie z normą językową czy poza nią wykraczające oraz to, czy istniejące w uzusie językowym formy są właściwie czy błędnie przyporządkowane wobec realnego adresata mówienia;

- obserwacja uczestnicząca – tego rodzaju procedura przewidywała uczestnictwo w komunikacji religijnej z jednoczesną możliwością analizy zauważonych zjawisk językowych. Tzw. badanie od wewnątrz, wejście w określoną wspólnotę w roli badacza i członka grupy jednocześnie sprawia, że efekty komunikacji religijnej zostają opisane na podstawie samodzielnie zdobytego doświadczenia empirycznego;

- wywiady z duchownymi – ta czynność umożliwiła uzupełnienie braku wiedzy na temat sposobu tworzenia wzajemnych relacji językowych przez duchownych ze względu na historię znajomości, pewne zobowiązujące etykietalne wzorce zachowań językowych oraz ułatwiła opis współczesnego obrazu funkcjonowania form adresatywnych, zwłaszcza w relacji duchowni – duchowni;

- przeprowadzanie ankiet – przewidywało odwoływanie się do doświadczenia empirycznego respondentów, w wyniku czego powstał opis niektórych tendencji użycia form adresatywnych w dyskursie religijnym. Ankiety zostały sporządzone głównie w celu zbadania kompetencji komunikacyjnej respondentów w zakresie stosowania form adresatywnych wobec duchownych, a zwłaszcza stopnia rozeznania tytulatury kościelnej i cerkiewnej;

- opracowywanie papierowej korespondencji kościelnej i cerkiewnej – w ramach tej czynności mamy do czynienia z obiektem badań, specyfiką którego jest to, że ekscerpcja dokonuje się nie przez badacza, lecz przez osoby duchowne udostępniające tego rodzaju materiał językowy. Taki czynnik determinuje odpowiednio pojawienie się w prezentacji materiałowej pewnych form i wyklucza obecność innych;

- praca z zasobami elektronicznymi, np. stronami internetowymi jednostek religijnych katolików, grekokatolików, prawosławnych, wersjami elektronicznymi czasopism itp. – tego rodzaju czynność pozwala uzupełnić brak informacji o układach hierarchicznych i działalności konkretnych ośrodków religijnych determinujących odpowiednie nazewnictwo, a także stwarza możliwość uzupełnienia liczby poświadczeń językowych pod względem jakościowym (co przewiduje urozmaicenie materiału językowego).

2) tworzenie rejestrów form adresatywnych – procedura ta umożliwiła identyfikację poświadczeń językowych ze względu na ich pochodzenie źródłowe oraz przybliżyła pojawienie się korpusów językowych przydatnych do analizy ze względu na stopień frekwencji konkretnych form i parametry pragmatyczne użytych FA (oprócz źródła, skąd pochodzi materiał w tego typu rejestrach, zaznaczałam też stopień frekwencji w odniesieniu do przykładów pojedynczych, relację nadawczo-odbiorczą oraz, jeśli było to istotne, gatunek dyskursu religijnego). Sporządzone zostały rejestry według źródeł pochodzenia, jak również skonsolidowane ogólne, osobno na materiale języka polskiego i ukraińskiego.

3) sporządzenie matryc językowych – jest to właściwie odnotowanie kompletnego repertuaru środków językowych w idealnym modelu komunikacji religijnej na podstawie zalecanych form poradnikowych Model taki przewiduje użycie form zakorzenionych w uzusie, utartych, spetryfikowanych i zgodnych z normą. Mając przy sobie ten sztucznie stworzony wzorzec użycia form adresatywnych, łatwo zauważyć tendencje od tego idealnego obrazu odbiegające, wykraczające poza normę, sygnalizujące przewartościowania.

4) sporządzenie tablic użycia form rejestrowych – ta procedura pozwala charakteryzować wykorzystane FA w poszczególnych korpusach materiałowych zgodnie z przyjętymi kryteriami opisu oraz ułatwia proces ich zestawienia pod względem podobieństw i różnic przy przeprowadzaniu analizy porównawczej.

Niżej przedstawiono też tzw. algorytm przedstawiania efektów badań w części analityczno-materiałowej pracy:

1) prezentacja materiałowa osobno w języku polskim i ukraińskim;

2) zestawienie skompletowanych w wyniku kwerendy tekstowej korpusów materiałowych obu języków oraz skonfrontowanie poświadczeń językowych na linii:

a) podsystem adresatywny polskiego języka religijnego a współczesny stan użycia,

b) podsystem adresatywny ukraińskiego języka religijnego a współczesny stan użycia;

3) opis głównych tendencji użycia form adresatywnych w ramach polskiego i ukraińskiego dyskursu religijnego szczególnie;

4) analiza porównawcza uzyskanych efektów badań: cechy wspólne, cechy odmienne i ich konfrontacja.

1.3. Charakterystyka źródeł materiałowych opracowania

1.3.1. Kryterium ekscerpji tekstowej

Zaprezentowane w tym ujęciu gatunki języka religijnego – realizujące się w konkretnych typach tekstów religijnych – zostały wybrane do analizy kontekstualnej ze względu na nadrzędne kryterium, tj. zawartej w nich adresatywności. Dla tego celu analizuję pod kątem wykorzystania form adresatywnych korespondencję kościelną, cerkiewną i międzykonfesyjną (przy tym ostatnią – w ramach prawosławia i grekokatolicyzmu na Ukrainie ze względu na polikonfesyjność jako tradycję w tym państwie), kazania i homilie jako integralną część liturgii, wywiady medialne i nagrane z osobami duchownymi, wygłoszone prymarnie i odpisane sekundarnie przemówienia lub słowa (czyli krótsze przemówienia), prymarnie pisane listy pasterskie i przesłania, inne dokumenty Kościoła, w których jest zawarty realny adresat mówienia, oraz ustną komunikację religijną. Po dokonanej ekscerpji tekstowej głównym zadaniem jest wyodrębnienie rozmaitych kontekstów pragmatycznych, w których ujawnia się znaczenie badanych jednostek językowych (tutaj – form adresatywnych).

1.3.2. Zakres chronologiczny

Trudnym zadaniem wydaje się wyznaczanie granic współczesnego dyskursu religijnego. Dyskurs ten ze względu na swoje ukierunkowanie ma wykazywać małą dynamiczność wybranych treści i całkowitą niezmiennosc sensów. A jak kształtuje się jego strona formalna? Ta, jak można zauważyć, poddaje się petryfikacji i utarciui, podobnie, jak to się dzieje z wypracowanymi przez system językowy wyrazami grzeczności. Nie stanowią wyjątku formy adresatywne funkcjonujące w tym typie dyskursu. Pewnie wiele czasu musi upłynąć, aby zauważalne zostały pewne przewartościowania w pojmowaniu normy językowej przy wykorzystaniu badanych jednostek językowych. Mierzenie tego procesu przez

dziesięciolecie czy stulecie samo w sobie też nic by nie dało, ponieważ musielibyśmy wystawić cezury czasowe w postaci dat historycznie znaczących, mające za sobą przewartościowania mentalne, ujawniające się w języku wykorzystywanym przez wspólnotę kulturową. W czym zatem należy upatrywać punktu wyjścia?

W polskiej historiografii kościelnej taka data istnieje: jest to 1962 rok – rozpoczęcie sesji II Soboru Watykańskiego, którego głównym celem i postanowieniem było dostosowanie przekazujących przez Kościół katolicki treści do potrzeb współczesności. A ponieważ prowadzenie dialogu ekumenicznego i prowadzona polityka inkulturacji wymagała rzetelnego wyboru środków językowych służących temu celowi, otworzyło to nowy etap w historii Kościoła, a zarazem położyło kres w wystawianiu granic współczesności owego dyskursu.

W kontekście historiografii ukraińskiego prawosławia, datę taką należałoby przesunąć aż do roku 1990, kiedy Ukraińska Cerkiew Prawosławna na prawach szerokiej autonomii zaistniała jako jednostka. Z kolei w odniesieniu do odrodzenia grekokatolicyzmu, to datą wyjścia z podziemia Ukraińskiej Cerkwi Grekokatolickiej po okresie oficjalnego zlikwidowania w totalitarnym Związku Radzieckim – jest rok 1989. Jak widzimy, nie da się zrównoważyć tych procesów, gdyż Cerkiew prawosławna i grekokatolicka sytuują się na zupełnie innym etapie rozwojowym, i wtedy, kiedy omawiamy polski dyskurs religijny już na tle procesów globalizacji i demokratyzacji, w kontekście ukraińskim należy uwzględnić dopiero procesy odrodzenia i powrotu do korzeni, nie wykluczając przy tym równoczesnych wpływów globalizacyjnych, ponieważ mamy do czynienia z okresem po zerwaniu z tradycją.

W celu konfrontacji opisów językowych konieczne jest odnalezienie daty równoległej, objaśniającej daleko wcześniejsze istnienie tekstów religijnych ukraińskojęzycznych, które są poświadczeniami trwania ukraińskiego dyskursu religijnego, a nie jego powstania „z niczego”. I tu dopiero należy wyjaśnić to, że dotychczasowe formalne nieistnienie Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej wcale nie oznaczyło jej nieistnienia mentalnego. W ten sposób, w kontekście współczesnego stanu rzeczy, należałoby mówić co najmniej o stuletniej tradycji ukraińskiego prawosławia, a za swoistą zapowiedź wydarzeń z okresu odzyskania przez Ukrainę niepodległości uważać dziedzictwo W. Łypkiwskiego¹, w którego listach pierwszorzędną była kwestia Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Autokefalicznej. O zauważalnej ciągłości tradycji zwracania się do duchownych możemy sądzić już na podstawie tekstów z lat 60-tych XX wieku, które pozostały jako ślad działalności archijereja Ukraińskiego Egzarchatu Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi Mychajła

¹ Już w 1919 r. o. W. Łypkiwskij odprawił pierwszą liturgię w języku ukraińskim.

Denysenki, znanego m.in. w tamtych czasach jako metropolitę Filareta, który w wyniku podziału konfesyjnego Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi w 1992 r. zostanie Patriarchą Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Kijowskiego. Oddzielenie się od centrum moskiewskiego skłoni duchowieństwo i społeczność ukraińską ku odrodzeniu tradycji kijowskiej oraz wzbudzi kontrowersje wśród przeciwników ukraińskości prawosławia na Ukrainie², w wyniku czego przed Cerkwią jako instytucją w państwie demokratycznym stanie kwestia uświadomienia własnej tożsamości, a zarazem odrębności narodowego dyskursu religijnego, co z kolei otworzy nową stronę w jej historiografii.

Pamiętając więc o tak dużych różnicach tkwiących w okolicznościach historycznych i politycznych w procesie stanowienia polskiego i ukraińskiego dyskursu religijnego i analizując początki tradycji w ujęciu współczesnym, skupiam się przede wszystkim na ukraińskim materiale językowym pochodzącym z okresu po odzyskaniu niepodległości, nie wykluczając jednak przy tym też opracowań i przykładów użyć form adresatywnych z lat wcześniejszych, o tyle, że pod względem ilościowym jest ich dużo mniej. Nie dałoby się opracować tego, czego nie ma, bowiem w swojej większości było kontrolowane i w wyniku tego zostało zniszczone przez władze radzieckie.

I na koniec, o ile niemożliwym stało się zrównoważyć materiał językowy polski i ukraiński pod względem ilościowym, to pod względem jakościowym możliwym okazało się go skonfrontować i zauważyć główne tendencje rozwojowe.

1.3.3. Klasyfikacja źródeł materiałowych

Wszystkie źródła materiałowe ujęte w pracy można podzielić na 4 typy:

1) źródła tradycyjne

Wśród nich wyróżniamy opracowania pisane, ujęte w osobnych publikacjach oraz archiwalne.

A) pisane – do tego typu źródeł zaliczamy osobne opracowania wydane, wybrane pod kątem obecności w nich poświadczeń pisemnych wykorzystania FA w omówionym wyżej okresie chronologicznym.

Ekscepcji kontekstualno-pragmatycznej były poddane teksty zautoryzowane, oficjalnie zredagowane (w przypadku wtórnie zapisanych a prymarnie ustnych gatunków), chronologicznie i tematycznie poukładane. Na polską część materiałową złożyły się następujące publikacje: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski*, cz.1, 2 (bp. Libera, red. 2003); *Kazania, Przemówienia, Homilie Prymasa Polski S. Wyszyńskiego* (Okońska i in., red. 1986),

² W obliczu Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Moskiewskiego.

Listy Pastorskie Prymasa Polski Glempa (kard. Glemp 1999), *Pielgrzymki do ojczyzny Jana Pawła II* (Jan Paweł II 1999), *Listy apostołskie Jana Pawła II* (2013). Do części ukraińskiej jako źródła materiału językowego posłużyły przesłania, przemówienia Patriarchy Filareta (Вакуленко, ред. 2001); kazania, słowa, przesłania, przemówienia, prelekcje oraz wywiady archidiecepłarza Epifanego Dumenki (Думенко 2012).

B) archiwalne – materiał językowy do części polskiej pochodzi z korespondencji stanowiącej zasób archiwalny z lat 2014-2015. Jako źródło posłużył zbiór archiwalny Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie. Ze względu na ograniczony dostęp do zbiorów, analizie została poddana wyłącznie korespondencja wchodząca. Udostępnionych przez osobę duchowną 86 listów nadesłano na adres sanktuarium pocztą tradycyjną. Według słów kustosza, korespondencja wychodząca stanowi wyłącznie zbiór elektroniczny i nikt nie gromadzi wersji papierowych.

Jeśli chodzi o poszczególne ośrodki religijne prowadzące korespondencję, to krąg adresantów jest w swojej większości niezmienny. Potwierdza to ich wąską i podobno już wieloletnią współpracę. Za przypadkowe natomiast można uznać listy nadchodzące od kandydatów na posłów do Sejmu, czyli osób świeckich, ponieważ w takich listach często trafiamy na brak rozeznania urzędów kościelnych, co w wyniku prowadzi do błędnych użyć form adresatywnych.

Właściwie sama tematyka korespondencji, a przede wszystkim jej kierunek (wchodząca), determinuje dość ograniczony repertuar wykorzystywanych środków. Wszystkie wyekscerpowane listy bowiem nadesłano na adres księdza prałata będącego rektorem kościoła, a zarazem i kustosza sanktuarium. Najczęściej były to życzenia wielkanocne, czasem trafiały się zaproszenia z różnych okazji, np. na różnego rodzaju uroczystości, odwiedziny domów rekolekcyjnych, a jeszcze rzadziej były to odpowiedzi z podziękowaniami za współpracę.

Źródło do części ukraińskiej stanowił zbiór archiwalny wydziału teologicznego Kijowskiej Prawosławnej Akademii Teologicznej przy Narodowym Uniwersytecie w Czerniowcach. Materiał językowy pochodzi z korespondencji UPC KP z lat 2008-2014, która jest podzielona odpowiednio na wchodzącą i wychodzącą. Ogólnie analizie poddano 847 listów, lecz pod względem różnorodności występujących form wyekscerpowano 197 listów korespondencji wchodzącej oraz 272 listy wychodzącej, za której cechą charakterystyczną

można uznać sam sposób odsyłania listów – wyłącznie pocztą tradycyjną³. W przeciwieństwie do listów elektronicznych, zwykle traktowanych przez duchownych prawosławnych jako bardziej poufałe, listy tradycyjne poddawane są procesowi identyfikacji zgodnie z datą przyjęcia, co w perspektywie ma stwarzać zasób archiwalny. Krąg adresatów listów nie zmienia się, co potwierdza ciągłość więzi łączących uczelnie duchowe oraz inne ośrodki współpracujące z Kijowską Prawosławną Akademią Teologiczną.

Analizując, w jakim stopniu różnorodna i częsta jest korespondencja międzykonfesyjna, zauważyłam kilka osobliwości:

- nie prowadzono symetrycznej korespondencji z UPC MP. Pojedyncze próby prowadzenia dialogu ze strony UPC KP pozostają bez odpowiedzi i jeśli nawet z UPC MP przychodzi odpowiedź, to w liście tym nie doszukamy się w stosunku do duchownych UPC KP żadnych form czy zwrotów adresatywnych obowiązujących zgodnie ze stopniami święceń. W UPC MP unika się jakichkolwiek form tytułarnych w stosunku do duchownych nazwanej wyżej konfesji, nie używa się też żadnych nazw ocennych, ogranicza się jedynie do bardziej abstrakcyjnego pod tym względem „wykania”;

- inicjatorami komunikacji religijnej w kierunku UAPC – UPCKP w większości są wierni wybranych wspólnot cerkiewnych, bowiem są autorami listów kolektywnych. UPC KP ogranicza się w tym przypadku do powściągliwej odpowiedzi pozdrowieniowej;

- komunikacja religijna pomiędzy UGKC oraz UPC KP przedstawiona jest na poziomie instytucjonalnym (np. sekretarz Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie zawsze odsyła listy pozdrowieniowe do władz Kijowskiej Prawosławnej Akademii Teologicznej z okazji Świąt Bożego Narodzenia czy Wielkanocnych). Poza tym przychodzą też zaproszenia do udziału w konferencjach teologicznych.

Aby zrozumieć, dlaczego akurat te czy inne konstrukcje adresatywne są częstsze w listach osób duchownych, warto zwrócić uwagę na tematykę prowadzonej korespondencji. I tak w obrębie korespondencji wchodzącej najliczniejsze są pozdrowienia z okazji początku roku akademickiego, życzenia autorstwa konkretnego archijereja lub władz konkretnej uczelni duchowej z okazji Bożego Narodzenia czy Wielkanocy, a także innych świąt chrześcijańskich kalendarzowych, życzenia bożonarodzeniowe i wielkanocne autorstwa osób świeckich; życzenia urodzinowe dla konkretnego protojereja, episkopa, rektora uczelni duchowej, pozdrowienia z okazji przyjęcia hirotonii, imienin, podnoszenia archiepiskopa do

³Być może takie konserwatywne podejście ma wyrażać chęć zachowania oficjalności i tradycjonalizmu, a ponieważ – podkreślenia wzniosłości tego rodzaju komunikacji religijnej.

rangi metropolity, zaproszenia na uroczystości jubileuszowe konkretnej uczelni, zawiadomienia o wysunięcie konkretnego przedstawiciela na Sobór, prośby skierowane do Jego Świątobliwości, np. o decyzji w sprawie przyjęcia święceń diakonatu, o zezwoleniu na zawieranie małżeństwa przez studentów wydziału teologicznego, o zezwoleniu na podjęcie studiów na uczelni przez wiernych należących do innych konfesji prawosławnych, np. Ukraińskiej czy Białoruskiej Prawosławnej Cerkwi Autokefalicznej.

Korespondencję wchodzącą możemy podzielić na dwa typy: prowadzoną w ramach jednej konfesji (np. duchowni UPC KP do wiernych tej że konfesji) oraz międzykonfesyjną (np. UAPC do UPC KP czy UGKC do UPC KP). W ramach pierwszego typu są to z reguły podziękowania za złożone życzenia z różnych okazji, np. rocznicy obchodzenia intronizacji Patriarchy, imienin itp., życzenia bożonarodzeniowe oraz wielkanocne przedstawione w dwóch typach korespondencji wchodzącej.

2) źródła elektroniczne

Wśród nich wyróżniamy serwisy oraz portale religijne, fora katolickie, greckokatolickie i prawosławne, wersje elektroniczne periodyków religijnych oraz osobne publikacje umieszczone na oficjalnych stronach wybranych ośrodków religijnych.

Główne źródło dokumentów Kościoła o życiu konsekrowanym stanowi serwis informacyjny Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce (www.zyciezakonne.pl) prowadzony przez ich Sekretariat Generalny. Przewodniczącym tego sekretariatu jest o. Janusz Sok, redemptorysta, który w odpowiedniej rubryce zamieścił zbiór dokumentów o życiu konsekrowanym z okresu posoborowego. W szeregu tych dokumentów znajdujemy listy, homilie i przemówienia Jana XXII; listy, przesłania, przemówienia i homilie Pawła VI; przemówienia i orędzia Jana Pawła I; listy, przesłania, przemówienia, homilie Jana Pawła II; listy, przesłania, przemówienia i homilie Benedykta XVI. Osobny zbiór stanowią Listy Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego.

Oprócz serwisów internetowych, na których można było znaleźć pełne dokumenty Kościoła katolickiego w Polsce (www.zyciezakonne.pl oraz www.episkopat.pl) i kazania Patriarchy Filareta Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Kijowskiego, korzystałam też z innych portali religijnych, wśród których pod względem liczebności⁴ poświadczeń należałoby wymienić katolickie www.opoka.org.pl, www.katolik.pl, www.wiara.pl, www.mateusz.pl, www.bosko.pl, www.fronda.pl, prawosławny www.logos.at.ua oraz greckokatolicki www.old.dyvensvit.org.

⁴Wykaz wszystkich wykorzystanych źródeł materiałowych umieszczono w bibliografii.

Niekiedy odpowiednie konteksty pragmatyczne zawierające FA można było znaleźć w internetowych wydaniach czasopism religijnych. Jeśli chodzi o źródła do części polskiej, to m.in. są to: www.niedziela.pl, www.libertas.pl, a do części ukraińskiej dołączyłam materiał pochodzący z www.svitlo.orthodox.lviv.ua, www.archive.wz.lviv.ua, www.svitlytsia.crimea.ua, www.zazimye.info.

Poza tym znajdowałam też poświadczenia językowe wśród materiałów różnych rubryk na oficjalnych stronach internetowych poszczególnych ośrodków lub internetowych wspólnot religijnych, m.in.: www.liturgia.pl, www.brewiarz.pl, www.katollementarz.pl; www.archangel.kiev.ua. Z pozostałymi natomiast można zapoznać się w części bibliograficznej. Przydatne do badania wykorzystania FA w kierunku wierni – wierni stały się też fora: katolickie www.zchrystusem.pl, www.walkaduchowa.fora.pl, greckokatolickie www.forum.ugcc.org.ua i prawosławne www.livingrosary.org.ua.

3) źródła ankietowe

A) polskie ankiety

Respondentami polskich ankiet zostali studenci III roku teologii oraz turystyki religijnej na Uniwersytecie JPII w Krakowie. Do grupy badaniowej zgłosiło się 40 chętnych z różnych grup tych dwu kierunków. Reszta odmówiła udziału w wypełnianiu ankiet, motywując to brakiem chęci współpracy lub kompetencji językowej i komunikacyjnej. Akurat ta grupa społeczna (studenci) została wybrana nie tylko ze względu na wiek czy też płeć (bowiem moim celem badawczym nie było uzyskanie danych socjologicznych), lecz głównie z powodu ich potencjalnej styczności z duchowieństwem katolickim (nie tylko jako z osobami duchownymi, lecz także jako prowadzącymi zajęcia, praktyki i władzami uczelnianymi, gdzie krzyżowałyby się ich świeckie i duchowne rangi oraz role społeczne).

Ankieta 1 *FA ze względu na miejsce w układzie hierarchicznym w Kościele katolickim* została skonstruowana w taki sposób, że z jednej strony, badała stopień rozeznania tytułatury kościelnej wśród świeckich, a z drugiej – umożliwiła odwoływanie się do doświadczenia empirycznego samego respondenta w kwestii obserwacji komunikacji religijnej w kierunku duchowni – duchowni, a w tym i użycia form adresatywnych w stosunku do osób konsekrowanych.

Konstruowanie pytań w sposób *Jak zwracają się do siebie księża...* z uwzględnieniem symetrycznej oraz asymetrycznej roli adresanta i adresata pozwala też zbadać, na ile respondenci rozumieją przestrzeganie przez duchownych ogólnej reguły komunikowania się etykietałnego „użycie form adresatywnych uwzględniających miejsce w

hierarchii kościelnej zobowiązuje zarówno w kierunku niższy do wyższego, jak i wyższy do niższego”.

Ankieta 2 *Studenci teologii* badała sposoby zwracania się studentów tego kierunku do wykładowców należących do grona osób duchownych oraz do samych siebie w kolektywach mieszanych, gdzie razem studiują osoby świeckie, duchowne oraz konsekrowane. Głównym celem ankiety było sprawdzenie, w jaki sposób nakładanie się ról społecznych wpływa na wybór właściwej formy adresatywnej; co w konkretnej sytuacji komunikatywnej jest ważniejsze: to, że wykładowca jest osobą duchowną, czy to, że jest pracownikiem uczelni świeckiej; to, że studenci są równi jako słuchacze studiów i mogą wchodzić w relacje koleżeńskie, czy to, że muszą zachować dystans językowy wobec osoby duchownej w swoim gronie.

B) ukraińskie ankiety

Respondentami ukraińskich ankiet zostali studenci II i III roku na wydziale teologicznym Kijowskiej Prawosławnej Akademii Teologicznej przy Narodowym Uniwersytecie im. J. Fedkowicza w Czerniowcach. Do grupy badaniowej zgłosiło się 18 chętnych z 2 grup tego samego kierunku.

Ankieta 1 *Звертання до священства* (ze względu na miejsce w układzie hierarchicznym Cerkwi prawosławnej) została skonstruowana w podobny sposób, jak polska, o tyle, że odzwierciedla pion hierarchiczny charakterystyczny dla prawosławia, czyli odpowiednio bez krzyżowania się porządków święceń, honorowych i administracyjnych (jak to jest przyjęte w katolicyzmie). Celem tej ankiety było zbadanie stopnia rozeznania tytulatury cerkiewnej wśród wiernych, ale też osobnym zadaniem było ujawnienie doświadczenia empirycznego respondentów w sposobie tworzenia relacji językowych pomiędzy duchownymi. Osiągnięcie tego celu było możliwe przez konstruowanie pytań w sposób *Jak zwracają się duchowni równych/różnych stopni święceń do siebie?*

II część ankiety natomiast zawierała pytanie *Jak należy zwracać się do duchownych różnych stopni zgodnie z protokołem cerkiewnym* i winna była uwzględniać formy kurtuazyjne zobowiązujące w kierunku wierni – duchowni. W rezultacie respondent miał domyślić się, że w stosunku do duchownych jedne i te same formy zobowiązują zarówno duchownych, jak i wiernych, a wyrażenie „zgodnie z protokołem cerkiewnym” miało na celu rozgraniczenie użycia form kurtuazyjnych i standardowych na co dzień. W praktyce jednak

(w odpowiedziach respondentów) doszło do zmieszania się form standardowych codziennych i protokolarnych⁵.

Ankieta 2 *Студенти теології* jest ukraińskim odpowiednikiem polskiej ankiety uwzględniającym wszystkie możliwe typy relacji nadawczo-odbiorczych pomiędzy wykładowcami a studentami w przypadku, gdy jedna ze stron należy do grona osób duchownych. Ankieta także bada tworzenie relacji językowych w mieszanych kolektywach studenckich składających się odpowiednio z osób duchownych i świeckich.

Ankieta 3 *Особливості міжконфесійної релігійної комунікації* miała na celu badanie niektórych aspektów komunikacji międzywyznaniowej na Ukrainie, mianowicie: granic przyjęcia inności w ramach komunikowania się chrześcijan różnych wyznań, a nawet jednego wyznania, ale różnych podziałów jurysdykcyjnych, oraz tolerancji wobec osób duchownych innej konfesji. W przypadku odpowiedzi na pytania *Jak zwrócisz się do kapłana prawosławnego UPC KP, UPC MP, greckokatolickiego* pokazuje, czy osoby duchowne różnych konfesji są równie traktowane przez respondentów czy nie, czy może być użyta wobec nich jedna i ta sama forma, która byłaby pod tym względem uniwersalna, czy jednak istotnymi dla respondenta okazują się różnice w tradycjach nazywania, i na koniec, czy w ogóle należy tak samo zwracać się do kapłana innej konfesji, jak do duchownego ze swojej, czy może jak do osoby świeckiej, sygnalizując w ten sposób postawę zdystansowaną.

4) inne źródła materiałowe (empiryczne)

Wśród nich wyróżniamy osobno przykłady zasłyszane i nagrane. Tak źródłami materiałowo-empirycznymi są liczne obserwacje komunikowania się osób duchownych między sobą i z wiernymi na parafiach oraz poza parafią, przeprowadzone w okresie od października 2013 roku do czerwca 2014 (prawosławnych z prawosławnymi i greckokatolickich z greckokatolickimi – w Czerniowcach; katolickich z katolickimi – w Krakowie). Szczególną wartość, stanowią nagrane wywiady z prawosławnymi osobami duchownymi: kierownikiem katedry Kulturologii, Religioznawstwa i Teologii Narodowego Uniwersytetu im. J. Fedkowicza w Czerniowcach, doktorem teologii, protojerejem UPC KP Mykołajem Szczerbaniem, protojerejem mitratem UPC MP Wasylujem Korobczukiem; oraz katolickimi osobami duchownymi: kierownikiem katedry Komunikacji Religijnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie ks. prof. drem hab.

⁵Dokładnie takie rozgraniczenie jest przyjęte w etykiecie prawosławnej, lecz w świadomości respondentów z grona wiernych nie ma rozumienia tego sztywnego podziału.

Wiesławem Przychyną oraz pracownikiem Instytutu Teologii Duchowości tegoż uniwersytetu
ks. d-rem hab. Marcinem Godawą.

Rozdział II

Podstawy teoretyczne pracy

2.1. Aparat pojęciowy pracy

2.1.1. Formy adresatywne

Formy adresatywne należą do najważniejszych językowych wykładników społecznej relacji między uczestnikami interakcji. Termin ten, używany przez polskich i ukraińskich językoznawców pod wpływem prac angielskojęzycznych, gdzie funkcjonuje *Terms (rządziej forms) of addreses* (np. Braun 1988), czynnie wszedł do dyskursu naukowego i funkcjonuje równocześnie z wcześniej przyjętymi określeniami tego samego pojęcia (por. pol. *zwracania się do drugich* (Pisarkowa 1979: 5); *formy zwracania się do osób drugich* (Zaręba 1981:1); *formy zwracania się do innych* (Dąbrowska 1983: 3); *formy zwracania się do rozmówcy* (Sobolewska 1993: 26); *formy zwracania się do siebie* (Nagórko 1993: 173; Łaziński 2006:14); *sposoby zwracania się do rozmówcy* (Bula 1985: 110); *sposoby zwracania się* (Kawka 1995: 169; Sikora 2010: 8, 56; Kucharska-Dreiss 2013: 147). Oprócz tego w polskojęzycznej literaturze przedmiotowej znajdujemy też terminy bliskoznaczne, wchodzące w zakres wyżej omawianego szerszego pojęcia FA, mianowicie: *formy apelatywne*⁶ (Szarkowska 2007: 229); *sposoby określania adresata* (Masojć 2018: 378).

Jeśli chodzi o literaturę ukraińskojęzyczną, to tu mamy do czynienia z terminami *звертання* oraz *адресативні форми* (określenie przyjęte przede wszystkim z prac angielskojęzycznych, ale też po części polskojęzycznych). O wokatywie jako głównym środku wyrażania zwracania się w ramach aktu komunikacyjnego pisze Olga Myroniuk (Миронюк 2006: 70). Wołodymyr Ponomarenko na wzór innych badaczy ukraińskich (np. Богдан 1998; Миронюк 2006) konsekwentnie używa terminu *звертання* [zwracanie się], rozumiejąc pod *formami zwracania się* (formami adresatywnymi) „zasoby leksykalne i gramatyczne (przede wszystkim zaimki osobowe i rzeczowniki, w tym też przymiotniki substantive w kształcie *смапуї*, którym towarzyszą zaimki dzierżawcze), używane przede wszystkim przy zwracaniu się do osoby” (Пономаренко 2008: 12). O zapożyczeniu z gramatyk języka rosyjskiego i historycznie trudnym tolerowaniu nazwy *звертання* wspomina w swej *Граматиці апеляції* Marian Skab, gdzie również podaje datę jej tzw. legitymizacji

⁶*Formy apelatywne* lub *apelatywy* autorka definiuje jako „słowa bądź wyrażenia nominalne niezintegrowane syntaktycznie i wyróżniające się intonacją, których używamy zwracając się do kogoś w mowie lub piśmie” (Szarkowska 2007: 230). Na nietrafność użycia nazwy *apelatyw* ze względu na jego wieloznaczność w naukowej praktyce ukraińskiej wskazuje M. Skab (por. Скаб 2002в: 32). Ukraiński badacz proponuje natomiast używać określenia *засіб апеляції* (środek apelacji).

(pierwsze odnotowane użycie znajdujemy w *Pisowni Ukraińskiej* z 1936 r.) Dokonana w taki sposób legitymizacja została punktem wyjścia funkcjonowania tego terminu w pracach badaczy ukraińskich (od sarkastycznych użyc *так зване звертання* do użyc w żaden sposób nienacechowanych konotacyjnie (por. Скаб 2002в: 31). Oprócz tego, autor proponuje własny aparat pojęciowy: *funkcjonalna sfera apelacji*⁷ (Скаб 2002в: 20), gdzie *apelacja* używana jest w tym samym znaczeniu, co u K. Bühlera jako pionera⁸, który obok funkcji reprezentacji (*darstellungsfunktion*), wyrażania (*ausdruchsfunktion*) wyodrębnił funkcję apelacji (*appelfunktion*) (cyt. za Скаб 2002в: 10); *zasoby, sposoby apelacji* (Скаб 2003б: 18), *przedmiotowa część treści funkcjonalnej sfery apelacji*, do której zaliczane są zaimki osobowe i dzierżawcze; wołaczowe formy rzeczownikowe oraz substancywne przymiotnikowe, imiesłowowe, zaimkowe (Скаб 2002в: 27; też 63-76), *predykatywna część treści funkcjonalnej sfery apelacji*, do której zaliczane są formy orzeczeniowe trybu rozkazującego (Скаб 2002б: 76); *adresat mówienia* (Скаб 2003б: 14); *nominacje* (w znaczeniu *nazwy* w praktyce naukowej ukraiñojęzycznej) *adresata mówienia* (Скаб 2003б: 36).

W polskim językoznawstwie klasyczna definicja pojęcia *formy adresatywne* wyszła z pod pióra Eugeniusza Tomiczka, który zdefiniował je następująco „ (...) wszystkie wypowiedzi performatywne, które za pomocą wyrażen pronominalnych, ... nominalnych, atrybutywnych oraz ich potencjalnych kombinacji wytwarzają określony, społecznie wykształcony stopień i charakter dystansu między nadawcą i odbiorcą w bezpośrednim akcie komunikacji językowej” (Tomiczek 1993: 24-25).

Obecność w tej definicji pojęcia *wypowiedzi performatywne* odsyła nas z kolei do prac twórców teorii aktów mowy: Johna Austina (Austin 1962 [1993]) i Johna Searle’a (Searle 1987), jak również kontynuatorów ich myśli w osobie licznego grona polskich i ukraińskich badaczy, wśród których wymienić należałoby m.in. Eugeniusza Tomiczka (Tomiczek 1983; 1992 i in.), Kazimierza Ożoga (Ożóg 1990; 1992; 2005 i in.), Małgorzatę Marcjanik (Marcjanik 1992; 1997; 2008 i in.), Alicję Nagórko (Nagórko 1993), Marka Łazińskiego (Łaziński 2006), Kazimierza Sikorę (Sikora 2010) etc.; Switłanę Bogdan

⁷Sferę apelacji badacz wyznacza jako „połączenie różnych poziomów struktury językowej oraz związków między nimi, niezbędne dla realizacji funkcji mowy, polegającej na ustaleniu i podtrzymywaniu kontaktu między komunikantami” (Скаб 2009 a: 59).

⁸Nazwa przyjęła się od wymienionej funkcji apelacyjnej języka (od łac. *appellare* – zwracać się, wzywać).

(Богдан 1998), Mariana Skaba (Скаб 2002в; 2003б i in.), Olgę Myroniuk (Миронюк 2006), Jarosława Radewycza-Wynnyckiego (Радевич-Винницький 2006), Wołodymyra Ponomarenkę (Пономаренко 2008), Innę Strilec (Стрілець 2009) i in.

M. Łaziński przytacza jeszcze jedną roboczą definicję form adresatywnych: „[...] różne jednostki języka oznaczające odbiorcę lub odnoszące się doń. użyte w funkcji pragmatycznej zwrócenia się do niej” (Łaziński 2006:16).

Na pominięcie opisu form orzeczeniowych w tradycyjnie ujętej koncepcji form adresatywnych wskazuje Romuald Huszcza (Huszcza 1996 [2006]) Autor przybliżył pojęcie *honoryfikatywności*⁹, wymieniając jej wykładniki, gdzie do czysto leksykalnych zalicza właśnie FA (Huszcza 2006: 16). Honoryfikatywność adresatywna jest skrzyżowana z funkcjonalną drugą osobą i „w języku polskim [...] dotyczy przede wszystkim zaimków osobowych i drugosobowych form orzeczenia” (Huszcza 2006: 235). Takie funkcjonalne podejście do analizy środków wyrażających adresatywność koresponduje jak najbardziej z ujęciami A. Szarkowskiej i M. Skaba.

Agnieszka Szarkowska do FA zalicza dwie grupy wyrazów: *formy apelatywne*, często też zwane *wokatywnymi*, czyli niezintegrowane składniowo, oraz *formy czasownikowe* i towarzyszące im zaimki (por. Szarkowska 2007: 230, też 2013: 63). Wśród form apelatywnych autorka wyróżnia tzw. *zawołania*, mające na celu zwrócenie uwagi odbiorcy i *wtrącenia adresatywne*, podkreślające relację mówiącego z odbiorcą. Określenia te przejęto z literatury angielskojęzycznej (z ang. odpowiednio *calls* and *addresses* w Lewinson 1983: 71).

M. Skab ujmuje *звертання* (formę adresatywną) jako podstawową jednostkę przedmiotowej części opisu funkcjonalnej sfery apelacji (adresatywności) (por. Скаб 2002в: 32, też 227). Autor podkreśla to, że pojęcie *środka apelacji* jest szersze, niż *zwracanie się*, ponieważ ostatnie z punktu widzenia gramatycznego reprezentuje wyłącznie *przedmiotową jej część* (gdzie *przedmiotowa część* apelacji jest reprezentowana przez „formy gramatyczne rzeczownika (włącznie z substantywami); przymiotnika; zaimkowych

⁹*Honoryfikatywność* autor definiuje jako „informację o towarzysko-społecznej relacji między [...] nadawcą a odbiorcą, relacji między nadawcą a słuchaczem, niebędącym bezpośrednim odbiorcą (adresatem wypowiedzi) oraz między nadawcą a bohaterem wypowiedzi” (Huszcza 2006: 51). W pracy autora honoryfikatywność opisana jest jako językowe odzwierciedlenie hierarchii społecznej, które ma swój status gramatyczny. Huszcza opisuje honoryfikatywność na dwu płaszczyznach: jako zjawisko leksykalne i gramatyczne. Jako kategoria gramatyczna w języku polskim przedstawiona jest jedynie honoryfikatywność adresatywna (por. Huszcza 2006: 235). Zatem kategoria honoryfikatywności jest ściśle związana z kategorią osoby, co z kolei koresponduje z pracą Teodozji Rittel (Rittel 1985).

rzeczowników **ty, wy**; zaimkowych przymiotników **twój, wasz** oraz imiesłowu przymiotnikowego” (Ckaб 2002b: 28). *Predykatywna cześć sfery apelacji* z kolei przedstawiona jest przez formy czasownikowe gramatycznie uzgodnione z wyżej przywołanymi substantywnymi.

Mimo wszystko w polskim językoznawstwie ustalił się podział form adresatywnych na *syntaktycznie zintegrowane i niezintegrowane* zaproponowany wcześniej przez E. Tomiczka (Tomiczek 1983: 24-25).

M. Łaziński w ślad za E. Tomiczkiem (1983) zalicza do FA dwa podzbiory: formy rzeczownikowe (*wołaczowe*) oraz formy zaimkowe, *zintegrowane składniowo*. (Łaziński 2006: 15).

Wołaczowe formy adresatywne mogą być wyrażone przez 1) formy nominalne, czyli imię (I): *Wiesławie, Piotrze*, nazwisko (N): *Kowalewski, Wyszyński*, różnego rodzaju tytułaturę, np. T1 (standardową): *panie, księżę*; T2 (koleżeńską): *przyjacielu, kolego*; T3 (profesjonalną): *proboszczu, wikariuszu, ordynariuszu*; T4 (symboliczną): *Ekscelencjo, Eminencjo*; T5 (famiłiarną): *mamo, synu, ojcze*; T6 (okolicznościową): *rodaku, kochanie* (klasyfikację tytułów podaję za E. Tomiczkiem (Tomiczek 1983: 39-41)). 2) zwroty zawierające elementy nominalne i atrybutywne o różnych kombinacjach według zasad dystrybucji dopuszczalnych w uzusie konkretnego systemu adresatywnego analizowanego języka, np. z dwóch elementów nominalnych T1 + T3: *księżę arcybiskubie, księżę proboszczu*, T1 + I: *księżę Marcinie*; z elementów nominalnych i dodatkowych atrybutywnych rozwijających elementy nominalne: *czcigodny bracie, przewielebny księżę arcybiskubie, mój drogi Adamie, Wasza Ekscelencjo*; z historycznie ukształtowanych zredukowanych zwrotów adresatywnych: *proszę pana* ← od *proszę łaski pana, jegomość* ← od *jego miłość* itp.

FA *zintegrowane składniowo* mogą być wyrażone przez zaimki osobowe *Ty, Pan* oraz rzeczowniki o funkcji zaimkowej, wśród których wyróżniają grupę tytułów standardowych *pan/pani, państwo* oraz wyrazy *ksiądz i siostra², brat²*; tytułaturę rodzinną (*mama, tata, siostra, brat, babcia, dziadek, wuj, ciocia...*), np. *Czy pan akceptuje, Czy ksiądz pozwoli*.

W rozważaniach M. Łazińskiego występuje też określenie *rozbudowane formy adresatywne*, pod którymi autor rozumie „złożone z formy standardowej *pan / pani* oraz tytułu zawodowego, imienia lub nazwiska”, nazywane także wzorami lub modelami adresatywnymi” (Łaziński 2006: 16-17).

W monografii Kazimierza Sikory funkcjonują terminy *dwojenie, trojenie*, które są niczym innym jak zwracaniem się do partnera rozmówcy per *wy* i *oni* odpowiednio (Sikora

2010: 66). Toteż należy traktować je jako synonimy tzw. „wykania” i „onkania” (*pluralis maiestaticus*).

Przyjęte przez K. Sikorę nazwy terminologiczne można współodnieść z terminem *sposoby wyrażania apelacji* M. Skaba (mniej więcej charakterystyczne dla polskiego i ukraińskiego systemu adresatywnego to „tykanie”, „wykanie”, „onkanie¹⁰/pankanie”, „onikanie”, „mykanie”) (por. *sposoby apelacji* charakterystyczne dla języka ukraińskiego (Ckaб 2003б: 18); zob. też schematy użycia stylistycznych II osoby semantycznej u Teodozji Rittel w języku polskim (Rittel 1985: 194, 212-215).

Kiedy używam więc określenia *sposoby wyrażania adresatywności* (czy *apelacji* w ujęciu M. Skaba), mam na myśli formy zintegrowane z czasownikami lp. i lm. oraz zaimkami dzierzawczymi **twój / wasz** w przypadku systemu adresatywnego ukraińskiego oraz **twój / pana** w systemie adresatywnym języka polskiego (zob. definicję *sposobu apelacji* M. Skaba (Ckaб 2003б: 18). O tym, że *Pan / Pani* stały się zintegrowanymi zaimkami o kongruencji II os. l.p. przekonują nas tacy polscy badacze, jak K. Pisarkowa (Pisarkowa 1979: 6-8), R. Huszcza (Huszcza 2006: 8), M. Łaziński (Łaziński 2006: 15, 32, 36) oraz inni.

Mówiąc o wyżej przywołanych jednostkach będę korzystała więc z terminów *sposoby apelacji* oraz *formy adresatywne zintegrowane składniowo* jako synonimów, jednakże pod warunkiem rozumienia uzgodnienia form rzeczownikowych, przyimkowych i zaimkowych substantywnych z czasownikowymi oraz różnic ich występowania w ukraińskim i polskim systemie językowym.

Jak zauważa M. Skab, sposoby apelacji występują w opozycji do konkretnych środków oraz innych form (czyli rozmaitych jednostek różnych poziomów struktury językowej, które biorą udział w markowaniu sytuacji apelacyjnej (w kształtowaniu się, tworzeniu danego sposobu apelacji) (Ckaб 2003б: 19).

Charakterystyczną cechą języka polskiego jest użycie rzeczownika *Pan / Pani* nie tylko jako tytułu, ale i w funkcji zaimka funkcjonalnego drugiej osoby liczby pojedynczej w sytuacji zwracania się. Zuzanna Topolińska pisząc o kategorii osoby w polszczyźnie, podkreśla, że wyrazy *Pan, Pani* mają wartość zaimków o semantyce drugiej, a o kongruencji trzeciej osoby. R. Huszcza wskazuje na potrzebę wypełnienia luki opisów kategorii zaimków osobowych w polszczyźnie i paradygmatu rozkaznika o grzecznej postaci (Huszcza 2006: 8), dzieląc wszystkie zaimki na poufale i grzeczne (Huszcza 2006: 111). Dlatego markerami apelacji w danym systemie będą zintegrowane zdaniowo formalne wskaźniki osoby i liczby

¹⁰Nazwa wykreowana przez Skaba analogicznie do innych.

czasowników oraz pronominalne¹¹ rzeczowniki funkcjonalnej drugiej osoby *ty, Pan*, pierwszej osoby liczby mnogiej *my* inkluzywnego oraz dzierżawcze zaimki *twój, Pana*, odmieniane przez przypadki.

W języku ukraińskim *Пан / Pani* to tylko jedna z wokatywnych form adresatywnych, samodzielny wyraz, tytuł standardowy; w polskim systemie – też markowany sposób wyrażania apelacji (adresatywności).

Pod pojęciem form adresatywnych należy więc rozumieć:

1) „sposoby apelacji” czyli formy nazywające lub wskazujące na adresata (rzeczownikowe, przymiotnikowe, zaimkowe i imiesłowowe) zintegrowane składniowo wraz z wykładnikiem orzeczeniowym;

2) nieintegrowane w zdanie wołaczowe formy adresatywne, wśród których wyróżniać należy pojedyncze nazwy adresata (odbiorcy) i konstrukcje adresatywne o różnych kombinacjach, utworzone przez połączenia rzeczowników (nazw ogólnych i własnych) zgodnie z regułami ich łączliwości w poszczególnych systemach adresatywnych konkretnych języków między sobą lub / i z przymiotnikami lub zaimkami o funkcji charakterystyki adresata mówienia.

W tekście rozprawy stosuję podział na *formy* i *konstrukcje adresatywne*, gdzie ze względu na strukturalną specyfikę realizacji konstrukcji adresatywnych w analizowanym materiale językowym wyodrębniam konstrukcje *proste* i *złożone*. Wśród prostych wyróżniam *proste nierozwinięte* (elementarne nominalne, zawierające wyłącznie elementy główne (centrum adresatywne)) i *proste rozwinięte* o elementy fakultatywne (peryferię adresatywną), wśród których znajdujemy: nazwy wielowyrazowe (zwroty) z elementami atrybutywnymi lub/i przydawkowymi oraz wyrażenia syntaktyczne z elementami atrybutywnymi fakultatywnymi i grupą nominalną lub / i przyimkową, które z semantycznego punktu widzenia są nazwami złożonymi adresata jednostkowego lub kolektywnego; substytuty konkretnych nazw adresata mówienia w kształcie zdań złożonych podrzędnych, które zawierają rozbudowane, ale niezbędne charakterystyki adresata mówienia dostateczne dla jego utożsamienia się z nimi. *Złożone* konstrukcje adresatywne to różne kombinacje wymienionych wyżej grup strukturalnych prostych z dwoma i więcej centrami adresatywnymi.

¹¹Na pronominalizację rzeczowników *Pan/Pani* w diachronii wskazuje Huszcza (1996 [2006]: 111).

2.1.2. Grzeczność

Grzeczność jest ważnym składnikiem komunikacji międzyludzkiej. Wpisana w aprobowany przez konkretne społeczeństwo system aksjonormatywny jest zjawiskiem wieloaspektowym.

Jak słusznie zauważa K. Sikora, grzeczność wynika z istoty zależności jednostki jako uczestnika życia społecznego, gdzie wspólnota dąży do ograniczania indywidualnych zachowań jej zagrażających i wspiera te, które sprzyjają jej trwałości i jedności (por. Sikora 2010: 9). Grzeczność więc występuje jako pewnego rodzaju regulator sposobu zachowania się w kontaktach wzajemnych.

Istotę funkcji grzeczności dość precyzyjnie określa M. Marcjanik: „są to takie zachowania językowe i / lub niejęzykowe, których w danej sytuacji mówienia zaniechać nie wypada” (Marcjanik 2007: 8).

A. Nagórko wskazuje na związek grzeczności z kategorią *deixis*, co przejawia się w prostym nakazie: „przyjmij punkt widzenia rozmówcy”. Autorka uważa, że grzeczność jako problem teoretyczny powstał w językoznawstwie jednocześnie z wyodrębnieniem przez Geoffreya N. Leecha grupy maksym: taktu, wielkoduszności, uznania, skromności, zgody i współodczuwania, które są zorientowane na odbiorcę i mają na celu maksymalizować jego korzyści czerpane z interakcji (por. Marcjanik 2005, red.: 71).

K. Sikora opisuje konwencjonalny charakter grzecznościowych zachowań, podkreślając, że owe „stereotypowe realizacje powinności” wynikają z obowiązującego modelu grzeczności, mającego zróżnicowany zasięg narodowy lub charakterystyczny dla pewnych grup społecznych (por. Sikora 2010: 9).

R. Huszcza (1996 [2006]) przybliżyła sam problem zdefiniowania omawianego pojęcia: „sam wyraz grzeczność jest [...] wieloznaczny i najczęściej używany bywa w funkcji oceniającej zachowania mówiących z punktu widzenia etykiety jako stosowne bądź też niestosowne w zależności od tego, czy respektują jej zasady, czy też nie ” (Huszcza 2006: 203). Autor odsyła do poszczególnych nieprecyzyjnych definicji badaczy tego zjawiska językowego (Huszcza 2006: 17), gdzie wyraz *grzeczność* i jego derywaty często pojawiają się po obu stronach formuły definicyjnej. Cytuję więc za autorami: „formy grzecznościowe są językowymi formami wyrazu grzeczności” (Tomiczek 1992: 18); „ujmowanie podstawowych norm polskiej grzeczności jako norm regulujących polskie zachowania uznawane przez członków społeczności za zachowanie grzecznościowe” (Marcjanik 1992: 27). Nie zaprzecza trudności opisanego zjawiska również A. Charciarek, przytaczając w swoich próbach zdefiniowania wyłącznie jego potoczne rozumienie: „jest to postawa człowieka, która

uwzględnia powszechnie uznane za właściwe normy zachowania obyczajowego i językowego” (Marcjanik 2005, red: 103).

Mimo wszystko, tradycyjną i powszechnie cytowaną w polszczyźnie pozostaje definicja grzeczności autorstwa M. Marcjanik, która brzmi następująco: „[...] te wszystkie zachowania językowe (traktowane jako czynności symboliczno-kulturowe, tj czynności, nastawione na interpretację), które regulowane są jednocześnie za pomocą wchodzących w zakres kompetencji kulturowej norm językowych i norm obyczajowych”(Marcjanik 2000: 4).

M. Marcjanik wprowadza także pojęcie „aktu grzecznościowego”, czyniąc też podział na akty grzecznościowe z definicji i z użycia (Marcjanik 1997) (prymarne i sekundarne w ujęciu K. Sikory (Sikora 2010: 11). Do tych pierwszych zgodnie ze zdaniem autorki zaliczamy powitania, przedstawianie się i przedstawianie komuś kogoś, życzenia, gratulacje, wyrazy współczucia, częstowanie, zaproszenia, deklaracje pomocy i deklaracje podległości, dodatnie wartościowanie partnera, przejście na ty, toasty, prośby, podziękowania, przeproszenia, pożegnania. Te drugie są mniej wyraziste ze względu na swój kształt językowy. To są np. akty wyrażania radości ze spotkania, pytanie o zdrowie czy sprawę partnera, zachęcenie do wspólnej sprawy: jedzenia, picia, palenia itp.

W ukraińskim językoznawstwie pojęcie *ввічливості* (*ввічливість*=pol. *grzeczność*) nie ma precyzyjnej definicji, a w rozumieniu potocznym ta jest określana jako „traktowanie siebie nawzajem z szacunkiem, przestrzeganiem poczucia miary, taktu, poprawności (por. Миронюк 2006: 8)”. W aparacie operacyjnym znacznie częściej używa się terminów *мовний етикет* i *мовленнєвий етикет* (pol. etykieta językowa i tzw. etykieta mówieniowa), który (jak wynika z samego określenia) jest swoistym narzędziem językowym do wyrażania grzeczności. Rozgraniczenie to prawdopodobnie wywodzi się z podziału strukturalistycznego na *langue* i *parole*. A być może też odzwierciedla pośrednictwo tradycji użycia w pracach obcojęzycznych zachodnioeuropejskich, gdzie funkcjonuje termin *etykieta językowa* a rosyjskojęzycznych, w których używany jest termin *речевої етикет* (por. Гольдин 1983, Формановская 1989).

2.1.3. Etykieta językowa

Jak już mówiono wyżej, w językoznawstwie ukraińskim jedni badacze (np. Миронюк 1987, Радевич-Винницький 2006) korzystają z terminu *мовний етикет* (współodnosz. z pol. *etykieta językowa*), a drudzy konsekwentnie stosują określenia *мовленнєвий етикет* [*etykieta mówieniowa*]. Logikę istniejącego podziału już opisałam wyżej, a zatem spójrzmy na treść przywołanych definicji i zobaczmy, czy istnieje między tymi dwoma określeniami różnica.

O. Myroniuk podaje następującą definicję etykiety językowej: „zbiór ustalonych zwrotów językowych, które są stosowane w sytuacjach powitania, pożegnania, zaproszenia, podziękowania etc.” (Миронюк 1987: 79). W późniejszych opracowaniach autorki znajdujemy też twierdzenie, że etykieta językowa jest uniwersalizmem lingwistycznym, który jest funkcjonalno-semantycznym polem grzecznościowych jednostek językowych dla celów komunikowania się w różnych sytuacjach etykietalnych” (Миронюк 2006: 11). Z określenia tego wynika, że etykieta przedstawia sobą pole funkcjonalno-semantyczne, jednak też mamy do czynienia z problemem wtórnej definicji „sytuacji etykietalnej”.

W *Словнику лінгвістичних термінів* pod red. Hanycza D., Olijnyka I. pod hasłem *etykieta językowa* znajdujemy objaśnienia „narodowo specyficzne zasady zachowania językowego, które są zrealizowane w systemie spetryfikowanych formuł językowych oraz wyrażań, które są zalecane do wykorzystania w różnych sytuacjach grzecznościowego kontaktu pomiędzy interlokutorami, a zwłaszcza podczas powitania, zawierania znajomości, zwracania się do współrozmówcy, wyrażania podziękowania, pożegnania itp.” (Ганич, Олійник 1985: 133). Autorzy definicji podkreślają narodowy (czyli kulturowy w ramach konkretnej wspólnoty etnicznej) charakter wytworzonych zasad zachowania językowego.

J. Radewycz-Wynnyćky określa etykietę jako „system językowych form grzeczności, przyjętych obyczajowo w pewnym społeczeństwie, konkretnej wspólnocie (etnicznej, terytorialnej, społecznej” (Радевич-Винницький 2006: 29). W tym określeniu autor kładzie nacisk na systemowość wyrażanych przez formy językowe treści.

F. Bacewycz korzysta z terminu *мовленнєвий етикет*, pod którym rozumie „system standardowych stereotypowych formuł językowych, używanych w sytuacjach, na co dzień powtarzających się: powitania, przeprosiny, zaproszenie, pożegnanie itp” (Бацевич 2004: 324). Od poprzednich definicji to określenie niewiele się różni, z tym, że tym razem uwzględniona została zarówno systemowość zjawiska, jak też sytuacyjność komunikacyjna, w której owe formuły językowe są stosowne. Z tego właśnie wnioskuje, że określenia *мовний* i *мовленнєвий етикет* w pracach ukraińskich badaczy funkcjonują raczej jako synonimy, niż osobne definicje.

Nieco inaczej wygląda sytuacja w językoznawstwie polskim, gdzie wszyscy badacze konsekwentnie używają terminu *etykieta językowa*.

Według M. Peisert, etykieta językowa jest „częścią norm społecznych, regulujących użycie skonwencjonalizowanych, stereotypowych formuł i zwrotów, które tworzą językowe składniki zachowania się, umożliwiające osiągnięcie najkorzystniejszej komunikacji

interpersonalnej” (Peisert 1991, t.1: 123). Autorka podkreśla społeczne uwarunkowania istnienia tego zjawiska językowego.

N. Formanowska określa etykietę językową jako „społecznie ustalone i charakterystyczne dla określonej nacji (grupy społecznej) zasady regulujące językowe zachowania w sytuacjach nawiązania, podtrzymania i zakończenia kontaktów przez interlokutorów, odpowiednio do pełnionych przez nich ról społecznych, pozycji pragmatycznej (statusu wynikającego z układu ról w układzie interakcyjnym mowy) i relacji na płaszczyźnie osobistej, w nieoficjalnym i oficjalnym typie sytuacji komunikacyjnej” (cyt. za Sikora 2010: 10).

M. Marcjanik pod etykietą językową rozumie „zbiór przyjętych w danej społeczności wzorców językowych zachowań grzecznościowych, zwyczajowo przyporządkowanych określonym sytuacjom pragmatycznym” (Marcjanik 2007: 12). Właściwie autorka używa terminów *grzeczność* i *etykieta językowa* jako synonimów, równając je pod względem denotacyjnym. Podobne stanowisko w tej sprawie zajmuje K. Sikora, podkreślając jednak, że drugie pojęcie „[...] nie utraciło jeszcze konotacji dworskości i ceremonialności, stąd jego mniejsza przydatność terminologiczna” (por. Sikora 2010: 10).

A. Nagórko rozgranicza pojęcia etykiety i grzeczności, zaznaczając, że pierwsze – to zjawisko powierzchowne, więc używane, aby zapobiec „tarciom” poprzez „wygładzanie społecznej powierzchni”, a drugie (grzeczność) porównuje ze „smarem oliwicznym społeczne trybiki” (Marcjanik, red.: 72).

Wszystko to skłania mnie jako badacza do zajęcia się wyjaśnieniem, czym się różnią omawiane wyżej dwa pojęcia i gdzie właśnie przebiega ta ich granica różnicowa.

2.1.4. Grzeczność a etykieta językowa

Pod względem diachronicznym etykieta językowa powstała jako model stereotypowy grzeczności, wytworzony przez jakąkolwiek grupę w określonym czasie, który w procesie historycznym został zaakceptowany przez większość społeczeństwa drogą kodyfikacji i jest utrwalony w normach, aczkolwiek na językowej płaszczyźnie synchronicznej istnieje jako reguła społecznościowa i z punktu widzenia teoretycznego nie może być postrzegana za nieprawidłowy sposób zachowania wobec normy, bowiem etykieta sama jest normą grzeczności podobnie do tego, jak istnieje norma gramatyczna w języku.

Grzeczność natomiast – to pojęcie relatywne, dlatego że zawiera w sobie charakterystyczne cechy emocjonalne, a to znaczy, że podlega interpretacji, czyli traktowaniu dobrego (akceptowania) lub złego (eliminacji) przez osobę, która bierze pod uwagę niektóre elementy językowe, używane w praktyce mówienia.

Z tego, co powiedziano wyżej, wynika też, że etykieta językowa jest pojęciem bardziej utrwalonym, po pierwsze, ze względu na to, że zawiera doświadczenie empiryczne, które uzyskało aprobatę historyczną, a nie tylko doświadczenia indywidualne, skuteczne w komunikacji interpersonalnej na zasadzie relacji powstałych wewnątrz konkretnego społeczeństwa w pewnym okresie czasowym; a po drugie, obejmuje więcej elementów niż grzeczność (współczesne i historyczne relikty).

Używać wyrazów etykietalnych znaczy stosować jednostki językowe (tutaj – formy adresatywne) wobec poznanych reguł etykiety, a to oczywiście jest prerogatywą ludzi kulturalnych. Chodzi więc tutaj przede wszystkim o wiedzę, a nie o traktowanie użycia form adresatywnych, sympatii czy antypatii wobec adresata mówienia lub akceptowania czy nieakceptowania zasad jego zachowania językowego. Jeśli posiadamy dostateczny poziom kompetencji komunikacyjnej, to używamy wybranej formy, ponieważ tego wymaga norma etykietalna. Grzeczność mimo wszystko znajduje się w płaszczyźnie relacji, a relacje, z jednej strony, to są markery wyboru jednostek językowych, a z drugiej – powstają między ludźmi w wyniku umiejętności stosowania jednostek językowych w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych na podstawie wiedzy o regułach etykiety językowej. Etykieta jest więc ogólna, pragmatycznie zmotywowana, ale bezwzględna, czyli skostniała, konserwatywna. Grzeczność natomiast w tym rozumieniu – szczegółowa, sytuacyjna, względna, a zatem relatywna. Otóż grzeczność – to ujawnienie etykiety językowej w sytuacji komunikowania się.

I na koniec uwaga o większej statyczności etykiety jako zjawiska (z tym jednak, że pojęcie „styczności” w tym ujęciu też jest relatywne, bowiem etykieta będzie bardziej statyczna w relacji do grzeczności, ale niekoniecznie sama do siebie). Analogią do konfrontacji między etykietą a grzecznością mogłaby być relatywna stałość gramatycznego systemu językowego wobec jego często zmiennego leksykalnego wypełnienia. Przykładem wolnej, ale jednak dynamiczności, etykiety językowej może być zmiana realiów językowych, co nieodwracalnie powoduje zmianę uczuć użytkowników wobec konkretnych jednostek języka w zakresie użycia behaworywów. Na to kilkakrotnie wskazują Halina i Tadeusz Zgólkowie – autorzy poradnika *Językowy savoir-vivre*, podkreślając „uzależnienie etykiety językowej od indywidualnych gustów, prestiżowego, wiekowego itp. układu ról w kontaktach między osobami” (Zgólkowie 1993: 43-44). Wspominają też o uwarunkowaniach środowiskowych, ponieważ wariant etykietalny ma socjolektalne pochodzenie. Z tego też wynika, że deklarację wyobrażonego przez pewną grupę społeczeństwa pojęcia „grzeczności”, aprobowanego w niektórych środowiskach i trwającego pewien okres,

uwazamy za etykietę. A to znaczy, że rozwój przejawów grzeczności w regule etykietalnej idzie w kierunku „grzeczność-etykieta”, a przejaw dynamiczności w etykietcie – „etykieta-grzeczność-etykieta”.

2.1.5. Komunikacja religijna

W *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego komunikacja językowa zdefiniowana jest jako „porozumiewanie się, przekazywanie myśli, udzielenie wiadomości (łac. *współdział, rozmowa*)” (Doroszewski, red. 1961, t.3: 892). Jak widać, samo tłumaczenie z łaciny komunikacji jako przede wszystkim „współdziału” kieruje w stronę myśli o koniecznej obecności pewnego rodzaju wspólnoty jako najważniejszego warunku jej odbywania się.

W *Słowniku języka polskiego* pod red. M. Szymczaka znajdziemy prawie taką samą definicję (Szymczak, red. 1999, t.1: 919) z tym, że zamiast „współdziału” występuje wyraz „łączność”, co ujawnia nam jeszcze jeden aspekt: komunikacja jest czymś, co koniecznie powinno łączyć.

W *Podstawowym słowniku języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej* pod red. H. Zgólkowej (Zgólkowa, red. 2008: 194) znajdziemy wszystkie wymienione wcześniej cechy komunikacji, ale z tą różnicą, że są one wyodrębnione w poszczególne znaczenia: „komunikacja – przekazywanie wiadomości, myśli, udzielanie informacji” i komunikacja w znaczeniu „łączność, porozumienie”. Moim zdaniem, takie rozgraniczenie sensów jest zbędne, bo zawiera w sobie niebezpieczeństwo dopuszczenia myśli, że przekazywanie czegoś, czy udzielanie wiadomości możliwe jest bez porozumienia się czy łączności.

W. Przyczyna rozumie termin komunikacji szeroko: „jako wszystkie sposoby porozumiewania się, przede wszystkim językowe, ale i inne, zmierzające do wymiany myśli między uczestnikami komunikacji i do osiągnięcia zamierzonego celu interakcji” (Przybylska, Przyczyna. 2005: 213).

Komunikacja religijna jest jednym z typów komunikacji językowej, który siłą swej sakralnej przedmiotowości powołany jest do zaspokajania potrzeb religijnych wiernych. Każde wypowiedzenie, dotyczące wprost czy pośrednio przeżyć religijnych, jest jednym z wielu ujawnień *sacrum* za pomocą środków językowych.

W tej pracy będę rozumiała komunikację religijną w jej znaczeniu węższym, kulturowo osadzonym w chrześcijańskie konfesje prawosławia i katolicyzmu na terenach sąsiadujących Polski i Ukrainy z ich odrębnymi praktykami dyskursywnymi. Przede wszystkim będzie tu mowa o komunikacji *kościelnej* (czy też analogicznie – *cerkiewnej*, uwzględniając kulturowo-paradygmatyczny składnik tego pojęcia).

Obecność sakralnego pierwiastka w tym typie komunikacji jest niezbędna i nieunikniona, bowiem żeby odbyła się jako taka komunikacja religijna, musi być wiara w Teo – Istotę Wyższą, zwanego w religii chrześcijańskiej Panem Bogiem. Przez to teolingwiści wśród uczestników aktu komunikacji religijnej wyróżniają obok adresanta (nadawcy) i adresata (odbiorcy) również nietożsamego z nadawcą autora wypowiedzenia, który nie jest mówiącym, lecz pasywnym obserwatorem przekazywania komunikatu przez nadawcę-pośrednika do odbiorcy mówienia (por. Bajerowa 1998: 21-23; Петришина 2008: 26). Tym pasywnym trzecim uczestnikiem aktu komunikacji religijnej jest Pan Bóg – Istota Wyższa, obecność którego realizowana jest *implicite* przez przekonania religijne współmówców.

W. Przyczyna, R. Przybylska dokonują podstawowego podziału komunikacji w Kościele na zewnątrzkościelną (*ad extra*) i wewnątrzkościelną (*ad intra*), wyznaczając w ramach tej ostatniej najistotniejsze typy relacji nadawczo-odbiorczych: **duchowieństwo** (zróżnicowane rangą hierarchowie kościelni i kler niższy) – **wierni świeccy**; **wierni świeccy zaangażowani** (pełniący różne funkcje w organizacji życia kościelnego) – **pozostali wierni**; **wierni „uczeni w Piśmie”** – **wierni prości** (Przybylska, Przyczyna 2005: 213-214).

W niniejszej rozprawie zajmę się problemem wykorzystania form adresatywnych wyłącznie wewnątrz (*ad intra*) wspólnoty kościelnej w obszarze jej przynależności do poszczególnych instytucji i doświadczenia religijnego. Omówimy wykorzystanie FA w następujących kierunkach komunikacji religijnej: **duchowni – duchowni** (w komunikacji symetrycznej (o równych stopniach czy rangach) oraz asymetrycznej (niższy do wyższego oraz wyższy do niższego zgodnie z pionem hierarchicznym instytucjonalnym)); **duchowni – wierni**, **wierni – duchowni** oraz **wierni – wierni** w sytuacjach komunikatywnych ujawniających przeżycia religijne.

2.1.6. Język religijny

Kategoria języka religijnego w polszczyźnie jest nieco rozmyta. Oprócz określenia *język religijny* znajdujemy też inne określenia terminologiczne: *język sacrum* (Puzynina 1998), *język w Kościele* (Przyczyna, Siwek 1999), *odmiana religijna* (Bajerowa 1995), *styl religijny* (Wojtak 2006), *dyskurs religijny* (Wojtak 2010: 211). Jak słusznie zauważa M. Wojtak, owe nazwy, chociaż nie są ekwiwalentami terminologicznymi, nazywają zjawiska analogicznie pojmowane i ujmowane (zob. Wojtak 2006: 139 i por. też Wojtak 1998: 311), niemniej jednak termin *język religijny* najczęściej pojawia się w pracach polskojęzycznych, a o niektórych innych terminach (takich, jak *styl religijny* i *dyskurs*

religijny) i o relacjach znaczeniowych między nimi mowa będzie w dwóch następnych podrozdziałach¹².

Jako odrębną stylistycznie funkcjonalną odmianę polszczyzny *język religijny* uwzględniają w swoich pracach m.in. tacy polscy badacze, jak I. Bajerowa i J. Puzynina (Bajerowa, Puzynina 1993), M. Wojtak (Wojtak 1998), M. Makuchowska (Makuchowska 1999) i in.

Irena Bajerowa wprowadza kryterium funkcjonalne do wyodrębniania języka religijnego (Bajerowa 1994: 11-17). Autorka uznaje język religijny za swoistą odmianę języka ogólnego, będącą środkiem komunikacji w życiu religijnym (por. Bajerowa 1995:102).

Marzena Makuchowska wskazuje na miejsce języka religijnego obok potocznego, artystycznego, naukowego i publicystycznego (Makuchowska 1999: 183, 186), a A. Wilkoń (Wilkoń 2002: 266-277) – obok urzędowego, naukowego i potocznego.

Język religijny jest rozumiany przez polskich badaczy w szerszym i węższym znaczeniu. Tak w znaczeniu *szerszym* wg J. Puzyniny i I. Bajerowej to jest język różnych typów tekstów metareligijnych (omawiających religię), np. religioznawstwo, historia, psychologia, socjologia religii, a w znaczeniu węższym – to język rytualny, modlitw prywatnych, tekstów katechezy i kazań, tekstów uważanych za święte, a także języku dotyczącym życia religijnego wspólnoty (Bajerowa 1994: 12) czy też języku traktatów teologicznych, katechezy, kazania, literatury o treści religijnej (Puzynina 1998: 25).

M. Makuchowska pisze, że „z punktu przydatności metodologicznej warto zachować termin *język religijny* dla oznaczania wypowiedzi nie neutralnych światopoglądowo, lecz religijnie zaangażowanych” (Makuchowska 1999:182). Autorka uważa, że ze względu na potrzebę zachowania jednolitych kryteriów przyporządkowania wypowiedzi warto jeszcze rozważyć zaliczenie tekstów metareligijnych do języka religijnego w jego szerszym rozumieniu. W tej pracy będziemy rozumieć *język religijny* w jego znaczeniu węższym: jako język konkretnej wspólnoty ludzi religijnie zaangażowanych.

W ujęciu Jacka Wojtysiaka *język religijny* jest „zbiorem wyrażeń językowych oraz reguł określających sposób posługiwania się nimi” występujących w biblijnych tekstach świętych, uznanych za objawieniowe (pism kanonicznych, deuterokanonicznych i pewnego stopnia apokryficznych); w dziełach doktrynalnych, traktatach teologicznych (w formie

¹²W ukraińskim językoznawstwie powszechnie przyjęty jest termin *styl*. Rozważa się wyłącznie funkcjonowanie nazw *богословський* [pol. *teologiczny*] i *конфесійний* [pol. *konfesyjny*] (por. Бабиц 2000).

wyznań wiary, pism dogmatycznych, encyklik, listów pasterskich, katechizmów; publicznych i prywatnych wypowiedzeniach związanych ze sprawowaniem kultu i realizacją praktyk religijnych, np. tekstów liturgicznych, modlitw, również prywatnych (por. Wojtysiak 2000: 572).

Małgorzata Danuta Nowak podaje taką definicję języka religijnego: jest to „środek komunikacji w życiu religijnym, dotyczący zagadnień religijnych i obejmujących zarówno sam język jako składni religijnych aktów i zachowań, takich, jak np. liturgia czy modlitwa, jak i język zawierający wypowiedzi o Bogu i postawie człowieka w stosunku do Boga czy różnego rodzaju świadectwa, publicystykę, poezję oraz prozę” (Nowak 2005: 85). Jak widzimy, w definicji autorka ujmuje język religijny w jego węższym i szerszym znaczeniu, precyzując o jakie typy tekstów o religii chodzi.

Wiesław Przyczyna i Gerard Siwek ujmują język religijny w znaczeniu instytucjonalnym. Według autorów język Kościoła obejmuje modlitwy liturgiczne i prywatne, listy pasterskie, kazania, katechezę, wypowiedzi omawiające sprawy religijne konkretnej wspólnoty (por. Przyczyna, Siwek 1999: 131). W tym ujęciu spotykane niekiedy określenie *język kościelny* staje się synonimicznym do *język religijny* (gdyż dla praktykujących katolików religia utożsamia się z działalnością instytucjonalną Kościoła katolickiego w Polsce).

W terminologii używanej w pracach polskojęzycznych zauważalny też jest dychotomiczny podział na sfery *sacrum* (życie religijne) i *profanum* (życie świeckie) (por. Makuchowska 1999: 179). Obsługują je odpowiednio język religijny (*sacrum* w jego węższym znaczeniu) i język świecki (*profanum*). Markowski, rozróżniając język *sacrum* i *profanum*, dopiero w obrębie ostatniego wyróżnia języki: użytkowy i artystyczny (Markowski 2002). Puzynina przez język *sacrum* rozumie właśnie język religijny w jego węższym znaczeniu (Puzynina 1998: 25).

Ze względu na wykrystalizowane w tradycji językowe gatunki, język religijny jest wewnętrznie zróżnicowany: przede wszystkim mówi się o takich odmianach, jak język biblijny, kanoniczny i retoryczny. Przez ten ostatni zwłaszcza odbywa się nauczanie ludzi religijnych (język listów pasterskich, kazań, homilii, katechezy).

Główną cechą języka religijnego jest religijne nastawienie świadomości człowieka, a głównym jego zadaniem – wyrażenie zaangażowania religijnego. O odrębności języka religijnego decydują nie tak jego forma (pewna hierarchiczność strukturalna) i kontekst sytuacyjny odbywania się aktu komunikacyjnego, jak pojawienie się poświadczenia o istnieniu transcendentnego bytu w samym przeczuwaniu obecności Boga w wypowiedziach.

Język religijny ujawnia swój charakter ambiwalentny: z jednej strony zakres jego użycia pozostaje nieograniczony, bo bycie religijnym obejmuje całokształt życia, a z drugiej – religia i jej język stanowią rzeczywistość odrębną, oddzieloną od świeckości (por. Makuchowska 1999: 180). Przez to właśnie i rodzi się problem właściwego umiejscowienia języka religijnego wśród innych odmian kontinuum językowego: po pierwsze sfery *sacrum* nie da się oddzielić od *profanum*, w każdym razie granice między nimi są bardzo rozmyte, a po-dругie, sferą przeżywania wiary jest życie codzienne, a nie oddzielona od życia chwila dla Boga.

Ks. I. Sochoń wskazuje na następujące cechy języka religijnego:

A) różni się od języka potocznego, chociaż jednostki znaczące są w nim takie same;

B) ma charakter symboliczny, odsyła do rzeczywistości transcendentnej, wykraczającej za widzianą realność, choć w niej zakorzenionej;

C) nie przynosi nowych treści, sugeruje jedynie związek realnej rzeczywistości z tym, do czego odsyła;

D) zawiera wielką moc perswazyjną;

E) pozostaje językiem nadziei i zaufania;

F) nie jest językiem stałym, tworzy się wraz z rozwojem naszej duchowości;

G) wywołuje aurę spokoju, duchowego porządku, wyciszenia, tworzy sobie przynależne określenia i pojęcia (por. Sochoń 2000: 331-333).

2.1.7. Dyskurs religijny

Dyskurs jest terminem o obcym słowiańszczyźnie rodowodzie. Dlatego w procesie zadomowienia go i osadzenia w polskim i ukraińskim języku tak polscy, jak też ukraińscy lingwiści nie wnoszą jedności w jego obieg pojęciowy. Ujmują go jako termin polimorficzny, nieostry, rozmyty, wymagający dodatkowych wyjaśnień. Dzieje się tak z kilku przyczyn. Tak np. S. Gajda widzi główną przyczynę nie(do)określoności semantycznej zarówno w złożoności samego pojęcia, jak i w ciągłej zmianie sytuacji poznawczej (por. Gajda 2005: 13). My uważamy, że różnorodność przytaczanych definicji dyskursu determinuje zarówno perspektywa spojrzenia na dyskurs (filozoficzna, socjologiczna czy lingwistyczna), jak też fundamentalne różnice wynikające z przyjętych tradycji badaniowych francuskiej, niemieckiej i anglosaskich szkół analizy dyskursu.

Sam wyraz *dyskurs* właściwie pochodzi z przesunięcia znaczeniowego starofrancuskiego wyrazu *discurre* „mówić obficie na jakiś temat” i dosłownie znaczy *rozbieganie się* (*disacurrere, discursus*) (por. Grzmil-Tylutki 2012: 46). Jako termin przyjął

się w polskim i ukraińskim językoznawstwie przede wszystkim pod wpływem francuskim. Wystarczy przywołać nazwisko pioniera historycznej analizy dyskursu Michela Foucaulta, który to kierunek badawczy nie był związany bezpośrednio z językoznawstwem, lecz ujawnił wymiar filozoficzny. Autor rozumiał dyskurs przede wszystkim jako praktykę komunikacyjną. Zasadę dyskursu autor określił następująco: „to nie podmiot posiada dyskurs, lecz dyskurs wyznacza podmiotowi miejsce do realizacji” (cyt. za Grzmił-Tylutki 2012: 47). Trzeba powiedzieć, że i cała francuska szkoła na ogół badała społeczne warunki tworzenia produkcji werbalnych. Te społeczne uwarunkowania rozważane były jako integralne części ich znaczenia i sposobu tworzenia (por. Paveau, Sarfati 2009: 228).

M. Foucault wprowadził pojęcie *formacji dyskursywnej* i zaproponował *analizę archeologiczną*, szukającą wśród wypowiedzi pewnych regularności, konkretnego miejsca we wspólnej przestrzeni funkcjonalnej. Za kontynuatorów myśli Foucaulta uważani są Michel Pêcheux i Dominique Maingueneau, gdzie pierwszy nieco przekształcił pojęcia mistrza, a ostatni zaproponował w miejsce *formacji dyskursywnej* pojęcie *archiwum* (por. Paveau, Sarfati 2009: 234). D. Maingueneau zalicza dyskurs do topiki i identyfikuje go przez społeczno-językową aktywność ludzi w konkretnej dziedzinie życia. Aspekty tworzenia pojęcia dyskursu za D. Maingueneau to: interdyskursywność, ponadzdaniowość, działanie, ukierunkowanie, kontekstualizacja, współdziałanie, odpowiedzialność, normatywność (cyt. za Grzmił-Tylutki 2012: 47).

W polskim i ukraińskim językoznawstwie *dyskurs* jako termin pojawia się najpierw w kontekście tekstu jako jego synonim rozszerzeniowy (por. Grzegorzczkova 1998, Тапацюк 2012). Nawiązuje to do niemieckiej szkoły badań dyskursu jako całości ponadtekstowej w ramach lingwistyki tekstu. Stopniowo szybko jednak badacze (zwłaszcza polscy) zaczynają mówić o perspektywie nadawczo-odbiorczej i zależności sytuacyjnej wypowiedzi, uwzględniając wymiar pragmatyczny. Stanisław Grabias wyznacza dyskurs jako „ciąg zachowań językowych, których postać zależy od tego, kto mówi, do kogo, w jakim sytuacji i w jakim celu” (Grabias 1994: 231). Jak widzimy, to właśnie badania języka w użyciu otwierają kurtynę kontekstu i uwzględnia intencjonalność.

I. Szewczenko i O. Morozowa za kryteria wyodrębniania konkretnego typu dyskursu przyjmują te, które bezpośrednio są związane z jego kategorią: adresatywność, sytuacyjność, informatywność, intencjonalność, strategie, taktyki, kohezję, koherencję, intertekstualność oraz interdyskursywność (por. Шевченко, Морозова 2005: 234-235). Tak rozumiany

dyskurs implikuje następujące pytania, znajdujące się w kręgu relacji nadawczo-odbiorczej¹³:
N (N) *Kim jesteś, by tak do niego mówić? Kim jest on, że tak do niego mówię?* O (O) *Kim jestem, że on tak się do mnie zwraca? Kim jest on, że tak do mnie mówi?* (por. też Grzmil - Tylutki 2012: 51).

W pracy Stanisława Gajdy dyskurs jest ujęty jako „zdarzenie komunikacyjne obejmujące całość aktów komunikacji” (por. Gajda 2005). Koresponduje to też z opracowaniami B. Witosz (Witosz 2005), R. Grzegorzycowej (Grzegorzycowa 2007) i J. Bartmińskiego (Bartmiński 2009). I tak Bożena Witosz uważa, że „każdy tekst ma charakter dyskursywny. W każdym odnajdujemy perspektywę nadawcy i relacje w stosunku do odbiorcy, sens każdego zależy od sieci uwikłań sytuacyjnych” (Witosz 2009:77). Janina Labocha określa dyskurs jako kategorię pragmalingwistyczną, która „implikuje odniesienie tekstu do sytuacji aktu mowy, intencji nadawcy, przewidywanego odbiorcy” (Labocha 2008: 60-61).

Obecnie w polskim i ukraińskim językoznawstwie za przewodnią można zdecydowanie uznać myśl francuską, a razem z nią i odziedziczoną metodologię badawczą. Najczęściej w ukraińskim, jak też polskim językoznawstwie mowa jest o konkretnych typach dyskursu (politycznym, medialnym, religijnym itp.)¹⁴. Tak rozumiany dyskurs występuje jako filtr znaczeniowy, ponieważ poza nim omawiane przedmioty okazują się pozbawione właściwego (czyli wpisującego się w to skonwencjonalizowane użycie języka) sensu. Jak wynika z myśli M. Foucaulta, dyskurs nie inaczej jak osadza wypowiedź w konkretne relacje podmiotowo-sytuacyjne, określając jej granice i wyznaczając możliwe czy niemożliwe treści i formy, warunki i okoliczności wypowiedzania się.

Od francuskiej szkoły odziedziczyliśmy cały korpus terminologiczny, gdzie pod uwagę były brane wypowiedzi zinstytucjonalizowane, interaktywne, celowe,

¹³ Tu N – nadawca, O – odbiorca.

¹⁴S. Tarasiuk w ślad za rosyjską badaczką Ekateriną Bobyriową wyodrębnia polityczny, pedagogiczny, naukowy, medyczny oraz religijny dyskursy (Тарасюк 2012: 11). E. Bobyriowa z kolei rozpatruje te poszczególne, współodnoszące się z pewną specyfiką sytuacji językowej i obszarami komunikacji dyskursy jako zbiór różnych typów dyskursu narodowego (Бобырева 2008: 163). Koresponduje to jak najbardziej z ujęciem W. Krasnych, która wyodrębnia dyskursy poetycki, naukowy, pedagogiczny, prawniczy, polityczny w ramach narodowego. Tak ujmowany dyskurs jest modyfikacją dyskursu narodowego przystosowującą się do tej dziedziny, którą właściwie reprezentuje (Красных 2001: 200). Dlatego dyskurs religijny też można rozpatrywać jako zbiór tekstów zjednoczonych nicią ideologiczną w konkretnym lingwistyczno-kulturowym społeczeństwie narodowym.

znormatywizowane i usankcjonowane kontekstowo, dlatego dalej mowa będzie o dyskursie konkretnych instytucji, reprezentujących religię¹⁵, czyli po prostu o *dyskursie religijnym*.

Dyskurs religijny jest instytucyjnie zdeterminowanym typem dyskursu, w którym obszary komunikacyjne związane są właśnie ze sposobem realizowania aktu religijnego. Specyfikę tego typu dyskursu wyznacza sam rodzaj referencji – odniesienie się do rzeczywistości transcendentnej, a także wysoki stopień rytualizacji i kliszowości.

M. Wojtak ujmuje dyskurs jako „zbiór utrwalonych praktyk komunikacyjnych” (Wojtak 2011: 76). Odwołując się do niemieckiej szkoły ujęcia dyskursu, gdzie ten rozumiany jest zarówno jako wzorzec zdarzenia komunikacyjnego, jak też sposób jego realizacji, badaczka przytacza też definicję dyskursu Z. Bilut-Homplewicz. Ta brzmi następująco: „sposób zorganizowania ludzkiej aktywności, praktyka komunikacyjna określonej społeczności (wspólnoty), która w trakcie różnorodnych interakcji ustala i uzgadnia istotne dla siebie treści (wizję świata), konserwuje stosowane scenariusze zachowań komunikacyjnych oraz reguły ich wypełnienia za pośrednictwem wypowiedzi i/lub środków niewerbalnych” (cyt. za Wojtak 2011: 70-71). Wbrew wcześniejszym odwołaniom się M. Wojtak w podanej wyżej definicji wyraźnie odczytujemy właśnie francuską recepcję dyskursu. W innych wypracowaniach autorki zostały wymienione wyróżniki dyskursu: sposób prezentacji tematu, cele przekazu, stosunek do prezentowania świata, relacje nadawczo-odbiorcze, czas i miejsce zdarzenia komunikacyjnego; system etyczny, gatunek (Wojtak 2010: 18), a za parametry uznane są: a) wizja świata ukształtowana nie tylko przez człowieka; b) wartości transcendentne jako centrum pejzażu aksjologicznego; c) działania językowe sytuowane w ramach misji zbawczej (por. Wojtak 2010: 17-22; 2011: 28-45).

M. Wojtak zauważa, że „wypowiedzi dyskursu religijnego oscylują między biegunem tradycji, zamknięcia w ramach ustalonych i ustabilizowanych środków (będących wyrazistymi znakami sakralizacji tekstu, ale też znamieniem skostnienia anarchiczności i dystansu w odniesieniu do innych sfer społecznej komunikacji), a biegunem współczesności, otwarcia na różnorodne sfery komunikacji świeckiej, a więc desakralizacji” (Wojtak 2006: 141). Dlatego też w tej pracy rozpatruję dyskurs religijny jako kod ideowo-kulturowy zamykany w pewne ramy funkcjonowania w obrębie języków polskiego i ukraińskiego. Przede wszystkim to są ramy kulturowo-paradygmatyczne (katolicyzm w Polsce oraz prawosławie i grekokatolicyzm na Ukrainie), ale też czasowe, gdzie po stronie polskiej to są postanowienia II Soboru Watykańskiego, a po stronie ukraińskiej – podział

¹⁵Kościół katolicki w Polsce i Cerkwi prawosławnej oraz greckokatolickiej na Ukrainie.

prawosławia na poszczególne konfesje po odzyskaniu niepodległości państwa ukraińskiego. Pod kątem językoznawczym warto rozumieć dyskurs jako sposób normatywnego traktowania języka ludzi w konkretnych zinstytucjonalizowanych sytuacjach (por. Grzmił-Tylutki 2012: 49), a wypowiedzi, należące do dyskursu religijnego i przez niego ograniczone, klasyfikować na podstawie modeli semiotycznych, wyodrębniając przy tym kryteria formalne, semantyczne i funkcjonalne. Nadrzędnym dla nas w tym będzie tzw. kryterium adresatywne, pod którym rozumiemy pojawienie się adresata w wypowiedzi. Analizujemy w pracy zarówno gatunki ustne, jak też pisemne, typowo dialogowe i monologowe (jeśli obecny w nich adresat mówienia), uwzględniające adresata jednostkowego i zbiorowego. Podmiotem dyskursu religijnego dla nas jest konkretna wspólnota wyznaniowa.

2.1.8. Triada: dyskurs-gatunek-tekst

W myśli francuskiej szkoły badań nad dyskursem zadeklarowana w nazwie podrozdziału relacyjność triady *dyskurs-gatunek-tekst* jest rzeczą naturalną. Zgodnie z tą recepcją owe pojęcia pozostają w relacji hierarchicznej. Dyskurs realizuje się w gatunkach, a te ostatnie – w tekstach. Tekst pod tym względem jest reprezentantem gatunku i dyskursu, bowiem sam jest skutkiem aktywności dyskursywnej.

J. Labocha określa dyskurs jako „normę i strategię w procesie tworzenia tekstu i wypowiedzi” (por. Labocha 2008: 60). Najbardziej precyzyjnie i wyczerpująco objaśnia związek między pojęciami *dyskurs-gatunek-tekst* M. Wojtak. Badaczka pisze, że omawiane pojęcia tworzą kolekcję, gdzie gatunki językowe krystalizują się w ramach praktyk komunikacyjnych. Dyskurs dla nich prymarnie jest kategorią modelującą i służy jako cecha dyferencyjna do wyodrębnienia, a konkretny tekst przy tym wiąże się z określonym punktem przestrzeni dyskursywnej (por. Wojtak 2011: 70-72). Przyjmując perspektywę badawczą przywołanej wyżej autorki¹⁶, streścimy jeszcze kilka głównych myśli jej opracowania. I tak gatunek ujmowany jest jako jedna z komunikacyjnych realizacji dyskursu, a tekst na tym tle rozumiany jako komunikacyjna konkretyzacja, odzwierciedlona w określonym stopniu przestrzeni dyskursywnej przez pryzmat gatunku (Wojtak 2011). Z tej myśli wynika, że twórca tekstu w pewnym stopniu jest ograniczony, ponieważ obligują go ogólne reguły dyskursu (tak w wybraniu strategii dyskursywnych, jak też pewnej formy samego tekstu). Dlatego w ramach konkretnego dyskursu jako repertuar wyznacza się pewien zbiór gatunków.

¹⁶ Badaczka przekonuje, że to właśnie triadę *dyskurs-gatunek-tekst* łączą największe więzi eksplikacyjne (formatwórcze).

2.1.9. Styl religijny

W językoznawstwie ukraińskim przyjął się termin *styl*. Co do określenia *релігійний* [pol. religijny] czy innych nazw *богословський* [pol. teologiczny], *конфесійний* [konfesyjny], tu do dziś toczą się dyskusje. Olga Petryszyna (Петришина 2010: 149) i Lubow Maćko (Мацько 2003: 249) proponują. termin *релігійний стиль*¹⁷ [pol. styl religijny].

L. Maćko wyróżnia podstyle stylu religijnego zgodnie ze sferą ich funkcjonowania. W ujęciu autorki mamy do czynienia z podstylami konfesyjno-popularnym, konfesyjno-studialnym, konfesyjno-obrzędowym i konfesyjno-publicystycznym (Мацько 2003: 249). Aleksander Gadowski sugeruje, by dyferencjować styl religijny na poszczególne konfesje i w tym ujęciu mówić o katolickim, protestanckim, prawosławnym, luterańskim podstylach religijnych (Гадомський 2006: 191).

Ihor Hrymałowski wnosi propozycję wprowadzenia terminu *metastyl religijny*, a do jego odmian dopiero zalicza style głównych religii światowych, gdzie m.in. swoje miejsce posiada chrześcijaństwo z jego stylem chrześcijańskim. Wśród odmian chrześcijańskiego stylu autor wymienia podstyl sakralny, liturgiczny, podstyl kazań, naukowo-chrześcijański (prace z teologii) oraz nauczania (Грималовський 2006: 5). Oleksandr Myronczuk podaje klasyfikację gatunków stylu religijnego, gdzie podstawę w nim tworzą podstyle biblijny, liturgiczny, patologiczny, agiograficzny, homiletyczny, naukowo-teologiczny, cerkiewno-prawniczy, katechetyczny, pielgrzymkowy, polemiczny, a na peryferii z innymi stylami znajdują się podstyle religijny publicystyczny, literacki, epistolarny oraz zewnętrznocerkiewny (czyli międzyreligijny) i konwersacyjny (Мирончук 2010: 153).

Nadija Babycz opowiada się za terminem *богословський стиль* [teologiczny]. Swój wybór autorka uzasadnia tym, że określenie *конфесійний* odzwierciedla polityczną sytuację rywalizacji różnych konfesji chrześcijaństwa na Ukrainie (por. Бабич 2009: 23). Do odmian (gatunków) tego stylu w jego szerokim rozumieniu autorka zalicza język kanonicznej literatury religijnej, język nauczającej literatury religijnej, język poznawczej popularnej literatury religijnej (dla dzieci, młodzieży, „wierzących i niewierzących”, język kazań, język tekstów pieśni religijnych, język religijno-metodycznej literatury katechetycznej, rozmowę kapłana z wiernymi, literacki oraz publicystyczny język religijny (Бабич 2009: 23, też zob. 85).

¹⁷ O. Petryszyna uważa tę nazwę za najbardziej odpowiadającą ze względu na zachowaną w niej duchową tolerancję i demokratyczność (por. Петришина 2010: 5).

W innych opracowaniach jednak znajdujemy określenie *конфесійний* (Дзюбишина - Мельник 1994; Задорожний 1998, 1999; Шевченко 2004), aczkolwiek niezależnie od preferencji badaczy co do wyboru przymiotnika określającego, *styl religijny* / *богословський* / *конфесійний* [religijny / teologiczny / konfesyjny¹⁸] wpisany jest do ogólnej klasyfikacji odmian stylowych języka ukraińskiego (por. Пономарів 2000; Бабич 2003; Мацько 2003; Дудик 2005).

Spośród polskich badaczy jako pierwsze należałoby wymienić nazwisko Marii Wojtak, która wypowiada się za terminem *styl religijny*. Widocznie pojęcie to łatwiej zdefiniować w stosunku do używanego niekiedy *język religijny*, noszącego charakter polimorficzny ze względu na otwartość, mieszanie się tradycyjnie utrwalonych odmian i wypracowanie nowych gatunków wskutek asymilacji środków z innych dziedzin wysłowienia i wewnętrznej polaryzacji. M. Wojtak rozpatruje styl religijny jako składnik dyskursu¹⁹, przez to *styl* u niej jest ujmowany jako „zbiór cech ekstralingwistycznych wspólnych dla zróżnicowania geneologicznej sfery religijnego dyskursu” (Wojtak 2006: 142). Mówiąc o jego miejscu wśród systemu terminologicznego i stosunku do pojęć innych, badaczka wskazuje na to, iż styl musiałby oddać część swoich parametrów dyskursowi (por. Wojtak 2011: 72). A poza tym cechy stylu religijnego są niczym innym, jak konfiguracją par antytetycznych, mających wymiar i charakter rytualny. Podaję je więc za M. Wojtak: a) sakralizacja, która powoduje standardyzację (szablonowość i kliszowość) obok spontaniczności i kreatywności zachowań językowych; b) symboliczność i związana z nią metaforyczność jako sposoby wysłowienia pośredniego obok mowy wprost; c) dialogowość (od wypowiedzi rytualnych i kliszowanych po scenariuszowość dopuszczalną sytuacyjne ukonkretnienie zachowań, np. apelatywność modlitewna, perswazyjność kaznodziejska i katechetyczna, normatywność dominująca w dokumentach); d) standardyzacja różnych form wypowiedzi; e) formuliczność (Wojtak 2006: 142).

W szerokim sensie styl religijny obejmuje całą sferę komunikowania się religijnego w ramach wielowymiarowej dyferencjacji stylu w planie wyrażania. Specyfiką stylu religijnego w planie jego wyrażania jest to, że o stylistycznej wartości tekstów przesądza nie tyle ich utrwalona, wypracowana językowo forma, ale sam sposób osadzenia w sferze *sacrum*. Stąd też dyskusje o zaliczaniu czy niezaliczaniu stylu religijnego do odmiennych odmian polszczyzny, bowiem bycie religijnym nie ogranicza się do którejś z dziedzin życia

¹⁸Najczęściej jednak napotykamy się na określenie *конфесійний* (konfesyjny). Prawdopodobnie większość badaczy wykorzystuje ów ze względu na to, że Ukraina jest państwem wielokonfesyjnym.

¹⁹W tym sensie zbioru wypowiedzi powiązanych z szeroko rozumianym kontekstem kulturowym.

społecznego. Sfera wykładników stylu religijnego jest zjawiskiem polimorficznym. Jako centrum kontinuum środków stylu religijnego M. Wojtak ujmuje styl biblijny, który dał właściwe początek do narodzin wszystkich innych. Tuż przy nim wyrasta podstyl kultowy. Dalej od centrum autorka sytuuje podstyle: homiletyczny, oficjalnych dokumentów Kościoła, jeszcze dalej – styl naukowy opracowań teologicznych, publicystyki i informacji religijnej spokrewnionej ze stylem wypowiedzi medialnych, styl wypowiedzi związanych z pobożnością ludową (pielgrzymki) oraz styl utworów literackich wyrażających religijną postawę człowieka. W taki sposób badaczka pokazuje nie tylko granice stylowe, ale też drogi zbliżenia się stylu religijnego z innymi funkcjonalnymi stylami polszczyzny. Wąskie rozumienie stylu religijnego autorka ogranicza do stylu tekstów kultowych. Polimorficzność stylistyczną tekstów kultowych wiąże się zatem z przemianami kultu (por. Wojtak 2006: 142).

Aleksandr Gadomski, klasyfikując gatunki stylu religijnego, używa terminów *język religijny* i *styl religijny* jako synonimów. Porównując ustalenia w pracach polskich i rosyjskich badaczy, autor próbuje reasumować wszystkie te ujęcia. Jego propozycją jest wyodrębnianie gatunków prymarnych (niemieszanych) i wtórnych (złożonych gatunków fideistycznych i konfesyjnych powstałych w wyniku splotu pewnych jednostek gatunkowych). Do pierwszych autor zalicza teksty hagiograficzne, listy pasterskie, modlitwę, encykliki, przekłady religijne, kazania, pieśń religijną, objawienia oraz proroctwa. Do drugich (w ślad za rosyjską badaczką N. Mieczkowską) – tzw. sploty wcześniej utworzonych gatunkowych struktur językowych, mianowicie: mit, modlitwę, kazanie, pismo święte, symbol wiary, religijną literaturę objaśniającą pismo święte, nauczającą literaturę religijną (por. Гадомский 2009: 114). Jako obiekty badań z tych wszystkich nas będą interesowały uwzględniające realnego adresata mówienia gatunki dialogiczne, a mianowicie: listy pasterskie, kazania, homilie oraz przemówienia okazjonalne.

2.2. Formy adresatywne jako składnik aktu mowy

Studium nad formami adresatywnymi właściwie wyrasta z nurtu pragmatycznego. Wiąże się to jak najbardziej z teorią aktów mowy Johna L. Austina należącego do oksfordzkiej szkoły analitycznej. Jego słynne dzieło *How to do things with words* (1962) (w jednym z polskich przekładów – *Jak działać słowami* (1993)) otworzyło nową erę badań pragmatycznych znaczeń wypowiedzi. Teoria ta miała wielu zwolenników wśród językoznawców z wielu krajów. Szczególnie za kontynuatorów myśli mistrza uważa się Johna Searle, Petera F. Strawsona, a także Paula Grice'a.

2.2.1. Teoria performatywów

Odnosząc się do pojęć *interpersonalność*, *zachowanie językowe* i *modalność* jako stosunku do rzeczywistości, J. Austin proponuje swoją teorię językoznawczą, pierwotnie zwaną *teorią performatywów*, której głównym założeniem jest twierdzenie, że nie wszystkie wypowiedzi mogą być poddane weryfikacji pod kątem prawdziwości / fałszyfikacji. Są bowiem takie, które przyjmują wyłącznie warunki fortunności (mogą być scharakteryzowane tylko jako udane czy nieudane). Propozycja J. Austina polegała na wydzieleniu *konstatacji* (wypowiedzi, które podlegają kategoryzowaniu ich jako prawdziwych lub fałszywych) i *performatywów* (wypowiedzi wykonawczych, stwarzających pewną rzeczywistość pozajęzykową, kwalifikowanych wyłącznie jako fortunate lub unfortunate). Mówiąc o tzw. fortunności wypowiedzeniowej, autor dokładnie analizuje warunki jej spełnienia.

Później głębsze spojrzenie na różne typy wypowiedzi skłania autora do tezy o zatarciu granicy między konstatacjami i performatywami. Wiąże się to z tym, że jedno i to samo zdanie można interpretować na dwa sposoby, np. konstatacje uzupełnione wyrażeniami typu *stwierdzam*, *informuje* nie podlegają fałszyfikacji, a wypowiedzi kłamliwe można rozumieć jako nieudane konstatacje. Dlatego też sam Austin uznaje, że nie ma czegoś takiego, jak absolutne kryterium odróżnienia konstatacji od performatywów (Austin 1993: 613). W wyniku tego językoznawca przyjmuje inną perspektywę, wskutek czego pojawia się znana powszechnie *teoria aktów mowy*, uwzględniająca trzy aspekty mówieniowe: lokucję, illokucję i perlokucję.

2.2.2. Aspekty aktu mowy

Według Austina, wypowiadając, dokonujemy od razu trzech aktów mowy, zawartych w jednym zdarzeniu typu „performance”: *lokucyjnego* (które jest niczym innym, jak samym wypowiedzeniem, czyli artykulacją dźwięków, łączeniem morfemów i wyrazów w większe całości), *illokucyjnego* (za pomocą którego mówiący chce coś uczynić albo osiągnąć; może to być np. pytanie, rozkaz, obietnica, prośba itp.) i *perlokucyjnego* (zwanego często efektem mówienia, którego skutkiem jest oddziaływanie na odbiorcę, reakcja, jaką wypowiedzenie wywołało u odbiorcy).

Zaproponowana przez J. Austina teoria aktów mowy stała się obiektem dyskusji i dalszych rozważań wśród językoznawców. Najbardziej rozmytym i niejasnym jednak okazał się akt perlokucji, bowiem nie do końca precyzyjnie było objaśnione to, jakie następstwa wypowiedzi powinno się do niego odnosić. Propozycją niektórych badaczy zatem (patrz Grzegorzczkova 2001: 77) jest zaliczenie do perlokucji jedynie *skutków konwencjonalnych*, dotyczących sfery mentalnej i emocjonalnej człowieka. Tak przy

wypowiadaniu np. rozkazu za perlokucję proponowano uważać nie samo jego wykonanie, lecz zrozumienie polecenia. W takim rozumieniu efektami perlokucyjnymi można nazwać np. skomplementowanie, lekceważenie czy obrazę.

2.2.3. Akty mowy bezpośrednie i pośrednie

Teoria o trzech aspektach aktu mowy pozwala uwzględniać obok informacji przekazywanych za pomocą kodu językowego też tzw. informacje pragmatyczne, odczytywane za pomocą wiedzy o świecie, doświadczenia komunikatywnego. Informację tę można wnieść w wypowiedzenie za pomocą środków gramatycznych i odpowiednich wyrazów leksykalnych (tu – czasowników performatywnych) bezpośrednio, jak też niekonwencjonalnie, kontekstowo czy sytuacyjnie w tzw. akcie mowy ukrytym, czyli pośrednim.

O aktach bezpośrednich i pośrednich pisał John Searle. Zgodnie z teorią Searle'a każda wypowiedź składa się z siły illokucyjnej i z sądu. Treść sądu może być związana z aktami illokucyjnymi, wyrażonymi *explicite* (z odpowiednim czasownikiem performatywnym typu *przepraszam, chwalę, witam*) i *implicite* (czyli bez odpowiedniego czasownika). Przez bezpośrednie akty mowy autor rozumie takie, w których intencja jest jednoznacznie wyrażona za pomocą konkretnych formalnych środków językowych, np. czasowników performatywnych typu *obiecuję, proszę* lub trybu oznajmującego, rozkazującego, pytającego bez czasownika performatywnego, towarzyszącego mu. Pośrednie akty mowy w ujęciu Searle'a natomiast to takie, które zamierzają realizację innej intencji niż wypowiedziana, i żeby ją spełnić, trzeba jeszcze ją odczytać, bo ona nie jest bezpośrednio wyrażona. Otóż w tzw. pośrednich aktach mowy trzeba reagować na ukrytą, a nie jawną intencję.

2.2.4. Klasyfikacje aktów mowy J. Austina i J. Searle'a

Analiza semantyczna performatywów skłoniła Austina do wyróżnienia pięciu typów aktów mowy. To są *werdyktywy* (rozstrzygnięcia, orzeczenia sądowe, wyroki); *egzercytywy* (wypowiedzi wyrażające wolę na mocy autorytetu i uprawnień, np. zalecenia, rozkazy, ostrzeżenia, też rady); *komisywy* (np. zobowiązania, przyrzeczenia, deklarowanie zamiarów); *behawitywy* (językowe zachowania społeczne, np. podziękowania, przeproszenia, pozdrowienia itp.) *ekspozytywy* (wypowiedzenia mające charakter metajęzykowy, np. definiowanie, cytowanie, wyjaśnienie, oświadczenia itp.).

Klasyfikacja ta była oparta wyłącznie na performatywnych właściwościach czasowników, dlatego też krytykował ją J. Searle, zarzucając brak jednolitych kryteriów i nieostrość. Z krytyki Searle'a wynikało, że jedno i te same zjawiska znalazły się w różnych klasach. Kryteriami do wyodrębnienia poszczególnych aktów mowy w swojej klasyfikacji

autor uczynił: intencję nadawcy, odniesienie treści propozycjonalnej do rzeczywistości pozajęzykowej i wyrażanie stanu psychicznego.

J. Searl (1987) wyodrębnił pięć typów aktów mowy: 1) *asercje* (stwierdzenia lub przedstawienia, celem których jest przekazywanie od nadawcy do odbiorcy swoich przekonań na jakiś temat); 2) *dyrektywy* (np. rozkazy, prośby, pozwolenia, których celem jest zmuszenie odbiorcy do pewnego czynu); 3) *komisywy* (zobowiązania, w których nadawca swoją wypowiedzią zobowiązuje się do dokonania wobec odbiorcy); 4) *ekspresywy* (np., gratulacje, kondolencje, których celem jest wyrażanie stanów psychicznych i emocjonalnych); 5) *deklaracje* (nadawca stwarza swoją wypowiedzią nowy stan rzeczy – ale, żeby taki nowy stan został stworzony, nadawca musi mieć do tego odpowiednie upoważnienie). Jak widzimy klasyfikacja J. Searle'a też obejmuje pięć klas, jednak zjawiska językowe pogrupowano w niej inaczej. Typologia ta była także poddana krytyce, ale do dziś uważana jest za jedyną systematyczną próbę uporządkowania aktów mowy.

2.2.5. Formy adresatywne jako elementy aktów mowy o funkcji grzecznościowej

Formy adresatywne jako elementy wchodzące w skład wypowiedzi mogą pojawić się w prawie w każdym z wyżej wymienionych w klasyfikacji typów aktów mowy, bowiem zarówno stwierdzenie czegoś, wywołanie działania, zobowiązanie się do czegoś, wyrażenie swojego stanu psychicznego, albo też stworzenie nowego stanu rzeczy można bezpośrednio wyrazić, zwracając się zarówno do pojedynczego, jak też zbiorowego adresata mówienia.

M. Marcjanik (2000: 14) i R. Huszcza (2006: 215-216) zaliczają FA do behawitywów, sygnalizując tym samym odwoływanie się do klasycznej klasyfikacji J. Austina.

W innym opracowaniu Marcjanik odwołuje się też do Searle'owskiego podziału aktów mowy, kiedy opisuje bezpośrednie i pośrednie akty etykiety językowej, gdzie w pierwszych funkcja komunikacyjna jest wyrażona *explicite*, a w drugich o ich zrozumieniu decyduje zwyczaj językowy bądź konkretna sytuacja mówienia. Specyfikę grzecznościowych aktów mowy autorka upatruje w tym, że z góry zakładają one komunikacyjne role nadawcy i odbiorcy i dlatego pojawiają się głównie w dialogach. Odczytanie ukrytych intencji zmusza odbiorcę do licznych zabiegów interpretacyjnych, które determinują sposób mówienia, dystans konwersacyjny, cechy osobowe uczestników dialogu, miejsce rozmowy (por. Marcjanik 2001: 32-35).

W rozważaniach M. Marcjanik formy adresatywne są ujmowane jako składniki aktów mowy, których przedmiotem orzekania są inne relacje, niż relacje grzecznościowe

między partnerami komunikacji. W typologii aktów grzecznościowych²⁰ autorki owe formy zaliczane są do grupy wyrażen nie mających mocy predykatywnej, dlatego stanowiących wyłącznie ich grzecznościową obudowę (por. Marcjanik 2001: 36).

Romuald Huszcza używa terminu *behawitywy* (przejętego od J. Austina) na określenie specyficznych zachowaniowych aktów mowy określanych we wcześniejszych polskich pracach językoznawczych (np. Grodziński 1977) jako *zwroty grzecznościowe*, dlatego też do tych poszczególnych wyrażen językowych zaliczane są wyrażenia będące składnikiem tego aktu mowy. Jak zauważa autor, do tej grupy wielu badaczy odnosi tytułaturę grzecznościową oraz wyrażenia reprezentujące honoryfikatywność leksykalną (jak właśnie i rozumiane w ujęciu badacza formy adresatywne – M. Fedoriuk). Badacz uwzględnia charakterystyczne właściwości behawitywów, które ujawniają się zwłaszcza w ich funkcji językowej: wyrażenia tego typu nie przekazują odbiorcy żadnej informacji o realnych czy intencjonalnych stanach rzeczy i będąc trudne w opisie jako idiomy, nie posiadają żadnego składnika o charakterze propozycjonalnym (por. Huszcza 1996: 216). A ponieważ użycie behawitywów narzucone jest przez etykietę językową²¹, zauważalny jest ścisły związek pomiędzy behawitywami a honoryfikatywnością. Z tego właśnie powodu behawitywy mogą być zdefiniowane wyłącznie z pragmatycznego punktu widzenia.

Z kolei Marian Skab w swej pracy poświęconej problemom teoretycznym pragmatyki apelacji stoi na stanowisku braku potrzeby nadawania odrębnej funkcji komunikatywnej wypowiedzeniu typu *odbiorco, słuchaj!* Według autora elementy apelacji²² nie wyrażają odrębnej funkcji komunikacyjnej, lecz biorą udział w formowaniu całej klasy funkcji (tzw. dyrektyw) [...] oraz mogą być wykorzystywane jako materiał budulcowy przy tworzeniu innych typów (Скаб 2003б: 12). Koresponduje to z ujęciem M. Marcjanik, która

²⁰M. Marcjanik wyodrębnia trzy grupy wyrażen o funkcji grzecznościowej: 1) autonomiczne akty mowy (orzekające o relacjach wyłącznie grzecznościowych i mające tradycyjne formy w języku (szablony i ich modyfikacje); 2) grzecznościową obudowę innych aktów mowy, stanowiącą schematy syntaktyczne mające w języku ustalone tradycyjne formy; 3) nieautonomiczne potencjalne akty grzeczności nie mające zasadniczo ustalonej formy językowej, w których funkcja grzecznościowa jest rozpoznawalna wyłącznie w konkretnych sytuacjach (por. Marcjanik 1992: 30-31).

²¹ Autor podkreśla, że reguły etykiety „narzucają mówiącym wypowiedzienia zwrotów grzecznościowych w określonej sytuacji i ocena szczerości postaw okazywanych adresatom takich zwrotów przez mówiących nie leży w kompetencjach lingwistów. Gdybyśmy chcieli oddać znaczenie „realne” jako typowych znaków języka, to musielibyśmy stwierdzić, że wyrażenia takie są w zasadzie asemantyczne” (Huszcza 2006: 217).

²² W naszym ujęciu formy adresatywne wokatywne i zintegrowane składniowo wraz w wykładnikami gramatycznymi czasownikowymi uzgodnionymi z kategorią osoby.

nie mówi osobno o aktach zwracania się, ale opisuje zwroty adresatywne jako obudowę innych aktów grzecznościowych (Marcjanik 2000: 14).

Tak więc osobnym aktem mowy nie można uznać ani pojedynczą rzeczownikową formę adresatywną (czy jej funkcjonalny ekwiwalent należący do przedmiotowej części wyrażania treści apelacji), ani sposób apelacji, którego środki należą zarówno do przedmiotowej, jak też predykatywnej części (por. Ckaб 2002b: 30).

Twierdzenie, że adresatywność nie może być uznana jako osobne zadanie komunikacyjne, M. Skab argumentuje tym, że żadne wypowiedzenie nie ogranicza się wyłącznie zwracaniem się do adresata. Píše o tym autor następująco: „Główną przyczyną niemożliwości pojmowania zwrotu adresatywnego jako pełniącego odrębną samodzielną funkcję komunikatywną jest to, że przez wypowiedzenie owego nie ogranicza się zamiar mówcy: osoba nie może zbudować wypowiedzenia, którego jedynym zadaniem byłoby zwrócenie się do innej osoby, czyli konkretyzowanie roli adresata mówienia w akcie komunikowania się. Za całkiem przewidywalne z punktu widzenia możliwości istnienia w realnym mówieniu uważam połączenie typu *On informuje, ostrzega mnie czy On zawiadamia, rozkazuje, obiecuje mi coś*. Natomiast semantycznie i funkcjonalnie niedokończone będą połączenia typu *On zwraca się do mnie*” (Ckaб 2003b: 11-12).

O ile sama adresatywność nie wyczerpuje wszystkich potrzeb komunikatywnych zawartych w odrębnym akcie mowy, za słuszną uważam propozycję M. Skaba, aby uznawać formy adresatywne wyłącznie jako jego składnik, oraz przyjmuję odpowiednio takie samo stanowisko. Należy jednak też sprecyzować, że FA mogą być użyte w różnych postaciach wypowiedzeniowych: jako wypowiedzenia wyizolowane (wyodrębnione przez środki prozodyczne w mowie lub punktuacyjnie w piśmie) typu *Bracia i siostry!*; jako główny element wypowiedzenia (kiedy używane są wraz z imperatywami lub z ich funkcjonalnymi ekwiwalentami typu, *Śluchaj że, Ludu Boży*) czy jako elementy dołączone do wypowiedzenia²³, w których obecny jest podmiot podejmujący czynność językową i predykat łącznie z jego funkcjonalnymi ekwiwalentami typu *Księżu Profesorze, dziękuję serdecznie za przesłane materiały*. Wyizolowane formy adresatywne przy tym zawierają elipsę członu orzekającego, znaczenie którego odczytujemy w konkretnej sytuacji językowej.

²³ Na potencjalną możliwość łączenia się autonomicznych typów wypowiedzi z obudową grzecznościową wskazuje też M. Marcjanik (Anusiewicz, Marcjanik, red. 1992: 30-31).

2.3. Formy adresatywne jako wyznacznik kategorii grzeczności

W polskim językoznawstwie badania nad formami adresatywnymi mają ponad stuletnią historiografię: od rozważań o jednostce *pan* w funkcji zwracania się w pojedynczych artykułach niektórych autorów i do pojawiania się osobnych opracowań monograficznych o polskim systemie adresatywnym. W językoznawstwie ukraińskim początki badań nad formami zwracania się też odnosimy do pierwszej połowy XX wieku.

2.3.1. Historia badań w językoznawstwie polskim

W historii badaniowej można prześledzić kilka etapów, w ramach których omówimy większe prace:

I etap – to badania odrębnych zagadnień użycia form zwracania się. Do tego etapu odnosimy sporadyczne pojawiające się artykuły o niektórych aspektach zwracania się z pierwszej połowy XX wieku autorstwa J. Grosse'a *Pan, ty czy wy* (1916), A. Brücknera *Ty-Wy-Pan. Karta z dziejów próżności ludzkiej* (1916), J. Łosia *Od Ty do Pan* (1916), Z. Klemensiewicza *Pan i obywatel* (1945).

W pierwszych dwóch przyczynkach do badania FA jako wyznacznika kategorii grzeczności autorzy skupiają się głównie na swoistości polskiego systemu adresatywnego, specyficzną cechą którego jest trzecioosobowość. W wyniku zmiany ustroju państwowego po 1939 r. zauważalne są jednak niektóre przewartościowania w ujęciu standardowych form adresatywnych, np. konkurencyjność jednostek *pan* i *obywatel*, których stylistyczne aspekty użycia rozważa Z. Klemensiewicz. Z biegiem czasu staje się rzeczą jasną, że próba wprowadzenia podobnych zmian do polskiego systemu adresatywnego została nieudana, bowiem forma *Pan* zwalczyła sztucznie stworzoną konkurencję wbrew polityce językowej²⁴ w socjalistycznym polskim państwie, i nie tylko nie została wyparta, ale całkowicie przetrwała w systemie jako standardowa, zachowawszy funkcjonalny zaimkowy charakter.

II etap odznacza się kilkoma ujęciami gramatycznymi, socjolingwistycznym ujęciem kontrastywnym oraz zakładaniem podwalin systemowości badań.

Jest to przede wszystkim przyglądanie się kategorii osoby jako przedmiotu badań, co wiąże się z pojawieniem artykułu Z. Topolińskiej *Kategoria osoby w języku polskim* (1967) oraz pracą T. Rittel *Kategoria osoby w polskim zdaniu* (1985 r.). Równocześnie w latach 60-tych w Europie stają się popularne studia pragmatyngwistyczne i zapoznanie się polskich autorów z artykułami R.W. Browna, A. Gilmana *The pronouns of Pover and Solidarity*

²⁴Która ujawniała się w narzucaniu sposobu zwracania się per *Wy* w funkcji grzecznościowej oraz zachęcaniu wykorzystania leksemów *towarzysz*, *obywatel*.

(1960 r.) oraz P. Brown, S. Lewinsona *Politeness. Some Universals in Language usage* (1987r.) wywołuje jeszcze większe zainteresowanie zagadnieniem grzeczności językowej.

Jeśli mówić o FA jako o osobnym przedmiocie badań, to jako pierwszy należy wspomnieć artykuł K. Pisarkowej *Jak się tytułujemy i zwracamy się do drugich* (1979 r.), w którym autorka jeszcze nie wykorzystuje terminu FA²⁵, lecz korzysta z określenia *zwracania się do drugich*, przywołując poszczególne formy. W tym opracowaniu już zauważalna jest systemowość w opisie kategorii zwracania się.

W 1983 r. zostają opublikowane dwa opracowania w ujęciu kontrastywnym: artykuł A. Dąbrowskiej *Formy zwracania się do innych w niektórych językach europejskich* oraz monografia E. Tomiczka *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjolingwistyczne studium konfrontatywne*, w której autor po raz pierwszy przybliżył definicję pojęcia *form adresatywnych*. W tym że roku przedstawia się jego pierwsza próba ich klasyfikacji.

III etap – to przede wszystkim rozważanie istoty grzeczności i jej wyrażania przez środki językowe.

Badanie nad FA prowadzone są przede wszystkim w ramach szerzej ujętych teoretycznych opracowań o grzeczności językowej, opisu środków grzecznościowych funkcjonujących w mowie osobnych grup społecznych, w środkach masowego przekazu oraz wykorzystanych w tekstach literackich i religijnych.

W 1989 r. ukazuje się kolejna praca E. Tomiczka *Grzeczność w języku*. W 1990 r. opublikowano artykuł K. Ożoga *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej*, a w 1992 r. w 6 tomie czasopisma *Język a kultura* (1992 r.) pod red. J. Anusiewicza i M. Marcjanik ukazuje się cały zbiór artykułów poświęconych polskiej etykietce językowej, gdzie min. zostały opublikowane artykuły autorstwa M. Marcjanik, K. Ożoga oraz M. Kity.

W 1993 r. zostaje wydane kolejne opracowanie M. Marcjanik *Granice polskiej grzeczności językowej* oraz przyczynek do gramatyki grzeczności *Jak ludzie zwracają się do siebie w różnych językach* A. Nagórko.

IV etap charakteryzuje się pojawieniem osobnych opracowań monograficznych o grzeczności językowej, a w tym – charakterystyką stałych form grzecznościowych w synchronii i diachronii, wśród których omawiane zostają zwroty adresatywne w ramach szerzej ujętych lub osobnych opracowań o FA.

²⁵ Ten zapożyczony został z prac obcojęzycznych nieco później i po raz pierwszy występuje w polskojęzycznym tekście E. Tomiczka.

Są to liczne opracowania K. Ożoga i M. Marcjanik, które właściwie są uważane za autorów polskiego modelu grzeczności. Wśród nich: artykuły poświęcone głównie zagadnieniu ewolucji zmian we współczesnym modelu polskiej grzeczności autorstwa K. Ożoga (m.in. *Demokratyzacja języka – Ewolucja polskiej grzeczności na podstawie badań mieszkańców Krakowa i Rzeszowa* (1999), *Polszczyzna przełomu XX-XXI wieku* (2001), *Współczesny model polskiej grzeczności językowej* (2005), *Zmiany we współczesnym języku polskim i ich kulturowe uwarunkowania* (2008), *Polska etykieta językowa w ostatnim siedemdziesięcioleciu* (2013), *Współczesna polska grzeczność językowa a postmodernizm* (2014); monografia autorska M. Marcjanik *Polska grzeczność językowa* (1997); monografia wieloautorska *Grzeczność nasza i obca* (2005) pod. red. tejsze oraz jeszcze wcześniej opublikowany wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej *W kręgu grzeczności* (2001 c) też pod redakcją M. Marcjanik oraz kolejne jej opracowanie *Grzeczność w komunikacji językowej* (2008). Wychodzą opracowania monograficzne innych autorów: *Obyczaje językowe dawnych Polaków* M. Cybulskiego (2003) w perspektywie diachronicznej; *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa* M. Łazińskiego (2006) w perspektywie synchronicznej.

Do tego samego etapu zaliczamy też wydania w kształcie poradnikowym *ABC grzeczności językowej* (2006), *Mówimy uprzejmie. Poradnik językowego savoir-vivre'u* (2009) M. Marcjanik oraz poradnik H. i T. Zgólków *Językowy savoir-vivre. Praktyczny poradnik posługiwania się polszczyzną w sytuacjach oficjalnych i towarzyskich* (2004).

V etap – to rozrastanie się badań nad FA w różnych ujęciach: w ujęciu gramatyczno pragmatycznym (monografia wieloautorska *Jak zwracają się do siebie Europejczycy* 2013 pod red. M. Marcjanik), właśnie pragmatycznym (np. artykuły M. Łazińskiego *Grzeczność, niegrzeczność i grzeczność pozorna. Zmiana wartościowania w systemie adresatywnym na przykładzie tytułów ksiądz i siostra* (2015) i M. Kity „*Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna*”: o wielości odmian grzeczności językowej” (2016), w ujęciu kontrastywnym (monografie Pytel-Pandey *System adresatywny współczesnego języka niemieckiego i rosyjskiego* (2003), A. Żurek *Grzeczność językowa Polaków i obcokrajowców uczących się języka polskiego (studium porównawcze)* (2008), A. Szarkowskiej *Forms of Addresses in Polish-English Subtitling* (2013), artykuł Ł. Pisarek *Białoruskie formy adresatywne na tle polskich i rosyjskich* (2008), w dyskursach wybranych grup społecznych (np. monografia *Grzeczność językowa wsi. Cz. 1. System adresatywny* (2010) oraz artykuł *Polacy na wsi* (2013) K. Sikory; *Z badań nad sposobami zwracania się do osób duchownych w Polsce*, E. Kucharskiej-Drejss., E. Umińskiej-Tytoń (2013) i inne (próba leksykograficznego

opracowania środków grzecznościowych w *Słowniku językowego savoir-vivre'u* M. Marcjanik (2014).

2.3.2. Historia badań w językoznawstwie ukraińskim

Pierwsze prace na ten temat pojawiają się sporadycznie. Są to ujęcia stylistyczne, głównym celem których jest opis specyfiki użycia form zwracania się w języku ukraińskim oraz wskazywanie na niewłaściwe użycia nacechowane przez wpływy obcojęzyczne. Jako pierwsze w tym szeregu należałoby uwzględnić opracowanie W. Simowycza *Наша товариська мова* (1934 [przedruk 2005]) rozważające problem użycia form zwracania się wśród ukraińskiej inteligencji pocz. XX w. Artykuł ten miał charakter przyczynkowy i został poświęcony bytującym zwyczajom językowym wśród Ukraińców tamtych czasów. W 1935-1936 wychodzą dwie części artykułu Korowyckiego *Множина шану в українській мові* uwzględniające przyczyny zaniku użycia *pluralis majestaticus* jako sposobu wyrażania grzeczności w ukraińskim języku literackim. Bardziej usystematyzowany opis form zwracania się znajdujemy w podręczniku ze stylistyki języka ukraińskiego autorstwa A. Kowal (1967), która analizuje dwa typy form zwracania się: *właśnie formy zwracania się*, do których zalicza nazwy odzwierciedlające specyfikę ustroju społecznego i bytujące w nim zwyczaje językowe, nazwy własne, nazwy metaforyczne i przymiotniki substancywne, oraz *formy zwracania się retoryczne*.

Ogólnie rzecz biorąc, badania z okresu radzieckiego uwzględniały głównie stylistyczny aspekt użycia niektórych form zwracania się i poświęcone były problemom kultury języka. W latach 90-tych natomiast już pojawiają się prace opisujące cały narodowy system grzeczności. I tu możemy prześledzić kilka etapów badaniowych, w ramach których też zostaną scharakteryzowane większe opracowania:

I etap – systematyzacja rozróżnionej wiedzy o ukraińskiej etykecie językowej i tworzenie jej modelu współczesnego: od pojedynczych opracowań poświęconych kulturze języka i do opracowań poradnikowych z zakresu etykiety językowej.

Owa fala badaniowa bierze swój początek z końca lat osiemdziesiątych. W 1987 r. zostaje opublikowany artykuł O. Myroniuk *Про найуживаніші форми мовного етикету*. Zaraz po odzyskaniu niepodległości i przeżyciu transformacji ustrojowej pojawiają się opracowania M. Pluszcz *Формули ввічливості в системі українського мовного етикету* (1991) oraz diachnicznie ujęty przyczynek gramatyki grzeczności O. Myroniuk *Історія граматичних засобів вираження ввічливості в українській мові* (1993). W 1998 r. zostaje wydane pierwsze opracowanie naukowo-popularne w kształcie poradnikowym S. Bogdan *Мовний етикет українців: традиції і сучасність*. Publikacja ta zawiera usystematyzowany

opis stałych form grzecznościowych, wśród których znajdujemy też formy zwracania się. W roku 2000 ukazuje się artykuł N. Puriajowej *Українська церковна титулатура* poświęcony problemom użycia tytułatury cerkiewnej w języku ukraińskim.

II etap wiąże się z wypracowaniem aparatu pojęciowego i metodologicznego, zbliżeniem typologicznym FA występującym w narodowym systemie językowym oraz publikacjami pełnych opracowań monograficznych w synchronii i diachronii.

Jeśli chodzi o wypracowanie systemu terminologicznego, metodologii badań, algorytmu analizy oraz próbę wypracowania typologii FA, tu przede wszystkim należy wymienić liczne opracowania M. Skaba: m.in. są to artykuły *Способи апеляції при звертанні до однієї особи* (2002a), *Власні назви як виразники предметної частини змісту апеляції* (2002b), *Підмет апеляції у синтаксичних конструкціях української мови* (2002г); *Назви осіб за спорідненістю та своєютвом – виразники предметного змісту апеляції в українській мові* (2002г); *Займенникові іменники ти, ви як виразники предметної частини змісту апеляції* (2002e); *Специфіка морфологічного вираження апеляції в українській мові* (2002ж), które nieco później częściowo złożą się na dwa większe opracowania autorskie. Także w tym roku zostaje opublikowana monografia M. Skaba *Граматика апеляції в українській мові*, która przedstawia gramatyczne ujęcie adresatywności, w 2003 r. zaś *Прагматика апеляції в українській мові* przedstawiająca odpowiednio ujęcie pragmatyczne.

W 2006 roku ukazuje się monografia O. Myroniuk *Історія українського мовного етикету. Звертання* (Миронюк 2006). Opracowanie to przedstawia diachroniczne ujęcie FA.

Kategoria zwracania się w ujęciu komparatywistycznym przedstawiona jest w opracowaniach W. Ponomarenki. Kierunek ten rozwija się od 2006, kiedy ukazuje się pierwsza publikacja autora na ten temat *До проблеми походження шанобливого звертання в слов'янських мовах*. W tym że roku zostaje opublikowany też artykuł *Еволюція системи іменних засобів звертання у сучасних слов'янських та інших індоєвропейських мовах*, w 2007 roku zaś – opracowanie w ujęciu diachronicznym *Про формування засобів звертання у східнослов'янських мовах XI-XVII ст.*

W 2008 r. zostaje opublikowana monografia W. Ponomarenki poświęcona zasobom wyrażania kategorii zwracania się w językach indoeuropejskich

III etap – to rozrastanie się badań nad FA w różnych ujęciach: w ujęciu gramatyczno-stylistycznym (W 2006 zostaje opublikowany poradnik J. Radewycza-Wynnyćkiego *Етикет і культура спілкування*; w 2008 – monografia wieloautorska

Українська система номінацій адресата мовлення, rok w rok ukazują się kolejne opracowania M. Skaba *Українські номінації адресата мовлення як об'єкти вивчення іноземцями* (2006), *Українська система номінацій адресата мовлення (результати та перспективи вивчення)* (2007a), *Апеляційний складник мовленнєвої поведінки українців у контексті сучасної слов'янської міжкультурної комунікації* (2009б), *Традиційне і нове в апеляційному складнику комунікативного етикету українців* (2015), w ujęciu gramatycznym (artykuł M. Skaba *Грамматика апеляції як спосіб опису граматичного ладу української мови* (2009a)), w ujęciu pragmatyczno-gramatycznym (praca doktorska I. Strilec *Комунікативна детермінованість особової семантики у зверненому мовленні українців* (2012a), w ujęciu kontrastywnym (artykuły M. Skaba *Порівняльний аналіз назв адресата мовлення в сучасних українських та польських родинах* (2007б) oraz I. Strilec *Детермінація способів апеляції в українській і польській мовах* (2012б) w języku religijnym: artykuły autorstwa M. Skaba *Особливості зверненого мовлення в українських сакральних текстах* (2010); I. Strilec *Засоби номінації ієрарха в міжмовних контактах (на матеріалі листів російських греко-католиків до українського митрополита Андрея Шептицького* (2010); R. Hryniwa *Семантика виразів мовленнєвого етикету християн* (2013); M. Fedoriuk *Конфесійність як критерій варіантності формул мовленнєвого етикету* (2013), *Проблема кодифікації норм українського церковного етикету* (2015), *Специфіка використання звертань в кореспонденції УПЦ КП* (2016); A. Kowtun *Динаміка особливостей релігійних найменувань у зверненому мовленні українців* (2015) i in. (np., artykuły naukowe poświęcone opracowaniu leksykograficznemu form adresatywnych Mariana Skaba, z których ostatni we współautorstwie z Marią Skab *Система українських найменувань адресата мовлення та її лексикографічне опрацювання Словник звертань української мови: потреби. Аспекти та проблеми лексикографічної інтерпретації українських назв адресата мовлення*).

Niżej podano chronologię pojawiania się opracowań zgodnie z poszczególnymi kierunkami badań.

2.3.3. Wykaz opracowań polskich

- FA w kontekście badań nad zagadnieniem grzeczności w języku:

(Kamyczek 1974); (Grodziński 1977); (Brown, Lewinson 1987); (Tomiczek 1989, 1992); (Ożóg 1990); (Anusiewicz, Marcjanik, red. 1991, a w tym: Peisert 1991); (Ożóg 1992); (Piirainen 1996); (Marcjanik 1992, 1993a, 1993b, 1997a, 1997b); (Ożóg, Serafin 1999); (Czajka 2000); (Marcjanik 2001b); (Blum-Kulka 2001); (Jasińska 2001); (Antas 2002); (Kamińska-Radowska 2003); (Zgólkowa-Zgółka 2004); (Marcjanik, red. 2005); (Ożóg

2005, 2014); (Kita 2005, 2016); (Huszczka 2005); (Cybulski 2005); (Nagórko 2005); (Marcjanik 2006, 2007, 2008, 2009, 2014), (Żurek 2008a, 2008b).

- Badania dotyczące bezpośrednio zagadnienia form adresatywnych

A) *formy adresatywne w ujęciu gramatyczno-stylistycznym:*

(Grosse 1907); (Brückner 1916); (Łoś 1916); (Klemensiewicz 1946); (Topolińska 1967); (Stone 1981); (Rittel 1985); (Zarębina 1986); (Tomiczek 1994); (Bednarczuk 2003); (Cybulski 2004, 2010);

B) *formy adresatywne w ujęciu pragmatycznym:*

Miodek (1980); (Tomiczek 1983a); (Bula 1985); (Brown, Lewinson 1987); (Braun 1988); (Grybosiowa 1990, 1998); (Rachwał 1991); (Marcjanik 2001a);

C) *formy adresatywne w ujęciu gramatyczno-pragmatycznym:*

(Brown, Gilman 1968); Pisarkowa (1979); (Huszczka 1996 [2006]); (Nagórko 1993); (Czechowska 1997, 2000); (Cybulski 2004, 2010); (Łaziński 2000, 2005, 2006, 2007, 2013, 2015); (Pianka 2010);

D) *formy adresatywne w ujęciu kontrastycznym:*

(Zaręba 1981); (Dąbrowska 1983); (Tomiczek 1983b, 2005, 2011); (Pytel-Pandey 2003); (Charciarek 2005, 2014); (Pisarek 2008); (Szarkowska 2013);

E) *formy adresatywne w tekstach literackich:*

(Szczypka 1989); (Dykiel 1989); (Rachwał 1992); (Chojnacki 1996); (Cybulski 1997); (Witkowska-Gutkowska 2000);

F) *formy adresatywne w mowie wybranych grup społecznych:*

(Matuszewski 1970); (Ożóg 1990); (Tomczak 1991); (Sobolewska 1993); (Kawka 1995), (Bednarczuk 1999); (Rogowska 2007); (Sikora 1993, 2002, 2010, 2011, 2013); (Krasowska 2013);

G) *formy adresatywne w środkach masowego przekazu:*

(Kita 1992); (Czechowska 2000); (Jasińska 2001); (Kubiszyn-Mędrała 2001); (Łubkowska 2005); (Masojc 2018);

H) *formy adresatywne w dyskursie religijnym:*

(Koziaara, Spólnik 1994); (Koziaara 1994); (Mycawka 1994);); (Kucharska-Dress, Umińska-Tytoń 2007, 2013); (Wewiór 2012); (Fedoriuk 2013, 2015); (Kracik 2014);

I) *formy adresatywne w dyskursie politycznym:*

(Kostro, Wróblewska-Pawlak 2013).

2.3.4. Wykaz opracowań ukraińskich

- FA w kontekście badań nad zagadnieniem grzeczności w języku (Плющ 1991); (Богдан 1998); (Миронюк 1987, 1993, 2006); (Радевич-Винницький 2006).
- Badania dotyczące bezpośrednio zagadnienia FA
 - A) *formy adresatywne w ujęciu gramatyczno-stylistycznym:*
(Коровицький 1935, 1936); (Коваль 1967); (Райлянова 2001); (Скаб 2000а, 2001, 2002а, б, д, е, 2003д, 2006, 2007а, 2009а, в, 2011, 2015);
 - B) *formy adresatywne w ujęciu gramatycznym:*
(Скаб 2002в, г, ж; 2003е, 2009а);
 - C) *formy adresatywne w ujęciu gramatyczno-pragmatycznym:*
(Скаб. ред. 2008); (Стрілець 2012а);
 - D) *formy adresatywne w ujęciu pragmatycznym:*
(Олікова 1977); (Кронгауз 1999); (Корнійко 2000 а, б); (Корновенко 2000); (Скаб 2003 б, г).
 - E) *formy adresatywne w ujęciu komparatywistycznym:*
(Пономаренко 2006 а, б, 2007, 2008); (Стрілець 2009, 2012б);
 - F) *formy adresatywne w tekstach literackich:*
(Ковтун 2008); (Павленко 2016);
 - G) *formy adresatywne w dyskursie religijnym:*
(Богдан 2000, 2002); (Скаб 2000б, 2003а); (Пуряєва 2000); (Зелінська 2007); (Скаб 2000б, 2003а, 2010); (Стрілець 2010); (Гринів 013); (Федорюк 2013, 2015, 2016); (Ковтун 2015).

2.4. Klasyfikacje form adresatywnych

2.4.1. Klasyfikacje E. Tomiczka i M. Łazińskiego (na materiale języka polskiego)

Do dziś za najbardziej sformalizowaną i najczęściej używaną w metodologicznym aparacie licznych prac z zakresu grzeczności językowej uchodzi klasyfikacja nominalna Eugeniusza Tomiczka. Przynosi ją studium konfrontatywne systemu adresatywnego języków polskiego i niemieckiego (Tomiczek 1983). W klasyfikacji tej autor charakteryzuje pragmatyczne warunki użycia form adresatywnych i na podstawie tego wyodrębnia funkcjonalne grupy tytułów zarówno w konstrukcjach adresatywnych wołaczowych, jak też w zintegrowanych składniowo. Zasady łączenia tytułów w klasy nominalne E. Tomiczek

przyjmuje od Hartmanna (cyt. za Łaziński 2006: 64), ale dostosowuje je do polszczyzny, w wyniku czego powstaje znana powszechnie klasyfikacja wyrazów tytułarnych:

I – imię

N – nazwisko

T1 – tytuł standardowy: *pan / pani, ksiądz*

T2- tytuł kolegialny, np. *kolega, towarzysz, obywatel, druh*

T3 – tytuł profesjonalny lub funkcyjny, np. *profesor, dyrektor, sekretarz, pułkownik, proboszcz, mistrz*

T4 – tytuł symboliczny, np. *magnificencja, ekscelencja, eminencja*

T5 – tytuł familiarny, np. *mama, dziadek, wujek*

T6 – tytuł okolicznościowy, np. *jubilat, rodacy, szef, stary, kochanie* (Tomiczek 1983: 39-41).

Omawiając poszczególne grupy tytułów, autor wskazuje też na reguły ich łączenia w konstrukcje adresatywne. Tym sposobem w polskim systemie adresatywnym przyjęte są połączenia typu T1 + T3, rzadziej występują połączenia T2 + T3 i wcale są wykluczone połączenia typu T1 + T4 i T2 + T4. Jako wyjątek występuje połączenie T1 + T2 przedstawione w zwrotach *panie kolego* czy też *panie bracie*.

Danuta Pytel-Pandej w konfrontatywnym opisie systemów adresatywnych języka polskiego i rosyjskiego bez zastrzeżeń przyjmuje klasyfikację E. Tomiczka (Pytel-Pandej 2003: 49). Koresponduje z klasyfikacją E. Tomiczka też typologia M. Kneřowej²⁶ (na materiale języka czeskiego).

Marek Łaziński natomiast zajmuje się próbą precyzowania granic pomiędzy wyróżnionymi klasami nominalnymi, przedstawiając własną klasyfikację hierarchiczną. (Łaziński 2006: 64-75). Odwołując się do wyróżnionych przez E. Tomiczka klas nominalnych, badacz uzupełnia kryteria pragmatyczne determinujące granice wytyczenia poszczególnych grup wyrazowych oraz analizuje zasięg należących do nich tytułów profesjonalnych.

I tak w obrębie tytulatury standardowej M. Łaziński wskazuje na niejednorodność przywołanych przez Tomiczka przykładów *pan, pani, ksiądz, siostra*² (w znaczeniu zakonnica), *brat*² (w znaczeniu zakonnik) i *ojciec*² (w znaczeniu zakonnik o święceniach

²⁶ Czeska badaczka uwzględnia funkcjonalne charakterystyki tytulatury. Autorka wyróżnia T1 – tytuły standardowe; T2 – tytuły kolegialne; T3 – tytuły profesjonalne; T4 – tzw. nomina maiestatika; T5 – tytuły rodzinne; T6 – tytuły funkcjonalne (cyt. za Ckař 2003b: 45).

kapłańskich), gdzie *pan/pani*, *ksiądz* i *siostra*² mogą być użyte w dowolnej wypowiedzi zdystansowanej, a użycie tytułów *brat*² i *ojciec*² jest ograniczone posługą religijną. Propozycją M. Łazińskiego jest zatem wyróżnienie spośród tytułów grupy *standardowych podstawowych (obligatoryjnych)* i *potencjalnych standardowych* (użycie których może być ujęte jako standardowe wyłącznie w ramach konkretnej profesji) (por. Łaziński 2006: 65).

Zarówno tytuły *podstawowe standardowe*, jak i *potencjalnie standardowe* mogą przyjmować jako uzupełnienie tytuł profesjonalny i wystąpić tak w konstrukcji wołaczowej, jak w zintegrowanej składniowo. Zaliczając wyraz *ksiądz* do podstawowych standardowych tytułów, M. Łaziński jednocześnie wskazuje na problem tworzenia od niego zintegrowanej składniowo formy honoryfikatywnej w liczbie mnogiej (*Proszę księży, czy mogliby księża?*) (Łaziński 2006: 67). Dlatego też za słuszne uważam mówić jeszcze o korelacji znaczeniowej w zależności od syntaktycznej pozycyjności.

Cechą definicyjną tytułatury kolegialnej według E. Tomiczka jest użycie tytułu w obrębie określonej grupy społecznej (Tomiczek 1983: 87). Jednak odróżnienie grupy typowo społecznej od profesjonalnej nie zawsze jest łatwym zadaniem. Tak np. zarówno zakon, jak i harcerstwo określa się jako wspólnota ideowa, lecz przynależność do zakonu u Tomiczka jest ujęta wśród tytułów profesjonalnych. Tę nieścisłość właśnie tłumaczy M. Łaziński, podając przykłady form, które są używane zarówno przez czynnik solidarności wspólnotowej, jak też należności do konkretnych zawodów: *kolega / koleżanka, panie kolego, pani koleżanka* (bardziej szczegółowo o tym zob. w Tomiczek 2006: 67-69).

Do profesjonalnej tytułatury E. Tomiczek zalicza tytuły stosowane ze względu na zawód, wykształcenie, stopień wojskowy, naukowy, stanowisko w hierarchii kościelnej, a do funkcyjnych odnosi te, które przysługują adresatom ze względu na „wszelkiego rodzaju funkcje i stanowiska z wyboru lub nominacji w aparacie państwowym, organizacjach politycznych i społecznych czy wręcz w gospodarce” (Tomiczek 1983:112). M. Łaziński i tu wskazuje na nieścisłość definicji E. Tomiczka, na podstawie której, jak zauważa autor, do tytułów typowo profesjonalnych można byłoby zaliczyć tylko stopnie w hierarchiach wojskowej czy kościelnej (por. Łaziński 2006:70). Dlatego właśnie badacz stosuje nieco inny podział. Obok tytułatury standardowej (np. *pan, pani, ksiądz*), o której mowa była wyżej, M. Łaziński mówi o tytułaturze tzw. *wspólnotowej*, w granicach której wyodrębnia rodzinną (np. *mama, tata, babcia, dziadek*) i środowiskową, a dopiero wśród środowiskowej wyróżnia tytuły profesjonalne (*sensu largo*) i ideowe (np., *brat*², *towarzysz*). W obrębie profesjonalnych czyni podział na zawodowe (np. *majster, siostra*³ (w znaczeniu pielęgniarka)) i administracyjne (np. *obywatel, świadek*).

Cechy wyróżniające poszczególne klasy nominalne autor przypisuje hierarchicznie za pomocą czterech kluczowych pytań: *Czy tytułu można użyć wobec osoby nieznaną w chwilowym kontakcie? Czy tytuł zaznacza więzi rodzinne? Czy tytuł używany jest w sytuacji profesjonalnej? Czy tytuł oznacza członka wspólnoty zawodowej?* Ważna przy tym też jest sama kolejność zadawania pytań, ponieważ odpowiada ona kolejności decyzji przy dokonaniu wyboru tytułu wobec odbiorcy. I tak, jeśli dla uczestnika komunikacji pierwszorzędą jest funkcja standardowa, to i więzi rodzinne z kolei okażą się bardziej istotne, niż ideowe czy zawodowe. A żeby nie pomylić wartości hierarchicznej poszczególnych klas w klasyfikacji autora, podany jest algorytm umiejscowienia tytułów zgodnie z kolejnością zadawanych pytań (patrz Łaziński 2006: 71).

2.4.2. Leksyko-semantyczne grupy nazw adresata mówienia w ujęciu M. Skaba (na materiale języka ukraińskiego)

Przywołane wyżej klasyfikacje były stworzone na materiale języków zachodniosłowiańskich, gdzie społeczeństwo zobowiązuje tzw. tytułomania²⁷. Nieco inaczej to zagadnienie omawia Marian Skab, odwołując się do zaproponowanego już wcześniej schematu opisu ukraińskiego systemu adresatywnego pod kątem ujęcia jego specyfiki narodowej²⁸.

M. Skab uważa, że pod względem użycia tytułów język ukraiński zajmuje umiarkowaną pozycję, ponieważ z jednej strony (w pewnych obszarach działalności, w odpowiednich sytuacjach komunikacyjnych, które wymagają jednoznacznie zrozumiałej dla członków społeczności strukturyzacji wspólnoty) Ukraińcy korzystają z nazw tytułarnych, a z drugiej – we wszystkich innych przypadkach – preferują inne sposoby nazywania, przede wszystkim korzystając z nazw własnych. Zapewnia to szeroki diapazon wyrażania najbardziej

²⁷ Do badaczy zachodnioeuropejskich, którzy ostro występowali przeciwko nadmiarowi w użyciu tytułów, można zaliczyć P. Eisnera, który z tego powodu pisał tak: „Są narody nie używające tytułów, są też te, które od tytułów tych cierpią. Milsze mi te pierwsze; chociażby dlatego, że naród, bardzo oddany ceremoniału tytułatur generalnie jest narodem okrutnym (ostrym), nie po ludzku zachowującym się odnośnie narodów innych, odnośnie ludzi swoich i obcych. Zamiłowanie tytułami zawsze znaczy, że samego człowieka nie wystarczy, że człowiek sam w sobie nic nie znaczy i żadnego szacunku nie wywołuje, że poważanie musi zdobyć i to przez sam tytuł” (cyt za Skabem (Скаб 2008, red.: 198)).

²⁸ Schemat i parametry opisu ukraińskiego systemu adresatywnego są przedstawione w wieloautorskiej monografii *Українська система найменувань адресата мовлення* (Скаб 2008, red: 8-17). Ten w zasadzie jest pewnym algorytmem analizy narodowego systemu adresatywnego.

różnorodnych społecznie uwarunkowanych oraz emocjonalno-ekspresywnych aspektów komunikacji (por. Скаб 2008, ред.: 198).

Można powiedzieć, że w pewnym sensie zaproponowana przez autora klasyfikacja pozbawiona jest zachodnioeuropejskiej tytułomanii²⁹, ponieważ omawia leksykalno-semantyczne grupy **nazw** adresata mówienia, w obrębie których dopiero wyróżnione są stosowane przez Ukraińców nieliczne **tytuły** (scharakteryzowane z pozycji ich terytorialnego i funkcjonalnego szerzenia się, uniwersalności, specjalizacji oraz frekwencyjności użycia).

Wśród nazw adresata mówienia M. Skab rozróżnia:

- 1) zaimkowe formy *ty, wy*;
- 2) własne nazwy osoby;
- 3) rzeczownikowe nazwy ogólne.

Dopiero w obrębie ostatniej grupy badacz wyodrębnia leksykalno-semantyczne klasy wyrazów nominalnych stosowanych wobec realnego adresata jednostkowego (Скаб 2003б: 36-44). W klasyfikacji tej poszczególne typy uwzględniają wyłącznie bezpośrednie (nie przenośne) znaczenia form rzeczownikowych. Na owe typy składają się:

1) ustalone w społeczeństwie nazwy, charakteryzujące się maksymalną uniwersalnością użycia (lub taką uniwersalność użytkownicy języka chcą osiągnąć) i są wykorzystywane w roli form etykietalnych, np. *пане, товаришу, добродію*;

2) nazwy uwzględniające płeć, uzupełnione przez charakterystykę wieku, które za swoim stopniem frekwencyjności oraz sferą użycia są najbliższe do tzw. uniwersalnych: *чоловіче, жінко, хлопче, дівчино*;

3) nazwy osób określające stopień pokrewieństwa i swojskości, które w swoim bezpośrednim znaczeniu są wykorzystywane w komunikowaniu się członków rodziny bliższej i dalszej, a w znaczeniu przenośnym dążą do uniwersalności, zastępując nazwy wymienione w pierwszej oraz drugiej grupie: *батьку, мамо, сестро, брате, сину, дочко, діду, бабо, дядьку, тітко* itp;

4) nazwy osób określające ich relacje z innymi osobami w mikrokolektywie typu *друзе, колего, приятелю* itp;

5) profesjonalne nazwy osób (nazwy zawodowe, zgodnie z rodzajem działalności, pasją, stanowiskiem, stopniem i tytułem akademickim);

²⁹ M. Skab konstatuje, że Ukraińcom udało się ominąć chorobę tytułomanii, która aktywnie szerzyła się w końcu XIX – początku XX wieku w Galicji oraz Bukowinie pod wpływem zachodnioeuropejskim (tutaj czytamy – polskim– M.F.) (por. Скаб 2008, ред.: 197).

6) nazwy osób uwzględniające rangę społeczną i majestat: *господарю, власнику, царю, рабе, князю*;

7) nazwy osób określające stosunek do pewnej grupy społecznej: zgodnie z miejscem zamieszkania czy pobytu, przynależnością etniczną czy religijną;

8) nazwy osób zawierające absolutną lub relatywną (zdeteminowaną sytuacyjnie) ocenę lub charakterystykę ekspresywną typu *розумнику, дурню, йолоне*;

9) okazjonalne nazwy osoby adresata mówienia, u podstaw których leżą dowolne charakterystyki zewnętrzne (Скаб 2003в: 46; por. też Скаб 2008, ред: 192).

W tej rozprawie, biorąc za podstawę przywołane wyżej klasyfikacje form adresatywnych, podejmę próbę stworzenia własnej typologii form adresatywnych. Analizując konstrukcje adresatywne na materiale języka polskiego i ukraińskiego, nieco dostosuję klasyfikację nominalną E. Tomiczka do języka ukraińskiego, a w obrębie materiału polskiego uwzględnię korelację znaczeniową odnośnie pozycyjności syntaktycznej elementów konstytutywnych w złożonych formach nominalnych. Przyporządkowując poszczególne formy do klas nominalnych, nie pominę też uwag M. Łazińskiego. Przystanę również na propozycję M. Skaba wyodrębnienia leksykalno-semantycznych grup nazw adresata mówienia. Owa typologia jednak będzie ograniczona jednym kryterium funkcjonalnym – przynależnością stosowanych form do dyskursu religijnego i to właśnie sam materiał językowy zdeteminuje obecność w nim konkretnych klas semantycznych.

Rozdział III

Formy adresatywne w dyskursie religijnym

3.1. Kontekst i uwarunkowania w Polsce

Polska językowa etykieta kościelna jest dość dobrze znana przez wiernych z powodu poznawania norm konwencjonalnego zachowania się w kościele już od najmłodszych lat. Ponadto istnieją liczne poradniki językowe oraz prace, poświęcone etykietce językowej, w których m.in. zamieszczone są uwagi dotyczące stosowania form adresatywnych w stosunku do dostojników Kościoła i zasad prowadzenia z nimi korespondencji. Wśród nich warto wymienić praktyczny podręcznik posługiwania się polszczyzną w sytuacjach oficjalnych Tadeusza i Haliny Zgólków (2004), szkic Małgorzaty Marcjanik „Korespondencja tradycyjna – listy, kartki pocztowe” (2008). Co prawda w poradnikach takiego typu nie znajdziemy systemowej wiedzy o komunikacji w kościelnym środowisku. Opisy norm podane są niekiedy bez odniesienia się do wyjaśnienia stanowisk administracyjnych, tytułów honorowych czy stopni święceń duchownych jako członków instytucji kościelnej. Tak podając przykłady użycia formuły T1 + T2 autorzy wymieniają w jednym szeregu różnego typu tytuły: *księżę pralacie*, *księżę biskupie*, *księżę proboszczu* itp., gdzie *pralat* jest tytułem honorowym, *biskup* stopniem święcenia, a *proboszcz* tytułem administracyjnym. Nie ma też rozgraniczenia poziomów oficjalności, wobec których używa się form wzbogaconych o określenia atrybutywne *Wielebny*, *Przewielebny*, *Dostojny*, *Najdostojniejszy* lub wybiera się łacińskie formy *Wasza exelencjo*, *Wasza eminencjo*, czy używa się łacińskich i polskich form naraz *Wasza eminencjo*, *księżę kardynale*, *Wasza exelencjo*, *księżę biskupie*. Sporadycznie pojawiają się remarki „w oficjalno-uroczystych sytuacjach”, co wywołuje naturalne pytanie: które z sytuacji uważać należy za właściwe? Bardziej wnikliwie patrzy na ten problem Stanisław Krajski (2007). Autor poddaje krytycznej lekturze istniejące poradniki językowe; sygnalizuje braki informacyjne, uzupełniając jednocześnie je komentarzami odnoszącymi się do struktury hierarchicznej Kościoła; wskazuje na typowe błędy w stosowaniu poszczególnych form, objaśniając przy tym przyczyny ich popełnienia (np. do zakonników, należących do zgromadzenia jezuitów, mówi się *proszę księdza*, a nie *proszę ojca* czy *proszę brata*); zwraca uwagę na sprzeczności w interpretacji używania form adresatywnych mieszczących się w konkretnych wydaniach: „Pecha będą mieli ci, którzy będą uczyli się tytułowania w Kościele w oparciu o podręcznik hiszpańskiego autora Arantaxa G. de Castro pt. „Poradnik dobrych manier”. Podręcznik ten zawiera, ze względu, jak można przypuszczać,

na złe tłumaczenie lub redakcję, ewidentne błędy w tej perspektywie. Nakazuje on biskupa nazywać „eminencją”, kanonika „ekscelencją”, a przełożoną zakonną „siostrą przełożoną” (Krajski 2007). Bardziej precyzyjnie opisuje używanie form adresatywnych w odniesieniu do przedstawicieli kościoła M. Marcjanik w odpowiednim rozdziale o grzeczności językowej (Marcjanik 2006: 300-310) Autorka próbuje ułożyć listę właściwych form adresatywnych stosowanych wobec dostojników Kościoła, uwzględniając układ instytucjonalny zarówno w Kościołach chrześcijańskich, jak i klasztorach oraz domach zakonnych. Badaczka wyjaśnia przyczyny tak bogatej różnorodności form zależnie od funkcji i miejsca w hierarchii kościelnej i sporadycznie wskazuje na sytuacje komunikacyjne, w których te formy byłyby stosowne. Efektem takiego uporządkowania stało się sporządzenie też haseł słownikowych dotyczących przedstawicieli Kościoła jako adresatów mówienia w *Słowniku językowego savoir-vivre'u* (Marcjanik 2014: 145-162).

Z kolei Marek Łaziński uwzględnia problematykę używania form adresatywnych w międzywyznaniowej komunikacji. W centrum rozważań badacza – regorystyczny zwrot adresatywny *panie papieżu*, użyty przez rabina Menachema Joskowicza wobec papieża Jana Pawła II. Problem odnalezienia właściwej formy w sytuacji przynależności do innego wyznania autor proponuje rozwiązać przez użycie neutralnej światopoglądowo formy *Wasza Świątobliwość* zamiast sugerowanego *Ojciec Święty* (to ujęcie koresponduje z pracami Marcjanik 2006 i Krajskiego 2007).

O gwarowych nazwach księży jako autorytetów duchownych w środowisku wiejskim wspomina Kazimierz Sikora (Sikora 2010). Oto odnotowany przez autora szereg form używanych w stosunku do duchownego katolickiego w sytuacji zwracania się: „podтверdzone w różnych miejscach zwroty, które wyróżnia obecność leksemu *dobrodziej* lub *jegomość* (efekt elizji członu *ksiądz z zestawień; skrócone z zestawień *ksiądz jegomość*, *ksiądz dobrodziej*), *proboszcz*, *farorz*, *wikary*, *plebon*, *kapłan* [...] także *wielebny* [...]; nowsze wydaje się zwracanie się do duchownego per *księżę / ksiądz*, *proszę księdza*, *proszę proboszcza* itp.” (Sikora 2010: 255).

Próbie systemowego opisu form adresatywnych w Kościołach chrześcijańskich podejmują Elżbieta Kucharska-Dreiss i Elżbieta Umińska -Tytoń (Krauz, Ożóg, red. 2013).

3.1.1. Formy adresatywne w Kościele katolickim

Kościół rzymskokatolicki ma rozbudowaną strukturę hierarchiczną, dlatego swoista tytułatura używana wobec osób duchownych odzwierciedla krzyżowanie się sakramentalnego, administracyjno-funkcyjnego oraz honorowego porządku. Odpowiadają im poszczególne tytuły, urzędy i godności kościelne.

Jak zauważają E. Kucharska-Dreiss i E. Umińska-Tytoń, przyporządkowanie duchownego do właściwej mu wspólnoty duchownej, umiejscowienie osoby duchownej w hierarchii duchowieństwa danej wspólnoty i znajomość tytulatury kościelnej nie gwarantują jeszcze prawidłowego zachowania językowego wobec tego typu adresata. Nie mniej ważnym jest dysponowanie całym katalogiem potencjalnie możliwych różnorodnych form, a także znajomość reguł ich dystrybucji i połączenia (por. Kucharska-Dreiss, Umińska-Tytoń 2013: 153-154). Wybór właściwej formy adresatywnej zależy od całego szeregu czynników: sytuacji komunikacyjnej, rangi wydarzenia, która przewiduje należący stopień oficjalności komunikowania się, relacji między nadawcą i odbiorcą (komunikacja symetryczna bądź niesymetryczna) oraz ich historii znajomości (presupozycji pragmatycznych).

Pod katalogiem form adresatywnych przysługujących osobom duchownym konkretnej wspólnoty wyznaniowej należy rozumieć: po pierwsze, różne typy tytułów używanych w różnych sytuacjach komunikacyjnych, po drugie, konstrukcje adresatywne, które są w istocie połączeniami tych tytułów między sobą oraz z formami atrybutywnymi, a czasami też z imieniem i nazwiskiem według reguł dystrybucyjnych wynikających z potencjalnych możliwości systemu adresatywnego języka. Wśród różnych typów tytułów należących do systemu adresatywnego wyróżniamy:

a) tytuły *identyfikujące* konkretną osobę duchowną ze względu na zajmowane miejsce w hierarchii kościelnej³⁰: tytuły stopni kapłaństwa uwzględniające porządek sakramentalny (diakon, prezbiter, biskup), tytuły honorowe uwzględniające porządek godnościowy³¹ (kanonik, prałat³² i infulat, arcybiskup, kardynał), tytuły urzędowe

³⁰*Hierarchia* (od *hieros* święty, *arche* początek, zasada i władza... „W teologii w znaczeniu czynnym h. urzeczywistnia się z prawa Bożego przez strukturę święceń (ordo, sakrament) biskupstwo (→ biskup), prezbiteriat (→ prezbiter), diakonat (→ diakon, a z prawa kościelnego – subdiakon, akolitat, ekzorcytat, lektoriat i ostiariat w Kościołach wschodnich, w Kościele Zachodnim zaś (po Soborze Wat II) – ministeria, posługi (akolitat, lektorat) ... Hierarchia w języku potocznym w znaczeniu węższym odnosi się do papieża i kolegium biskupów, a w znaczeniu szerszym także do prezbiterów, diakonów i wszelkich stopni z ustanowienia czysto kościelnego. Istnieje hierarchia urzędu kościelnego (święceń i władzy) oraz porządku charyzmatycznego” (EK (W), t. 4: 841-842).

³¹*Godności kościelne*, zaszczytne urzędy kościelne dające precedencję i jurysdykcję przywiązania do urzędu; w znaczeniu węższym – urzędy i tytuły w kapitułach, które KPK z 1917 r. składały się z prałatów i kanoników... KPK z 1983 zniósł w kapitułach prelaty, i obecnie w skład kapituł katedralnych lub kolegiackich wchodzi jedynie kanonicy (EK (W), t. 4: 1231).

uwzględniające porządek administracyjny lub funkcjonalny (proboszcz, dziekan, metropolita według podziału terytorialnego; kapelan, wikariusz parafialny, wikariusz generalny, rektor kościoła; biskup ordynariusz, tytularny, sufragan, polowy zgodnie z pełnioną funkcją itp.);

b) tytuły *standardowe* i *potencjalne*³³ *standardowe* (standardowe w ramach konkretnej wspólnoty wyznaniowej o semantyce związane z zawodem): *ksiądz*, *brat*², *ojciec*², *matka*², *siostra*²;

c) tytuły *symboliczne* (abstrakcyjne w ujęciu Brezy (Breza 2001:161-167)): *Eminencja*, *Ekscelencja*, *Przewielebność*, *Świątobliwość*.

Określenia atrybutywne (typu *Najczcigodniejszy*, *Najprzewielebniejszy*, *Przewielebny*, *Wielce czcigodny* itp.) dodawane do tytułów wyżej wspomnianych typów w połączeniu z nimi tworzą *konstrukcje adresatywne* o charakterze szacunkowym używane w mowie uroczystej czy w korespondencji oficjalnej.

- **Uwagi ogólne**

Użycie tytułów standardowych³⁴ (formy analitycznej *proszę księdza* i tytułu *księżę*³⁵) oraz potencjalnie standardowych (*proszę ojca*, *proszę brata*, *proszę siostry*, *proszę matki*; jak również *ojcze*, *bracie*, *siostro*, *matko*³⁶ charakterystyczne dla rozmowy bezpośredniej z duchownymi, a ponieważ kontakty językowe z dostojnikami Kościoła na ogół są ograniczone, najczęściej wierni mają do czynienia z klerem niższym (kapłanami o święceniach diakonatu i prezbiteriatu). W tej sytuacji, jeśli nie posiadamy specjalnej wiedzy o miejscu w układzie hierarchicznym, tytułach honorowych, pełnionych urzędach czy funkcjach kościelnych osoby

³²W 2014 r. tytuły honorowe wyróżniające prałata i infulata były zniesione przez papieża Franciszka, lecz żadna decyzja nie działa wstecz. Osoby duchowne, które zostały uhonorowane wcześniej, noszą te godności dożywotno, co z kolei znaczy, iż przysługują im odpowiednie formy adresatywne.

³³W ujęciu M. Łazińskiego tytuły potencjalne standardowe to te, które są ograniczone profesjonalnie i tylko w ramach jednej profesji służą jako standardowe (Łaziński 2006: 65, 72). Autor zalicza do tytułów potencjalnych standardowych tytuły *ojciec*², *siostra*², *brat*², bowiem wiążą się one z posługą religijną, a także zastępują tytuły standardowe: „Wszystkie tytuły standardowe: obligatoryjne i potencjalne są poza funkcją wokatywną zintegrowane składniowo jako zaimki guazi-trzecioosobowe... Tytuły standardowe i potencjalne standardowe [...] przyjmują jako uzupełnienie dodatkowe tytuły profesjonalne” (Łaziński 2006: 65-66).

³⁴Oto charakterystyka tytułu *ksiądz* Łazińskiego: „Tytuł *ksiądz* jest polską specjalnością o długiej tradycji... Dziś *ksiądz* jest tytułem standardowym wszystkich duchownych chrześcijańskich, także niekatolickich, choć ostatni mają do wyboru alternatywne niestandardowe tytuły, ograniczone do kontaktów wewnątrz wspólnoty wyznaniowej... Ksiądz jest w polszczyźnie formą tytułarną i zaimkową. W tej drugiej funkcji używana jest najczęściej w liczbie pojedynczej. Liczba mnoga sprawia pod tym względem problemy” (Łaziński 2006: 66).

³⁵Ten tytuł typu T1 wymaga użycia nazwy drugiego tytułu typu T3.

³⁶Użycie tego tytułu wymaga obyczajowej nazwy przełożonej zakonnej, typu *matko ksieni*, *matko opatko*.

duchownej, za formę uniwersalną uchodzi zwrot analityczny *proszę księdza* (Marcjanik 2006: 302). Wybieramy jednak co innego z repertuaru środków grzecznościowych, jeśli mamy wiedzę o randze współrozmówcy należącego do kręgu osób duchownych.

Używamy konstrukcji adresatywnych: ksiądz + stopień święceń (*księżę diakonie, księżę biskupie*); ksiądz + stopnie honorowe (*księżę kanoniku, księżę prałacie, księżę infulacie, księżę arcybiskupie, księżę kardynale*); ksiądz + tytuł administracyjny lub funkcyjny: *księżę proboszczu; księżę wikariuszu; księżę rektorze* (do księdza sprawującego w kościele rektoralnym); *księżę dziekanie* (do księdza stojącego na czele dekanatu), *księżę ordynariuszu, księżę sufraganie, księżę metropolito* itp. Jeśli duchowny posiada tytuły świeckie (stopnie naukowe, administracyjne uczelniane lub wojskowe) dochodzi do kontaminacji, gdzie pierwszym tytułem jest profesjonalny kościelny, a drugim – świecki. Możliwe konstrukcje adresatywne: *księżę doktorze, księżę profesorze, księżę dziekanie, księżę rektorze, księżę prokuratorze, księżę prefekcie, księżę pułkowniku, księżę generale* itp.

Kiedy adresat ma wiele tytułów, stwarza to sytuację ich konkurencyjności w dokonaniu wyboru środków grzecznościowych. W takim przypadku najczęściej wybieramy tytuł najwyższy (por. Witkowiak 196:156, Krajski 2007, Hałaszcak 2011) lub najbardziej znaczący w konkretnej sytuacji komunikacyjnej, np., jeżeli adresatem listu lub mowy uroczystej jest ksiądz posiadający święcenia prezbiteriatu, sprawujący w kościele rektoralnym, który ma tytuł honorowy prałata, zwrócimy się do niego *księżę prałacie*, bowiem *prałat* w tym wypadku jest tytułem wyróżniającym. Nie zapominajmy też o funkcjonujących analogicznie formach analitycznych z elementem *proszę*, które według M. Marcjanik zawierają większą dawkę grzeczności (Marcjanik 2014: 151).

W toku rozmowy tytułujemy duchownych według tej samej zasady, co i świeckich: używamy wyłącznie standardowych i potencjalnych standardowych tytułów, nie powtarzamy wciąż zintegrowanych składniowo konstrukcji typu T1 + T3, np., po wołaczowej formie *księżę proboszczu*, mówimy, czy *ksiądz* zechce... itp.

Dyskusyjnym wciąż pozostaje właściwe użycie formy adresatywnej wobec *kleryka*. W kilku poradnikach i publikacjach (por. Krajski 2007, Hałaszcak 2011: 58) autorzy sugerują zwracać się *proszę księdza*. Taką samą propozycję znajdujemy i w liście form adresatywnych do osób duchownych ułożoną przez M. Marcjanik (2006: 301) W ten sam czas wśród kręgów katolickich duchownych szerzy się opinia, iż nie ma podstaw teologicznych zwracać się do kleryków w ten sposób. Z tego stwierdzenia wyciągamy wniosek, że nie ma też podstaw używać w stosunku do nich określenia *wielebny* w korespondencji, jeśli taka wystąpi. Przeciwnicy użycia wobec kleryka formy adresatywnej *księżę* stoją na tym

stanowisku, iż człowiek studiujący w seminarium duchownym, który nie posiada jeszcze odpowiednich święceń (nawet niższych), niekoniecznie zostanie księdzem. Zdarzają się rzadkie wypadki rezygnacji, a więc zrównanie takich osób z księżmi byłoby nieuzasadnione.

Z punktu widzenia osób świeckich kleryk – to potencjalny duchowny. Zrównanie go z duchownym katolickim przez zwrot *proszę księdza* to nic innego, jak awans zaufania od społeczności świeckich, natomiast duchowni coraz więcej tego nie uznają, podkreślając, że kierują się prawem kanoniczym, a zaufanie w każdym konkretnym przypadku musi być zasłużone.

1) formy i zwroty kurtuazyjne

Zwroty poprzedzone tytułaturą abstrakcyjną (*Eminencjo, Ekscelencjo*) oraz spetryfikowanymi określeniami atrybutywnymi (*Najprzewielebniejszy, Przewielebny, Wielebny, Najczcigodniejszy, Czcigodny, Najdostojniejszy, Dostojny*) nadają się do używania w piśmie (w oficjalnej korespondencji kościelnej) oraz w sytuacjach najwyższego szczebla oficjalności wynikającego z wysokiej rangi wydarzenia, w związku z czym stawiane są wymogi zachowania ceremoniału³⁷.

Tytuły abstrakcyjne pochodzenia łacińskiego zgodnie z prawem kanoniczym przysługują wyłącznie dostojnikom Kościoła: *Wasza Świątobliwość* – papieżowi (Biskupowi Rzymu), pożyczki łacińskie dostosowane do polszczyzny *Wasza Eminencjo*³⁸ – kardynałowi (§ 22-23, KPK 1969), *Wasza Ekscelencjo* – biskupowi / arcybiskupowi, a także Dziekanowi Świętej Roty Rzymskiej; Sekretarzowi Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, Wikariuszowi Kardynała Kamerlinga. W *Encyklopedii dobrych manier* znajdujemy informację, iż tak samo zwracamy się do infulata (Żuchowski: 221). Koresponduje to z publikacjami S. Krajskiego (2007), a także P. Hałaszcza (2011). E. Breza zwraca uwagę na to, że zwrot *Wasza Świątobliwość*, który jest tłumaczeniem z łac. *Vestra, Sue Sanstitas*, nigdy w postaci łacińskiej w polszczyźnie odnotowany nie był i jest jedynym spośród wymienionych, którego używa się w postaci mianownikowej (Breza 2001: 157). Poza specyfiką fleksyjną należy też omówić inną kwestię gramatyczną, a mianowicie: rozróżnienia form adresu (którą wpisujemy na kopercie) i form bezpośredniego zwrócenia się (ustnie czy pisemnie). Wskazuje na to M. Marcjanik: „Formy adresatywne... *Jego Ekscelencja*

³⁷Por. z zaleceniami M. Marcjanik co do użycia form rozpoczynające wystąpienia publiczne: „2.1. W sytuacjach uroczystych, o charakterze ceremoniału, w odniesieniu do ważnych osób pożądane jest wykorzystanie form ceremonialnych – jeśli to możliwe, podwójnych, takich jak *Wasza Eminencjo, księżę kardynale*” (Marcjanik 2006: 235).

³⁸Tytuł ten nadawany kardynałom od 1644.

(*Eminencja, Świątobliwość*) mają w swoim składzie zaimek w formie *Jego, Jej* lub *Wasza*. Zaimki te nie mogą być używane zamiennie. Zaimków *Jego, Jej* używa się bądź w adresie osoby tak nazywanej, bądź wtedy, gdy mowa jest o niej w jej obecności. Zaimka w formie *Wasza* – w kontakcie bezpośrednim oficjalnym, gdy zwracamy się do osoby tak nazywanej (Marcjanik 2006: 310)”.

Określenia atrybutywne ulegają stopniowaniu grzeczności (*wielebny-przewielebny-najprzewielebniejszy; czcigodny / wielce czcigodny, najczcigodniejszy; dostojny / wielce dostojny / najdostojniejszy* i przysługują w konkretnym porządku hierarchicznym. *Najprzewielebniejszy* w stosunku do kardynała, arcybiskupa, biskupa, generała zakonu, prowincjała, opata, prałata papieskiego. *Najczcigodniejszy* do kardynała, arcybiskupa, biskupa, generała zakonu, prowincjała, opata, prałata papieskiego. *Najdostojniejszy* do kardynała, arcybiskupa i biskupa ordynariusza.

S. Krajski twierdzi, że w korespondencji i mowie zaniechano w zasadzie używania formy *Najprzewielebniejszy* w odniesieniu do kardynałów, arcybiskupów i biskupów, utrzymują się formy *Eminencjo* i *Ekscelencjo* oraz stosowana jest zasada wymieniania wszystkich funkcji i tytułów (Krajski 2007).

Dalej autor zauważa, że „nic nie stoi jednak na przeszkodzie, by zwracając się do biskupa w chwilach uroczystych użyć formy *Najprzewielebniejszy*. Będzie to odwołanie się do tradycji i zwrot miły zapewne uszom tych, którzy w tej tradycji jeszcze się wychowali” (Krajski 2007). Zebrany materiał językowy zaświadcza takie przykłady użycia omawianych określeń atrybutywnych wyłącznie w składzie konstrukcji złożonych redundantnych: *Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Zdzisławie* (H: ż. e.); *Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Metropolito* (L: ż. e.); *Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Kardynale* (H: ż. e.) *Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Biskupie Marianie* (K: ż.e.); *Wasza Ekscelencjo, Dostojny Księżę Biskupie* (H: ż. e.), jak też konstrukcji prostych *Najdostojniejszy Księżę Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); *Najczcigodniejszy Ojcie Wikariuszu Generalny* (H: ż. e.); *Najdostojniejszy Księżę Kardynale* (PdoOJPII: ż. w.); (H: ż. e.) itp.

Wielebny, przewielebny oraz *czcigodny* często pojawiają się zarówno w adresach, jak i w formach adresatywnych, wyraz *dostojny* (stosowany wobec biskupów) używany jest na ogół rzadko, chociaż możliwy.

Form *Wielebny* i *Przewielebny* należy używać wedle następującej zasady: „jeżeli ksiądz, zakonnik, zakonnica nie posiada żadnych tytułów czy funkcji (ksiądz jest np. wikarym w parafii) stosuje się formę *wielebny*, a we wszystkich pozostałych wypadkach *Przewielebny* (Krajski 2007). Otóż *Przewielebny* (*Wielce czcigodny*) odnosimy do prałata, dziekana,

proboszcza, gwardiana, przeora, przeoryszy, matki lub siostry przełożonej. *Wielebny, Czcigodny* odnosi się do wikariusza, kapelana, prefekta, diakona, ojca, brata, siostry.

W korespondencji dyplomatycznej oraz w sytuacjach najwyższego poziomu uroczystości (przy noszeniu strojów przez dostojników Kościoła) mogą być wykorzystane najbardziej rozbudowane zwroty adresatywne, w tym: zwroty redundantne typu *Wasza Eksceleńco, Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie, Prymasie Polski* przy powitaniach, przy rozpoczęciu aktu komunikacyjnego; zwroty eliptyczne typu *Eksceleńco, Księżę Prymasie* lub całkiem zredukowane *Eksceleńco* w dalszym ciągu przemówienia uroczystego lub innego typu wypowiedzi z zachowaniem ceremoniału, jak również i w tekstach korespondencji oficjalnej (tzw. protokolarnej).

Użycie kurtuazyjnych tytułów abstrakcyjnych w rozmowie bardzo rzadko jest spotykane, i nawet jeśli zwroty te pojawiają się, użytkownicy korzystają ze zwrotów zredukowanych i eliptycznych. Zakładam, że takie działanie językowe nacechowane jest intencjonalnie (w celu pokreślenia rangi adresata).

2) zmiany w zakresie stosowania poszczególnych form adresatywnych wobec duchownych katolickich

Do uwag ogólnych dołączam też tablicę z formami adresatywnymi stosowanymi wobec osób duchownych katolickich, która pokazuje, jakie formy zostały zmienione w ostatnim stuleciu.

Miejsce osoby duchownej w hierarchii kościelnej	Formy adresatywne przysługujące zgodnie z normą przedsoborową (1924 r.) w korespondencji oraz mowie uroczystej ³⁹	Formy przysługujące zgodnie z normą posoborową (KPK 1969 r.) w korespondencji oraz mowie uroczystej	Formy przysługujące zgodnie z normą posoborową (KPK 1983 r.) w korespondencji oraz mowie uroczystej
Papież	<i>Wasza Świątobliwość Ojciec Święty</i>	<i>Wasza Świątobliwość Ojciec Święty</i>	<i>Wasza Świątobliwość Ojciec Święty</i>
Kardynał	<i>Eminencjo (Najprzewielebniejszy Ks. Kardynale) Najmiłościwszy Panie</i>	<i>Wasza Eminencjo (Eminencjo) Najdostojniejszy księżę kardynale Najprzewielebniejszy księżę kardynale Najczcigodniejszy księżę kardynale</i>	<i>Wasza Eminencjo Najdostojniejszy księżę kardynale Najprzewielebniejszy księżę kardynale Najczcigodniejszy księżę kardynale</i>
Arcybiskup	<i>Jaśnie Wielmożny Księżę Arcybiskupie, (Arcypasterzu)</i>	<i>Wasza Eksceleńco Najdostojniejszy księżę arcybiskupie Najprzewielebniejszy księżę</i>	<i>Wasza Eksceleńco Najdostojniejszy księżę arcybiskupie Najprzewielebniejszy księżę</i>

³⁹ Formy pochodzą z książki: ks.d. Wojciech Galant, *Formy towarzyskie. Prawidła i wskazówki przyzwoitego zachowania się w różnych chwilach życia* (1924).

		<i>arcybiskupie Najczcigodniejszy księżę arcybiskupie</i>	<i>arcybiskupie Najczcigodniejszy księżę arcybiskupie</i>
Biskup	<i>Jaśnie Wielmożny Biskupie (Arcypasterzu)</i>	<i>Wasza Eksceleńco Najdostojniejszy księżę biskupie Najprzewielebniejszy księżę biskupie Najczcigodniejszy księżę biskupie, Najczcigodniejszy Arcypasterzu</i>	<i>Wasza Eksceleńco Najdostojniejszy księżę biskupie Najprzewielebniejszy księżę biskupie Najczcigodniejszy księżę biskupie</i>
Generał zakonu, prowincjał, opat	–	<i>Najprzewielebniejszy ojciec generale (prowincjale, opacie) Najczcigodniejszy ojciec (prowincjale, opacie)</i>	<i>Najprzewielebniejszy ojciec generale (prowincjale, opacie) Najczcigodniejszy ojciec (prowincjale, opacie)</i>
Matka przełożona lub siostra o tej samej pozycji	<i>Wielebna matko Wielebna siostró</i>	<i>Przewielebna matko przełożona Przewielebna matko Czcigodna matko Przewielebna siostró przełożona Przewielebna siostró Czcigodna siostró</i>	<i>Przewielebna matko przełożona Przewielebna matko Czcigodna matko Przewielebna siostró przełożona Przewielebna siostró Czcigodna siostró</i>
Ksieni	<i>Przewielebna Panno Ksieni, Dobrodziejko</i>	<i>Przewielebna ksieni Przewielebna matko Przewielebna matko ksieni</i>	<i>Przewielebna ksieni Przewielebna matko Przewielebna matko ksieni</i>
Kapelan Honorowy Jego Świątobliwości, Prawiat Honorowy Jego Świątobliwości, inni prawiaci	<i>Najprzewielebniejszy księżę prawacie</i>	<i>Najczcigodniejszy monsignore Przewielebny księżę prawacie</i>	<i>Najczcigodniejszy księżę prawacie Przewielebny księżę prawacie</i>
Protonotariusz apostolski (infulat)	–	<i>Przewielebny księżę infulacie</i>	<i>Przewielebny księżę infulacie</i>
Kanonik	<i>Wasza Przewielebności najprzewielebniejszy księżę kanoniku</i>	<i>Przewielebny księżę kanoniku Czcigodny księżę kanoniku</i>	<i>Przewielebny księżę kanoniku Czcigodny księżę kanoniku</i>
Dziekan	<i>Wasza Przewielebności Przewielebny księżę dziekanie</i>	<i>Przewielebny księżę dziekanie</i>	<i>Przewielebny księżę dziekanie</i>
Rektor	<i>Wasza Przewielebności Przewielebny księżę rektorze</i>	<i>Przewielebny księżę rektorze Czcigodny księżę rektorze</i>	<i>Przewielebny księżę rektorze Czcigodny księżę rektorze</i>
Proboszcz	<i>Wasza Przewielebności Przewielebny księżę proboszczu</i>	<i>Przewielebny księżę proboszczu Czcigodny księżę proboszczu</i>	<i>Przewielebny księżę proboszczu Czcigodny księżę proboszczu</i>
Wikariusz parafialny, prezbiter bez tytułów, kapelan, diakon	<i>Wasza Wielebności Wielebny księżę dobrodzieju</i>	<i>Wielebny księżę Czcigodny księżę</i>	<i>Wielebny księżę Czcigodny księżę</i>
Zakonnik	–	<i>Wielebny (czcigodny) ojciec Wielebny (czcigodny) bracie</i>	<i>Wielebny (czcigodny) ojciec Wielebny (czcigodny) bracie</i>
Zakonnica	–	<i>Wielebna (czcigodna) siostró</i>	<i>Wielebna (czcigodna) siostró</i>

Jak widzimy, zmiany te nie są istotne, lecz zauważalne są niektóre przewartościowania: faktycznie zaniechano form *Wasza przewielebność*, *Wasza wielebność*, wyszła z użytku polszczyzny ogólnej forma *księżę dobrodzieju*⁴⁰, zanikły określenia atrybutywne *Jaśnie wielmożny* i *Miłościwy*, nie jest stosowany tytuł *Monsignore* (w każdym razie nie jest to obowiązkowe, i chociaż jego użycie nie jest błędem, to jednak odebrane będzie jako nieco przestarzałe) oraz nie używa się pod żadnym warunkiem w żadnym zwrocie formy *Panie* w stosunku do osób duchownych.

- **katalog form adresatywnych wobec adresata jednostkowego**

Niżej podano katalog form adresatywnych funkcjonujących w Kościele katolickim. Uwzględnione zostały formy adresatywne używane zgodnie z zajmowanym miejscem w układzie hierarchicznym. Akurat ten sposób ujęcia repertuaru wykorzystywanych form posłuży pomocą przeciętnemu użytkownikowi w razie problemu wyboru odpowiedniej formy adresatywnej. W tym zapisie osobno podano szeregi form adresatywnych przydatnych do wykorzystania w mowach uroczystych i korespondencji oficjalnej oraz wykorzystywanych na co dzień w bezpośrednim komunikowaniu się z duchownymi. Zaznaczam je w strukturyzowanym opisie odpowiednio skrótami **MU** + **KO** (mowa uroczysta + korespondencja oficjalna) oraz **KC** (komunikacja codzienna).

Do niektórych form sporadycznie dołączono komentarze, zwłaszcza tam, gdzie jest to niezbędne do zrozumienia parametrów pragmatycznych determinujących ich użycie (zapis strukturyzowany w kształcie tablicy matrycowej zob. w suplementach rozprawy).

Pierwszym stopniem święceń w trzystopniowej hierarchii jest diakonat. Duchowni, posiadający pierwszy stopień święceń nazywani są diakonami.

Diakon (I stopień święceń w kapłaństwie).

Diakon, łc. *diaconus* chrześc., gr. *diakonos* „sługa”, w nowym Testamencie „pomocnik biskupa” (ESJP (B): 271). „W kościele katolickim i prawosławnym mężczyzna, który przyjął święcenia diakonatu, będące pierwszym stopniem w stopniowej strukturze kapłaństwa hierarchicznego (kolejnym etapem są święcenia kapłańskie i biskupie). Do zadań diakona należy m.in. udzielanie chrztu, rozdzielanie komunii św, błogosłowanie małżeństw,

⁴⁰ Mowa tu o polszczyźnie ogólnej. Warianty gwarowe, a w tym i użycie formy *księżę dobrodzieju* ujawniające ślady starych obyczajów w ramach etykiety wiejskiej dokładnie zostały opisane w monografii K. Sikory (2010) w rozdziale *Jegomość, Dobrodzieju ksiądz na wsi*. Inne odnotowane formy gwarowe przez autora omawianej monografii: *dobrodzieju* bez elementa *ksiądz*, *jegomość* / *jegomości*, *kochany jegomościu*, *wielebny panie*, *wielebny* bez elementa *panie*, *panie wielebniczku*, *księżę*, *księżoszku*, *panie farorzu* / *farorz*, *farorzu*, *farorzyczku*, *czcigodny kapelonku*, *kapelonku*, bez określenia atrybutywnego, *plebanie* (Sikora 2010: 254-266).

czytanie wiernym Pisma Świętego, przewodniczenie nabożeństwom, obrzędem żałobnym” (PSWP (Z), t. 8: 356).

MU + KO *Wielebny Księżę Diakonie; Czcigodny Księżę Diakonie;*

KC *Księżę Diakonie Księżę Diakonie; Proszę Księdza Diakona; Księżę+Imię* (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Drugim stopniem święceń w kapłaństwie jest prezbiteriat. Prezbiterzy (na ogół zwani po prostu kapłanami) to są księża, którym biskup udziela władzę kościelną w swoich parafiach. Biskup powołuje też archiprezbiterów, dziekanów.

Kapłan z łac *cappellanus*: „W Kościele katolickim duchowny, który po przyjęciu święceń kapłańskich przewodzi wiernym, ma prawo do odprawienia mszy i udzielania sakramentów” (PSWP (Z), t. 9: 363). Jeżeli kapłan posiada któryś ze stopni naukowych (ksiądz doktor, ksiądz profesor), to tytuły kościelne krzyżują się z tytułami naukowymi. Jeśli kapłan posiada też tytuły funkcyjne lub administracyjne, np. na uczelniach duchownych (ksiądz rektor, ksiądz wicerektor, ksiądz dziekan, ksiądz prodziekan, ksiądz ekonom (prokurator), ksiądz prefekt), to kościelne krzyżują się z tytułami administracyjnymi świeckimi.

MU + KO *Wielebny Księżę⁴¹ + stopień naukowy lub administracyjny; Czcigodny Księżę+stopień naukowy lub administracyjny; rzadko Przewielebny + stopień naukowy lub administracyjny, np. Wielebny Księżę Doktorze; Czcigodny Księżę Doktorze; Czcigodny Księżę Profesorze; Przewielebny Księżę Profesorze; Wasza Magnificencjo, Przewielebny Księżę Rektorze; Wasza Magnificencjo, Czcigodny Księżę Rektorze; Magnificencjo, Księżę Rektorze; Przewielebny Księżę Rektorze; Przewielebny Księżę Dziekanie; Czcigodny Księżę Dziekanie; Wielebny Księżę Prokuratorze; Czcigodny Księżę Prokuratorze; Wielebny Księżę Prefekcie; Czcigodny Księżę Prefekcie itp.*

⁴¹*Księżę* – forma zwrócenia się do księdza, wymagająca obok siebie nazwy tytułu.

Uwaga: 1. Forma zwrócenia się do księdza *Księżę* (np., *dziękuję, księżę*) uchodzi za mało elegancką, bo zbyt skrótowa. Z punktu widzenia niestosowności porównywalna jest z formami *doktorze, senatorze, profesorze*. Bardziej elegancką formą zwrócenia się do księdza jest forma *Proszę Księdza* lub *Proszę księdza* wraz z nazwą tytułu (SJSW (M): 151).

KC *Proszę Księdza*⁴²; *Proszę Księdza Doktora*; *Proszę Księdza Profesora*; *Proszę Księdza Rektora*; *Proszę Księdza Dziekana*; *Proszę Księdza Prokuratora*; *Proszę Księdza Prefekta*; *Księżę Doktorze*; *Księżę Profesorze*; *Księżę Dziekanie*; *Księżę Rektorze*; *Księżę Prokuratorze*; *Księżę Prefekcie* itp. *Księżę* + *Imię* (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Kapelan (wojskowy, szpitalny, uczelniany, więzienny)⁴³

KC W wojsku obowiązuje reguła wymieniania też tytułatury wojskowej. Mamy więc do czynienia z kontaminacją systemów tytułatury kościelnej i wojskowej, np. *Proszę Księdza Kapitana*; *Proszę Księdza Majora*; *Proszę Księdza Pułkownika* oraz *Księżę Kapitanie*; *Księżę Majorze*; *Księżę Pułkowniku*.

MU + KO Utrzymują się też konstrukcje dwuczłonowe zawierające człon podstawowy *ksiądz* obudowane atrybutivum *Wielebny / Przewielebny* czy podstawowy wyraz *Księżę* + stopień wojskowy, np.: *Wielebny Księżę Kapitanie*; *Wielebny Księżę Majorze*; *Przewielebny Księżę Pułkowniku*.

Wikariusz z łac. *vicarius* „ksiądz katolicki pełniący rolę pomocnika proboszcza” (PSWP (Z), t. 45: 357). Stanowisko administracyjne wg pełnionej funkcji w kościele: pomocnik proboszcza, sprawujący posługę kapłańską pod jego kierownictwem.

Wikariusz zwany jeszcze wikarym.

Wikaryj // Wikaryj „1. młodszy ksiądz, pomocnik proboszcza 2. kapłan spełniający obowiązki duszpasterskie w parafii złączoną z kapitułą, zakonem” (SSTCH (K): 285).

Wikariusz apostolski „prałat pełniący funkcję zwierzchnika kościelnego na terenach bez stałej administracji kościelnej” (PSWP (Z), t. 45: 357).

Wikariusz generalny „przedstawiciel duchowieństwa powołany przez biskupa (ordynariusza) do pomocy w zarządzie diecezji, mający szczególne pełnomocstwa. Wikariusz kapitulny „duchowny powołany przez kapitułę katedralną w celu tymczasowego zarządzania

⁴²*Proszę księdza* – najbardziej popularna i uniwersalna w środowisku kościelnym forma zwrócenia się do księdza (możliwa również w zwrocie do zakonnika); do formy *proszę księdza* może być dodana nazwa tytułu (zalecana w szczególności w odniesieniu do wyższych tytułów, w tym godności (SJSW (M): 156).

⁴³Kan. 564 – Kapelanem jest kapłan, któremu powierza się przynajmniej częściowo stałą troską pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego (KPK od 1983).

„Kapelani wojskowi – proboszczowie – mają prawa i obowiązki na równi z proboszczami” (Sitarz, red. 2006: 782).

diecezją: decyzja taka ma miejsce w wypadku śmierci biskupa (ordynariusza), bądź niemożliwości pełnienia urzędu) (PSWP (Z), t. 45: 357).

*Wielebny*⁴⁴ *Księżę Wikariuszu* (konstrukcja adresatywna używana w mowie uroczystej bądź w oficjalnej korespondencji).

KC *Proszę Księdza Wikariusza; Proszę Księdza; Księżę Wikariuszu; Proszę Księdza; Księżę + Imię* (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Proboszcz⁴⁵ z łac. *propositus* // *praepositus*. Stanowisko administracyjne wg pełnionej f-i w kościele; zwierzchnik parafii. „Ksiądz katolicki będący zwierzchnikiem parafii 2. „w średniowieczu prałat zarządzający w zastępstwie biskupa parafią katedralną” (PSWP (Z), t. 29: 369).

MU + KO *Przewielebny*⁴⁶ *Księżę Proboszczu; Czcigodny Księżę Proboszczu; Księżę Proboszczu*.

KC *Proszę Księdza Proboszcza; Księżę Proboszczu; Proszę Księdza; Księżę + Imię* (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Dziekan⁴⁷ (łac. *decanus*) stanowisko administracyjne wg pełnionej f-ji w kościele na podstawie podziału terytorialnego; zwierzchnik dekanatu. „4. w Kościele katolickim duchowny sprawujący nadzór nad dekanatem – okręgiem złożonym z kilku parafii 5. w Kościele katolickim duchowny, który stoi na czele kapituły” (PSWP (Z), t. 10: 135). Dziekan koordynuje pracę duszpasterską w dekanatach (liczących kilka parafii) i jest pośrednikiem między biskupem a księżmi w diecezji, prowadząc tzw. wizytację dziekańską parafii.

⁴⁴*Wielebny / Wielebna* „forma adresatywna w kontakcie pośrednim pisany do duchownych płci męskiej / żeńskiej niższej rangi (SJSW (M): 161).

⁴⁵Kan. 521 – § 1. Aby ktoś mógł ważnie zostać proboszczem, musi posiadać święcenia prezbiteratu.

⁴⁶*Przewielebny / Przewielebna* „forma zwrócenia się do duchownego adresata płci męskiej bądź żeńskiej w liście, piśmie, mailu (nie w rozmowie bezpośredniej); odpowiada świeckiej formie *Szanowny / Szanowna*.

Uwaga: Dla osób usytuowanych niżej w hierarchii kościelnej używana jest forma *Wielebny / Wielebna*, natomiast do osób usytuowanych wyżej – wiele innych przymiotników, zależnie od miejsca w hierarchii” (SJSW (M): 158).

⁴⁷Kan. 553 – § 1. Wikariusz rejonowy, zwany także dziekanem albo archiprezbiterem, albo jeszcze inaczej, jest kapłanem, który stoi na czele wikariatu rejonowego (dekanatu) § 2. Jeśli czego innego nie postanawia prawo partykularne, dziekana mianuje biskup diecezjalny (KPK od 1983).

MU + KO *Przewielebny Księżę Dziekanie; Czcigodny Księżę Dziekanie.*

KC *Proszę Księdza Dziekana; Księżę Dziekanie; Proszę Księdza; Księżę + Imię* (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Kanonik (tytuł honorowy wyróżniający). Kanonik z łac. *canonicus*; w zwrotach grzecznościowych dodajemy słowo ksiądz (ksiądz kanonik) „duchowny wyższego stopnia w kościele katolickim, członek kapituły przy katedrze lub kolegiacie; także tytuł nadawany duchownym” (PSWP (Z), t. 15: 330).

Tytuł ten był nadawany za służbę na rzecz Kościoła z przypomnieniem o wspólnotcie i budowaniu komunii kapłanom jednoczącym się przy katedrze lub kościele kolegiackim w modlitwie o intencji za sprawy Kościoła lokalnego i wypełniającym określone powinności służebnicze na rzecz wspólnoty.

MU + KO *Przewielebny Księżę Kanoniku; Czcigodny Księżę Kanoniku; Księżę Kanoniku.*

KC *Proszę Księdza Kanonika; Księżę Kanoniku; Proszę Księdza; Księżę + Imię* (w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany)

Prałat (łac. *praelatus* – przełożony) tytuł honorowy wyróżniający. **Prałat // Prelat // Przelat** 1. „, tytuł wyższy duchownych w Kościele; dominus decimae, praelatus 2. przełożony w Kościele 3. anachronicznie o kapłanach – pewne pośrednictwo czeskie; gdzie zapożyczenie ze staro-wysoko-niemieckiego, a tam z łaciny „przełożony” (SSTCH (K): 172).

Są dwa znaczenia tego tytułu: 1. „w Kościele katolickim duchowny wyższego stopnia prawujący władzę kościelną (np. biskup, przełożony zakonu) lub zarządzający wydzielonym z diecezji obszarem” i 2. „tytuł nadawany duchownym, honorowy lub dający jakieś uprawnienia” (PSWP (Z), t. 32: 251). Prałaci papiescy mają święcenia biskupi, natomiast duchowni (zwani też prałatami honorowymi) są o święceniach prezbiteriatu W przypadku posiadania święceń biskupich prałaci noszą oznaki przysługujące biskupom. Prysługuje im forma atrybutywna *Najczcigodniejszy* bez użycia tytułu abstrakcyjnego poprzedzającego *Ekscelencjo* (§ 23 KPK z 1969). Mowa dalej jednak o formach adresatywnych przysługujących prałatom honorowym o święceniach prezbiteriatu, tytuły którym były nadawane przez Biskupa Rzymu przed 2014 r.

MU + KO *Przewielebny Księżę Prałacie; Czcigodny Księżę Prałacie; Księżę Prałacie.*

KC *Proszę Księdza Prałata; Księżę Prałacie; Proszę Księdza; Księżę+imię* (w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Infułat (tytuł honorowy wyróżniający) ⁴⁸. Infułat z łac. *infulatus* „duchowny katolicki, niebędący biskupem (prałat uprawniony do noszenia oznaki biskupiej – białej infuły bez ozdób podczas obrzędów liturgicznych)” (PSWP (Z), t. 14: 246). Infułat w dokumentacji oficjalnej nazywany jest protonotariuszem apostolskim. Ma on przywilej noszenia infuły, dawniej jego funkcją było sporządzenie dokumentów papieskich oraz pisanie protokołów z posiedzeń.

„Protonotariusze apostolscy ponadliczbowi, prałaci honorowi i kapelani Jego Świątobliwości będą mogli być tytułowani *wasza przewielebność*”⁴⁹ (Sitarz, red. 2006: 734-735 (731-736)).

MU + KO *Przewielebny Księżę Infulacie; Czcigodny Księżę Infulacie; Księżę Infulacie.*

KC *Proszę Księdza Infulata; Księżę Infulacie; Proszę Księdza; Księżę + Imię* (w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).

Trzecim i najwyższym stopniem w kapłaństwie jest biskupstwo. Biskupi stoją na czele diecezji i mają w nich władzę jurysdykcyjną.

Biskup⁵⁰ z gr. *episkopos* – religijny, kościelny, „w chrześcijaństwie duchowny mający najwyższy stopień święceń kapłańskich, następca apostołów, dostojnik kościelny, często zwierzchnik diecezji, któremu przysługuje prawo udzielania niektórych sakramentów. W Kościele katolickim mianowany przez papieża skrót bp. Obowiązkiem biskupa jest przepowiadanie prawd wiary, troska o zachowanie dyscypliny kościelnej, odprawianie mszy

⁴⁸*Protonotariusz apostolski* – tytuł honorowy nadawany przez papieża związany z uprawnieniami do noszenia infuły i innych oznak pontyfikacyjnych. Tytuł protonotariusza apostolskiego pojawia się tylko w oficjalnych dokumentach. Osoba obdarzona tym tytułem zwyczajowo nazywana jest → infułatem (Kucharska-Dreiss, Umińska-Tytoń 2013: 151).

⁵⁰Kan. 331 – Biskup Kościoła Rzymskiego [...] jest Głową Kolegium Biskupów, Zastępcą Chrystusa i Pasterzem całego Kościoła tutaj na ziemi. Dlatego, z racji swego urzędu, posiada on najwyższą, pełną, bezpośrednią i powszechną władzę zwyczajną w Kościele... Kan. 339 – § 1. Wszyscy i tylko biskupi, którzy są członkami Kolegium Biskupów, mają prawo i obowiązek uczestniczenia w soborze powszechnym z głosem decydującym (KPK od 1983).

świętych w intencji diecezjan oraz staranie o kult i apostołstwo w diecezji” (PSWP (Z), t. 2, t. 4: 325). „W bezpośrednim odnoszeniu się do biskupa można będzie dołączyć do tytułu *księżę biskupie* przymiotnik *najczcigodniejszy*” (Sitarz, red. 2006: 734-735 (731-736)).

Biskup diecezjalny (ordynariusz)⁵¹ „biskup, który zarządza diecezją czyli stoi na czele Kościoła lokalnego” (PSWP (Z), t. 4: 325), (PSWP (Z), t. 26: 403).

Biskup ordynariusz może mieć przydzielonego mu przez Ojca Świętego biskupa pomocniczego, który z kolei zawsze jest podporządkowany jego władzy i nie posiadając diecezji własnej nie ma też prawa od jej odziedziczenia.

Ordynariusz polowy „biskup stojący na czele duchowieństwa katolickiego w wojsku” (PSWP (Z), t. 26: 403).

Biskup pomocniczy (sufragan)⁵² „biskup, wyznaczony do pomocy biskupowi diecezjalnemu bez prawa następstwa w wypadku śmierci biskupa diecezjalnego [...] biskup podlegający innemu biskupowi, np. ordynariusz podlegający metropolicie, biskup tytularny podlegający ordynariuszowi” (PSWP (Z), t. 4: 325).

Sufragan z łac. *suffraganeus* „w Kościele katolickim biskup pomocniczy ordynariusza diecezji, podlegający mu” (PSWP (Z), t. 41: 11), (SSTCH (K): 221).

MU + KO *Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdosłójniejszy)*⁵³ *Księżę Biskupie;*

*Wasza Ekscelencjo*⁵⁴; *Ekscelencjo; Wasza Ekscelencjo, Księżę Biskupie; Ekscelencjo, Księżę Biskupie;*

⁵¹Kan. 376 – Biskupów nazywa się diecezjalnymi, gdy ich trosce została powierzona jakaś diecezja; pozostałych nazywa się tytularnymi. Kan. 381 – § 1. Biskupowi diecezjalnemu w powierzony mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do jego pasterskiego urzędu, z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa lub dekretu Papieża są zarezerwowane najwyższej lub innej władzy kościelnej. Kan. 386 – § 1. Biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając... Kan. 395 – § 1. Chociażby biskup diecezjalny miał koadiutora lub biskupa pomocniczego, związany jest prawem osobistej rezydencji w diecezji (KPK od 1983).

⁵²Kan. 405 § 2. Biskup koadiutor oraz biskup pomocniczy, o którym w kan. 403, § 2, winni wspomagać biskupa diecezjalnego w całym zarządzaniu diecezją, a także zastępować go w czasie, gdy jest nieobecny lub gdy ma przeszkodę (KPK od 1983).

⁵³*Najczcigodniejszy księżę biskupie* – ceremonialna forma zwrócenia się na piśmie – również w mowie, podczas uroczyści – do biskupa (SJSW (M): 152).

⁵⁴*Wasza Ekscelencjo* – ceremonialna – stosowana w sytuacjach oficjalnych – forma zwrócenia się do biskupa i arcybiskupa; forma stosowana zarówno w kontakcie bezpośrednim, jak i w pośrednim (SJSW (M): 160).

Ekscelencjo, Księżę Ordynariuszu; Ekscelencjo, Księżę Sufraganie (bardzo rzadko); Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie; Najczcigodniejszy Księżę Biskupie; Najdostojniejszy Księżę Biskupie. W korespondencji i pod czas spotkań uroczystych dopuszcza się również nieco przestarzała forma *Najdostojniejszy (najprzewielebniejszy lub najczcigodniejszy) pasterzu.*

KC *Księżę Biskupie* lub *Proszę księdza biskupa, Ekscelencjo.*

Biskup polowy⁵⁵ „biskup stojący na czele duchowieństwa katolickiego w wojsku” (PSWP (Z), t. 4: 325), (ESJP (B): 53).

Biskup, biskop, Piskup 1. „dostojnik Kościoła A) rzymskokatolickiego; antistes, episcopus, ordinarius Stp” B) prawosławnego; władyka (SSTCH (K): 6).

MU + KO do biskupa polowego: *Wasza Ekscelencjo, Najdostojniejszy (najczcigodniejszy lub najprzewielebniejszy) Księżę Generale; Wasza Ekscelencjo, Księżę Generale lub Wasza Ekscelencjo, Księżę Biskupie* (w zależności od typu sytuacji komunikacyjnej); *Najprzewielebniejszy Księżę Generale; Najczcigodniejszy Księżę Generale; Najdostojniejszy Księżę Generale; Księżę Biskupie; Ekscelencjo.*

KC *Księżę Biskupie* lub *Księżę Generale (Proszę Księdza Generała)* w zależności od typu sytuacji komunikacyjnej.

Arcybiskup – „tytuł honorowy w biskupstwie „stczes. arcybiskup, według łc. archiepiscopus” (SSTCH (K): 15). „Arcybiskup pochodny od arcy i biskup; kościelny duchowny chrześcijański, wyższy rangą od biskupa, zarządzający archidiecezją” (PSWP (Z), t. 2: 242).

MU + KO *Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Arcybiskupie; Wasza Ekscelencjo, Księżę arcybiskupie; Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Wasza Ekscelencjo; Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie; Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie; Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie; Księżę Arcybiskupie; Najdostojniejszy (najprzewielebniejszy lub najczcigodniejszy) Księżę Biskupie Generale; Księżę Biskupie Generale; Księżę Generale* (w zależności od sytuacji komunikacyjnej); W korespondencji i podczas spotkań uroczystych dopuszczalną jest

⁵⁵ „Biskup polowy, stojąc na czele Kościoła partykularnego, cieszy się prawami biskupa diecezjalnego i wchodzi w skład Konferencji Biskupów... Biskup polowy sptawuje duszpasterstwo wspomagany przez dziekanów... oraz przez kapelanów pełniących swe funkcje we własnych kościołach garnizonowych (Sitarz, red. 2006: 780-782).

również nieco przestarzała forma *Najdostojniejszy (najprzewielebniejszy lub najczcigodniejszy) Arcypasterzu*.

KC *Księżę arcybiskupie lub Proszę księdza arcybiskupa* w zależności od typu sytuacji komunikacyjnej.

Metropolita⁵⁶ – z gr. *metropolitēs* przez łac. *metropolitan*, stanowisko administracyjne wg terytorialnego podziału w Kościele. Stanowisko to posiadają zwykle biskupi lub arcybiskupi, czasami też kardynałowie mające święcenia biskupie). „W Kościele katolickim: dostojnik (arcybiskup) stojący na czele jednostki administratywnej, składającej się z kilku diecezji, w Kościele prawosławnym: zwierzchnik Kościoła Autokefalicznego nie będący patriarchą” (PSWP (Z), t. 21: 53).

MU + KO *Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Arcybiskupie; Wasza Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Wasza Ekscelencjo; Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie; Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie; Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie lub Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Metropolito; Wasza Ekscelencjo, Księżę Metropolito; Ekscelencjo, Księżę Metropolito; Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Metropolito; Księżę Metropolito lub (jeżeli jest kardynałem) Wasza Eminencjo, Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Kardynale; Wasza Eminencjo; Wasza Eminencjo, Księżę Kardynale; Eminencjo, Księżę Kardynale; Eminencjo; Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Kardynale; Księżę Kardynale.*

KC *Proszę Księdza Metropolity; Proszę Księdza Biskupa (Arcybiskupa) lub Księżę Biskupie (Arcybiskupie); Księżę Metropolito* (w zależności od sytuacji komunikacyjnej).

Prymas – „osoba pierwszej rangi” od *primus* „pierwszy” (ESJP (B): 805). Stoi na czele Kościoła Narodowego lokalnego zgodnie z terytorialnym podziałem Stanowisko pierwotnie administracyjne, obecnie występuje jako tytuł honorowy.

MU + KO *Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Arcybiskupie, Prymasie Polski; Wasza Ekscelencjo, Księżę*

⁵⁶ Kan. 435 – Na czele prowincji kościelnej stoi metropolita, który jest arcybiskupem diecezji, której jest zwierzchnikiem. Ten urząd jest związany ze stolicą biskupią, określoną lub zatwierdzoną przez Biskupa Rzymskiego. (KPK od 1983).

Prymasie; Wasza Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Ekscelencjo, Księżę Prymasie; Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Najprzewielebniejszy Księżę Prymasie; Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie; Najczcigodniejszy Księżę Prymasie; Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie; Najdostojniejszy Księżę Prymasie; Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie; Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Kardynale Prymasie.

KC *Proszę Księdza Prymasa lub Proszę Księdza Arcybiskupa; Księżę Prymasie; Księżę Arcybiskupie* (w zależności od sytuacji komunikacyjnej); *Księżę Kardynale Prymasie.*

Kardynał⁵⁷ (stopień honorowy). Kardynał z łac. *cardinalis* 1. „najwyższy po papieżu przez papieża mianowany dostojnik w Kościele katolickim, wchodzący w skład kolegium kardynalskiego, które wybiera się na konklawe nowego papieża i ma głos doradczy przy mianowaniu nowych kardynałów i biskupów” (PSWP (Z), t. 15: 412), (SSTCH (K): 56). Kardynałowie są współpracownikami Papieża, mają prawo wyboru następcy po śmierci dotychczasowego Biskupa Rzymu. Generalnie posiadają stopnie biskupstwa, lecz nie muszą. Rozróżniamy kardynałów biskupich, kardynałów prezbiterów i kardynałów diakonów. Pierwszym przydzielona jest diecezja podrzymską; drudzy mają przydzielony kościół tytularny w Rzymie, trzecim przydzielony jest kościół stanowiący diakonię. „W stosunku do kardynałów można używać tytułu *eminencja*, w stosunku zaś do biskupów tytułu *ekscelencja*, do których także wolno będzie dołączyć przymiotnik: *najczcigodniejszym* [...]. W bezpośrednim zwracaniu się do kardynała lub biskupa czy to ustnie, czy pisemnie, można używać tytułu, do kardynała *ksiądz kardynał*, a do biskupa *ksiądz biskup* (Sitarz, red. 2006: 734-735 (731-736)). Ks. J. Kracik tak opisuje historię przyswajania tytułu kardynałom: „Tytuł *eminencja* (łac. *dostojność*), przysługujący długo wszystkim prałatom, został w 1630 r. zastrzeżony przez papieża Urbana VIII dla kardynałów, wielkiego mistrza zakonu maltańskiego oraz trzech arcybiskupów-elektorów Rzeszy. Stan taki (oczywiście bez tych ostatnich utrzymała wspomniana instrukcja (Sekretariatu Stanu – M.F.) 1969 r” (Kracik 2014, №18: 36).

⁵⁷ Kan. 349 – Kardynałowie Świętego Rzymskiego Kościoła tworzą szczególne Kolegium, któremu przysługuje prawo wyboru Biskupa Rzymskiego ... Kan. 350 – § 1. Kolegium Kardynałów dzieli się na trzy stopnie: biskupów, do którego należą kardynałowie otrzymujący od Biskupa Rzymskiego jako tytuł kościoły podmiejskie oraz patriarchowie wschodni włączeni do Kolegium Kardynałów; prezbiterów i diakonów. § 3. Patriarchowie wschodni włączeni do Kolegium Kardynałów mają jako tytuł własny kościół patriarchalny. Kan. 351 – § 1. Kardynałów ustanawia ... Biskup Rzymski, wybierając ich spośród mężczyzn, którzy mają przynajmniej święcenia prezbiteratu... Ci, którzy nie są jeszcze biskupami, powinni przyjąć sakrę biskupią (KPK od 1983).

MU + KO *Wasza Eminencjo*⁵⁸, *Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Kardynale*⁵⁹; *Najprzewielebniejszy (najczcigodniejszy lub najdostojniejszy) Księżę Kardynale Prymasie* (jeżeli jest prymasem); *Wasza Eminencjo, Księżę Kardynale; Eminencjo, Księżę Kardynale; Najprzewielebniejszy Księżę Kardynale; Najczcigodniejszy Księżę Kardynale; Najdostojniejszy Księżę Kardynale.*

KC *Proszę Księdza Kardynała; Księżę Kardynale; Eminencjo.*

Papież (zwierzchnik, głowa Kościoła powszechnego, stoi na czele Kościoła Rzymskokatolickiego). „Biskup Rzymu, głowa Kościoła katolickiego” (SSTCH (K): 143).

Formy przysługujące *Wasza Świątobliwość*⁶⁰; *Ojciec Święty*⁶¹.

• **formy i zwroty adresatywne wykorzystywane w Kościele katolickim wobec adresata kolektywnego.**

Gdy zachodzi potrzeba oficjalnego zwrócenia się do całej grupy osób duchownych, zwykle szeregowo wymienia się tytuły kurtuazyjne duchownych najwyższego stopnia, zatem dochodzi do nazw stopni niższych, np. *Eminencje i Ekscelencje, wielebni księża i wy, siostry i bracia życia konsekrowanego*. Tytuły kurtuazyjne mogą występować zarówno samodzielnie, jak też być elementami obszerniejszych zwrotów redundantnych, np. *Ekscelencje, najdostojniejsi księża biskupi, wielebni księża, czcigodne siostry*. Kurtuazja często wiąże się z noszeniem specjalnych strojów uroczystych przez dostojników, dlatego też wobec kleru niższego oraz osób zakonnych tytuły abstrakcyjne nie są stosowane. Wzniosłość w stosunku do ostatnich podkreśla się przez określenia przymiotnikowe dodawane do odpowiednich tytułów funkcyjnych. Otóż wyodrębnia się dostojników (pojedynczo przez zwrot do każdego lub grupowo przez konstatację w formie adresatywnej ich obecności), zatem zwraca się do każdej z podgrup innych duchownych, np. *Eminencjo, Najdostojniejszy księżę kardynale, Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy księżę biskupie; wielebni księża, czcigodni bracia i siostry; Ekscelencje, czcigodni bracia w kapłaństwie.*

⁵⁸*Wasza Eminencjo* – 1. ceremonialna – stosowana w sytuacjach oficjalnych – forma zwrócenia się do kardynała; forma stosowana zarówno w kontakcie bezpośrednim, jak i w pośrednim (SJSW (M): 160).

⁵⁹*Najdostojniejszy księżę kardynale* – ceremonialna forma zwrócenia się na piśmie – również w mowie, podczas uroczystości do kardynała (SJSW (M): 152).

⁶⁰*Wasza Świątobliwość* – forma zwrócenia się – w kontakcie pośrednim i bezpośrednim – do głowy każdego Kościoła (SJSW (M): 160).

⁶¹*Ojciec Święty* – forma zwrotu do Papieża w kontakcie bezpośrednim (lub kontakcie naśladowującym taki kontakt, na przykład w modlitwie). Uwaga: forma stosowana tylko wobec głowy Kościoła rzymskokatolickiego. Do głowy każdego innego Kościoła stosuje się formę *Wasza Świątobliwość*; Ks. Kracik zauważa, że forma ta stosowana wobec papieża jeszcze od XII wieku (Kracik 2014, №18: 36).

Gdy w religijnej rzeczywistości językowej chcemy zwrócić się do grupy mieszanej (zawierającej osoby duchowne i świeckie), najpierw zwracamy się do dostojników kościelnych, dalej do innych osób duchownych i konsekrowanych, po czym wymieniamy władz świeckich, i tylko na samym końcu inne grupy świeckich jako wiernych, np. *Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Kardynale, Wasza ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie, Najczcigodniejszy Ojciec Generale, Czcigodni księża i bracia, Wielebne siostry zakonne; Szanowni Przedstawiciele Parlamentu, Słuchacze Radia Maryja, Jasna Góra i Fiat, Ukochani Ludzie Pracy.*

3.1.2. Formy adresatywne w wybranych Instytutach Życia Konsekrowanego

W niniejszym podrozdziale mowa będzie o różnych typach formacji zakonnych oraz o wzorcach komunikacji religijnej w sytuacji zwracania się, które zobowiązują zarówno wiernych i duchownych, jak też samych osób konsekrowanych (członków formacji i ich przełożonych) ze względu na wewnątrznie ukształtowaną w tych wspólnotach hierarchię.

Istotą życia konsekrowanego⁶² jest praktykowanie rad ewangelicznych przez naśladowanie Jezusa i wybranej przez Niego formy życia w czystości, ubóstwie i posłuszeństwie. Po II Soborze Watykańskim w stosunku do wszystkich formacji zakonnych przyjęła się nazwa Instytuty Życia Konsekrowanego.

Zgodnie z adhortacją posynodalnej *Vita consecrata* różnią takie formy życia konsekrowanego: instytuty zakonne oddane kontemplacji, czynne instytuty zakonne oddane dziełom apostołskim, instytuty świeckie, stowarzyszenia życia apostołskiego oraz osobno stan pustelników, dziewic i wdów konsekrowanych (por. Łoziński, red. 1998: 14-15).

Ze względu na czas powstania konkretnych wspólnot zakonnych osobno też mówi się o **zakonach (ordo)** – starożytnych formacjach zakonnych, większość których powstała jeszcze przed Soborem Trydeńskim oraz **zgromadzeniach zakonnych**, powstałych stosunkowo później.

Stowarzyszenia życia apostołskiego są formacjami o znacznie krótszej historii. Powstały bowiem dopiero w XIX-XX wieku.

Pod względem występowania oryginalnej tytulatury najciekawszymi wydają się starożytne formacje zakonne, które przyjęły historyczne nazwy zarządu monastycznego,

⁶² „Życie konsekrowane przez profesję rad ewangelicznych jest trwałą formą życia, w której wierni pod działaniem Ducha Świętego naśladowując dokładniej Chrystusa, oddają się całkowicie umiłowemu nade wszystko Bogu...” (Kan. 573 – § 1, KPK od 1987).

niemniej jednak w niektórych zgromadzeniach zakonnych też funkcjonują swoiste nazwy przełożonych, wykorzystywane w sytuacji zwracania się.

I. Instytuty zakonne⁶³

Instytut zakonny jest formą życia konsekrowanego, w którym jego członkowie podejmujące decyzję życia we wspólnocie braterskiej zobowiązują się do składania profesji czasowych i wieczystych. Przysięgają one publicznie żyć w czystości, ubóstwie i posłuszeństwie, naśladować życie Chrystusa.

• zarząd instytutu zakonnego

Instytuty zakonne w swojej większości są strukturami międzynarodowymi. Na czele zakonu męskiego stoi przełożony najwyższy⁶⁴ (generalny, zwany też najczęściej generałem). Generał rządzi całym instytutem wspólnie z jego radą. W Polsce ma delegowanego reprezentanta, który jest go bezpośrednim podwładnym. W sytuacji, gdy zakon liczy dużą ilość członków, w celu łatwiejszego zarządu formacja jest podzielona na prowincje.⁶⁵ Na czele takiej prowincji stoi przełożony prowincjalny (zwany w niektórych zakonach męskich *prowincjałem*⁶⁶ (np. u dominikanów, karmelitów), *wizytatorem* (u kanoników regularnych); *ministrem* (u franciszkanów brązowych (bernardynów), czarnych konwentualnych i kapucynów); *inspektorem* (w zgromadzeniu zakonnym salezjanów). Poszczególnymi domami prowincji zarządza przełożony domowy (zwany *gwardianem*⁶⁷ u franciszkanów, *preorem* u kanoników regularnych, *superiorem* u jezuitów).

Zwykle przełożeni domowi mianowani przez władzę wyższą danego instytutu zakonnego, natomiast w zakonach starożytnych monastycznych są wybierani przez członków klasztorów.

⁶³ „Instytut zakonny jest wspólnotą, której członkowie, zgodnie z własnym prawem, składają śluby wieczyste lub czasowe, ale odnawiane po upływie czasu oraz podejmują braterskie współżycie we wspólnocie” (Kan. 607 § 2. KPK od 1987).

⁶⁴ „Najwyższy przełożony otrzymuje władzę nad wszystkimi prowincjami instytutu, domami i członkami, a powinien ją wykonywać zgodnie z przepisami własnego prawa. Pozostali przełożeni posiadają władzę w ramach swojego zadania” (Kan. 622, KPK od 1987).

⁶⁵ „Połączenie wielu domów pod kierownictwem jednego przełożonego stanowiące bezpośrednią część tego instytutu i kanonicznie erygowane przez uprawnionego przełożonego, nazywa się *prowincją*” (Kan. 621, KPK od 1987).

⁶⁶ *Prowincjał, cyjał* “zwierzchnik jednej z „prowincji” krajowej zgromadzenia zakonnego (prócz zakonów mniszych), podległy bezpośrednio jego przełożonemu generalnemu XVI (łac. kość. *praepositus provincialis*; por też nm. *provinzial*, fr. *provincial*, wł. Padre provinciale (SEJP (B): 795).

⁶⁷ (*Gwardian*), *gwardyjan* sb m „przełożony klasztoru reguły św. Franciszka” (SSTCH (K): 45).

W zakonach najstarszej tradycji (ordo) każdy klasztor jest samodzielny. Przełożony klasztoru autonomicznego ma w nim władzę absolutną. W stosunku do przełożonego klasztoru w zakonach mniszych kontemplacyjnych męskich (m. in. benedyktyni, cystersi) używają nazw historycznych *opat*⁶⁸ i *przeor*⁶⁹, które nadawane są w zależności od statusu domu formacyjnego (opat zarządza w opactwie, przeor stoi na czele przeoratu). W szerokim sensie przeor jest także zastępcą opata.

Podobną strukturę zarządu mają starożytne zakony żeńskie. Zgodnie z tradycją językową przełożoną klasztorną nazywano *ksieni*⁷⁰ u benedyktynek, klarysek oraz historycznie u kamedulek⁷¹; *opatką* u klarysek kapucynek; *przeoryszą*⁷² m.in. u norbertanek, benedyktynek sakramentek; dominikanek klauzurowych i karmelitanek bosych.

W Kościele lokalnym instytucje zakonne są autonomiczne, jeśli chodzi o charyzmat, zarządzanie i formację członków, natomiast nie oznacza to ich całkowitej niezależności. Owe podlegają częściowo władzy biskupa diecezjalnego, który czuwa nad ich życiem konsekrowanym.

W precedencji przełożeni wyżsi⁷³ formacji zakonnych stoją za wikariuszami biskupimi. Biskupowi diecezjalnemu odpowiada opat terytorialny. Opactwo terytorialne stoi

⁶⁸*Opat* z łac. *abbas, abbat* „przełożony opactwa, klasztoru mniszego” (PSJP (Z), t. 26: 311); Opat „przełożony klasztoru w niektórych zakonach męskich o najstarszej regule” (SSTCH (K): 134).

⁶⁹*Przeor* – zastępca opata; w niektórych zakonach przełożony klasztoru (PSJP (Z), t. 33: 389); Przeor „przełożony klasztoru w niektórych zakonach, np. dominikanie” (SSTCH (K): 180); *Przeor* (stp. *przeor*) „przełożony w klasztorze dominikańskim, paulińskim (też niektórych innych zakonów starych, ale np. u bernardynów gwardian, u jezuitów superior” (SEJP (B): 883).

Gwardian „przeor franciszkański (bernardyński, reformacki, kapucyński), gwardyjan XVIII-2, nm. *guardian*, wł. *guardiano* „gwardian, strażnik”, od. *guardia* (p. *gwardia*); sporadyczne jednak też gwardyjan (SEJP (B): 507).

⁷⁰*Ksieni* „przełożona główna żeńskich klasztorów reguły benedyktyńskiej, opacicha” 1386, skrót zamiast „ksiegni, księgini”, księgini; *кнѣг-ynji* „żona księcia”. W znaczeniu klasztornym za st.czes. *ksieni* (kneni, knini), które najpierw o żonie księcia, potem o pani-przełożonej klasztornej, odkąd czes. *kněž* tytułem duchownym (SEJP (B): 840).

⁷¹Obecnie u kamedulek mamy przeoryszę.

⁷²*Przeorysza* „przełożona w klasztorze żeńskim (XIV, XII); zapewne z jakiegoś st.fr. *priuresse* (według *abbesse* „ksieni-opacicha”, z adaptacją do *przeor* (SEJP (B): 883).

⁷³„Do wyższych przełożonych zalicza się tych, którzy kierują całym instytutem lub jego prowincją, czy inną zrównaną z nią częścią lub domem niezależnym. Zalicza się do nich również ich zastępców. Do wymienionych dochodzi opat-prymas oraz przełożony kongregacji monastycznej, którzy jednak nie posiadają całej władzy, jaką prawo powszechne przyznaje wyższym przełożonym” (Kan. 620 KPK od 1987).

za diecezją, gdzie opat ma władzę równą biskupowi diecezjalnemu na określonym terytorium, które wówczas do diecezji nie należy. Oprócz tego, każdy instytut osób konsekrowanych podlega Ojcu Świętemu jako zwierzchnikowi Kościoła Chrystusowego (por. Łoziński, red. 1998: 14).

Następujący schemat ogólny przedstawia hierarchię międzynarodowej struktury zakonnej:

Przełożony generalny / Przełożona generalna

↓

Przełożony prowincjalny / Przełożona prowincjalna

↓

Przełożony domowy / Przełożona domowa

↓

Zakonnicy / zakonnice

Niżej podano też ogólny schemat struktury zakonnej starożytnej w klasztorach autonomicznych:

Przełożony klasztorny / przełożona klasztorna: opat / opatka na czele opactwa lub ksieni (np. u klarysek) (samodzielnie podejmujący / podejmujący decyzję na podstawie autonomiczności każdego klasztoru)

↓

Zakonnicy / Zakonnice

1) instytuty oddane kontemplacji

Członkami tego typu instytutów konsekrowanych są mnisi i mniszki, skupiające swoje samotne życie i działania wokół kontemplacji Boga. Trwające w samotności i milczeniu, łączą oni życie wewnętrzne z pracą, rozważają słowo boże oraz sprawują liturgię i modlitwę.

Do zakonów (ordo) kontemplacyjnych męskich należą monastyczne: m. in. benedyktyni, cystersi, kameduli; żeńskich – benedyktyнки, kamedułki, norbertanki, wizytki. Zakony mendykańskie (żebrzące) męskie reprezentowane są w Polsce m.in. przez rodzinę franciszkańską: bernardynów (tzw. franciszkanów brązowych), franciszkanów czarnych konwentalnych, kapucynów; przez dominikanów i rodzinę karmelitańską: (karmelitów i karmelitów bosych). Gałąź żeńska przedstawiona jest m.in. przez wspólnoty zakonne bernardynek, klarysek kapucynek, klarysek, dominikanek i karmelitanek bosych.

Formy życia monastycznego naśladują zarówno tradycje eremicką (pustelniczą), np. kameduli, jak i cenobicką (wspólnotową), np. benedyktyni, cystersi.

2) instytuty oddane dziełom apostołskim

Członkowie tego typu instytutu przeżywają konsekrację poprzez praktykowanie rad ewangelicznych w świecie bez trwałej życia wspólnego i bez zewnętrznych oznak swojego powołania. Podstawowe cechy ich konsekracji to: życie charyzmatem założyciela, życie we wspólnocie braterskiej, modlitwa i apostołstwo (por. Łoziński, red. 1998: 15).

Oficjalnie ta forma życia konsekrowanego była zatwierdzona przez Piusa XII w konstytucji apostołskiej *Provida Mater Ecclesia* z 2. 02. 1947. Do Instytutów zakonnych oddanych dziełom apostołskim zaliczamy zarówno zakony kleryckie (m.in. kanonicy regularni, jezuita, pijarzy), jak i niekleryckie (np. bonifratrzy).

II. Stowarzyszenia życia apostołskiego⁷⁴

To są instytuty życia konsekrowanego, gdzie stowarzyszenia męskie i żeńskie realizują określony cel apostołski lub misyjny, a od instytutów zakonnych różnią się tym, iż nie składają publicznie ślubów, prowadząc przy tym życie braterskie wspólnotowe.

III. Instytuty świeckie⁷⁵

Członkowie instytutów świeckich⁷⁶ praktykują rady ewangeliczne w świecie, bez trwałej formy życia wspólnego i bez oznak zewnętrznych powołania (są bezhabitowe).

Istnieją także kleryckie instytuty świeckie⁷⁷, pomagające kapłanom przeżywać specyficzną duchowość kapłańską, stając pośród współbraci zaczynem komunii, współpracy, a także apostołskiej gorliwości (por. Łoziński, red. 1998: 15).

⁷⁴ „... stowarzyszenia życia apostołskiego, których członkowie – bez ślubów zakonnych – realizują własny cel apostołski stowarzyszenia i prowadząc życie braterskie we wspólnocie, zgodnie z własnym sposobem życia, dążą do doskonałej miłości przez zachowanie konstytucji” (Kan. 731 – § 1., KPK od 1987).

⁷⁵ Instytut świecki jest instytutem życia konsekrowanego, w którym wierni żyjący w świecie dążą do doskonałej miłości i starają się przyczynić do uświęcenia świata, zwłaszcza od wewnątrz. Członek instytutu świeckiego mocą swojej konsekracji nie zmienia własnej pozycji kanonicznej w Ludzie Bożym, świeckiej lub duchownej, z zachowaniem przepisów prawa, dotyczących instytutów życia konsekrowanego” (Kan. 710, Kan. 711, KPK od 1987).

⁷⁶ „W Kościele istnieją stowarzyszenia różniące się od instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, w których wierni, czy to duchowni czy świeccy, albo duchowni i świeccy razem, dążą wspólnym wysiłkiem do ożywiania doskonalszego życia, do rozwoju publicznego kultu lub popierania chrześcijańskiej doktryny, albo do podejmowania dzieł apostołatu, mianowicie poczynań związanych z ewangelizacją, wykonywania dzieł pobożności lub miłości lub zmierzających do ożywienia duchem chrześcijańskim porządku doczesnego (Kan. 298 – § 1., KPK od 1987).

⁷⁷ „Kleryckimi stowarzyszeniami wiernych są nazwane te, które są kierowane przez duchownych, podejmują wykonywanie święceń oraz jako takie są uznawane przez kompetentną władzę” (Kan. 302, KPK od 1987).

Etykieta językowa w Instytutach świeckich w zasadzie nie odbiega od tradycyjnych wzorców komunikacji świeckich. Do członków zwykle mówią *proszę pana / pani*. Czasami może pojawić się *proszę brata / siostry*. Zależy to od tradycji, która ukształtowała się wewnątrz, przede wszystkim przez postanowienia samego założyciela. Generalnie członkowie tego typu Instytutów nie życzą sobie wyodrębniających zwrotów, bowiem po to nie założyli habitów, żeby nie odróżniać się od innych świeckich.

- **uwagi ogólne**

O ile kontakt przeciętnego użytkownika języka z osobami konsekrowanymi, a w tym z ich hierarchiami, jest nieco ograniczony, w etykiecie językowej w sytuacji zwracania się przyjęło się użycie następujących tytułów *potencjalnie standardowych*⁷⁸ (standardowych w ramach wspólnoty katolickiej): *ojciec*² wobec zakonnika ze święceniami, *brat*² wobec zakonnika bez święceń i *siostra*² wobec każdej zakonnicy. Równocześnie, jeżeli nawet użyjemy zwrotu *proszę księdza* wobec zakonnika ze święceniami, nie będzie to całkowitym błędem z tego powodu, iż przez swoją posługę kapłańską ów też jest księdzem, chociaż posiada też specyficzną formę konsekracji⁷⁹. Oprócz tego, w niektórych zakonach i zgromadzeniach do zakonników zwrot *proszę księdza* jest oficjalnie przyjęty. Mowa przede wszystkim o zakonach kleryckich, np. jezuitów (które przed kasatą byli ojcami, a po zostali księżmi), kanoników regularnych. Jeśli chodzi o zgromadzenia zakonne, to działa tu na ogół taka zasada: jeżeli w samej nazwie potocznej znajdujemy litery XX (KK), stosujemy tytuł *ksiądz*, gdy natomiast w nazwie występuje wyraz *ojcowie* czy wykorzystane litery OO, zwracamy się per *ojcze*.

Podobną różnorodność zauważamy w wykorzystaniu zwrotów adresatywnych w stosunku do przełożonych zakonów i zgromadzeń. Jak wiemy z publikacji poradnikowych, na ogół do nich zaleca się zwracać per *matko*. Ta forma właśnie jest wykorzystywana w zakonach mniszych starożytnych, dotyczy to też niektórych zakonów i zgromadzeń o

⁷⁸Bardziej szczegółowo na temat funkcjonowania w polszczyźnie tytułów *potencjalnie standardowych* znajdziemy w monografii M. Łazińskiego w rozdziale *Czy ksiądz Piotr był księdzem, czyli granice tytulatury standardowej* (Łaziński 2006: 64-67).

⁷⁹K. Dębowska w przyczynku do *Leksykonu zakonów w Polsce* (Łoziński, red. 1998: 13) wyjaśnia, że wszyscy w Kościele (cały lud Boży) są konsekrowani przez chrzest i bierzmowanie, ale posługa święceń i życie radami ewangelicznymi zakładają szczególną formę konsekracji. Szafaże (powołane do posługi święceń) otrzymują oprócz konsekracji podstawowej [...] konsekrację w sakramencie święceń [...], a osoby konsekrowane żyjące radami ewangelicznymi otrzymują nową i specjalną konsekracją, która nie jest sakramentalną, ale zobowiązuje do naśladowania Chrystusa i wybranej przez niego formy życia w czystości, ubóstwie, a także posłuszeństwie.

strukturze międzynarodowej (np. w zakonach brygidek; urszulanek Unii Rzymskiej; w zgromadzeniach elżbietanek, felicjanek, salezjanek), gdzie zwracamy się w ten sposób do matki generalnej i prowincjalnej. Równocześnie w niektórych formacjach zakonnych przełożone życzą sobie zwracać się do nich per *siostr*. W swojej większości to są zgromadzenia, które zawierają wyraz *siostry*, rzadziej córki⁸⁰ w nazwie potocznej i to właśnie też podpowiada w wyborze właściwej formy (np. Siostry Bożego Serca Jezusa; Córki Maryi; Córki Najczystsze Serca NMP; Córki Bożej Miłości). Siostrą nazywają swoich przełożonych generalnych i prowincjalnych (jeżeli zgromadzenie jest podzielone na prowincje) również i w innych zgromadzeniach zakonnych (np. adoratorki; albertynki; katarzynki; franciszkanki z Orlika itp.). Są też członkinie zgromadzeń, które do przełożonej generalnej zwracają się per *matko*, a do przełożonej prowincjalnej czy domowej per *siostr* (np. babtystynki, bazylianki, serafitki i in.). Najlepiej więc przed wysłaniem korespondencji do konkretnych zgromadzeń zakonnych w celu ubezpieczenia etykietalnego sięgnąć do informatorów o Instytutach Życia Konsekwowanego, gdzie nadawca może zapoznać się ze strukturą formacji zakonnej i na podstawie tej wiedzy użyć właściwego zwrotu adresatywnego.

W sytuacji, gdy nadawca nie ma problemów z przyporządkowaniem zakonnika do właściwej mu wspólnoty zakonnej (zazwyczaj w kontakcie językowym bezpośrednim służą do tego takie oznaki zewnętrzne, jak strój, czasami krzyżyk na stroju czy różańce) i ma wiedzę o tym, jakie miejsce zajmuje zakonnik czy zakonnica w hierarchii konkretnej struktury zakonnej, czy też jakie stanowisko posiada zgodnie z pełnioną funkcją, należy użyć formy adresatywnej precyzującej. Tak np. do przełożonego prowincjalnego misjonarza Wincentego ˆ Paulo zwrócimy się *księżę prowincjale*, do przełożonego prowincjalnego salezjanów zaś *księżę inspektorze*; a do przełożonego prowincjalnego oblatów, redemptorystów czy werbistów powiemy *ojcze prowincjale*.

Zwracając się do hierarchów czy członków wspólnot zakonnych w korespondencji oficjalnej oraz wygłaszając przemówienia okolicznościowe w sytuacjach uroczystych używamy przy tytułach szanujących określeń atrybutywnych *Czcigodny / Czcigodna, Najczcigodniejszy / Najczcigodniejsza, Wielebny / Wielebna, Przewielebny / Przewielebna, Najprzewielebniejszy / Najprzewielebniejsza* (podobnie jak to robimy w stosunku do duchownych diecezjalnych, z tym tylko, że gradacja wobec osób konsekrowanych nie jest tak

⁸⁰Tu można znaleźć też wyjątki, chociażby jak w Córki ˆw. Franciszka, Córki Maryi Niepokalanej, gdzie przełożoną generalną jest matka i zgromadzenie nie jest podzielone na prowincje.

sztynnie wyznaczona). Tak jeżeli superlatiwy stosuje się wyłącznie w stosunku do przełożonych wyższych (przy czym zwroty adresatywne używane w stosunku do generała i przełożonej generalnej zakonu będą przekładalne), to w zwrotach adresatywnych używanych wobec przełożonego prowincjalnego napotyka się na wariantywność gradacyjną. Tę zauważamy też w stosunku do przełożonego klasztoru autonomicznego, do którego możemy powiedzieć *Najczcigodniejszy / lub Czcigodny, Najprzewielebniejszy / lub Przewielebny ojciec opacie / przeorze*, do przełożonej klasztoru *Najczcigodniejsza, Najprzewielebniejsza / Przewielebna matko ksieni / opatko / przeoryszo*. Ale już nie powie się *Najczcigodniejszy ojciec gwardianie*, tylko *wielebny / przewielebny ojciec gwardianie*. Zauważalne w tych przykładach jest utarcie z tendencją do obniżania stopnia wyrażenia oznaki. Ogólnie rzecz biorąc, im wyższy ktoś rangą spośród osób konsekrowanych, tym bardziej rozbudowane zwroty adresatywne mu przysługują. Rozważmy więc możliwe zwroty do przełożonego / przełożonej zakonów starożytnych mniszych, przełożonego generalnego i prowincjalnego zakonów starych żebrzących, innych kleryckich i nie kleryckich, zgromadzeń męskich, do przełożonej generalnej i prowincjalnej w niektórych zakonach i zgromadzeniach żeńskich odwzorowujących się na strukturze międzynarodowej, a także do przełożonych niektórych stowarzyszeń życia apostołskiego.

Zakony, zgromadzenia i stowarzyszenia były wybrane przykładowo zgodnie z jednym kryterium: oryginalność występującej tytulatury i zobowiązujących odpowiednio do tego form i zwrotów adresatywnych. Pod oryginalnością rozumiem przede wszystkim specyficzność nazw niektórych urzędów zakonnych wywołanych tradycją.

Do opata: *Najprzewielebniejszy ojciec opacie; Najczcigodniejszy ojciec opacie; Przewielebny ojciec opacie; Czcigodny ojciec opacie* (u benedyktynów, cystersów).

Do przeora: *Najprzewielebniejszy ojciec przeorze; Najczcigodniejszy ojciec przeorze; Przewielebny ojciec przeorze; Czcigodny ojciec przeorze* (w przeoratach do zastępcy opata u benedyktynów, cystersów i kamedułów), ale też *Przewielebny ojciec przeorze; Czcigodny ojciec przeorze* do przeora jako przełożonego domowego (klasztornego) w zakonach odwzorowujących się na strukturze międzynarodowej (u karmelitów; dominikanów); *Przewielebny/Wielebny, Czcigodny księżę przeorze* do przeora kanonii (u kanoników regularnych).

Do ksieni: *Najprzewielebniejsza matko ksieni; Najczcigodniejsza matko ksieni; Przewielebna matko ksieni; Czcigodna matko ksieni; Najczcigodniejsza/Najprzewielebniejsza matko, ksieni klasztoru...Przewielebna / Czcigodna matko, ksieni klasztoru...* (u benedyktynek, klarysek).

Do opatki: *Najprzewielebniejsza matko opatko; Najczcigodniejsza matko opatko; Przewielebna matko opatko; Czcigodna matko opatko; Najczcigodniejsza / Najprzewielebniejsza matko, opatko klasztoru...Przewielebna / Czcigodna matko, opatko klasztoru...* (u klarysek kapucynek).

Do przeoryszy: *Najprzewielebniejsza matko przeoryszo; Najczcigodniejsza matko przeoryszo; Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo; Najczcigodniejsza / Najprzewielebniejsza matko, przeoryszo...*(nazwa klasztoru czy domu zakonnego); *Przewielebna / Czcigodna matko, przeoryszo...*(u norbertanek; też u dominikanek klauzurowych i kamedulek); *Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo* do przeoryszy jako przełożonej klasztornej w zakonach odwzorujących się na strukturze międzynarodowej (u karmelitanek bosych).

Do matki przełożonej klasztornej: *Najprzewielebniejsza matko przełożona; Najczcigodniejsza matko przełożona; Przewielebna matko przełożona; Czcigodna matko przełożona* (u bernardynek, wizytek).

Do przełożonego generalnego (generała) *Najprzewielebniejszy ojciec/księżę/bracie generale; Najczcigodniejszy ojciec / księżę / bracie generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojciec prowincjale; Czcigodny ojciec prowincjale* (u dominikanów; karmelitów; w zgromadzeniu redemptorystów). *Przewielebny księżę wizytatorze; Czcigodny księżę wizytatorze* (u kanoników regularnych). *Przewielebny ojciec ministże; Czcigodny ojciec ministże* (u bernardynów, franciszkanów konwentualnych i kapucynów). *Przewielebny księżę inspektorze, Czcigodny księżę inspektorze* (w zgromadzeniu salezjanów).

Do przełożonego domowego: *Przewielebny ojciec gwardianie; Czcigodny ojciec gwardianie* (u franciszkanów brązowych, czarnych i kapucynów). *Przewielebny księżę/ojciec superiorze; Czcigodny księżę/ojciec superiorze* (u jezuitów). *Przewielebny księżę rektorze; Czcigodny księżę rektorze* (w zgromadzeniu misjonarzy św. rodziny). *Przewielebny księżę dyrektorze; Czcigodny księżę dyrektorze* (u Misjonarzy Krwi Chrystusa).

Do matki generalnej *Przewielebna matko generalna; Czcigodna matko generalna* (w zgromadzeniu elżbietanek).

Do siostry przełożonej: *Przewielebna siostra prowincjalna; Czcigodna siostra prowincjalna* (w zgromadzeniu elżbietanek).

Rozbudowanych zwrotów adresatywnych raczej nie usłyszymy w mowie spontanicznej. Dlatego też podano szereg form adresatywnych funkcjonujących w mowie spontanicznej.

Do opata *Ojcie opacie; Proszę ojca opata; Proszę ojca.*

Do przeora *Ojcie przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca.*

Do ksieni: *Matko ksieni; Proszę matki ksieni; Proszę matki.*

Do opatki: *Matko opatko; Proszę matki opatki; Proszę matki.*

Do przeoryszy: *Matko przeoryszo; Proszę matki przeoryszy; Proszę matki.*

Do matki przełożonej: *Matko przełożona; Proszę matki przełożonej; Proszę matki.*

Do przełożonego generalnego (generała) *Ojcie generale; Proszę ojca generała; Proszę ojca; Księżę generale; Proszę księdza generała; Proszę księdza; Bracie generale; Proszę brata generała; Proszę brata.*

Do przełożonego prowincjalnego: prowincjał (*Ojcie prowincjale; Proszę ojca prowincjała; Proszę ojca*); wizytator (*Księżę wizytatorze; Proszę księdza wizytatora; Proszę księdza*); minister *Ojcie ministrze; Proszę ojca ministra; Proszę ojca*); inspektor (*Księżę inspektorze; Proszę księdza inspektora; Proszę księdza*).

Do przełożonego domowego: gwardian (*Ojcie gwardianie; Proszę ojca gwardiana; Proszę ojca*); superior: *Księżę / ojcie superiorze; Proszę księdza / ojca superiora; Proszę księdza/ojca*; rektor: *Ojcie rektorze; Proszę ojca rektora; Proszę ojca*; przeor klasztorny w zakonie o strukturze odwzorowanej na międzynarodowej (*Ojcie przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca*); dyrektor wikariatu polskiego w zgromadzeniu Misjonarzy Krwi Chrystusa (*Księżę dyrektorze; Proszę księdza dyrektora; Proszę księdza*).

Do matki generalnej: *Matko generalna; Proszę matki generalnej; Proszę matki (urszulanki).*

Do siostry prowincjalnej: *Siostró prowincjalna; Proszę siostry prowincjalnej; Proszę siostry przełożonej; Proszę siostry (bazylianki; franciszczanki z Orlika itp.).*

Do siostry przełożonej *Siostró przełożona (elżbietanki) lub Matko przełożona; Proszę siostry przełożonej lub Proszę matki przełożonej; Proszę siostry lub Proszę matki (np. urszulanki; salezjanki).*

Wykorzystanie konkretnych FA wobec osób konsekrowanych zależy od poziomu oficjalności rozmowy czy korespondencji, a także od sytuacji komunikacyjnej, w której znajdują się współrozmówcy. W bezpośrednich relacjach między sobą w zakonach mnisi mówią generalnie do przełożonych *proszę ojca*, mniszki do przełożonej – *proszę matki*. Jeżeli ktoś obcy zwraca się z zewnątrz, to bardziej przestrzega norm obyczajowych, obdarowując współrozmówcę należnym mu szacunkiem. Jeżeli będzie rozmawiało między sobą dwóch mnichów w towarzystwie opata, powiedzą mu *proszę ojca*, natomiast, gdy przy tej rozmowie będzie obecna cała grupa, zwrócą się do niego *ojcie opacie*.

- **katalog form adresatywnych**

Niżej podano katalog form i zwrotów adresatywnych funkcjonujących w różnych typach instytucji życia konsekrowanego:

I. A) zakony mnisze (mnisie kontemplacyjne)

- **zakony męskie**

1) Benedyktyni

Nazwa oficjalna: Mnisi Reguły św. Benedykta. Kongregacja mnichów kapłanów i mnichów braci. Strój: czarna tunika ze skórzanym pasem, czarny szkaplerz z kapturem na wierzchu; Struktura zakonu: opat prymas federacji benedyktynów (przedstawiciel Stolicy Apostolskiej wszystkich kongregacji mnichów i mniszek) → opat prezes benedyktyńskiej kongregacji, w skład której wchodzi między innymi i klasztory benedyktyńskie Polski) → opat konkretnego opactwa w Polsce lub przeor (zastępca opata) stojący na czele konkretnego przeoratu ↓ zakonnicy ze święceniami kapłańskimi lub bez święceń. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami kongregacji w zakonie: opactwo, przeorat, klasztor zachowują autonomię, mimo że skupione są w różne formacje kongregacji. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: benedyktyni prowadzą parafię w Tyńcu oraz Lubiniu. Posiadają własne wydawnictwo (w Tyńcu) i drukują czasopismo o życiu monastycznym CENOBIUM; uczą religii w szkołach, mogą pełnić funkcje administracyjne na zagranicznych uczelniach benedyktyńskich. Niektórzy z mnichów również posiadają stopnie naukowe.

MU + KO Do opata: *Najczcigodniejszy ojciec opacie; Najprzewielebniejszy ojciec opacie; Ojciec opacie.*

Do przeora: *Czcigodny ojciec przeorze; Przewielebny ojciec przeorze.*

Do zakonnika mającego święcenia kapłańskie: *Czcigodny ojciec; Wielebny ojciec.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojciec proboszczu; Czcigodny ojciec proboszczu.* Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojciec profesorze; Przewielebny ojciec doktorze.*

Do zakonika bez święceń kapłańskich *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Czasami mogą występować też inne świeckie tytuły funkcyjne, np. do rektora uczelni wyższej: *Magnificencjo, Przewielebny ojciec rektorze.*

KC Do opata: *Ojciec Opacie; Proszę ojca opata.*

Do przeora: *Ojciec przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojciec + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojcze proboszczu*.

Do zakonnika-wikariusza w parafii: *Ojcze wikariuszu*.

Do zakonnika ze święceniami mającego stopień naukowy magistra, doktora lub profesora: *Ojcze magistrze; Ojcze doktorze; Ojcze profesorze*.

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Czasami mogą występować też inne świeckie tytuły funkcyjne, kontaminowane z pierwszym członem dwuczłonowego tytułu, np. *Ojcze redaktorze, Bracie redaktorze*.

Do rektora lub wicerektora uczelni wyższej: *Ojcze rektorze*.

2) Cystersi

Nazwa oficjalna: Zakon Cystersów. Kongregacja mnichów kapłanów i braci. Zakon należy do rodziny benedyktyńskiej i historycznie jest odgałęzieniem benedyktynów wskutek monastycznej odnowy XI wieku. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: w latach 1140-1153. Strój: biały habit z czarnym szkaplerzem, czarny pas. Struktura: przełożony generalny (przedstawiciel stolicy apostolskiej) → opat prezes polskiej kongregacji cystersów → opat konkretnego opactwa w Polsce (np. opat archiopactwa w Jędrzejowie) lub przeor na czele przeoratu od konkretnego opactwa (np. przeor przeoratu opactwa mogińskiego w Szklanych Domach) ↓ zakonnicy ze święceniami kapłańskimi lub bez święceń. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami kongregacji w zakonie: opactwa zachowują autonomię, mimo że skupione są w różne formacje kongregacji. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: mimo, że tradycja zakonu zaleca nieangażowanie się w duszpasterstwo parafialne, po drugiej wojnie światowej zaistniała potrzeba w prowadzeniu pracy duszpasterskiej. Obecnie cystersi prowadzą 9 parafii i 4 sanktuaria oraz mają liceum ogólnokształcące dla chłopców (w Krakowie), Wyższe Seminarium Duchowne Cystersów. Niektórzy z mnichów odpowiednio mogą posiadać stopnie naukowe, a pracujący na uczelni lub w liceum – pełnić funkcje administracyjne.

MU + KO Do opata: *Najczcigodniejszy ojcze opacie; Najprzewielebniejszy ojcze opacie; Ojcze opacie*.

Do przeora: *Czcigodny ojcze przeorze; Przewielebny ojcze przeorze*.

Do zakonnika mającego święcenia kapłańskie: *Czcigodny ojcze; Wielebny ojcze*.

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojcze proboszczu; Czcigodny ojcze proboszczu*.

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojcze profesorze; Przewielebny ojcze doktorze*.

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie*.

Czasami w konstrukcjach adresatywnych mogą występować też świeckie tytuły funkcyjne, np. do rektora Wyższego Seminarium Duchownego: *Magnificencjo, Przewielebny ojcze rektorze*.

KC Do opata: *Ojcie opacie; Proszę ojca opata; Proszę ojca*.

Do przeora: *Ojcie przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca*.

Do zakonika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojcie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonika-proboszcza parafii: *Ojcie proboszczu*.

Do zakonika- wikariusza w parafii: *Ojcie wikariuszu*.

Do zakonika ze święceniami mającego stopień naukowy magistra, doktora lub profesora: *Ojcie magistrze; Ojcie doktorze; Ojcie profesorze*.

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Czasami mogą występować też inne tytuły funkcyjne (administracyjne) kontaminowane z pierwszym członem dwuczłonowego tytułu, np. w liceum: *Ojcie dyrektorze* (do zakonika-dyrektora ze święceniami); *Ojcie profesorze* (do zakonika-nauczyciela ze święceniami); w Seminarium Duchownym: *Ojcie rektorze* (do rektora); *Ojcie dziekanie* (do dziekana); *Ojcie ekonomie* (do ekonomy seminarium, jak również i klasztornej); *Proszę ojca* (do ojca duchownego w seminarium).

3) Kameduli (inna nazwa: *mnisi biali*)

Nazwa oficjalna: Kongregacja Eremitów Kamedułów Góry Koronnej. Historycznie ten zakon pustelniczy wywodzi się z rodziny benedyktyńskiej. Obecnie są 2 kongregacje, z których jedna należy do Zakonu św. Benedykta. Kongregacja Kamedułów Góry Koronnej natomiast nie należy do Konfederacji Benedyktynów). Ma w Polsce 2 eremy (klasztory w Bielanach i Bieniszewie). Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1603 r. Strój: biała tunika, na niej nieco krótszy biały szkaplerz z białym kapturem monastycznym, biały pas wiązany na przodzie. Struktura: Przełożony generalny (przedstawiciel stolicy apostolskiej) ↓ Przełożony eremu w Polsce (przeor) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami kongregacji w zakonie: pustelnie zachowują autonomię, mimo, że zrzeszone w kongregacji. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: zakon jest o jednej z najsurowszych reguł, gdzie toczy się życie wspólnotowe pustelnicze, ścisła klauzura powoduje brak działalności zewnętrznej.

MU + KO Do przeora: *Przewielebny ojcie przeorze; Czcigodny ojcie przeorze*.

Do zakonnika mającego święcenia kapłańskie: *Czcigodny ojcze; Wielebny ojcze.*

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

KC Do przeora: *Ojcze przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojcze + imię* (pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie + imię* (pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

- **zakony żeńskie**

- 1) **Benedyktynki**

Nazwa oficjalna: Mniszki Zakonu Świętego Benedykta. Zakon kontemplacyjny habitowy.

Strój: czarna tunika, szkaplerz i skórzany płaszcz, na głowie białe zawicie, nakryte czarnym welonem. Struktura: przełożona autonomicznego domu (przełożona opactwa czy klasztorna – ksieni lub przeorysza)↓ zakonnice. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami kongregacji w zakonie: wszystkie opactwa i poszczególne klasztory zgromadzone są w kongregację Niepokalanego Poczęcia NPM mniszek benedyktynek w Polsce, gdzie jest wybierana matka ksieni prezeska kongregacji. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: benedyktynki nie zakładają z góry instytucjonalnej działalności zewnętrznej, mimo, że aktywnie uczestniczą w życiu parafialnym i pomagają potrzebującym indywidualnie. Poza tym mogą posiadać stopnie naukowe.

MU + KO Do ksieni prezeski: *Najprzewielebniejsza matko ksieni, Prezesko kongregacji Niepokalonego Poczęcia NMP mniszek benedyktynek w Polsce.*

Do ksieni: *Najprzewielebniejsza matko ksieni; Najczcigodniejsza matko ksieni; Najprzewielebniejsza matko; Najczcigodniejsza matko Matko ksieni.*

Do przeoryszy: *Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo; Przewielebna matko; Czcigodna matko; Matko przeoryszo.*

Do siostry zakonnej: *Wielebna siostrzo; Czcigodna siostrzo.*

KC Do ksieni: *Matko ksieni; Proszę matki ksieni; Proszę matki.*

Do przeoryszy: *Matko przeoryszo; Proszę matki przeoryszy; Proszę matki.*

Do siostry zakonnej: *Proszę siostry.*

Do zakonnicy mającej stopień naukowy: *Siostrzo magister, Siostrzo doktor, Siostrzo profesor (Proszę siostry magister, Proszę siostry doktor, Proszę siostry profesor)* lub *Matko doktor, Matko profesor (Proszę matki doktor, Proszę matki profesor)*, jeżeli przełożona

posiada stopnie naukowe. Formy *matko + imię; siostró + imię* (zarezerwowane dla zakonnice między sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

2) Kamedulki

Nazwa oficjalna: Mniszki Kamedulki Reguły św. Benedykta. Mniszki kamedulki wywodzą się z rodziny zakonów benedyktyńskich i stanowią żeńską gałąź kamedulów. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: mimo, że zakon założony został jeszcze w 1027 r, w Polsce pierwszy ośrodek powstał w 1949r. (kamedulki dostały pobenedyktyński klasztor w Złoczewie). Strój: biały habit z szerokimi rękawami, szkaplerz na wierchu, szeroki pas wiązany z prawej strony, czarny welon upięty nisko na czole. Struktura: Przełożona klasztorna (przeorysza) ↓ Zakonnice. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: zakon kontemplacyjny, habitowy, pustelniczo-pokutniczy, życie toczy się w jednym klasztorze odcięty od świata murem klauzury papieskiej, brak działalności zewnętrznej.

MU + KO Do przeoryszy: *Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo; Przewielebna matko; Czcigodna matko; Matko przeoryszo.*

Do siostry zakonnej: *Wielebna siostró; Czcigodna siostró.*

KC Do przeoryszy: *Matko przeoryszo, Proszę matki przeoryszy; Proszę matki.*

Do siostry zakonnej: *Proszę siostry; Siostró + imię* (ewentualnie pomiędzy znającymi się zakonnice lub w komunikacji niesymetrycznej, np. forma ta mogłaby być wykorzystana przez Papieża).

3) Norbertanki

Nazwa oficjalna: Zakon Norbertański, Siostry Kanoniczki Regularne Zakonu Premonstratensów, Białe Kanoniczki św. Norberta. Najstarszy żeński zakon kontemplacyjny w Polsce. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1162r. Strój: biały habit, na głowie czarny welon. Struktura: Przełożona klasztorna (historycznie zwana ksieni, obecnie przeorysza) ↓ Zakonnice. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: zakon kontemplacyjny, habitowy, pustelniczo-pokutniczy, życie wspólnotowe wewnątrz klauzury, jeśli istnieje potrzeba podejmowania służby na zewnątrz kościoła, siostry mogą pomagać w zakrystii w kościele lub katechizować przedszkolaków.

MU + KO Do przeoryszy: *Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo; Przewielebna matko; Czcigodna matko; Matko przeoryszo.*

Do siostry zakonnej: *Wielebna siostró; Czcigodna siostró.*

KC Do przeoryszy: *Matko przeoryszo, Proszę matki przeoryszy; Proszę matki.*

Do siostry zakonnej: *Proszę siostry; Siostró + imię* (pomiędzy znającymi się z zakonnicami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do siostry katechetki: *Siostró katechetko; Proszę siostry.*

I. B) zakony mnisie żebrzące (żebracze), tzw. mendykanckie (praktykujące ubóstwa indywidualne i wspólnotowe)

- **zakony męskie**

- 1) rodzina franciszkańska:**

- a) Franciszkanie**

Nazwa oficjalna: Zakon Braci Mniejszych (tzw. franciszkanie brązowi, historycznie też zwani poniekąd bernardynami (w Polsce) i reformatami). Jeden z najstarszych i najliczniejszych Instytutów Życia Konsekwowanego). Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1227 r. Strój: brązowy habit z kapturem, przepasany białym sznurem z trzema węzłami. Struktura: Przełożony generalny (minister generalny) wraz z pomocniczym wikariuszem generalnym ↓ Przełożony prowincjalny (minister prowincjalny) wraz z pomocniczym wikariuszem prowincjalnym ↓ Przełożony domowy (gwardian) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: każda prowincja posiada domy formacyjne. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: franciszkanie łączą życie kontemplacyjne z działalnością apostolską. Prowadzą parafie i sanktuaria, niektórzy z zakonników pełnią funkcje administracyjne w instytutach kościelnych; są pracownikami naukowymi, mającymi odpowiednie stopnie naukowe. Franciszkanie posiadają niższe i wyższe seminaria duchowne, prowadzą wydawnictwa, wydające czasopisma i periodykę naukową, tworzą radio i telewizję mediów ewangelizacji.

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy ojciec ministrze generalny, Najczcigodniejszy ojciec ministrze (generalny), Ojciec ministrze (generalny).*

Do wikariusza generalnego zakonu: *Najczcigodniejszy ojciec wikariuszu (generalny); Ojciec wikariuszu (generalny).*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojciec ministrze prowincjalny; Czcigodny ojciec ministrze (prowincjalny).*

Do wikariusza prowincjalnego: *Czcigodny ojciec wikariuszu (prowincjalny).*

Do przełożonego klasztoru: *Przewielebny ojciec gwardianie; Czcigodny ojciec gwardianie.*

Do zakonnika ze święceniami: *Wielebny ojciec; Czcigodny ojciec.*

Do zakonnika bez święceń: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojciec proboszczu; Czcigodny ojciec proboszczu.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojciec wikariuszu; Czcigodny ojciec wikariuszu.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojciec profesorze; Przewielebny ojciec doktorze.*

Czasami w konstrukcjach adresatywnych mogą występować też świeckie tytuły funkcyjne, np. do rektora Wyższego Seminarium Duchownego: *Magnificencjo, Przewielebny ojciec rektorze*, do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny ojciec dziekanie.*

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Ojciec generale; Proszę ojca generała.*

Do wikariusza generalnego zakonu: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca wikariusza.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Ojciec prowincjale; Proszę ojca prowincjała.*

Do wikariusza prowincjalnego: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca wikariusza.*

Do przełożonego klasztoru: *Ojciec gwardianie; Proszę ojca gwardiana; Proszę ojca* (mnisi pomiędzy sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika ze święceniami: *Proszę ojca; Ojciec + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, mnisi pomiędzy sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika bez święceń: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, mnisi pomiędzy sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojciec proboszczu; Proszę ojca proboszcza.*

Do zakonnika-wikariusza w parafii: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca wikariusza.*

Do zakonnika ze święceniami mającego stopień naukowy magistra, doktora lub profesora: *Ojciec magistrze Ojciec doktorze; Ojciec profesorze.*

Do rektora seminarium: *Ojciec rektorze.*

Do dziekana seminarium: *Ojciec dziekanie.*

Inne możliwe dwuczłonowe konstrukcje adresatywne: *Ojciec ekonomie; Ojciec redaktorze; Bracie redaktorze; Ojciec dyrektorze* itp.

b) Franciszkanie konwentualni (tzw. czarni)

Nazwa oficjalna: Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1227 r. Strój: czarny habit z białym sznurem i koronką franciszkańską. Struktura: Przełożony generalny (minister generalny) ↓ Przełożony prowincjalny (minister prowincjalny) ↓ Przełożony konwentualny (gwardian) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: każda prowincja posiada domy formacyjne. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych:

franciszkanie konwentualni zajmują się działalnością apostołską oraz pracą duszpasterską, szczególnie prowadzą parafie; posiadają niższe i wyższe seminaria duchowne, prowadzą wydawnictwa i media ewangelizacji. Niektórzy z zakonników pełnią funkcje administracyjne w instytucjach kościelnych, są przewodniczącymi w różnych radach i komisjach, są też pracownikami naukowymi, mającymi odpowiednie stopnie naukowe.

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy ojciec ministrze (generalny); Najczcigodniejszy ojciec ministrze (generalny); Ojciec ministrze (generalny).*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojciec ministrze (prowincjalny); Czcigodny ojciec ministrze (prowincjalny); Ojciec ministrze (prowincjalny).*

Do przełożonego klasztoru: *Przewielebny ojciec gwardianie; Czcigodny ojciec gwardianie.*

Do zakonnika ze święceniami: *Wielebny ojciec; Czcigodny ojciec.*

Do zakonnika bez święceń: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojciec proboszczu; Czcigodny ojciec proboszczu.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojciec wikariuszu; Czcigodny ojciec wikariuszu.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojciec doktorze; Przewielebny ojciec profesorze.*

Do rektora Wyższego Seminarium Duchownego: *Magnificencjo, Przewielebny ojciec rektorze.*

Do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny ojciec dziekanie.*

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Ojciec generale; Proszę ojca generała.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Ojciec prowincjale; Proszę ojca prowincjała; Proszę ojca* (mnisi pomiędzy sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do przełożonego klasztoru: *Proszę ojca gwardiana; Ojciec gwardianie.*

Do zakonnika ze święceniami: *Proszę ojca; Ojciec + imię* (w wysokim stopniu zażyłości; mnisi pomiędzy sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika bez święceń: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, mnisi pomiędzy sobą w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojciec proboszczu; Proszę ojca proboszcza.*

Do zakonnika-wikariusza w parafii: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca wikariusza.*

Do zakonnika ze święceniami mającego stopień naukowy magistra, doktora lub profesora: *Ojcze magistrze; Ojcze doktorze; Ojcze profesorze.*

Do rektora seminarium: *Ojcze rektorze.*

Do dziekana seminarium: *Ojcze dziekanie.*

Inne możliwe dwuczłonowe adresatywne konstrukcje: *Ojcze ekonomie; Ojcze redaktorze; Bracie redaktorze; Ojcze dyrektorze itp.*

c) Kapucyni

Nazwa oficjalna: Zakon Braci Mniejszych Kapucynów. Wyodrębnił się z rodziny franciszkańskiej w XVI wieku. Charyzmat: dawanie świadectwa życia ubogiego w braterskiej wspólnocie, praca duchowna i materialna wśród biednych. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: 1681 r. Strój: brązowy habit ze szpiczastym kapturem. Struktura: Minister generalny wraz z wikariuszem generalnym ↓ Minister prowincjalny wraz z wikariuszem generalny i definitorium ↓ Gwardian ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: braterskie wspólnotowe domy, klasztory, kustodie wchodzące w skład dwóch prowincji (Krakowskiej i Warszawskiej) stanowią zakon na terytorium Polski. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: kapucyni prowadzą parafie i sanktuaria; służą kapelanami szpitalnymi, spowiadają sióstr zakonnych. Zakon posiada wyższe seminaria duchowne, wydawnictwa periodyków.

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy ojcze ministrze generalny; Najczcigodniejszy bracie / ojcze ministrze generalny; Ojcze ministrze generalny.*

Do wikariusza generalnego zakonu: *Najczcigodniejszy ojcze wikariuszu generalny.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojcze ministrze prowincjalny; Czcigodny ojcze ministrze prowincjalny; Ojcze ministrze prowincjalny.*

Do wikariusza prowincjalnego: *Czcigodny ojcze wikariuszu prowincjalny.*

Do kustosza: *Czcigodny ojcze kustoszu.*

Do przełożonego klasztoru: *Przewielebny ojcze gwardianie; Czcigodny ojcze gwardianie.* Do zakonnika ze święceniami: *Wielebny ojcze; Czcigodny ojcze.*

Do zakonnika bez święceń: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojcze proboszczu; Czcigodny ojcze proboszczu.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojcze wikariuszu; Czcigodny ojcze wikariuszu.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojciec profesorze; Przewielebny ojciec doktorze*.

Czasem w konstrukcjach adresatywnych mogą występować też świeckie tytuły funkcyjne, np. do rektora Wyższego Seminarium Duchownego: *Magnificencjo, Przewielebny ojciec rektorze*; do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny ojciec dziekanie*.

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Ojciec generale; Proszę ojca generała*.

Do przełożonego prowincjalnego: *Ojciec prowincjale; Proszę ojca prowincjała; Proszę ojca* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do kustosza: *Ojciec kustoszu; Proszę ojca kustosza*.

Do przełożonego klasztoru: *Proszę ojca gwardiana; Ojciec gwardianie*.

Do zakonnika ze święceniami: *Proszę ojca; Ojciec + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika bez święceń: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojciec proboszczu*.

Do zakonnika-wikariusza w parafii: *Ojciec wikariuszu*.

Do zakonnika ze święceniami mającego stopień naukowy magistra, doktora lub profesora: *Ojciec magistrze; Ojciec doktorze; Ojciec profesorze*.

Do rektora seminarium: *Ojciec rektorze*.

Do dziekana seminarium: *Ojciec dziekanie*.

Inne możliwe dwuczłonowe adresatywne konstrukcje: *Ojciec redaktorze; Ojciec dyrektorze* itp.

2) Dominikanie

Nazwa oficjalna: Zakon Braci Kaznodziejów. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1220 r. Strój: biała tunika ze szkaplerzem i kapturem, na biały habit nakładana czarna kapa z czarnym kapturem. Struktura: Przełożony generalny (we Włoszech) ↓ Przełożony prowincjalny (prowincjał) ↓ Przełożony konwentualny (przeor klasztoru) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: wszystkie klasztory podlegają władzy jednego przełożonego generalnego. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: dominikanie są zakonem o charakterze czynnym: przede wszystkim zakonnicy wykonują pracę kaznodziejską, zajmują się duszpasterstwem, opieką duchową nad chorymi i opuszczonymi; sprawują w parafiach i sanktuariach, w wydawnictwie, pracują na uczelniach duchowych jako

wykładowcy i władze, biorą udział w działalności wielu towarzystw, ośrodków oraz instytutów (np. Instytut Tomistyczny w Warszawie, Instytut Tertio Millenio w Krakowie).

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy ojcie generale; Najczcigodniejszy ojcie generale; Ojcie generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojcie prowincjale; Czcigodny ojcie prowincjale.*

Do przeora: *Przewielebny ojcie przeorze; Czcigodny ojcie przeorze.*

Do zakonnika mającego święcenia kapłańskie: *Czcigodny ojcie; Wielebny ojcie.*

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojcie proboszczu; Czcigodny ojcie proboszczu.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojcie wikariuszu; Czcigodny ojcie wikariuszu.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojcie profesorze; Przewielebny ojcie doktorze.*

Czasami w konstrukcjach adresatywnych mogą występować też święckie tytuły funkcyjne, np. do rektora Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Dominikanów: *Magnificencjo, Przewielebny ojcie rektorze*, do dziekana: *Przewielebny ojcie dziekanie*; do dyrektora wydawnictwa, instytutu, towarzystwa czy ośrodka: *Przewielebny ojcie dyrektorze; Czcigodny ojcie dyrektorze.*

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Ojcie generale; Proszę ojca generala.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Ojcie prowincjale; Proszę ojca prowincjala; Proszę ojca* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do przeora: *Ojcie przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojcie + imię* (pomiędzy znającymi się z zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie+imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się z zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojcie proboszczu; Proszę ojca proboszcza.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Ojcie wikariuszu.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Proszę ojca profesora; Ojcie doktorze; Proszę ojca doktora.*

Czasami w konstrukcjach adresatywnych mogą występować też święckie tytuły funkcyjne, np. do rektora Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Dominikanów: *Ojcie*

rektorze; *Proszę ojca rektora*; do dziekana: *Ojcie dziekanie*; do dyrektora wydawnictwa instytutu, towarzystwa czy ośrodka: *Ojcie dyrektorze*; *Proszę ojca dyrektora*.

3) rodzina karmelitańska

a) Karmelici

Nazwa oficjalna: Zakon Braci Najświętszej Maryi Panny z góry Karmel. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1397 r. Strój: tunika ciemnobrązowa przepasana skórzanym pasem oraz szkaplerz i kaptur tego samego koloru. Struktura: odpowiedzialny generalny (we Włoszech) ↓ Przełożony prowincjalny (prowincjał) ↓ Przełożony klasztorny (przeor) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: wszystkie klasztory należą do jednej prowincji, którą zarządza prowincjał wraz z wikariuszem pomocniczym prowincji oraz radnymi prowincjalnymi. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: karmelici tworzą ośrodki maryjne, pracują w seminarium duchowne jako wykładowcy i władze uczelniane.

MU + KO Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojcie prowincjale*; *Czcigodny ojcie prowincjale*.

Do wikariusza powincjalnego: *Przewielebny ojcie wikariuszu (prowincjalny)*.

Do przeora: *Przewielebny ojcie przeorze*; *Czcigodny ojcie przeorze*.

Do zakonnika mającego święcenia kapłańskie: *Czcigodny ojcie*; *Wielebny ojcie*.

Do zakonnika bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie*; *Czcigodny bracie*.

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojcie proboszczu*; *Czcigodny ojcie proboszczu*.

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojcie wikariuszu*; *Czcigodny ojcie wikariuszu*.

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojcie doktorze*; *Przewielebny ojcie profesorze*.

Do rektora Wyższego Seminarium Duchownego: *Magnificencjo*, *Przewielebny ojcie rektorze*.

Do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny ojcie dziekanie*.

Inne możliwe dwuczłonowe adresatywne konstrukcje: *Czcigodny ojcie ekonomie* (do ekonomy seminarium lub prowincjalnego).

KC Do przełożonego prowincjalnego: *Ojcie prowincjale*; *Proszę ojca prowincjała*; *Proszę ojca* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do wikariusza powincjalnego: *Ojcie wikariuszu*; *Proszę ojca wikariusza*; *Proszę ojca*.

Do przeora: *Ojcze przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojcze + imię* (pomiędzy znającymi się z zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojcze proboszczu; Proszę ojca proboszcza.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Ojcze wikariuszu; Proszę ojca.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Ojcze profesorze; Proszę ojca profesora; Ojcze doktorze; Proszę ojca doktora.*

Do rektora seminarium: *Ojcze rektorze.*

Do dziekana seminarium: *Ojcze dziekanie.*

Inne możliwe dwuczłonowe konstrukcje adresatywne, np. *Ojcze ekonomie* (do ekonomy seminarium lub prowincjalnego).

b) Karmelici bosci

Nazwa oficjalna: Bracia Bosi Zakonu Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1605 r. Strój: brązowy habit; tunika z pasem, szkaplerzem i kapturem. Struktura: przełożony generalny (we Włoszech) ↓ Przełożony prowincjalny (prowincjał) ↓ Przełożony klasztorny (przeor) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: wszystkie klasztory należą do dwóch prowincji, którą zarządza prowincjał wraz z wikariuszem pomocniczym prowincji, ekonomem oraz innymi. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: praca w parafiach i sanktuariach, pomoc w duszpasterstwie, wydawanie literatury o treści życia wewnętrznego, praca w seminarium duchownym, asystowanie w świeckim zakonie karmelitów.

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy ojcze generale; Najczcigodniejszy ojcze generale; Ojcze generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojcze prowincjale; Czcigodny ojcze prowincjale.*

Do wikariusza prowincjalnego: *Przewielebny ojcze wikariuszu (prowincjalny) Czcigodny ojcze wikariuszu (prowincjalny).*

Do ekonomy prowincjalnego: *Czcigodny ojcze ekonomie.*

Do przeora: *Przewielebny ojcze przeorze; Czcigodny ojcze przeorze.*

Do zakonnika mającego święcenia kapłańskie: *Czcigodny ojcze; Wielebny ojcze.*

Do zakonika bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojciec proboszczu; Czcigodny ojciec proboszczu.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojciec wikariuszu; Czcigodny ojciec wikariuszu.*

Do kustosza sanktuarium: *Przewielebny ojciec kustoszu; Czcigodny ojciec kustoszu.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Przewielebny ojciec profesorze; Przewielebny ojciec doktorze.*

Czasami w konstrukcjach adresatywnych mogą występować też święckie tytuły funkcyjne, np. do dyrektora wydawnictwa: *Przewielebny ojciec dyrektorze; Czcigodny ojciec dyrektorze;* do redaktora w wydawnictwie: *Czcigodny ojciec / bracie redaktorze;* do rektora Seminarium Wyższego: *Magnificencjo, Przewielebny ojciec rektorze;* do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny ojciec dziekanie.*

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Ojciec generale; Proszę ojca generała.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Ojciec prowincjale; Proszę ojca prowincjała, Proszę ojca* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do wikariusza powincjalnego: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca wikariusza; Proszę ojca.*

Do ekonoma prowincjalnego: *Ojciec ekonomie; Proszę ojca ekonoma.*

Do przeora: *Ojciec przeorze; Proszę ojca przeora; Proszę ojca.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojciec + imię* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojciec proboszczu; Proszę ojca proboszcza.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca.*

Do kustosza sanktuarium: *Ojciec kustoszu; Proszę ojca kustosza; Proszę ojca.*

Do zakonnika mającego stopień naukowy doktora lub profesora: *Ojciec profesorze; Proszę ojca profesora; Ojciec doktorze; Proszę ojca doktora.*

W dwuczłonowych konstrukcjach adresatywnych mogą występować też święckie tytuły funkcyjne, np. do dyrektora wydawnictwa: *Ojciec dyrektorze; Proszę ojca dyrektora;* do redaktora w wydawnictwie: *Ojciec / bracie redaktorze itp.*

4) Paulini

Nazwa oficjalna: Zakon świętego Pawła Pierwszego Pustelnika. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1382 r. Strój: biała tunika przepasana białym pasem z

wystającym różańcem; na tunice biały szkaplerz i kaptur tego samego koloru. Struktura: przełożony generalny (w Częstochowie) ↓ Przełożony klasztorny (przeor) ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: poszczególne klasztory na terenach Polski należą do zakonu paulinów, na czele którego stoi generał i czuwa nad jego całością. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: praca duszpasterska, opieka nad sanktuarium i placówkami maryjnymi, działalność misyjna.

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy ojciec generale; Najczcigodniejszy ojciec generale; Ojciec generale.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Wielebny ojciec; Czcigodny ojciec.*

Do zakonnika bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Przewielebny ojciec proboszczu.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Wielebny ojciec wikariuszu.*

Do kustosza sanktuarium: *Wielebny ojciec kustoszu; Czcigodny ojciec kustoszu.*

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Ojciec generale; Proszę ojca generała.*

Do zakonnika ze święceniami kapłańskimi: *Proszę ojca; Ojciec + imię* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika bez święceń kapłańskich: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości, pomiędzy znającymi się zakonnikami w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do zakonnika-proboszcza parafii: *Ojciec proboszczu; Proszę ojca proboszcza.*

Do zakonnika-wikariusza parafii: *Ojciec wikariuszu; Proszę ojca.*

Do kustosza sanktuarium: *Ojciec kustoszu; Proszę ojca kustosza; Proszę ojca.*

- **zakony żeńskie**

- 1) **Bernardynki**

Nazwa oficjalna: Mniszki Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1459 r. Strój: brązowy habit z kapturem, przepasany białym sznurem z trzema węzłami, czarny welon upięty na białym czepku z przepaską na czole. Struktura: polska federacja autonomicznych klasztorów bernardynek: Prezeska federacji bernardynek → Przełożona matka klasztorna ↓ Zakonnice. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: każdy klasztor jest autonomiczny. Przy tym poszczególne jednostki są zrzeszone w federację, sprawami której zajmuje się matka prezeska. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: jako zakon ścisłej reguły papieskiej oddają się kontemplacji w odosobieniu i milczeniu. Między tym siostry włączają się w życie miejscowych wspólnot, prowadzą katechizację, podejmują

opiekę nad chorymi, pomagają konającym przez modlitwę. Kilka sióstr również pracują w kurii jako sekretarki.

MU + KO Do matki prezeski federacji: *Czcigodna matko prezesko; Przewielebna matko prezesko.*

Może być wykorzystywany też zwrot złożony, rozszerzony o informację o przynależności do konkretnego zakonu: *Czcigodna matko, prezesko polskiej federacji sióstr bernardynek; Przewielebna matko, prezesko polskiej federacji sióstr bernardynek.*

Do matki przełożonej: *Przewielebna matko przełożona; Czcigodna matko przełożona; Przewielebna matko; Czcigodna matko.*

Do siostry: *Wielebna siostrzo; Czcigodna siostrzo; Wielebna siostrzo + imię; Czcigodna siostrzo + imię.*

KC Do matki prezeski federacji: *Matko prezesko; Proszę matki prezeski.*

Do matki przełożonej: *Proszę matki przełożonej; Matko przełożona; Proszę matki.*

Do siostry: *Proszę siostry; Siostrzo+ imię.*

2) Klaryski Kapucynki

Nazwa oficjalna: Mniszki Klaryski Kapucynki. W Polsce wywodzą się z klauzurowej gałęzi zgromadzenia Sióstr Feliksa. 19 lutego 1927 r. felicjanki klauzurowe zostały włączone przez Papieską Kongregację do Zakonu Klarysek Kapucynek. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1860 r. Strój: brązowy habit ze sznurem z trzema węzłami, z lewej strony przy pasie biała koronka, drewniany krzyżyk z metalową pasyjką na szyi. Struktura: Przełożona matka klasztoru autonomicznego ↓ Zakonnice. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: każdy klasztor jest autonomiczny. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: jako zakon kontemplacyjny klauzurowy mniszki nie prowadzą działalności zewnętrznej.

MU + KO Do matki przełożonej: *Przewielebna matko przełożona; Czcigodna matko przełożona; Przewielebna matko; Czcigodna matko.*

Do siostry: *Wielebna siostrzo; Czcigodna siostrzo; Wielebna siostrzo + imię; Czcigodna siostrzo + imię.*

KC Do matki przełożonej: *Matko przełożona; Proszę matki przełożonej; Proszę matki.*

Do siostry: *Proszę siostry; Siostrzo + imię.*

3) Klaryski

Nazwa oficjalna: Zakon Świętej Klary. Klauzurowe zgromadzenie zakonne II Zakonu Franciszkańskiego. Charyzmat: naśladowanie Chrystusa poprzez kontemplację w

klauzurze i zachowanie Ewangelii w posłuszeństwie, ubóstwie, czystości w życiu we wspólnocie siostrzanej z nauką św. Klary. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1245 r. Strój: czarna tunika w kształcie krzyża, na której szkaplerz z prostokątnym wycięciem, na głowie czarny welon, do niego białe zawicie, biały pasek, koronka franciszkańska i płaszcz. Struktura: Ksieni (przełożona klasztorna) ↓ Zakonnice. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: każdy klasztor jest autonomicznym, gdzie ksieni ma władzę absolutną nad całą autonomią. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: klaryski realizują swoje powołanie poprzez życie w klauzurze w pełni kontemplacji, modlitwie o intencji całego świata, poza tym siostry szyją szaty liturgiczne, pracują w ogrodzie, kuchni, w zakrystii itp. Chociaż żyją w klauzurze, nie są zamknięte na działalność misyjną: mogą wyjeżdżać na misje.

MU + KO Do ksieni (przełożonej klasztornej): *Najprzewielebniejsza matko ksieni; Najczcigodniejsza matko ksieni; Najprzewielebniejsza matko; Najczcigodniejsza matko; Najprzewielebniejsza ksieni; Najczcigodniejsza ksieni; Matko ksieni.*

Do siostry: *Wielebna siostrze; Czciogodna siostrze; Wielebna siostrze+imię; Czciogodna siostrze+imię.*

KC Do ksieni (przełożonej klasztornej): *Matko ksieni; Proszę matki ksieni.*

Do siostry: *Proszę siostry; Siostrze + imię* (w większym stopniu zażyłości).

Oprócz podanych zakonów, gałąź rodziny franciszkańskiej od strony żeńskiej także reprezentują liczne zgromadzenia zakonne: Franciszki szpitalne; Franciszki szkolne; Franciszki Niepokalanej; Franciszki Rodziny Maryi; Franciszki Misjonarki Maryi; Franciszki od cierpiących; Franciszki Służebnice Krzyża; Franciszki od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej.

4) Dominikanki (klauzurowe)

Nazwa oficjalna: Mniszki Zakonu Kaznodziejskiego. Żeńska gałąź zakonu dominikanów, założonego przez św. Dominika Guzmána, z którym siostry są ściśle związane. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1225 r. Strój: biała tunika z paskiem, do którego przyczepiony różaniec, na tunice biały szkaplerz oraz czarna kapa, na głowie czarny welon. Struktura: Matka przełożona klasztoru (przeorysza) ↓ Zakonnice. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: każdy klasztor jest autonomiczny. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: siostry, czyja działalność z reguły „ukryta w Bogu”, mogą pisać artykuły do prasy katolickiej, zajmować się wydawnictwem książek.

MU + KO Do matki przełożonej (przeoryszy): *Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo; Przewielebna matko przełożona; Czcigodna matko przełożona; Przewielebna matko; Czcigodna matko.*

Do siostry: *Wielebna siostrzo; Czcigodna siostrzo; Wielebna siostrzo + imię; Czcigodna siostrzo + imię; Czcigodna siostrzo + imię.*

KC Do matki przełożonej (przeoryszy): *Matko przeoryszo; Proszę matki przeoryszy; Proszę matki przełożonej; Matko przełożona; Proszę matki.*

Do siostry: *Proszę siostry; Siostrzo+imię.*

5) rodzina karmelitańska

a) Karmelitanki (zakon klauzurowy). Żeńska gałąź karmelitów. Powstały w oparciu o bullę z 1452 r. W wyniku reformy były transformowane w karmelitanki bose (patrz karmelitanki bose);

b) Karmelitanki bose

Nazwa oficjalna: Mniszki Bose Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel. Powstały w XVI wieku w wyniku reform z zakonu karmelitańskiego. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1612 r. Strój: brązowy habit do stóp przepasany skórzanym paskiem, na głowie czarny welon. Struktura: Przełożony generalny (we Włoszech) ↓ Przełożony prowincjalny (prowincjał) ↓ Przełożona klasztorna (przeorysza) ↓ Zakonnice. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: wszystkie klasztory (męskie i żeńskie) należą do dwóch prowincji, którą zarządza prowincjał karmelitów bosych wraz z wikariuszem pomocniczym prowincji, ekonomem oraz innymi. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: apostołstwo prowadzą wyłącznie kontemplacyjnie, modlą się za cały Kościół, zwłaszcza za kapłanów i teologów, realizują prośby w modlitwie osób, które o to proszą.

MU + KO Do przeoryszy (matki przełożonej klasztornej): *Przewielebna matko przeoryszo; Czcigodna matko przeoryszo; Przewielebna matko przełożona; Czcigodna matko przełożona; Przewielebna matko; Czcigodna matko.*

Do siostry: *Wielebna siostrzo; Czcigodna siostrzo; Wielebna siostrzo + imię; Czcigodna siostrzo + imię.*

KC Do przeoryszy: *Matko przeoryszo; Proszę matki przeoryszy; Proszę matki przełożonej; Matko Przełożona; Proszę matki.*

Do siostry: *Proszę siostry; Siostrzo + imię.*

I. c) zakony kleryckie

1) Kanonicy regularni

Nazwa oficjalna: Zakon Kanoników Regularnych św. Augustyna Kongregacji Loterańskiej Najświętszego Zbawiciela. Zakon wywodzi się ze wspólnot biskupich na przełomie IV-V w. W Polsce pierwsze kongregacje zaczynają powstawać dopiero pod koniec XI wieku. Po kasacji licznych ośrodków przez zabórców pozostała tylko prepozytura w Krakowie, która 1859 roku została wcielona do włoskiej prowincji kanoników loteranckich, a 1861 – została podniesiona do godności opactwa. 1952 r. została utworzona polska prowincja kanoników regularnych, na czele której stoi wizytator. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od końca XI wieku. Strój: czarna sutanna y podwójnymi rękawami i pelerynką. Struktura: Opat generalny ↓ Wizytator prowincji polskiej ↓ Przeor kanonii ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: zakon tworzy konfederację, na czele której stoi opat prymas nie mający władzy jurysdykcyjnej nad poszczególnymi kongregacjami (jest to jedynie tytuł honorowy). Do konfederacji założonej w 1959 roku należą 9 kongregacji. Do jednej z tych kongregacji, na czele której stoi opat generalny (Najświętszego Zbawiciela), należy prowincja polska, na czele której stoi wizytator. Prowincja złożona jest z poszczególnych kanonii, na czele każdej z których stoi przeor. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: przede wszystkim – praca duszpasterska w regionie, praca wykładowców i władz w seminarium duchownym, działalność misyjna, kapłaństwo w szpitalach, opieka nad sanktuarium, praca w kuriach biskupich.

MU + KO Do opata generalnego kongregacji: *Najprzewielebniejszy Księżę Opacie (Generalny); Najczcigodniejszy Księżę Opacie (Generalny), Najprzewielebniejszy Księżę Opacie; Najczcigodniejszy Księżę Opacie; Księżę Opacie.*

Do wizytatora prowincjalnego: *Przewielebny księżę wizytatorze; Czcigodny księżę wizytatorze; Księżę wizytatorze.*

Do przeora kanonii: *Przewielebny księżę przeorze; Czcigodny księżę przeorze.*

Do księdza proboszcza: *Przewielebny księżę proboszczu; Czcigodny księżę proboszczu.*

Do księdza wikariusza: *Wielebny księżę wikariuszu.*

Do rektora Seminarium Wyższego: *Magnificencjo, Przewielebny księżę rektorze.*

Do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny księżę dziekanie.*

KC Do opata generalnego kongregacji: *Księżę opacie; Proszę księdza opata.*

Do wizytatora prowincjalnego: *Księżę wizytatorze; Księżę prowincjale; Proszę księdza wizytatora; Proszę księdza prowincjała.*

Do przeora kanonii: *Księżę przeorze; Proszę księdza przeora.*

Do księdza proboszcza: *Księżę proboszczu; Proszę księdza proboszcza.*

Do księdza wikariusza: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza.*

Do rektora Seminarium Wyższego: *Księżę rektorze.*

Do dziekana seminarium duchownego: *Księżę dziekanie.*

2) Jezuici

Nazwa oficjalna: Towarzystwo Jezusowe. Zakon klerycki bezhabitowy zatwierdzony przez papieża Pawła III w 1564 r. W 1773 r. odbyła się kasata dokonana przez papieża Klemensa XIV. W 1814 r. – towarzystwo zostaje przewrócone przez papieża Piusa VI. Dlatego przed kasatą byli ojcowie jezuici, a po kasacie zostali księża. Bezhabitowość oznacza możliwość akomodacji do życia społecznego. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1564. Strój: czarna kapłańska sutanna z wystającą ponad kołnierz białą koloratką. Struktura: Przełożony generalny (generał) ↓ Przełożony prowincjalny (prowincjał) ↓ Przełożony domowy (superior) wraz z pomocniczymi ekonomem i ministrem ↓ Zakonnicy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: domy formacyjne składają się na dwie prowincje w Polsce. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: głoszenie kazań, spowiadanie, prowadzenie rekolekcji i misji, wychowanie młodzieży, kierowanie organizacjami katolickimi; duszpasterstwo szpitalne i więzienne, działalność naukowa i publicystyczna. Jezuici posiadają gęstą sieć przedszkoli, szkół podstawowych, średnich oraz uniwersytetów.

MU + KO Do generała: *Najprzewielebniejszy księżę / (ojcze) generale; Najczcigodniejszy księżę / (ojcze) generale; księżę / (ojcze) generale.*

Do prowincjała: *Przewielebny księżę (ojcze) prowincjale; Czcigodny księżę (ojcze) prowincjale.*

Do superiora: *Przewielebny księżę (ojcze) superiorze; Czcigodny księżę (ojcze) superiorze.*

Do członka zakonu mającego święcenia kapłańskie: *Wielebny księżę(ojcze).*

Do członka zakonu bez święceń kapłańskich: *Wielebny bracie.*

Tytuły funkcyjne formacyjne:

Do ekonoma: *Wielebny księżę / bracie ekonomie; Czcigodny księżę / bracie ekonomie.*

Do ministra: *Wielebny księżę / bracie ministrze; Czcigodny księżę lub bracie ministrze.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Przewielebny księżę proboszczu; Czcigodny księżę proboszczu.*

Do wikariusza: *Wielebny księżę wikariuszu; Czcigodny księżę wikariuszu.*

Tytuły funkcyjne instytucjonalne:

Do rektora Seminarium Wyższego: *Magnificencjo, Przewielebny księżę rektorze.*

Do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny księżę dziekanie.*

Do dyrektora szkoły: *Przewielebny księżę (ojcze) dyrektorze; Czcigodny księżę (ojcze) dyrektorze.*

Tytuły naukowe: *Przewielebny księżę profesorze; Czcigodny księżę profesorze; Przewielebny księżę doktorze; Czcigodny księżę doktorze.*

Inne: *Przewielebny księżę (ojcze) redaktorze.*

KC Do generała: *Księżę / ojcze generale; Proszę księdza / ojca generała.*

Do prowincjała: *Księżę /ojcze prowincjale; Proszę księdza /ojca prowincjała.*

Do superiora: *Księżę / ojcze superiorze; Proszę księdza /ojca superiora.*

Do członka zakonu mającego święcenia kapłańskie: *Proszę księdza.*

Do członka zakonu bez święceń kapłańskich: *Proszę brata.*

Tytuły funkcyjne formacyjne:

Do ekonoma: *Księżę ekonomie; Proszę księdza ekonoma.*

Do ministra: *Księżę ministrze; Proszę księdza ministra.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Księżę proboszczu; Proszę księdza proboszcza.*

Do wikariusza: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza.*

Tytuły funkcyjne instytucjonalne:

Do rektora Seminarium Wyższego: *Księżę rektorze; Proszę księdza rektora.*

Do dziekana seminarium duchownego: *Księżę dziekanie; Proszę księdza dziekana.*

Do dyrektora szkoły: *Księżę(ojcze) dyrektorze; Proszę księdza / ojca dyrektora.*

Tytuły naukowe: *Księżę profesorze; Proszę księdza profesora; Księżę doktorze; Proszę księdza doktora.*

Inne: *Księżę / ojcze redaktorze; Proszę księdza / ojca redaktora.*

3) Pijarzy

Nazwa oficjalna: Zakon kleryków regularnych ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych. Ze zgromadzenia w zakon pijarzy przekształciły się w 1621. Pod koniec XVIII wieku zakon przeżył liczne kasaty poszczególnych kolegiów i szkół zakonu. Ośrodkiem odrodzenia polskiej prowincji został dom krakowski. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1642 r. Strój: czarny habit przepasany czarnym pasem. Struktura: przełożony generalny ↓ przełożony prowincjalny ↓ przełożony domowy. Specyfika relacji pomiędzy

konkretnymi jednostkami w zakonie: krakowska prowincja podlega przełożonemu generalnemu w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: pijarzy prowadzą liceum ogólnokształcące, szkoły podstawowe w Łowiczu i Warszawie. Działa wydawnictwo polskiej prowincji. Zakon prowadzi 7 parafii oraz opiekuje się licznymi katolickimi stowarzyszeniami świeckich.

MU + KO Do generała: *Najprzewielebniejszy księżę generale; Najczcigodniejszy księżę generale; Księżę generale.*

Do prowincjała: *Przewielebny księżę prowincjale; Czcigodny księżę prowincjale; Księżę prowincjale.*

Do przełożonego domowego: *Przewielebny księżę; Czcigodny księżę.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Przewielebny księżę proboszczu; Czcigodny księżę proboszczu.*

Do wikariusza: *Wielebny księżę wikariuszu; Czcigodny księżę wikariuszu.*

Tytuły administracyjne w seminarium:

Do rektora seminarium: *Magnificencjo, Przewielebny księżę rektorze.*

Do dziekana seminarium: *Przewielebny księżę dziekanie.*

Do prokuratora seminarium: *Wielebny księżę prokuratorze.*

Do ekonoma seminarium: *Wielebny księżę ekonomie.*

Tytuły naukowe:

Do profesora: *Przewielebny księżę profesorze.*

Do doktora: *Przewielebny księżę doktorze.*

Inne:

Do redaktora: *Czcigodny księżę redaktorze.*

Do dyrektora szkoły: *Wielebny Księżę Dyrektorze; Czcigodny księżę dyrektorze.*

Do brata (zakonnika bez święceń kapłańskich): *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

KC Do generała: *Księżę generale; Proszę księdza generała.*

Do prowincjała: *Księżę prowincjale; Proszę księdza prowincjała.*

Do przełożonego domowego: *Proszę księdza.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Księżę proboszczu; Proszę księdza proboszcza.*

Do wikariusza: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza; Proszę księdza.*

Do rektora seminarium: *Księżę rektorze; Proszę księdza rektora.*

Do dziekana seminarium: *Księżę dziekanie; Proszę księdza dziekana.*

Do prokuratora seminarium: *Księżę prokuratorze; Proszę księdza prokuratora; Proszę księdza.*

Do ekonomy seminarium: *Księżę ekonomie; Proszę księdza ekonomy.*

Tytuły naukowe:

Do profesora: *Księżę profesorze; Proszę księdza profesora.*

Do doktora: *Księżę doktorze; Proszę księdza doktora.*

Do dyrektora szkoły: *Księżę dyrektorze.*

I. d) zakony niekleryckie

1) Bonifratrzy

Nazwa oficjalna: Zakon Szpitalny św. Jana Bożego. Założony w 1540 r i zatwierdzony przez papieża Piusa V. Zakon dostał nazwę „Bracia miłosierdzia” i regułę św. Augustyna. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1609 r. Strój: czarna tunika przepasana skórzanym pasem, na habicie czarny szkaplerz. Struktura: przełożony generalny ↓ przełożony prowincjalny ↓ przełożony domowy konwentowy: przeor. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: dwie prowincje polskie (Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny i Jadwigi i Karola Boromeusza) podlegają przełożonemu generalnemu w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: bonifratrzy posiadają swoje apteki i szpitale, dom geriatryczno-rehabilitacyjny. Oprócz opieki szpitalnej nad chorymi, prowadzą parafie w Warszawie. Bonifratrzy są zakonem niekleryckim, dlatego na czele Zakonu może być też brat (nieposiadający święceń kapłańskich).

MU + KO Do przełożonego generalnego zakonu: *Najprzewielebniejszy bracie generale; Najczcigodniejszy bracie generale; Bracie generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny bracie prowincjale; Czcigodny bracie prowincjale.*

Do przełożonego konwentu (przeora): *Przewielebny bracie przeorze; Czcigodny bracie przeorze.*

Do zakonnika: *Czcigodny bracie.*

Do ekonomy: *Wielebny bracie ekonomie.*

Do dyrektora szpitalu: *Wielebny bracie dyrektorze.*

KC Do przełożonego generalnego zakonu: *Bracie generale; Proszę brata generała.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Bracie prowincjale; Proszę brata prowincjała; Proszę brata* (w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do przełożonego konwentu (przeora): *Proszę brata przeora; bracie przeorze.*

Do zakonnika: *Proszę brata; Bracie + imię* (w wysokim stopniu zażyłości lub w sytuacjach mniej oficjalnych).

Do ekonoma: *Bracie ekonomie.*

Do dyrektora szpitalu: *Bracie dyrektorze.*

Do pielęgniarza: *Proszę brata.*

II. Zgromadzenia

- **zgromadzenia męskie**

1) Salezjanie

Nazwa oficjalna: Towarzystwo Świętego Franciszka Salezego. Zgromadzenie kleryckie bezhabitowe. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: założone w 1855 r., zatwierdzone przez Stolicę Apostolską w 1864 r. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1898 r. Strój: sutanna duchowieństwa diecezjalnego. Struktura: Przełożony generalny ↓ Przełożony prowincjalny (inspektor) ↓ Przełożony domowy ↓ Członkowie zgromadzenia kleryckiego. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: inspektorze w Polsce podlegają przełożonemu generalnemu w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: salezjanie pełnią pewne funkcję w instytucjach kościelnych. Wśród nich: biskupi; sędziowie trybunału Metropolitalnego, członek Rady Episkopatu; sekretarz w Kongregacji Doktryny Wiary; także członkowie zgromadzenia prowadzą szkoły, bursy, internaty; realizują swoje posłannictwo w parafiach; opiekują się pięcioma sanktuariami; posiadają wydawnictwo.

MU + KO Do przełożonego generalnego: *Najprzewielebniejszy księżę generale; Najczcigodniejszy księżę generale; Księżę generale.*

Do przełożonego inspektorii: *Przewielebny księżę inspektorze; Księżę inspektorze; Proszę księdza inspektora.*

Do członka zgromadzenia ze święceniami: *Wielebny księżę; Czcigodny księżę.*

Do członka zgromadzenia bez święceń: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Przewielebny księżę proboszczu; Czcigodny księżę proboszczu.*

Do wikariusza: *Wielebny księżę wikariuszu; Czcigodny księżę wikariuszu.*

Do biskupa: *Najprzewielebniejszy księżę biskupie; Najczcigodniejszy księżę biskupie; Najdostojniejszy księżę biskupie.*

Tytuły naukowe: *Przewielebny księżę doktorze; Przewielebny księżę profesorze.*

Tytuły funkcyjne inne:

Do rektora seminarium: *Magnificencjo, Przewielebny księżę rektorze.*

Do redaktora czasopisma: *Wielebny księżę redaktorze.*

Do sekretarza Kongregacji: *Wielebny księżę sekretarzu; Czcigodny księżę sekretarzu.*

Do dyrektora szkoły, internatu: *Przewielebny Księżę dyrektorze; Czcigodny księżę dyrektorze.*

KC Do przełożonego generalnego: *Księżę generale; Proszę księdza generała.*

Do przełożonego inspektorii: *Księżę inspektorze; Proszę księdza inspektora.*

Do członka zgromadzenia ze święceniami: *Proszę księdza.*

Do członka zgromadzenia bez święceń: *Proszę brata.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Księżę proboszczu; Proszę księdza proboszcza.*

Do wikariusza: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza; Proszę księdza.*

Do biskupa: *Księżę biskupie; Proszę księdza biskupa.*

Tytuły naukowe: *Księżę doktorze; Księżę profesorze.*

Tytuły funkcyjne inne:

Do rektora seminarium: *Księżę rektorze; Proszę księdza rektora.*

Do redaktora czasopisma: *Księżę redaktorze; Proszę księdza redaktora.*

Do sekretarza Kongregacji: *Księżę sekretarzu; Proszę księdza sekretarza.*

Do dyrektora szkoły, internatu: *Księżę dyrektorze; Proszę księdza dyrektora.*

2) Misjonarze Św. Rodziny

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny. Zgromadzenie kleryckie i laickie założone w 1895 r., zatwierdzone przez Stolicę Apostolską w 1911. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1921 r. Strój: czarna sutanna z szerokim pasem, krzyż z wizerunkiem Świętej Rodziny na odwrocie. Struktura: Przełożony generalny ↓ Przełożony prowincjalny ↓ Przełożony domowy (rektor kościelny). Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: polska prowincja podlega przełożonemu generalnemu w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: apostołat misyjny; rodzin; praca rekolekcyjna i duszpasterstwo wśród uzależnionych w domach opieki społecznej; posiadają wydawnictwo, prowadzą 10 parafii i sanktuarium.

MU + KO Do przełożonego generalnego: *Najprzewielebniejszy księżę generale; Najczcigodniejszy księżę generale; Księżę generale.*

Do wikariusza generalnego: *Najprzewielebniejszy księżę wikariuszu generalny; Najczcigodniejszy księżę wikariuszu generalny.*

Do prowincjała: *Przewielebny księżę prowincjale; Czcigodny księżę prowincjale; Księżę prowincjale.*

Do wikariusza prowincjalnego: *Przewielebny księżę wikariuszu prowincjalny; Czcigodny księżę wikariuszu prowincjalny.*

Do sekretarza prowincjalnego: *Czcigodny księżę sekretarzu.*

Do ekonoma prowincjalnego lub seminaryjnego: *Czcigodny księżę ekonomie.*

Do przełożonego domowego (rektora): *Przewielebny księżę rektorze; Czcigodny księżę rektorze.*

Do członka zgromadzenia ze święceniami: *Wielebny księżę; Czcigodny księżę.*

Do członka zgromadzenia bez święceń: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Przewielebny księżę proboszczu; Czcigodny księżę proboszczu.*

Do wikariusza: *Wielebny księżę wikariuszu; Czcigodny księżę wikariuszu.*

Tytuły naukowe: *Przewielebny księżę doktorze.*

KC Do przełożonego generalnego: *Księżę generale; Proszę księdza generała.*

Do wikariusza generalnego: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza; Księżę prowincjale; Proszę księdza prowincjała.*

Do wikariusza prowincjalnego: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza.*

Do sekretarza prowincjalnego lub innego instytucjonalnego: *Księżę sekretarzu.*

Do ekonoma prowincjalnego lub seminaryjnego: *Księżę ekonomie; Proszę księdza ekonoma.*

Do przełożonego domowego (rektora): *Księżę rektorze; Proszę księdza rektora.*

Do członka zgromadzenia ze święceniami: *Proszę księdza.*

Do członka zgromadzenia bez święceń: *Proszę brata.*

Tytuły funkcyjne kościelne:

Do proboszcza: *Księżę proboszczu; Proszę księdza proboszcza.*

Do wikariusza: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza; Proszę księdza.*

Tytuły naukowe, np. *Księżę doktorze.*

3) Redemptoryści

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Naświętszego Odkupiciela. Zgromadzenie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską w 1749 r. W Polsce pierwsza placówka była założona w Warszawie. Po kasacie 1808 roku działalność została wznowiona w 1824 r. w Piotrkowcach, lecz tylko na 10 lat. Osiedlenie na stało odbyło się w 1883 r w Mościskach. Kolejne fundacje powstały w Krakowie i Warszawie. Polska prowincja została utworzona w

1909 r. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1787 r. Strój: czarny habit przepasany czarnym pasem z materiału, przy pasie różaniec z trzech części; biała koloratka nakładana na kołnierz. Struktura: Przełożony generalny↓ Przełożony prowincjalny↓ przełożony domowy. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: 24 domy zakonnych należą do polskiej prowincji z siedzibą w Warszawie, która podlega przełożonemu generalnemu w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: w Polsce ojcowie redemptoryści prowadzą parafie, opiekują się sanktuariami, zajmują się działalnością charytatywną; są pracownikami Radia Maryja, posiadają wydawnictwo „Homo dei”, wydają kwartalnik pod tą samą nazwą, pismo duszpastersko-ascetyczne dla kapłanów, a także miesięcznik „Radio Maryja”. Oprócz tego, pracują też w zespołach misyjnych.

MU + KO Do przełożonego generalnego: *Najprzewielebniejszy ojciec generale; Najczcigodniejszy ojciec generale; Ojciec generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny ojciec prowincjale; Czcigodny ojciec prowincjale; Ojciec prowincjale.*

Do rektora sprawującego w sanktuarium: *Przewielebny ojciec rektorze; Czcigodny ojciec rektorze.*

Do członka zgromadzenia ze święceniami: *Wielebny ojciec; Czcigodny ojciec.*

Do członka zgromadzenia bez święceń: *Wielebny ojciec; Czcigodny bracie.*

Tytuły kościelne:

Do księdza proboszcza: *Przewielebny księżę proboszczu; Czcigodny księżę proboszczu.*

Do księdza wikariusza: *Wielebny księżę wikariuszu.*

Tytuły administracyjne uczelniane: do rektora Seminarium Wyższego: *Magnificencjo, Przewielebny księżę rektorze;* do dziekana seminarium duchownego: *Przewielebny księżę dziekanie.*

Tytuły naukowe: *Przewielebny księżę doktorze; Przewielebny księżę profesorze.*

Inne funkcyjne: do redaktora czasopisma lub innego: *Czcigodny ojciec redaktorze; Wielebny ojciec redaktorze.*

KC Do przełożonego generalnego: *Ojciec generale; Proszę ojca generala.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Ojciec prowincjale; Proszę ojca prowincjale.*

Do rektora sprawującego w sanktuarium: *Ojciec rektorze; Proszę ojca rektora; Proszę ojca.*

Do członka zgromadzenia ze święceniami: *Proszę ojca.*

Do członka zgromadzenia bez święceń: *Proszę brata*.

Tytuły kościelne: do księdza proboszcza: *Księżę proboszczu; Proszę księdza proboszcza*; do księdza wikariusza: *Księżę wikariuszu; Proszę księdza wikariusza; Proszę księdza*.

Tytuły administracyjne uczelniane: do rektora Seminarium Wyższego: *Księżę rektorze; Proszę księdza rektora*; do dziekana seminarium duchownego: *Księżę dziekanie; Proszę księdza dziekana*.

Tytuły naukowe: *Księżę doktorze; Proszę księdza doktora; Księżę profesorze; Proszę księdza profesora*.

Inne funkcyjne: do redaktora czasopisma lub innego: *Ojcze redaktorze; Proszę ojca redaktora; Proszę ojca*.

- **zgromadzenia żeńskie**

- 1) **Elżbietanki**

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety. Zgromadzenie zakonne utworzone 1842 r., zatwierdzone przez stolicę apostolską 1887 r. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1859 r. Strój: czarny habit, czarny welon, medal z wizerunkami św. Elżbiety. Struktura: Przełożona generalna (matka) ↓ Przełożona prowincjalna (siostra) ↓ Przełożona domowa ↓ Siostry zgromadzenia zakonnego. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: poszczególne formacje należą do pięciu prowincji polskich, które podlegają przełożonej generalnej w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: elżbietanki pielęgnują chorych w szpitalach i w mieszkaniach; zajmują się wychowaniem dzieci i młodzieży w szkołach, organizują kuchnię dla biednych, pracują w kuriach, w archiwum, muzeum itp.

MU + KO Do przełożonej generalnej: *Najczcigodniejsza matko generalna; Najprzewielebniejsza matko generalna*.

Do przełożonej prowincjalnej: *Przewielebna siostrze (prowincjalna); Czciogodna siostrze (prowincjalna)*.

Do przełożonej domowej: *Czciogodna siostrze przełożona; Przewielebna siostrze przełożona*.

Do siostry: *Wielebna siostrze; Czciogodna siostrze*.

KC Do przełożonej generalnej: *Matko generalna; Proszę matki generalnej*.

Do przełożonej prowincjalnej: *Siostrze prowincjalna; Proszę siostry prowincjalnej*.

Do przełożonej domowej: *Siostrze przełożona; Proszę siostry przełożonej; Proszę siostry*.

Do siostry: *Proszę siostry; Siostró + imię* (w większym stopniu zażyłości; między członkami zgromadzenia w sytuacjach mniej oficjalnych).

2) Salezjanki

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki. Zgromadzenie zakonne utworzone 1872 r., zatwierdzone przez stolicę apostolską 1911 r. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1922 r. Strój: czarny, szary i biały habit o kroju zbliżonym do sukienki z dołem rozkloszowanym; na sukience wycięty dekolt, pod którym biały kołnierz; metalowy krzyżyk na piersi; na głowie ciężki welon. Struktura: Przełożona generalna (matka) ↓ Przełożona prowincjalna (matka) ↓ Siostry zgromadzenia zakonnego. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: poszczególne domy formacyjne należą do dwóch prowincji polskich, które podlegają przełożonej generalnej w Rzymie. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: salezjanki zajmują się katechizacją, szkolnictwem dzieci i młodzieży w szkołach na różnych poziomach, organizują instytucję oratorium; tworzą grupy formacyjno-apostolskie.

MU + KO Do przełożonej generalnej: *Najczcigodniejsza matko generalna; Najprzewielebniejsza matko generalna.*

Do przełożonej prowincjalnej: *Przewielebna matko (prowincjalna); Czcigodna matko (prowincjalna).*

Do przełożonej domowej: *Czcigodna siostró przełożona; Przewielebna siostró przełożona.*

Do siostry: *Wielebna siostró; Czcigodna siostró.*

KC Do przełożonej generalnej: *Matko generalna; Proszę matki generalnej.*

Do przełożonej prowincjalnej: *Matko prowincjalna; Proszę matki prowincjalnej; Proszę matki.*

Do przełożonej domowej: *Siostró przełożona; Proszę siostry przełożonej; Proszę siostry.*

Do siostry: *Proszę siostry; Siostró + imię* (w większym stopniu zażyłości).

- **zgromadzenia męskie zakonne, na czele których stoją bracia**

1) Bracia Serca Jezusowego

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: zgromadzenie założone 1921 r., zatwierdzone przez kardynała Edmunda Dalbora. Strój: czarny habit przepasany zielonym pasem. Struktura: Przełożony generalny ↓ Przełożony prowincjalny ↓ Członkowie zgromadzenia. Specyfika

działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: nie przyjmują święceń kapłańskich. Głównie ich celem jest praca pomocnicza dla Kościoła.

MU + KO Do przełożonego generalnego: *Przewielebny bracie generale; Czcigodny bracie generale.*

Do przełożonego domowego: *Przewielebny bracie.*

Do brata: *Wielebny bracie; Czcigodny bracie.*

KC Do przełożonego generalnego: *Proszę brata generała; Bracie generale.*

Do przełożonego domowego: *Proszę brata.*

Do brata: *Proszę brata; Bracie + imię (w wysokim stopniu zażyłości).*

2) Bracia szkolni

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Braci Szkół Chrześcijańskich. Data założenia: 1684 r. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1903. Strój: czarny habit z białym rabatem i biały kołnierzyk. Struktura: Przełożony generalny ↓ Przełożony prowincjalny ↓ Przełożony domowy. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: nie przyjmują święceń kapłańskich; zajmują się stwarzaniem systemów wychowawczych dla dzieci oraz instytutów kształcenia dla nauczycieli.

MU + KO Do przełożonego generalnego: *Przewielebny bracie generale; Czcigodny bracie generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny bracie prowincjale; Czcigodny bracie prowincjale.*

Do brata zakonnego: *Czcigodny bracie; Wielebny bracie.*

KC Do przełożonego generalnego: *Bracie generale; Proszę brata generała.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Bracie prowincjale; Proszę brata prowincjale.*

Do brata zakonnego: *Proszę brata; Bracie + imię (w wysokim stopniu zażyłości).*

Ewentualnie do posiadających stopnie naukowe: *Bracie doktorze; Proszę brata doktora.*

III. Stowarzyszenia apostołskie

1) Filipini

Nazwa oficjalna: Kongregacja Oratorium św. Filipa. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1668 r. Strój: czarna sutanna z wyłożonym białym kołnierzykiem. Struktura: Prokurator generalny → Prokurator federacji → Przełożony domu formacyjnego ↓ Członkowie stowarzyszenia. Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: filipini posiadają jedynie przełożonych wspólnot domowych. Każdy dom jest autonomiczny, poddany częściowo ograniczonej jurysdykcji biskupa miejscowego. Domy formacyjne tworzą

federacje. Stowarzyszenie charakteryzuje brak ślubów i przyrzeczeń (nawet czasowych), ale zobowiązuje ich stałość miejsca. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: wśród członków zgromadzenia są proboszczowie, rektorzy kościołów, kustosze sanktuariów, katecheci w szkołach średnich, wykładowcy na wyższych uczelniach religijnych, redaktorzy czasopism, dyrektorzy domów rekolekcyjnych, przedszkoli, szkół religijnych, diecezjalni referenci duszpasterstw.

MU + KO Do członka stowarzyszenia posiadającego święcenia kapłańskie: *Wielebny księżu, Czcigodny księżu.*

Do prokuratora generalnego: *Najprzewielebniejszy księżu prokuratorze.*

Do dyrektora domu rekolekcyjnego, dyrektora szkoły i przedszkola: *Przewielebny księżu dyrektorze.*

Do redaktora czasopisma: *Wielebny Księżu redaktorze; Czcigodny księżu redaktorze.*

Do rektora kościoła: *Przewielebny księżu rektorze; Czcigodny księżu rektorze.*

Do proboszcza: *Przewielebny księżu proboszczu.*

Do kapłana posiadającego tytuły naukowe: *Przewielebny księżu doktorze.*

MU + KO Do członka stowarzyszenia posiadającego święcenia kapłańskie: *Proszę księdza*

Do prokuratora generalnego: *Księżu prokuratorze.*

Do dyrektora domu rekolekcyjnego, zarówno jak dyrektora szkoły i przedszkola: *Księżu dyrektorze.*

Do redaktora czasopisma: *Księżu redaktorze.*

Do rektora kościoła: *Księżu rektorze.*

Do proboszcza: *Księżu proboszczu.*

Do kapłana posiadającego tytuły naukowe: *Księżu doktorze.*

2) Misjonarze św. Wincentego ̄ Paulo

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Księży Misjonarzy Świętego Wincentego ̄ Paulo;
Inne nazwy: Zgromadzenie Misji; lazaryści. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: od 1651 r. Strój: sutanna duchowieństwa diecezjalnego. Struktura: Przełożony generalny (generał) ↓ Przełożony prowincjalny (wizytator) ↓ Przełożony domowy (rektor kościoła). Specyfika relacji pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: stowarzyszenie kapłanów (w tym o święceniach biskupich) i współpracujących z nimi braci. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: wśród członków stowarzyszenia są proboszczowie, rektorzy kościołów, wikariusze, katecheci, kustosze sanktuariów, kapelani więzienni, kapelani prowadzący misje zagraniczne, kapelani Sióstr Miłosierdzia),

wychowawcy w domach opieki, duszpasterze akademicy, rektorzy wyższych uczelni, wykładowcy oraz wychowawcy alumnów.

MU + KO Do przełożonego generalnego: *Najprzewielebniejszy księżę generale; Najczcigodniejszy księżę generale.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Przewielebny księżę wizytatorze; Czcigodny księżę wizytatorze; Proszę księdza wizytatora.*

Do przełożonego domowego: *Przewielebny księżę rektorze; Czcigodny księżę rektorze; Proszę księdza rektora.*

Do członka stowarzyszenia posiadającego sakrę biskupią *Najczcigodniejszy księżę biskupie; Najprzewielebniejszy księżę biskupie; Najdostojniejszy księżę biskupie.*

Do kapłanów posiadających stopnie naukowe doktora, profesora: *Przewielebny Księżę doktorze; Przewielebny księżę profesorze.*

Do kapłanów pełniących konkretną funkcję w kościele: *Przewielebny Księżę proboszczu; Przewielebny Księżę rektorze; Przewielebny Księżę kustoszu; Wielebny / Czcigodny Księżę wikariuszu.*

Do kapłanów pełniących różne funkcje administracyjne na uczelniach wyższych: *Magnificencjo, Przewielebny Księżę rektorze; Przewielebny księżę dziekanie.*

KC Do przełożonego generalnego: *Księżę generale; Proszę księdza generała.*

Do przełożonego prowincjalnego: *Księżę wizytatorze; Proszę księdza wizytatora.*

Do członka stowarzyszenia posiadającego sakrę biskupią: *Księżę biskupie; Proszę księdza biskupa.*

Do kapłanów posiadających stopnie naukowe doktora, profesora: *Księżę doktorze; Księżę profesorze* lub *Proszę księdza doktora; Proszę księdza profesora.*

Do kapłanów pełniących konkretną funkcję w kościele: *Księżę proboszczu; Księżę wikariuszu; Księżę rektorze; Księżę kustoszu.*

Do kapłanów pełniących różne funkcje administracyjne na uczelniach wyższych: *Księżę rektorze; Księżę dziekanie.*

Inne tytuły funkcyjne: *Księżę katecheto; Księżę prokuratorze; Księżę prefekcie.*

3) Misjonarze Krwi Chrystusa

Nazwa oficjalna: Zgromadzenie Misjonarzy Przenajdroższej Krwi Chrystusa. Czas powstania pierwszych ośrodków w Polsce: lata 80-te XX wieku. Strój: sutanna duchowieństwa diecezjalnego przepasana czarnym pasem, na piersi krzyż misyjny zawieszony na łańcuszku, zatknięty na pas. Struktura: Moderator generalny (we Włoszech) ↓ Dyrektor wikariatu polskiego (ksiądz dyrektor) ↓ Przełożony domowy. Specyfika relacji

pomiędzy konkretnymi jednostkami w zakonie: obecnie w Polsce zgromadzenie posiada 4 domy i liczy 17 członków. Specyfika działalności, z której wynika różnorodność tytułów funkcyjnych: członkowie ze święceniami kapłańskimi i bracia studiują aktualnie na wyższych uczelniach, posiadają stopnie naukowe magistra, doktora.

MU + KO Do moderatora generalnego: *Najprzewielebniejszy ojciec generale; Najczcigodniejszy ojciec generale.*

Do dyrektora wikariatu: *Przewielebny księżę dyrektorze; Czcigodny księżę dyrektorze.*

Do członka zgromadzenia posiadającego święcenia kapłańskie: *Wielebny / Czcigodny księżę.*

Do członka zgromadzenia nieposiadającego stopni kapłańskich: *Wielebny / Czcigodny bracie.*

Do członków zgromadzenia posiadających stopnie naukowe: *Przewielebny Księżę doktorze.*

KC Do moderatora generalnego: *Ojciec generale; Proszę ojca generala.*

Do dyrektora wikariatu: *Księżę dyrektorze; Proszę księdza dyrektora.*

Do członka zgromadzenia posiadającego święcenia kapłańskie: *Proszę księdza; Księżę+imię (w wysokim stopniu zażyłości).*

Do członka zgromadzenia nieposiadającego stopni kapłańskich: *Proszę brata; Bracie+imię (w wysokim stopniu zażyłości).*

Do członków zgromadzenia posiadających stopnie naukowe: *Księżę doktorze; Proszę księdza doktora; Księżę magistrze; Proszę księdza magistra lub Bracie magistrze; Proszę brata magistra.*

3.2. Kontekst i uwarunkowania na Ukrainie

Problem funkcjonowania form adresatywnych w środowisku cerkiewnym interesował liczną grupę ukraińskich językoznawców, jednak do dziś nie powstała jeszcze żadna monografia poświęcona konkretnie temu zagadnieniu. Większość rozważań na ten temat ukazywała się jako część szerszej ujętych badań. Tak na przykład monografia Olgi Myroniuk (Миронюк 2006) poświęcona historii ukraińskiej etykiety językowej zawiera aneks „Jak należy zwracać się do duchownych” (Миронюк 2006: 129-130). Dodatek ten został opracowany na materiale czasopism prawosławnych i stanowił próbę krótkiego opisu obecnego stanu we współczesnej etykiecie językowej, ale w żaden sposób nie omawiał wariatywności związanej z regionalnym czynnikiem, mającym wpływ na wykorzystanie

konkretnych form adresatywnych i obecnością podziału konfesyjnego prawosławnych na Ukrainie, nie mówiąc już o grekokatolikach. Autorka podaje szereg zwrotów adresatywnych stosowanych wobec cerkiewnych hierarchów (do Patriarchy *Ваша Святосте; Ваша Святосте, Святійший Отче*; do metropolity, przewodniczącego Cerkwi, któremu darowano tytuł „блаженнійший” *Ваше Блаженство*; do metropolitów i arcybiskupów: *Ваше Високопреосвященство*) nie wyjaśniając, w jakich sytuacjach komunikacyjnych będzie to stosowne, jedynie zaznaczając przy tym, że należy stosować te zwroty ustnie i pisemnie. Następnie umieszcza informację, iż forma adresatywna *владико* przysługuje metropolitom, arcybiskupom, biskupom w mowie ustnej. Nie ma przy tym żadnych komentarzy o układzie hierarchicznym cerkwi prawosławnej. Następnie w dodatku wymienia się możliwe poszczególne formy oraz zwroty adresatywne, przysługujące kapłanom i diakonom w lp. i w lm.: *Отче; Отці; Панотче; Панотці*. Oprócz tego, część komentarzy w samym tekście monografii poświęcona jest zagadnieniom dotyczącym pochodzenia i funkcjonowania form adresatywnych w aspekcie diachronicznym w stosunku do jednostkowego i grupowego odbiorcy mówienia. Wśród nich: *brate, братія* (kontynuacja tradycji nazywania *bratem* mnicha, biorąca swój początek jeszcze w okresie staroukraińskim) (Миронюк 2006:78), *браття, братерство* używany przez duchownych do wiernych (Миронюк 2006: 98) w *отче, панотче* w odniesieniu do kapłanów (Миронюк 2006:107); *панімаатко* w odniesieniu do żony kapłana, *сестро* w odniesieniu do zakonnicy (Миронюк 2006: 99), *сину*, używane przez kapłanów do swoich dzieci pasterskich (Миронюк 2006: 101).

Książka Switłany Bogdan *Мовний етикет українців: традиції і сучасність* (Богдан 1998) zawiera rozdział o etykietce cerkiewnej Ukraińców, gdzie znajdziemy informacje o użyciu form adresatywnych w stosunku do duchowieństwa i wiernych w mowie. Uwzględnione tu zostały dwa kierunki komunikacji religijnej wierni – duchowni oraz duchowni – wierni. Oprócz tego autorka przeanalizowała organizację strukturalną listów pasterskich Andrzeja Szeptyckiego oraz zbadała w nich specyfikę wykorzystania środków etykietalnych, a w tym i zwrotów adresatywnych (Богдан 2000: 478-485). Badaczka Inna Strilec zwróciła się ku problematyce kontaktów międzyjęzykowych w zakresie stosowania form adresatywnych w stosunku do osób duchownych grekokatolickich, a mianowicie przedstawiła zasoby wykorzystywanych form adresatywnych w korespondencji pomiędzy grekokatolikami rosyjskimi a metropolitą Ukraińskiej Cerkwi Grekokatolickiej Andrzejem Szeptyckim (Стрілець 2010: 247-253). Switłana Tarasiuk w ramach swej rozprawy *Функціонально-семантичні параметри сучасного релігійного послання* (Тарасюк 2012)

przeanalizowała wykorzystanie nazw adresata mówienia we współczesnych listach pasterskich autorstwa Patriarchy Filareta oraz innych dostojników prawosławnych (Тарасюк 2012: 69-72). Opisem form adresatywnych w strukturze kazań kardynała Josyfa Slipoho zajmowała się Olga Petryszyna (Петришина 2008).

Albina Kowtun zbadała specyfikę funkcjonowania chrześcijańskich nazw w sytuacji zwracania się w tekstach literackich XIX-XX wieku (Скаб, ред. 2008: 140-148). W kręgu adresatów mówienia znalazły się również osoby duchowne. Odnotowane przez autorkę formy adresatywne w stosunku do duchowieństwa zawierają leksemy *батьюшко, отче, панотче*, np. *отче добродію; преподобний отче архиєрею* (Скаб, ред. 2008: 145).

Marian Skab w artykule *Особливості виявлення апеляції в сакральних текстах* analizuje teksty religijne pod kątem realizacji zasobu apelacji (Скаб 2000б: 221-224). Autor wprowadza podział sakralnych tekstów na: skierowania reprezentacyjne oraz te, których głównym celem komunikatywnym jest apelacja. Do pierwszej grupy badacz zalicza m.in. kazania i homilie, do drugiej – modlitwy, spośród których wyodrębnia akafisty jako teksty o bardzo rozbudowanej sieci form adresatywnych. Autor dochodzi do wniosku, iż w tekstach informacyjnych (reprezentatywnych) wykorzystywane konstrukcje adresatywne są mniej rozwinięte, natomiast w tekstach, których głównym celem jest apelacja, często jej środki (głównie formy adresatywne) na poziomie formalno-gramatycznym przyjmują funkcję reprezentacji (oprócz wykonywania funkcji nazywania zawierają informacje o adresacie).

Wydaje się, że najbardziej pełny i lingwistycznie uzasadniony opis funkcjonowania zwrotów adresatywnych w cerkiewnej komunikacji wyszedł spod pióra Natalii Puriajewoju (2000: 45-54), która podaje usystematyzowaną genezę tworzenia zwrotów adresatywnych do dostojników Cerkwi, utworzoną od przytytularnego atrybutywa za pośrednictwem modelu: dzierzawczy zaimek *Ваше* + rzeczownik, kończący się na twórcze formanty *-іє, -ство* lub *-ість*: np. *Преподобний – Ваше Преподобіє* do diakona i jereja, *Високопреподобний (Ваше високопреподобіє)* do jereja noszącego mitrę itp. Autorka wskazuje na niektóre semantyczne aspekty, mianowicie: na rdzeniowe leksemy *святий, священний, преподобний*, które są wykorzystywane w określeniach atrybutywnych będących elementami tytułowania duchowieństwa. N. Puriajewa zwraca także uwagę na specyfikę częstego wykorzystania w tekstach religijnych nazw rodzinnych w znaczeniu przenośnym, gdzie owe ulegają transformacji znaczeniowej w kierunku *pokrewieństwo krewne – pokrewieństwo duchowe*.

Analiza materiałów o etykietce cerkiewnej zamieszczonych na stronach internetowych konkretnych ośrodków religijnych lub elektronicznych wersji dzienników prawosławnych UPC MP oraz UPC KP pokazuje, że teksty te pochodzą z dwóch źródeł. Są to

przetłumaczone fragmenty tekstu księgi *Что надо знать о православном церковном этикете* ihumena Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi Arystarchi Łochanowa (Лоханов 1999); i tylko rosyjskojęzyczna wersja strony kijowskiego jereja UPC МР Andrija Kudriawcewa zawiera fragment *Церковного протоколу* ułożonego przez Marka Jegorjewskiego (Егорьевский 2007). Powstaje więc problem wydania oryginalnego ukraińskiego opracowania, gdzie zostałyby uwzględnione normy językowej etykiety cerkiewnej.

Nieco inaczej wygląda sytuacja z kodyfikacją środków etykietalnych u grekokatolików. Ksiądz Roman Hryniw na blogu autorskim w ramach projektu *Дивен світ* (old.dyvensvit.org) publikuje materiały, gdzie widzimy autorską próbę kodyfikacji wykorzystywanych środków etykietalnych w środowisku cerkiewnym. Nieco później został też opublikowany artykuł autora na ten temat (przybliżający semantykę środków etykietalnych chrześcijan, a w tym zostały poddane analizie i wyrazy funkcjonujące jako formy adresatywne w mowie Ukraińców) (Гринів 2013: 42-46).

Liczne też są próby przybliżenia tego tematu przez innych autorów na stronach elektronicznych poszczególnych ośrodków UGKC (ktds.org.ua; www.dds.edu.ua).

3.2.1. System tytułowania w UPC

Wybór odpowiedniej w stosunku do przedstawicieli duchowieństwa formy adresatywnej zależy od tego kto (wierny / duchowny), do kogo (pozycja duchownego w układzie hierarchicznym Cerkwi) i w jakiej sytuacji zwraca się (komunikacja uroczysta, protokolarna, oficjalna lub nieprotokolarna codzienna, prywatna). N. Puriajewa podkreśla, iż „w sytuacji styczności z osobą duchowną, jak zresztą i w jakiejkolwiek innej sytuacji komunikacyjnej, dla uczestnika komunikowania się obowiązkowe jest podkreślanie rangi komunikacyjnej odbiorcy, parametrami którego w tej sytuacji będą a) przynależność do kręgu duchowieństwa, a nie świeckich b) posiadanie przez niego pewnego miejsca w hierarchii cerkiewnej”⁸¹ (Пуряева 2000: 46).

System tytułowania⁸² zobowiązuje zarówno duchownych, jak i wiernych niezależnie od ich pozycji w hierarchii cerkiewnej czy społecznej. Przysługujące w zależności od tytułu formy adresatywne wykorzystywane są w komunikacji symetrycznej (równy do równego), a także niesymetrycznej (niższy do wyższego oraz wyższy do niższego). Komunikację

⁸¹Tutaj i w całym tekście rozprawy tłumaczenie cytatów na język polski autorskie.

⁸²Puriajewa rozróżnia pojęcia *tytułowanie* i *tytuł*, gdzie pod pierwszym rozumie utworzoną na podstawie przysługującego tytułu formę adresatywną do duchownego, a pod drugim – wyłącznie samą nazwę zgodnie z pełnionym urzędem (Пуряева 2000: 46).

symetryczną jeszcze nazywano linearną (na pewnym poziomie), a niesymetryczną – tzw. pionową (por. Стрілець 2010: 250).

W hierarchii cerkiewnej stosowany jest podział na tzw. białe i czarne duchowieństwo. Białe duchowieństwo reprezentowane jest generalnie przez duchownych żonatych, którzy jeszcze przed przyjęciem święceń zdecydowali się na związek małżeński. Po wyświęceniu duchowny prawosławny już nie może podjąć decyzji o zawarciu małżeństwa. Do czarnego duchowieństwa należą diakoni, jereje oraz archijereje, którzy złożyli śluby monastyczne. Czarne duchowieństwo (zakonnictwo, monaszestwo) zobowiązuje celibat. Duchowni, którzy nie złożyli formalnie ślubów monastycznych, mimo, że pozostają w bezżeństwie, będą przy tym należeli do duchowieństwa białego. Dostojnicy cerkiewni (biskupi) wywodzą się wyłącznie z duchowieństwa czarnego. Kler niższy (diakoni⁸³ i jereje⁸⁴) w sposób komplementarny posiadają stopnie: ipodiakona⁸⁵, diakona, protodiakona (białe duchowieństwo), jerodiakona⁸⁶ i archidiakona⁸⁷ (czarne duchowieństwo).

Zgodnie z protokołem cerkiewnym w korespondencji protokolarnej i mowie uroczystej diakonom przysługuje zwrot *Ваши Преподобіе*. W sytuacji bezpośredniego zwracania się oraz korespondencji nieprotokolarnej używano formy *отче*⁸⁸, konstrukcji

⁸³ „Диякон „ст сл. *дияконъ*, гр. *diakonos* – слуга Слова Божого, помічник священика чи архиерея при Службі Божій” (ЕСС (О), т. 1: 37). „Диякон – церк. помічник священика у відправі церковної служби, нижчий духовний чин” (СУМ (Б), т. 1:293).

⁸⁴ „*Іерей, ерей* – священик; із стсл. *іереи*, а не з грецьк. *hierous!* Від *hieros* – священний. Греки в дохристиянські часи словом *hierous* називали жерців, цебто особу, що приносила жертви богам. Лекс 1637: 414. *Іерей – священик*” (ЕСС (О), т. 2: 132).

⁸⁵ „*Іподиякон* – піддиякон; початковий духовний сан у Православній Церкві: гр. *hipodiakonos*: *һуро* (під) *diakonos* (служаший, супроводник (у Церкві), диякон” (ЕСС (О), т. 2: 145).

⁸⁶ „*Іеродиякон* (священнодиякон; з грецьк. *hierodiakonos*: *hieros* – священний, *diakonos* – слуга. Лекс. 1627:413: *Іеродиякон – слуга посвячений*” (ЕСС (О), т. 2.: 132).

⁸⁷ „*Архидиякон* – старший диякон при єпископы. Стсл. *архидияконъ* – начало диякономъ, сирѣчь (цебто) начальствующий над слугами” (ЕСС (О), т. 1: 90).

⁸⁸ М. Łaziński rozważa problem właściwej formy adresatywnej wobec prawosławnego kapłana w języku polskim, nazywając tytuł *ksiądz* standardowym wobec wszystkich duchownych chrześcijańskich, przywołuje też tytuł wspólnotowy niestandardowy *батюшка* jako alternatywny w stosunku do kapłana prawosławnego (Łaziński 2006: 66). Taką samą propozycję wykorzystywania ostatniego leksemu wnoszą E. Kucharska-Dress i E. Umińska-Tytoń (2013: 154). W Protokole Cerkiewnym M. Jegorjewskiego (2007) znajdziemy natomiast, iż jedyną właściwą oficjalną formą zwrócenia się do prawosławnego duchownego jest tytuł *отець*. Nazwa *батюшка* więc jest formą potoczną, pojawiającą się w kontaktach nieoficjalnych (Егорьевский 2007: 50), a pod względem stylistyki języka ukraińskiego też markowaną, ponieważ determinuje naśladowanie

dwuczłonowych *отче + imię*, rzadziej *отче диаконе* (generalnie w celu zachowania gradacyjności hierarchii cerkiewnej przez precyzyjne umiejscowienia duchownego). Konstrukcja *отче + nazwisko* występuje bardzo rzadko (wyłącznie w sytuacji, gdy kilku duchownych o tym samym imieniu znajduje się obok siebie. Konstrukcji tej używa się w celu identyfikacji odbiorcy, inaczej zwrot ten może być odebrany jako wyraz dystansu). Formy te mogą być rozwinięte przez określenia atrybutywne spetryfikowane *чесний* (w stosunku do duchownych wywodzących się z duchowieństwa białego, *преподобний* (w stosunku do zakonników). Generalnie konstrukcje poprzedzone elementami atrybutywnymi najczęściej funkcjonują w mowie uroczystej: w przemówieniach duchownych, podczas wystąpień publicznych zarówno duchownych, jak i świeckich w stosunku do tych pierwszych (do adresata jednostkowego i kolektywnego, np. *Чесний отче, Преподобний отче; Чесні отці, Преподобні отці і браття*) oraz w korespondencji nieprotokolarnej, a też czasami w protokolarnej jako druga część zwrotów redundantnych zaraz po użyciu formy z elementem *Wasze + T4*, np. *Ваше Преподобіє, чесний отче Ігоре*.

Do zakonników nieposiadających stopni święceń zwracają się *Преподобний брате*, do zakonnice – *Преподобна сестро*, do przełożonej zakonnej *Високопреподобна матушко*, w rozmowie słyszemy *матушко настоятелько, матушко ігумене*. Zwrot kurtuazyjny

moskiewskoruskiej tradycji religijnej (por. też dyskusję na temat właściwego użycia formy adresatywnej *Jak pozdrowić duchownego prawosławnego* na forum pomocy katolikowi: „[...] „Batuszko” to jakiś językowy dziwoląg. Jeśli ma to być wołacz (vocativus), to byłaby to jakaś polsko-ruska hybryda. Jest rosyjskie słowo „бать” trochę archaiczne, oznaczające tyle co „ojciec”, choć pochodzi chyba od prasłowiańskiego pnia, z którego w polszczyźnie (i innych słowiańskich językach wyrósł wyraz „brat”). Wołacz od tego słowa w języku rosyjskim to *бать*. Z niego bierze się słowo „batuszka” *батьюшка* [...]. Co miałyby oznaczać „batuszko”? Wołacz? Więc pewnie to słowo „batuszko” to rosyjskie „батьюшка” z polską końcówką wołaczową. My Polacy, jesteśmy w zakresie lingwistyki religijnej bardzo poważni. Jedynym innym użyciem, nie religijnym, użycia słowa „батьюшка” w języku rosyjskim jest określenie „царь-батьюшка” ojczulek-car, jakim lud obdarzał swoich samodziurawców Słowo „батьюшка” funkcjonuje jak najbardziej w rosyjskim języku jako nieformalne określenie prawosławnych duchownych i nie budzi ono niczyjego zdziwienia [...]. Znajomi Białorusini, z okolic Hajnówki, mówili mi o swoim proboszczu „nasz batuszka, to czy tamto” ale nie jest to poprawna, literacka polszczyzna, ale język potoczny, „tamtejszych”, w którym słowa polskie mieszają się z rosyjskimi, białoruskimi i „tamtejszymi”. Jeśli jest Pan prawosławnym i w Pana środowisku jest to normalne określenie, to w porządku. Ale jeśli jest Pan polskim inteligentem (bez względu na wyznanie) i zwraca się Pan po polsku do prawosławnego duchownego, to powinien Pan użyć formy „ojcze” lub „proszę księdza”, takiej samej jak używamy w odniesieniu do duchownych rzymskokatolickich. Absolutnie, nie wolno mówić per „pop” w jakimkolwiek kontekście. Jest to określenie bardzo potoczne, nacechowane drwiną, wręcz pogardliwe, niegrzeczne. Pochodzi od greckiego „papas” (ojciec) ale coś jakby nasz „klecha” (www.katolik.pl dostęp od 25-04-2018).

Ваше Високопреподобіє przysługuje protojerejom, ihumenowi oraz archimandrytowi. W rozmowie bezpośredniej zwracamy się do nich per *ojcze*, *ojcze + imię świeckie* (do protojerejów z białego duchowieństwa), *ojcze + imię monastyczne* (do jerejów z czarnego duchowieństwa pełniących pewien urząd).

Wobec biskupa w korespondencji protokolarnej oraz sytuacjach o wzniosłym i uroczystym charakterze używano zwrotu adresatywnego *Ваше Преосвященство*, do arcybiskupa zaś *Ваше Високопреосвященство*. Ten sam zwrot przysługuje metropolicie, co prawda, jeśli on nie jest zwierzchnikiem Cerkwi Autokefalicznej. W przeciwnym wypadku kierujemy do niego zwrot *Ваше Блаженство* (tak zwracano się do głowy UAPC, metropolity Kijowskiego UPC MP). W rozmowie bezpośredniej zwracamy się *владико*, nie używając przy tym imion monastycznych. W przemówieniach uroczystych na początku lub w trakcie rozmowy możemy też korzystać z odpowiednich odtytułarnych określeń atrybutywnych (odzwiercadelających ową gradacyjność wyrażania cechy: *Преосвященнійший / Високопреосвященнійший / Блаженнійший владико*).

Wobec Patriarchy należy użyć zwrotu *Ваша Святосте (Святійшество⁸⁹)*, w rozmowie (gdy taka zaistnieje, np. podczas wywiadu dziennikarskiego) – *Святійший владико*.

Gdy istnieje potrzeba oficjalnego zwrócenia się do całego duchowieństwa prawosławnego jako grupy, kierujemy się następującą zasadą: wymieniamy tytuły od najwyższego do najniższych, np. *Ваша Святосте, Ваші Преосвященства і Преподобія*, przy tym zbytnio nie wyróżniając biskupów i arcybiskupów spośród archijerejów oraz jerejów i protojerejów wśród prezbiterów. Nieprawidłowym więc uważa się zwrot *Ваші Високопреосвященства і Преосвященства* oraz *Ваші Високопреподобія і Преподобія*. Ciekawe jest, że grupowych zwrotów kurtuazyjnych wobec jerejów w zasadzie zaniechano. Obecnie prawie nie używa się kolektywnego zwrotu *Ваші Преподобія⁹⁰*, natomiast odróżnia się przedstawicieli białego i czarnego duchowieństwa przez zwroty *Всечесні (Чесні отці), Преподобні отці і браття*, a poniekąd (zwłaszcza w listach) korzysta się z rzeczowników zbiorowych typu *Чернецтво, Монашество*. W tym przejawia się właściwie proces zanikania szczeblowości oficjalności, kiedy chodzi o kler niższy.

⁸⁹Leksem ten używa się zarówno w ukraińskiej, jak też rosyjskiej redakcji języka cerkiewnosłowiańskiego. Z ukraińskiej redakcji korzystały UPCKP i UAPC, z rosyjskiej (np. *Святейшество*) – UPC MP.

⁹⁰Przynajmniej o tym świadczy zebrany materiał językowy.

Do grupy studentów na wyższych uczelniach duchowych zwraca się odpowiednio *Оми і браття* (w razie, gdy wśród uczących się są studenci posiadający święcenia kapłańskie) oraz po prostu *Bracia*, gdy święceń nikt z nich nie posiada.

Niżej podano tablicę polskich odpowiedników form i zwrotów adresatywnych wobec prawosławnych duchownych funkcjonujących w języku polskim. Pokazuje ona stopień przyswajania przez język polski wyrazów obcych oraz tworzenia przekładów własnych, a także stopień wykorzystania form pochodnych z łaciny, odwołujących się do zachodniej tradycji chrześcijańskiej.

• **Tablica polskich odpowiedników form tytułarnych wobec prawosławnych duchownych**

Miejsce osoby duchownej w hierarchii cerkiewnej	Tytuły oraz atrybutywy odtytułarne funkcjonujące w języku ukraińskim	Tytuły oraz atrybutywy odtytułarne funkcjonujące w języku polskim
Patriarcha Konstantynopola	<i>Ваша Всесвятосте Всесвятійший</i>	<i>Wasza Świętobliwość Najświętszy</i>
Patriarcha Kijowski i Rusi-Ukrainy	<i>Ваша Святосте Святійший</i>	<i>Wasza Świętobliwość Najświętszy</i>
Patriarcha Moskwy i Całej Rusi	<i>Ваше Святійшество Святійший</i>	<i>Wasza Świętobliwość Najświętszy</i>
Głowa Ukraińskiej Cerkwi Autokefalicznej (Metropolita)	<i>Ваше Блаженство Блаженнійший</i>	– <i>Wielce Błogosławiony</i>
Arcybiskup, Biskup (Archijereje)	<i>Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященнійший; Ваше Преосвященство, Преосвященнійший</i>	<i>Wasza Ekscelencjo (Ekscelencjo) Najprzewielebniejszy</i>
Protojerej (protoprezbiter białego duchowieństwa; archimandryta (archiprezbiter z czarnego duchowieństwa, przełożony zakonny stojący na czele monasteru)	<i>Ваше Високопреподобіє Всечесний (do jereja) Високопреподобний (do archimandryty)</i>	– <i>Przewielebny</i>
Jerej, hieromnich, igumen	<i>Ваше Преподобіє Чесний (do jereja) Преподобний (do hieromnischa, igumena)</i>	– <i>Wielebny</i>
Diakon, protodiakon, (archidiakon)	<i>Ваше Преподобіє Чесний (do diakona oraz protodiakona należących do białego duchowieństwa) Преподобний (do diakona i archidiakona należących do czarnego duchowieństwa)</i>	– <i>Wielebny</i>
Mnich bez święceń (brat zakonny)	<i>Преподобний</i>	<i>Wielebny</i>
Mniszka (siostra zakonna)	<i>Преподобна</i>	<i>Wielebna</i>

Jak widzimy, nie wszystkie formy tytułarne mają absolutne odpowiedniki (por. *Ваше Високопреосвященство / Преосвященство* i łac. *Eksceleńcjo*), ponieważ jest ich brak (*Ваше Блаженство*⁹¹, *Ваше Високопреподобіє, Преподобіє*), a system funkcjonowania form atrybutywnych (por. *Вієлєбну – Прєвієлєбну – Найпрєвієлєбнієшчє і Прєподобніє – Високопреподобніє; Преосвященніє – Високопреосвященніє oraz Блаженнієшчє – Святїєшчє*) całkiem wywodzi się z katolickiej etykiety językowej, co odzwierciedla tendencję dostosowania się ogólnego wariantu polszczyzny do dominującej w społeczeństwie polskim tradycji kulturowej.⁹²

3.2.2. System tytułowania w Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej

Ze względu naśladowania językowych tradycji religijnych system tytułowania w Cerkwi Greckokatolickiej należałoby nazwać mieszanym. Z jednej strony grekokatolicy stosują ustalone w instytucie Cerkwi Wschodnich zwroty adresatywne: *Ваша Святостє* – do Patriarchy Zachodniego (Papieża); *Ваше Блаженство* – do arcybiskupa większego i metropolity – głowy Cerkwi; *Ваше Високопреосвященство* – arcybiskupa; *Ваше Преосвященство* – do biskupa, a z drugiej – korzystają też ze zwrotów adresatywnych pochodzenia łacińskiego, dostosowanych do fleksyjnego systemu języka ukraińskiego (podobnie jak w języku polskim): *Ваша Ексцєлєнцїє* (od łac. *ekscelencja*) do biskupa i arcybiskupa oraz *Ваша Емінєнцїє* (od łac. *eminencja*) do kardynała. Konstrukcji adresatywnej w wołaczu *Ваша Прєвєлєбностє*, utworzonej od przymiotnika *прєвєлєбніє* (zapożyczone ze staropolskiego *przewielebny*), odpowiada zwrot pochodzenia łacińskiego *Ваша емінєнцїє*.

Zwracając się do jereja, korzystamy z leksemu *отче*, do którego w sytuacjach wzniosłych uroczystych i w korespondencji dodajemy określenia atrybutywne zgodnie z zajmowaną pozycją w układzie hierarchicznym. Do jereja, wywodzącego się z duchowieństwa białego, nieposiadającego żadnego ze stopni naukowych, zwracają się *Чєснїє / Всєчєснїє / Всєчєснїєшчє отче*, a do kapłana wywodzącego się z duchowieństwa

⁹¹Używa się wyłącznie formy atrybutywnej *Вієлє блогієлєбніє* w połączeniu z wyrazem władcy, natomiast w języku ukraińskim funkcjonuje zwrot *Ваше Високоблогієлєбнє*, od którego tworzy się przymiotnik *Високоблогієлєбнїє* (*Вієлє блогієлєбніє*) stosowany jest w stosunku do archijereja i też oceniany przez użytkowników jako przestarzały, ma tendencję do zanikania.

⁹²Wpływ języków obcych na kształtowanie się słownictwa specjalistycznego wspólnotowego w polszczyźnie na marginesie rozważają E. Kucharska-Dress, E. Umińska-Tytoń w artykule *Z badań nad sposobami zwracania się do osób duchownych w Polsce* (2013).

czarnego (mnicha) *Преподобний отче*. Jeśli ów kapłan pełni przy tym jeszcze jakiś urząd monastyczny (jest ihumenem czy archimandrytą), to należy zwracać się *Високопреподобний отче*. Do diakona zwracamy się *отче дияконе*⁹³ lub po prostu *отче*. Do mnichów nieposiadających święceń kapłańskich zwracają się *Преподобний брате*, do mniszek zaś *Преподобна сестро*. Wobec przełożonych zakonów żeńskich stosujemy konstrukcję adresatywną *Преподобна мати + stopień administracyjny (ігуменя, архімандриня, настоятелька)*, np. *мати ігумене, мати архімандрине, мати настоятелько*.

Jeśli duchowny ma stopień naukowy, zajmuje pewne stanowisko naukowe lub pełni urząd cerkiewny, do niego zwracają się, używając konstrukcji T1 + T3, gdzie jako pierwszy wymienia się tytuł standardowy cerkierny *отче*, a za nim – tytuł profesjonalny, np. *отче магістре, отче професоре; отче митрате* (do mitrata); *отче декане* (do zwierzchnika dekanatu). Dwuczłonowe konstrukcje tego samego typu stosują też wtedy, kiedy osoba duchowna zajmuje i inne stanowiska świeckie, np. *отче ректоре, отче прем'єре*. Do jereja, posiadającego stopień doktora habilitowanego teologii zaleca się zwracać *Всесвітліший отче* (Гринів 2013: 44).

Jeśli chodzi o wykorzystanie określeń atrybutywnych, współdonoszących się z wyżej przywołaną tytułaturą kurtuazyjną, w stosunku do biskupów, a często i metropolity, stosują określenie *Преосвященний* oraz jego stopień wyższy *Преосвященніший*, przy tym

⁹³Ojciec R. Hryniw krytykuje tę normę obyczajową, sugerując zwracać się do diakonów *дияконе*. Autor przytacza taką argumentację: „Стосовно дияконів, які посідають найнижчий ступінь священства, ми не знаходимо такої широкої палітри етикетних звертань, як це ми побачили на прикладі єпископів чи священників. Назва їх титулу і є етикетною формулою, якою звертаються до них. Хоча дуже часто, чи то на письмі, чи в усному мовленні, можемо почути звертання *отче дияконе!* Такий етикетний мовленнєвий вираз не є виправданий, бо отцями звать тих, які прийняли священнічі свячення. Саме священники, на відміну від дияконів, здійснюють пастирську опіку над вірними. Вони вважаються духовними отцями (батьками) для християн. Диякони ж, як подає “Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков”, призначені, за давньою християнською традицією, тільки для допомоги єпископам і священникам. Тому у спілкуванні з дияконом потрібно звертатися до нього за титулом – дияконе” (Гринів 2014, ktds.org.ua). Z mojego ż punktu widzenia, diakonat jest pierwszym stopniem kapłaństwa, chociaż i najniższym, a wyraz *отче* w języku ukraińskim jest potencjalnym standardowym tytułem (T1) wobec osób duchownych, a więc uważany za uniwersalny w ramach omawianej wspólnoty. Dlatego właśnie wykorzystanie tego tytułu wydaje się bardziej naturalne, niż wykorzystanie tytułu profesjonalnego T3 bez poprzedzającego członu, co, po pierwsze, nie jest charakterystyczne dla systemu adresatywnego ukraińskiego w ogóle, a po drugie, nie jest normatywnym w systemie adresatywnym polskim, gdyby to uzasadniać analogią na wzór przyjęcia form innych.

łącząc go z nazwą *владико*, podobnie jak jest to w prawosławiu. Czasami wobec archijereja może być użyty przymiotnik *Боголюбивий*. Ostatni najczęściej występuje w stosunku do biskupa emeryta (Гринів 2013: 44).

Wobec grupy składającej się z osób duchownych, obejmującej archijerejów, jerejów, oraz osoby zakonne (nieposiadające stopni święceń) używamy odpowiednio zwrotów: *Преосвященні владыки* (do biskupów); *Всечесні / всечесніиші отці* (do jerejów); *Преподобні брати і сестри* (do zakonników i zakonnice).

Do osób zmierzających do osiągnięcia statusu osoby duchownej (seminarzystów) zwracają się *Дорогі брати-семінаристи, Дорогі браття, Дорогі семінаристи*.

Niżej podano tablicę form i zwrotów adresatywnych funkcjonujących w UGKC wraz z polskimi odpowiednikami.

• **Tablica form adresatywnych funkcjonujących w Ukrainińskiej Cerkwi Greckokatolickiej**

Miejsce osoby duchownej w hierarchii cerkiewnej	Formy adresatywne stosowane wobec osób duchownych greckokatolickich funkcjonujące w języku ukraińskim	Polskie odpowiedniki form i zwrotów adresatywnych stosowanych w Ukrainińskiej Cerkwi Greckokatolickiej
Papież	<i>Ваша Святосте; Святіший отче; Святий отче.</i>	<i>Wasza Świątobliwość; Ojciec Święty.</i>
Kardynał	<i>Ваша Еміненціє; Ваша Превелебносте.</i>	<i>Wasza Eminencjo; Najdostojniejszy księżę kardynale.</i>
Głowa Cerkwi Greckokatolickiej: Metropolita, Arcybiskup większy	<i>Ваше Блаженство; Блаженніший Владико.</i>	<i>Wasza Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy władko.</i>
Arcybiskup, Metropolita	<i>Ваше Високопреосвященство; Високопреосвященний Владико.</i>	<i>Wasza Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy władko.</i>
Biskup	<i>Ваше Преосвященство; Преосвященний Владико.</i>	<i>Wasza Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy władko.</i>
Protojerej Protojerej dziekan Protojerej mitrat	<i>Всесвітліший отче; Всесвітліший отче декане; Всесвітліший отче митрате.</i>	<i>Przewielebny księżę dziekanie; Przewielebny księżę mitracie.</i>
Jerej	<i>Всечесний отче; Всечесніший отче; Чесний отче.</i>	<i>Wielebny księżę + ...</i>
Diakon	<i>Всечесний отче дияконе; Всечесніший отче дияконе; Чесний отче дияконе.</i>	<i>Wielebny księżę diakonie</i>
Przełożone zakonne żeńskie: archimandrytka, ihumeni, przełożona klasztorna	<i>Високопреподобна мати ігумене (архимандрине, настоятелько)!</i>	<i>Przewielebna matko przełożona</i>
Zakonnica	<i>Преподобна сестро</i>	<i>Wielebna siostró</i>

Przełożeni zakonni męscy: archimandryta, ihumen, klasztorny	<i>Ваше Высокопреподобности; Высокопреподобный отче.</i>	<i>Przewielebny ojcze przełożony</i>
Zakonnik o święceniach kapłańskich: jeromnich jerodiakon	<i>Ваше Преподобности; Преподобный отче.</i>	<i>Wielebny ojcze</i>
Zakonnik bez święceń	<i>Преподобный брате</i>	<i>Wielebny bracie</i>

Jeśli dokonamy podziału na zwroty adresatywne kurtuazyjne i te, które używane są w rozmowie, zobaczymy, iż w tym systemie tytułowania (mieszanym) tworzą się luki w zachowaniu gradacyjności form zgodnie ze szczeblem oficjalności: tak zaniechano formy *Ваше Преподобіє* w stosunku do prezbiterów: jereja i hieromnicha oraz *Ваше Высокопреподобіє* do protoprezbitera, arcyprezbitera oraz archimandryty stosowanych w podobnej protokolarnej korespondencji prawosławnych. Wiąże się to z tym, iż cały szereg form kurtuazyjnych w Cerkwi Greckokatolickiej przyjęty został z tradycji zachodniej, co wynikało z jej ustroju administracyjnego jako Kościoła Wschodniego ze swoim osobnym prawem kanonicznym, lecz uznającym zwierzchnictwo Rzymskiej Stolicy Apostoskiej.

Zwroty oficjalne do kleru niższego zostały przy tym jakby zrównoważone z tradycją rzymskokatolicką, niemniej jednak zachowawszy formy tradycyjne (neutralne pod tym względem). Przede wszystkim mowa o przymiotnikach *чесний, всечесний, всечесніиший* (ostatnia forma stopniowa to specjalność greckokatolicka) wykorzystywane w korespondencji oraz wystąpieniach publicznych. Zwracając się bezpośrednio do jereja i diakona w UGKC (odpowiednio jak w zachodniej tradycji kościelnej) korzystają z konstrukcji dwuczłonowych T1 + T3, gdzie do nazwy *отче* dodawane są nazwy stopni święceń (wyłącznie w stosunku do stopni niższych, czyli diakonów, np. *отче дяконе*), urzędów (np. *отче декане*), godności (np. *отче митраге*), stopni naukowych (np. *отче професоре*). Wybór tytułu spomiędzy możliwych konkurencyjnych zdeterminowany jest przez sytuację komunikacyjną. Można by prześledzić w tym wpływ polski, ponieważ zasady tytułowania duchowieństwa greckokatolickiego korespondują po części z polską etykietą językową. W zasadzie jest to zjawisko też jednym z efektów tego, że liczne grupy duchownych greckokatolickich kształcą się w polskich seminariach duchownych. Na tych przykładach widzimy stopień przyswajania rzymskokatolickiej kurtuazji za pośrednictwem języka polskiego: *Ваша Еміненціє; Ваша Превелебности, Ваша Ексцеленціє* oraz zachowanie tradycyjnych form wzniosłych wywodzących się z tradycji bizantyjskiej: *Ваше Блаженство, Ваше*

Високопреосвященство. W pozostałych formach można prześledzić świeżą falę ukrainizacji: *Ваша Преподобносте / Високопреподобносте* zamiast cerkiewnosłowiańskiego *Преподобіє / Високопреподобіє* oraz *Блаженіший* zamiast *Блаженнійший, Преосвященіший* zamiast *Преосвященнійший*.

Jeśli spojrzymy na formy w języku mówionym *отче* (w stosunku do jerejów), *владико* (do archijerejów), dostrzegamy wpływ tradycji wschodniosłowiańskiej, a w używanym wyrazie *мату* (w stosunku do ihumeni, archimandrytki) analogię z polskim *matko*. Polski wpływ też jest odczuwalny w wykorzystaniu nacechowanego stylistycznie zwrotu adresatywnego *Прошу отця*. Najprawdopodobniej jest on kalką polskiego *proszę księdza*. Wykorzystanie wyżej przywołanego zwrotu jest niepożądane z punktu widzenia stylistyki języka ukraińskiego.

3.2.3. Problem kodyfikacji form adresatywnych w ukraińskim prawosławiu

Istnieją dwie koncepcje wyznaczania tradycyjnych konfesji na Ukrainie. Pierwsza pozwala zaliczać do takich Ukraińską Prawosławną Cerkiew Patriarchatu Kijowskiego przed 15 grudnia 2018 r. (UPC KP), Ukraińską Prawosławną Cerkiew Patriarchatu Moskiewskiego (UPC MP), Ukraińską Autokefaliczną Cerkiew przed 15 grudnia 2018 r.⁹⁴ (UAPC) oraz Ukraińską Greckokatolicką Cerkiew (UGKC) (por. Миронюк 2006; Пуряева 2000). W ramach pierwszej Kościół katolicki obecnie przystosowujący się do roli mniejszości religijnej jest pojmowany jako konfesja historyczna (Тупій 2000: 8). Druga koncepcja, pozwalająca szerzej pojmować pluralistyczną sytuację w okresie postimperialistycznym, dopuszcza możliwość rozpatrywania Ukraińskiego Kościoła Katolickiego jako konfesji, mającej nie tylko swoją historię, lecz tak samo inkulturalną tradycję w odniesieniu do Ukraińców (Артемчук 2002). Przy tym nie ulega wątpliwości, iż prawosławni stanowią większość w państwie ukraińskim, o tyle, że prawosławie to jest podzielone.

Różnice w strukturalnym układzie Kościoła i Cerkwi stanowią obiektywne czynniki do różnic w kształtowaniu się systemów etykietalnych. Reszta osobliwości wynika właśnie ze specyfiki stosowania.

Mówiąc o Cerkwi prawosławnej na Ukrainie pamiętajmy o istnieniu dwóch tradycji prawosławnych: kijoworuskiej (autentycznej) i moskiewskoruskiej synodalnej (narzuconej przez władce imperium w okresie synodalnym). Pierwszą przyjmuje UPC KP i UAPC, drugą – UPC MP. UPC KP i UAPC trzymają się koncepcji narodowej, UPC MP – koncepcji

⁹⁴Obecnie samolikwowały się i z cześcią episkopatu UPC MP zostały transformowane w Prawosławną Cerkiew Ukrainy.

wschodniosłowiańskiej, gdzie Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie uważani są za przedstawicieli jakoby jednego narodu, co z kolei wiąże się z koncepcją imperialistyczną „Świata rosyjskiego” [Russkogo mira].

Tradycja kijoworska uległa pewnej transformacji od momentu utraty niepodległości Metropolii Kijowskiej i w swojej pierwotnej postaci zanikła. Mówić o jej częściowym odrodzeniu można dopiero od początku wieku XX, co wiąże się z powstaniem Ukraińskiej Cerkwi Autokefalicznej.

Wiadomo, że Ukraińska Cerkiew Prawosławna od 1686 r. znajdowała się pod protekcją Moskiewskiej Patriarchii i dokumentowa reglamentacja tytułatury duchowieństwa odbywała się w okresie przyjęcia reform cerkiewnych Piotra I. Podleganie Moskwie uczyniło swój niekorzystny wpływ, gdyż oddawszy rozkaz o spaleniu wszystkich ksiąg napisanych po staroukraińsku, mocar zaczął realizować reformę cerkiewną, która polegała na zbliżeniu się instytucji Cerkwi z imperium (por. Преловська 2010: 10, 39). W celu demonstracji zjednoczonych władz świeckich i cerkiewnych w roku 1721 została wydana „Tabela o rangach”, gdzie tytuły świeckie i duchowne były poddane zrównoważeniu. Puriajewa podkreśla, iż „wzorowana na średniowiecznych tabelach o rangach, a także „opisach czynów” francuskiego, pruskiego, szwedzkiego oraz duńskiego królestw, Piotrowa „Tabela o rangach” podawała zasady tytułowania osób zarówno duchownych, jak i świeckich, wprowadzając zasadę „tak tylko i nie inaczej”. Formy nazewnictwa osób duchownych maksymalnie były przybliżone do świeckich, co rzeczywiście winno było symbolizować zjednoczoną władzę świecką i duchowną oraz podwładność ostatniej wobec pierwszej” (Puriajewa 2000: 53). Reglamentowana tytułatura tabelowa została końcem wariantywności używanych form tytułarnych, bowiem była nie rekomendacją, ale zobowiązaniem użytkowników. System tytułowania duchownych nie był poddawany zmianom i doszedł do naszych czasów w tej samej postaci. Przyjęła go Rosyjska Cerkiew Prawosławna, a od niej zapożyczyła i Cerkiew Ukraińska. Możemy tylko domyślać się, że inne (nie tabelowe) odtytułowe atrybutywy adresatywne wywodzą się z tradycji kijowskiej ze względu na to, że była starszą i autentyczną. Ta sprawa właśnie wyjaśnia, dlaczego we współczesnej etykiecie konfesji UPC MP i UPC KP (utworzonych w czasach niepodległości Ukrainy, a więc po okresie ateistycznym, czyli zerwania z jakimikolwiek tradycjami religijnymi) nie ma zasadniczych różnic w interpretacji norm cerkiewnej etykiety protokolarnej. Sprzeczność i krzyżowanie się tradycji ustnych natomiast wywołuje wariantywność w użyciu form i zwrotów adresatywnych w mowie duchowieństwa prawosławnego różnych regionów Ukrainy.

Na początku XX wieku UAPC, której narodziny w 1921 roku wiążą się z upadkiem Imperium Rosyjskiego, (a zatem i kryzysem w Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i odrodzeniem koncepcji cerkwi narodowych), miała zamiar wprowadzić swój system honorowania duchownych. Ten system tytulatury z jednej strony odsyłał do tradycji kijoworuskiej czasów niepodległości Metropolii Kijowskiej (przed 1686 r.) i czerpał z form adresatywnych okresu staroukraińskiego, a z drugiej – przedstawiał wytworzone formy, wynikające z możliwości systemowych współczesnego języka ukraińskiego. Polegało to na unifikacji honorowania episkopatu oraz kapłanów: zamiast tytułu *владико*⁹⁵ przysługującego biskupom, arcybiskupom, metropolicie oraz patriarsze, używano formy *отче*⁹⁶ (*панотче*)⁹⁷ w odniesieniu do wszystkich stopni kapłanów (jerej, protojerej) oraz całego episkopatu. Przy tym w celu rozróżnienia form przysługujących jerejom różnych szczebli hierarchicznych używano atrybutywów odświeżonych z języka staroukraińskiego lub nowo utworzonych współczesnych na wzór poprzednich. Warianty określeń atrybutywnych zachowywały charakter odpowiedniej rosnącej gradacyjności zgodnie ze szczeblem w hierarchii cerkiewnej (np., *всечесний отче*, *почесний отче* (do jereja), *всечесніший панотче*, *найпочесніший отче* (do biskupa), *найвсепочесніший отче / панотче* (do metropolity, głowy UAPC)). Ten sztucznie stworzony system o intencji powrócenia do korzeni ukraińskości nie zdobył popularności wśród prawosławnych tamtego czasu. W wyniku nie przetrwał. Być może też z powodu nieudanych reform wskutek zniszczenia Cerkwi Autokefalicznej pierwszej formacji w 1937 r. przez władze radzieckie (Преловська 2010: 242).

Wychodząc od tej rzeczywistości komunikacyjnej, moim zadaniem jako badacza było nie tylko prześledzić, jak tabelowe formy adresatywne funkcjonują w korespondencji protokolarnej (w tym przypadku to będzie kwestia przekładalności form językowych zasobami współczesnego języka ukraińskiego oraz odniesienia się do form cerkiewnosłowiańskich w rosyjskiej i ukraińskiej redakcjach z ich odpowiednikami współczesnymi), lecz opisać też, jak wszystkie występujące formy i zwroty adresatywne realizują się w mowie i w piśmie. Dlatego właśnie zwróciłam uwagę na wykorzystanie form i

⁹⁵ „Владика ст.сл. *владыка* – пан, Господь, архиерей [...] Ст.сл. *владыка*, грецьке *kyrios* – володар, пан. Звідси ст.укр. *кирь* (владыка) – форма звертання до єпископа Лекс 1627 р. 22. Владика – єпископ, володар” (ЕСС (О), т.1: 237).

⁹⁶ „*Отець* – батько, староукр. „отець” старосл. (і цсл. „отць”. болг. „отець”, серб. „отац”, рос. „отец”, чеськ. „otec”, пол. „ojciec”. Отець = священник” (ЕСС (О), т.1: 288).

⁹⁷ „*Панотець* – це давня назва для священника – синонім: батюшка” (ЕСС (О), т.2: 18).

zwrotów adresatywnych przez każdą z konfesji Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej nie tylko w korespondencji protokolarnej i mowie uroczystej, lecz także w komunikacji codziennej ustnej.

Pierwszą sprawą na drodze systematyzacji obyczajowych praktyk językowych były własne obserwacje procesu realizacji aktów komunikacyjnych w kierunkach **duchowni – duchowni**, **duchowni – wierni**, **wierni – duchowni** w Czerniowcach oraz obwodzie Czernowieckim, a później - wywiady z duchownymi, reprezentującymi trzy tradycyjne konfesje Cerkwi Prawosławnej na Ukrainie. Przydatnym też okazał się przegląd informacji ze źródeł internetowych, które w większości były albo kompilacjami publikacji rosyjskojęzycznych, albo pojedynczymi komentarzami osób duchownych na ten temat. Rzadziej można było trafić na pełne wywiady duchownych na temat użycia form i zwrotów adresatywnych. Ostatnie zostały odnalezione w wersji elektronicznej gazet prawosławnych.

Badanie oficjalnych stron internetowych oraz wersji elektronicznych czasopism religijnych na Ukrainie pokazuje, iż materiał, zawierający rekomendacje co do stosowania form adresatywnych w odniesieniu do osób duchownych lub członków wspólnoty religijnej prawosławnej pochodzi z rosyjskojęzycznych źródeł, których autorami są przedstawiciele Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi, mianowicie: fragmenty księgi igumena Aristarcha „Что надо знать о православном церковном этикете” (Лоханов 1999) i Protokołu Cerkiewnego, ułożonego przez biskupa Marka Jegorjewskiego (Егорьевский 2007). Zwykle są to przekłady wybranych fragmentów z odwoływaniem się lub bez odwoływania się do źródeł.

Systematyzując informacje, uzyskane od informatorów, zamieszczone na stronach internetowych ośrodków prawosławnych oraz w osobnych publikacjach na ten temat, spróbowałam znaleźć odpowiedź na pytanie: na czym polega wariantywność, ukławszy tablice z proponowanymi zaleceniami (patrz suplementy do niniejszej pracy). Poddawszy analizie same zalecenia, zauważyłam, że jednak istnieje pewna specyfika użycia FA przez konfesje prawosławne na Ukrainie.

3.2.4. Specyfika funkcjonowania form adresatywnych w Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego, Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Moskiewskiego, Ukraińskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej (przed 15 grudnia 2018 r.)

W hierarchii cerkiewnej każdemu tytułowi osoby duchownej odpowiada zwrot, który jest konstrukcją adresatywną zawierającą zaimek dzierżawczy *Ваше* i tytuł abstrakcyjny z formantami twórczymi *-іє*, *-ство*, lub *-ість*, np. *Ваша Святосте* (zwrot do Patriarchy, a w tym i Papieża. Ostatni we wschodniej tradycji jest rozumiany jako Patriarcha Cerkwi Zachodniej), *Ваше Блаженство* (zwrot do metropolity, który jest głową Cerkwi), *Ваше*

Високопреосвященство (zwrot do metropolity, który jest arcybiskupem większym stojącym na czele Cerkwi (jak w UGKC) oraz arcybiskupa), *Ваше Високопреподобіє* (zwrot adresatywny stosowany wobec protojereja), *Ваше Преподобіє* (zwrot stosowany wobec jereja i diakona). Wariantywność zauważam w wykorzystaniu zwrotów w stosunku tylko do dwóch stopni hierarchicznych. Tak formy *Ваше Святійшество* i *Ваша Святосте* zobowiązują w sytuacji zwracania się do Patriarchy UPC KP (w odróżnieniu od UPC MP, gdzie pierwsza forma jest jedynie odnotowaną), a zwroty *Ваше Преподобіє* i *Ваше Високопреподобіє* zobowiązujące w stosunku do jereja i protojereja w UPC MP wykorzystywane są obok z przestarzałymi *Ваше Благословення* i *Ваше Високоблагословення*. Co się tyczy UAPC, obecnie zauważam tendencję do unifikacji systemu tytułowania UAPC z UPC KP i UPC MP.

Przywołane wyżej formy zobowiązują zarówno duchownych, jak i wiernych w korespondencji oficjalnej protokolarnej oraz w czasie uroczystości. I jeżeli w korespondencji oficjalnej protokolarnej wariantywność jest raczej wyjątkiem, to w komunikacji codziennej (nieprotokolarnej) natomiast zobaczymy wariantywność w wyborze form adresatywnych, która właśnie zostawia miejsce do różnych interpretacji. W komunikacji codziennej wierni różnych konfesji, zwracając się do kapłana, korzystają z nazw *отче / отець, панотче / панотець, батюшко / батюшка, прошу отця*. Formy te na różne sposoby są oceniane ze stylistycznego punktu widzenia. Metropolita Ilarion (I. Ohijenko) podkreśla: „кожен священник – це наш отець духовний, а ми його діти. Тому й звертаємося до Священника: Отче” (Іларіон 1983: 27). Puriajewa nazywa leksem *отче* najstarszą formą adresatywną w stosunku do osoby duchownej, wskazując na historyczne warunki wstępne kształtowania się korelacji zwracania się w akcie komunikacyjnym **wierny – duchowny** wedle cechy pokrewieństwa: praktykę dawnych społeczno-historycznych relacji doby przedhistorycznej i jako skutek przyjęcia przez Kościół tej formy relacji pomiędzy osobami duchownymi i wiernymi jak pomiędzy rodzicami i dziećmi. (Пуряєва 2001: 47). Głównym argumentem na rzecz tego stwierdzenia jest to, że owo pojęcie ojcostwa odzwierciedlone jest w systemie nazewnictwa osób duchownych oraz tytułowaniu.

Zwróćmy uwagę też na to, że nazwa *отче / отець* jest do przyjęcia przez wszystkie tradycyjne konfesje chrześcijańskie na Ukrainie. Formy *батюшко / батюшка* i *прошу отця* odzwierciedlają natomiast różnice historycznych tradycji cerkiewnych. *Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.* oraz *Словник української мови XVI-XVII ст.* nie notują leksemu *батюшка*, całkiem możliwe, nazwa ta zyskała w okres synodalny historii

Cerkwi prawosławnej. Mimo to forma *батюшка*⁹⁸ jako adresatywna utrwaliła się w uzusie języka ukraińskiego, na co wskazuje wytworzona forma wołaczowa *батюшко*. Ów leksem jest odnotowany też w *Словнику української мови в 11 томах* за ред. І. Білодіда (180), *Великому тлумачному словнику* за ред. В. Бусола (64).

Ciekawymi z powodu determinacji regionalnej będą też formy adresatywne używane w stosunku do żony kapłana. Poza przestarzałym⁹⁹, ale ostatnio dość ekspansywnym *матушка*¹⁰⁰, wierni korzystają z nazw *паніматка*¹⁰¹, *добродійка*¹⁰² (*добродзійка*), *пані добродійка* (*пані добродзійка*). ostatnia popularną jest w Bukowinie) oraz *їмость*¹⁰³ (*їмосць*), *їмостьова* (*їмосцьова*), *пані їмость* (*їмосць*), *пані їмостьова* (*їмосцьова*) (funkcjonujące w Przykarpaciu oraz w Hałyczyni (Galicii), prawdopodobnie pod polskim wpływem na terenach kresowych dawnej Rzeczypospolitej (od pol. *jej mość* ← *jej miłość* ← *її милість*) w stosunku do żony kapłanów greckokatolickich, a od nich, prawdopodobnie, to przeszło i do prawosławnych (por. Миронюк 2006: 87, 88). Nazwa ta odnotowana jest też w

⁹⁸Por. z dyskusyjnym komentarzem I. Ohijenki na ten temat: „Слово „батюшка” широко знане в Україні. Це зменшена форма від „батько”, повстала в нас, в Україні, а не привнесена до нас з Московії, як дехто твердить. Але що „батюшка” міцно зачепилося в Росії, воно помалу виводиться від нас; його на означення українського священика вільно й часто вживають наші письменники класики (ЕСС (О), т.1: 58)”. Też przywołuję komentarz A. Kowtun (Скаб, ред.: 147), prawdopodobnie odwołujący się do tego samego twierdzenia metropolity Pariona: „Звертання „батюшко” зазнало впливу рос. мови, що позначилося на використанні замість нього згрубілих форм „бать” і „папаша”, а також в підміні флексії кличного відмінка закінченнями називного *батюшка*.”

⁹⁹Jak podaje *Великий тлумачний словник укр. мови* „матушка – заст. 1. дружина священика; паніматка; 2. черниця” (ВТСУМ (Б): 652).

„На Надніпрянщині священика (із стцсл. *svęštenikъ*) також називають словом „батюшка”, а його дружину – словом „матушка” (...). Серби і росіяни також називають батька, а словом „матушка” (матінка) називають маму. На Надніпрянщині „матушка” відноситься тільки до дружини священика. Укр інтелігенція на Надніпрянщині в ХІХ віці почала титулувати священика „пан-отцем”, а його дружину – „пані-маткою” (ЕСС (О), т. 2: 159).

¹⁰¹„Паніматка, паньматка – назва попаді, дружини священика” (ЕСС (О), т. 2: 18).

¹⁰²„В Галичині на жінку священика кажуть з пошаною „пані добродійка”. Так само в Америці і в Канаді. В С. Україні кажуть паніматка; є там і народне „попадя” й „матушка” – із ц.слов. попадия, матушка. (ЕСС (О), т. 1: 344).

¹⁰³„Їмосць, місц. (дружина священика, попадя, паніматка (у Канаді і США „добродійка”. „Їмосць” – титулування дружини священика в Галичині; з польського „jej mość” (зі старопольського „jej miłość”) [...]. В Україні дружину священика колись титулували тільки стцсл. „попадя” (з грецьк. „parpadia” – дружина священика” (ЕСС (О), т. 2: 159).

Лексиконі мовлення українців Львова (260), co prawda bez markera „w funkcji zwrotu adresatywnego”.

Wśród czynników ekstralingwalnych, warto wziąć pod uwagę wiek wiernych. Z wywiadu z kapłanem UPC MP wynika, że odbywa się obniżanie stopnia frekwencyjności nazw *панотець і паніматка* wśród młodzieży Bukowiny z jednoczesnym stopniowym wypieraniem ich przez formy *батюшка і матушка*. Starsza generacja wiernych pielęgnuje tradycję regionalną, która, w gruncie rzeczy, jest ludową – traktowanie kapłana jako osoby nieprzeciętnej, autorytetu danej społeczności. Młodsze pokolenie natomiast naśladuje wzorce unifikowane, przyjęte już po okresie zerwania z tradycją cerkiewną w społeczeństwie. Z przywołanych przykładów można zrozumieć też to, że na frekwencyjność użycia konkretnej jednostki adresatywnej ma wpływ przewaga jednej z tradycji prawosławnych pielęgnowanej na tych terenach.

1) specyfika wykorzystania FA przez UPC MP

A) stanowczość w kwestii wykorzystania konstrukcji dwuczłonowych zawierających imię duchownego typu *отець + ім'я, батюшка + ім'я*;

B) obowiązkowe użycie imion duchownych, wchodzących w skład konstrukcji adresatywnej dwuczłonowej w cerkiewnosłowiańskim wariacie, np. *отець / отче Димитрій, батюшка / батюшко Василій*. Często też zauważamy wymowę tych wariantów zgodnie z normą rosyjskiej, a nie ukraińskiej redakcji języka cerkiewnosłowiańskiego [Д і м і т р і й], [В а с і л і й], co jednak w postaci pisemnej nie odzwierciedla się;

C) konkurowanie leksemów *отець* i (dopuszczalnego, lecz nieoficjalnego, jak jest zaznaczone w Protokole Cerkiewnym (Егорьевский М: 50) *батюшка* wykorzystanych w stosunku do jereja w kierunku **wierni – duchowni**);

D) mniej frekwencyjne w stosunku do przedstawicieli innych konfesji wykorzystanie specjalnych form wołacza w użyciu form *отець, батюшка, владика*;

E) korzystanie z przestarzałego (jak zaznaczają sami autorzy zalecenia) zwrotu adresatywnego *Ваше Благословення* w stosunku do jereja i *Ваше Високоблагословення* do protojereja;

F) wykorzystanie utworzonych od przytytularnego określenia leksemu *Святійшество*, zawierające formanty przyrostkowe języka cerkiewnosłowiańskiego (*Святійшество* < СВАТЪЙШ-ий + -СТВ-о) w tytułowaniu Patriarchy: *Ваше Святійшество*.

2) specyfika wykorzystania FA przez UPC KP

A) porządane, dość częste, lecz nieobowiązkowe użycie imion jerejów w wariacie cerkiewnosłowiańskim, np. *отець / отче Миколай* albo *отець Микола, отець Дмитрій, отець Дмитро, отче Іоанне* i *отче Іване*;

B) możliwość wykorzystania jednoczłonowej konstrukcji z elementem *отче / отець*, np. w sytuacji, kiedy imię duchownego nie jest znane lub w trakcie wypowiedzi;

C) wariantowość w wykorzystaniu następujących leksemów: – *Святість*, utworzonej od określenia przytytularnego *святий* przy pomocy przyrostka współczesnego języka ukraińskiego **-ість** oznaczającego pojęcie abstrakcyjne oraz – *Святійшество*, utworzonej od określenia wyższego stopnia porównania współodnoszącej się miary jakości *святійший* (< свят**ѣиш**-ий) przy pomocy przyrostka języka cerkiewnosłowiańskiego **-ств-**o).

3) specyfika wykorzystania FA przez UAPC

A) Częstsze (w porównaniu z UPC PM i UPC PK) użycie formy *панотець*, konstrukcji dwuczłonowej *панотець + imię*;

B) wariantowość w wykorzystaniu systemów formotwórczych języka cerkiewnosłowiańskiego i współczesnego ukraińskiego, a mianowicie: wykorzystanie przyrostków **-ѣиш-** i **-иш-** w tworzeniu stopni porównania w określeniach odtytularnych, wchodzących w skład konstrukcji adresatywnej dwuczłonowej typu *Преосвященнійший / Преосвященіший владико, Блаженнійший / Блаженніший владико, Святійший / Святіший владико* używanej w stosunku do archijerejów.

4) Tendencje ogólne (obejmujące wszystkie tradycyjne konfesje prawosławia na Ukrainie)

A) wariantowość wykorzystania adresatywnych form *отець, владика* w postaci wołacza z właściwą mu końcówką i końcówką mianownikową;

B) wykorzystanie cerkiewnosłowiańskiego przyrostka **-ѣиш-** do tworzenia wyższego stopnia przymiotników, zaznaczających współodnoszącą się miarę jakości, wyrażające gradacyjność określeń odtytularnych wchodzących w skład konstrukcji adresatywnych używanych wobec archijerejów: *Преосвященнійший владико, Блаженнійший владико, Святійший владико*.

3.2.5. Podsumowanie

Sytuację religijną, która złożyła się historycznie w społeczeństwie ukraińskim, śmiało można nazwać unikatową. Jednocześnie jest ona głęboko tendencyjna i odpowiada globalizacyjnym procesom społecznym.

Jak widzimy, proces kodyfikacji norm ukraińskiej etykiety cerkiewnej nie jest zakończony nawet w ramach jednej konfesji prawosławia, na co są obiektywne i subiektywne powody, mianowicie: orientacja na różne w swojej istocie historyczne tradycje religijne (UAPC, UPC KP – na tradycję kijoworuską, UPC MP – moskiewskoruską) oraz niestnienie kodyfikowanego wydania ukraiñojęzycznego, które opisywałoby normy etykiety cerkiewnej na podstawie przyjętej koncepcji historyczno-lingwistycznej.

Rozproszeność wiedzy jest efektem przerwania ciągłości tradycji religijnych na Ukrainie i właśnie dlatego prawosławne konfesje, znajdując na drodze poszukiwań prawdy religijno-historycznej, szukają własnych sposobów rozwiązania problemu powrotu do korzeni ukraińskiej tradycji religijnej. Istniejąca wariantywność w wykorzystaniu formuł etykietalnych jest dezorientującym, ale jednocześnie twórczym procesem doszukiwania się najbardziej efektywnych środków językowych. Pozostawia to przestrzeń do przewartościowania tradycji religijnych, istniejących jako punkt wyjścia i ogromny dar historyczny w postaci indywidualnych osiągnięć duchowych ojców Cerkwi.

Rozdział IV

Prezentacja materiału

W niniejszym rozdziale zostaną zaprezentowane wyekscerpowane typy konstrukcji adresatywnych pochodzące z tradycyjnych, elektronicznych oraz ankietowych źródeł materiałowych. Nadrzędnym do przyjętej w tym ujęciu typologii jest kryterium formalno-syntaktyczne. Ze względu na liczbę występujących w konstrukcji centrów adresatywnych wyodrębniamy proste oraz złożone schematy formalno-syntaktyczne. W obrębie schematów prostych w klasyfikacji samych centrów adresatywnych bierzemy pod uwagę też dodatkowe charakterystyki formalne (wyróżniamy centra adresatywne jednoelementowe i dwuelementowe) i semantyczne (wyróżniamy centra adresatywne jednostkowe i kolektywne). Ze względu na liczbę oraz charakter występujących elementów peryferyjnych mówimy o schematach nierozwiniętych i rozwiniętych, zaznaczając przy tym sam typ formalno-syntaktycznego rozwinięcia elementarnego schematu prostego (zawierającego wyłącznie centrum adresatywne). W charakterystyce elementów rozwijającym nadrzędnym dla nas jest kryterium syntaktyczne (wyróżniamy konstrukcje adresatywne proste rozwinięte w postaci wyrażenia syntaktycznego, zdania prostego oraz zdania złożonego i dopiero w obrębie każdego z wyróżnionych typów charakteryzujemy morfologiczną płaszczyznę wyrażania językowego).

4.1. Rozwiązanie symboli i skrótów zastosowanych w prezentacji

- **symbole**

T1 – tytuł standardowy.

T2 – tytuł kolegiálny.

T3 – tytuł profesjonalny lub funkcyjny.

T4 – tytuł symboliczny.

T5 – tytuł familijny.

T6 – tytuł okolicznościowy (za E. Tomiczkiem).

W celu wskazywania na wyraz główny w konstrukcji adresatywnej oraz unaocznienia jego wyrażenia leksykalnego schematu, wskazujemy na odpowiedni rzeczownik w wołaczu zaznaczając dodatkowo liczbę, a w sytuacji, gdy rzeczownik ten jest tytułem, zaznaczamy też jego typ. Przy tym zaznaczamy też zachodzącą korelację znaczeniową niektórych jednostek, które zaliczamy do różnych typów tytułów: w zależności od pozycji w konstrukcji adresatywnej, np. potencjalnie standardowe tytuły *ksiądz*, *siostra*², *ojciec*², *brat*² zaznaczamy jako standardowy T1: *księżę biskupie*, *siostró redaktor*, *ojciec dyrektor*, *proszę*

brata; jako ideowy wspólnotowy T2: *bracie w posługiwaniu biskupim, drodzy bracia i siostry*; jako profesjonalny T3: *wielebny księżę, czcigodna siostró, siostró przełożona, ojcowie i bracia*.

Patr – Patronimicum.

Reszta symboli to ogólnie przyjęte łacińskie:

N (Nomen) – rzeczownik.

N1 – N7 – rzeczownik w jednym z siedmiu przypadków.

N7 – rzeczownik w wołaczu z gramatycznie odpowiednią dla niego końcówką.

N1 w funkcji N7 – rzeczownik w mianowniku z gramatycznie odpowiednią dla niego końcówką, który funkcjonalnie zastępuje wołacz.

Pron (Pronomen) – zaimek.

Adj (Adjectivum) – przymiotnik.

Adj subst – substancywizowany przymiotnik.

Adj superl – przymiotnik w stopniu najwyższym.

Adj superl hist – przymiotnik wyrażający niestopniowaną miarę jakości (typu *przewielebny, wielce czcigodny*).

Nom (Nomen) – imię.

Nom afekt – imię hipokorystyczne.

Cnom (Cognomen) – nazwisko.

Praep (Praepositio) – przyimek.

Con (Coniunctio) – spójnik.

N7 variant – rzeczownik w wołaczu z końcówką wariantywną nienormatywną.

N5(sing) – rzeczownik w jednym z siedmiu przypadków w liczbie pojedynczej.

N5(pl) – rzeczownik w jednym z siedmiu przypadków w liczbie mnogiej.

N (zb) – rzeczownik zbiorowy typu *duchowieństwo, młodzież*.

T konkur- tytuł konkurencyjny.

Civ (civilis) – świeckie określenie wchodzące w skład tytułatury stosowanej wobec duchownych (określeniowy element formy adresatywnej, użyty odpowiednio do norm etykiety świeckiej) typu *drogi, kochany*.

Ecc (ecclesia) – kościelne określenie majestatyczne wchodzące w skład tytułatury (określeniowy element formy adresatywnej, użyty odpowiednio do norm etykiety kościelnej) typu *wielebny, czcigodny, dostojny*.

- **skróty**

ż. w. – źródło wydane.

ż.e. – źródło elektroniczne.

zb. arch. – zbiór archiwalny.

z. – zasłyszane.

d.a. – dane ankietowe.

f. – fora.

4.2. Formalno-syntaktyczne typy wyekscerpowanych form adresatywnych na materiale polskim

I. Proste

1) proste nierozwinięte

A) z centrum jednoelementowym jednostkowe

T2 sing	Bracie (LPPPG: ż. w.); Siostr ² (LPPPG: ż. w.)
T3	Kustoszu (KSBM: zb. arch.)
T4	Magnificencjo (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing	Kobieto (LJPII: ż. w.) Uniwersytecie (PdoOJPII: ż. w.) Alma mater (PdoOJPII: ż. w.) Polsko (PdoOJPII: ż. w.) Europo (LJPII: ż. w.)
Nom afekt	Jasiu (LdoOK: ż. e.)
(T3 Adj)	Ojcie Święty (LEP cz. 2: ż. w.)
(T3 Part)	Bracie Przełożony (P: ż. e.)
T1 T3	Księżę Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
T3 konkur T3	Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3	Księżę Kardynale (2) (DEPozk: PVI: ż. e.) Księżę Kustoszu (KSBM: zb. arch.) Ojcie Kustoszu (3) (P: ż. e.) (Pw: ż. e.) Ojcie Generale (4) (HPKKW: ż. w.); (K: ż. e.) Księżę Generale (K: ż. e.) Ojcie Przeorze (3) (HPKKW: ż. w.) Księżę Konselebransie (Low: ż. e.)
T2-3 T3	Matko ksieni (W: ż. e.) Matko przeoryszo (LdoOK: ż. e.)
T1 T3 konkur T3	Księżę Kardynale Prymasie (2) (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.) Księżę Biskupie metropolito (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 T3 konkur	Księżę Arcybiskupie Generale (P: ż. e.)
T1 T3 T3 konkur	Księżę biskupie metropolito (PdoOJPII: ż. w.)
T1 (T3 Adj)	Ojcie Ministrze Generalny (P: ż. e.)
T1 T3 Nom	Księżę Prałacie Jacku (K: ż. e.) Księżę Arcybiskupie Henryku (H: ż. e.)

kolektywne

T2 pl	Bracia (8) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.) Siostry (PdoOJPII: ż. w.); (DEPozk: PVI: ż. e.); (P: ż. e.) Przyjaciele (H: ż. e.) Synowie (DEPozk: PVI: ż. e.)
T3 pl	Profesorowie (PdoOJPII: ż. w.) Kardynałowie (PdoOJPII: ż. w.) Arcybiskupi (PdoOJPII: ż. w.) Biskupi (PdoOJPII: ż. w.) Kapłani (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.);

	(H: ż. e.) Ojcowie ² (PdoOJPII: ż. w.) Diakoni (LPPPG: cz. 2: ż. w.)
N7 pl	Rodacy (5) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); Katolicy (LEP: ż. w.); Studenci (PdoOJPII: ż. w.) Wychowawcy (PdoOJPII: ż. w.) Politycy (PdoOJPII: ż. w.) Pielęgniarki (PdoOJPII: ż. w.) Lekarze (HPKKW: ż. w.) Seminarzyści (H: ż. e.) Wykładowcy (S: ż. e.) Współpracownicy (P.: ż. e.) Alumni (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) Rodzice (LEP: ż. w.) Harcerze (LPPPG cz. 2: ż. w.) Pielgrzymi (PdoOJPII: ż. w.)
N7 zb	Duchowieństwo (LPPPG: ż. w.)
T3 pl	Rektorzy (S: ż. e.) Prefekci (S: ż. e.)
T4 pl	Ekscelencje (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LdoOK: ż. e.) Eminencje (DEPożk: JPII: ż. e.) Magnificencje (S: ż. e.)
Part subst	Umiłowani (4) (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj subst superl	Najmilsi (11) (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (HPKKW: ż. w.); (K: ż. e.) Najdrożsi (H: ż. e.)
T1 pl T3 pl	Państwo Profesorowie (P doOJPII: ż. w.)
T1 pl T3 pl	Księża kardynałowie (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: PVI: ż. e.) Księża Biskupi (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: L: ż. e.) Księża Dziekani (K: ż. e.) Księża Prowincjałowie (K: ż. e.)
(N7pl Adj)	Osoby starsze (PdoOJPII: ż. w.)
(T2 pl Adj)	Dzieci Boże (HPKKW: ż. w.)
(T3 pl Adj)	Siostry zakonne (4) (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.); (K: ż. e.) Matki przełożone (DEPożk: PVI: ż. e.) Siostry przełożone (LdoOK: ż. e.)
(T3 pl Adj)	Bracia mniejsi (DEPożk: PVI: ż. e.)

**B) z centrum dwuelementowym:
kolektywne**

T2 sing con (i) T2 sing	Bracie i Siostry (3) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl	Bracia i siostry (13) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG, cz 2, ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.) Siostry i bracia (11) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LPPPG, cz 2, ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl con (i) N7 pl	Harcerki i Harcerze (PdoOJPII: ż. w.) Postulantki i Postulanci (H: ż. e.) Nowicjuski i Nowicjusze (H: ż. e.) Dziewczęta i chłopcy (PdoOJPII: ż. w.)

N7 zb con (i) N7 pl	Młodzieży i dzieci (PdoOJPII: ż. w.)
T5 pl con (i) T5 pl	Matki i Ojcowie (LPPPG: ż. w.)
T3 pl con (i) N7 pl	Księża i mnisi (H: ż. e.)
T3 pl con (i) T3 pl	Księża i bracia (DEPożk: KWP: ż. e.)
T1 pl con (i) T1 pl	Panie i Panowie (P: ż. e.)
T2 pl N7 pl con (i) N7	Bracia Słowacy i Czesi (P doOJPII: ż. w.)
T4 pl con (i) T4 pl	Eminencje i Ekscelencje (2) (PdoOJPII: ż. w.); (L: ż. e.)
N7 pl con (i) N7 pl	Dziewice i wdowy konsekrowane (H: ż. e.)
T2 pl T3 pl con (i) T3 pl	Księża Arcybiskupi i Biskupi (K: ż. e.)

2) proste rozwinięte o elementy fakultatywne

- o strukturze wyrażenia syntaktycznego

A) z centrum jednoelementowym:

jednostkowe

N7 sing (Adj)	Kobieto-matko (LJPII: ż. w.) Kobieto-córko (LJPII: ż. w.) Kobieto-siostro (LJPII: ż. w.) Kobieto-małżonko (LJPII: ż. w.)
T3 Adj	Arcybiskupie poznański (PdoOJPII: ż. w.) Biskupie Katowicki (PdoOJPII: ż. w.) Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T1	Wielebny Księżę (KSBM: zb. arch.) Czcigodny Księżę (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1	Przewielebny Księżę (2) (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T1	Drogi księżę (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T2	Drogi bracie (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) Nom	Drogi Franciszku (3) (KSBM: zb. arch.)
Nom Adj (civ)	Franciszku drogi (KSBM: zb. arch.)
Adj (ecc) T3	Wielebna Matko (7) (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T3	Kochana Matko (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) T3 Nom	Czcigodna Sostro Domicelo (H: ż. e.) Czcigodna Sostro Anielo (H: ż. e.)
Pron T4	Wasza Eminencjo (2) (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Księżę Pralacie (4) (KSBM: zb. arch.)
Adj superl (ecc) T1T3	Najdostojniejszy Księżę Prymasie (PdoOJPII: ż. w.) Najdostojniejszy Księżę Kardynale (2) (PdoOJPII: ż. w.); (H: ż. e.) Najczcigodniejszy Ojczę Generale (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj superl (ecc) T3 Nom	Najdostojniejszy Biskupie Abramowiczu (LPPPG: ż. w.)
Part T3 Adj	Umiłowany Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T3 Nom	Drogi biskupie Ignacy (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl hist (civ) T1 T3	Wielce Szanowny Księżę Biskupie (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny księżę Biskupie (H: ż. e.) Wielce Czcigodny Księżę Pralacie (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T1T3	Drogi Księżę Dziekanie (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Drogi Księżę Rektorze (LEP cz. 2: ż. w.)

	Drogi Ojciec Generale (P: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Ojciec Rektorze (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.) Czcigodny Księżę Rektorze (3) (KSBM: zb. arch.) Czcigodny Księżę Proboszczu (2) (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.) Czcigodny Ojciec Dyrektorze (S: ż. e.) Wielebny ojciec prowincjale (H: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 T3)	Droga Matko przeoryszo (4) (LJPdoD: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny Księżę Rektorze (5) (DdoOK: D: ż. e.) (S: ż. e.) (KSBM: zb. arch.) Przewielebny Księżę Proboszczu (2) (DdoOK: KM: ż. e.); (LdoOK: ż. e.) Przewielebny Ojciec Dyrektorze (L: ż. e.) Przewielebny Księżę Generale (H: ż. e.) Przewielebny Księżę Prałacie (2) (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.)
Adj superl hist ² (ecc) T1 T3	Najprzewielebniejszy Ojciec Generale (K: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Adj)	Wielebna Matko Generalna (Ż: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 Part)	Droga Matko Przełożona (3) (LJPdoD: ż. e.) Droga Siostra Przełożona (2) (LJPdoD: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Adj)	Czcigodna Matko Generalna (2)) (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.) Czcigodna matka prowincjalna (LdoOK: ż. e.) Czcigodna siostra prowincjalna (H: ż. e.) Wielebna Matko Generalna (H: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Part)	Wielebna Matko Przewodnicząca (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) (T3 Adj)	Droga Matko Generalna (2) (LdoOK: ż. e.) Droga siostra prowincjalna (LdoOK: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) (T3 Adj)	Przewielebna Siostra Prowincjalna (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) T2-3 T3	Czcigodna siostra dyrektor (Ż: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny księżę proboszczu (Pw: ż. e.); Wielebny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.); Czcigodny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.)
Adj (civ) T1 T3	Czcigodny Księżę Profesorze (Pw: ż. e.) Szanowny Księżę Rektorze (L: ż. e.) Szanowny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.) Kochany księżę proboszczu (Pw: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) Pron N7	Najdostojniejszy nasz współzomku (DEPożk: L: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T3 (Part subst Adj)	Wielce Czcigodna Siostra Przełożona Prowincjalna (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T2-3 (T3 Adj)	Wielebna Matko Sekretarko Generalna (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) T3 (Part subst Adj)	Czcigodna Siostra Przełożona Prowincjalna (2) (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T1 Nom	Drogi księżę Stanisławie (Pw: ż. e.)
Pron T1 T3 Nom	Nasz Księżę Biskupie Andrzeju (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 Nom	Wielce Czcigodny Ojciec Dr. Bartłomieju (L: ż. e.)
Adj superl hist T1T3 Nom	Przewielebny Księżę Prałacie Franciszku (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 Nom Cnom	Najprzewielebniejszy Ojciec Kustoszu Pierbattista Pizzaballa (K: ż. e.)
T1 T3 konkur T3 Adj	Księżę Arcybiskupie Metropolito Gdański (PdoOJPII: ż. w.) Księżę Kardynale Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl T1 (T3 Adj)	Najczcigodniejszy Ojciec Wikariuszu Generalny (2) (H: ż. e.)
Adj (civ) T1 (T3 Adj)	Drogi Ojciec Wikariuszu Prowincjalny (H: ż. e.)

T1 T3 T3 konkur Adj	Księżę arcybiskupie metropolito gdański (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 N2	Przewielebny ojciec generale karmelitów (H: ż. e.)
T2-3 T3 N2 (N2 Adj)	Bracie Generale Braci Serca Jezusowego (H: ż. e.)
T3 Adj	Biskupie tarnowski (PdoOJPII: ż. w.)
T3 prae (z) N2	Biskupie z Frascati(DEPożk: PVI: ż. e.)
T3 Nom prae (z) N2	Biskupie Stanisławowie z Kielc (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2	Ukochany Synu (DEPożk: JXIII: ż. e.) Umiłowany Synu (3); (DEPożk: PVI: ż. e.)
T3 Nom Nom Cnom	Ojciec Klemensie Mario Hofbauerze (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj)	Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej (LPPPG: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj prae (wraz) prae(z) N5 pl con (i) (N5 Adj))	Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej wraz z kapłanami i Siostrami Zakonnymi (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) T1T3 (Adj N2 Adj) prae (w) N6	Drogi Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj) prae (w) N6	Czcigodny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli (LPPPG cz. 2: ż. w.)
T1 T3 N2N2	Ojciec generale zakonu franciszkanów (DEPożk: L: ż. e.)
T3 Adj N2	Kustoszu Miłosierdnego Pana (KSBM: zb. arch.)
T3 Pron Adj N2	Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium (H: ż. e.)
Adj T3 Adj N2 Adj	Wielki Kanclerzu Papieskiego Wydziału Teologicznego (L: ż. e.)
Adj (ecc) T1 (T3 Adj) N2 (N2 Adj Adj)	Czcigodny Ojciec Opacie Generalny Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich (DdoOK: KM: ż. e.)
Adj N7 Adj N2 N2	Odważny Duszpasterzu Krajowy ludzi pracy (H: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 prae (wraz) prae (z) Adj N5 Adj	Czcigodny Ojciec Generale wraz z całą Wspólnotą Paulińską (H: ż. e.)
Adj superl (ecc) T1 T3 N2 (Adj N2 Num N2)	Najczcigodniejszy Ojciec Generale Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Pron N5 con (i) N5	Czcigodny Ojciec Przeorze jasnogórskiego klasztoru wraz z wszystkimi Ojcami i Braciami (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj N5 Adj	Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą wspólnotą paulińską (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj Adj N5 N2 N2	Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą jasnogórską wspólnotą Ojców Paulinów (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj Adj N5 N2 con (i) N2 N2	Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą jasnogórską wspólnotą Ojców i Braci Paulinów (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T3 Nom, T3 Adj N2 con (i) T3 N2 N2	Wielce Czcigodny Ojciec Dr. Bartłomieu, Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru i Proboszczu Parafii Alwernia (LdoOK: ż. e.)
Part T3 zb N2, prae (z) Pron Adj N5 prae (na) N6	Umiłowany Episkopacie Polski, z naszym wspianym prymasem na czele (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 prae (w) (Adj N6)	Drogi bracie w apostołskim posługiwaniu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Adj (civ) T2 prae (w) N6	Czcigodny i drogi Bracie w biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Adj superl hist T2 Nom	Wielce zacny bracie Władysławie (K: ż. e.)
N7 N2 prae (w) (N2 Adj)	Arcypasterzu Filadelfii w Stanach Zjednoczonych (DEPożk: L: ż. e.)
N7 N2 Adj	Męczenniku stanu wojennego (H: ż. e.)
(N7 Part) N2 N2	Obrońco niestrudzony ludzi pracy (H: ż. e.)
(T3 Part) N2 Adj	Bracie Przełożony Prowincji Betyckiej (P: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2	Czcigodny ojciec wikariuszu niepokalanowskiego

	klasztoru (H: ż. e.)
Adj (ecc) T3 (Part subst Adj) Adv prae (z) Pron N5 N5	Czcigodna Matko Przełożona Generalna wraz ze wszystkimi Siostrami Urszulankami (H: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Adj) Adj N2 N2 Adv prae (z) Adj N5 Adj	Wielebna Matko Prowincjalna Starowiejskich Sióstr Służebniczek wraz z całym Zarządzeniem zakonnym (H: ż. e.)

kolektywne

Adj (ecc) T3 pl	Czcigodni koncelebranci (DdoOK: P: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy Bracia (5) (PdoOJPII: ż. w.); (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.); Drogie siostry (JPII: ż. w.) (PdoOJPII: ż. w.) Drodzy Synowie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T3 pl	Drodzy kapłani (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy ojcowie (DEPożk: KWP: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl N7pl	Drodzy ojcowie pijarzy (DdoOK: P: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl	Dostojni goście (PdoOJPII: ż. w.) Drodzy pielgrzymi (DdoOK: NN2008: ż. e.) Drodzy wadowiczanie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) N7 pl	Czcigodni Goście (PdoOJPII: ż. w.)
Part N7 pl	Umiłowani Rodzice (LPPPG: ż. w.) Ukochani Rodzice (LEP: ż. w.) Umiłowani Litwini (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl T3 pl	Najmilszi kapłani (HPKKW: ż. w.)
Part T3 pl	Umiłowani Księża (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl	Przewielebni Księża (H: ż. e.)
Part T2 pl	Umiłowani bracia (PdoOJPII: ż. w.); (LEP: ż. w.) Ukochani Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj (ecc) T2 pl	Czcigodni Bracia (13) (LJPII: ż. w.), (1) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: JPI: ż. e.); (DEPożk: JPII: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part N7 pl	Umiłowani rodacy (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP: ż. w.); (S: ż. e.)
Adj N7 pl	Młodzi przyjaciele (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.) Jasnogórscy pielgrzymi (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T1 pl	Czcigodni Państwo (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T1 pl	Drodzy księża (Pw: ż. e.) Szanowni księża (Low: ż. e.)
N7 pl Adj	Pielgrzymi jasnogórscy (PdoOJPII: ż. w.) Mniszki Dominikańskie (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) N7 (zb)	Droga młodzieży (4) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.) Kochana Młodzieży (3) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.)
N7 (zb) Adj	Młodzieży oazowa (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Adj	Ziemio polska (PdoOJPII: ż. w.) Ziemio ojczysta (PdoOJPII: ż. w.) Ziemio podlaska (PdoOJPII: ż. w.)
N7 Adj, prae (ze) Pron Adj N5	Ziemio łowicka, ze swoją bogatą historią (PdoOJPII: ż. w.)
Pron N7 pl	Wszyscy duchowni (Low: ż. e.)
T2 pl Pron	Bracia moi (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl T3 pl	Bracia kapłani (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.)

T2 pl prae (w) N6	Bracia w kapłaństwie (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl Part	Bracia współkoncelebrujący (DEPożk: L: ż. e.)
T3 pl prae (z) Adj N2	Bracia z całego świata (DEPożk: JPI: ż. e.)
Part Pron T2 pl	Umiłowani moi Bracia (LJPII: ż. w.)
Part T2 pl T3pl	Umiłowani Bracia Kapłani (LEP: ż. w.) Ukochani Bracia Kapłani (LEP: ż. w.)
Adj superl T2 pl Pron	Najmilsi bracia moi (HPKKW: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T2 pl Adj	Przewielebni Bracia Soborowi (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj (ecc) T2 pl T3 pl	Czcigodni Bracia Kapłani (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) Pron T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i Drodzy moi Bracia w Biskupstwie (4) (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T2 pl prae (w) N6	Czcigodni Bracia w biskupstwie (2) (LJPII: ż. w.); (DEPożk: JPII: ż. e.) Wielebni Bracia w biskupstwie (DEPożk: JPII: ż. e.) Czcigodni Bracia w kapłaństwie (H: ż. e.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl	Czcigodni i Drodzy Bracia (2) (LJPII: ż. w.), (1) (PdoOJPII: ż. w.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i Drodzy Bracia w Episkopacie (LJPII: ż. w.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl N2 (N2 Adj)	Czcigodni i Drodzy Bracia Konferencji Biskupów Niemieckich (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Part T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i umiłowani Bracia w biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Part Pron T2 pl	Czcigodni i umiłowani moi Bracia (LJPII: ż. w.)
Part prae (w) N6 T2 pl T3 pl	Umiłowani w Panu Bracia Kapłani (LEP: ż. w.)
Part T2 pl prae (w) Adj N6	Umiłowani Bracia w Chrystusowym kapłaństwie (LJPII: ż. w.)
Part T2 pl prae (w) N6	Umiłowani Bracia w Biskupstwie (2) (LJPII: ż. w.)
Pron Part con (i) Adj (ecc) T2 pl prae (w) (N6 Adj)	Moi Umiłowani i Czcigodni Bracia w posługiwaniu biskupim (LJPII: ż. w.)
Adj superl T2 pl prae (w) N6	Najmilsi Bracia w biskupstwie (LEP cz. 2: ż. w.)
T2 pl prae (w) N6	Współbracia w kapłaństwie (K: ż. e.)
Pron Adj T2pl	Moi drodzy współbracia (H: ż. e.)
T2 pl Adj superl	Córki najdroższe (4) (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl Part	Córki ukochane (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl N2	Córki Boga (DEPożk: PVI: ż. e.) Córki kościoła (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy Synowie (3) (DEPożk: PVI: ż. e.); (H: ż. e.) Drogie córki (6) ((DEPożk: PVI: ż. e.))
Part T2 pl	Umiłowane Córki! (4) (DEPożk: PVI: ż. e.) Ukochane Córki (4) (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) con (i) Adj T3 pl	Drogie i dobre siostry (DEPożk: PVI: ż. e.)
Pron, N7 pl	Wy, benedyktyni (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (ecc) T1 pl N7 pl	Wielebni księża chrystusowcy (H: ż. e.)
Pron Adv Part	Moi bardzo umiłowani (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, Adj subst pl	Wy, młodzi (6) (LJPII: ż. w.), (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Adj Adj subst	Moi drodzy Chorzy (PdoOJPII: ż. w.) Wy, drodzy chorzy (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl prae (w) N6	Rodacy w USA! (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl prae (w/we) N6	Drodzy Rodacy we Francji (LPPPG cz. 2: ż. w.) Drodzy Rodacy w Kanadzie (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Part N7 pl prae (w) N6	Umiłowani Rodacy w Danii (LPPPG: ż. w.)
N7 pl prae (z) N2 con (i) N2	Pielgrzymi z Kraju i zagranicy (H: ż. e.)
Adj subst superl prae (w) N6	Najmilsi w Chrystusie (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.) Najmilsi w Panu (LEP cz. 2: ż. w.)

Adj subst superl prae (w) N6 N6	Najmilsi w Chrystusie Panu (3) (LEP: ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 pl T3 pl	Przewielebni Księża Proboszczowie (3) (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Part (Adj subst Adj)	Ukochani Przełożeni Wyżsi (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl Adj con (i) Adj	Drodzy alumni diecezjalni i zakonni (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl Adj con (i) Adj	Przewielebni Księża diecezjalni i zakonni (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.)
Adj (ecc) N7 pl Adj	Wielebni Duszpasterze Polonijni (LPPPG: ż. w.)
Adj superl (civ) con (i) Adj (ecc) (Adj subst Adj)	Najdrożsi i Czcigodni Przełożeni Wyżsi (DEPożk: PVI: ż. e.)
N7 pl N2 N2	Duszpasterze parafii Częstochowy (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7pl Adj N2	Duszpasterze częstochowskich parafii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl N2 Adj	Duszpasterze parafii częstochowskich (DdoOK: NN2008: ż. e.)
T3 Adj, Adj, N2	Biskupi gnieźnieńskiej, prymasowskiej metropolii (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl (N2 Adj)	Drogi rodziny Kościoła Bożego (LEP cz. 2: ż. w.) Drogi rodziny Kościoła Chrystusowego (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl N2 Adj	Drodzy Pielgrzymi dnia dzisiejszego (DdoOK: NN2008: ż. e.) Drodzy uczestnicy tej liturgii (DdoOK: P: ż. e.) Drodzy uczestnicy cierpień Chrystusowych (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl Adj N2	Drodzy uczestnicy pogrzebowych ceremonii (K: ż. e.)
Adj (civ) Adj N7 pl Adj N2	Kochani dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórskiego Sanktuarium (DdoOK: NN2008: ż. e.) Drodzy dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórskiego Sanktuarium (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Part Pron (N7 pl N2)	Umiłowani nasi domownicy wiary (LEP: ż. w.)
Adj superl (T2 pl N2 Pron Adj)	Najmilsi Bracia wiary naszej świętej (LEP: ż. w.)
Adj (N7 zb Adj) N2 con (i) N2	Drogi Ludu Boży Stolicy i Archidiecezji (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj con (i) Adj N7 zb (Adj N2)	Chrystusowy i Maryjny Ludu Polskiej Stolicy (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl Adj N2 prae (na) N6 Adj	Drodzy uczestnicy dzisiejszego spotkania na ziemi śląskiej (PdoOJPII: ż. w.)
Part prae (w) N6 (T2 pl Adj)	Umiłowane w Panu Dzieci Boże (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl prae (w) N6 (T2 Adj)	Najmilsze w Panu Dzieci Boże (LEP: ż. w.)
Part prae (w) N6 N6 (T2 pl Adj)	Umiłowane w Chrystusie Panu Dzieci Boże (LEP cz. 2: ż. w.)
N7 pl N2 (N2 N2)	Członkowie Konferencji Episkopatu Polski (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl N2 Adj con (i) N2 (N2 Adj)	Członkowie Instytutów Świeckich i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego (H: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 Adj	Drodzy członkowie wspólnot zakonnych (DEPożk: KEP: ż. e.)
Adj (ecc) N7 pl N2 N2	Czcigodni Członkowie Zakonu Paulinów (K: ż. e.)
(Adj subst Adj) Num (N2 Adj)	Przełożeni generalni tyłu rodzin zakonnych (DEPożk: PVI: ż. e.)
N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) N2 (Adj)	Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat (H: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) N2 (Adj)	Drodzy Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat (4) (DdoOK: NN2008: ż. e.)

Adj N7 (zb) N2 (Adj N2 con (i) N2)	Młode pokolenie ludzi polskiego morza i Pomorza (PdoOJPII: ż. w.)
Part N7 pl N2 con (i) (Adj N2)	Umiłowani Rodacy Australii i Nowej Zelandii (LPPPG: ż. w.)
Part prae (w) N6 N6 N7 pl prae (na) N6	Umiłowani w Chrystusie Panu Rodacy na obczyźnie! (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Pron Part N7 pl prae (w) (Adj N6)	Wszyscy Umiłowani Rodacy w Wielkiej Brytanii! (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl N2 prae (na) N6	Drodzy Przyjaciele Kościoła na Wschodzie (KSBM: zb. arch.)
N7 pl N2, Part con (i) Part	Wyznawcy Chrystusa, Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego (LEP cz. 2: ż.w.)
Part N7 pl (N2 con (i) N2 prae (w) Adj N6 Adj	Umiłowani Wyznawcy Chrystusa i Maryi w świętym Kościele gnieźnieńskim (LPPPG: ż. w.)
N7 pl N2 prae (na) Adj N6	Środowiska pracy na całym świecie (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Part Adv N7 pl	Wszyscy zgromadzeni tutaj rolnicy (PdoOJPII: ż. w.)
Adj T1 pl prae (z) N2 Adj con (i) Adj	Dostojni Panowie z władz cywilnych i wojskowych (DEPożk: PVI: ż. e.)
Pron N7 pl prae (z) N2 Adj con (i) prae (z) N2 Adj	Wszyscy Pielgrzymi z diecezji łowickiej i z diecezji sąsiednich (PdoOJPII: ż. w.) Wszyscy Pielgrzymi z diecezji tarnowieckiej i z diecezji sąsiednich (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ), Adj N7 pl prae (z) N2 Adj	Drodzy, dzisiejsi Pielgrzymi z parafii częstochowskich (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Part N7 pl N2 Adj	Umiłowani Słudzy Ludu Bożego (LEP cz. 2: ż. w.)
„Adj Adj N7 pl”	„Grodeckie białe Zajączki” (do dominikanek) (LJPIIdoD: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl Adj N2 (N2 N2)	Drodzy współbracia Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) con (i) Adj (civ) T2 pl prae (w) Adj Pron N6 Nom con (i) prae (w) Adj N6	Czcigodni i drodzy Współbracia w świętym naszym Ojcu Franciszku i w Chrystusowym kapłaństwie (K: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) Adj N6 Nom	Kochani Współbracia w św. Ojcu Franciszku (K: ż. e.)
Adj superl hist T2 pl prae (z) N2 Adj	Wielce umiłowani ojcowie z Towarzystwa Jezusowego (DEPożk: JPI: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2) Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 con (i) prae (od) (Adj N2)	Drogie Siostry z „Gródka” i od św. Anny (LJPdoD: ż. e.) Drogie siostry „na Gródku” i od św Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 con (i) prae (ze) (Adj N2)	Drogie siostry „na Gródku” i ze św Anny (2) (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (z) N2 prae (na) N6 con (i) prae (w) (Adj N6)	Drogie siostry z klasztoru na Gródku i w św Annie (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Drogie Siostry Dominikanki z „Gródka” i od św. Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl N7 pl (N2 Adj)	Kochane Siostry Służebnice Ducha Świętego (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) N2 N2	Kochane Siostry w Chrystusie Panu (DEPożk: KWP: ż. e.)
Pron, Adj (civ) T3 pl Adj Adv	Wy, kochane siostry starsze wiekowo (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) (T3pl Adj)	Wielebne siostry zakonne (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Pron T3 pl	Wszystkie siostry (LJPdoD: ż. e.)
Pron T3 pl prae (na) N6	Wszystkie siostry „na Gródku” (LJPdoD: ż. e.)
Pron T3 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2	Wszystkie siostry z „Gródka” i św Anny

	(LJPdoD: ż. e.)
Adj subst N2 Adj	Bliscy klasztorów kontemplacyjnych (HPKKW: ż. w.)
Adj(civ) N7 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2	Drogi mniszki z Gródka i św Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl Adj prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Drogi Mniszki Dominikańskie z „Gródka” i od św. Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj N7 pl (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Białe Mniszki z „Gródka i św Anny” (LJPdoD: ż. e.)
Adj N7 pl (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Białe Dominikanki z „Gródka i św Anny” (LJPdoD: ż. e.)
N7 pl Pron N2	Mistrzynie wszystkich Etapów (LdoOK: ż. e.)
N7 pl Adj (N2 Adj)	Reprezentanci polskich konsult zakonnych! (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Adj subst, N2 con (i) N2	Ojczyzna świętych, męczenników i bohaterów (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl bibl N2 prae (w) N6	Pasterze Kościoła w Polsce (PdoOJPII: ż. w.)

**B) z centrum dwuelementowym:
kolektywne**

Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy bracia i siostry (23) (LJPII: ż. w.) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (H: ż. e.); (S: ż. e.); (K: ż. e.) Drodzy siostry i bracia (LPPPG: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Drogi siostry i bracia (PdoOJPII: ż. w.) Kochani bracia i siostry (5) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) Drodzy synowie i córki (LJPII: ż. w.) Drodzy: Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj (civ): T2 pl con (i) T2 pl	
Adj superl T2 pl con(i) T2 pl	Najmilsi Siostry i Bracia (LPPPG: ż. w.) Najmilsi Bracia i Siostry (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Najdrożsi Bracia i Siostry (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Part T2 pl con(i) T2 pl	Umiłowani bracia i siostry (6) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) Ukochani Bracia i Siostry (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani: Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani, Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Part: T2 pl con(i) T2 pl Part, T2 pl con(i) T2 pl	
Adj (civ) T2 pl con (i) N 7 pl	Drogi siostry i rodaczki (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Drodzy chłopcy i dziewczęta (2) (PdoOJPII: ż. w.) Drodzy chłopcy i dziewczynki (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy Synowie i Córki (2) (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl T3 pl	Bracia i siostry zakonnicy (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl Adj	Bracia i Siostry zakonne (2) (LEP: ż. w.); (H: ż. e.)
Part T2 pl con (i) T2 pl	Umiłowani bracia i synowie (2) (DEPożk: JPI: ż. e.); (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj (ecc) T3 pl con (i) T3 pl	Czcigodni Kapłani i Diakoni (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl con (i) (N7pl N2) Adj	Opiekunowie i obrońcy życia polskiego (HPKKW: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Drodzy nauczyciele i wychowawcy (PdoOJPII: ż. w.) Szanowni Rodzice i Nauczyciele (S: ż. e.)

T5 pl con (i) T5 pl N2	Ojcowie i matki rodzin (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T1 pl con (i) T1 pl T3 pl	Szanowne Panie i Panowie Parlamentarzyści (H: ż. e.)
Adj Part subst con (i) Adj subst	Drodzy cierpiący i chorzy (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl (N2 Adj)	Siostry i Bracia Archidiecezji Warszawskiej (LPPPG: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6	Bracia i siostry w Chrystusie (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (K: ż. e.) Siostry i Bracia w Chrystusie (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 N6	Bracia i Siostry w Chrystusie Panu (2) (LEP cz. 2: ż. w.) Siostry i Bracia w Chrystusie Panu (H: ż. e.) Siostry i Bracia w Jezusie Chrystusie (LPPPG: ż. w.) Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 (N2 Adj)	Bracia i Siostry w Chrystusie obrządku grekokatolickiego (LPPPG cz. 2: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (z) N2 con (i) Pron Pron N2	Bracia i siostry z Radomia i całej tej ziemi (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T2pl con (i) T2 pl prae (w) (N6 Adj)	Wszyscy bracia i siostry w powołaniu chrześcijańskim (PdoOJPII: ż. w.)
Adj(civ) Pron T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy moi bracia i siostry (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.)
Adj(civ) T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6	Drodzy bracia i siostry w Chrystusie (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: KM: ż. e.)
Adj(civ) T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 N6	Drodzy bracia i siostry w Chrystusie Panu (DEPożk: KEP: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Adv Part	Drodzy bracia i siostry tu zgromadzeni (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Part prae (poza) N5 N2	Drodzy Bracia i Siostry żyjący poza granicami Polski (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ), Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy, czcigodni bracia i siostry (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl con (i) Adj (civ) T2 pl	Drogi Siostry i Drodzy Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Pron Adj (civ) con (i) Part T2 pl con (i) T2 pl prae (z) Adj N2	Moi drodzy i umiłowani bracia i siostry z Nowej Huty (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N7 pl, N7 pl, N7 pl	Drodzy bracia i siostry lekarze, pielęgniarki, członkowie służby zdrowia (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Moi drodzy bracia i siostry (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T3 pl con (i) (N7 pl Adj)	Drodzy Kapłani i Osoby Zakonne (DEPożk: JPI: ż. e.)
T3 pl con (i) Pron T3 pl	Księża i moi bracia (S: ż. e.)
Adj (ecc) T3 pl con (i) Adj (civ) T3 pl	Wielebni księża i kochani bracia (S: ż. e.)
Part prae (w) N6 N6 T2pl con (i) T2 pl	Umiłowani w Chrystusie Panu Siostry i Bracia (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)
Adj superl prae (w) N6 T2 pl con(i) T2 pl	Najmilsi w Chrystusie Siostry i Bracia (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) Najmilsi w Chrystusie Bracia i Siostry (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) (N6 N6, N6 Pron)	Umiłowani Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie, Panu naszym (LEP cz. 2: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl	Umiłowani bracia i siostry prawosławni (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj) prae (w) N6	Umiłowani Bracia i Siostry obrządku grekokatolickiego w Polsce (LPPPG: ż. w.)
Adj (ecc) T2 pl con (i) Part T2 pl	Czcigodni Bracia i umiłowani Synowie

	(DEPożk: JXIII: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl N2 Adj	Siostry i Bracia życia konsekrowanego (S: ż. e.)
Adj (ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Czcigodni i drodzy bracia i siostry (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl prae (w) N6 T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)	Najmilsi w Chrystusie Siostry i Bracia obrządku grekokatolickiego (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) Adj T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)	Szanowni Świeccy Bracia i Siostry Polonii belgijskiej! (LPPPG cz. 2: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl Pron N2	Synowie i córki tej ziemi (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N2	Drodzy synowie i córki Kościoła (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy ojcowie i bracia (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) Drodzy bracia i ojcowie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl T3 pl	Drodzy bracia i ojcowie paulini (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T2 pl con (i) T2pl	Wszyscy ojcowie i bracia (HPKKW: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl con (i) T2pl T3 pl	Przewielebni Ojcowie i bracia kapłani (H: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl Adj N2	Synowie i córki Świętego Franciszka (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl Adj N2	Umiłowani synowie i córki całego świata (2) (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj superl T2 pl con (i) T2 pl Adj N2	Najdrożsi synowie i córki całego świata (2) (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj superl T2 pl con (i) T2 pl prae (z) Adj N2 Adj	Najmilsi synowie i córki z całego świata katolickiego (DEPożk: JPI: ż. e.)
Adj superl T2 pl con (i) T2 pl prae (na) Adj N6	Najdrożsi Synowie i Córki na całym świecie (4) (DEPożk: JPII: ż. e.)
Part prae (w) N6 T2 pl con (i) T2 pl	Ukochani w Panu Synowie i Córki (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part T2 pl con (i) (N7 pl Adj)	Umiłowani Synowie i Rodziny Zakonne (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Drogi Ojczyce Dyrektorze i kochana Rodzino Radia Maryja (Low: ż. e.)
Adj (civ) T1 T3 con (i) Adj N7 zb N2 (Adj)	Ojczyce Dyrektorze i cała Rodzino Radia Maryja (Low: ż. e.)
Adj (ecc) T2 pl T3 pl con (i) T3 pl	Czcigodni współbracia biskupi i arcybiskupi (DEPożk: PVI: ż. e.)
T3 pl con (i) T3 pl Adj N2 Adj	Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (ecc) T3 pl con (i) (T3 pl Adj)	Czcigodni Prowincjałowie i siostry prowincjalne (DEPożk: PVI: ż. e.)

• o strukturze zdania prostego
A) z centrum jednoelementowym jednostkowe

N7 sing Part Adv	Kobietą pracującą zawodowo (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) T3 Nom	Kochana Siostrze Edyto, dziś składająca wieczystą profesję (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 Part prae (z) Adj N5 N2	Przewielebny Ojczyce Prowincjale obecny z całym zarządkiem prowincji (K: ż. e.)
kolektywne	
Part prae (wśród) pron T2 pl	Żyjący wśród nas bracia (PdoOJPII: ż. w.)
Part subst Adv prae (na) (Pron Adj N6 prae (w) (Adj N6))	Zgromadzeni dzisiaj na tej porannej modlitwie w licheńskim sanktuarium (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl Part Adj N4 N2	Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów (LPPPG: ż. w.)
Part N7 pl Part prae (poza) N5	Umiłowani Rodacy żyjący poza krajem (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.)

Part T3pl Adj, Part Adv prae (w) (Adj N2)	Umiłowani kapłani polscy, zgromadzeni dziś w Jasnej Górze (PdoOJPII: ż. w.)
Pron N7 pl prae (w) Pron N6 Part	Wy, studenci w tym domu przebywający (DEPozk: PVI: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T2 pl T3, Part N4 N2	Przewielebni Bracia Kapłani, reprezentujący parafie Częstochowy (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl Adj N2, Part prae (w) N6 Pron N2	Przedstawiciele Skalnego Podhala, zrzeszeni w kole jego przyjaciół (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl, Part prae (w) Pron Adj N6	Drodzy przyjaciele, zgromadzeni w tym świętym miejscu (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl Part Adv prae (z) Adj N2	Drodzy Współbracia przybyli tutaj z całej Polski (H: ż. e.)
Adj superl T2 pl Part Adj prae (w) N6	Najdrożsi bracia, wyświęceni tutaj w Jerozolimie (H: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 pl Adj) N7 pl prae (w) Pron N4 Part prae (od) Adj N2 prae (z) Pron N5 Adj	Czcigodne Siostry zakonne Pasjonistki w jakiś sposób związane od dłuższego czasu z naszą wspólnotą warszawską (K: ż. e.)
T3 pl part N4 (N2 Ad con (jak również) Adj (civ), Adj superl N5 prae (w) N6	Siostry tworzące Wspólnotę Domu Prowincjalnego, jak również Drogie, najmłodsze powołaniem w Nowicjacie (LdoOK: ż. e.)
N7 Adj N2 – N2 (N2 N2 (Adj N2))	Ziemio błogosławionej Bolesławy Lamentfundatorki zgromadzenia sióstr Świętej Rodziny (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T3 pl – Part N4 Adj prae (wśród) N2	Drodzy Kapłani – pełniący posługę duszpasterską wśród Polonii (S: ż. e.)
N7 sing Adj, Part Adv prae (w) N6 Adj prae (przez) Pron N2 con (i) Pron N2 Adj prae (poprzez) Adv Adj N2 (Adj N2) con (oraz) prae (przez) Pron N2 (Adv Adj N2 Adj subst con (i) Adj (subst)	Kościół kielecki, obecny tutaj w bazylice katedralnej przez swego pasterza i jego biskupów pomocniczych, poprzez bardzo licznych przedstawicieli miejscowego prezbiterium oraz przez wielu reprezentantów blisko milionowej rzeszy wiernych i świeckich (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T1 pl N7 pl prae (z) N5 (Nom Cnom), N5 Adj N2 N2; prae (z) N5 (Nom Cnom) - N5 N2 (Adj N2) prae (w) N6 prae (na) N6 con (i) N5 (Nom Cnom), N5 N2 Adj	Drodzy Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczecińskim, wizytatorem polskiej prowincji zakonu; z księdzem Piotrem Walczakiem - proboszczem parafii Bożego Ciała w Krakowie na Kazimierzu i z księdzem Dariuszem Kaczyńskim, przeorem klasztoru krakowskiego (DdoOK: KM: ż. e.)
Part T2pl prae (w) (N2 N2 con (i) prae (w) Pron N6 prae (dla) Pron con (i) prae (dla) N2 – Adj N6)	Ukochane Siostry w Chrystusie Panu i w Jego darze dla nas i dla świata – kontemplacyjnym powołaniu! (DEPozk: KWP: ż. e.)
Pron, Part Adj, Part Adv prae (w) N6 (N2N2)	Wy, wybrani Boży, zgromadzeni dziś w kaplicy Matki życia (HPKKW: ż. w.)
N7 pl prae (z) N2 Adj, con (a także) N2 Adj, Adj, Adj, Adj, Adj con (i) N2 prae (w) N6	Pielgrzymi z archidiecezji krakowskiej, a także diecezji katowickiej, kieleckiej, sandomierskiej, radowskiej, przemyskiej i archidiecezji w Lubiczowie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T3 pl prae (na) N6 prae (z) N5 Part subst Pron N2	Czcigodni Księża na czele z Ojcem Przewodniczącym tej liturgii (DdoOK: NN2008: ż. e.)

B) z centrum dwuelementowym kolektywne

N7 pl con (i) N7 pl Part Adv prae (przez) N4 Adj	Robotnicy i rzemieślnicy reprezentowani tu przez organizacje cechowe (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Part T2pl con (i) T2 pl Part prae (na) Pron N6	Wszyscy umiłowani bracia i siostry obecni na tym spotkaniu (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl, Part Adv Pron N4	Bracia i siostry, nawiedzające często to miejsce (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl, Part prae (w) (Adj N6 con (i) N6 Adj)	Umiłowani Siostry i Bracia, zgromadzeni w kościelnych ruchach i kołach synodalnych! (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) prae (z) Pron (N5 Adj) Nom – Adj N5 prae (na) N6	Drogie Siostry Służki z naszą Siostrą Prowincjalną Bożeną – dzisiejszą Jubilatką na czele (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) Part prae (na) Pron N6 Adv prae (z) Adj N5 N2	Drogie Siostry Służebniczki obecne na tej uroczystości razem z tutejszą wspólnotą Sióstr (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 prae (z) N5 N5 con (i) N5 N2 (T2 prae (w) N6 Adj) con (oraz) N5 Adj prae (do) N2 (N2 Adj prae (w) Pron N6) N5 N5 Nom	Czcigodni Kapłani na czele z Księdzem Dziekanem i Pasterzem parafii NSPJ w Tomaszowie Lubelskim oraz Wikariuszem Biskupim do spraw życia zakonnego w naszej diecezji ks. oficjałem Ryszardem (H: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 Adj, N2 (Adj) con (i) N7 pl Adj	Drodzy Pielgrzymi archidiecezji łódzkiej, miasta Częstochowy i Pielgrzymi indywidualni (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) Part subst Pron prae (przez) N4	Drodzy Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Słuchający nas przez internet (DdoOK: NN2008: ż. e.)
T3 pl con (i) T3 pl Adj N2 Adj, Part prae (w) N6 N5 N2 con (i) N2 (Pron N2Adj)	Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich, zebrane w Rzymie celem zrewidowania i odnowienia swego życia zakonnego (DEPożk: PVI: ż. e.)

• o strukturze zdania złożonego

A) z centrum jednoelementowym kolektywne

Pron T2 pl (Part N2), Pron Verb	Wszystkie Dzieci umiłowanej Polski, którzy przybyliście (DEPożk: PVI: ż. e.)
Pron Adj subst, Pron Verb prae (w) Adv Adj N6 con (i) Adv Adv Part prae (na) Pron N4	Wy, wierni, których widzę w tak wielkiej liczbie i tak skwapliwie zgromadzonych na moje przybycie (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) N7 ¹ Pron Verb prae (w) (Pron N2)	Drogie dzieci, które przebywacie w tych instytucjach (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl prae (z) N2, Pron prae (w) Pron Adj N6 Verb prae (na) N6 Pron N2, prae (w) Adj N6	Rodacy z Ameryki, którzy w tym doniosłym momencie stanęliście na ziemi waszego pochodzenia, w starym kraju (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl, Pron Verb Pron N4 prae (przez) N4	Drodzy Słuchacze, którzy odbieracie ten głos przez internet (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl, Pron Adv Verb prae (do) N2	Sąsiedzi, którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, T1 pl Adj N2, Pron Verb N4 con (i) N4	Wam, Panowie ziemskiego państwa, którzy macie roztropność i odwagę (DEPożk: PVI: ż. e.)
Pron, Adj subst pl, Pron Verb prae (w) N6 Adj N4	Wy, młodzi, którzy nosicie w sercach wielkie aspiracje (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl Pron N2 (N2 Adj con (i) Adj N2), Pron Adv Verb N5	Uczniowie tej szkoły służby Bożej i szczerzej

	mądrości, którzy tu oddychacie pokojem (DEPożk: PVI: ż. e.)
(Adj subst Adj) Num (N2 Adj), Pron N1 Part Verb prae (po) Adj N6	Przełożeni generalni tyłu rodzin zakonnych, których członkowie rozsiani są po całym świecie (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl Adj N2, Pron Verb Adv prae (z) N5 prae (na) Pron Adj N4 con (i) Verb	Bracia świętego Kościoła, którzy przybyliście dzisiaj z nami na tę świętą górę i czujecie (DEPożk: PVI: ż. e.)
N7 sing Adv Part N5 Adj con (i) N5 Pron N2, Pron Adv Adj N2 Adv Verb prae (przy) N6 con (i) Pron N6 (rozległe zdaniowe)	Ziemio tak hojnie ubogacona tradycją chrześcijańską i wiarą twego ludu, który pomimo dziejowych burz zawsze niezmiennie trwał przy Chrystusie i jego Kościele (PdoOJPII: ż. w.)
(N7 pl N2N2) Pron, Pron Verb Pron Adj N5	Sługi Ojca Stworzyciela tych, których powierza waszym braterskim dłoniom (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 Adj N2, Pron Pron N4 Adv Adj con (i) Adj Verb N5 Pron N2, Pron Verb prae (na) N6 Pron N2 con (i) Adv N2 Pron N2	Synowie świętego Benedykta, którzy to słowo tak wzniosłe i słodkie zrobiliście godłem Waszych klasztorów, które piszcze na ścianach Waszych cel i wzdłuż korytarzy Waszych krużganków (DEPożk: PVI: ż. e.)
N7 sing Adj N2 (Adj), N2 con (i) N2 (N2 Adj), Part Adj N5 prae (do) Adj subst, Part con Part (i) N2 (N2 Adj) (rozległe)	Litwo błogosławionego arcybiskupa Yurgiusza Matulaitisa, założyciela i reformatora zgromadzeń zakonnych, ożywionego wielką miłością do Niepokalanej, niestrudzonego i nieustraszonego pasterza Kościoła Wileńskiego (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Adj N2 prae (z) N2 N2, N2 (N2 N2), Adv A Adv prae (z) (N5 N2), Pron Verb prae (na) N4 prae (w) (N6 N2 prae (na) N6), con (a) prae (po) Pron Adj – (po ludzku biorąc) N6 Verb prae (do) N2, Adv Adv prae (na) N4 Verb Pron Adj N1 (Adj) (rozległe zdaniowe)	Litwo św Kazimierza z dynastii Jagiellonów, świadka historii Litwy, tak bardzo związanego z historią Polski, który przyszedł na świat w zamku królewskim na Wawelu, a po swojej przedwczesnej – po ludzku biorąc – śmierci powrócił do Wilna, skąd kiedyś na Wawel przybył jego litewski pradziad Yagiełło-Yogaila (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl prae (z) N2 con (i) prae (ze) Pron N2 N2: prae (z) N2 Adj – N2, N2, N2, N2, N2, N2, N2; N2 con (i) N2 Adj; prae (ze) (N2 Adj) con (i) N2; prae (z) (N2 N2 Adj); prae (z) N2 con (i) N2 – Adv, Adv Pron (N1 Adj) Verb prae (do) Adj N2	Drodzy pielgrzymi z kraju i ze wszystkich części świata: z krajów europejskich – Italii, Szwajcarii, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Anglii i z krajów Skandynawskich; ze Stanów Zjednoczonych i Kanady; z krajów Ameryki Łacińskiej; z Azji i Australii – zewsząd, skąd was miłość Boża przyprowadziła do Wiecznego Miasta (DdoOK: NN2008: ż. e.)

**B) z centrum dwuelementowym:
kolektywne**

Pron T2pl con (i) T2 pl_ Pron Adv Verb prae (z) Pron con (i) Verb Pron prae (w) N6 con (i) N6	Wszyscy Bracia i Siostry, którzy dzisiaj jesteście z nami i towarzyszyacie nam w bólu i smutku (K: ż. e.)
N7 pl con (i) N7 pl, Pron Adv Mod Verb prae (do) (Pron N2) N2 Part (jako) N4 Adj N2	Dziewczynki i chłopcy, którzy poraz pierwszy macie przyjąć do waszych serc Pana Jezusa jako pokarm wiecznego zbawienia (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl, Pron – prae (za) N5 N2 (Adj) con (i) Num Pron- prae (z) (N2 Adj) Verb prae (do) (N2 Adj)	Wy, drodzy bracia i siostry, którzy za przykładem ojca Beyzyma i tyłu innych – z ziemi polskiej wyruszacie do krajów misyjnych (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl, Pron N5 Verb N1	Umiłowani Siostry i Bracia, których ojczyzną

II. Złożone jednostkowe

Adj (ecc) T1 T3 Nom – Pron Adj T2	Czcigodny Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie (H: ż. e.)
T3 konkur – T3 Adj	Kardynale – Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
T1 Nom – T3 N2 N2	Ojciec Andrzej – Prowincjale Księżę Jezuitów (K: ż. e.)
T1 Nom – T3 N2 (Adj)	Ojciec Jakubie – Regionale Regii Ural (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 - T3 (Adj N2 Adj)	Przewielebny Księżę Prałacie – Rektorze Polskiej Misji Katolickiej (LPPPG: ż. w.)
T1 T3 Nom – T3 konkur Pron Adj N2	Księżę Prałacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium (H: ż. e.)
Adj (ecc), Adj (civ) T3 Nom, Adj (civ) T2 prae (w) (Adj N6)	Czcigodny, drogi biskupie Ignacy, drogi bracie w apostołskim posługiwaniu (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 konkur Nom, T3 Adj	Księżę Arcybiskupie Henryku, Metropolito Gnieźnieński (Pw: ż. e.)
T4, T1 T3 Nom, T3 Adj	Ekscelencjo, Księżę Biskupie Andrzej, Ordynariuszu Toruński (Pw: ż. e.)
T4! Adj (ecc) T1 T3	Magnificencjo! Czcigodny Ojciec Rektorze (PdoOJPII: ż. w.) Magnificencjo! Czcigodny Księżę Rektorze (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T1 T3 N2 con (a zarazem) Part subst N2 (Part subst N2 Adj prae (w) N6)	Czcigodny Księżę Generale Chrystusowców a zarazem Przewodniczący Konferencji Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce (DdoOK: ż. e.)
Pron T4, Part T3 N2	Wasza Eminencjo, Umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T4, Adj superl (ecc) T1 T3	Wasza Eminencjo, Najdostojniejszy księżę Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T4, Adj (ecc) T1 T3	Wasza Ekscelencjo, Dostojny Księżę Biskupie (H: ż. e.)
T4, T1 T3	Ekscelencjo, Ojciec Generale (HPKKW: ż. w.)
T4, T1 T3 T3 konkur	Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie Generale (P: ż. e.)
T4, Adj superl T1 T3 T3 konkur	Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Metropolito (L: ż. e.) Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Nuncjuszu (L: ż. e.)
T4, Adj superl hist ² T1 T3 Nom	Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Zdzisławie (H: ż. e.) Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Grzegorz (H: ż. e.)
T4, Adj superl T1 T3 T3 konkur Nom	Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Biskupie Marianie (K: ż. e.)
T4, T3 Adj	Eminencjo, metropolito krakowski (DEPożk: L: ż. e.)
T4, Adj superl T1 T3	Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Kardynale (H: ż. e.)

Pron T4, T1 T3 T3 konkur	Jego Eksceleńco, Księżę Arcybiskupie Nuncjuszu (K: ż. e.)
--------------------------	---

kolektywne

T3 pl: Nom, Nom con (i) Nom	Biskupi: Józefie, Czesławie i Januszu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl: Nom, Nom, Nom con (i) Nom	Wielce dostojni Biskupi: Szymonie, Jeremiaszu, Adamie i Ablu (PdoOJPII: ż. w.)
T3 pl con (i) N7 pl, con (i) N7pl Adv Part	Księża i mnisi, i zakonnicy tutaj obecni (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj T3 pl, Adj subst, N7 pl con (i) N7 pl N2	Drodzy Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele Zakonu (P: ż. e.)
Adj (civ) Pron T2 pl con (i) T2 pl, T3 pl	Drodzy moi bracia i synowie, paulini (PdoOJPII: ż. w.)
Adj T2 pl T3 pl, Part prae (z) N2 Adj, con (a także) T1 pl T3 pl con (i) N7 pl Adj N2	Drodzy Bracia Kapłani, przybyli z archidiecezji łódzkiej, a także Księża Proboszczowie i Duszpasterze częstochowskich parafii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
(N7 pl N2N2Adj) – T3 pl	Słudzy Kościoła Ludu Bożego – Kapłani (HPKKW: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – N7 pl Part Adj N4 N2	Drodzy Siostry i Bracia – Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – N7 pl N2	Drodzy bracia i siostry – mieszkańcy Bielsko-Białej (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – Adj N7 pl	Drodzy bracia i siostry – drodzy rodacy (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl con (zarówno) N2 Adj, con (jak też) Part prae (wśród) Pron T2 pl	Synowie i córki zarówno Kościoła łacińskiego, jak też żyjący wśród nas bracia (PdoOJPII: ż. w.)
T4 pl, Adj superl (ecc) T1 pl T3 pl	Eksceleńco, najdostojniejsi Księża Biskupi (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 sing, N7 sing N2	Litwo, kraju Maryi (PdoOJPII: ż. w.)

Niżej przedstawiono przykłady złożonych konstrukcji adresatywnych, które zostały rozłożone na typy proste:

Eksceleńco, Ojczy Generale, Ojczy Przeorzy, Najmilsi Współbracia Paulini, Najmilsi Kapłani, i Wy, Drogie dzieci Boże! (HPKKW: ż. w.);

Najmilsi Konfratry: Ojczy Generale i Ojczy Przeorzy, jak również wszyscy Ojcowie i Bracia (HPKKW: ż. w.);

Najmilsze Dzieci Boże! Dzieci ochrzczonej Ojczyzny naszej, Dzieci Kościoła Chrystusowego, który zbliża się wielkimi krokami do swego Tysiąclecia! Przystąpcie do tej pracy! (HPKKW: ż. w.);

Wy – Dzieci Boże i Wy, Słudzy Kościoła i Ludu Bożego – Kapłani (HPKKW: ż. w.);

Opiekunowie i Obrońcy życia polskiego, Stróże zdrowia Narodu (HPKKW: ż. w.);

Czcigodni Bracia w biskupstwie, umiłowani Bracia i Siostry w Chrystusie! (LJPII: ż. w.);

Czcigodni Bracia, drodzy synowie i córki (LJPII: ż. w.);

Czcigodni Bracia, Drodzy Synowie i Córki Kościoła (LJPII: ż. w.);

Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Kardynale, Męczenniku stanu wojennego, Obrońco niestrudzony ludzi pracy, Wasza Ekscelencjo, Dostojny Księżę Biskupie, Odważny Duszpasterzu Krajowy ludzi pracy, Czcigodny Ojcie Generale wraz z całą Wspólnotą Paulińską, Czcigodni Bracia w kapłaństwie, Duszpasterze ludzi pracy, Kochane Siostry Zakonne, Szanowni Przedstawiciele Parlamentu, Szanowny Panie Piotrze Duda, Przewodniczący „Solidarności”, Drodzy Przywódcy Związkowi, Dostojne Poczty Sztandarowe, Rozproszeni po świecie widzowie Telewizji Trwam, Słuchacze Radia Maryja, Jasna Góra i Fiat, Ukochani Ludzie Pracy, Pielgrzymi z Kraju i zagranicy! (Homilia ks. bp. Antoniego Dydycza, kapucyna – biskupa ordynariusza diecezji drohiczyńskiej) wygłoszona w czasie XXX Pielgrzymki Ludzi Pracy na Jasną Górę dnia 18 IX 2012 r.).

Czcigodny Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie, Księżę Pralacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium, Ojcie Jakubie – Regionale Regii Ural, Drodzy Współbracia przybyli tutaj z całej Polski, kochane Siostry Służebnice Ducha Świętego, uczestnicy tej liturgii (Homilia o. Andrzeja Danilewicza, prowincjała Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego, wygłoszona 14 grudnia 2010 r.).

Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Metropolito, Wielki Kanclerzu Papieskiego Wydziału Teologicznego, Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Nuncjuszu, Eminencje i Ekscelencje, Magnificencjo Czcigodny Księżę Rektorze, Dostojny Senacie, Szanowni Goście (List gratulacyjny Przewodniczącego KEP z okazji nadania doktoratu honoris causa Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu abp. Celestino Migliore, Warszawa, dnia 29 czerwca 2015 r.).

4.3. Formalno-syntaktyczne typy wyekscerpowanych form adresatywnych (na materiale języka ukraińskiego)

I. Proste

1) proste nierozwinięte

A) z centrum jednoelementowym:

jednostkowe

T1	Владико (1) (K. wych. UPCKP: zb. arch.); (4) (ED: arch.: W.: ż. w.) Отче (ED: arch.: S.: ż. w.)
T1 Nom	Отець Миколай (K. wch. UPCKP: zb. arch.) Отче Михайле (ВН: а: К: ż. w.)

kolektywne

T2 pl	Браття (2) (ED: arch.: S.: ż. w.)
-------	-----------------------------------

N7 pl	Випускники (ED: arch.: S.: ź. w.) Студенти (ВН: а: К: ź. w.) Батьки (ВН: а: К: ź. w.)
N7 pl	Митрополити (2) (НТ: р.: А., ź. w.) Архієпископи (2) (НТ: р.: А., ź. w.) Єпископи (2) (НТ: р.: А., ź. w.)
N7 zb	Священство (НТ: р.: А., ź. w.) Монашество (2) (НТ: р.: А., ź. w.)

В) z centrum dwuelementowym kolektywne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl con T2 pl	Браття й сестри (2) (ED: arch.: S.: ź. w.) (PF: ź. w.) Браття і сестри (18) (PL UAPC: ź. w.)
N7 pl con (i) N7 pl	Батьки і гості (ВН: а: К: ź. w.)
N7 zb con (ra) N7 pl	Духовенство та студенти (К. wych. UPCKP: zb. arch.)

2) proste rozwinięte

- **o strukturze wyrażenia syntaktycznego:**

А) z centrum jednoelementowym jednostkowe

Adj T2	Улюблений брате (PF: ź. w.) Улюблений співбрате (PF: ź. w.)
Adj (civ) T3	Дорогий отче (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отець (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron N7	Наш архіпастирю (ED: arch.: S.: ź. w.)
Adj (ecc) T3	Всечесний протоієрей (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1	Святійший владико (6) (ED: arch.: S.: ź. w.); (К. wych. UPCKP: zb. arch.) Преосвященніший владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist ² (ecc) T1	Високопреосвященніший владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc) T1	Милостивий владико (ED: arch.: S.: ź. w.)
Adj superl hist (ecc) T1	Блаженніший Владико (ВН: а: К: ź. w.) Всечесний отче (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist (civ) T1	Вельмишановний владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4	Ваша Всесвятість Ваша Святосте (9) (ED: arch.: S.: ź. w.); (К. wych. UPCKP: zb. arch.); (PL UAPC: ź. w.) Ваше Блаженство (PL UAPC: ź. w.); (ВН: а: К: ź. w.) Ваше Високопреосвященство (16) (К. wych. UPCKP: zb. arch.); (ED: arch.: W.: ź. w.) Ваше Преосвященство (К. wych. UPCKP: zb. arch.) Ваша Високопреподобносте (К. wych. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє (К. wych. UPCKP: zb. arch.) Ваше Преподобіє (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc) T1 Nom	Преосвященний владико Степане (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj superl hist (ecc) T1 Nom	Блаженніший Владико Мефодію (PL UAPC:

	ż. w.)
Adj(ecc) T1 Nom (mod. ukr.) Adj superl hist (ecc) T1-3 Nom (mod. ukr.)	Всечесний отче Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесніший отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесніший отче Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc) T1 Nom (c.sl)	Всечесний отець Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесний отче Миколає (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj(civ)T1(N1 в ф-і N7) Nom (ecc. N1 в ф-і N7) Adj(civ)T1(N1 в ф-і N7) Nom (mod. ukr. N7) Adj(civ)T1(N1 в ф-і N7) om (mod. ukr. N1 в ф-і N7) Adj(civ)T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)	Шановний отець Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отець Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отець Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ) T1 T3	Вельмишановний владико ректоре (К. wuch. UPCKP: zb. arch.) Високодостойний владико ректоре (К. wuch. UPCKP: zb. arch.) Вельмишановний отче ректоре (К. wuch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ) T1 T3	Дорога пані добродійко (ВН: а: К: ż. w.)
Adj superl hist (civ) Pron T1	Високоповажний пане посол (ВЛН: k: К.: ż. w.)
Pron Adj T1	Наш мудрий владико (ЕД: arch.: S.: ż. w.)
Adj (civ) Pron T2	Дорогий наш брате (ВН: а: К: ż. w.)
Adj Pron N7	Милостивий наш архіпастирю (ЕД: arch.: S.: ż. w.) Мудрий наш керманичу (ЕД: arch.: S.: ż. w.)
Adj prae (w) N6 T2	Улюблений у Христі брате (PF: ż. w.)
Adj prae (w) N6 T2 Pron	улюблений у Христі брате наш (PF: ż. w.)
Adj (civ) T2 prae (y) N6 (N6 N6)	Шановний брате у Господі Ісусі Христі (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj(ecc) T1(N7) Nom(ecc.sl.N7) con(i) Pron+N1	Всечесний отче Миколаю і Ваша паства (К. wch. UPCKP: zb. arch.)

kolektywne

Pron T4 pl	Ваші Преосвященства (ЕД: arch.: S.: ż. w.); (PF: ż.w.) Ваші Високопреосвященства (PF: ż. w.)
N7 pl N2	Гості столиці (PF: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Достойні гості (ВЛН: k: К.: ż. w.) Дорогі гості (ВН: а: К: ż. w.) Шановні батьки (К. wuch. UPCKP: zb. arch.) Дорогі батьки (ВН: а: К: ż. w.) Дорогі друзі (3) (PF: ż. w.); (ВН: а: К: ż. w.) Дорогі випускники (ЕД: arch.: S.: ż. w.) Шановні викладачі (3) (ЕД: arch.: S.: ż. w.) (PF: ż. w.) Дорогі студенти (2) (ВН: а: К: ż. w.) Дорогі аспіранти (ЕД: arch.: S.: ż. w.) Дорогі кияни (PF: ż. w.)

Adj N7 pl	Високі гості (BH: a: K: ź. w.)
Pron N7	Наші співвітчизники (PF: ź. w.)
Adj (ecc.) N7 pl	Боголюбиві пресвітери (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) N7 bibl pl	Боголюбиві пастирі (PF: ź. w.) Боголюбиві пастирі (PF: ź. w.)
Adj N7 zb	Чесне духовенство (HT: p.: A., ź. w.) Всечесне духовенство (3) (PL UAPC: ź. w.) Чесне чернецтво (PF: ź. w.) Боголюбиве чернецтво (3) (PL UAPC: ź. w.)
Adj hist (ecc) T1-3pl	Всечесні отці (4) (ED: arch.: S.: ź. w.); (HT: p.: A., ź. w.); (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) T1-3pl	Чесні отці (PL UAPC: ź. w.) Улюблені отці (PF: ź. w.)
Adj (civ) T1-3pl	Дорогі отці (3) (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.) Шановні отці (PL UAPC: ź. w.)
Adj hist superl (ecc) T1-3pl	Всесвітліші отці (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj hist (ecc) T1-3pl	Преосвященні владика (8) (ED: arch.: S.: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.) (BLH: k: K: ź. w.) (BH: a: K: ź. w.)
Adj (ecc) T1-3 pl	Високопреподобні отці (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj (civ) T1pl-T6 pl	Дорогі отці – гості (BLH: k.: K.: ź. w.)
N7 pl prae (za) N5	Українці за кордоном (PF: ź. w.)
Adj (civ) N7 zb	Високодостойне зібрання (PL UAPC: ź. w.)
Adj subst Pron	Рідні мої (PL UAPC: ź. w.)
Adj subst (civ) prae (y) N6	Дорогі у Христі (3) (BLH: k: K.: ź. w.); (BH: a: K: ź. w.)
Part subst (ecc.) prae (y) N6	Возлюблені у Христі (HT: p.: A., ź. w.)
Part subst (ecc) prae (y) N6 Adj	Возлюблені у Христі Воскреслім (PL UAPC: ź. w.)
Pron Adj subst prae (y) N6	Мої любі у Христі (PL UAPC: ź. w.)
Adj N7 (pl) N2	Дорогі учасники Собору (PF: ź. w.)
Pron Adj N7	Наші дорогі співвітчизники (PF: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl	Шановні мої львів'яни (BLH: k: K.: ź. w.)
Part N7 ² pl prae (y) N6	Улюблені діти у Господі (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) prae (b) N6 N7 bibl pl	Улюблені в Господі архіпастирі (PF: ź. w.)
N7 pl Adj N2	Вихованці духовної семінарії (PF: ź. w.)
N7 pl Adj N2 con (ra) Adj N2	Представники державної адміністрації та дипломатичного корпусу (BLH: k: K.: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl (Adj con (i) Adj) N2	Достойні представники обласної і міської влади (BLH: k: K.: ź. w.)
Adj Pron N3 N7 pl	Любі моему серцю буковинці (PL UAPC: ź. w.)
Adj N7 ² (csł.) pl N2 Adj	Вірні чада Церкви Христової (PL UAPC: ź. w.)
Adj N7 ² (csł.) pl Adj Adj N2	Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви (PL UAPC: ź. w.)
Adj N72 (csł.) pl (Adj Adj N2 (Adj N2))	Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви Хмельницької єпархії (PL UAPC: ź. w.)
Adj N72(csł.) pl Part Pron Adj Adj N2 N2	Вірні чада увірені мені Львівсько-Самбірської єпархії УАПЦ (PL UAPC: ź. w.)
Pron N72 (csł.) pl Part N3 Adj-Adj N2 N2	Всі чада увірені мені Львівсько-Самбірської Єпархії УАПЦ (PL UAPC: ź. w.)
Pron N7 pl Part Adj N2 (Adj Adj N2)	Всі члени Освяченого Помісного Собору Руської Православної Церкви (PF: ź. w.)

B) z centrum dwuelementowym jednostkowe

Adj (civ) T1-3 Nom con (ra) T1-3 Nom	Дорогий отче Іване та отче Ігоре (BH: a: K: ź. w.)
--------------------------------------	--

Adj (civ) T2 pl con T2 pl	Дорогі браття і сестри (192) (ED: arch.: S.: ź. w.); (ED: arch.: K.: ź. w.) (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.) (BH: a: K: ź. w.) Дорогі брати і сестри (17) (PL UAPC: ź. w.); (K. wych. UPCKP: zb. arch.) (BH: a: K: ź. w.) Улюблені браття і сестри (PF: ź. w.)
Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl	Преподобні брати і сестри (BLH: k: K.: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl con (ra) N7 pl	Шановні студенти і вихованці (PF: ź. w.) Дорогі студенти та гості (ED: arch.: S.: ź. w.) Дорогі викладачі та студенти (BH: a: K: ź. w.)
Adj (civ) T3 pl con (ra) N7 pl	Глибокоповажні професори та викладачі (PF: ź. w.)
Adj (ecc) T2 pl con T2 pl	Преподобні сестри і брати (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj (ecc.) N7 pl con (i) N7 pl Adj N7 pl con (i) N7 pl	Чесні ченці та черниці (PF: ź. w.) Побожні ченці та черниці (PF: ź. w.)
Pron T4 pl con (i) T4 pl	Ваші Високопреосвященства і Преосвященства (PL UAPC: ź. w.)
Adj Adj T2 pl con (i) T2 pl	Благочестиві Православні брати і сестри (PL UAPC: ź. w.)
Adj (civ) T1 pl con (i) T1 pl prae (vo) N6	Дорогі брати і сестри у Христі (K. wych. UPCKP: zb. arch.)
Part (ecc) prae (vo) N6 T2 pl con (i) T2 pl Part (ecc) prae (y) N6 T2 pl con (i) T2 pl	Возлюблені во Христі браття і сестри (PL UAPC: ź. w.) Возлюблені у Христі браття і сестри (PL UAPC: ź. w.) Возлюблені у Христі брати і сестри (4) (HT: p.: A., ź. w.)
Adj (civ) prae (w) N6 T2 pl con T2 pl	Дорогі у Христі браття і сестри (ED: arch.: S.: ź. w.) Дорогі в Христі брати і сестри (BLH: k: K.: ź. w.)

• **o strukturze zdania prostego**

Adj (civ) Part Adj N5 N7zb (Part (N2 Nom Cnom))	Дорога оповита глибоким смутком родино спочилого отця Михайла Пецюха (BH: a: K: ź. w.)
---	--

• **strukturze zdania złożonego kolektywne**

Pron N7, con (що) Adv prae (za) N2	Наші земляки, що проживають за рубежем (PF: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl, Pron verb prae (z) T2 (Pron N2 prae (в) N6) con (i) Pron N2	Дорогі миряни, які прибули з екзархатів нашої церкви в Україні та інших церков (BLH: k: K.: ź. w.)

**III. Złożone:
jednostkowe**

Pron T4, Adj (ecc.) T1 (N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче (K. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколаю (K. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1(N7) Nom (ecc. sl. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, дорогий отче Миколай (K. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)	Ваше Високопреподобіє, дорогий отче Миколо (K. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколо (K. wch. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє, всечесний отче

Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7 variant) Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N1 w f-ji N7)	Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє, всечесний отче Миколає (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (mod. ukr. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N1 w f-ji N7) Nom (ecc. sl. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє, Всечесний отець Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7)+Nom (ecc sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7), T3(N1в ф-ї N7) Nom (ecc sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7) prae (з) N5	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче, протоіерей Миколаю Щербань з родиною (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1(N7) T3(N1 w f-ji N7) Nom (ecc. sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоіерей Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1(N7) T3 (N1 в ф-ї N7) (Nom (ecc. sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоіерей Миколаю Щербань (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7) prae (з) T1(N5) T1(N5) con(ta) N5 Adj N5 N2 con (ta) N2	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань з пані-добродійкою та Богом довіреним колективом викладачів та студентів (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1 (N7)	Ваше Високопреосвященство, Вельмишановний владико (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1-3	Ваше Блаженство, Блаженніший Владико (PL UAPC: ź. w.)
Pron T4, Adj(ecc) T1-3 Nom	Ваше Блаженство, Блаженніший Владико Мефодію (PL UAPC: ź. w.)
Pron T4, Adj (ecc hist ²) N7 con(i) T1-3	Ваше Блаженство, Всемиловивий архипастир і отець (PL UAPC: ź. w.)

kolektywne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1-3 pl – N7 pl N2	Преосвященні владыки – учасники конференції (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) T1 pl – N7 pl Adj N2 (Adj Adj N2))	Преосвященні владыки – учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів (PL UAPC: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl, con (зокрема) N7 pl	Дорогі студенти, зокрема першокурсники (ВН: а: К: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl, con (зокрема) Adj (civ) N7 pl	Дорогі студенти, зокрема дорогі першокурсники (ВН: а: К: ź. w.)
Adj (ecc) T1 pl – N7 pl Adj N2 (Adj adj N2) prae (za) N5 N2))	Преосвященні владыки – учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів за межами України (PL UAPC: ź. w.)

Niżej też przedstawiono przykłady złożonych konstrukcji adresatywnych, które zostały rozłożone na typy proste:

Всечесні пастирі, чесне дяконство, чернецтво, дорогі браття і сестри (ED: arch.: P: ź. w.);

Всечесні отці, шановні викладачі, дорогі випускники (ED: arch.: S.: ź. w.);
Шановні викладачі, дорогі студенти та гості (ED: arch.: S.: ź. w.);
Ваша Святосте, наш архіпастирю і отче (ED: arch.: S.: ź. w.);
Ваша Святосте, милостивий наш архіпастирю і отче (ED: arch.: S.: ź. w.);
Ваша Святосте, мудрий наш керманичу і милостивий владико (ED: arch.: S.: ź. w.);
Ваша Святосте, преосвященні владики, учасники та гості конференції „На шляху до автокефалії Української Православної Церкви”(ED: arch.: S.: ź. w.);
Ваші преосвященства, богомудрі архипастирі й всечесні отці (PF: ź. w.);
Преосвященний єпископе Савво, улюблений у Христі брате наш і співслужителю;
Преосвященний єпископе Варлааме, улюблений у Христі брате (PF: ź. w.);
Преосвященний єпископе Антонію, улюблений брате і співслужителю (PF: ź. w.);
Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесне чернецтво, улюблені браття і сестри; преосвященні архипастирі, всечесні отці, боголюбиві браття і сестри (PF: ź. w.);
Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри, а також наші земляки-українці, що проживають за рубежем (PF: ź. w.);
Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, дорогі браття і сестри, а також наші співвітчизники українці за кордоном (PF: ź. w.);
Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри, наші дорогі співвітчизники (PF: ź. w.);
Дорогі й улюблені преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, дорогі браття і сестри (PF: ź. w.);
Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри та наші земляки-українці, які проживають за межами нашої країни (PF: ź. w.);
Улюблені в Господі архипастирі, пастирі, побожні ченці та черниці, дорогі браття і сестри та наші співвітчизники-українці за кордонами нашої країни (PF: ź. w.);
Всечесні отці, глибоко поважні професори та викладачі, шановні студенти і вихованці (PF: ź. w.);
Ваші високопреосвященства і преосвященства, улюблені отці, браття і сестри (PF: ź. w.);
Дорогі браття і сестри, учасники Всесвітнього парламенту народів за мир, дорогі друзі (PF: ź. w.);

Дорогі друзі, учасники Української республіканської конференції прихильників миру (PF: ź.w.);

Ваші Святості і блаженства, Ваші преосвященства, дорогі наші гості, улюблені отці, браття і сестри (PF: ź. w.);

Улюблені архіпастирі, пастирі та всі члени Освяченого Помісного Собору Руської Православної Церкви (PF: ź. w.);

Ваші преосвященства, члени Священного Синоду (PF: ź. w.);

Ваші високопреосвященства, Ваші преосвященства, дорогі учасники Собору (PF: ź. w.);

Вельмиповажні народні депутати, представники дипломатичних представництв, дорогі кияни і гості столиці (PF: ź. w.).

4.4. Wyniki ankiet

I. Ankiety polskie

W celu badawczym było sporządzono dwa typy ankiet, pierwsza z których miała uwzględniać 3 kierunki komunikacji religijnej: głównie **duchowni – duchowni**, ale też **wierni – duchowni** i **wierni – wierni**, druga zaś – kierunki **wierni – duchowni** oraz **duchowni – wierni**.

• Ankieta 1 FA ze względu na miejsce w układzie hierarchicznym w Kościele Katolickim

1) Jak zwracają się bezpośrednio do siebie księża o równych stopniach święceń?

a) diakon do diakona: *księżę diakonie – 8, po imieniu – 15, bracie – 6, diakonie – 5, księżę – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 10, na ty – 1;*

b) prezbiter do prezbitera: *proszę księdza – 7, po imieniu – 12, księżę – 3, księżę + imię – 1, bracie – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 13, ojcze – 1; księżę prezbiterze – 2, prezbiterze – 1;*

c) biskup do biskupa: *wasza ekscelencjo – 3, ekscelencjo – 7, eminencjo – 4, wasza eminencjo – 1, księżę biskupie – 18, po imieniu – 7, brak odpowiedzi (nie wiem) – 7, na ty – 1.*

2) Jak zwracają się bezpośrednio do siebie księża o różnych stopniach święceń?

a) diakon do kapłana: *księżę – 17, proszę księdza – 12, ojcze – 1, po imieniu – 1; brak odpowiedzi (nie wiem) – 15;*

diakon do wikariusza: *księżę wikary – 4, księżę wikariuszu – 6, księżę – 6, proszę księdza – 6, proszę księdza wikariusza – 1, po imieniu – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 13, księżę prefekcie, wikariuszu – 1; bracie – 1; na ty – 1;*

diakon do proboszcza: *księżę proboszczu – 28, proszę księdza proboszcza – 2, proboszczu – 1, wielebny – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 10, proszę księdza – 1, księżę – 1;*

diakon do dziekana: *księżę dziekanie – 21, proszę księdza dziekana – 1, proszę księdza – 3, proszę księdza profesora – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 12, przewielebny – 1, księżę – 2; dziekanie – 2;*

kanonika: *księżę kanoniku – 22, kanoniku – 1, proszę księdza kanonika – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 14, księżę – 1, proszę księdza – 2;*

prałata: *księżę prałacie – 27, prałacie – 1, proszę księdza prałata – 1, proszę księdza – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 14;*

infulata (protonotariusza apostolskiego): *księżę infulacie – 9, proszę księdza infulata – 1, księżę – 1, proszę księdza – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 28, wasza ekscelencjo – 2;*

biskupa: *księżę biskupie – 19, proszę księdza biskupa – 1, biskupie – 2, Wasza ekscelencjo – 3, Ekscelencjo – 6, Eminencjo – 3, Jego Eminencjo – 1, jego magnificencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 13;*

biskupa polowego: *księżę biskupie – 6, księżę biskupie polowy – 2, Ekscelencjo – 2, Eminencjo – 1, Wasza ekscelencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 25, biskupie – 1, Wasza eminencjo – 1;*

biskupa pomocniczego (wikariusza generalnego, biskupiego, sądowego): *Jego Ekscelencjo – 3, eminencjo – 1, księżę biskupie – 14, księżę biskupie pomocniczy – 1, proszę księdza – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 20, księżę – 1, Wasza ekscelencjo – 2,*

biskupa diecezjalnego (ordynariusza): *księżę biskupie – 13, księżę biskupie ordynariuszu – 3, jego eminencjo – 1, jego ekscelencjo – 1, ekscelencjo – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 19, Wasza ekscelencjo – 2;*

metropolity: *wasza eminencjo – 1, eminencjo – 2, księżę metropolito – 3, metropolito – 1, księżę biskupie – 1, księżę kardynale – 1, kardynale – 1, jego eminencjo – 1, jego ekscelencjo – 1, ekscelencjo – 3, eminencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 24, Wasza eminencjo – 2;*

arcybiskupa: *Wasza Eminencjo – 3, Eminencjo – 3, jego ekscelencjo – 1, księżę arcybiskupie – 8, księżę biskupie – 2, arcybiskupie – 3, Ekscelencjo – 4, Jego Magnificencjo arcybiskupie, brak odpowiedzi (nie wiem) – 18, Magnificencjo – 1;*

prymasa: *Eminencjo* – 3, *księżę prymasie* – 12, *prymasie* – 3, *proszę księdza prymasa* – 2, *Ekscelencjo* – 5, *jego ekscelencjo* – 1, *ksiądz prymas* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 11;

kardynała: *Wasza Eminencjo* – 7, *Eminencjo* – 3, *księżę kardynale* – 10, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 12, *księżę metropolito* 1, *kardynale* – 2, *Jego Ekscelencjo* – 1, *jego magnificencjo* – 1, *kardynale* – 2, *Ekscelencjo* – 1, *eminencjo*, *księżę kardynale* – 3;

Papieża: *Ojciec Święty* – 14, *Ojciec* – 1, *Wasza Świętobliwość* – 10, *Jego Świętobliwość* – 4, *zastępco św. Pawła* – 1, *Wasza Ekscelencjo* – 1, *Ekscelencjo* – 7, *nie wiem* – 8, *czcigodny ojciec Święty* – 1.

b) kapłan do:

diakona: *proszę księdza* – 2, *księżę diakonie* – 7, *diakonie* – 1 *po imieniu* – 4, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 27, *księżę* – 2;

kanonika: *księżę kanoniku* – 16, *proszę księdza kanonika* – 1, *proszę księdza* – 2, *po imieniu* – 1, *kanoniku* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 18, *księżę* – 2, *bracie* – 1;

prałata: *księżę prałacie* – 21, *proszę księdza prałata* – 1, *ksiądz prałat* – 1, *prałacie* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 17, *ojciec* – 1, *księżę* – 1, *proszę księdza* – 1;

infulata (protonotariusza apostolskiego): *księżę infulacie* – 11, *proszę księdza infulata* – 1, *ksiądz infulat* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 26; *Wasza ekscelencjo* – 2, *proszę księdza* – 1;

biskupa: *biskupie* – 2, *księżę biskupie* – 21, *proszę księdza biskupa* – 1, *Ekscelencjo* – 4, *Eminencjo* – 1, *Jego Eminencja* – 1, *pasterzu* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 12, *Wasza ekscelencjo* – 1;

biskupa polowego: *Ekscelencjo* – 3, *księżę biskupie* – 15, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 21, *Wasza ekscelencjo* – 1;

biskupa pomocniczego (wikariusza generalnego lub biskupiego): *Ekscelencjo* – 2, *księżę biskupie* – 17, *księżę biskupie pomocniczy* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 19, *Wasza ekscelencjo* – 1;

biskupa diecezjalnego: *Ekscelencjo* – 3, *Jego eminencjo* – 1, *księżę biskupie* – 16, *eminencjo*, *biskupie* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 21, *Wasza ekscelencjo* – 1;

metropolity: *księżę metropolito* – 5, *księżę kardynale* – 1, *eminencjo* – 2, *kardynale* – 1, *księżę biskupie* – 4, *Ekscelencjo* – 3, *Wasza Eminencjo* – 2, *Wasza Ekscelencjo* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 24;

arcybiskupa: *księżę arcybiskupie* – 11, *księżę biskupie* – 1, *arcybiskupie* – 2, *Ekscelencjo* – 5, *Wasza Ekscelencjo* – 3, *Wasza eminencjo* – 3, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 21;

prymasa: *proszę księdza prymasa – 1, księżę prymasie – 10, prymasie – 2, eminencjo – 1, ekscelencjo – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 19, ekscelencjo – 1, ekscelencjo, prymasie – 1, Wasza Eminencjo – 3, ekscelencjo – 2, księżę prymasie – 1;*

kardynała: *księżę kardynale – 13, kardynale – 1, Jego Ekscelencjo – 1, Wasza Eminencjo – 3, Eminencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 21, Wasza Magnificencjo – 1, ekscelencjo – 1;*

papieża: *Ojciec Święty – 15, Wasza Świątobliwość – 9, Jego Świątobliwości – 1, Jego Świątobliwość – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 11, Jego eminencjo – 1, Ekscelencjo – 5.*

c) biskup do:

diakona: *księżę diakonie – 10, bracie – 1, proszę księdza – 3, diakonie – 3, po imieniu – 4, brak odpowiedzi (nie wiem) – 20, księżę – 1;*

kapłana: *proszę księdza – 4, bracie – 1, księżę + imię – 3, po imieniu – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 24, kapłanie – 1, księżę – 5;*

wikariusza: *księżę wikary – 1, księżę wikariuszu – 4, proszę księdza – 5, księżę + imię – 2, księżę – 3, po imieniu – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 21, wikariuszu – 1, księżę – 1;*

proboszcza: *księżę proboszczu – 18, proszę księdza – 2, księżę + imię – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 17, proboszczu – 1, szanowny księżę proboszczu – 1;*

dziekana: *księżę dziekanie – 14, eminencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 23, dziekanie – 2, szanowny księżę dziekanie – 1;*

kanonika: *księżę kanoniku – 15, kanoniku – 2, brak odpowiedzi (nie wiem) – 24, szanowny księżę kanoniku – 1;*

prałata: *księżę prałacie – 16, prałacie – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 21, szanowny księżę prałacie – 2;*

infulata (protonotariusza apostolskiego): *księżę infulacie – 9, infulacie – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 30, Wasza ekscelencjo – 1;*

kardynała: *księżę kardynale – 16, eminencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 19, wasza magnificencjo – 1, ekscelencjo – 1, Wasza Eminencjo – 2;*

papieża: *Ojciec Święty – 14, Wasza Świątobliwość – 2, Wasza Świątobliwość – 9, Jego Świątobliwość – 1, Jego eminencjo – 1, brak odpowiedzi (nie wiem) – 10, Ekscelencjo – 7.*

3) Jak zwracają się bezpośrednio do siebie wierni w parafii?

Po imieniu – 10, przez Pan / Pani / Państwo – 12, po nazwisku – 2, po pseudonimie – 1, proszę Pana / Pani – 2, bracie, siostrze – 4, bracia i siostry – 2, parafianie – 1, nie zwracają się w ogóle – 1, brak odpowiedzi – 8;

4) Jak zwracają się bezpośrednio do siebie wierni podczas pielgrzymki?

a) osoby znające się: *po imieniu* – 19, *przez Pan / Pani / Państwo* – 6, *Bracie, siostrę* – 11, *po pseudonimie* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 9;

b) osoby nieznające się: *przez Pan / Pani / Państwo* – 7, *proszę Pana / Pani* – 2, *Bracie, siostrę* – 12, *Drodzy bracia i siostry* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 17.

5) Jak zwracają się bezpośrednio do siebie członkowie wspólnot zakonnych? (proszę zaznaczyć rodzaj wspólnoty)

a) wspólnoty męskie: *bracie* – 11, *bracie + imię* – 5, *mój współbracie* – 1, *po imieniu* – 5, *ojcze* – 4, *ojcze + imię* – 1, *ojcze + tytuł (ojcze przeorze, ojcze profesorze, ojcze doktorze, ojcze prefekcie)* – 4, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 18, *bracia zakonni* – 1, *kapłani* – 1;

b) wspólnoty żeńskie: *siostrę + imię* – 7, *proszę siostry* – 3, *siostrę* 11, *po imieniu* – 5, *droga siostrę* – 1, *moja współsiostrę* – 1, *matko + imię* – 1, *matko generalna* – 1; *matko przełożona* – 1, *siostrę przełożona* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 17, *zakonnice* – 1.

6) Jak zwracają się bezpośrednio osoby zakonne do swoich przełożonych? (proszę zaznaczyć rodzaj wspólnoty):

a) wspólnoty męskie: *ojcze* – 4, *ojcze przeorze* – 2, *ojcze gwardianie* – 1, *ojcze prefekcie* – 2, *ojcze prałacie* – 1, *ojcze profesorze* – 1, *ojcze prowincjale* – 2, *ojcze seniorze* – 1, *ojcze apelitorze* – 1, *ojcze przełożony* – 3, *bracie* – 2, *bracie przełożony* – 2, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 18, *preor* – 1, *ojcze + funkcja* – 1, *księżę przeorze* – 1, *proszę ojca* – 1;

b) wspólnoty żeńskie: *siostrę* – 4, *siostrę + imię* – 1, *siostrę przełożona* – 7, *matko* – 4, *matko przełożona* – 6, *matko generalna* – 1, *wielebna siostrę* – 1, *nie wiem* – 10, *siostrę przeorko* – 1, *proszę matki* – 1.

7) Jak przełożeni zwracają się bezpośrednio do członków wspólnot zakonnych? (proszę zaznaczyć rodzaj wspólnoty):

a) wspólnoty męskie: *bracie + imię* – 4, *bracie* – 14, *proszę brata* – 1, *współbracie* – 1, *po imieniu* – 3, *ojcze* – 3, *ojcze + imię* – 1, *brak odpowiedzi* – 20, *bracia* – 1;

b) wspólnoty żeńskie: *siostrę* – 15, *siostrę + imię* – 3, *współsiostrę* – 1, *siostry* – 1, *po imieniu* – 2, *matko + imię* – 1, *brak odpowiedzi (nie wiem)* – 21; *drogie siostry* – 1.

Liczba ankiet: 40.

• Ankieta 2. Studenci teologii

1) jak zwracają się bezpośrednio do siebie studenci teologii?

a) osoby świeckie do osób świeckich: *po imieniu* – 7, *brak odpowiedzi* – 1;

b) osoby świeckie do osób posiadających stopnie święcenia *księżę* – 2, *proszę siostry* – 2, *proszę księdza* – 4;

c) osoby posiadające stopnie święcenia do osób świeckich *panie / pani – 2, proszę pana / pani – 2, po imieniu – 4;*

d) osoby posiadające stopni święcenia do siebie *po imieniu – 5, proszę księdza – 2, brak odpowiedzi – 1.*

2) jak zwracają się bezpośrednio studenci teologii do tych wykładowców, władz lub administracji uczelni, które są osobami duchownymi?

do doktora: *księżę doktorze – 8;*

do profesora: *księżę profesorze – 8;*

do dziekana: *księżę dziekanie – 8;*

do rektora: *księżę rektorze – 8.*

3) jak zwracają się bezpośrednio wykładowcy-duchowni do studentów?

a) indywidualnie:

doktor do studenta / studentki: *Proszę Pana / Pani – 4, Po imieniu – 3, Pan / Pani – 1;*

profesor do studenta / studentki: *Proszę Pana / Pani – 5, Po imieniu – 2, Pan / Pani – 1;*

dziekan do studenta / studentki: *Proszę Pana / Pani – 6, Pan / Pani – 2;*

rektor do studenta / studentki: *Proszę Pana / Pani – 6, Pan / Pani – 2.*

b) do grupy studentów:

doktor do grupy: *Proszę Państwa – 5, Drodzy Państwo – 3;*

profesor do grupy: *Proszę Państwa – 6, Drodzy Państwo – 2;*

dziekan do grupy: *Proszę Państwa – 6, Drodzy Państwo – 2;*

rektor do grupy: *Proszę Państwa – 6, Drodzy Państwo – 2.*

Liczba ankiet: 8

• Analiza udzielonych odpowiedzi

Nie wszyscy respondenci udzielili odpowiedzi na wszystkie pytania, dlatego też mamy rozbieżności liczbowe w przeliczeniu wyników. Sporo też było ankiet z odpowiedziami *nie wiem* niemal do każdego pytania, co sygnalizuje przede wszystkim o braku kompetencji komunikacyjnej,

Poza dość częstym brakiem doświadczenia empirycznego respondentów, napotykamy się również na brak rozeznania tytułatury duchowieństwa katolickiego, co wyraża się w użyciu zarówno istniejących w podsystemie adresatywnych, lecz błędnie przyporządkowanych form, jak też i form adresatywnych zupełnie błędnych (nienależących do zasobu adresatywnego w komunikacji religijnej), wykreowanych przez samego respondenta z chęcią odpowiedzi wskutek braku kompetencji komunikacyjnej.

Analizując odpowiedzi respondentów, od razu widać, że przytoczone przykłady stosowania FA różnią się w zależności od relacji (diakon do kapłana, biskupa), (kapłan do diakona, biskupa), (biskup do diakona, kapłana). Zdaniem niektórych respondentów w warunkach niesymetryczności ról komunikatywnych duchownych (wyższy do niższego) lub pod warunkiem istnienia dłuższej historii znajomości adresanta i adresata, gdzie wiążą ich relacje osobiste (przyjacielskie lub koleżeńskie), nie wyłącznie hierarchiczne subordynacyjne kościelne, pojawia się poufałość, która wyraża się w mówieniu sobie po imieniu lub w stosowaniu tytułu profesjonalnego bez poprzedzającego standardowego.

Wszystkie błędy popełnione przez respondentów udałoby się zaliczyć do kilku typów:

A) błędy wynikające z mylenia nazwy tytułu duchownego z nazwą pełnionej przez niego funkcji, w wyniku czego dochodzi do kontaminacji nazw tytułów i nazw profesjonalnych niebędących tytułaturą (odwołujących się do pełnionych przez duchownego funkcji w Kościele), np. błędna forma *księżę prezbiterze* zamiast uniwersalnej *proszę księdza*.

Także napotykamy na użycie tytułów profesjonalnych bez poprzedzającego tytułu potencjalnie standardowego w pierwszej części konstrukcji adresatywnych, typu *proboszczu; wikary; kanoniku; prałacie*;

B) błędy wynikające z mylenia funkcji nazywania i zwracania się (wykorzystanie form adresowych zamiast adresatywnych), np. użycie błędnej formy *Jego Eksceleńco* zamiast *Wasza Eksceleńco* (generalnie błąd tego typu wynika z chęci podniesienia godności adresata. Adresant, wykorzystując formę z zaimkiem *Jego* myśli, że ów zaimek zawiera większą dawkę grzeczności i wyraża większy dystans;

C) błędy wynikające z braku rozeznania tytułatury zgodnie z pełnioną funkcją: tytuły istniejące w uzusie podsystemu adresatywnego kościelnego, lecz błędnie przyporządkowane, np. *Wasza Eminencjo* do arcybiskupa zamiast kardynała; *Eksceleńco* czy *Magnificencjo* do kardynała;

D) formy typowo błędne wykreowane przez respondenta (nieistniejące w uzusie): np. *siostrze przeorko* do przełożonej zakonu żeńskiego zamiast *matko przeoryszo*;

E) formy błędne wynikające z nieprawidłowego rozumienia krzyżowania się porządków hierarchicznych (sakramentalnego, honorowego, urzędowego) w instytucji kościelnej, np. *Eksceleńco* do Papieża (Papież jest biskupem Rzymu, ale do niego należy zwracać się *Wasza Świątobliwość*, nie *Eksceleńco* jak do innych zwykłych biskupów i arcybiskupów, ponieważ jest zwierzchnikiem Kościoła).

II. Ankiety ukraińskie

W celu badawczym było sporządzono trzy typy ankiet, z których pierwsze dwa współodnoszą się z ich polskimi wersjami, lecz nie są identyczne ze względu na specyfikę cerkiewnego układu instytucjonalnego. Trzeci typ natomiast dodatkowo uwzględnia aspekty komunikacji międzykonfesyjnej między wiernymi w siłę sytuacji religijnej, która się złożyła na Ukrainie.

• Анкета 1. Звертання до священства

1) як звертаються одне одного духівники рівного ступеня священства?

а) дякон до дякона: *отець дякон – 8, отче дяконе – 5, Ваше Преподобіє – 4, отець – 1, отець + ім'я – 3, преподобний 1, прошу отця – 1;*

б) ієрей до ієрея: *отець 10, отче 7, Ваше Преподобіє – 5, преподобний отче – 1, отець+ ім'я – 1, по імені – 1, на ти – 1, на ви – 1;*

в) архиерей до архиерея *Ваше преосвященство – 4, Ваше преподобіє – 1, святосте – 1, Ваше Високопреподобіє – 1, Ваше Високопреосвященство – 2, Владико – 8, Владика – 1, Владико + ім'я – 1.*

2) як усно звертаються одне до одного духівники різних ступенів священства?

а) дякон до:

• протодякона (архідиякона): *отець дякон – 8, отче дяконе – 3, отче-дякон – 1, отець дякон + ім'я – 1, Ваше Преподобіє – 1, отче – 2, отче+ ім'я – 2, отець – 1, отче потодяконе – 1, отець протодякон + ім'я – 1, прошу отця + ім'я – 1;*

• ієрея (ієромонаха): *отець – 10, отче – 4, Ваше Преподобіє – 2, Ваше Високопреподобіє – 3, всечесний отче – 1, Прошу отця – 1, отець + ім'я – 1;*

• протоієрея (ігумена): *отець – 9, отче – 4, Ваше Преподобіє – 2, Ваше Преподобносте – 1, немає відп. – 1, Ваше Високопреподобіє – 1, Високопреосвященний отче – 1, прошу отця – 1;*

• митрофорного протоієрея: *отець – 5, отче – 5, Ваше Високопреосвященство – 1, Ваше Високопреподобіє – 5, Високопреподобний отче – 1, Ваше Преподобіє – 1, отець+ ім'я – 1, прошу отця – 1;*

• архімандрита: *отець – 5, отець + ім'я – 2, отче – 4, владико – 1, отче архимандрите – 7, Ваше Високопреподобіє – 3, високопреподобний отче – 1, прошу отця – 1, Ваше Преподобіє – 1, Високопреосвященний отче – 1;*

- єпископа: *владико – 8, Ваше Високопреосвященство – 8, Ваша Преосвященносте – 1,*

- архієпископа: *владико – 4, Ваше Преосвященство – 1, Ваше Високопреосвященство – 7, Високопреосвященство – 2, владико – 2, нема відп – 2;*

- митрополита: *владико – 4, Ваше Високопреосвященство – 8, владико – 2, Високопреосвященний – 2;*

- митрополита (голови церкви): *Ваше Блаженство – 9, блаженіший – 2, владико – 3, Ваше високопреосвященство – 1, Блаженство – 1;*

- Патріарха: *Ваша Святосте – 13, Святійший – 2, Святіший – 1, Святіший владико – 1, Ваше Святійшетсво – 1.*

б) ієрей до:

- диякона: *отець диякон – 6, отче дияконе – 6, отче диякон + ім'я – 1, прошу отця – 1;*

- протодиякона (архідиякона): *отець диякон – 4, отче дияконе – 6, Ваше Преподобіє – 1, отець – 1, прошу отця – 1, отче прото / архідияконе – 1, отче дияконе+ ім'я – 1;*

- протоієрея (ієромонаха): *отець – 5, отче – 7, Ваше Преподобіє – 3, Преподобіє – 1, Ваша Преподобносте – 1, прошу отця – 1, отче + ім'я – 1;*

- протоієрея (ігумена): *отець – 4, отче – 4, прошу отця – 1, отче+ ім'я – 1, Ваше Преподобіє – 2, отець ігумен – 1, Преподобний – 2;*

- митрофорного протоієрея: *отець – 4, отче – 3, Ваше Високопреподобіє – 5, Високопреподобний – 1, прошу отця – 1, отче + ім'я – 1;*

- архімандрита: *отець – 4, отче – 4, Ваше Високопреподобіє – 4, отче архимандрите – 3, прошу отця – 1, Високопреподобний – 1, Ваше Преподобіє – 1;*

- єпископа: *владико – 6, Ваше Високопреосвященство – 7, Ваше Преосвященство – 1, Преосвященний – 1, Преосвященнійший – 1;*

- архієпископа: *владико – 6, Ваша Святість – 1, Ваше Високопреосвященство – 9, Високопервосвященний – 1;*

- митрополита: *владико – 5, Ваша Святість – 1, Ваше Високопреосвященство – 7, Високосвященний – 1;*

- митрополита (глави церкви): *Владико – 3, блаженіший – 1, Ваше Блаженство – 7, Ваше Високопреосвященство – 1, Блаженнійший – 1, Владико блаженний – 1, без відп. – 1;*

- Патріарха: *Ваша Святосте – 10, святійший – 2, Владико – 1, Святіший – 2, Ваше Святійшество;*

в) єпископ до:

- протодиякона (архидиякона): *отець дякон – 7, отче дяконе – 5, отче – 3, прошу отця – 1;*
- ієрея (ієромонаха): *отець – 6, отче – 6, Ваше Преподобіє – 2, отче дяконе – 1, отче + ім'я – 1, прошу отця – 1;*
- протоієрея (ієромонаха): *отець – 5, отче – 5, Ваше Високопреподобіє – 2, отче + ім'я – 2 Прощу отця – 1;*
- протоієрея (ігумена): *отець – 5, отче – 6, Ваше Високопреподобіє – 2, отчець + ім'я – 1, прошу отця – 1;*
- митрофорного протоієрея: *отець – 5, отче – 6, Ваше преподобіє – 3, Ваше Високопреподобіє – 1, отчець + ім'я – 1, прошу отця – 1;*
- архимандрита: *отець – 5, отче – 4, Владико – 1, отче архимандрите – 1, Ваше Високопреподобіє – 1, Ваше Високопреосвященство – 2, отче архимандрите – 2, Високопреподобний отче – 1, отчець + ім'я – 1, прошу отця – 1;*
- єпископа: *владико – 9, владико + ім'я – 1, Ваша Святосте – 1, Ваше Преосвященство – 2;*
- архієпископа: *владико – 7, Ваша Святосте – 1, Ваше Високопреосвященство – 9, Високопреосвященнійший владико – 1, владико + ім'я – 1;*
- митрополита: *владико – 7, Ваше Преосвященство – 1, Ваше Високопреосвященство – 1,*
- митрополита (глави церкви): *владико – 6, владико + ім'я – 1, Ваше Високопреосвященство – 5, блаженійший – 1, Ваше блаженство – 7, Блаженний Владико – 1;*
- Патріарха: *Ваша Святосте – 11, святійший – 1, Владико – 1, Святіший – 1, Ваше Святійшество – 1.*

3) як звертатись до духівників різних ступенів священства згідно з церковним протоколом?

- до дякона: *Ваше Преподобіє – 4, отчець – 1, Ваше Преподобіє – 1, отчець-дякон – 6, отче дяконе – 4, отче дякон – 1, Ваше Преподобіє – 2;*

- до протодіякона (архідіякона): *Ваше Преподобіє – 4, отець – 1, отче – 1, пане отче – 1, отець дякон – 2, отче дяконе – 3; отче дякон – 1 Ваше Преподобіє – 1 отець – протодіякон – 1;*

- до ієрея (ієромонаха): *Ваше Преподобіє – 4, отець – 5, отче – 4, Ваше Преподобіє – 6 Всечесний отче – 1, Всечесний отче + ім'я – 1, Всечесний – 1;*

- до протоієрея (ігумена): *ваше високе преподобіє – 2, ваше високопреподобіє – 12, Ваше Преподобіє – 2, Ваше Високопреподобіє – 4, отець – 5, отче – 3, отче протоієрею – 1, Преподобний отче – 1;*

- до митрофорного протоієрея: *ваше високе преподобіє – 1, ваше високопреподобіє – 1, Ваше Преподобіє – 1, Ваше Високопреподобіє – 7, отець – 2, отче – 1, Високопреподобний отче – 2;*

- до архімандрита: *ваше високопреподобіє – 2, Владико – 1, Ваше Високопреподобіє – 3, отець – 2, отче – 1, Преподобний отче – 1, Високопреподобний отче – 2, Ваше Високопреподобіє – 4;*

- до єпископа: *Ваше Преосвященство – 10, Ваша Святосте – 1;*

- до архієпископа: *ваше високопреосвященство – 3, Ваша Святосте – 1, Ваше Високопреосвященство – 2, Владико Передсвятиї – 1;*

- до митрополита: *Ваше Преосвященство – 1, Ваше Високопреосвященство – 10, Владико – 1, блаженний – 1;*

- до митрополита (глави церкви): *Ваше Високопреосвященство – 7, Ваше Блаженство – 7, Ваша Святість – 1, Ваша Благосте – 1, Блаженний – 1, Владико – 1;*

- до Патріарха: *Ваша Святосте – 4, Ваша Святість – 1, Ваше Священство – 1, Ваша Святосте – 6, Ваше Святійшество – 1, Святійший – 1;*

- до Вселенського Патріарха: *Ваша Всесвятосте – 12, Владико – 1, Ваша Святосте – 1, Ваше Священство – 1.*

4) як звертаються одне до одного монахи?

а) в чоловічих монастирях: *брате – 11, отець-ігумен – 1, отче – 2, отець – 1, в залежності від сану, чи висвячені, чи ні – 1, брате – 2, панотче – 1, брате+ ім'я – 1;*

б) в жіночих монастирях: *сестро – 12, матушка – 1, сестро + ім'я – 1.*

5) як монахи звертаються до настоятеля монастиря?

отець настоятель – 13, отець-ігумен – 3, настоятель – 2, отче настоятелю – 1, отець намісник – 1.

б) як монахині звертаються до настоятельки монастиря?

матінко настоятелько – 2, матінко – 1, сестро – 1, матенька настоятелька – 1, матенько настоятелько – 1, матушко настоятельнице – 1, матушко – 2, ігуменя – 2.

7) Як звертаються одне до одного парафіяни в церкві?

брате і сестро – 8, брат – 1, сестра – 1, брати і сестри – 1, браття і сестри – 1, брате + ім'я і сестро + ім'я – 2, без відп. – 1.

Кількість анкет: 20

• **Анкета 2. Студенти теології**

1) як безпосередньо звертаються одне до одного студенти теології?

а) студенти-миряни до мирських: *брат – 1, братіє – 1, братія і сестри – 1, браття і сестри – 1, браття – 1, брате – 4, сестро – 4, по імені – 6, ти – 1;*

б) невисвячені студенти до студентів, що вже належать до священства: *отець – 11, отче – 4, брат – 1, отець + ім'я – 1;*

в) висвячені студенти до ще не висвячених та мирських: *брат – 1, брате – 9, брат – 2, сестра – 1, братія і сестри – 1, браття – 1, сестро – 4, по імені – 3, ти – 1;*

г) висвячені студенти одне до одного: *отець – 11, отче – 7, братіє – 1, ти – 1.*

2) як безпосередньо звертаються студенти теології до світських викладачів та адміністрації навчального закладу:

- до кандидата наук: *ППБ – 17, доцент – 1, без відп. – 1;*
- до доктора наук: *ППБ – 17, професор – 1, без відп. – 1;*
- до декана: *ППБ – 16, професор – 1, шановний + ППБ – 1, без відп. – 1;*
- до ректора: *ППБ – 16, професор – 1, Високоповажний ППБ – 1, без відп. – 1.*

2) як безпосередньо звертаються студенти богословського відділення до викладачів та адміністрації навчального закладу, які належать до священства?

• до кандидата наук: *отець – 9, отче – 3, отець + ім'я (в церковнослов'янському варіанті) – 1, укр. – 1;*

• до доктора наук: *отець – 8, отче – 3, отець + ім'я (в церковнослов'янському варіанті – 1, укр. – 1) отець (залежить від ступеня священства) – 1;*

• до декана: *отець – 9, отче – 6, ППБ – 1, отець (залежить від ступеня священства) – 1;*

до ректора: *отець – 8, отче – 3, ППБ – 1, отець (залежить від ступеня священства) – 1.*

3) як безпосередньо звертаються викладачі-священики до студентів?

а) індивідуально

- до одного студента: *брат* – 4, *по імені* – 4, *брате* – 5;
- до однієї студентки: *сестро* – 5, *сестра* – 1, *по імені* – 4.

б) до групи студентів

- до чоловічого колективу: *браття* – 10, *братія* – 1, *брати* – 1;
- до мішаного колективу *браття* – 1, *сестро* – 1, *братіє і сестри* – 1, *браття і сестри* – 9, *брати і сестри* – 2.

Кількість анкет: 20

• **Анкета 3. Особливості міжконфесійної релігійної комунікації**

1) як звертаєтесь до священнослужителя своєї релігійної конфесії?

а) у храмі: *отче* – 7, *отець* – 8, *отець+ ім'я* – 1, *всечесний отче* – 1, *пане отче* – 1;

б) поза храмом: *отче* – 7, *отець* – 7, *пане отче* – 1, *отець+ ім'я* – 1, *без відп* – 4.

2) як би Ви звернулись до священнослужителя, який представляє іншу релігійну конфесію?

а) православного священика Української Православної Церкви Київського Патріархату: *отче* – 4, *отець* – 10, *пан отець* – 1, *прошу отця* – 1, *без відп.* – 4;

б) православного священика Української Православної Церкви Московського Патріархату: *отче* – 6, *отець* – 9, *батьюшка* – 1, *прошу батьюшку* – 1, *ніп* – 1, *без відп.* – 2;

в) православного священика Української Автокефальної Церкви: *отче* – 6, *отець* – 9, *без відп.* – 2;

г) греко-католицького священика УГКЦ: *отче* – 3, *прошу отця* – 2, *отець* – 5, *ксьондз* – 1, *лях-уніат* – 1, *без відп.* – 2;

д) католицького священика УКЦ: *отче* – 7, *отець* – 8, *прошу отця* – 1, *без відп.* – 1.

3) як би Ви звернулись до дружини священнослужителя?

а) православного священика УЦ Київського Патріархату: *паніматко* – 1, *пані матко* – 1, *їмсте* – 1, *матушко* – 5, *матушка* – 4, *матушко+ ім'я* – 2, *пані їмость* – 1, *їмость+ ім'я* – 3, *попадя* – 1, *матушка+ ім'я* – 1;

б) православного священика УЦ Московського Патріархату: *матушко* – 8, *матко* – 1, *матушка* – 7, *матушко+ ім'я* – 1, *їмость+ ім'я* – 1, *без відп* – 2;

в) православного священика Української Автокефальної Церкви: *паніматко* – 1, *їмсте* – 1, *матко* – 1, *матушко* – 6, *матушка* – 4, *матушко+ ім'я* – 1, *пані їмость* – 1, *їмость* – 1, *без відп.* – 3;

г) греко-католицького священика: *паніматко* – 1, *імоште* – 1, *пані їмость* – 2, *матушка* – 3, *матушко* – 3, *їмость* – 4, *єгомисть* – 2, *імость* – 1, *без відп.* – 3.

Кількість анкет: 20

- **Analiza udzielonych odpowiedzi**

Wszystkie błędy popełnione przez respondentów udało się zaliczyć do kilku typów:

A) mylenie obcojęzycznych formantów z ukraińskimi w określeniach atrybutywnych oraz w dwuczłonowych konstrukcjach tytułury symbolicznej, np. grec. przedrostek *preo* respondenci zastępują bliskimi brzmieniowo wariantami ukr. *перво-*, *перед-*: *Первосвященний (владико)*; *Високопервосвященний владико*; *Передсвященний владико*; w *c.sł.* *przyrostek uє-* z ukrainizowanymi formami z przyrostkiem *-ість*: *Ваша Преподобносте zamiast Преподобіє*;

B) stylistycznie niepoprawne użycie tytułury symbolicznej bez poprzedzającego zaimka dzierżawczego *Ваше*: *Преподобіє*; *Преосвященство*;

C) wariantowość w pisowni greckiego przedrostka *archi* (*архи-* – typowo na kształt grecki; *архи-* wariant fonetycznie zukrainizowany: *отче архимандрите* i *отче архимандрите*;

D) powszechna konkurencja w stosowaniu mianownikowych oraz wołaczowych form w stosunku do Patriarchy, a także wariantowość w wykorzystaniu właściwego formanta przy ich tworzeniu: *Ваше Святійшество / Ваша Святість*; *Ваша Святість* i *Ваша Святосте*; *Ваша Всесвятість* i *Ваша Всесвятосте*. Wszystkie formy z przyrostkiem *-uє* funkcjonują odpowiednio w postaci mianownikowej, wówczas, gdy formy z ukr. formanem *-ість* używane są zarówno w postaci wołaczowej, jak też mianownikowej.

Rozdział V

Pragmatyczne ujęcie form adresatywnych w czterech typach relacji komunikacyjnych: wierni – duchowni, duchowni – wierni, duchowni – duchowni, wierni – wierni

5.1. Strukturalno-semantyczna analiza form adresatywnych w polskim dyskursie religijnym

Głównym kryterium wyboru tekstów, które okazałyby się przydatne do wyodrębniania kontekstów pragmatycznych pod kątem obecności w nich badanych jednostek językowych, jest pojawienie się w nich adresata. Przy tym ważnym też jest precyzowanie samego typu odbiorcy, a mianowicie: ma być to adresat realny, który jest uczestnikiem komunikacji religijnej. Obszarem badań uczyniono dialogiczne gatunki dyskursu religijnego: kazania, homilie, przemówienia, słowa orędzia oraz listy pasterskie. Modlitwę oraz spowiedź osobistą (nie w konfesjonale) jako gatunki quasi-dialogiczne pominięto, bowiem adresat w tych typach wypowiedzi jest irrealny (por. Tapacjuk 2012; Wojtak 2004). Otwiera to proponowaną perspektywę spojrzenia na wykorzystany repertuar środków językowych w obrębie następujących kierunków komunikacji religijnej: **wierni – duchowni, duchowni – wierni, duchowni – duchowni** oraz **wierni – wierni**.

Opisując formy i zwroty adresatywne funkcjonujące w wybranych tekstach reprezentujących polski dyskurs religijny, analizie poddana zostanie najpierw specyfika planu wyrażenia jednostek językowych, czyli adresatywne typy strukturalne.

W schemacie strukturalnym rozróżniamy **centrum adresatywne** i **elementy peryferyjne** fakultatywne (lewostronne (prepozycyjne), prawostronne (postpozycyjne i obustronne). Centrum adresatywnym nazywamy *element wołaczowy*, który występuje jako wyraz nadrzędny w wyrażeniu syntaktycznym oraz jako podmiot w zdaniach adresatywnych o różnej strukturze. Właśnie centrum stanowi minimum do tworzenia się konstrukcji adresatywnej. Reszta komponentów to człony peryferyjne, które są elementami rozwijającymi. W planie treści rozwinięcia zawierają dodatkową ocenę adresata, uzupełniają brak informacji, precyzują samą nazwę odbiorcy.

Ze względu na liczbę i charakter występujących komponentów wypełniających konkretny adresatywny schemat strukturalny, możemy wyodrębnić schematy **proste** i **złożone**. Schematy proste ilustrują specyfikę strukturalną konstrukcji adresatywnych z jednym centrum, a schematy złożone – konstrukcje z dwoma i więcej centrami.

W obrębie prostych rozróżniamy schematy **proste elementarne** (wyrażenia syntaktyczne z jednym centrum adresatywnym bez rozwinięć, np. *Bracia; Pielgrzymi; Katolicy;*) i **proste rozwinięte** (najczęściej wyrażenia syntaktyczne z jednym centrum adresatywnym o różnych typach elementów rozwijających, np. *Drodzy moje dzieci, Najmilsi bracia w Chrystusie, Synowie św benedykta, Czcigodne Siostry Misjonarki*). Generalnie schematy proste zawierają od jednego do sześciu członów, ale są też proste schematy o rozległej strukturze wyrażenia syntaktycznego, np. *Drodzy Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczeciń, wizytatorem polskiej prowincji zakonu i stosunkowo rzadziej – o strukturze zdaniowej, np. Drogie dzieci, które przebywacie w tych instytucjach; Wierni, których widzę w tak wielkiej liczbie i tak skwapliwie zgromadzonych na moje przybycie.*

Schematy złożone zawierają dwa i więcej centrów adresatywnych. Wśród nich też wyodrębniamy schematy złożone nierozwinięte i z różnymi typami elementów rozwijających. To są w zasadzie różnego typu kombinacje dwóch poprzednich typów schematów prostych, np. *Ekscelencjo, Księża Biskupie; Przewielebny Ojciec Kazimierzu, Barnabito; Wasza Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księża Arcybiskupie Metropolito; Przewielebni Księża Proboszczowie, Duszpasterze parafii Częstochowskich*. Dlatego też należy odróżniać je od schematów **prostych z centrum kolektywnym** (jedno-, dwuelementowych) typu *Bracia Słowacy i Czesi, Drodzy bracia i siostry*. Złożone schematy mogą być rozłożone na proste.

Charakteryzując odbiorcę w nazwanych wyżej gatunkach dialogicznych, można wyodrębnić formy i zwroty adresatywne wykorzystane w stosunku do adresata **indywidualnego i kolektywnego**.

Adresat indywidualny determinuje formy i zwroty jednostkowe z jednoelementowym centrum w liczbie pojedynczej (np. *Bracie; Siostrze*), jednostkowe z dwuelementowym centrum w liczbie pojedynczej (np. *Bracie i Siostrze*); adresat kolektywny – formy i zwroty adresatywne **kolektywne** z centrum jednoelementowym w liczbie mnogiej (np., *Przyjaciele; Biskupi*), centrum jednoelementowym wyrażonym rzeczownikiem zbiorowym (np. *Młodzież, Rodzino, Duchowieństwo*) oraz dwuelementowym centrum kolektywnym (np. *księża i bracia, synowie i córki*).

Mówiąc o adresacie kolektywnym, należałoby rozróżnić formy wykorzystane wobec adresata zbiorowego abstrakcyjnego oraz wobec określonej grupy adresatów zespolonych.

Adresat zbiorowy abstrakcyjny determinuje użycie leksemów, jeśli nie uniwersalnych, to o semantyce zbliżającej się do nich. Przede wszystkim mam na myśli formy adresatywne wspólnotowe, które w ramach jednej wspólnoty mogą funkcjonować jako potencjalnie uniwersalne. Mówiąc inaczej, są to formy odpowiednie do wszystkich i

jednocześnie odnoszące się do każdego. Jak najbardziej nadaje się do tego tytułatura rodzinna w znaczeniu przenośnym, użycie której, ze względu na tradycję biblijną, przeważa w tekstach religijnych. Np. zwrot adresatywny *Bracia i siostry* podczas pielgrzymki, w przemówieniach okolicznościowych, w czasie wygłoszenia homilii może być użyty wobec wiernych i duchownych naraz i nie uwzględnia ani funkcji, ani zasług względem Kościoła. W listach do wiernych wyżej wspomniany zwrot też nie stratyfikuje adresatów, jeśli tylko w nagłówku listu nie będzie zaznaczone, do jakiej konkretnej grupy wiernych ów jest adresowany. Także do tej grupy zaliczamy formy apostroficzne typu *Drodzy moi, Najmilsi, Wszyscy*.

Zwracanie się do określonej grupy adresatów przewiduje wykorzystanie leksemów stratyfikujących odbiorcę kolektywnego, np. *Nauczyciele, Wychowawcy, Studenci*. Formy te, najczęściej używane w przemówieniach okolicznościowych, świadczą przede wszystkim o dobrym rozeznaniu składu wiernych ze strony duchownych wygłaszających. W obrębie tej grupy są też wyrazy wymagające drugiego elementu jako określenia czy precyzowania pojęcia, np. *Ludzie pracy, Uczestnicy liturgii, Członkowie stowarzyszeń, Pracownicy nauki*. Zwrot *Bracia i siostry zakonne*, który m.in. odniesiemy do grupy wyrazów łączliwych, zaliczamy też do grupy leksemów stratyfikujących (ze względu na to, że jest to zwrot do konkretnej grupy adresatów, a mianowicie do osób konsekrowanych, które zostały wyodrębnione spośród całej wspólnoty kościelnej), na co właśnie wskazuje określenie w postpozycji. Trzeci typ wyrazów w tej grupie to są apostrofy jednoczłonowe o typie synekdochy: *Polsko, Warszawo, Ukraino, Europo*; dwuczłonowe typu *Ziemio ojczysta, Uniwersytecie Jagielloński*, które poza główną charakterystyką – semantyką zbiorowości – też precyzują odbiorcę ze względu na przynależność do szerszej grupy.

Wszystkie konstrukcje adresatywne ze względu na centrum można podzielić na **nominalne** (np. *dzieci, księża*), gdzie główny element wyrażony jest rzeczownikiem, oraz **atrybutywne**, gdzie główny element może być wyrażony substancyzowanymi przymiotnikiem, imiesłowem przymiotnikowym lub zaimkiem (*Drodzy, Umiłowani, Wszyscy*). Ostatnie (atrybutywne), jak wynika z opracowanego materiału językowego, mają stosunek wyłącznie do adresata kolektywnego. Zaświadcza to niekiedy asymetryczność w użyciu utrwalonych i dość utartych form, np. **Adj subst pl** *Drodzy*, **Part subst pl** *Umiłowani*, ale nie *Drogi, Umiłowany*. Użycie w liczbie pojedynczej wymaga członu nominalnego, np. *Drogi księżu, Umiłowany synu* itp.

Przymiotniki mogą tworzyć stopnie cech adresata (użyte w superlatiw *Najmilsi, Najdrożsi*) lub wyrażać miarę jakości niestopniowaną: (utworzone przy pomocy przedrostka

prze *Przewielebny*, zasobów słowotwórczych w celu zwiększania koncentracji cechy *Ostumilsi*, *Wielce czcigodny* itp.

Rozwinięciami mogą być określenia atrybutywne znajdujące się w prepozycji (np. *Drodzy przyjaciele*, *Umiłowani bracia i siostry*) lub w postpozycji odnośnie tekstu (np. *Bracia drodzy*). Też możliwy jest wariant występowania określeń prepozycyjnych i znajdujących się w postpozycji naraz, np. *Najmilsze dzieci moje*, *Umiłowani bracia i siostry prawosławni*.

Poza tym opisu wymaga repertuar wchodzących w konstrukcję adresatywną określeń atrybutywnych. Pierwsza grupa wyrazów to określenia spetryfikowane, które są adresatywami wyrażającymi cechy adresata, a zatem oceniające (w obrębie materiału to są wyłącznie oceny pozytywne odbiorcy), tradycyjne i przewidywalne. Określenia te mogą być wyrażone przymiotnikiem lub imiesłowem przymiotnikowym. To jest następujący szereg form adresatywnych, **utartych** w tradycji katolickiej polskojęzycznej: wobec osób duchownych – *Wielebny*, *Przewielebny*, *Najprzewielebniejszy*, *Dostojny*, *Najdostojniejszy*, czasem *Czcigodny*; wobec osób konsekrowanych: *Czcigodny*, *Najczcigodniejszy*, *Wielebny*, *Przewielebny*. Nazwane określenia w składzie schematu strukturalnego w przyjętych na początku symbolach odpowiednio zaznaczamy jako *ecc*, bowiem te określenia atrybutywne wchodzi w skład tytulatury kościelnej. Są też przykłady użycia w stosunku do duchownych określeń typowo zarezerwowanych wobec świeckich: *Szanowni*, *Wielce Szanowni*, *Drodzy*. Te są zaznaczone w przyjętych symbolach jako *civ*.

Wobec wiernych najczęściej są używane *Umiłowani*, *Ukochani*, *Najmilsi*, *Drodzy*, *Najdrożsi*, *Kochani*. O ile te pierwsze trzy zarezerwowane dla wiernych w odpowiedniej sytuacji komunikacyjnej są tradycyjne, to *Drodzy*, *Kochani* często są postrzegane przez starszych osób duchownych jako **świeckie**, wkraczające stosunkowo niedawno w repertuar środków języka religijnego. Dlatego zaznaczam je odpowiednio *ecc* i *civ*, chociaż, jeżeli chodzi o zwracania się do wiernych, to sami wierni odbierają je raczej jako uniwersalne. Są też przykłady użycia określenia *Czcigodni* wobec wiernych. Na pierwszy rzut oka, wykorzystanie tego atrybutywu w stosunku do wiernych świeckich jest mylące, ponieważ zarezerwowane wobec osób konsekrowanych, lecz, jeżeli taka forma atrybutywna będzie wykorzystana wobec wiernych wchodzących do Instytutów Świeckich, właściwie też objętych posoborowym ujęciem różnych typów i przejawów konsekracji, okaże się też właściwą jako gloryfikacyjna (podkreślająca zasługi przed Kościołem).

Krótko podsumowując, warianty konstrukcji adresatywnych zawierające wyrazy z omówionej wyżej grupy wyrazowej tworzą się wyłącznie w ramach zmiany pozycji szeregu

ich członów oraz wzajemnej ich wymiany, np. *Wielebny księżę, Przewielebny księżę, Naimilsi bracia, Bracia najdrożsi*.

Druga grupa wyrazów to są określenia adresata uzupełniające lub uszczególniające brak informacji o nim (status, miejsce pochodzenia, przynależność do konkretnej grupy, rola itp.). Np. *Szanowni **świeccy** bracia i siostry, Młodzieży **oazowa**, Drodzy **młodzi** przyjaciele, Wielebni duszpasterze **polonijni**, Mniszki **dominikańskie***.

Czasami wyrazy atrybutywne, zwłaszcza te, które ulokowane w postpozycji konstrukcji adresatywnej, stanowią kolokacje, np. *Bracia i siostry zakonne, Rodziny zakonne, Dziewice i wdowy konsekrowane* itp. Znaczenie formy adresatywnej w tym przypadku wynika nie z poszczególnych elementów wchodzących w skład formuły adresatywnej, lecz z całości.

- **Relacja: duchowni – wierni**

Większość form adresatywnych wyrażona jest rzeczownikiem lub substytutem rzeczownikowym (przymiotnikiem, imiesłowem przymiotnikowym, zaimkiem) w liczbie mnogiej. Nieliczne przykłady w liczbie pojedynczej semantycznie skierowane są też do adresata kolektywnego, np. *Bracie; Siostrze* (LPPPG: ż. w.); *Kobieto* (LJPII: ż. w.); *Uniwersytecie* (PdoOJPII: ż. w.); *Polsko* (PdoOJPII: ż. w.); *Europo* (LJPII: ż. w.).

Wśród wykorzystanych form adresatywnych znajdujemy następujące konstrukcje z głównym elementem nominalnym (wyrażonym rzeczownikiem):

I. Konstrukcje proste

1) konstrukcje wyłącznie nominalne (bez elementów rozwijających)

A) z centrum jednoelementowym wyrażonym w liczbie pojedynczej: **N7 sing** *Kobieto* (LJPII: ż. w.); wyrażonym w liczbie mnogiej: **T2 pl** *Bracia* (2) (LPPPG: ż. w.), (LEP: ż. w.); *Siostry* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl** *Rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż.w.);(LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Katolicy* (LEP: ż. w.); *Profesorowie* (PdoOJPII: ż. w.); *Wychowawcy* (PdoOJPII: ż. w.); *Politycy* (PdoOJPII: ż. w.); *Pielęgniarki* (PdoOJPII: ż. w.); *Lekarze* (HPKKW: ż. w.); *Seminarzyści* (H: ż. e.); *Wykładowcy* (S: ż. e.); *Rodzice* (LEP: ż. w.); *Studenci* (PdoOJPII: ż. w.); *Pielgrzymi* (PdoOJPII: ż. w.); *Harcerze* (LPPPG cz. 2: ż. w.);

B) z centrum dwuelementowym (kolektywnym) wyrażonym w liczbie pojedynczej: **T2 sing con (i) T2 sing** *Bracie i Siostrze* (3) (LPPPG cz. 2: ż.w.); (LPPPG: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.) (użyty wobec adresata kolektywnego); wyrażonym w liczbie mnogiej: **T2 pl con (i) T2 pl** *Bracia i siostry* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG, cz 2, ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.); *Siostry i bracia* (PdoOJPII: ż. w.), (LPPPG: ż. w.); (LPPPG, cz 2, ż.

w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7 pl con (i) N7 pl** *Dziewczęta i chłopcy* (PdoOJPII: ż. w.); *Harcerki i Harcerze* (PdoOJPII: ż. w.); *Matki i Ojcowie* (LPPPG: ż. w.); *Panie i Panowie* (P: ż. e.).

2) konstrukcje z obudową atrybutywną bez innych elementów rozwijających

A) konstrukcje z prepozycyjnymi elementami rozwijającymi

a. z lewostronnymi określeniami przymiotnikowymi;

a.a. określenia utarte z centrum jednoelementowym: **Adj (civ) T2 pl** *Drodzy Bracia* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy Synowie* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogie siostry* (4) (LJPII: ż. w.) (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) N7** *Drogie dzieci* (PdoOJPII: ż. w.), (LJPII: ż. w.); *Kochane dzieci* (LPPPG : ż. w.) *Drodzy przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.), (2) (LJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (KSBM: zb. arch.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DdoOK: P: ż. e.) *Drodzy Confratres* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy Konfratry* (LPPPG: ż. w.); *Drogie rodziny* (2) (LJPII: ż. w.); *Drodzy małżonkowie* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy abiturienti* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Drodzy Maturzyści* (LPPPG: ż. w.) *Drodzy rodzice* (LEP cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); *Drodzy Studenci* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy pielgrzymi* (DdoOK: NN2008: ż. e.) *Dostojni goście* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) N7 zb** *Droga młodzieży* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.); *Kochana Młodzieży* (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj (civ) Adj (civ) N7** *Drogie, Kochane Dzieci*(LPPPG: ż. w.) **Adj superl T2 pl** *Najmilsze dzieci* (HPKKW: ż. w.); **Adj superl N7 pl**; *Najmilsi Konfratres* (LEP: ż. w.) **Adj (ecc) T1 pl** *Czcigodni Państwo* (PdoOJPII: ż. w.);

a.b. inne określenia z centrum jednoelementowym: **Adj N7 pl** *Młodzi przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż.w.); *Zacni kresowiaczy* (KSBM: zb. arch.); *Jasnogórscy pielgrzymi* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj N7 sing** *Wierna Warszawo* (LPPPG: ż.w.);(LPPPG cz. 2: ż.w.);

a.c. określenia utarte oraz inne naraz z centrum jednoelementowym (typ mieszany): **Adj (civ) Adj T2 pl** *Drodzy młodzi przyjaciele* (6) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.); *Kochani Młodzi Przyjaciele* (LPPPG: ż. w.); **Adj (civ) Adj N7 pl** *Drodzy częstochowscy Pielgrzymi* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy dzisiejsi Pielgrzymi* (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy jasnogórscy Pielgrzymi* (DdoOK: NN2008: ż. e.);

a.d. określenia utarte z kolektywnym centrum dwuelementowym: **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl** *Drodzy bracia i siostry* (LJPII: ż. w.); (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk:KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (H: ż. e.); (S: ż. e.); (K: ż. e.); *Drodzy siostry i bracia* (LPPPG: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) (LPPPG: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Drogie siostry i bracia* (PdoOJPII:

ż. w.); *Kochani bracia i siostry* (5) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.); *Drodzy synowie i córki* (LJPII: ż. w.); **Adj (civ): T2 pl con (i) T2 pl** *Drodzy: Siostry i Bracia* (LEP cz. 2: ż. w.); *Drodzy koleżanki i kolegi* (S: ż. e.); **Adj (civ), Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl** *Drodzy, czcigodni bracia i siostry* (H: ż. e.); **Adj superl T2 pl con(i) T2 pl** *Najmilsi Siostry i Bracia* (LPPPG: ż. w.); *Najmilsi Bracia i Siostry* (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl** *Drodzy chłopcy i dziewczęta* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy chłopcy i dziewczynki* (LJPII: ż. w.); *Drodzy nauczyciele i wychowawcy* (PdoOJPII: ż. w.); *Szanowni Rodzice i Nauczyciele* (S: ż. e.); **Adj (civ) N7 (zb) con (i) Adj (civ) N7 pl** *Droga Młodzieży i Kochane Dzieci* (S: ż. e.);

b. konstrukcje pronominalno-nominalne (lewostronne) z centrum jednoelementowym: **Pron N7¹** *Moje dzieci* (PdoOJPII: ż. w.);

c. konstrukcje atrybutywno-nominalne (z lewostronnymi określeniami wyrażonymi imiesłowem przymiotnikowym):

c.a. z centrum jednoelementowym: **Part T2 pl** *Umiłowani bracia* (PdoOJPII: ż. w.); *Ukochani Bracia* (LEP cz. 2: ż. w.); **Part N7 pl** *Umiłowani rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); (LEP: ż. w.); (S: ż. e.); *Umiłowani Rodzice* (LPPPG: ż. w.); *Ukochani Rodzice* (LEP: ż. w.); *Umiłowani Litwini* (PdoOJPII: ż. w.) **Part N7 pl-N7 pl** *Umiłowani rodacy-pielgrzymi* (DEPożk: L: ż. e.);

c.b. z centrum dwuelementowym: **Part T2 pl con (i) T2 pl** *Umiłowani bracia i siostry* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.); *Ukochani Bracia i Siostry* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowani Siostry i Bracia* (LEP cz. 2: ż. w.); **Part: T2 pl con(i) T2 pl** *Umiłowani: Siostry i Bracia* (LEP cz. 2: ż. w.); **Part, T2 pl con(i) T2 pl** *Umiłowani, Siostry i Bracia* (LEP cz. 2: ż. w.).

B) konstrukcje z postpozycyjnymi elementami rozwijającymi

a. z prawostronnymi określeniami przymiotnikowymi

a.a. konstrukcje z centrum jednoelementowym wyrażonym w liczbie pojedynczej: **N7 sing Adj** *Kobietę konsekrowaną* (LJPII: ż. w.);

a.b. konstrukcje z centrum jednoelementowym i określeniami utartymi wyrażone w liczbie mnogiej: **T2 pl Adj** *Bracia drodzy* (PdoOJPII: ż. w.); inne: **N7 pl Adj** *Pielgrzymi jasnogórcy* (PdoOJPII: ż. w.); (**T2 pl Adj**) *Dzieci Boże* (HPKKW: ż. w.); **N7 (zb) Adj** *Młodzieży oazowa* (PdoOJPII: ż. w.); (**N7pl Adj**) *Osoby starsze* (PdoOJPII: ż. w.).

C) konstrukcje z prepozycyjnymi i postpozycyjnymi elementami rozwijającymi

a. konstrukcje z lewostronnymi i prawostronnymi określeniami przymiotnikowymi (utartymi i innymi o różnych kombinacjach) z centrum

jednoelementowym: **Adj (civ) T2 pl Adj** *Drodzy Bracia Świeccy* (LPPPG: ż. w.); **Adj (civ) (T2pl Adj)** *Drogie Dzieci Boże* (LEP cz. 2: ż. w.); (HPKKW: ż.w.); **Adj superl (T2 pl Adj)** *Najmilsze dzieci Boże* (LEP cz. 2: ż. w.); (HPKKW: ż. w.); **Adj (civ) N7 (zb) Adj** *Droga Młodzieży polska* (LEP: ż. w.); *Kochana Młodzieży polska* (LEP: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl Adj** *Drodzy Katolicy Świeccy* (LPPPG: ż. w.); **Adj N7 pl Adj** *Polska młodzieży akademicka* (LPPPG cz. 2: ż.w.); **Adj superl N7 zb Adj** *Najmilsza braci lekarska* (HPKKW: ż. w.);

b. konstrukcje z prepozycyjnymi i postpozycyjnymi określeniami atrybutywnymi wyrażonymi innymi częściami mowy (współodnoszącymi się z przymiotnikiem):

D) konstrukcje nominalno-pronominalne (prawostronne)

z centrum jednoelementowym **N7 pl Pron** *Rodacy moi* (PdoOJPII: ż. w.)

E) konstrukcje pronominalno-nominalno-trybutywne, trybutywno-pronominalno-nominalne i trybutywno-nominalno-pronominalne bez innych elementów rozwijających

a. z centrum jednoelementowym: **Pron Adj N7¹** *Moje kochane dzieci* (LPPPG: ż. w.); **Pron Adj (civ) N7 pl** *Moi drodzy rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron Adj (civ) T2 pl** *Moi drodzy przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.) **Pron Adj T2 pl** *Moi młodzi przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron Pron Adj (civ) N7 pl** *Wszyscy moi drodzy rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) PronN7pl** *Drodzy moi rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogie moje rodaczki* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron Part Adj T2pl** *Moi umiłowani młodzi przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj superl T2 pl Pron** *Najmilsze dzieci moje* (HPKKW: ż. w.);

b. z centrum dwuelementowym: **Adj(civ) Pron T2 pl con (i) T2 pl** *Drodzy moi bracia i siostry* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG : ż. w.); **Pron Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl** *Moi drodzy bracia i siostry* (PdoOJPII: ż. w.).

3) konstrukcje pronominalno-nominalno-trybutywne z innymi elementami rozwijającymi

To są wyrażenia syntaktyczne lub zdania występujące o szeregach wariantywnych (nominalne, pronominalno-nominalne, trybutywno-nominalne, pronominalno-nominalno-trybutywne) wzbogacone o grupę nominalną (nierozwiniętą, rozwiniętą trybutywnie lub o inne człony (bezprzyimkowe lub przyimkowe formy) odnoszące się semantycznie do wyrazu nadrzędnego w tej grupie nominalnej).

A) konstrukcje wyłącznie nominalne rozwinięte o formę lub grupę nominalną

a. wyłącznie nominalne z centrum jednoelementowym: **N7 pl N2** *Pracownicy nauki* (PdoOJPII: ż. w.); *Mężowie stanu* (PdoOJPII: ż. w.); *Ludzie pracy* (PdoOJPII: ż. w.); *Mieszkańcy Częstochowy* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **T2 pl (Part N2Pron)** *Dzieci² ochrzczonej Ojczyzny naszej* (HPKKW: ż. w.); **T2 pl N2 Adj** *Dzieci² Kościoła Chrystusowego* (HPKKW:

ż. w.); **N7 pl N2 Adj** *Dzieci¹ Narodu Polskiego* (LEP cz. 2: ż. w.); **N7 pl Num N2** *Rowieśnicy Dwunastoletniego Jezusa* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl N2, Part con (i) Part** *Wyznawcy Chrystusa, Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego* (LEP cz. 2: ż. w.); **N7 pl Adj N2** *Rolnicy całej ojczyzny* (PdoOJPII: ż. w.); *Kobiety całego świata* (LJPII: ż. w.); *Delegacje częstochowskich parafii* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Czczyciele Jasnogórskiej Maryi* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7pl (N2 Adj)** *Współpracownicy Boga Żywego* (HPKKW: ż. w.); **Pron, N7 pl N2** *Wy, lekarze ciał* (HPKKW: ż. w.); **N7 pl Adj Adj N2** *Uczestnicy papieskich dzisiejszych odwiedzin* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl Pron N2** *Uczestnicy tej liturgii* (P: ż. e.); **N7 pl Pron N2 Adj**; *Uczestnicy tej ceremonii pogrzebowej* (H: ż. e.); **N7 pl N2 N2** *Członkowie służby zdrowia* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl N2 Adj** *Członkowie Stowarzyszeń Polonijnych* (LPPPG cz. 2: ż. w.); **N7 pl N2 Adj con (i) N2** *Członkowie Służby Liturgicznej i Chorów* (LPPPG cz. 2: ż. w.); **N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) N2 (Adj)** *Sluchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat* (H: ż. e.); **(N7 pl N2) N2** *Strórze zdrowia narodu* (HPKKW: ż. w.); **T2 pl N7 pl con (i) N7** *Bracia Słowacy i Czesi* (P doOJPII: ż. w.); **N7 sing (Adj)** *Kobietomatko* (LJPII: ż. w.); *Kobietocórko* (LJPII: ż. w.); *Kobietosiostró* (LJPII: ż. w.); *Kobietomalzonko* (LJPII: ż. w.);

b. wyłącznie nominalne z centrum dwuelementowym: **T2 pl con (i) T2 pl (N2 Adj)** *Siostry i Bracia Archidiecezji Warszawskiej* (LPPPG: ż. w.); **T5 pl con (i) T5 pl N2** *Ojcowie i matki rodzin* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl con (i) (N7pl N2) Adj** *Opiekunowie i obrońcy życia polskiego* (HPKKW: ż. w.); **T2 pl con (i) T2 pl Pron N2** *Synowie i córki tej ziemi* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj subst pl con (i) N7 pl Pron N2** *Krewni i przyjaciele naszej jubilatki* (H: ż. e.);

B) konstrukcje pronominalno-nominalne rozwinięte o formę lub grupę nominalną z centrum jednoelementowym: **Pron N7 pl N2** *Wszyscy wyznawcy Chrystusa* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron T2 pl (Part N2)** *Wszystkie Dzieci umiłowanej Polski* (DEPożk: PVI: ż. e.);

C) konstrukcje nominalno-atrybutywne lub atrybutywno-nominalne rozwinięte o formę lub grupę nominalną (wyrażone przymiotnikiem i imiesłowem przymiotnikowym)

a. nominalno-atrybutywne lub atrybutywno-nominalne rozwinięte z centrum jednoelementowym: **(T2 pl Adj) N2 Adj** *Dzieci Boże ziemi polskiej* (LEP cz. 2: ż. w.) **Part T2 pl (N2 Adj)** *Umiłowane dzieci Polski Katolickiej* (DEPożk: PVI: ż. e.); **Adj (civ) N7 (zb) Adj (N2 con (i) N2)** *Droga młodzieży europejskiego Wschodu i Zachodu* (PdoOJPII: ż. w.) **Adj N7 (zb) N2 (Adj N2 con (i) N2)** *Młode pokolenie ludzi polskiego morza i Pomorza* (PdoOJPII: ż. w.); **Part N7 pl N2 con (i) (Adj N2)** *Umiłowani Rodacy Australii i Nowej Zelandii* (LPPPG: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl N2**; *Drodzy Przyjaciele Kresów* (KSBM: zb. arch.);

Adj (civ) T2 pl Pron N2 *Drodzy przyjaciele naszego klasztoru* (H: ż.e.); *Kochani przyjaciele naszego klasztoru* (H: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl N2 N2** *Drodzy współwyznawcy Jezusa Chrystusa* (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj (civ) N7 zb (N2 Adj)** *Droga Rodzino Kościoła Bożego* (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj (civ) N7 zb pl (N2 Adj)** *Drogi rodziny Kościoła Bożego* (LEP cz. 2: ż. w.); *Drogi rodziny Kościoła Chrystusowego* (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj (N7 zb Adj) N2 con (i) N2** *Drogi Ludu Boży Stolicy i Archidiecezji* (LPPPG cz. 2: ż. w.); **Adj con (i) Adj N7 zb (Adj N2)** *Chrystusowy i Maryjny Ludu Polskiej Stolicy* (LPPPG: ż. w.); **Adj N7pl N2** *Katolicki Narodzie Polski* (LEP: ż. w.); **Adj (civ) T5 pl Pron N2** *Kochani ojcowie naszych rodzin* (LPPPG: ż. w.); **Pron, Adj N7 pl N2**; *Wy, byli więźniowie Oświęcimia* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) Adj N7 pl Adj N2** *Kochani dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórskiego Sanktuarium* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórskiego Sanktuarium* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl N2 Adj** *Drodzy Pielgrzymi dnia dzisiejszego* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy Pielgrzymi archidiecezji łódzkiej* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Part N7 pl N2** *Ukochani Ludzie Pracy* (H: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl Pron N2** *Drodzy uczestnicy tej liturgii* (DdoOK: P: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl N2 Adj** *Drodzy uczestnicy cierpień Chrystusowych* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl Adj N2**; *Drodzy uczestnicy pogrzebowych ceremonii* (K: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) N2 (Adj)** *Drodzy Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj N7 pl N2 Adj** *Drogi Delegacje parafii częstochowskich* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Part Pron (N7 pl N2)** *Umiłowani nasi domownicy wiary* (LEP: ż. w.); **Adj superl (T2 pl N2 Pron Adj)** *Najmilszi Bracia wiary naszej świętej* (LEP: ż. w.); **Part N7 pl- N7 pl** *Umiłowani rodacy-pielgrzymi* (DEPożk: L: ż. e.);

b. nominalno-atrybutywne lub atrybutywno-nominalne rozwinięte z centrum dwuelementowym: **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N7 pl, N7 pl, N7 pl N2 N2** *Drodzy bracia i siostry lekarze, pielęgniarki, członkowie służby zdrowia* (PdoOJPII: ż. w.) **Part T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)** *Umiłowani Siostry i Bracia Archidiecezji Warszawskiej* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Umiłowani Siostry i Bracia Kościoła Warszawskiego* (LPPPG: ż. w.); *Umiłowani Siostry i Bracia Dekanatu Ursynowskiego* (LPPPG: ż. w.); **Part T2 pl con(i) T2 pl (Adj N2 Adj)** *Umiłowani Siostry i Bracia świętego Kościoła gnieźnieńskiego* (LPPPG: ż.w.) **Part T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj con (i) Adj)** *Umiłowani Bracia i Siostry Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Warszawskiej* (LPPPG: ż. w.) **Adj (civ) Adj T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)** *Szanowni Świeccy Bracia i Siostry Polonii belgijskiej* (LPPPG cz. 2: ż. w.) **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N2** *Drodzy synowie i córki Kościoła* (LJPII: ż. w.); **Part T2 pl con(i) T2 pl Pron N2** *Umiłowani synowie i córki mojej Ojczyzny* (HPKKW: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N7 pl, N7 pl, N7 pl** *Drodzy bracia i siostry lekarze, pielęgniarki, członkowie służby zdrowia* (PdoOJPII: ż.

w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – N7 pl N2** *Drodzy bracia i siostry – mieszkańcy Bielsko-Białej* (PdoOJPII: ż. w.).

W tym szeregu grupa nominalna rozwijająca minimalną konstrukcję adresatywną wzbogacona jest o wyrażenia przymiotnikowe, np. *jasnogórskiego sanktuarium, cierpień chrystusowych*; o wyrażenia zaimkowe z przymiotnikiem współodnoszące się, np., *tej liturgii*; o wyrażenia przymiotnikowe i zaimkowe naraz, np. *wiary naszej świętej*, o wyrażenia rzeczownikowe w funkcji przydawki, np. *radia Maryja, radia Jasna Góra i radia Fiat*. Przydawka ta może wzbogacać zarówno sam element rozwijający (człon z opisywanej grupy nominalnej), jak też precyzować samo centrum konstrukcji adresatywnej, np. *bracia i siostry lekarze, pielęgniarki, członkowie służby zdrowia; bracia i siostry – mieszkańcy Bielsko-Białej*.

Są też przykłady wzbogacenia grupy nominalnej przez formy przypadkowe bezprzyimkowe lub przyimkowe:

a. wyłącznie nominalne z grupą nominalną wzbogaconą o grupę bezprzyimkową **N7 pl Part Adj N4 N2** *Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów* (LPPPG: ż. w.); **T2 pl con (i) T2 pl, Part Adv Pron N4** *Bracia i siostry, nawiedzające często to miejsce* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Adv Part** *Drodzy bracia i siostry tu zgromadzeni* (PdoOJPII: ż. w.);

b. atrybutywno-nominalne z grupą nominalną wzbogaconą o grupę przyimkową **Part prae (wśród) pron T2 pl** *Żyjący wśród nas bracia* (PdoOJPII: ż. w.); **Part N7 pl Part prae (poza) N5** *Umiłowani Rodacy żyjący poza krajem* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl N2 prae (na) N6** *Drodzy Przyjaciele Kościoła na Wschodzie* (KSBM: zb. arch.); **Adj (civ) T2 pl Part prae (w) Pron Adj N6** *Drodzy przyjaciele, zgromadzeni w tym świętym miejscu* (H: ż. e.); **Pron N7 pl prae (w) Pron N6 Part** *Wy, studenci w tym domu przebywający* (DEPożk: PVI: ż. e.);

c. atrybutywno-nominalne z grupą nominalną wzbogaconą o formy bezprzyimkowe i przyimkowe naraz **Part prae (po) N6 N7 pl N2 (Adj)** *Rozproszeni po świecie widzowie Telewizji Trwam* (H: ż. e.); **N7 pl Adj N2, Part prae (w) N6 Pron N2** *Przedstawiciele Skalnego Podhala, zrzeszeni w kole jego przyjaciół* (PdoOJPII: ż. w.) z centrum jednoelementowym. **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl, Part prae (poza) N5 N2** *Drodzy Bracia i Siostry żyjący poza granicami Polski* (LPPPG: ż. w.); **Part T2 pl con (i) T2 pl, Part prae (w) (Adj N6 con (i) N6 Adj)** *Umiłowani Siostry i Bracia, zgromadzeni w kościelnych ruchach i kołach synodalnych* (LPPPG: ż. w.); **T2 pl con (i) T2 pl Pron N2 prae (od) N2 prae (do) N2** *Synowie i córki tego szczepu od Wisły do Karpat* (P doOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Pron N2 prae (nad) N6** *Drodzy synowie i córki tej ziemi nad Bałtykiem*

(PdoOJPII: ź. w.); **N7 pl con (i) N7 pl Part Adv prae (przez) N4 Adj** *Robotnicy i rzemieślnicy reprezentowani tu przez organizacje cechowe* (PdoOJPII: ź. w.); **Pron Part T2pl con (i) T2 pl Part prae (na) Pron N6** *Wszyscy umiłowani bracia i siostry obecni na tym spotkaniu* (PdoOJPII: ź. w.) z centrum dwuelementowym;

d. konstrukcje nominalne wzbogacone o formę lub grupę przyimkową.

Postpozycyjne: **T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6** *Bracia i siostry w Chrystusie* (PdoOJPII: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.); (K: ź. e.); *Siostry i Bracia w Chrystusie* (LEP cz. 2: ź. w.); (DEPożk: KEP: ź.e.) **T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 N6** *Bracia i Siostry w Chrystusie Panu* (LEP cz. 2: ź. w.) *Siostry i Bracia w Chrystusie Panu* (H: ź. e.) *Siostry i Bracia w Jezusie Chrystusie* (LPPPG: ź. w.) *Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie, Panu naszym* (LEP cz. 2: ź. w.); (DdoOK: P: ź. e.); **T2 pl con (i) T2 pl prae (na) (N2 Adj)** *Synowie i córki na ziemi szczecińskiej* (PdoOJPII: ź. w.) z centrum dwuelementowym. **N7 pl prae (w) N6** *Rodacy w USA* (LPPPG: ź. w.); **N7 pl prae (z) N2 con (i) N2** *Pielgrzymi z kraju i zagranicy* (H: ź. e.) z centrum jednoelementowym;

D) konstrukcje pronominalno-nominalne wzbogacone o formę lub grupę przyimkową

Postpozycyjne: **Pron T2pl con (i) T2 pl prae (w) (N6 Adj)** *Wszyscy bracia i siostry w powołaniu chrześcijańskim* (PdoOJPII: ź. w.); **Pron, N7 pl, Adv prae (z) N2** *Wy, kombataneci, zwłaszcza z Szczawy* (PdoOJPII: ź. w.); **Pron N7 pl prae (z) N2 Adj con (i) prae (z) N2 Adj** *Wszyscy Pielgrzymi z diecezji łowickiej i z diecezji sąsiednich* (PdoOJPII: ź. w.); *Wszyscy Pielgrzymi z diecezji tarnowieckiej i z diecezji sąsiednich* (PdoOJPII: ź. w.);

E) konstrukcje atrybutywno-nominalne wzbogacone o formę lub grupę przyimkową

a. prepozycyjne: **Part prae (w) N6 (T2 pl Adj)** *Umiłowane w Panu Dzieci Boże* (LEP cz. 2: ź. w.) **Part prae (w) N6 N6(T2 pl Adj)** *Umiłowane w Chrystusie Panu Dzieci Boże* (LEP cz. 2: ź. w.) **Adj superl prae (w) N6 (T2 Adj)** *Najmilsze w Panu Dzieci Boże* (LEP: ź. w.) **Part prae (w) N6 T2pl con (i) T2 pl** *Umiłowani w Panu bracia i siostry* (PdoOJPII: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.); (DdoOK: NN2008: ź. e.); *Umiłowani w Chrystusie bracia i siostry* (PdoOJPII: ź. w.); (LPPPG: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.) *Umiłowani w Chrystusie siostry i bracia* (LPPPG: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.); *Umiłowani w Panu Siostry i Bracia* (LEP cz. 2: ź. w.); (DEPożk: KEP: ź. e.) **Part prae (w) N6 N6 T2pl con (i) T2 pl** *Umiłowani w Chrystusie Panu Siostry i Bracia* (LPPPG cz. 2: ź. w.); (DEPożk: KEP: ź. e.); **Adj superl prae (w) N6 T2 pl con(i) T2 pl** *Najmilszi w Chrystusie Siostry i Bracia* (LPPPG: ź. w.);

(LPPPG cz. 2: ż. w.) *Najmilsi w Chrystusie Bracia i Siostry* (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.);

b. postpozycyjne: **Part T2 pl (w) N6 Umiłowani Bracia w wierze** (LEP: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl prae (w) N6 Drodzy Bracia w Chrystusie** (PdoOJPII: ż. w.) **Adj(civ) T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 Drodzy bracia i siostry w Chrystusie** (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: KM: ż. e.) **Adj(civ) T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 N6 Drodzy bracia i siostry w Chrystusie Panu** (DEPożk: KEP: ż.e.) **Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) N6 Umiłowani bracia i siostry w Chrystusie** (PdoOJPII: ż. w.), (LJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) **Umiłowane Siostry i Bracia w Chrystusie** (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); **Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) N6 N6 Umiłowani bracia i siostry w Chrystusie Panu** (2) (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) **Umiłowani Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie** (LEP cz. 2: ż. w.); **Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) (N6 N6, N6 Pron) Umiłowani Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie, Panu naszym** (LEP cz. 2: ż. w.); **Part T2 pl con(i) T2 pl prae (z) N2 Umiłowani bracia i siostry z Ewangelii** (PdoOJPII: ż. w.) z centrum dwuelementowym kolektywnym. **Adj (civ) N7 pl prae (w/we) N6 Drodzy Rodacy we Francji** (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Drodzy Rodacy w Kanadzie* (LPPPG cz. 2: ż. w.); **Part N7 pl prae (w) N6 Umiłowani Rodacy w Danii** (LPPPG: ż. w.); **Part prae (w) N6 N6 N7 pl prae (na) N6 Umiłowani w Chrystusie Panu Rodacy na obczyźnie** (LPPPG cz. 2: ż. w.); **Adj (civ), Adj N7 pl prae (z) N2 Adj Drodzy, dzisiejsi Pielgrzymi z parafii częstochowskich** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj T1 pl prae (z) N2 Adj con (i) Adj Dostojni Panowie z władz cywilnych i wojskowych** (DEPożk: PVI: ż. e.) z centrum jednoelementowym.

F) konstrukcje pronominalno-nominalno-atrybutywne, pronominalno-atrybutywno-nominalne lub atrybutywno-nominalno-pronominalne z grupą przyimkową

Pron Adj (civ) con (i) Part T2 pl con (i) T2 pl prae (z) Adj N2 Moi drodzy i umiłowani bracia i siostry z Nowej Huty (PdoOJPII: ż. w.); **Pron Part N7 pl prae (w) (Adj N6) Wszyscy Umiłowani Rodacy w Wielkiej Brytanii** (LPPPG cz. 2: ż. w.), **Pron, Adj subst con (i) N7 pl, Part Pron prae (na) Pron N4 Wy, wierni i pielgrzymi, przybyli wszyscy na to spotkanie** (DEPożk: PVI: ż. e.).

G) konstrukcje nominalne lub atrybutywno-nominalne z grupą nominalną i przyimkową naraz: **T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 (N2 Adj) Bracia i Siostry w Chrystusie obrządku grekokatolickiego** (LPPPG cz.2: ż. w.) **T2 pl con (i) T2 pl prae (z) N2 con (i) Pron Pron N2 Bracia i siostry z Radomia i całej tej ziemi** (PdoOJPII: ż. w.) **Adj superl prae (w) N6 T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj) Najmilsi w Chrystusie Siostry i Bracia obrządku grekokatolickiego** (LPPPG cz. 2: ż. w.); **N7 pl prae (z) N2 Adj, con (a także) N2 Adj, Adj,**

Adj, Adj, Adj con (i) N2 prae (w) N6 *Pielgrzymi z archidiecezji krakowskiej, a także diecezji katowickiej, kieleckiej, sandomierskiej, radowskiej, przemyskiej i archidiecezji w Lubiczowie* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl prae (z) N2 con (i) prae (ze) Pron N2 N2: prae (z) N2 Adj – N2, N2, N2, N2, N2, N2, N2; N2 con (i) N2 Adj** *Drodzy pielgrzymi z kraju i ze wszystkich części świata: z krajów europejskich – Italii, Szwajcarii, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Anglii i z krajów Skandynawskich* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

4) konstrukcje proste wchodzące w skład zdania złożonego (z różnymi wariantami elementów rozwijających)

A) z centrum jednoelementowym: **Adj (civ) N7 1, Pron Verb prae (w) (Pron N2)** *Drogi dzieci, które przebywacie w tych instytucjach* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl prae (z) N2, Pron prae (w) Pron Adj N6 Verb prae (na) N6 Pron N2, prae (w) Adj N6** *Rodacy z Ameryki, którzy w tym doniosłym momencie stanęliście na ziemi waszego pochodzenia, w starym kraju* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl prae (z) N2 con (i) prae (ze) Pron N2 N2: prae (z) N2 Adj – N2, N2, N2, N2, N2, N2, N2; N2 con (i) N2 Adj; prae (ze) (N2 Adj) con (i) N2; prae (z) (N2 N2 Adj); prae (z) N2 con (i) N2 – Adv, Adv Pron (N1 Adj) Verb prae (do) Adj N2** *Drodzy pielgrzymi z kraju i ze wszystkich części świata: z krajów europejskich – Italii, Szwajcarii, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Anglii i z krajów Skandynawskich; ze Stanów Zjednoczonych i Kanady; z krajów Ameryki Łacińskiej; z Azji i Australii – zewsząd, skąd was miłość Boża przyprowadziła do Wiecznego* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7 pl, Pron Adv Verb prae (do) N2** *Sąsiedzi, którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron, T1 pl Adj N2, Pron Verb N4 con (i) N4** *Wam, Panowie ziemskiego państwa, którzy macie roztropność i odwagę* (DEPożk: PVI: ż. e.);

B) z centrum dwuelementowym: **Pron, Pron T2pl con (i) T2 pl_ Pron Adv Verb prae (z) Pron con (i) Verb Pron prae (w) N6 con (i) N6** *Wy, wszyscy Bracia i Siostry, którzy dzisiaj jesteście z nami i towarzyszyacie nam w bólu i smutku* (K: ż. e.); **N7 pl con (i) N7 pl , Pron Adv Mod Verb prae (do) (Pron N2) N2 Part (jako) N4 Adj N2** *Dziewczynki i chłopcy, którzy poraz pierwszy macie przyjąć do waszych serc Pana Jezusa jako pokarm wiecznego zbawienia* (PdoOJPII: ż. w.).

Wśród wykorzystanych form adresatywnych znajdujemy następujące konstrukcje z głównym elementem atrybutywnym:

1) substantywizowane konstrukcje atrybutywne bez elementów rozwijających

A) z centrum jednoelementowym wyrażonym przymiotnikiem substancywizowanym: **Adj subst superl** *Najmilsi* (LPPPG: ź. w.) (LPPPG cz. 2: ź. w.); (LEP: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.); (HPKKW: ź. w.); (K: ź. e.); *Najdrożsi* (H: ź. e.);

B) z centrum jednoelementowym wyrażonym imiesłowem przymiotnikowym **Part subst** *Umiłowani* (LPPPG: ź. w.); (LPPPG cz. 2: ź. w.); (LEP: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.);

C) z centrum dwuelementowym kolektywnym wyrażonym przymiotnikiem substancywizowanym **Adj subst con (i) Adj subst** *Wielcy i mali* (DEPożk: JPI : ź. e.).

2) pronominalno-atrybutywne z centrum jednoelementowym i dwuelementowym, wyrażonym przymiotnikiem lub imiesłowem przymiotnikowym substancywnym

A) prepozycyjne: **Pron, Adj subst pl** *Wy, młodzi* (LJPII: ź. w.), (PdoOJPII: ź. w.), **Pron Adj Adj subst** *Moi drodzy Chorzy* (PdoOJPII: ź. w.); **Pron, Adj Adj subst** *Wy, drodzy chorzy* (PdoOJPII: ź. w.); **Pron Adj subst** *Moi drodzy* (PdoOJPII: ź. w.); **Part subst Pron** *Moi Umiłowani* (PdoOJPII: ź. w.);

B) postpozycyjne: **Adj subst Pron** *Drodzy moi* (K: ź. e.); *Kochani moi* (PdoOJPII: ź. w.); (K: ź. e.).

3) atrybutywno-atrybutywne konstrukcje substancywizowane z elementami rozwijającymi różnych typów

A) z określeniami atrybutywnymi w pre- i postpozycji wyrażonymi przymiotnikiem oraz imiesłowem przymiotnikowym: **Adj (civ) Adj subst pl** *Drodzy młodzi* (DdoOK: P: ź. e.) z centrum jednoelementowym i **Adj Part subst con (i) Adj subst** *Drodzy cierpiący i chorzy* (PdoOJPII: ź. w.) z centrum dwuelementowym;

B) z określeniami pronominalno-atrybutywnymi (wyrażonymi zaimkiem, przymiotnikiem, imiesłowem przymiotnikowym) w pre- i postpozycji: **Pron Adj Adj subst** *Moi drodzy Chorzy* (PdoOJPII: ź. w.); z wyrażeniami przyimkowymi w postpozycji: **Part prae (w) N6** *Umiłowani w Panu* (LPPPG:ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.); ; (DEPożk: KEP: ź. e.); *Umiłowani w Chrystusie* (LEP cz. 2: ź.w.); (H: ź. e.); *Ukochani w Chrystusie* (LEP cz. 2: ź. w.) **Part subst prae (w) N6 N6** *Umiłowani w Chrystusie Panu* (LEP cz. 2: ź. w.); (K: ź.e.); *Ukochani w Chrystusie Panu* (LEP cz. 2: ź.w.); **Adj subst superl prae (w) N6** *Najmilsi w Chrystusie* (LPPPG cz. 2: ź.w.); (LEP: ź. w.); *Najmilsi w Panu* (LEP cz. 2: ź. w.) **Adj subst superl prae (w) N6 N6** *Najmilsi w Chrystusie Panu* (LEP: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.); (DEPożk: KEP: ź. e.);

C) z rozwiniętymi wyrażeniami przyimkowymi w postpozycji: **Part subst Adv prae (na) (Pron Adj N6 prae (w) (Adj N6))** *Zgromadzeni dzisiaj na tej porannej modlitwie w licheńskim sanktuarium* (PdoOJPII: ż. w.);

D) z grupami nominalnymi: **Adj subst N2 Adj** *Bliscy klasztorów kontemplacyjnych* (HPKKW: ż. w.);

E) z elementami rozwijającymi dwóch różnych typów: **Pron, Part Adj, Part Adv prae (w) N6 (N2N2)** *Wy, wybrani Boży, zgromadzeni dziś w kaplicy Matki życia* (HPKKW: ż. w.);

F) zdaniowe: **Pron Adj subst, Pron Verb prae (w) Adv Adj N6 con (i) Adv Adv Part prae (na) Pron N4** *Wy, wierni, których widzę w tak wielkiej liczbie i tak skwapliwie zgromadzonych na moje przybycie* (DEPożk: PVI: ż. e.); **Pron, Adj subst pl, Pron Verb prae (w) N6 Adj N4** *Wy, młodzi, którzy nosicie w sercach wielkie aspiracje* (PdoOJPII: ż. w.).

II. Konstrukcje złożone

Jak już wspomniano wyżej, konstrukcje złożone zawierają dwa i więcej centra wołaczowe i są różnego typu kombinacjami wyodrębnionych strukturalnych grup form i zwrotów adresatywnych. Schematy te można rozłożyć na elementarne i w ten sposób opisać występujące schematy proste wchodzące w skład struktury adresatywnej, lecz istotne z naszego punktu widzenia będą typy połączeń poszczególnych form i całych zwrotów adresatywnych.

Wśród konstrukcji złożonych znajdujemy połączenia konstrukcji prostych różnych typów i stosunkowo rzadko konstrukcji tego samego typu. Typizować schematy możemy na różne sposoby: (1) charakteryzując typy centrów adresatywnych konstrukcji prostych wchodzących w skład struktury adresatywnej złożonej ze względu na liczbę występujących elementów (centra jednoelementowe, dwuelementowe); (2) ze względu na plan wyrażenia centrów adresatywnych (przez jakie części mowy są wyrażone centra nominalne i centra atrybutywne); (3) pod kątem występowania lub braku elementów rozwijających mini schemat strukturalny, (4) określenia typu rozwinięć, w tym elementów rozwijających odnoszących się zarówno do centrum, jak też peryferii (tzw. rozwinięcia elementów rozwijających podstawowych, np. rozwinięcia określenia atrybutywnego centrum itp).

1) centra

A) konstrukcje złożone reprezentujące połączenia jednoelementowych centrów adresatywnych:

a. z centrami nominalnymi: **N7 pl Part N2 Pron, N7 pl N2 Adj, Pron Verb Adj N5 prae (do) Pron N2 Dzieci ochrzczonej Ojczyzny naszej, Dzieci Kościoła Chrystusowego, który zbliża się wielkimi krokami do swego Tysiąclecia** (HPKKW: ż. w.); **Adj N7 zb Adj, Adj (civ) N7 pl Polska Młodzieży Akademicka, drodzy Studenci** (LPPPG: z. w.); **Adj (civ) N7 pl, con (a także) N7 pl, Pron Adv Verb prae (do) N2 Drodzy Wadowiczanie, a także sąsiedzi, którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic** (PdoOJPII: ż. w.); **(Proszę T2 gen) hist, con (albo) Adv: Pron Adj (civ) N7 pl Proszę Państwa, albo raczej po prostu: moi drodzy Przyjaciele** (PdoOJPII: ż. w.); **N7 zb Adj, Adj N7 zb N2, con (a także) Pron N2 Adj (Pron Adj con (i) Adj N2), con (a także) N7 pl, (jak wypada), prae (w) N6 Adj N2, prae (z) Adj N2 con (i) N2 (Pron N2) Młodzież akademicka, cała młodzież Warszawy, a także innych ośrodków uniwersyteckich tego centralnego i stołecznego regionu, a także przybysze, jak wypada, w dniu zielonych świąt, z różnych ośrodków i rejonów naszej ojczyzny** (PdoOJPII: ż. w.);

b. z centrami nominalnymi i atrybutywnymi (mieszane): **Adj (civ) N7 pl con Adj subst N2 Adj Drodzy Przyjaciele i Bliscy Klasztorów kontemplacyjnych** (KWP: z. e.).

B) konstrukcje złożone reprezentujące połączenia dwuelementowych centrów adresatywnych (z centrami nominalnymi i atrybutywnymi (mieszane)): **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Adv Part con (i) Pron subst prae (na) N6 Adj Adj subst con (i) adj subst Drodzy Bracia i Siostry tu zgromadzeni i wszyscy na ziemi polskiej chorzy i cierpiący** (PdoOJPII: ż. w.).

C) konstrukcje złożone reprezentujące połączenia jednoelementowych i dwuelementowych centrów adresatywnych:

a. z centrami nominalnymi: **T2 pl con (i) T2 pl con (zarówno) N2 Adj, con (jak też) Part prae (wśród) Pron T2 pl Synowie i córki zarówno Kościoła łacińskiego, jak też żyjący wśród nas bracia** (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl con (i) N7 pl N2 Adj, N7 pl N2 N2 Opiekunowie i obrońcy życia polskiego, Stróże zdrowia narodu** (HPKKW: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl, N7 pl Num N2 Drodzy chłopcy i dziewczynki, rowieśnicy dwunastoletniego Jezusa** (LJPII: ż. w.); **Part T2 pl – N7 pl Umiłowani Bracia, siostry – Krakowianie** (PdoOJPII: ż. w.); **T2 pl N7 pl con (i) N7 pl, N7 pl prae (z) N2 Bracia Słowacy i Czesi, przybysze z Moraw** (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl, N7 pl Pron N2 prae (w) N6 prae (z) Part subst 5 N2 Adj Drodzy Bracia i Siostry, uczestnicy tego spotkania w Przemyślu z wierzącymi obrządku bizantyńsko-ukraińskiego** (PdoOJPII: ż. w.); **Pron, Adj (civ) N7 pl Adj N2, T2 pl con (i) T2 pl Wy, drodzy uczestnicy papieskich dzisiejszych odwiedzin, bracia i siostry** (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl, (N7 pl N2), (N7 pl N2) prae (na) Adj N6 Drodzy bracia i siostry, ludzie pracy, środowiska pracy**

na całym świecie (PdoOJPII: ż. w.); **Pron Pron Adj (civ) N7 pl, T2 pl con (i) T2 pl, N7 pl con (i) N7 pl** *Wszyscy moi drodzy Rodacy, Bracia i Siostry, krakowianie i goście* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) Adj N7 pl, N7 pl con (i) N7 pl** *Drodzy młodzi przyjaciele, dziewczęta i chłopcy* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – Adj (civ) N7 pl** *Drodzy bracia i siostry – drodzy Rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – N7 pl N2**, *Drodzy Bracia i Siostry – mieszkańcy Bielska-Białej* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 p prae (w) N6, N7 pl Adj N2** *Drodzy bracia i siostry w Chrystusie, mieszkańcy prastarego Żywca* (PdoOJPII: ż. w.);

b. z centrami nominalnymi i atrybutywnymi (mieszane): **Adj (civ) Pron N7 pl, T2 pl con (i) T2 pl, N7 pl, Adj subst, Pron subst** *Drodzy moi rodacy, bracia i siostry, małżonkowie, młodzi, wszyscy* (PdoOJPII: ż. w.).

2) rozwinięcia

A) konstrukcje złożone, które są połączeniami mini struktury/struktur adresatywnych (bez rozwinięć) i struktury rozwiniętej (w dowolnej kolejności): **Proszę Państwa, albo raczej po prostu: moi drodzy Przyjaciele** (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowani Bracia, siostry – Krakowianie* (PdoOJPII: ż. w.); *Wy, drodzy uczestnicy papieskich dzisiejszych odwiedzin, bracia i siostry* (PdoOJPII: ż. w.); *Wszyscy moi drodzy Rodacy, Bracia i Siostry, krakowianie i goście* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy młodzi przyjaciele, dziewczęta i chłopcy* (PdoOJPII: ż. w.); *Bracia Słowacy i Czesi, przybysze z Moraw* (PdoOJPII: ż. w.).

B) konstrukcje złożone, które są połączeniami dwóch i więcej struktur adresatywnych rozwiniętych:

a. z rozwinięciami tego samego typu: grupa nominalna + grupa nominalna wzbogacona o zdanie podrzędne, np. *Dzieci ochrzczonej Ojczyzny naszej, Dzieci Kościoła Chrystusowego, który zbliża się wielkimi krokami do swego Tysiąclecia* (HPKKW: ż. w.); określenie atrybutywne + określenie atrybutywne: *Polska Młodzieży Akademicka, drodzy Studenci* (LPPPG: z. w.); *Drodzy bracia i siostry – drodzy Rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); obustronne określenia atrybutywne, z których prawostronne wzbogacone jest o formę przysłówkową + określenie atrybutywne wzbogacone o grupę przyimkową: *Drodzy Bracia i Siostry tu zgromadzeni i wszyscy na ziemi polskiej chorzy i cierpiący* (PdoOJPII: ż. w.); grupa nominalna + grupa nominalna *Opiekunowie i Obrońcy życia polskiego, Stróże zdrowia narodu* (HPKKW: ż. w.);

b. z rozwinięciami różnych typów: określenie atrybutywne + zdanie podrzędne opisujące centrum adresatywne w drugiej części, np. *Drodzy Wadowiczanie, a także sąsiedzi,*

którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic (PdoOJPII: ż. w.); określenie atrybutywne + określenie atrybutywne i grupa nominalna wzbogacona o podrzędną grupę nominalną + grupy przyimkowe, ostatnia z których wzbogacona o grupę nominalną podrzędną *Młodzież akademicka, cała młodzież Warszawy, a także innych ośrodków uniwersyteckich tego centralnego i stołecznego regionu, a także przybysze, jak wypada, w dniu zielonych świąt, z różnych ośrodków i rejonów naszej ojczyzny* (PdoOJPII: ż. w.); określenie atrybutywne + grupa nominalna *Drodzy Przyjaciele i Bliscy Klasztorów kontemplacyjnych* (KWP: z. e.); *Drodzy chłopcy i dziewczynki, rowieśnicy dwunastoletniego Jezusa* (LJPII: ż. w.); *Drodzy Bracia i Siostry – mieszkańcy Bielska-Białej* (PdoOJPII: ż. w.); grupa nominalna + określenie atrybutywne wzbogacone o grupę przyimkową *Synowie i córki zarówno Kościoła łacińskiego, jak też żyjący wśród nas bracia* (PdoOJPII: ż. w.); określenie atrybutywne + grupa nominalna wzbogacona o grupę przyimkową rozwiniętą o grupę nominalną *Drodzy Bracia i Siostry, uczestnicy tego spotkania w Przemyślu z wierzącymi obrządku bizantyńsko-ukraińskiego* (PdoOJPII: ż. w.); określenia atrybutywne + grupa nominalna + grupa nominalna wzbogacona o grupę przyimkową *Drodzy bracia i siostry, ludzie pracy, środowiska pracy na całym świecie* (PdoOJPII: ż. w.); określenie atrybutywne wzbogacone o formę przyimkową + grupa nominalna *Drodzy bracia i siostry w Chrystusie, mieszkańcy prastarego Żywca* (PdoOJPII: ż. w.).

- **Relacja: duchowni – duchowni**

Formy adresatywne, których klasy semantyczne zostaną opisane w tej domenie, zasadniczo można byłoby podzielić na jednostkowe i kolektywne (*nomina collectiva*), przy czym w ramach ostatnich można byłoby mówić osobno o kolektywnych zbiorowych.

Jeśli idzie o formy adresatywne jednostkowe, to w większości przypadków mamy do czynienia z użyciem tytułury profesjonalnej (typu **T3**), np. *Księżę Biskupie, Księżę Proboszczu*, jak również symbolicznej (typu **T4**), np. *Wasza Eminencjo, Ekscelencjo* itp. Pojawiają się w tekstach też zwroty redundantne, zawierające tytułurę symboliczną i profesjonalną naraz, np. *Wasza Ekscelencjo, Dostojny Księżę Biskupie*. Wszystkie opisane formy i zwroty łączą się z substytutami zaimków wyrażających trzecioosobowość o kongruencji II osoby, lecz są też wzorce odbiegające od tej formuły, np. konstrukcje **T3 + Imię** w połączeniu ze sposobem Ty, np. *Tobie – Biskupie Stanisławowie z Kielc* (P doOJPII: ż. w.), *Drogi biskupie Ignacy* (PdoOJPII). Nierzadkie są też przykłady wykorzystania tytułury rodzinnej w stosunku do duchowieństwa, np. *Drogi bracie w apostołskim posługiwaniu*, częściej jednak do adresata kolektywnego, np. *Czcigodni i Drodzy moi Bracia*

w *Biskupstwie* (LJPII: ź. w.); *Najczcigodniejsi Bracia w biskupim posłannictwie* (LEP cz. 2: ź.w.).

FA kolektywne reprezentowane są przez tytuły profesjonalne (typu **T3**) *Biskupi, Arcybiskupi, Kardynałowie* itp., nazwy rodzinne w znaczeniu przenośnym (typu **T2**) *Bracia, Drodzy bracia w kapłaństwie, Najmilsi bracia w biskupstwie, Córki najdroższe, Umiłowani Synowie*; etykietalnym (typu **T3**) *Ojcowie i bracia, Bracia zakonni, Siostry misjonarki*. Oprócz tego, używane też leksemy, które nie są tytułami, lecz nazwami profesjonalnymi ogólnymi *Zakonnicy i zakonnice, Mnisi i mniszki, Benedyktyni, Chrystusowcy* itp. Wszystkie opisane formy łączą się zaimkiem Wy, który nie świadczy o zwykłym obniżaniu dystansu, lecz o osobnym kościelnym wzorcu komunikacyjnym – tworzeniu wspólnoty przez wykorzystania zaimka bezpośredniego. Proponuję go nazwać „Wy wspólnotowe kościelne”.

I. Konstrukcje proste

Opisując konstrukcje funkcjonujące w tekstach w odślonie **duchowni – duchowni** pod kątem strukturalnym, nie da się ominąć też perspektywy ich równoczesnej ich analizy przez pryzmat semantyczny. Mówiąc o zwrotach adresatywnych zawierających tytulaturę symboliczną, ważnym okazuje się nie tylko to, że mają skostniałą strukturę (jeden i ten sam typ konstrukcji): **Pron +T4 sing, Pron + T4 pl lub T4 sing, T4 pl**, lecz także to, że są zwrócone nie ku człowiekowi, lecz ku jego właściwości, wynikającej z przyjęcia sakramentu. Użycie zwrotów redundantnych z góry zapowiada korzystanie ze schematów złożonych, w których zmienną (pod kątem różnorodności użytych konstrukcji adresatywnych) będzie wyłącznie ich druga część, np. *Wasza Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Prymasie, Wasza Eminencjo, Umiłowany Prymasie Polski*.

Analizując występujące konstrukcje proste, znajdziemy się w obrębie tytulatury profesjonalnej i rodzinnej, a także nazw niebędących tytułami, których klasy semantyczne zostaną opisane w następnym rozdziale. Ze względu na dużą liczbę występujących w materiale przykładów ilustrujących tym razem wprowadzono również podział nadrzędny na konstrukcje wykorzystane wobec adresata jednostkowego i kolektywnego.

• Formy i zwroty adresatywne wykorzystane wobec adresata jednostkowego

Wśród wykorzystanych form adresatywnych znajdujemy następujące konstrukcje z głównym elementem nominalnym (wyrażonym rzeczownikiem):

1) wyrażenia wyłącznie nominalne (bez różnego typu elementów rozwijających)

A) Tytuły dwuczłonowe: **T1 T3** *Księżę Prymasie* (PdoOJPII: ź. w.); *Księżę Kardynale* (DEPożk: PVI: ź. e.); *Księżę Kustoszu* (KSBM: zb. arch.); *Ojciec Kustoszu*

(P: ż. e.); *Ojciec generale* HPKKW: ż. w.); (K: ż. e.); *Księżę generale*; (K: ż. e.) *Ojciec przeorze* (HPKKW: ż. w.); **T3 konkur T3 Kardynale Prymasie** (PdoOJPII: ż. w.); **T2-3 T3 Matko ksieni** (W: ż. e.); *Matko przeoryszo* (LdoOK: ż. e.).

B) Tytuły trzyczłonowe: **T1 T3 konkur T3 Księżę Kardynale Prymasie** (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.); **T1 T3 T3 konkur Księżę Arcybiskupie Generale** (P: ż. e.); *Księżę biskupie metropolito* (PdoOJPII: ż. w.).

2) wyrażenia z rozwinięciami atrybutywnymi (wyrażonymi przymiotnikiem (niestopniowanym i stopniowanym), imiesłowem przymiotnikowym)

A) formy z określeniami atrybutywnymi w prepozycji, wśród których wyodrębniamy:

a. formy z jednoczłonowym centrum nominalnym i utartymi określeniami lewostronnymi: **Adj (civ) T3 Drogi rektorze**; **Adj (ecc) T1 Wielebny Księżę** (KSBM: zb. arch.); *Czcigodny Księżę* (KSBM: zb. arch.); **Adj superl hist (ecc) T1 Przewielebny Księżę** (KSBM: zb. arch.); **Adj (civ) T1 Drogi księżę** (KSBM: zb. arch.); (KSBM: zb. arch.); **Adj (civ) T2 Drogi bracie** (LdoOK: ż. e.) *Ukochany Synu* (DEPożk: JXIII: ż. e.), *Umiłowany Synu* (DEPożk: PVI: ż. e.); **Adj (ecc) T3 Wielebna Matko** (LdoOK: ż. e.); **Adj (civ) T3 Kochana Matko** (LdoOK: ż. e.);

b. formy z dwuczłonowym centrum nominalnym i utartymi określeniami lewostronnymi: **Adj (civ) T1T3 Kochany Księżę Prymasie** (PdoOJPII: ż. w.); *Drogi Księżę Kardynale* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogi Księżę Rektorze* (LEP cz. 2: ż. w.); *Drogi księżę dziekanie* (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Drogi Księżę Pralacie* (KSBM: zb. arch.); *Drogi Ojciec Generale* (P: ż. e.); **Adj (ecc) T1 T3 Czcigodny Księżę Pralacie** (KSBM: zb. arch.); *Czcigodny Ojciec Rektorze* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); *Czcigodny Księżę Rektorze* (KSBM: zb. arch.); *Czcigodny Księżę Proboszczu* (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.); *Wielebny ojciec prowincjale* (H: ż. e.); **Adj superl (ecc) T1T3 Najdostojniejszy Księżę Kardynale**; *Najdostojniejszy Księżę Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.) *Najdostojniejszy Księżę Kardynale* (PdoOJPII: ż. w.); (H: ż. e.); **Adj superl hist (civ) T1 T3 Wielce Szanowny Księżę Biskupie** (LEP cz. 2: ż. w.); *Najczcigodniejszy Ojciec Generale* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T1 T3 Przewielebny Księżę Biskupie** (H: ż. e.); *Przewielebny Księżę Proboszczu* (DdoOK: KM: ż. e.); (LdoOK: ż. e.); *Przewielebny Księżę Pralacie* (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.); *Przewielebny Księżę Generale* (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T1 T3 Przewielebny Księżę Rektorze** (S: ż. e.); *Wielce Czcigodny Księżę Pralacie* (KSBM: zb. arch.); **Adj superl hist2 (ecc) T1 T3 Najprzewielebniejszy Ojciec Generale** (K: ż. e.); **Adj (civ) (T2-3 T3) Droga Matko przeoryszo** (LJPdoD: ż. e.); z trzyczłonowym centrum

nominalnym i lewostronnym określeniem atrybutywnym **Adj (ecc) T1 T3 T3 konkur** *Czcigodny Ojciec Ministrze Prowincjale* (L: ż. e.).

B) formy z określeniami atrybutywnymi w postpozycji

Wśród tej grupy znajdujemy formy z jednoczłonowym centrum nominalnym i określeniami prawostronnymi identyfikującymi:

a. formy z określeniami zespolonymi z centrum: **(T3 Adj)** *Ojciec Święty* (LEP cz. 2: ż.w.), *Bracie Przełożony* (P: ż. e.);

b. formy z określeniami identyfikującymi luźnymi: **T3 Adj** *Arcybiskupie Poznański* (PdoOJPII: ż. w.); *Biskupie Katowicki* (PdoOJPII: ż. w.); *Biskupie Tarnowski* (PdoOJPII: ż. w.); *Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ż. w.).

c. formy z centrum nominalnym i określeniami prawostronnymi identyfikującymi, wśród których są konstrukcje z centrum nominalnym dwuczłonowym **T3 T3 konkur Adj** *Kardynale Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ż. w.); z centrum nominalnym trzyczłonowym **T1 T3 T3 konkur Adj** *Księżę Kardynale Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ż. w.) *Księżę arcybiskupie metropolito gdański* (PdoOJPII: ż. w.).

C) konstrukcje z określeniami obustronnymi

Wśród konstrukcji tego typu znajdujemy wyrażenia z określeniami atrybutywnymi różnych typów (z tzw. mieszanymi (utarte + identyfikujące), gdzie określenia prawostronne identyfikujące mogą być zespolone z centrum lub luźne):

a. z centrum nominalnym jednoczłonowym, gdzie określenie w postpozycji jest zespolone z centrum: **Part (T3 Adj)** *Umiłowany Ojciec Święty* (DEPożk: KWP: ż. e.); **Adj superl (T3Adj)** *Najczcigodniejszy Ojciec Święty* (L: ż. e.); **Adj (civ) (T2-3 Part)** *Droga Matko Przełożona*; **Adj (civ) (T3 Adj)** *Droga Matko Generalna* (LdoOK: ż. e.); **Adj (civ) (T2-3 Part)** *Droga Siostra Przełożona* (LJPdoD: ż. e.); *Droga siostra prowincjalna* (LdoOK: ż.e.); **Adj (ecc) (T3 Adj)** *Czcigodna Matko Generalna* (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.); *Czcigodna matko prowincjalna* (LdoOK: ż. e.); *Czcigodna siostra prowincjalna* (H: ż. e.); *Wielebna Matko Generalna* (H: ż. e.) (LJPdoD: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) (T3 Adj)** *Przewielebna Siostra Prowincjalna* (LdoOK: ż. e.);

b. z centrum nominalnym dwuczłonowym z zespolonym określeniem: **Adj (civ) T2-3 (T3 Adj)** *Wielebna Matko Sekretarko Generalna* (LdoOK: ż. e.) **Adj superl T1 (T3 Adj)** *Najczcigodniejszy Ojciec Wikariuszu Generalny* (H: ż. e.); **Adj (civ) T1 (T3 Adj)** *Drogi Ojciec Wikariuszu Prowincjalny* (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T3 (Part subst Adj)** *Wielce Czcigodna Siostra Przełożona Prowincjalna* (LdoOK: ż. e.); **Adj (ecc) T3 (Part subst Adj)** *Czcigodna Siostra Przełożona Prowincjalna* (LdoOK: ż. e.).

Znajdujemy też przykłady użycia określeń identyfikujących wypełniających brak informacji o adresacie (i te właśnie nazywamy połączeniami luźnymi, gdzie centrum może być występować bez takiego określenia, a samo określenie jest charakterystyką dodatkową): **Part T3 Adj** *Umiłowany Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (ecc) (T3 Part)** *Wielebna Matko Przewodnicząca* (LdoOK: ż. e.).

D) pronominalno-nominalne konstrukcje **Pron, Pron T1 T3 Nom** *Tobie, nasz Księżę Biskupie Andrzeju* (H: ż. e.);

E) konstrukcje pronominalno-nominalno-trybutywne w dowolnej kolejności **Pron Adj (civ) N7** *Nasz drogi Współbracie* (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) Pron N7** *Najdostojniejszy nasz współziomku* (DEPożk: L: ż. e.).

3) wyrażenia z rozwinięciami innych typów

A) wyrażenia wzbogacone o grupę nominalną:

a. tytuły jednoczłonowe wzbogacone o grupę nominalną: **T3 N2** *Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.) **T3 Pron Adj N2** *Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium* (P w: ż. e.); **T3 Adj N2** *Kustoszu Miłosiernego Pana* (KSBM: zb. arch.); **T3 N2 N2** *Prowincjale Księży Jezuitów* (K: ż. e.); **(T3 Part) N2 Adj** *Bracie Przełożony Prowincji Betyckiej* (P: ż. e.); **T3 (Adj N2 Adj)** *Rektorze Polskiej Misji Katolickiej* (LPPPG: ż. w.); **T3 Adj N2** *Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru*; **T3 N2 N2** *Proboszczu Parafii Alwernia* (LdoOK: ż. e.);

b. nazwy synekdochiczne wzbogacone o grupę nominalną: **N7 sing Adj subst, N2 con (i) N2:** *Ojczyzno świętych, męczenników i bohaterów* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 Adj N2 – N2 (N2 N2 (Adj N2))** *Ziemia błogosławionej Bolesławy Lament – fundatorki zgromadzenia sióstr Świętej Rodziny* (PdoOJPII: ż. w.) i metaforyczne inne: **N7 N2 Adj** *Męczenniku stanu wojennego* (H: ż. e.);

c. Tytuły dwuczłonowe wzbogacone o grupę nominalną: **T1 T3 N2 N2** *Ojciec generale zakonu franciszkanów* (DEPożk: L: ż. e.) **T2-3 T3 N2 (N2 Adj)** *Bracie Generale Braci Serca Jezusowego* (H: ż. e.); **Adj (ecc) T1 T3 Adj N2** *Czcigodny ojciec wikariuszu niepokalanowskiego klasztoru* (H: ż. e.).

B) wyrażenia wzbogacone o grupę przyimkową

Tytuły jednoczłonowe wzbogacone o grupę przyimkową: **T3 Nom prae (z) N2** *Biskupie Stanisławowie z Kielc* (PdoOJPII: ż. w.); **T3 prae (z) N2** *Biskupie z Frascati* (DEPożk: PVI: ż. e.).

C) konstrukcje z określeniami trybutywnymi i grupą nominalną

Wśród nich znajdujemy:

a. tytuły jednoczłonowe z określeniami atrybutywnymi i grupą nominalną: **Part T3 N2** *Umiłowany Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj superl (ecc) con (i) Part T3 N2** *Najdostojniejszy i umiłowany Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) (T3 Adj) (N2 Adj)** *Drogi Biskupie Polowy Wojska Polskiego* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj T3 Adj N2 Adj** *Wielki Kanclerzu Papieskiego Wydziału Teologicznego* (L: ż. e.);

b. tytuły dwuczłonowe z określeniami atrybutywnymi i grupą nominalną: **Adj superl hist (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj)** *Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej* (LPPPG: ż. w.); **Adj (ecc) T1 (T3 Adj) N2 (N2 Adj Adj)** *Czcigodny Ojciec Opacie Generalny Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich* (DdoOK: KM: ż. e.); **Adj superl (ecc) T1 T3 N2 (Adj N2 Num N2)** *Najczcigodniejszy Ojciec Generale Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T1 T3 N2** *Przewielebny ojciec generale karmelitów* (H: ż. e.); **Adj (civ) N7 zb N2 N2** *Droga Rodzino Brata Władysława* (K: ż. e.); *Kochana rodzino ojca Józefa* (H: ż. e.); **Adj (civ) N7 zb Part N2 Nom** *Droga Rodzino zmarłego Ojca Eligiusza* (K: ż. e.);

c. konstrukcje z grupą nominalną wzbogaconą o formy bezprzyimkowe przypadkowe, grupę przyimkową i określeniami atrybutywnymi **N7 sing Adj N2 (Adj), N2 con (i) N2 (N2 Adj), Part Adj N5 prae (do) Adj subst, Part con Part N2 (N2 Adj)** *Litwo błogosławionego arcybiskupa Yurgiusza Matulaitisa, założyciela i reformatora zgromadzeń zakonnych, ożywionego wielką miłością do Niepokalanej, nieustrudzonego i nieustraszonego pasterza Kościoła Wileńskiego* (PdoOJPII: ż. w.).

D) konstrukcje z określeniami atrybutywnymi i grupą przyimkową:

a. tytuły jednoczłonowe z określeniami atrybutywnymi i grupą przyimkową: **Adj (ecc) T3 (Part subst Adj) Adv prae (z) Pron N5 N5** *Czcigodna Matko Przełożona Generalna wraz ze wszystkimi Siostrami Urszulankami* (H: ż. e.); **Adj (civ) T2 prae (w) (Adj N6)** *Drogi bracie w apostołskim posługiwaniu* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (ecc) con (i) Adj (civ) T2 prae (w) N6** *Czcigodny i drogi Bracie w biskupstwie* (LJPII: ż. w.) oraz nazwy synekdochiczne **N7 Adj, prae (ze) Pron Adj N5** *Ziemio łowicka, ze swoją bogatą historią* (PdoOJPII: ż. w.).

b. tytuły dwuczłonowe z określeniami atrybutywnymi i grupą przyimkową: **Adj (ecc) T1 T3 prae (wraz) prae (z) Adj N5 Adj** *Czcigodny Ojciec Generale wraz z całą Wspólnotą Paulińską* (H: ż. e.) *Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą wspólnotą paulińską* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj Adj N5 N2 N2** *Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą jasnogórską wspólnotą Ojców Paulinów* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj Adj N5 N2 con (i) N2**

N2 *Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą jasnogórska wspólnotą Ojców i Braci Paulinów* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T1T3 Part prae (z) Adj N5 N2** *Przewielebny Ojciec Prowincjale obecny z całym zarządem prowincji* (K: ż. e.).

E) konstrukcje z określeniami atrybutywnymi wzbogacone o grupę nominalną i przyimkową naraz

Wśród nich są:

a. tytuły jednoczłonowe z określeniami atrybutywnymi wzbogacone o grupę nominalną i przyimkową naraz: **Adj (ecc) (T3 Adj) Adj N2 N2 Adv prae (z) Adj N5 Adj** *Wielebna Matko Prowincjalna Starowiejskich Siostr Służebniczek wraz z całym Zarządem zakonnym* (H: ż. e.). **N7 N2 prae (w) (N2 Adj)** *Arcypasterzu Filadelfii w Stanach Zjednoczonych* (DEPożk:L: ż. e.);

b. tytuły dwuczłonowe z określeniami atrybutywnymi wzbogacone o grupę nominalną i przyimkową naraz: **Adj superl hist (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj prae (wraz) prae(z) N5 pl con (i) (N5 Adj))** *Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej wraz z kapłanami i Siostrami Zakonnymi* (LPPPG cz. 2: ż. w.); **Adj (civ) T1 T3 (Adj N2 Adj) prae (w) N6** *Drogi Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu (2)* (LPPPG cz. 2: ż. w.); **Adj (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj) prae (w) N6** *Czcigodny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli* (LPPPG cz. 2: ż.w.); **Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Pron N5 con (i) N5** *Czcigodny Ojciec Przeorze jasnogórskiego klasztoru wraz z wszystkimi Ojcami i Braćmi* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

F) konstrukcje rozwinięte zdaniowe

Z jednym centrum adresatywnym): **N7 sing Adv Part N5 Adj con (i) N5 Pron N2, Pron Adv Adj N2 Adv Adv Verb prae (przy) N6 con (i) Pron N6** *Ziemio tak hojnie ubogacona tradycją chrześcijańską i wiarą twego ludu, który pomimo dziejowych burz zawsze niezmiennie trwał przy Chrystusie i jego Kościele* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 sing Adj N2 prae (z) N2 N2, N2 (N2 N2), Adv A Adv prae (z) (N5 N2), Pron Verb prae (na) N4 prae (w) (N6 N2 prae (na) N6), con (a) prae (po) Pron Adj – (po ludzku biorąc) – N6 Verb prae (do) N2, Adv Adv prae (na) N4 Verb Pron Adj N1 (Adj)** *Litwo św Kazimierza z dynastii Jagiellonów, świadka historii Litwy, tak bardzo związanego z historią Polski, który przyszedł na świat w zamku królewskim na Wawelu, a po swojej przedwczesnej – po ludzku biorąc – śmierci powrócił do Wilna, skąd kiedyś na Wawel przybył jego litewski pradziad Yagiello-Yogaila* (PdoOJPII: ż. w.); **N7 sing Adj N2 (Adj), N2 con (i) N2 (N2 Adj), Part Adj N5 prae (do) Adj subst, Part con Part (i) N2 (N2 Adj)** *Litwo błogosławionego arcybiskupa Yurgiusza Matulaitisa, założyciela i reformatora zgromadzeń zakonnych, ożywionego wielką*

miłością do Niepokalanej, nieustrudzonego i nieustraszonego pasterza Kościoła Wileńskiego (PdoOJPII: ż. w.); **N7 sing Adj, Part Adv prae (w) N6 Adj prae (przez) Pron N2 con (i) Pron N2 Adj prae (poprzez) Adv Adj N2 (Adj N2) con (oraz) prae (przez) Pron N2 (Adv Adj N2 Adj subst con (i) Adj (subst) Kościele Kielecki, obecny tutaj w bazylice katedralnej przez swego pasterza i jego biskupów pomocniczych poprzez bardzo licznych przedstawicieli miejscowego prezbiterium oraz przez wielu reprezentantów blisko milionowej rzeszy wiernych i świeckich (PdoOJPII: ż. w.).**

- **Formy i zwroty adresatywne wykorzystane wobec adresata kolektywnego**

Wśród nich znajdujemy następujące konstrukcje z centrum substantywnym:

- 1) konstrukcje wyłącznie nominalne (bez elementów rozwijających)

Z centrum jednoelementowym:

- a. tytuły jednoczłonowe **T3 pl Kardynałowie** (PdoOJPII: ż. w.); *Arcybiskupi* (PdoOJPII: ż. w.); *Biskupi* (PdoOJPII: ż. w.); *Kapłani* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (H: ż. e.); *Diakoni* (LPPPG: cz. 2: ż. w.); *Rektorzy* (S: ż. e.); *Prefekci* (S: ż. e.); **T4 pl Eksceleńcje** (PdoOJPII: ż. w.); (LdoOK: ż. e.); *Eminencje* (DEPożk: JPII: ż. e.); *Magnificencje* (S: ż. e.); **T2 pl Bracia** (PdoOJPII: ż. w.) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (DEPożk: PVI: ż. e.); *Synowie* (DEPożk: PVI: ż. e.); **T3 pl Bracia** (P: ż. e.); *Ojcowie* (PdoOJPII: ż. w.);

- b. tytuły dwuczłonowe: **T1 pl T3 pl Księża Kardynałowie** (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: PVI: ż. e.) *Księża Biskupi* (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: L: ż. e.); *Księża Dziekani* (K: ż. e.); *Księża Prowincjałowie* (K: ż. e.); **T2 pl T3 pl Bracia Kapłani** (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.);

- c. inne nazwy: **N7 pl Alumni** (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Benedyktyni* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Współpracownicy* (P.: ż. e.); **N7 zb Duchowieństwo** (LPPPG: ż. w.);

- d. połączone tytuły jednoczłonowe z centrum dwuelementowym kolektywnym: **T3 pl con (i) T3 pl Księża i bracia** (DEPożk: KWP: ż. e.); **T4 pl con (i) T4 pl Eminencje i Eksceleńcje** (PdoOJPII: ż. w.); (L: ż. e.);

- e. połączone tytuły jednoczłonowe i inne nazwy: **T3 pl con (i) N7 pl Księża i mnisi** (DEPożk: PVI: ż. e.);

- f. połączone tytuły dwuczłonowe i jednoczłonowe: **T2 pl T3 pl con (i) T3 pl Księża Arcybiskupi i Biskupi** (K: ż. e.); **T2 pl con (i) T2 pl T3 pl Bracia i siostry zakonnicy** (PdoOJPII: ż. w.);

- g. połączone inne nazwy: **N7pl con (i) N7 pl Postulantki i Postulanci** (H: ż. e.); *Nowicjuszek i Nowicjusze* (H: ż. e.);

2) konstrukcje z rozwinięciami atrybutywnymi (wyrażonymi przymiotnikiem niestopniowanym i stopniowanym, imiesłowem przymiotnikowym)

A) konstrukcje z określeniami atrybutywnymi w prepozycji

a. z centrum jednoelementowym, wśród których znajdujemy

a.a. formy z jednoczłonowym centrum nominalnym i utartymi określeniami lewostronnymi: **Adj (ecc) T3 pl** *Czcigodni biskupi* (H: ż. e.); *Czcigodni Kapłani* (LPPPG: ż. w.); *Czcigodni koncelebransi* (DdoOK: P: ż. e.); *Czcigodne siostry* (LdoOK: ż. e.); **Adj (civ) T3 pl** *Drodzy Kapłani* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG : ż. w.); *Kochani Kapłani* (LPPPG: ż. w.); **Part T3pl** *Umiłowani kapłani* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Umiłowani Księża* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj superl T3 pl** *Najmilsi kapłani* (HPKKW: ż. w.); **Adj superl hist (ecc) T3 pl** *Przewielebni Księża* (H: ż. e.); **Adj(ecc) T2 pl** *Czcigodni Bracia* (LJPII: ż. w.), (1) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: JPI: ż. e.); (DEPożk: JPII: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.); **Adj (civ) T2 pl** *Drodzy Bracia* (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.); *Drodzy ojcowie* (DEPożk: KWP: ż. w.) **Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl** *Czcigodni i Drodzy Bracia* (LJPII: ż. w.), (PdoOJPII: ż. w.); **Part T2 pl** *Umiłowani Bracia* (LEP: ż. w.); **Adj (civ) con (i) Adj T3 pl** *Drogie i dobre siostry* (DEPożk: PVI: ż. e.);

a.b. formy z dwuczłonowym centrum nominalnym i utartymi określeniami lewostronnymi: **Adj (ecc) T1 pl T3 pl** *Czcigodni Księża Biskupi* (PdoOJPII: ż. w.); *Czcigodni Księża Rektorzy* (LPPPG: ż. w.); **Adj (civ) T1 pl T3 pl** *Szanowni Księża Profesorowie* (S: ż. e.); **Adj superl (ecc)T1 pl T3 pl** *Najdostojniejsi księża biskupi* (HPKKW: ż. w.); **Adj superl hist (ecc) T1 pl T3 pl** *Przewielebni Księża Proboszczowie* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj (ecc) T1 pl T6 pl** *Czcigodni Księża Moderatorzy* (S: ż.e.); **Part T2 pl T3pl** *Umiłowani Bracia Kapłani* (LEP: ż. w.); *Ukochani Bracia Kapłani* (LEP: ż. w.); **Adj (ecc) T2 pl T3 pl** *Czcigodni Bracia Kapłani* (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj (civ) T2 pl N7pl** *Drodzy ojcowie pijarzy* (DdoOK: P: ż.e.); **Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl)** *Drogie siostry sercanki* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogie siostry profeski* (LdoOK: ż. e.).

b. z centrum dwuelementowym: połączenia jednoczłonowych tytułów: **Adj (ecc) T2 pl T3 pl con (i) T3 pl** *Czcigodni współbracia biskupi i arcybiskupi* (DEPożk: PVI: ż. e.); **Adj (ecc) T3 pl con (i) T3 pl** *Czcigodni Kapłani i Diakoni* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (ecc) T3 pl con (i) Adj (civ) T3 pl** *Wielebni księża i kochani bracia* (S: ż. e.).

B) konstrukcje z określeniami atrybutywnymi w postpozycji

Wśród nich wyodrębniamy:

a. formy z jednoelementowym centrum nominalnym i określeniami prawostronnymi identyfikującymi zespolonymi z centrum: **(T3 pl Adj)** *Matki przełożone*

(DEPożk: PVI: ż. e.); *Siostry przełożone* (LdoOK: ż. e.); *Siostry zakonne* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Bracia mniejsi* (DEPożk: PVI: ż. e.); (**N7 pl Adj**) *Osoby Zakonne* (DEPożk: JPI: ż. e.); (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.); (K: ż. e.); *Rodziny zakonne* (DEPożk: JPII: ż. e.); z centrum dwuelementowym kolektywnym **N7 pl con (i) N7 pl** *Dziewice i wdowy konsekrowane* (H: ż. e.);

b. z określeniami identyfikującymi luźnymi: **T2 pl Part** *Bracia współkoncelebrujący* (P: ż. e.);

c. z określeniami prawostronnymi utartymi (tzw. zmodyfikowana pozycyjność z atrybutywami utartymi): **T2 pl Adj superl** *Synowie najdrożsi* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Synowie najmiłsi* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Córki najdroższe* (DEPożk: PVI: ż. e.); **T2 pl Part** *Córki ukochane* (DEPożk: PVI: ż. e.); **N7 pl Adj** *Mniszki Dominikańskie* (LJPdoD: ż. e.).

Także w tej grupie widzimy formy z dwuelementowym centrum nominalnym kolektywnym i określeniami prawostronnymi identyfikującymi: **T2 pl con (i) T2 pl Adj** *Bracia i Siostry zakonne* (2) (LEP: ż. w.); (H: ż. e.);

C) formy z określeniami obustronnymi

W tej grupie znajdujemy atrybutywno-nominalne konstrukcje z określeniami atrybutywnymi różnych typów (z tzw. mieszanymi, gdzie jedno określenie jest utarte, a inne – identyfikujące). Określenia prawostronne identyfikujące mogą być zespolone z centrum lub luźne:

a. z centrum nominalnym jednoczłonowym, gdzie określenie w postpozycji jest zespolone z centrum: **Adj (civ) (T3pl Adj)** *Drodzy bracia zakonni* (H: ż. e.); *Drogie siostry zakonne* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Kochane siostry zakonne* (H: ż. e.); **Adj (ecc) (T3pl Adj)** *Wielebne siostry zakonne* (LPPPG cz. 2: ż. w.);

b. konstrukcje z centrum nominalnym jednoczłonowym, gdzie prawostronne określenie uzupełnia brak informacji o adresacie: **Adj (ecc) T3 pl Adj con (i) Adj** *Czcigodni kapłani diecezjalni i zakonni* (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T3 pl Adj con (i) Adj** *Przewielebni Księża diecezjalni i zakonni* (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T2 pl Adj** *Przewielebni Bracia Soborowi* (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj (ecc) T2 pl T3 pl, Adj con (i) Adj** *Czcigodni Bracia Kapłani, diecezjalni i zakonni* (DdoOK: NN2008: ż. e.); (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T3pl Adj** *Drogie siostry radne* (LdoOK: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl Adj con (i) Adj** *Drodzy alumni diecezjalni i zakonni* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (ecc) N7 pl Adj** *Wielebni Duszpasterze Polonijni* (LPPPG: ż. w.);

c. atrybutywno-nominalne konstrukcje, w których określenie (lub jedno z określeń) jest rozwinięte o różne elementy: **Part T3pl Adj, Part Adv prae (w) (Adj N2)**

Umiłowani kapłani polscy, zgromadzeni dziś w Jasnej Górze (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T3 pl – Part N4 Adj prae (wśród) N2 Drodzy Kapłani – pełniący posługę duszpasterską wśród Polonii (S: ż. e.); **Adj (civ) T3 Nom Kochana Siostró Edyto, dziś składająca wieczystą profesję** (H: ż. e.); **Adj superl T2 pl Part Adj prae (w) N6 Najdrożsi bracia, wyświęceni tutaj w Jeruzolimie** (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T2 pl T3, Part N4 N2 Przewielebni Bracia Kapłani, reprezentujący parafie Częstochowy** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **Adj (civ) T3 pl Adj Adv Kochane siostry starsze wiekowo** (LdoOK: ż. e.); **Adj (ecc) (T3 pl Adj) N7 pl prae (w) Pron N4 Part prae (od) Adj N2 prae (z) Pron N5 Adj Czcigodne Siostry zakonne Pasjonistki w jakiś sposób związane od dłuższego czasu z naszą wspólnotą warszawską** (K: ż. e.);**

D) pronominalno-nominalne konstrukcje

Z centrum jednoelementowym: **Pron T3 pl Wszystkie siostry** (LJPdoD: ż. e.); z centrum dwuelementowym: **Pron T2 pl con (i) T2pl Wszyscy ojcowie i bracia** (HPKKW: ż. w.);

E) pronominalno-nominalno-trybutywne (w dowolnej kolejności): Adj (civ) Pron T2 pl Drodzy moi Bracia (PdoOJPII: ż. w.); **Part Pron T2 pl Umiłowani moi Bracia** (LJPII: ż. w.); **Pron Adj (civ) T3 pl Moje drogie siostry** (PdoOJPII: ż. w.); *Moje kochane siostry* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron Adj T2pl Moi drodzy współbracia** (H: ż. e.);

F) pronominalno-nominalno-trybutywne konstrukcje z określeniem trybutywnym wzbogaconym o grupę przyimkową rozwiniętą

Part T3pl Adj, Part Adv prae (w) (Adj N2) Umiłowani kapłani polscy, zgromadzeni dziś w Jasnej Górze (PdoOJPII: ż. w.);

G) pronominalno-nominalno-trybutywne konstrukcje z określeniem trybutywnym identyfikującym, wzbogaconym o grupę nominalną i przyimkową naraz Adj (civ) T3 pl – Part N4 Adj prae (wśród) N2 Drodzy Kapłani – pełniący posługę duszpasterską wśród Polonii (S: ż. e.).

3) wyrażenia z rozwinięciami innych typów

A) wyrażenia nominalne wzbogacone o grupę nominalną:

a. z centrum jednoelementowym: T3 Adj, Adj, N2 Biskupi gnieźnieńskiej, prymasowskiej metropolii (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl N2 Duszpasterze parafii** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7 pl N2 N2 Duszpasterze parafii Częstochowy** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7pl Adj N2 Duszpasterze częstochowskich parafii** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7 pl N2 Adj Duszpasterze parafii częstochowskich** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **N7 pl Pron N2 Mistrzynie wszystkich Etapów** (LdoOK: ż. e.); **N7 pl Adj (N2 Adj) Reprezentanci polskich konsult**

zakonnych (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl N2 (N2 N2) Członkowie Konferencji Episkopatu Polski** (PdoOJPII: ż. w.); **N7 pl N2 Adj con (i) N2 (N2 Adj) Członkowie Instytutów Świeckich i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego** (H: ż. e.); (**N7 pl N2N2Adj**) *Śludzy Kościoła Ludu Bożego* (HPKKW: ż. w.);

b. z centrum dwuelementowym: **T3 pl con (i) T3 pl Adj N2 Adj** *Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich* (DEPożk: PVI: ż. e.); **T2 pl con (i) T2 pl N2 Adj** *Siostry i Bracia życia konsekrowanego* (S: ż. e.); **T2 pl con (i) T2 pl Adj N2 (Adj)** *Ojcowie i Bracia Zakonu św. Josafata* (PdoOJPII: ż. w.); **T2 pl con (i) T2 pl Adj N2** *Synowie i córki Świętego Franciszka* (PdoOJPII: ż. w.).

B) wyrażenia nominalne wzbogacone o grupę przyimkową:

a. z centrum jednoelementowym **T3 pl prae (z) Adj N2** *Bracia z całego świata* (DEPożk: JPI: ż.e.) **T2 pl prae (w) N6** *Bracia w kapłaństwie* (PdoOJPII: ż. w.); **T2 pl prae (w) N6** *Współbracia w kapłaństwie* (K: ż. e.);

b. z centrum dwuelementowym **T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 Adj** *Bracia i siostry w powołaniu zakonnym* (PdoOJPII: ż. w.);

C) wyrażenia atrybutywno-nominalne wzbogacone o grupę przyimkową:

a. z centrum jednoelementowym: **Adj (ecc) T2 pl prae (w) N6** *Czcigodni Bracia w biskupstwie* (LJPII: ż. w.); (DEPożk: JPII: ż. e.); *Wielebni Bracia w biskupstwie* (DEPożk: JPII: ż. e.); *Czcigodni Bracia w kapłaństwie* (H: ż. e.) **Adj (civ) T2 pl prae (w) N6** *Drodzy Bracia w kapłaństwie* (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.); *Drodzy Bracia w biskupstwie* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (civ) T2 pl prae (w) N6 Adj** *Drodzy Bracia w posłudze biskupiej* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (ecc) con (i) Part T2 pl prae(w) N6** *Czcigodni i umiłowani Bracia w biskupstwie* (LJPII: ż. w.); **Adj superl T2 pl prae (w) Adj N6** *Najczcigodniejsi Bracia w biskupim posłannictwie* (LEP cz. 2: ż. w.); **Adj(civ) con(i) Adj (ecc) T2 pl prae(w) N6** *Drodzy i czcigodni Bracia w Biskupstwie* (LJPII: ż. w.); **Adj superl T2 pl prae (w) N6** *Najdrożsi bracia w biskupstwie* (DEPożk: JPII: ż. e.); *Najmilsi Bracia w biskupstwie* (LEP cz. 2: ż.w.); *Najdroższe Córki w Chrystusie* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Najdroższe Córy w Chrystusie* (DEPożk: PVI: ż. e.) **Part T2 pl prae (w) Adj N6** *Umiłowani Bracia w Chrystusowym kapłaństwie* (LJPII: ż. w.); **Part T2 pl prae (w) N6** *Umiłowani Bracia w Biskupstwie* (LJPII: ż. w.); **Adj superl hist T2 pl prae (z) N2 Adj** *Wielce umiłowani ojcowie z Towarzystwa Jezusowego* (DEPożk: JPI: ż. e.); **Adj (civ) T2 pl prae (w) N2 N2** *Kochane Siostry w Chrystusie Panu* (DEPożk: KWP: ż. e.); **Adj (civ) „ Adj T2 pl prae (z) N2 Adj con (i) Adj N2”** *Drogie „Białe Córki z łódki gródeckiej i św Anny”* (LJPdoD: ż. e.); **Adj N7 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2** *Drogie mniszki z Gródka i św Anny* (LJPdoD: ż. e.); **Adj N7 pl (z) N2 con**

(i) prae (od) (Adj N2) Białe Mniszki z „Gródka i św Anny” (LJPdoD: ź. e.); **Adj (civ) T2 pl prae (w) Adj N6 Nom Kochani Współbracia w św. Ojcu Franciszku** (K: ź. e.);

b. z centrum dwuelementowym **Adj (civ) T2pl con (i) T2pl prae (w) N6 Adj Drogie Siostry i Bracia w życiu konsekrowanym** (DEPożk: KWP: ź. e.); **Adj superl T2 pl con (i) T2 pl prae (z) Adj N2 Adj Najmilsi synowie i córki z całego świata katolickiego** (DEPożk: JPI: ź. e.); **Adj superl T2 pl con (i) T2 pl prae (na) Adj N6 Najdrożsi Synowie i Córki na całym świecie** (DEPożk: JPII: ź.e.).

D) wyrażenia pronominalno-atrybutywno-nominalne wzbogacone o grupę przyimkową:

a. z centrum jednoelementowym **Adj(ecc) con(i) Adj (civ) Pron T2 pl prae(w) N6 Czcigodni i Drodzy moi Bracia w Biskupstwie** (LJPII: ź. w.); **Adj (ecc) con (i) Part Pron T2 pl prae(w) N6 Czcigodni i umiłowani moi Bracia w biskupstwie** (LJPII: ź. w.); **Pron, Adj(ecc) con(i) Adj (civ) Pron T2 pl prae(w) N6 Was, Czcigodni i Drodzy moi Bracia w Biskupstwie** (LJPII: ź. w.); **Adj (civ) Pron T2 pl prae (w) N6 Drodzy moi Bracia w biskupstwie** (PdoOJPII: ź. w.); **Adj superl Pron T2 pl prae (w) N6 Najdrożsi moi bracia w biskupstwie** (PdoOJPII: ź. w.); **Pron Pron T2 pl prae (w) N6 Adj con (i) Adj Wszyscy moi bracia w posługiwaniu biskupim i kapłańskim** (PdoOJPII: ź. w.); **Pron Part con (i) Adj (ecc) T2 pl prae (w) (N6 Adj) Moi Umiłowani i Czcigodni Bracia w posługiwaniu biskupim** (LJPII: ź. w.); **Pron T3 pl prae (na) N6 Wszystkie siostry „na Gródku”** (LJPdoD: ź.e.); **Pron T3 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2 Wszystkie siostry z „Gródka” i św Anny** (LJPdoD: ź. e.).

E) wyrażenia atrybutywne wzbogacone o grupę przyimkową rozwiniętą (np. o grupę nominalną czy przyimkową, o szereg grup przyimkowych lub o formy bezprzyimkowe przypadkowe i nieodmienne (przysłówkowe), albo połączenia poprzednich typów):

a. z centrum jednoelementowym **Adj (ecc) T3 pl prae (na) N6 prae (z) N5 Part subst Pron N2 Czcigodni Księża na czele z Ojcem Przewodniczącym tej liturgii** (DdoOK: NN2008: ź. e.); **Adj T2 pl prae (w) N6 con (i) N6 Adj prae (z) N2 (Adj) prae (w) N6 Drodzy Bracia w wierze i powołaniu zakonnym z klasztoru św. Nila w Stołobieńsku** (DEPożk: KWP: ź. e.); **Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) prae (z) Pron (N5 Adj) Nom – Adj N5 prae (na) N6 Drogie Siostry Służki z naszą Siostrą Prowincjalną Bożeną – dzisiejszą Jubilatką na czele** (LdoOK: ź. e.); **Adj (civ) T3 pl prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2) Drogie Siostry z „Gródka” i od św. Anny** (LJPdoD); **Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 con (i) prae (od) (Adj N2) Drogie siostry „na Gródku” i od św Anny** (LJPdoD: ź. e.); **Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 con (i) prae (ze) (Adj N2) Drogie siostry „na Gródku” i ze św Anny** (LJPdoD: ź.e.); **Adj (civ) T3 pl prae (z) N2 prae (na) N6 con (i) prae (w) (Adj N6) Drogie siostry z klasztoru na Gródku**

i w św Annie (LJPdoD: ż.e.); **Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2) Drogie Siostry Dominikanki z „Gródka” i od św. Anny** (LJPdoD: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl Adj prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2) Drogie Mniszki Dominikańskie z „Gródka” i od św. Anny** (LJPdoD: ż. e.) **Part T2pl prae (w) (N2 N2 con (i) prae (w) Pron N6 prae (dla) Pron con (i) prae (dla) N2 – Adj N6) Ukochane Siostry w Chrystusie Panu i w Jego darze dla nas i dla świata – kontemplacyjnym powołaniu** (DEPożk: KWP: ż. e.); **Adj (civ) T1 pl N7 pl prae (z) N5 (Nom Cnom), N5 Adj N2 N2; prae (z) N5 (Nom Cnom) – N5 N2 (Adj N2) prae (w) N6 prae (na) N6 con (i) N5 (Nom Cnom), N5 N2 Adj Drodzy Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczeciń, wizytatorem polskiej prowincji zakonu; z księdzem Piotrem Walczakiem – proboszczem parafii Bożego Ciała w Krakowie na Kazimierzu i z księdzem Dariuszem Kaczyńskim, przeorem klasztoru krakowskiego** (DdoOK: KM: ż. e.);

F) wyrażenia atrybutywno-nominalne wzbogacone o grupę nominalną i przyimkową naraz **Part T3 zb N2, prae (z) Pron Adj N5 prae (na) N6 Umiłowany Episkopacie Polski, z naszym wspaniałym prymasem na czele** (PdoOJPII: ż. w.) **Adj N7 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2 Drogie mniszki z Gródka i św Anny** (LJPdoD: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2) Białe Mniszki z „Gródka i św Anny”** (LJPdoD: ż. e.); *Białe Dominikanki z „Gródka i św Anny”* (LJPdoD: ż. e.).

G) wyrażenia atrybutywno-nominalne rozwinięte, wzbogacone o grupę nominalną przyimkową z centrum jednoelementowym: **Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) Part prae (na) Pron N6 Adv prae (z) Adj N5 N2 Drogie Siostry Służebniczki obecne na tej uroczystości razem z tutejszą wspólnotą Sióstr** (LdoOK: ż. e.); **Adj (civ) „ Adj T2 pl prae (z) N2 Adj con (i) Adj N2 ”Drogie „Białe Córki z łódki gródeckiej i św Anny”** (LJPdoD: ż. e.); z centrum dwuelementowym **T3 pl con (i) T3 pl Adj N2 Adj, Part prae (w) N6 N5 N2 con (i) N2 (Pron N2Adj) Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich, zebrane w Rzymie celem zrewidowania i odnowienia swego życia zakonnego** (DEPożk: PVI: ż. e.).

H) wyrażenia nominalne wzbogacone o strukturę zdaniową

T2 Adj N2, Pron Pron N4 Adv Adj con (i) Adj Verb N5 Pron N2, Pron Verb prae (na) N6 Pron N2 con (i) Adv N2 Pron N2 Synowie świętego Benedykta, którzy to słowo tak wzniosłe i słodkie zrobiliście godłem Waszych klasztorów, które piszecie na ścianach Waszych cel i wzdłuż korytarzy Waszych krużganków (DEPożk: PVI: ż. e.); **(N7 pl N2 N2) Pron, Pron Verb Pron Adj N5 Sługi Ojca Stworzyciela tych, których powierza waszym braterskim dłoniom** (DEPożk: PVI: ż. e.); **N7 pl Pron N2 (N2 Adj con (i) Adj N2), Pron Adv Verb N5 Uczniowie tej szkoły służby Bożej i szczerzej mądrości, którzy tu oddychacie pokojem** (DEPożk: PVI: ż. e.).

I) wyrażenia atrybutywno-nominalne wzbogacone o strukturę zdaniową **Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl, Pron – prae (za) N5 N2 (Adj) con (i) Num Pron – prae (z) (N2 Adj) Verb prae (do) (N2 Adj)** *Drodzy bracia i siostry, którzy za przykładem ojca Bieżyma i tylu innych – z ziemi polskiej wyruszacie do krajów misyjnych* (PdoOJPII: ż. w.).

- **Konstrukcje z centrum atrybutywnym**

Rzadko znajdziemy wśród wykorzystanych form adresatywnych konstrukcje z głównym elementem atrybutywnym (wyrażonym przymiotnikiem lub imiesłowem przymiotnikowym). Mamy pojedyncze przykłady ich użycia z elementami rozwijającymi atrybutywnymi obustronnymi: **Pron Adv Part** *Moi bardzo umiłowani* (PdoOJPII: ż. w.); **Part (Adj subst Adj)** *Ukochani Przełożeni Wyżsi* (DEPożk: PVI: ż.e.); **Adj superl (civ) con (i) Adj (ecc) (Adj subst Adj)** *Najdrożsi i Czcigodni Przełożeni Wyżsi* (DEPożk: PVI: ż.e.); wzbogacone o element atrybutywny identyfikujący (postpozytywny) i grupę nominalną: **(Adj subst Adj) Num (N2 Adj)** *Przełożeni generalni tylu rodzin zakonnych* (DEPożk: PVI: ż.e.); wzbogacone o strukturę zdaniową: **(Adj subst Adj) Num (N2 Adj), Pron N1 Part Verb prae (po) Adj N6** *Przełożeni generalni tylu rodzin zakonnych, których członkowie rozsiani są po całym świecie* (DEPożk: PVI: ż. e.).

II. Konstrukcje złożone

1) centra

A) konstrukcje reprezentujące połączenia jednoelementowych centrów adresatywnych:

a. połączenia centrów nominalnych jednoczłonowych: **T3, T3 konkur Adj** *Kardynale, Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ż. w.); **T3 pl: Nom, Nom con (i) Nom** *Biskupi: Józefie, Czesławie i Januszu* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj superl hist (ecc) T3 pl: Nom, Nom, Nom con (i) Nom** *Wielce dostojni Biskupi: Szymonie, Jeremiaszu, Adamie i Ablu* (PdoOJPII: ż. w.); **Pron T4, Part T3 N2** *Wasza Eminencjo, Umilowany Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); **T4, T3 Adj** *Eminencjo, metropolito krakowski* (DEPożk: L: ż. e.); **Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl** *Drogi Zakonnice, zakonnicy* (H: ż. e.); **(N7 pl N2N2Adj) – T3 pl** *Śludzy Kościoła Ludu Bożego – Kapłani* (HPKKW: ż. w.);

b. połączenia centrów nominalnych jedno- i dwuczłonowych (czasem trzyczłonowych) w dowolnej kolejności (tzw. mieszanych).

Najczęściej drugi człon jest tytułem konkurencyjnym (innego planu charakterystyki adresata), ale są też przykłady, gdzie drugim członem okazuje się imię duchownego: **Adj superl (ecc) T1T3, T3 N2** *Najdostojniejszy Księżę Kardynale, Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); **Adj (ecc), Adj (civ) T3 Nom, Adj (civ) T2 prae (w) (Adj N6)** *Czcigodny, drogi*

biskupie Ignacy, drogi bracie w apostołskim posługiwaniu (PdoOJPII: ż. w.); **Adj superl hist (ecc) T1T3 – T3 (Adj N2 Adj) Przewielebny Księżę Pralacie – Rektorze Polskiej Misji Katolickiej** (LPPPG: ż. w.) (połączenie tytułów różnoznających konkurencyjnych); **T4! Adj (ecc) T1 T3 Magnificencjo! Czcigodny Ojczy Rektorze** (PdoOJPII: ż.w.); **Magnificencjo! Czcigodny Księżę Rektorze** (PdoOJPII: ż. w.); **Pron T4, Adj superl (ecc) T1 T3 Wasza Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Prymasie** (PdoOJPII: ż. w.); **Pron T4, Adj (ecc) T1 T3 Wasza Ekscelencjo, Dostojny Księżę Biskupie** (H: ż. e.); **T4, T1 T3 Ekscelencjo, Ojczy Generale** (HPKKW: ż. w.); **T4, Adj superl T1 T3 Eminencjo, Najdostojniejszy Księżę Kardynale** (H: ż. e.); **T4 pl, Adj superl (ecc) T1 pl T3 pl Ekscelencje, najdostojniejszy Księża Biskupi** (DdoOK: NN2008: ż. e.) (połączenie tytułów symbolicznych z profesjonalnymi) **T1 Nom – T3 N2 N2 Ojczy Andrzej – Prowincjale Księży Jezuitów** (K: ż. e.); **T3 Nom – N7 Adj N2 (Adj N2) Arcybiskupie Marianie – spadkobierco apostołskiego dziedzictwa błogosławionego Jakuba Strzemię** (PdoOJPII: ż. w.); **T1 Nom – T3 N2 (Adj) Ojczy Jakubie – Regionale Regii Ural** (H: ż. e.) (połączenie tytułów z imionami).

Analizując występujące centra trzyczłonowe, też zauważam, że trzeci człon jednoelementowego centrum najczęściej jest imieniem: **Adj (ecc) T1 T3 Nom – Pron Adj T2 Czcigodny Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie** (H: ż. e.); **T1 T3 Nom – T3 konkur Pron Adj N2 Księżę Pralacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium** (H: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T3 Nom, T3 Adj N2 con (i) T3 N2 N2 Wielce Czcigodny Ojczy Dr. Bartłomieju, Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru i Proboszczu Parafii Alwernia** (LdoOK: ż. e.); **T4, Adj superl hist2 T1 T3 Nom Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Zdzisławie** (H: ż. e.); **Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Grzegorz** (H: ż. e.); **T4, Adj superl T1 T3 T3 konkur Nom Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Biskupie Marianie** (K: ż. e.). Czasami jednak trzyczłonowe centrum może zawierać wyłącznie tytuły: **T4, T1 T3 T3 konkur Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie Generale** (P: ż. e.); **T4, Adj superl T1 T3 T3 konkur Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Metropolito** (L: ż. e.); **Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie Nuncjuszu** (L: ż. e.); **Pron T4, T1 T3 T3 konkur Jego Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie Nuncjuszu** (K: ż. e.);

c. połączenia centrów nominalnych i atrybutywnych (jedno-i dwuczłonowych w dowolnej kolejności i kombinacjach): **Adj (ecc) T1 T3 N2 con (a zarazem) Part subst N2 (Part subst N2 Adj prae (w) N6) Czcigodny Księżę Generale Chrystusowców a zarazem Przewodniczący Konferencji Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce** (DdoOK: ż.e.) **T3 pl part N4 (N2 Ad con (jak również) Adj subst (civ), Adj superl N5 prae (w) N6 Siostry**

tworzące *Wspólnotę Domu Prowincjalnego* jak również **Drogie**, najmlodsze powołaniem w *Nowicjacie* (LdoOK: ż.e.); **Adj T3 pl, Adj subst, N7 pl con (i) N7 pl N2 Drodzy Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele Zakonu** (P: ż.e.).

B) konstrukcje złożone reprezentujące połączenia jedno- i dwuelementowych centrów (tzw. mieszane w dowolnej kolejności)

W obrębie tej grupy centra mogą być zarówno jednoczłonowe, jak i dwuczłonowe: **Adj T2 pl T3 pl, Part prae (z) N2 Adj, con (a także) T1 pl T3 pl con (i) N7 pl Adj N2 Drodzy Bracia Kapłani, przybyli z archidiecezji łódzkiej, a także Księża Proboszczowie i Duszpasterze częstochowskich parafii** (DdoOK: NN2008: ż. e.); **T3 pl con (i) N7 pl, con (i) N7pl Adv Part Księża i mnisi, i zakonnicy tutaj obecni** (DEPożk: PVI: ż. e.); **Adj (civ) Pron T2 pl con (i) T2 pl, T3 pl Drodzy moi bracia i synowie, paulini** (PdoOJPII: ż. w.).

2) rozwinięcia

A) konstrukcje złożone, które są połączeniami mini struktur adresatywnych (bez elementów rozwijających), np. *Biskupi: Józefie, Czesławie i Januszu* (PdoOJPII: ż. w.); *Ekscelencjo, Ojciec Generale* (HPKKW: ż. w.); *Ekscelencjo, Księża Arcybiskupie Generale* (P: ż.e.).

B) konstrukcje złożone, które są połączeniami mini struktury/struktur adresatywnych (bez elementów rozwijających) i struktury rozwiniętej (w dowolnej kolejności), np. *Wielce dostojni Biskupi: Szymonie, Jeremiaszu, Adamie i Ablu* (PdoOJPII: ż. w.); *Eminencjo, metropolito krakowski* (DEPożk: L: ż. e.); *Drogie Zakonnice, zakonnicy* (H: ż. e.); *Słudzy Kościoła Ludu Bożego – Kapłani* (HPKKW: ż. w.); *Magnificencjo! Czcigodny Ojciec Rektorze* (PdoOJPII: ż. w.); *Magnificencjo! Czcigodny Księża Rektorze* (PdoOJPII: ż. w.); *Eminencjo, Najdostojniejszy Księża Kardynale* (H: ż. e.); *Ekscelencje, najdostojniejsi Księża Biskupi* (DdoOK: NN2008: ż. e.) *Arcybiskupie Marianie – spadkobierco apostolskiego dziedzictwa błogosławionego Jakuba Strzemię* (PdoOJPII: ż. w.); *Ojciec Jakubie – Regionale Regii Ural* (H: ż. e.); *Księża Pralacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium* (H: ż. e.); *Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księża Biskupie Zdzisławie* (H: ż. e.); *Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księża Biskupie Grzegorz* (H: ż. e.); *Drodzy Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele Zakonu* (P: ż. e.); *Księża i mnisi, i zakonnicy tutaj obecni* (DEPożk: PVI: ż.e.); *Drodzy moi bracia i synowie, paulini* (PdoOJPII: ż. w.).

C) konstrukcje złożone, które są połączeniami dwóch i więcej struktur adresatywnych rozwiniętych:

a. z rozwinięciami tego samego typu, np. określenie atrybutywne + określenie atrybutywne *Wasza Eminencjo, Najdostojniejszy Księża Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); *Wasza*

Ekscelencjo, Dostojny Księżę Biskupie (H: ż. e.); określenie atrybutywne + dwa określenia atrybutywnych *Czcigodny Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie* (H: ż. e.);

b. z rozwinięciami różnych typów: określenie atrybutywne+określenie atrybutywne prepozycyjne i forma nominalna postpozycyjna *Wasza Eminencjo, Umiłowany Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); określenie atrybutywne + forma nominalna *Najdostojniejszy Księżę Kardynale, Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); dwa określenia atrybutywne + określenie atrybutywne prepozycyjne i grupa przyimkowa postpozycyjna *Czcigodny, drogi biskupie Ignacy, drogi bracie w apostolskim posługiwaniu* (PdoOJPII: ż. w.); określenie atrybutywne + grupa nominalna *Przewielebny Księżę Pralacie – Rektorze Polskiej Misji Katolickiej* (LPPPG: ż. w.); określenie atrybutywne + grupa nominalna + grupa nominalna *Wielce Czcigodny Ojciec Dr. Bartłomieju, Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru i Proboszczu Parafii Alwernia* (LdoOK: ż. e.); określenie atrybutywne + grupa nominalna wzbogacona o grupę przyimkową *Czcigodny Księżę Generale Chrystusowców a zarazem Przewodniczący Konferencji Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce* (DdoOK: ż. e.); określenie atrybutywne rozwinięte o formę przypadkową wzbogaconą o grupę nominalną + grupa przyimkowa wzbogacona o formę przypadkową *Siostry tworzące Wspólnotę Domu Prowincjalnego jak również Drogie, najmłodsze powołaniem w Nowicjacie* (LdoOK: ż. e.); określenie atrybutywne prepozycyjne i pospozycyjne rozwinięte o grupę przyimkową+grupa nominalna *Drodzy Bracia Kapłani, przybyli z archidiecezji łódzkiej, a także Księża Proboszczowie i Duszpasterze częstochowskich parafii* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

Relacja: wierni – duchowni

W tej relacji znajdujemy podobne typy konstrukcji adresatywnych, jakie zostały opisane w relacji duchowni – duchowni. Otóż wymieniam poszczególne typy, które znalazły się w opracowanym materiale:

I. Konstrukcje proste

• Formy adresatywne użyte wobec adresata jednostkowego

1) wyrażenia wyłącznie nominalne (bez elementów rozwijających)

Konstrukcje z centrum jednoelementowym to tytuły dwuczłonowe: **T1 T3** *Ojciec kustosz* (Pw: ż. e.); *Księżę Konselebransie* (Low: ż. e.); tytuł w połączeniu z imieniem: **T1 T3 Nom** *Księżę Arcybiskupie Henryku* (H: ż. e.).

2) wyrażenia nominalne z obudową atrybutywną bez innych elementów rozwijających

A) z określeniem prepozycjonalnym utartym i centrum jednoelementowym: **Adj (ecc) T1 T3** *Czcigodny księżę proboszczu* (Pw: ż. e.); *Wielebny ojciec kustoszu* (Pw: ż. e.); *Czcigodny ojciec kustoszu* (Pw: ż. e.); *Przewielebny Ojciec Dyrektorze* (L: ż. e.); **Adj (civ) T1 T3** *Kochany księżę proboszczu* (Pw: ż. e.); *Szanowny ojciec kustoszu* (Pw: ż. e.); *Szanowny Księżę Rektorze* (L: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T1 T3** *Przewielebny ojciec kustoszu* (Pw: ż. e.); **Adj (civ) T1 Nom** *Drogi księżę Stanisławie* (Pw: ż. e.); **Adj (ecc) T2-3 T3** *Czcigodna siostra dyrektor* (Ż: ż. e.); z centrum dwuelementowym: **Adj (civ) T1 T3 con (i) Adj N7 zb N2 (Adj)** *Drogi Ojciec Dyrektorze i kochana Rodzino Radia Maryja* (Low: ż. e.); *Ojciec Dyrektorze i cała Rodzino Radia Maryja* (Low: ż. e.);

B) z określeniem postpozycjonalnym identyfikującym i centrum jednoelementowym: **T3 Adj** *Metropolito Gnieźnieński* (Pw: ż. e.);

C) z określeniami obustronnymi: **Adj (ecc) (T3 Adj)** *Wielebna Matko Generalna* (Ż: ż. e.).

D) wyrażenie pronominalno-nominalne z centrum jednoelementowym trzyczłonowym: **Pron T1 T3 Nom** *Nasz Księżę Biskupie Andrzeju* (H: ż. e.).

E) wyrażenie nominalne rozwinięte o grupę nominalną: **T3 Pron Adj N2** *Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium* (Pw: ż. e.).

- **Formy adresatywne użyte wobec adresata kolektywnego**

1) **wyrażenia nominalne z obudową atrybutywną bez innych elementów rozwijających**

z centrum jednoelementowym i określeniem prepozycjonalnym utartym: **Adj (civ) T1 pl** *Szanowni Księża* (Low: ż. e.); **Adj (civ) T1 pl** *Drodzy księża* (Pw: ż. e.); **Adj (civ) T1 pl T6 pl** *Drodzy księża jubilaci* (Pw: ż. e.); **Adj (civ) T3 pl** *Drodzy kapłani* (H: ż. e.) **Adj superl T1 pl T3 pl** *Przewielebni Księża Biskupi* (Low: ż. e.); **Adj superl T1 pl T3 pl** *Przewielebni Księża Arcybiskupi* (Low: ż. e.); **Adj superl hist (ecc) T4 pl** *Wielce Czcigodni Ekscelencje* (Pw: ż. e.); **Adj (ecc) T2-3 N7 pl** *Czcigodne siostry prezentki* (Ż: ż. e.).

2) **wyrażenia z rozwinięciami innych typów**

A) wyrażenie nominalne z centrum jednoelementowym rozwinięte o grupę przyimkową wzbogaconą o grupy nominalną i przyimkowe **Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 prae (z) N5 N5 con (i) N5 N2 (T2 prae (w) N6 Adj) con (oraz) N5 Adj prae (do) N2 (N2 Adj prae (w) Pron N6) N5 N5 Nom** *Czcigodni Kapłani na czele z Księdzem Dziekanem i Pasterzem parafii NSPJ w Tomaszowie Lubelskim oraz Wikariuszem Biskupim do spraw życia zakonnego w naszej diecezji ks. oficjałem Ryszardem* (H: ż. e.).

B) wyrażenie atrybutywne z określeniem lewostronnym: **Pron N7 pl** *Wszyscy Duchowni* (Low: ż. e.).

C) wyrażenia nominalne z różnymi typami rozwinięć (z określeniem atrybutywnym lewostronnym i grupą nominalną): konstrukcje z centrum dwuelementowym kolektywnym **Adj (civ) T1 T3 con (i) Adj N7 zb N2 (Adj)** *Drogi Ojciec Dyrektorze i kochana Rodzino Radia Maryja* (Low: ż. e.); **T1 T3 con (i) Adj N7 zb N2 (Adj)** *Ojciec Dyrektorze i cała Rodzino Radia Maryja* (Low: ż. e.).

II. Konstrukcje złożone

W ramach tej domeny znajdujemy:

A) konstrukcje z dwoma jednoelementowymi centrami adresatywnymi, wyrażonymi dwuczłonowym tytułem profesjonalnym z imieniem i tytułem profesjonalnym konkurencyjnym: **T1 T3 Nom, T3 konkur Adj** *Księżę Arcybiskupie Henryku, Metropolito Gnieźnieński* (Pw: ż. e.). Konstrukcja złożona zawiera jedno określenie atrybutywne (postpozycyjne, identyfikujące) w drugiej części.

B) konstrukcje z trzema jednoelementowymi (jednoczłonowym, trzyczłonowym i jednoczłonowym) centrami adresatywnymi, wyrażonymi tytułem symbolicznym, tytułem dwuczłonowym profesjonalnym odwołującym się do stopni święceń kościelnych i imieniem oraz tytułem profesjonalnym z imieniem i tytułem profesjonalnym konkurencyjnym odwołującym się do pełnionej przez duchownego funkcji: **T4, T1 T3 Nom, T3 Adj** *Ekscelencjo, Księżę Biskupie Andrzeju, Ordynariuszu Toruński* (Pw: ż. e.).

Relacja: wierni – wierni

W tej odsłonie wyodrębniamy wyłącznie konstrukcje proste: wobec adresata jednostkowego wykorzystano 5 typów nominalnych konstrukcji adresatywnych bez elementów rozwijających: **T2** *bracie, siostrze* (25) (d. a; f.: ż. e.); **Nom** (19), np.: *Jasiu* (f: ż. e); **Proszę + T1 gen** *Proszę Pana / Pani* (2) (d. a.); **T1 + Nom:** *panie Grzegorzu; pani Julio* (f: ż. e); **T2 + Nom** *bracie Adamie; siostrze Judyto* (f: ż. e.).

Wobec adresata kolektywnego wykorzystana została prosta konstrukcja adresatywna, rozwinięta o lewostronne utarte określenie atrybutywne **Adj T2 pl con (i) T2 pl** *Drodzy bracia i siostry* (d. a.).

5.2. Klasy semantyczne form adresatywnych (na materiale polskim)

W wyniku ekscerpcji tekstowej z polskojęzycznych źródeł udało się wyodrębnić 1057 jednostek, z nich w odsłonie **duchowni – wierni** – 469, co wynosi około 44 procent materiału językowego; w odsłonie **duchowni – duchowni** – 547 jednostek (52 %); w

odsłonie **wierni – duchowni** 35 jednostek (około 3 procent) oraz 6 jednostek w odsłonie **wierni – wierni**, co z kolei wynosi mniej 1 procent materiału badawczego. Taką małą liczbę form adresatywnych w ostatniej domenie można wyjaśnić trudnością znalezienia poświadczeń pisemnych tego rodzaju komunikowania się, gdzie pomocnymi w tym sensie stały się fora katolickie, na których, jak się okazało, nie ma pożądanej dużej różnorodności w użyciu form adresatywnych. Spomiędzy 1057 jednostek różnorodnymi pod względem semantycznym okazały się zaledwie 263 leksemy, które zostały wyodrębnione zarówno z jednowyrazowych form adresatywnych, jak też i konstrukcji adresatywnych ze względu na główny rdzeniowy element wołączowy. Rzeczywiście w rachubę nie weszły dwu- i wielokomponentowe konstrukcje adresatywne, bowiem w wyniku klasyfikacji formalno-syntaktycznej już zostały rozłożone na prostsze.

Z tych 263 w domenie **wierni – duchowni** znalazły się 100 leksemów, **duchowni – duchowni** – 134, **wierni – duchowni** – 23 i **wierni – wierni** – 6. Ograniczony repertuar form adresatywnych funkcjonujących w tak dużej liczbie tekstach różnych gatunków dyskursu religijnego (wśród których znajdujemy zarówno poświadczenia pisemne: listy pasterskie oraz inną korespondencję, jak też poświadczenia prymarnie ustne, ale sekundarnie pisemne: kazania, homilie, przemówienia; słowa czyli krótsze przemówienia okazjonalne) można wyjaśniać przede wszystkim wysokim stopniem utarcia tych form w dyskursie religijnym, ale też osobliwościami prowadzenia dyskursu przez konkretnych osób duchownych, co wynika już z ich cech osobowości. Tak przy okazji można powiedzieć, że najwięcej różnorodnych form znalazłam w tekstach autorstwa Jana Pawła II, a najmniej – Prymasa Józefa Glempa.¹⁰⁴

Dalej opisuję przynależność konkretnych leksemów do poszczególnych klas semantycznych form adresatywnych funkcjonujących w dyskursie religijnym, ponieważ sama relacja determinuje ich obecność.

W odsłonie **wierni – duchowni** znalazło się 100 odrębnych leksemów, wśród których nazwy rodzinne zajmują 3,4 % z całości materiału językowego; nazwy z odnośnikiem do wieku i płci – 3%; nazwy wskazujące na charakter więzi – 5,3 %; nazwy grup społecznych – 16, 3 %; nazwy typowo okazjonalne – około 1 %; metaforyczne – 12, 6 %. W odsłonie **duchowni – duchowni** odnotowano 134 leksemy, wśród których tytułatura profesjonalna wynosi około 25 %; tytułatura symboliczna – około 2 %; nazwy rodzinne – około 14 %; nazwy wyrażające stosunek emocjonalny – mniej 1 %; nazwy grup ideowych – mniej 1 %;

¹⁰⁴ Rzeczywiście liczba napisanych przez nich tekstów nie jest równorzędna, ale pod względem frekwencyjności wystąpienia tych czy innych form, albo też na podstawie samego podejścia do produkowania form adresatywnych wplatających się w odpowiednie teksty, da się wywnioskować napisane.

grup okazjonalnych – 3 %; nazwy własnie metaforyczne – około 5 %. Nazwy profesjonalne ogólne (niebędące tytułaturą) – około 7 %. Odslona **wierni – duchowni** zaprezentowana jest przez 23 leksemy: tytułatura profesjonalna wynosi 6,5 % całości materiałowej; tytułatura symboliczna – około 1 %; nazwy rodzinne – około 1 %, nazwy profesjonalne (niebędące tytułaturą) – około 0,5 %. Odslona **wierni – wierni** przedstawiona przez 6 leksemów: nazwy rodzinne – 1, 5 %; imiona mniej – 1 %; tytuły standardowe – mniej 1 %.

Jeżeli chodzi o frekwencyjność jednostek zgodnie z ich przynależnością do klas semantycznych, też obliczam wyniki wedle całości materiałowej.

- **Grupy semantyczne z domeny duchowni – wierni**

Nazwy rodzinne zajmują około 14 %; nazwy z odnośnikiem do wieku i płci – ponad 3, 5 %; nazwy wskazujące na charakter więzi – trochę więcej, niż 6, 5 %; nazwy grup społecznych; ideowych oraz innych – powyżej 10, 5 %; nazwy okazjonalne – około 2%; tytułatura uniwersalna standardowa – mniej 1 %; nazwy wyrażające stosunek emocjonalny – około 2 %; nazwy stanów – mniej 1 % i mamy pojedynczy przykład użycia nazwy wyrażającej więź.

- **Grupy semantyczne z domeny duchowni – duchowni**

Tytułatura profesjonalna to 24 % całości materiału; tytułatura symboliczna – około 1 %; tytułatura symboliczna i profesjonalna wtórna – około 2 %; nazwy rodzinne to trochę więcej, niż 18, 5 %; nazwy profesjonalne niebędące tytułaturą – około 4, 5 %; nazwy typowo okazjonalne – mniej 2,5 %; nazwy wyrażające więź – mniej 1 % i wykorzystanie imion – mniej 0, 5 %.

- **Grupy semantyczne z domeny wierni – duchowni**

W tej odslonie odnotowane zostały 23 leksemy, z których tytułatura profesjonalna to około 7%, tytuły symboliczne – około 1 %, nazwy rodzinne – około 1 % i nazwy profesjonalne – mniej 0,5 %.

- **Grupy semantyczne z domeny wierni – wierni**

Nazwy rodzinne – mniej 1 %, wykorzystanie imion mniej –1 %; tytułatury standardowej mniej –1 % oraz konstrukcji zawierającej tytuł standardowy i imię mniej – 1%.

Jeżeli spojrzymy na występowanie klas semantycznych w czterech domenach, zauważymy, że są takie, które są charakterystyczne dla każdej z relacji, i takie, które występują tylko w jednym z kierunków komunikacji religijnej: tak np. nazwy rodzinne w znaczeniu przenośnym funkcjonują we wszystkich kierunkach komunikacji religijnej; nazwy profesjonalne niebędące tytułaturą w relacjach **duchowni – duchowni** oraz **duchowni –**

wierni. Tytułatura symboliczna w wyekscerpowanym materiale znalazła się w odsłonach **duchowni – duchowni** oraz **wierni – duchowni**. Nazwy grup społecznych, ideowych oraz innych funkcjonują jako wyodrębniające członków wspólnoty wiernych, dlatego występują wyłącznie w domenie **duchowni – wierni**. Nazwy okazjonalne odnotowane w domenach **duchowni – duchowni** oraz **duchowni – wierni**.

Wśród nazwanych klas semantycznych najbardziej produktywnymi okazują się nazwy rodzinne (około 33 % przeanalizowanego materiału językowego); tytułatura profesjonalna (około 24 %); nazwy typowo okazjonalne około 5, 5 %; nazwy profesjonalne (około 4, 4 % użytych form). Reszta form należą do rzadko występujących i stanowią peryferię materiału językowego. W swojej całości formy niepojedyncze, charakteryzujące się mniejszym lub większym stopniem frekwencyjności, wynoszą łącznie około 78 % materiału językowego.

Niżej podano wyekscerpowane leksemy oraz ich użycie w postaci poszczególnych jednowyrazowych form lub zwrotów w składzie prostych konstrukcji adresatywnych zawierających dwa i więcej wyrazy należące do odpowiednich klas semantycznych występujących w odpowiednich kierunkach komunikacji religijnej. W nawiasach też liczbowo pokazuję stopień frekwencyjności w odniesieniu do form pojedynczych. Oprócz tego wskazuję na repertuar określeń atybutywnych przy użytych leksemach.

Relacja: duchowni – wierni

1) nazwy rodzinne w znaczeniu etykietalnym

Bracie: *Bracie* (LPPPG: ż. w.). **Bracia**²: *Bracia* (2) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); *Drodzy Bracia Świeccy* (LPPPG: ż. w.); *Umiłowani bracia* (PdoOJPII: ż. w.); *Ukochani Bracia* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowani Bracia w wierze* (LEP: ż. w.); *Drodzy Bracia w Chrystusie* (PdoOJPII: ż. w.); *Żyjący wśród nas bracia* (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (6), *Umiłowani* (2), *Ukochani* (1).

Siostr²: *Siostr* (LPPPG: ż. w.). **Siostry**²: *Siostry* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogie siostry* (4) (LJPII: ż. w.) (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Siostry jakie?* *Drogie* (4).

Dzieci² ^{bibl.}: *Dzieci ochrzczonej Ojczyzny naszej* (HPKKW: ż. w.); *Dzieci Kościoła Chrystusowego* (HPKKW: ż. w.); *Dzieci Boże ziemi polskiej* (LEP cz. 2: ż. w.); *Drogie Dzieci Boże* (3) (LEP cz. 2: ż. w.); (HPKKW: ż. w.); *Umiłowane Dzieci Boże* (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: L: ż. e.); *Umiłowane dzieci Polski Katolickiej* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Wszystkie Dzieci umiłowanej Polski, którzy przybyliście* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Umiłowane w Panu Dzieci Boże* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowane w Chrystusie Panu Dzieci Boże* (LEP cz. 2: ż. w.);

Najmilsze dzieci moje (HPKKW: ż. w.); *Najmilsze dzieci Boże* (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (HPKKW: ż. w.); *Najmilsze w Panu Dzieci Boże* (LEP: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: dzieci² bibl. *jakie? Umiłowane* (3), *Najmilsze* (3), *Drogie* (1).

Synowie: *Drodzy Synowie* (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1).

Bracia i siostry (siostry i bracia): *Bracia i siostry* (13) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG, cz. 2, ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.); *Bracia i Siostry w Chrystusie Panu* (2) (LEP cz. 2: ż. w.); *Siostry i Bracia w Jezusie Chrystusie* (LPPPG: ż. w.); *Bracia i Siostry w Chrystusie obrządku grekokatolickiego* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Wszyscy bracia i siostry w powołaniu chrześcijańskim* (PdoOJPII: ż. w.); *Wy, wszyscy Bracia i Siostry, którzy dzisiaj jesteście z nami i towarzyszyście nam w bólu i smutku* (K: ż. e.); *Drodzy¹⁰⁵ bracia i siostry* (23) (LJPII: ż. w.); (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (H: ż. e.); (S: ż. e.); (K: ż. e.); *Kochani bracia i siostry* (5) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.); *Drodzy Bracia i Siostry żyjący poza granicami Polski* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy, czcigodni bracia i siostry* (H: ż. e.); *Najdrożsi Bracia i Siostry* (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Moi drodzy i umiłowani bracia i siostry z Nowej Huty* (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowani¹⁰⁶ bracia i siostry* (6) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.); *Umiłowani bracia i siostry w Chrystusie Panu* (2) (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowani Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie, Panu naszym* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowani bracia i siostry prawosławni* (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowani Bracia i Siostry obrządku grekokatolickiego w Polsce* (LPPPG: ż. w.); *Umiłowani Siostry i Bracia Kościoła Warszawskiego* (LPPPG: ż. w.); *Umiłowani Siostry i Bracia, których ojczyzną jest Polska* (LPPPG: ż. w.); *Umiłowani w Panu Siostry i Bracia* (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.); *Wszyscy umiłowani bracia i siostry obecni na tym spotkaniu* (PdoOJPII: ż. w.); *Najmilsi w Chrystusie Siostry i Bracia* (LPPPG: ż.

¹⁰⁵ *Drogi² od drogi* ¹ „osoba obdarzona uczuciem, szacunkiem, miłością” (PSJP(Z), t.9: 294)

¹⁰⁶ *Umiłowany¹ religijny: Umiłowani w Chrystusie Panu (Bracia i Siostry)* „zwrot do wiernych, których kapłan rozpoczyna kazanie lub wplata go w trakcie kazania (PSJP(Z), t.44: 139).

w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Ukochani*¹⁰⁷ *Bracia i Siostry* (LEP cz. 2: ż. w.); *Szanowni Świeccy Bracia i Siostry Polonii belgijskiej* (LPPPG cz. 2: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Bracia i siostry są jacy? Drodzy* (39); *Umiłowani* (34); *Najmilsi* (5); *Ukochani* (1); *Najdrożsi* (1); *Kochani* (1); *Szanowni* (1).

Synowie i córki: *Synowie i córki tego szczepu od Wisły do Karpat* (P doOJPII: ż. w.); *Synowie i córki zarówno Kościoła łacińskiego, jak też żyjący wśród nas bracia* (PdoOJPII: ż. w.); *Synowie i córki na ziemi szczecińskiej* (PdoOJPII: ż. w.); *Synowie i córki tej ziemi* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy synowie i córki* (LJPII: ż. w.); *Drodzy synowie i córki Kościoła* (LJPII: ż. w.); *Drodzy synowie i córki tej ziemi nad Bałtykiem* (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowani synowie i córki mojej Ojczyzny* (HPKKW: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (2); *Umiłowani* (1).

2) nazwy z odnośnikiem wyłącznie do wieku czy płci, zarówno do wieku, jak i płci

A) wyłącznie do wieku:

Dzieci¹: *Drogie dzieci* (4) (PdoOJPII: ż. w.), (LJPII: ż. w.); *Kochane dzieci* (LPPPG: ż. w.); *Drogie dzieci, które przebywacie w tych instytucjach* (PdoOJPII: ż. w.); *Moje dzieci* (PdoOJPII: ż. w.); *Moje kochane Dzieci* (LPPPG: ż. w.); *Dzieci Narodu Polskiego* (LEP cz. 2: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drogie* (5); *Kochane* (2); *Drogie, Kochane* (1).

Młodzieży: *Droga młodzieży* (4) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.); *Kochana*¹⁰⁸ *Młodzieży* (3) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Kochana młodzieży polska* (LEP: ż. w.); *Droga młodzieży europejskiego Wschodu i Zachodu* (PdoOJPII: ż. w.); *Polska młodzieży akademicka* (LPPPG cz. 2: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Droga* (3); *Kochana* (2).

Młode pokolenie: *Młode pokolenie ludzi polskiego morza i Pomorza* (PdoOJPII: ż. w.).

Osoby starsze: *Osoby starsze* (PdoOJPII: ż. w.).

Rowieśnicy: *Rowieśnicy Dwunastoletniego Jezusa* (PdoOJPII: ż. w.).

¹⁰⁷ *Ukochany*² poch. od *ukochany*¹ „osoba obdarzona uczuciem; sympatią, miłością” (PSJP(Z), t. 44: 78).

¹⁰⁸ *Kochany*¹ „1. taki, który jest bliski uczuciowo; lubiany, miły, obdarzony miłością” 2. składnik zwrotu adresatywnego, często bez nacechowania uczuciowego” (PSJP(Z), t. 16: 325).

Młodzieży i dzieci: *Młodzieży i dzieci* (PdoOJPII: ż. w.); *Droga Młodzieży i Kochane Dzieci* (S: ż. e.). **Młodzi:** *Drodzy młodzi* (DdoOK: P: ż. e.); *Wy, młodzi* (6) (LJPII: ż. w.), (PdoOJPII: ż. w.), *Wy, młodzi, którzy nosicie w sercach wielkie aspiracje* (PdoOJPII: ż. w.).

B) wyłącznie do płci:

Kobieto: *Kobieto* (LJPII: ż. w.); *Kobieto-matko* (LJPII: ż. w.); *Kobieto-córko* (LJPII: ż. w.); *Kobieto-siostró* (LJPII: ż. w.); *Kobieto konsekrowana* (LJPII: ż. w.); *Kobieto pracująca zawodowo* (LJPII: ż. w.). **Kobiety:** *Kobiety całego świata* (LJPII: ż. w.).

C) do wieku i płci jednocześnie

Dziewczęta i chłopcy: *Dziewczęta i chłopcy* (PdoOJPII: ż. w.); *Dziewczynki i chłopcy, którzy poraz pierwszy macie przyjąć do waszych serc Pana Jezusa jako pokarm wiecznego zbawienia* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy chłopcy i dziewczęta* (2) (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (2).

3) nazwy wskazujące na charakter więzi

A) miejsce urodzenia lub zamieszkania:

Rodacy: *Rodacy* (5) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Rodacy w USA* (LPPPG: ż. w.); *Rodacy z Ameryki, którzy w tym doniosłym momencie stanęliście na ziemi waszego pochodzenia, w starym kraju* (PdoOJPII: ż. w.); *Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy rodacy* (5) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Drodzy moi rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); *Wszyscy moi drodzy rodacy* (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowani rodacy* (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP: ż. w.); (S: ż. e.); *Umiłowani w Chrystusie Panu Rodacy na obczyźnie* (LPPPG cz. 2: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (11); *Umiłowani* (7).

B) przyjaźń:

Przyjaciele: *Przyjaciele* (H: ż. e.); *Drodzy przyjaciele* (8) (PdoOJPII: ż. w.), (2) (LJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (KSBM: zb. arch.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DdoOK: P: ż. e.); *Kochani przyjaciele naszego klasztoru* (H: ż. e.); *Drodzy przyjaciele, zgromadzeni w tym świętym miejscu* (H: ż. e.); *Drodzy młodzi przyjaciele* (6) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.); *Kochani młodzi przyjaciele* (LPPPG: ż. w.); *Moi drodzy przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.); *Moi umiłowani młodzi przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.); *Młodzi przyjaciele* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (16); *Umiłowani* (1); *Kochani* (1).

Koledzy: *Drodzy koledzy* (PdoOJPII: ż. w.). **Koleżanki i koledzy:** *Drodzy koleżanki i kolegi* (S: ż. e.).

C) jednolitość poglądów religijnych:

Wyznawcy Chrystusa: *Wyznawcy Chrystusa, Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego* (LEP cz. 2: ż. w.); *Wszyscy wyznawcy Chrystusa* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy współwyznawcy Jezusa Chrystusa* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowani Wyznawcy Chrystusa i Maryi w świętym Kościele gnieźnieńskim* (LPPPG: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1); *Umiłowani* (1).

Confraters (Konfratry): *Drodzy Confratres* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy Konfratry* (LPPPG: ż. w.); *Najmilsi Konfratres* (LEP: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1); *Najmilsi* (1).

Krewni i przyjaciele: *Krewni i przyjaciele naszej jubilatki* (H: ż. e.).

Rodzino¹: *Szanowna Rodzino* (H: ż. e.); *Droga Rodzino Kościoła Bożego* (LEP cz. 2: ż. w.). **Rodziny**¹(**Kościoła**): *Drogi rodziny* (2) (LJPII: ż. w.); *Drogi rodziny Kościoła Bożego* (LEP cz. 2: ż. w.); *Drogi rodziny Kościoła Chrystusowego* (LEP cz. 2: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1).

Ludu (jaki? Boży / Chrystusowy / Maryjny): *Drogi Ludu Boży Stolicy i Archidiecezji* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Chrystusowy i Maryjny Ludu Polskiej Stolicy* (LPPPG: ż. w.).

Narodzie: *Katolicki Narodzie Polski* (LEP: ż. w.).

Wierni: *Wy, wierni, których widzę w tak wielkiej liczbie i tak skwapliwie zgromadzonych na moje przybycie* (DEPożk: PVI: ż. e.).

4) nazwy grup społecznych, zawodowych oraz innych (w tym ideowych (oprócz tytułatury), wskazujących na stan cywilny, przynależność do różnego rodzaju organizacji czy ośrodków, grupę religijną, grupę studiującą czy nawet okazjonalną na czas apelu):

Profesorowie (PdoOJPII: ż. w.); **Wychowawcy** (PdoOJPII: ż. w.); **Politycy** (PdoOJPII: ż. w.); **Pielegniarki** (PdoOJPII: ż. w.); **Lekarze** (HPKKW: ż. w.); **Seminarzyści** (H: ż. e.); **Wykładowcy** (S: ż.e.); *Wszyscy zgromadzeni tutaj rolnicy* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy małżonkowie* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy abiturienti* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Drodzy maturzyści!* (LPPPG: ż. w.); *Zacni kresowiaczy* (KSBM: zb. arch.); **Robotnicy i rzemieślnicy reprezentowani tu przez organizacje cechowe** (PdoOJPII: ż. w.); *Wy, byli więźniowie Oświęcimia* (PdoOJPII: ż. w.); **Rodzice:** *Rodzice* (LEP: ż. w.); *Drodzy rodzice* (LEP cz. 2: ż. w.); *Rodzice katolicy* (2) (LEP: ż. w.); *Umiłowani Rodzice* (LPPPG: ż. w.); *Ukochani Rodzice* (LEP: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1); *Umiłowani* (1); *Ukochani*.

Ojcowie¹: *Kochani ojcowie naszych rodzin* (LPPPG: ż. w.).

Studenci: *Studenci* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy Studenci* (LPPPG: ż. w.); *Wy, studenci w tym domu przebywający* (DEPożk: PVI: ż. e.).

Pielgrzymi: *Pielgrzymi* (PdoOJPII: ż. w.); *Pielgrzymi z Kraju i zagranicy* (H: ż. e.); *Bracia Pielgrzymi z Węgier* (PdoOJPII: ż. w.); *Wszyscy Pielgrzymi z diecezji łowickiej i z diecezji sąsiednich* (PdoOJPII: ż. w.); *Jasnogórcy pielgrzymi* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy pielgrzymi z kraju i ze wszystkich części świata: z krajów europejskich – Italii, Szwajcarii, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Anglii i z krajów Skandynawskich; ze Stanów Zjednoczonych i Kanady; z krajów Ameryki Łacińskiej; z Azji i Australii – zewsząd, skąd was miłość Boża przyprowadziła do Wiecznego Miasta* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy częstochowscy Pielgrzymi (2)* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Kochani dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórczego Sanktuarium* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórczego Sanktuarium* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (9); *Kochani* (1).

Uczestnicy: *Drodzy uczestnicy tej liturgii* (DdoOK: P: ż. e.); *Drodzy uczestnicy cierpień Chrystusowych* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy uczestnicy dzisiejszego spotkania na ziemi śląskiej* (PdoOJPII: ż. w.); *Uczestnicy eucharystycznej ofiary* (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (4).

Członkowie: *Członkowie służby zdrowia* (PdoOJPII: ż. w.); *Członkowie Stowarzyszeń Polonijnych* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Członkowie Służby Liturgicznej i Chorów* (LPPPG cz. 2: ż. w.). **Przedstawiciele (czego?):** *Przedstawiciele Skalnego Podhala, zrzeszeni w kole jego przyjaciół* (PdoOJPII: ż. w.). **Słuchacze:** *Drodzy Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat* (4) (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drodzy Słuchacze, którzy odbieracie ten głos przez internet* (DdoOK: NN2008: ż. e.). **Goście:** *Dostojni goście* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy moje goście* (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy*; *Dostojni*.

Sąsiedzi: *Sąsiedzi, którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic* (PdoOJPII: ż. w.). **Delegacje:** *Delegacje częstochowskich parafii* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Drogie Delegacje parafii częstochowskich* (DdoOK: NN2008: ż. e.). **Czciciele:** *Czciciele Jasnogórczej Maryi* (DdoOK: NN2008: ż. e.). **Widzowie:** *Rozproszeni po świecie widzowie Telewizji Trwam* (H: ż. e.). **Nauczyciele i wychowawcy:** *Drodzy nauczyciele i wychowawcy* (PdoOJPII: ż. w.). **Rodzice i nauczyciele:** *Szanowni Rodzice i Nauczyciele* (S: ż. e.). **Harcerki i Harcerze (harcerze i harcerki):** *Harcerze* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Harcerki i Harcerze* (PdoOJPII: ż. w.). **Ojcowie¹ i matki¹:** *Matki i Ojcowie* (LPPPG: ż. w.); *Ojcowie i matki rodzin* (PdoOJPII:

ż. w.). **Wierni i pielgrzymi:** *Wy, wierni i pielgrzymi, przybyli wszyscy na to spotkanie* (DEPożk: PVI: ż. e.).

5) okazjonalne

A) nazwy wyodrębniające mieszkańców miast, krain, państw:

Wadowiczenie: *Drodzy wadowiczenie* (PdoOJPII: ż. w.). **Mieszkańcy + N2:** *Mieszkańcy Częstochowy* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

B) nazwy narodowości:

Litwini: *Umiłowani Litwini* (PdoOJPII: ż. w.).

C) nazwy stanów:

Chorzy: *Moi drodzy Chorzy* (PdoOJPII: ż. w.); *Wy, drodzy chorzy* (PdoOJPII: ż. w.).

Zgromadzeni: *Zgromadzeni dzisiaj na tej porannej modlitwie w licheńskim sanktuarium* (PdoOJPII: ż. w.). **Wybrani:** *Wy, wybrani Boży, zgromadzeni dziś w kaplicy Matki życia* (HPKKW: ż. w.).

6) metaforyczne

A) właśnie metaforyczne

Domownicy wiary: *Umiłowani nasi domownicy wiary* (LEP: ż. w.). **Bracia wiary:** *Najmilszi Bracia wiary naszej świętej* (LEP: ż. w.). **Współpracownicy Boga Żywego:** *Współpracownicy Boga Żywego* (HPKKW: ż. w.). **Obrońcy życia polskiego:** *Opiekunowie i obrońcy życia polskiego* (HPKKW: ż. w.). **Stróże zdrowia:** *Stróże zdrowia narodu* (HPKKW: ż. w.).

B) synekdochiczne

Uniwersytecie: *Uniwersytecie Jagielloński* (PdoOJPII: ż. w.); *Uniwersytecie* (PdoOJPII: ż. w.); *Alma mater* (PdoOJPII: ż. w.). **Polsko** (PdoOJPII: ż. w.). **Europo** (LJPII: ż. w.). **Ziemi:** *Ziemi polska* (PdoOJPII: ż. w.); *Ziemi ojczysta* (PdoOJPII: ż. w.). **Ojczyzno moja** (PdoOJPII: ż. w.); *Wierna Warszawo* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.).

7) tytułatura uniwersalna

Państwo: *Czcigodni Państwo* (PdoOJPII: ż. w.). **Panowie:** *Dostojni Panowie z władz cywilnych i wojskowych* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Wam, Panowie ziemskiego państwa, którzy macie roztropność i odwagę* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Panie i Panowie:** *Szanowne Panie i Panowie Parlamentarzyści* (H: ż. e.); *Panie i Panowie* (P: ż. e.).

Relacja: duchowni – duchowni

1) tytułatura profesjonalna

Ojcie Święty: *Ojcie Święty* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowany Ojcie Święty* (DEPożk: KWP: ż. e.) *Najczcigodniejszy Ojcie Święty* (L: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Umiłowany* (1); *Najczcigodniejszy* (1).

Prymasie: *Księżę Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); *Księżę Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); *Kochany Księżę Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); *Najdostojniejszy Księżę Kardynale, Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowany Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); *Najdostojniejszy i umiłowany Prymasie Polski* (PdoOJPII: ż. w.); *Kardynale Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); *Księżę Kardynale Prymasie* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Najdostojniejszy* (3); *Umiłowany* (2); *Kochany* (1).

Kardynale: *Kardynale Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); *Księżę Kardynale Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ż. w.); *Najdostojniejszy Księżę Kardynale* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (H: ż. e.); *Drogi Księżę Kardynale* (PdoOJPII: ż. w.); *Księżę Kardynale Prymasie* (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Najdostojniejszy* (1); *Drogi* (1).

Arcybiskupie: *Arcybiskupie poznański* (PdoOJPII: ż. w.); *Arcybiskupie Marianie – spadkobierco apostolskiego dziedzictwa błogosławionego Jakuba Strzemię* (PdoOJPII: ż. w.); *Księżę arcybiskupie metropolito gdański* (PdoOJPII: ż. w.); *Księżę Arcybiskupie Generale* (P: ż. e.). **Biskupie:** *Księżę biskupie metropolito* (PdoOJPII: ż. w.); *Biskupie Katowicki* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogi biskupie Ignacy* (PdoOJPII: ż. w.); *Czcigodny¹⁰⁹ Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie* (H: ż. e.); *Czcigodny, drogi biskupie Ignacy, drogi bracie w apostolskim posługiwaniu* (PdoOJPII: ż. w.); *Najdostojniejszy Biskupie Abramowiczu* (LPPPG: ż. w.); *Wielce Szanowny Księżę Biskupie* (LEP cz. 2: ż. w.); *Przewielebny księżę Biskupie* (H: ż. e.). **Biskupie Polowy:** *Drogi Biskupie Polowy Wojska Polskiego* (PdoOJPII: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drogi* (2), *Czcigodny* (1), *Najdostojniejszy* (1); *Przewielebny* (1).

Pralacie: *Czcigodny Księżę Pralacie* (4) (KSBM: zb. arch.); *Wielce Czcigodny Księżę Pralacie* (KSBM: zb. arch.); *Wielce Czcigodny Księżę Pralacie Franciszku* (KSBM: zb. arch.); *Drogi Księżę Pralacie* (KSBM: zb. arch.); *Przewielebny Księżę Pralacie* (2)

¹⁰⁹ *Czcigodny* „poch. od *część* i *godny*; przym. *czcigodna*; *czcigodne*; *czcigodni*; *czcigodniejsi*; stosowany głównie w odniesieniu do osób; często jako tytuł grzecznościowy, m.in. w listach; w oficjalnych zwrotach piszemy czasem wielką literą ze względów grzecznościowych „taki, który wzbudza wielki szacunek; zasługuje na *część*” (PSJP(Z), t. 7: 410).

(KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ź. e.); *Przewielebny Księżę Pralacie Franciszku* (KSBM: zb. arch.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (2), *Wielce czcigodny* (2); *Drogi* (2); *Przewielebny* (2).

Metropolito: *Umiłowany Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ź. w.); *Księżę biskupie metropolito* (PdoOJPII: ź. w.); *Księżę Kardynale Metropolito Krakowski* (PdoOJPII: ź. w.); *Księżę arcybiskupie metropolito gdański* (PdoOJPII: ź. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Umiłowany* (1).

Dziekanie: *Drogi księżę dziekanie* (PdoOJPII: ź. w.); (LEP cz. 2: ź. w.).

Rektorze¹ (1. Rektor uczelni duchowej): *Czcigodny Ojczy Rektorze* (2) (PdoOJPII: ź. w.); (LPPPG: ź. w.); *Drogi Księżę Rektorze* (LEP cz. 2: ź. w.); *Przewielebny Księżę Rektorze* (S: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (1); *Drogi* (2); *Przewielebny* (1).

Rektorze² (rektor kościoła rektoralnego): *Przewielebny*¹¹⁰ *Księżę Rektorze* (2) (KSBM: zb. arch.); *Drogi rektorze* (KSBM: zb. arch.); *Kochany Księżę Rektorze Franciszku* (KSBM: zb. arch.); *Czcigodny Księżę Rektorze* (2) (KSBM: zb. arch.).

Wykorzystane określenia utarte: *Przewielebny* (1); *Drogi* (1); *Kochany* (1); *Czcigodny* (1).

Rektorze³ (rektor misji): *Przewielebny Księżę Rektorze* (2) (DdoOK: D: ź. e.); *Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej wraz z kapłanami i Siostrami Zakonnymi* (LPPPG cz. 2: ź. w.); *Drogi Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu* (2) (LPPPG cz. 2: ź. w.); *Czcigodny Księżę Rektorze* (DdoOK: T: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Przewielebny* (4); *Czcigodny* (2); *Drogi* (1).

Doktorze *Wielce Czcigodny Ojczy Dr. Bartłomiej* (L: ź. e.).

Księżę: *Wielebny Księżę* (KSBM: zb. arch.); *Czcigodny Księżę* (KSBM: zb. arch.); *Przewielebny Księżę* (2) (KSBM: zb. arch.); *Drogi księżę* (KSBM: zb. arch.); *Księżę Franciszku* (KSBM: zb. arch.); *Wielce Czcigodny Księżę Franciszku* (KSBM: zb. arch.).

Wykorzystane określenia utarte: *Wielebny*; *Czcigodny* (1); *Wielce czcigodny* (1); *Przewielebny* (1); *Drogi* (1).

¹¹⁰ *Wielebny*^l poch. wielbić; kościelny „tytuł grzecznościowy używany w odniesieniu do wyższych duchownych” (PSJP(Z), t. 45: 266).

Przewielebny^l poch. od prze i wielebny^l; przewielebni; nie stopniuje się; rzadki „tytuł grzecznościowy używany zwyczajowo w odniesieniu do wyższych duchownych” (PSJP(Z), t.34: 120).

Dostojny „taki, który skłania do szacunku; pełen powagi” (PSJP(Z), t.9: 178).

Kustoszu (*kustosz kościelny): *Kustoszu* (KSBM: zb. arch.); *Kustoszu Miłosiernego Pana* (KSBM: zb. arch.); *Księżę Kustoszu* (KSBM: zb. arch.); *Ojciec Kustoszu* (P: ź. e.); *Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium* (H: ź. e.); *Najprzewielebniejszy Ojciec Kustoszu Pierbattista Pizzaballa* (K: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Najprzewielebniejszy* (1).

Kanclerzu: *Wielki Kanclerzu Papieskiego Wydziału Teologicznego* (L: ź. e.).

Opacie: *Czcigodny Ojciec Opacie Generalny Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich* (DdoOK: KM: ź. e.).

Generale: *Ojciec generale* (4) (HPKKW: ź. w.); (K: ź. e.); *Ojciec generale zakonu franciszkanów* (DEPozk: L: ź. e.); *Czcigodny Ojciec Generale wraz z całą Wspólnotą Paulińską* (H: ź. e.); *Najczcigodniejszy Ojciec Generale Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika* (DdoOK: NN2008: ź. e.); *Przewielebny ojciec generale karmelitów* (H: ź. e.); *Bracie Generale Braci Serca Jezusowego* (H: ź. e.); *Księżę generale* (K: ź. e.); *Przewielebny księżę generale* (H: ź. e.); *Czcigodny Księżę Generale Chrystusowców a zarazem Przewodniczący Konferencji Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce* (DdoOK: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (2); *Najczcigodniejszy* (2); *Najprzewielebniejszy* (1); *Przewielebny* (1).

Ministrze: *Ojciec Ministrze Generalny* (P: ź. e.); *Czcigodny Ojciec Ministrze Prowincjale* (L: ź. e.).

Przeorze: *Ojciec przeorze* (3) (HPKKW: ź. w.); *Czcigodny Ojciec Przeorze jasnogórskiego klasztoru wraz z wszystkimi Ojcami i Braciami* (DdoOK: NN2008: ź. e.); *Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą jasnogórska wspólnotą Ojców i Braci Paulinów* (DdoOK: NN2008: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (4).

Gwardianie: *Wielce Czcigodny Ojciec Dr. Bartłomieju, Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru i Proboszczu Parafii Alwernia* (LdoOK: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (1).

Prowincjale: *Ojciec Andrzej – Prowincjale Księża Jezuitów* (K: ź. e.); *Wielebny ojciec prowincjale* (H: ź. e.); *Przewielebny Ojciec Prowincjale obecny z całym zarządkiem prowincji* (K: ź. e.); *Czcigodny Ojciec Ministrze Prowincjale* (L: ź. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (1); *Przewielebny* (1); *Wielebny* (1).

Regionale: *Ojciec Jakubie – Regionale Regii Ural* (H: ź. e.).

Bracie przełożony: *Bracie Przełożony* (P: ź. e.); *Bracie Przełożony Prowincji Betyckiej* (P: ź. e.).

Wikariuszu: *Czcigodny ojciec wikariuszu niepokalanowskiego klasztoru* (H: ż. e.); *Najczcigodniejszy Ojciec Wikariuszu Generalny* (2) (H: ż. e.); *Drogi Ojciec Wikariuszu Prowincjalny* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (1); *Najczcigodniejszy* (1); *Drogi* (1).

Matko przełożona (generalna): *Droga Matko Przełożona* (3) (LJPdoD: ż. e.); *Czcigodna Matko Przełożona Generalna wraz ze wszystkimi Siostrami Urszulankami* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Droga* (1), *Czcigodna* (1).

Matko generalna: *Droga Matko Generalna* (2) (LdoOK: ż. e.); *Czcigodna Matko Generalna* (2) (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.); *Wielebna Matko Generalna* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Droga* (1), *Czcigodna* (1); *Wielebna* (1).

Matko ksieni: *Matko ksieni* (W: ż. e.).

Przeoryszo: *Matko przeoryszo* (LdoOK: ż. e.); *Droga Matko przeoryszo* (4) (LJPdoD: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Droga* (1).

Matko prowincjalna: *Czcigodna matka prowincjalna* (LdoOK: ż. e.); *Wielebna Matko Prowincjalna Starowiejskich Sióstr Służebniczek wraz z całym Zarządkiem zakonnym* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodna* (1); *Wielebna* (1).

Matko przewodnicząca: *Wielebna Matko Przewodnicząca* (LdoOK: ż. e.).

Siostrze przełożona (prowincjalna): *Droga Siostrze Przełożona* (2) (LJPdoD: ż. e.); *Wielce Czcigodna Siostrze Przełożona Prowincjalna* (LdoOK: ż. e.); *Czcigodna Siostrze Przełożona Prowincjalna* (2) (LdoOK: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodna* (1); *Wielce czcigodna* (1); *Droga* (1).

Siostrze prowincjalna: *Przewielebna Siostrze Prowincjalna* (LdoOK: ż. e.); *Droga siostrze prowincjalna* (LdoOK: ż. e.); *Czcigodna siostrze prowincjalna* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodna* (1); *Droga* (1); *Przewielebna* (1).

Sekretarko generalna: *Wielebna Matko Sekretarko Generalna* (LdoOK: ż. e.).

Kardynałowie: *Kardynałowie* (PdoOJPII: ż. w.); *Księża kardynałowie* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: PVI: ż. e.).

Arcybiskupi: *Arcybiskupi* (PdoOJPII: ż. w.).

Biskupi: *Biskupi gnieźnieńskiej, prymasowskiej metropolii* (PdoOJPII: ż. w.); *Czcigodni biskupi* (H: ż. e.); *Czcigodni Księża Biskupi* (PdoOJPII: ż. w.); *Księża Biskupi* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: L: ż. e.); *Biskupi* (PdoOJPII: ż. w.); *Biskupi: Józefie, Czesławie i Januszu* (PdoOJPII: ż. w.); *Wielce dostojni Biskupi: Szymonie, Jeremiaszu, Adamie i Ablu* (PdoOJPII: ż. w.); *Najdostojniejsi księża biskupi* (HPKKW: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodni* (2); *Najdostojniejsi* (1); *Wielce dostojni* (1).

Kapłani: *Kapłani* (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (H: ż. e.); *Umiłowani kapłani* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Umiłowani kapłani polscy, zgromadzeni dziś w Jasnej Górze* (PdoOJPII: ż. w.); *Czcigodni Kapłani* (2) (LPPPG: ż. w.); *Czcigodni kapłani diecezjalni i zakonni* (H: ż. e.); *Drodzy Kapłani* (2) (LPPPG: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); *Kochani Kapłani* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy Kapłani – pełniący posługę duszpasterską wśród Polonii* (S: ż. e.); *Najmilsi kapłani* (HPKKW: ż. w.).

Wykorzystane określenia utarte: *Umiłowani* (2); *Czcigodni* (2); *Drodzy* (2); *Kochani* (1); *Najmilsi* (1).

Diakoni: *Diakoni* (LPPPG: cz. 2: ż. w.).

Księża: *Umiłowani Księża* (PdoOJPII: ż. w.); *Księża diecezjalni i zakonni* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Przewielebni Księża* (H: ż. e.); *Przewielebni Księża diecezjalni i zakonni* (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.); *Czcigodni Księża na czele z Ojcem Przewodniczącym tej liturgii* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Umiłowani* (2); *Czcigodni* (1); *Przewielebni* (2).

Proboszczowie: *Przewielebni Księża Proboszczowie* (3) (DdoOK: NN2008: ż. e.).

Koncelebransi: *Czcigodni koncelebransi* (DdoOK: P: ż. e.). **Rektorzy:** *Rektorzy* (S: ż. e.); *Czcigodni Księża Rektorzy* (LPPPG: ż. w.). **Dziekani:** *Księża Dziekani* (K: ż. e.); *Drodzy Księża Dziekani archidiecezji warszawskiej* (LPPPG: ż. w.). **Prefekci:** *Prefekci* (S: ż. e.). **Profesorowie:** *Szanowni Księża Profesorowie* (S: ż. e.). **Przełożeni generalni:** *Przełożeni generalni tyłu rodzin zakonnych* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Przełożeni generalni tyłu rodzin zakonnych, których członkowie rozsiąni są po całym świecie* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Przełożeni wyżsi:** *Ukochani Przełożeni Wyżsi* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Najdrożsi i Czcigodni Przełożeni Wyżsi* (DEPożk: PVI: ż. e.). Wykorzystane określenia utarte: *Ukochani* (1); *Czcigodni* (1); *Najdrożsi* (1). **Prowincjałowie:** *Księża Prowincjałowie* (K: ż. e.). **Matki przełożone:** *Matki przełożone* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Siostry przełożone:** *Siostry przełożone* (LdoOK: ż. e.). **Arcybiskupi i biskupi:** *Czcigodni współbracia biskupi i arcybiskupi* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Księża Arcybiskupi i Biskupi* (K: ż. e.). **Proboszczowie i Duszpasterze:** *Drodzy Bracia Kapłani, przybyli z archidiecezji łódzkiej, a także Księża Proboszczowie i Duszpasterze częstochowskich parafii* (DdoOK: NN2008: ż. e.). **Kapłani i diakoni:** *Czcigodni Kapłani i Diakoni* (PdoOJPII: ż. w.). **Kapłani i osoby zakonne:** *Drodzy Kapłani i Osoby Zakonne* (DEPożk: JPI: ż. e.). **Księża i bracia:** *Księża i bracia* (DEPożk: KWP: ż. e.); *Księża i moi bracia* (S: ż. e.); *Wielebni księża i kochani bracia* (S: ż. e.). **Ksienie i przeorysze:** *Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Ksienie i Przeorysze*

włoskich klasztorów benedyktyńskich, zebrane w Rzymie celem zrewidowania i odnowienia swego życia zakonnego (DEPożk: PVI: ż. e.). **Prowincjalowie i siostry prowicjalne:** *Czcigodni Prowincjalowie i siostry prowicjalne* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Księża i mnisi, i zakonnicy:** *Księża i mnisi, i zakonnicy tutaj obecni* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele:** *Drodzy Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele Zakonu* (P: ż. e.). **Episkopacie Polski:** *Umiłowany Episkopacie Polski, z naszym wspaniałym prymasem na czele* (PdoOJPII: ż. w.).

2) tytułatura symboliczna

Eminencjo: *Wasza Eminencjo* (2) (PdoOJPII: ż. w.). **Magnificencjo:** *Magnificencjo* (PdoOJPII: ż. w.). **Ekscelencje:** *Ekscelencje* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LdoOK: ż. e.). **Eminencje:** *Eminencje* (DEPożk: JPII: ż. e.). **Magnificencje:** *Magnificencje* (S: ż. e.).

3) nazwy rodzinne

Bracie²: *Drogi bracie* (LdoOK: ż. e.); *Drogi bracie w apostolskim posługiwaniu* (PdoOJPII: ż. w.); *Czcigodny i drogi Bracie w biskupstwie* (LJPII: ż. w.); *Wielce zacny bracie Władysławie* (K: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drogi* (3); *Czcigodny* (1); *Wielce zacny* (1).

Synu²: *Ukochany Synu* (DEPożk: JXIII: ż. e.); *Umiłowany Synu* (3); (DEPożk: PVI: ż. e.).

Ojcze²: *Ojcze Klemensie Mario Hofbauerze* (H: ż. e.). **Matko:** *Wielebna Matko* (7) (LdoOK: ż. e.); *Kochana Matko* (LdoOK: ż. e.). **Siostrzo:** *Czcigodna Siostrzo Domicelo* (H: ż. e.); *Czcigodna Siostrzo Anielo* (H: ż. e.); *Kochana Siostrzo Edyto, dziś składająca wieczystą profesję* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodna* (2); *Kochana* (1).

Rodzino² (zakonna): *Droga Rodzino Brata Władysława* (K: ż. e.); *Kochana rodzino ojca Józefa* (H: ż. e.); *Droga Rodzino zmarłego Ojca Eligiusza* (K: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Droga* (1); *Kochana* (1).

Bracia²: *Bracia* (5) (PdoOJPII: ż. w.) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (DEPożk: PVI: ż. e.); *Bracia moi* (PdoOJPII: ż. w.); *Bracia z całego świata* (DEPożk: JPI: ż. e.); *Bracia świętego Kościoła, którzy przybyliście dzisiaj z nami na tę świętą górę i czujecie* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Bracia kapłani* (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); *Bracia w kapłaństwie* (PdoOJPII: ż. w.); *Bracia współkoncelebrujący* (DEPożk: L: ż. e.); *Czcigodni i Drodzy moi Bracia w Biskupstwie* (4) (LJPII: ż. w.); (DEPożk: JPII: ż. e.); *Wielebni Bracia w biskupstwie* (DEPożk: JPII: ż. e.); *Czcigodni i umiłowani Bracia w biskupstwie* (LJPII: ż. w.); *Czcigodni i umiłowani moi Bracia* (LJPII: ż. w.); *Najczcigodniejsi Bracia w biskupim posłannictwie* (LEP

cz. 2: ż. w.); *Drodzy Bracia* (3) (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.); *Drodzy Bracia w kapłaństwie* (5) (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.); *Drodzy bracia zakonnici* (H: ż. e.); *Drodzy Bracia w posłudze biskupiej* (PdoOJPII: ż. w.); *Najdrożsi bracia w biskupstwie* (DEPożk: JPII: ż. e.); *Wszyscy moi bracia w posługiwaniu biskupim i kapłańskim* (PdoOJPII: ż. w.); *Umiłowani Bracia Kapłani* (LEP: ż. w.); *Umiłowani w Panu Bracia Kapłani* (LEP: ż. w.); *Umiłowani Bracia w Chrystusowym kapłaństwie* (LJPII: ż. w.); *Umiłowani Bracia w Biskupstwie* (2) (LJPII: ż. w.); *Moi Umiłowani i Czcigodni Bracia w posługiwaniu biskupim* (LJPII: ż. w.); *Naimilsi bracia moi* (HPKKW: ż. w.); *Najmilsi Bracia w biskupstwie* (LEP cz. 2: ż. w.); *Przewielebni Bracia Soborowi* (LEP cz. 2: ż. w.); *Czcigodni Bracia Kapłani, diecezjalni i zakonnici* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Czcigodni Bracia w kapłaństwie* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (14); *Czcigodni* (14); *Umiłowani* (11); *Najdrożsi* (3); *Ukochani* (1); *Najczcigodniejszy* (1); *Przewielebni* (2); *Naimilsi* (2); *Najdrożsi* (1); *Wielebni* (1).

Ojcowie²: *Ojcowie* (PdoOJPII: ż. w.); *Drodzy ojcowie* (DEPożk: KWP: ż. w.); *Wielce umiłowani ojcowie z Towarzystwa Jezusowego* (DEPożk: JPI: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1); *Wielce umiłowani* (1).

Siostry²: *Drogi siostry zakonne* (5) (DdoOK: NN2008: ż. e.); (PdoOJPII: ż. w.); *Drogi siostry radne* (LdoOK: ż. e.); *Kochane siostry zakonne* (H: ż. e.); *Drogi siostry sercanki* (PdoOJPII: ż. w.); *Drogi Siostry Służebniczki obecne na tej uroczystości razem z tutejszą wspólnotą Sióstr* (LdoOK: ż. e.); *Drogi i dobre siostry* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Kochane Siostry w Chrystusie Panu* (DEPożk: KWP: ż. e.); *Ukochane Siostry w Chrystusie Panu i w Jego darze dla nas i dla świata – kontemplacyjnym powołaniu* (DEPożk: KWP: ż. e.); *Wielebne siostry zakonne* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Wszystkie siostry z „Gródka” i św Anny* (LJPdoD: ż. e.); *Czcigodne siostry* (LdoOK: ż. e.); *Czcigodne siostry prezentki* (LdoOK: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodne* (5); *Drogi* (13); *Kochane* (4); *Ukochane* (5); *Wielebne* (1).

Synowie²: *Synowie* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Umiłowani synowie* (4) (DEPożk: JPII: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.); *Najmilsi synowie* (2) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Najdrożsi synowie* (3) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Synowie najdrożsi* (4) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Synowie najmilsi* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Synowie świętego Benedykta, którzy to słowo tak wzniosłe i słodkie zrobiliście godłem Waszych klasztorów, które piszecie na ścianach Waszych cel i wzdłuż korytarzy Waszych krużganków* (DEPożk: PVI: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Umiłowani* (5); *Najmilsi* (2); *Najdrożsi* (7); *Drodzy* (4).

Córki²: *Drogie „Białe Córki z łódki gródeckiej i św Anny”* (LJPdoD: ż. e.); *Drogie córki* (6) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Najdroższe Córki w Chrystusie* (2) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Umiłowane Córki* (4) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Ukochane Córki* (4) (DEPożk: PVI: ż. e.); *Umiłowane w Chrystusie Córki* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Ukochane Córki świętego Kościoła* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Córki Boga* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Córki kościoła* (DEPożk: PVI: ż. e.); *Córki ukochane* (DEPożk: PVI: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drogie* (2); *Najdroższe* (3); *Umiłowane* (2); *Ukochane* (3).

Rodziny² (zakonne): *Rodziny zakonne* (DEPożk: JPII: ż. e.).

4) nazwy profesjonalne ogólne (niebędące tytułurą)

Duszpasterzu: *Odważny Duszpasterzu Krajowy ludzi pracy* (H: ż. e.). **Duchowni:** *Drodzy duchowni* (LPPPG: ż. w.). **Alumni:** *Alumni* (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Drodzy alumni diecezjalni i zakonni* (PdoOJPII: ż. w.). **Duszpasterze:** *Wielebni Duszpasterze Polonijni* (LPPPG: ż. w.); *Drodzy Duszpasterze* (LPPPG: ż. w.); *Duszpasterze parafii* (DdoOK: NN2008: ż. e.); *Duszpasterze parafii częstochowskich* (DdoOK: NN2008: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Wielebni* (1); *Drodzy* (1).

Mniszki: *Mniszki Dominikańskie* (LJPdoD: ż. e.); *Drogie mniszki z Gródka i św Anny* (LJPdoD: ż. e.); *Białe Mniszki z „Gródka i św Anny”* (LJPdoD: ż. e.). **Dziewice i wdowy konsekrowane:** *Dziewice i wdowy konsekrowane* (H: ż. e.). **Dominikanki:** *Białe Dominikanki z „Gródka i św Anny”* (LJPdoD: ż. e.). **Mistrzynie:** *Mistrzynie wszystkich Etapów* (LdoOK: ż. e.). **Benedyktyni:** *Wy, benedyktyni* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Chrystusowcy:** *Wielebni księży chrystusowcy* (H: ż. e.). **Bracia² mniejsi:** *Bracia mniejsi* (DEPożk: PVI: ż. e.). **Kanonicy:** *Drodzy Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczeciną, wizytatorem polskiej prowincji zakonu; z księdzem Piotrem Walczakiem – proboszczem parafii Bożego Ciała w Krakowie na Kazimierzu i z księdzem Dariuszem Kaczyńskim, przeorem klasztoru krakowskiego* (DdoOK: KM: ż. e.).

Zakonnice, zakonnicy: *Drogie Zakonnice, zakonnicy* (H: ż. e.). **Księża i mnisi:** *Księża i mnisi* (H: ż. e.). **Duchowieństwo:** *Duchowieństwo* (LPPPG: ż. w.).

5) nazwy wyrażające stosunek emocjonalny

Umiłowani: *Moi bardzo umiłowani* (PdoOJPII: ż. w.).

6) nazwy grup ideowych, okazjonalnych

A) grupy ideowe

Reprezentanci: *Reprezentanci polskich konsult zakonnych* (PdoOJPII: ż. w.).

B) grupy okazjonalne

Członkowie: Członkowie Konferencji Episkopatu Polski (PdoOJPII: ż. w.) Członkowie Instytutów Świeckich i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego (H: ż. e.); Drodzy członkowie wspólnot zakonnych (DEPożk: KEP: ż. e.); Czcigodni Członkowie Zakonu Paulinów (K: ż. e.). **Goście :** Czcigodni Goście (PdoOJPII: ż. w.). **Referentko i referencie** diecezjalny (H: ż. e.). **Postulantki i Postulanci** (H: ż. e.). **Nowicjuszki i Nowicjusze** (H: ż. e.).

7) nazwy typowo okazjonalne

A) synekdochiczne

Kościołe: Kościołe Kielecki, obecny tutaj w bazylice katedralnej przez swego pasterza i jego biskupów pomocniczych poprzez bardzo licznych przedstawicieli miejscowego prezbiterium oraz przez wielu reprezentantów blisko milionowej rzeszy wiernych i świeckich (PdoOJPII: ż. w.). **Ojczyzno:** Ojczyzno świętych, męczenników i bohaterów (PdoOJPII: ż. w.). **Litwo:** Litwo, kraju Maryi (PdoOJPII: ż. w.); Litwo św Kazimierza z dynastii Jagiellonów, świadka historii Litwy, tak bardzo związanego z historią Polski, który przyszedł na świat w zamku królewskim na Wawelu, a po swojej przedwczesnej – po ludzku biorąc – śmierci powrócił do Wilna, skąd kiedyś na Wawel przybył jego litewski pradziad Yagiello-Yogaila (PdoOJPII: ż. w.); Litwo błogosławionego arcybiskupa Yurgiusza Matulaitisa, założyciela i reformatora zgromadzeń zakonnych, ożywionego wielką miłością do Niepokalanej, nieustrudzonego i nieustraszonego pasterza Kościoła Wileńskiego (PdoOJPII: ż. w.). **Ziemio:** Ziemio podlaska (PdoOJPII: ż. w.); Ziemio łowicka, ze swoją bogatą historią (PdoOJPII: ż. w.); Ziemio błogosławionej Bolesławy Lament- fundatorki zgromadzenia sióstr Świętej Rodziny (PdoOJPII: ż. w.); Ziemio tak hojnie ubogacona tradycją chrześcijańską i wiarą twego ludu, który pomimo dziejowych burz zawsze niezmiennie trwał przy Chrystusie i jego Kościołe (PdoOJPII: ż. w.).

B) metaforyczne pochodzenia biblijnego

Arcypasterzu: Arcypasterzu Filadelfii w Stanach Zjednoczonych (DEPożk:L: ż. e.). **Pasterze Kościoła:** Pasterze Kościoła w Polsce (PdoOJPII: ż. w.).

C) kreatywne

Męczenniku: Męczenniku stanu wojennego (H: ż. e.). **Obrońco:** Obrońco nieustrudzony ludzi pracy (H: ż. e.). **Śludzy Ludu Bożego:** Śludzy Kościoła Ludu Bożego – Kapłani (HPKKW: ż. w.). **Ślugi Ojca Stworzyciela:** Ślugi Ojca Stworzyciela tych, których powierza waszym braterskim dłoniom (DEPożk: PVI: ż. e.). **Uczniowie szkoły służby Bożej i szczerzej mądrości:** Uczniowie tej szkoły służby Bożej i szczerzej mądrości, którzy tu oddychacie pokojem (DEPożk: PVI: ż. e.).

D) zoomorficzne

Zajączki: „*Grodeckie białe Zajączki*” (do dominikanek) (LJPIIdoD: ż. e.).

8) wykorzystanie imion (bez poprzedzającego tytułu typu T1 lub T3)

Drogi Franciszku (3) (KSBM: zb. arch.); *Franciszku drogi* (KSBM: zb. arch.); *Jasiu* (LdoOK: ż. e.).

9) nazwy wyrażające więź, np. przynależność do jednej wspólnoty

Współbracia: *Współbracia w kapłaństwie* (K: ż. e.); *Moi drodzy współbracia* (H: ż. e.); *Drodzy współbracia Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów* (LdoOK: ż. e.); *Drodzy Współbracia przybyli tutaj z całej Polski* (H: ż. e.); *Czcigodni i drodzy Współbracia w świętym naszym Ojcu Franciszku i w Chrystusowym kapłaństwie* (K: ż. e.); *Kochani Współbracia w św. Ojcu Franciszku* (K: ż. e.). **Współpracownicy:** *Współpracownicy* (P.: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (5); *Czcigodni* (1); *Kochani* (1).

Relacja: wierni – duchowni

1) tytułatura profesjonalna

Arcybiskupie: *Księża Arcybiskupie Henryku, Metropolito Gnieźnieński* (Pw: ż. e.); *Tobie, Księża Arcybiskupie Henryku* (H: ż. e.). **Biskupie:** *Tobie, nasz Księża Biskupie Andrzeju* (H: ż. e.). **Metropolito:** *Księża Arcybiskupie Henryku, Metropolito Gnieźnieński* (Pw: ż. e.). **Proboszczu:** *Czcigodny księża proboszczu* (Pw: ż. e.). **Kustoszu:** *Ojcze kustoszu* (2) (Pw: ż. e.); *Wielebny ojcze kustoszu* (Pw: ż. e.); *Czcigodny ojcze kustoszu* (Pw: ż. e.); *Przewielebny ojcze kustoszu* (Pw: ż. e.); *Szanowny ojcze kustoszu* (Pw: ż. e.); *kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium* (Pw: ż. e.); *Kochany księża proboszczu* (Pw: ż. e.). **Profesorze:** *Czcigodny Księża Profesorze* (Pw: ż. e.). **Księża:** *Drogi księża Stanisławie* (Pw: ż. e.); *Księża Konselebransie* (Low: ż. e.). **Konselebransie:** *Księża Konselebransie* (Low: ż. e.); **Rektorze:** *Szanowny Księża Rektorze* (L: ż. e.). **Dyrektorze:** *Czcigodny Ojcze Dyrektorze* (S: ż. e.); *Przewielebny Ojcze Dyrektorze* (L: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Czcigodny* (1); *Przewielebny* (1).

Matko generalna: *Wielebna Matko Generalna* (Ż: ż. e.).

Ojcze Dyrektorze i rodzino²: *Drogi Ojcze Dyrektorze i kochana Rodzino Radia Maryja* (Low: ż. e.); *Ojcze Dyrektorze i cała Rodzino Radia Maryja* (Low: ż. e.).

Księża: *Drodzy księża jubilaci* (Pw: ż. e.); *Szanowni księża* (Low: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1); *Szanowni* (1).

Kapłani: *Drodzy kapłani* (H: ż. e.); *Czcigodni Kapłani na czele z Księdzem Dziekanem i Pasterzem parafii NSPJ w Tomaszowie Lubelskim oraz Wikariuszem Biskupim do spraw życia zakonnego w naszej diecezji ks. oficjałem Ryszardem* (H: ż. e.).

Wykorzystane określenia utarte: *Drodzy* (1); *Czcigodni* (1).

Biskupi: *Przewielebni księza biskupi* (Low: ż. e.).

Arcybiskupi: *Przewielebni Księza Arcybiskupi* (Low: ż. e.).

2) tytułatura symboliczna

np. *Wielce Czcigodni Ekscelecje* (Pw: ż. e.).

3) nazwy rodzinne

Siostry: *Czcigodna siostra dyrektor* (Ż: ż. e.); **Siostry:** *Czcigodne siostry prezentki* (Ż: ż. e.).

4) nazwy ogólne profesjonalne (niebędące tytułaturą)

Duchowni: *Wszyscy duchowni* (Low: ż. e.).

Relacja: wierni – wierni

1) **nazwy rodzinne**, np. *bracie, siostrze* (d.a.); *Drodzy bracia i siostry* (d.a.).

2) **wykorzystanie imion**, np. *Grzegorz, Julio* (f.).

3) **tytułatura standardowa**, np. *Proszę Pana / Pani* (d.a.); *Panie Adamie; Pani Barbaro* (z.).

Niżej w kształcie tablicy przedstawiono zestawienie uzyskanych z materiału językowego form i zwrotów adresatywnych w stosunku do osób duchownych zgodnie z ich miejscem w strukturze hierarchicznej polskiego Kościoła katolickiego oraz w stosunku do osób konsekrowanych zgodnie z ich należnością do konkretnego zakonu, zgromadzenia czy stowarzyszenia.

Tytuły, urzędy, godności w Kościele (stopni święceń, stanowiska administracyjne, stopni honorowe)	Jednostkowe	Kolektywne
Diakon (I stopień święceń w kapłaństwie)	<i>Księżę diakonie – 6, bracie – 5, diakonie – 4, księżę – 1</i> (DA).	<i>Przewielebni Ojcowie i bracia kapłani</i> (H: ż. e.); <i>Wszyscy Duchowni</i> (Low: ż. e.); <i>Umiłowani Słudzy Ludu Bożego</i> (LEP cz. 2: ż. w.); <i>Diakoni</i> (LPPPG: cz. 2: ż. w.).
Ksiądz (prezbiter) (II stopień święceń w kapłaństwie)	<i>Proszę księdza – 6, księżę – 2, bracie – 5</i> (DA); <i>Wielebny Księżę</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Czcigodny Księżę</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Przewielebny Księżę</i> (2) (KSBM: zb. arch.); <i>Drogi księżę</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Księżę Franciszku</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Wielce Czcigodny Księżę Franciszku</i> (KSBM:	<i>Umiłowani Księża</i> (PdoOJPII: ż. w.); <i>Księża i bracia</i> (DEPożk: KWP: ż. e.); <i>Kapłani</i> (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (H: ż. e.); <i>Umiłowani kapłani</i> (2) (LPPPG:

	zb. arch.).	<p>ż. w.); <i>Umiłowani kapłani polscy, zgromadzeni dziś w Jasnej Górze</i> (PdoOJPII: ż. w.); <i>Czcigodni Kapłani (2)</i> (LPPPG: ż. w.); <i>Drodzy Kapłani (3)</i> (H: ż. e.); <i>Kochani Kapłani</i> (LPPPG: ż. w.); <i>Najmilsi kapłani</i> (HPKKW: ż. w.); <i>Drodzy księży</i> (Pw: ż. e.); <i>Drodzy Bracia Kapłani</i> (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); (K: ż. e.);</p> <p><i>Czcigodni bracia kapłani</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.);</p> <p><i>Czcigodni Kapłani na czele z Księdzem Dziekanem i Pasterzem parafii NSPJ w Tomaszowie Lubelskim oraz Wikariuszem Biskupim do spraw życia zakonnego w naszej diecezji ks. oficjałem Ryszardem</i> (H: ż. e.);</p> <p><i>Czcigodni Bracia w kapłaństwie</i> (H: ż. e.);</p> <p><i>Drodzy Bracia w kapłaństwie</i> (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż.e.);</p> <p><i>Drodzy Kapłani – pełniący posługę duszpasterską wśród Polonii</i> (S: ż. e.);</p> <p><i>Wszyscy Duchowni</i> (Low: ż. e.);</p> <p><i>Ukochani Bracia Kapłani</i> (LEP: ż. w.); <i>Umiłowani Bracia Kapłani</i> (LEP: ż. w.); <i>Umiłowani w Panu Bracia Kapłani</i> (LEP: ż. w.); <i>Umiłowani Bracia</i> (LEP: ż. w.);</p> <p><i>Umiłowani Słudzy Ludu Bożego</i> (LEP cz. 2: ż. w.);</p>
Kapłan diecezjalny posiadający stopnie naukowe: ksiądz doktor ksiądz profesor	<i>Czcigodny księży profesorze</i> (Pw: ż. e.).	<i>Szanowni Księża Profesorowie</i> (LPPPG: ż. w.).

Kapłan posiadający stopnie funkcyjne lub administracyjne na uczelniach duchownych: ksiądz rektor ksiądz wicerektor ksiądz dziekan ksiądz prodziekan ksiądz ekonom (prokurator) ksiądz prefekt	<i>Magnificencjo, Czcigodny Księżę Rektorze</i> (PdoOJPII: ż.w.); <i>Szanowny Księżę Rektorze</i> (L: ż. e.); <i>Przewielebny Księżę Rektorze</i> (S: ż. e.); <i>Drogi Księżę Dziekanie</i> ; (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); <i>Czcigodny Ojciec Rektorze</i> (2) (S: ż. e.); <i>Drogi Księżę Rektorze</i> (LEP cz. 2: ż. w.).	<i>Czcigodni Księża Rektorzy</i> (LPPPG: ż. w.).
Kapłan posiadający inne stopnie funkcyjne lub administracyjne	<i>Księżę Pralacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium</i> (H: ż. e.); <i>Przewielebny Ojciec Dyrektorze</i> (L.: ż. e.); <i>Drogi Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu</i> (LPPPG cz. 2: ż. w.). <i>Czcigodny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli</i> (LPPPG cz. 2: ż. w.); <i>Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej wraz z kapłanami i Siostrami Zakonnymi</i> (LPPPG cz. 2: ż. w.); <i>Kustoszu</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Kustoszu Miłosierdnego Pana</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Księżę Kustoszu</i> (KSBM: zb. arch.)	<i>Drodzy Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczeciń, wizytatorem polskiej prowincji zakonu; z księdzem Piotrem Walczakiem – proboszczem parafii Bożego Ciała w Krakowie na Kazimierzu i z księdzem Dariuszem Kaczyńskim, przeorem klasztoru krakowskiego</i> (DdoOK: KM: ż. e.); <i>Wielebni księża</i> (S.: ż. e.); <i>Księża</i> (S.: ż. e.).
Rektor diecezjalny (kapłan sprawujący kościołem rektoralnym, w którym nie ma parafii)	<i>Czcigodny Księżę Rektorze</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Przewielebny Księżę Rektorze</i> (2) (Ddo OK:D: ż. e.); <i>Drogi rektorze</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Kochany Księżę Rektorze Franciszku</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Czcigodny Księżę Rektorze</i> (2) (KSBM: zb. arch.).	–
Kapelan (wojskowy, szpitalny, uczelniany, więzienny)	–	–
Wikariusz (pomocnik proboszcza) (stanowisko administracyjne wg pełnionej funkcji w kościele)	–	–
Proboszcz (zwierzchnik parafii) (stanowisko administracyjne wg pełnionej f-ji w kościele)	<i>Czcigodny księżę proboszczu</i> (3) (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.); <i>Drogi bracie</i> (LdoOK: ż. e.).	–
Dziekan (stoi na czele dekanatu) (stanowisko administracyjne wg podziału terytorialnego)	–	<i>Drodzy Księża Dziekani archidiecezji warszawskiej</i> (LPPPG: ż. w.); <i>Księża Dziekani</i> (K: ż. e.).
Kanonik (tytuł honorowy wyróżniający)	–	–
Prałat (tytuł honorowy)	<i>Księżę Pralacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium</i> (H.: ż. e.);	–

wyróżniający)	<p><i>Czcigodny Księżę Pralacie</i> (4) (KSBM: zb. arch.); <i>Czcigodny Księżę Pralacie Franciszku</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Wielce Czcigodny Księżę Pralacie</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Wielce Czcigodny Księżę Pralacie Franciszku</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Drogi Księżę Pralacie</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Drogi Księżę Pralacie Franciszku</i> (2) (KSBM: zb. arch.); <i>Przewielebny Księżę Pralacie</i> (KSBM: zb. arch.); (LdoOK.: ż. e.); <i>Przewielebny Księżę Pralacie Franciszku</i> (KSBM: zb. arch.).</p>	
Infułat (tytuł honorowy wyróżniający)	–	–
Biskup (I stopień święcenia w biskupstwie)	<p><i>Ekscelecjo, Najdostojniejszy Księżę Biskupie Marianie</i> (K.: ż. e.); <i>Czcigodny Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie;</i> <i>Ekscelecjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Zdzisławie, opiekunie życia konsekrowanego w Archidiecezji Poznańskiej</i> (H.: ż. e.); <i>Ekscelecjo, Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie Grzegorz</i> (H.:ż. e.); <i>Wasza Ekscelecjo, Dostojny Księżę Biskupie</i> (H.: ż. e.); <i>Wielce Szanowny księżę Biskupie</i> (LEP cz.2: ż. w.); <i>Biskupie z Frascati</i> (DEPożk: PVI: ż. e.); <i>Ekscelecjo, księżę biskupie Andrzeju, Ordynariuszu Toruński</i> (Pw: ż. e.).</p>	<p><i>Czcigodni biskupi</i> (H.: ż. e.); <i>Umiłowani Słudzy Ludu Bożego</i> (LEP cz.2: ż. w.); <i>Najmilsi Bracia w biskupstwie</i> (H.: ż. e.); <i>Przewielebni Bracia Soborowi</i> (LEP cz.2: ż. w.); <i>Wielebni Bracia w biskupstwie</i> (DEPożk: JPII: ż. e.); <i>Najczcigodniejsi Bracia w biskupim posłannictwie</i> (H.: ż. e.)</p>
Biskup diecezjalny (ordynariusz)	<p><i>Wasza ekscelecjo – 2, ekscelecjo – 6, eminencjo – 4, księżę biskupie – 7</i>(DA); <i>Ekscelecjo, Księżę Biskupie Andrzeju, Ordynariuszu Toruński</i> (Pw: ż. e.); <i>Księżę biskupie metropolito</i> (PdoOJPII: ż. w.); <i>Tobie – biskupie tarnowski</i> (PdoOJPII: ż.w.); <i>Tobie – Biskupie Stanisławowie z Kielc</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Biskupie Katowicki</i> (KSBM: zb. arch.); <i>Drogi biskupie Ignacy</i> (PdoOJPII: ż.w.); <i>Czcigodny, drogi biskupie Ignacy, drogi bracie w apostolskim posługiwaniu</i> (PdoOJPII: ż.w.); <i>Najdostojniejszy Biskupie Abramowiczu</i> (LPPPG: ż.w.); <i>Wielce Szanowny Księżę Biskupie</i> (LEP cz.2: ż. w.).</p>	<p><i>Biskupi gnieźnieńskiej, prymasowskiej metropolii</i> (PdoOJPII: ż.w.); <i>Czcigodni Księża Biskupi</i> (PdoOJPII: ż.w.); <i>Księża Biskupi</i> (PdoOJPII: ż. w.);(DEPożk:L:ż. e.); <i>Biskupi</i> (PdoOJPII: ż. w.); <i>Biskupi: Józefie i Czesławie i Januszu</i> (PdoOJPII: ż.w.);</p> <p><i>Wielce dostojni Biskupi: Szymonie, Jeremiaszu, Adamie i Ablu</i> (PdoOJPII: ż. w.); <i>Najdostojniejsi księża biskupi</i> (HPKKW: ż.w.). <i>Ekscelecje, najdostojniejsi Księża Biskupi</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.).</p>
Biskup pomocniczy (sufragan)	–	–
Biskup polowy	<i>Drogi Biskupie Polowy Wojska Polskiego</i> (PdoOJPII: ż. w.)	
Arcybiskup (II stopień święceń w biskupstwie)	<i>Ekscelecjo, Księżę Arcybiskupie Generale</i> (P: ż. e.);	<i>Księża Arcybiskupi i Biskupi</i> (K: ż. e.); <i>Czcigodni współbracia</i>

	<p><i>Księża Arcybiskupie Henryku, Metropolito Gnieźnieński (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Tobie, księża Arcybiskupie Henryku (PdoOJPII: ż. w.);</i></p> <p><i>Najdostojniejszy Księża Arcybiskupie Metropolito (L: ż. e.);</i></p> <p><i>Najdostojniejszy Księża Arcybiskupie Nuncjuszu (L: ż. e.);</i></p> <p><i>Arcybiskupie poznański (PdoOJPII: ż.w.);</i></p> <p><i>Arcybiskupie Marianie – spadkobierco apostolskiego dziedzictwa błogosławionego Jakuba Strzeżę (PdoOJPII: ż.w.);</i></p> <p><i>Księża arcybiskupie metropolito gdański (PdoOJPII: ż. w.).</i></p>	<p><i>arcybiskupi i biskupi (DEPożk: PVI: ż. e.);</i> <i>Przewielebni Księża Arcybiskupi (DEPożk: PVI: ż. e.).</i></p>
<p>Metropolita (stanowisko administracyjne wg terytorialnego podziału w Kościele. Stanowisko to posiadają zwykle biskupi lub arcybiskupi)</p>	<p><i>Księża Arcybiskupie Henryku, Metropolito Gnieźnieński (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Najdostojniejszy Księża Arcybiskupie Metropolito (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Eminencjo, metropolito krakowski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Umiłowany Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Kardynale – Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Księża biskupie metropolito (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Księża Kardynale Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Księża arcybiskupie metropolito gdański (PdoOJPII: ż. w.).</i></p>	
<p>Prymas (stoi na czele Kościoła Narodowego zgodnie z terytorialnym podziałem państwowym) Stanowisko pierwotnie administracyjne wg terytopialnego podziału, obecnie występuje raczej jako honorowe</p>	<p><i>Księża Prymasie (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Księża Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Kochany Księża Prymasie (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Najdostojniejszy Księża Kardynale, Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Najdostojniejszy i umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Księża Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Wasza Eminencjo, Umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Wasza Eminencjo, Najdostojniejszy księża Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)</i></p>	<p>Brak możliwości potencjalnych</p>
<p>Kardynał</p>	<p><i>Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Kardynale – Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Najdostojniejszy Księża Kardynale (H: ż. w.);</i> <i>Drogi Księża Kardynale (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Księża Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż.w.), (K.:ż. e.);</i> <i>Najdostojniejszy księża kardynale (PdoOJPII: ż. w.);</i> <i>Eminencjo, Najdostojniejszy Księża Kardynale, Męczenniku stanu wojennego, Obrońco niestrudzony ludzi pracy (H: ż. e.);</i> <i>Eminencjo, najdostojniejszy nasz współziomku, arcybiskupie Filadelfii w Stanach Zjednoczonych (DEPożk: KWP: ż. e.);</i> <i>Wasza Eminencjo (2) (PdoOJPII: ż. w.).</i></p>	<p><i>Eminencje, Księża kardynałowie (DEPożk:KW P: ż.e.);</i> <i>(PdoOJPII: ż.w.);</i> <i>Kardynałowie (PdoOJPII: ż.w.).</i></p>
<p>Papież (Zwierzchnik,</p>	<p><i>Najczcigodniejszy Ojciec Święty (L.: ż. e.);</i></p>	<p>Brak</p>

głowa Kościoła Powszechnego, stoi na czele Kościoła rzymskokatolickiego)	<i>Ojciec Święty</i> (LEP cz.2: ż. w.); <i>Umiłowany Ojciec Święty</i> (DEPożk: KWP: ż. e.).	możliwości potencjalnych
--	---	--------------------------

Mówiąc o FA wykorzystywanych w formacjach zakonnych należy zastrzec, iż chodzi o formy i zwroty używane przez wiernych, duchownych diecezjalnych, a także zakonników w korespondencji do tych formacji. Badanie FA w mowie spontanicznej samych zakonników, a zwłaszcza klauzurowych, jest raczej niemożliwe ze względu na zamkniętość tych tajemniczych i różniących się od życia świeckiego struktur, gdzie ramy zdystansowania wobec świata przekraczać nie wolno. Dlatego właśnie źródłami moich obserwacji zostały publiczne wystąpienia przedstawicieli wybranych Instytutów Życia Konsekwowanego na zebraniach konferencyjnych oraz ich przemówienia okazjonalne. Opisując FA w mowie zakonników (patrz rozdział 3), ograniczam się komentarzami ogólnymi, które zostały wywnioskowane z wywiadów z osobami duchownymi oraz na podstawie danych ankietowych.

1) Benedyktynki	<i>Matko ksieni</i> (W: ż. e.).	<i>Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich, zebrane w Rzymie celem zrewidowania i odnowienia swego życia zakonnego</i> (DEPożk: PVI: ż. e.); <i>Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich</i> (DEPożk: PVI: ż. e.).
2) Benedyktyni	–	<i>Wy, benedyktyni</i> (DEPożk: PVI: ż. e.); <i>Synowie świętego Benedykta</i> (DEPożk: PVI: ż. e.).
3) Kamedułki	<i>Matko przeoryszo</i> (LdoOK: ż. e.).	–
4) Norbertanki (Zgromadzenie Sióstr Kanoniczek Regularnych Zakonu Premonstratensów)	<i>Matko przeoryszo</i> (LdoOK: ż. e.).	–
5) Klaryski	<i>Matko ksieni</i> (W: ż. e.).	–
6) Elżbietanki	<i>Matko przeoryszo</i> (LdoOK: ż. e.).	–
7) Franciszkanie	<i>Ojciec generale zakonu franciszkanów</i> (DEPożk: L: ż. e.); <i>Czcigodny Ojciec Ministrze Prowincjale</i> (L: ż. e.).	<i>Czcigodni i Drodzy Współbracia w świętym naszym Ojcu Franciszku i w Chrystusowym kapłaństwie</i> (K: ż. e.).
8) Dominikanki	<i>Matko przeoryszo</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Droga Matko Przeoryszo</i> (3) (LdoOK: ż. e.); <i>Droga Matko Przełożona</i> (3) (LJPdoD: ż. e.); <i>Droga Siostrzo Przełożona</i> (3) (LJPdoD: ż. e.).	<i>Drogi siostry</i> (4) (LJPIdoD: ż. e.); <i>Drogi Mniszki Dominikańskie z „Gródka” i od św. Anny</i>

		<p>(LJPIIdoD: ż. e.); <i>Drogie Siostry Dominikanki z „Gródka” i od św. Anny</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Białe Dominikanki z „Gródka” i od św. Anny</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Drogie „Białe Córki z łódki gródeckiej i św. Anny”</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Drogie mniszki z Gródka i św. Anny</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Białe Mniszki z „Gródka i św. Anny”</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Drogie siostry z „Gródka i św. Anny i „Grodeckie białe Zajęczki”</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Mniszki Dominikańskie wszystkie siostry „na Gródku”</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Wszystkie siostry</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Cała Rodzina zakonna „Na Gródku”</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Wszystkie siostry „Na gródku”</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Drogie siostry „na Gródku” i ze św. Anny (2)</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Drogie siostry z klasztoru na Gródku i w św. Annie</i> (LJPIIdoD: ż. e.); <i>Wszystkie siostry z „Gródka” i św. Anny</i> (LJPIIdoD: ż. e.).</p>
9)	Karmelici	<p><i>Przewielebny ojciec generale karmelitów</i> (H: ż. e.).</p>
10)	Bernardyni (Bracia mniejsi Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny)	<p><i>Przewielebny Ojciec Prowincjale obecny z całym Zarządem Prowincji</i> (K: ż. e.); <i>Wielce Czcigodny Ojciec Dr. Bartłomiej, Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru i Proboszczu Parafii Alwernia</i> (LdoOK: ż. e.).</p>
11)	Paulini	<p><i>Najczcigodniejszy Ojciec Generale</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.).</p>
		<p>–</p>
		<p><i>Czcigodni i Drodzy Współbracia w świętym naszym Ojcu Franciszku i w Chrystusowym kapłaństwie</i> (K: ż. e.); <i>Najdrożsi Bracia Mniejsi</i> (DEPożk: IPII: ż. e.).</p>
		<p><i>Najczcigodniejszy Ojciec Generale Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Najprzewielebniejszy Ojciec Generale</i> (K: ż. e.); <i>Czcigodny Ojciec Przeorze wraz z całą wspólnotą paulińską</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.); <i>Czcigodni Ojcowie i</i></p>

		<p><i>Bracia Paulini</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Czcigodni Członkowie Zakonu Paulinów</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Czcigodny Ojcie Przeorze wraz z całą wspólnotą paulińską</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Czcigodny Ojcie Przeorze wraz z całą jasnogórską wspólnotą Ojców Paulinów</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Czcigodny Ojcie Przeorze wraz z całą jasnogórska wspólnotą Ojców i Braci Paulinów</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Czcigodny Ojcie Przeorze jasnogórskiego klasztoru wraz z wszystkim Ojcami i Braćmi</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.); <i>Czcigodni Księża na czele z Ojcem Przewodniczącym tej liturgii</i> (DdoOK: NN2008: ż. e.).</p>
12) Kanonicy regularni (zakon kanoników laterańskich)	<i>Czcigodny Ojcie Opacie Generalny, Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich</i> (DdoOK: KM: ż. e.).	<i>Droży Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczeciń, wizytatorem polskiej prowincji zakonu; z księdzem Piotrem Walczakiem – proboszczem parafii Bożego Ciała w Krakowie na Kazimierzu i z księdzem Dariuszem Kaczyńskim, przeorem klasztoru krakowskiego</i> (DdoOK: KM: ż. e.).
13) Jezuici	<i>Ojcie Andrzeju – Prowincjale Księży Jezuitów</i> (K: ż. e.).	<i>Wielce umiłowani ojcowie z Towarzystwa Jezusowego</i> (DEPożk: JPI: ż. e.).
14) Pijarzy	–	<i>Droży Współbracia Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Czcigodni Koncelebransi</i> (Ddo OK: P: ż. e.); <i>Droży ojcowie pijarzy</i> (Ddo OK: P: ż. e.).
15) Misjonarze św Wincentego a Paulo	<i>Przełożony Generalny Zgromadzenia Księży Misjonarzy</i> (LdoOK: ż. e.).	<i>Wielebni księża i kochani bracia</i> (S: ż. e.).
16) Chrystusowcy (Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej)	<i>Czcigodny Księża Generale Chrystusowców a zarazem Przewodniczący Konferencji Przełożonych Zakonów</i>	<i>Wielebni Księża Chrystusowcy</i> (H: ż. e.); <i>Droży Bracia</i>

	<i>Męskich w Polsce</i> (H: ż. e.); <i>Przewielebny Księżę Generale</i> (H: ż. e.).	<i>Zakonnici</i> (H: ż. e.).
17) Redemptorystki	–	<i>Umiłowane Mniszki Zakonu Najświętszego Odkupiciela</i> (LJPII do OK).
18) Benedyktynki Samarytanki Krzyża Chrystusowego (zgrupowanie)	<i>Wielebna Matko</i> (DdoOK: ż. e.).	–
19) Siostry prezentki	<i>Wielebna Matko Generalna</i> (H: ż. e.); <i>Czcigodna siostra dyrektor</i> (DdoOK: ż. e.)	<i>Czcigodne siostry prezentki</i> (LdoOK: ż. e.).
20) Siostry Benedyktynki Misjonarki (zgrupowanie)	<i>Wielebna Matko</i> (DdoOK: ż. e.); <i>Kochana Matko</i> (DdoOK: ż. e.).	<i>Czcigodne siostry misjonarki</i> (H: ż. e.).
21) Urszulanki	<i>Wielebna matko</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Droga Matko Generalna</i> (2) (LdoOK: ż. e.); <i>Czcigodna matko prowincjalna</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Przewielebna Siostrze Prowincjalna</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Czcigodna Matko Przełożona Generalna wraz ze wszystkimi Siostrami Urszulankami</i> (H: ż. e.); <i>Kochana Siostrze Edyto, dziś składająca wieczystą profesję</i> (H: ż. e.); <i>Czcigodna Siostrze Domicelo</i> (H: ż. e.); <i>Czcigodna Siostrze Anielo</i> (H: ż. e.); <i>Droga siostra prowincjalna</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Wielce Czcigodna Siostrze Przełożona Prowincjalna</i> (LdoOK: ż. e.).	<i>Czcigodne siostry urszulanki</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Czcigodne siostry</i> (LdoOK: ż. e.).
22) Felicjanki	<i>Czcigodna Siostrze Przełożona Prowincjalna</i> (LdoOK: ż. e.).	<i>Drogie Siostry Radne</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Kochane Siostry, starsze wiekowo</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Siostry tworzące Wspólnotę Domu Prowincjalnego jak również Drogie, najmłodsze powołaniem w Nowicjaci</i> (LdoOK: ż. e.).
23) Siostry Służebniczki NMP Niepokalanie Poczętej	<i>Czcigodna matko generalna</i> (H: ż. e.); (LdoOK: ż. e.); <i>Wielebna Matko Prowincjalna Starowiejskich Sióstr Służebniczek wraz z całym Zarządzeniem zakonnym</i> (H: ż. e.).	<i>Drogie Siostry; Służebniczki obecne na tej uroczystości razem z tutejszą wspólnotą Sióstr</i> (LdoOK: ż. e.); <i>Drogie siostry profeski</i> (LdoOK: ż. e.).
24) Siostry Służebnicze Ducha Świętego	–	<i>Kochane Siostry Służebnicze Ducha Świętego</i> (H: ż. e.).
25) Niepokalanki (Zgrupowanie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny)	<i>Wielebna matko</i> (LdoOK: ż. e.).	–

26) Siostry Służki	<i>Wielebna Matko Generalna</i> (H: ż. e.).	<i>Drogie Siostry Służki z naszą Siostrą Prowincjalną Bożeną – dzisiejszą Jubilatką na czele</i> (LdoOK: ż. e.)
27) Siostry Nazaretanki	<i>Czcigodna matko generalna</i> (LdoOK: ż. e.).	–
28) Zakon Szpitalny św. Jana Bożego	<i>Bracie Przełożony</i> (P: ż. e.); <i>Bracie Przełożony Prowincji Betyckiej</i> (P: ż. e.).	<i>Bracia, Współpracownicy</i> (P: ż. e.).
29) Siostry Misjonarki (Zgromadzenie Sióstr Misjonek Krwi Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej)	–	<i>Czcigodne Siostry Misjonarki</i> (H: ż. e.).
30) Siostry Pasjonistki (Zgromadzenie Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa)	–	<i>Czcigodne Siostry zakonne Pasjonistki w jakiś sposób związane od dłuższego czasu z naszą wspólnotą warszawską</i> (K.: ż. e.).
31) Bracia Serca Jezusowego	–	<i>Bracie Generale Braci Serca Jezusowego</i> (H.: ż. e.).

5.3. Podsumowanie

Poza wyodrębnionymi grupami semantycznymi odwołuję się też do innych podziałów, a zwłaszcza: rozróżniam wyrazy, których znaczenie wywodzi się z poszczególnych elementów (głównych i fakultatywnych) wchodzących do konstrukcji (np. *Drogi księżu rektorze, Moi drodzy rodacy* (P do OJPII: ż. w.); *Kochana młodzieży* (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowani bracia i siostry* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) itp., a do drugiej – formy, które są utrwalonymi połączeniami wyrazowymi, np. *Ojciec Święty* (LEP cz. 2: ż. w.); *wyznawcy Chrystusa* (LEP cz. 2: ż. w.); *Ludu Boży* (LPPPG cz. 2: ż. w.); *Osoby starsze* (PdoOJPII: ż. w.); *Domownicy wiary* (LEP: ż. w.); *Pasterze Kościoła* (PdoOJPII: ż. w.); *Słudzy ludu Bożego* (LEP cz. 2: ż. w.); *Siostry zakonne* (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.); (K: ż. e.) itp. W pierwszej grupie jeden z elementów stanowi centrum (a w zwrocie adresatywnym tzw. kolektywnym takich centrów może być dwa), a reszta są fakultatywnymi, natomiast we drugiej grupie wyrazów pod względem semantycznym całość jest centrum, co jednak nie znaczy, że konstrukcje te nie mogłyby być potencjalnie wzbogacone też przez różnego typu rozwinięcia typu *Drodzy moi słudzy ludu Bożego* (LEP cz. 2: ż. w.); *Umiłowany Ludu Boży* (LPPPG cz. 2: ż. w.) itp.

Wyróżniam także dwa typy form (lub zwrotów) adresatywnych: tzw. **integralne abstrakcyjne** typu *Bracia* (fraternizowane), *Bracia i siostry*, *Dzieci*^{2bibl} (które stanowiłyby

centrum w zasobach adresatywnych) oraz formy adresatywne **stratyfikujące** (wyliczeniowe) skierowane do określonego kręgu odbiorców wśród adresata kolektywnego. Owe formy adresatywne stanowią peryferię w opracowanych zasobach. Formy integralne abstrakcyjne mają większy stopień frekwencyjności ze względu na to, że są **relatywizujące**, czyli takie, które charakteryzują nie samego odbiorcę, lecz typ relacji pomiędzy nim i nadawcą. Tego typu formy z natury mają większy stopień abstraktyzacji i służą do podkreślania wspólnotowości. Apelując do sfery uczuciowej, owe formy wywołują potrzebną emocję i budują odpowiednią więź komunikacyjną pomiędzy adresantem i adresatem. Nazwy stratyfikujące wyliczeniowe są natomiast nazwami **identyfikującymi**. Ich treścią jest wyróżnienie adresata spośród innych odbiorców przez wskazywanie na jego pewne cechy (np. miejsce w hierarchii społecznej; rangę, zawód itp.), dlatego też ostatnie są precyzujące i konkretyzujące i, ze względu na okazjonalność możliwości użycia, znacznie rzadziej powtarzają się, zapewniając różnorodność i właśnie bogactwo językowe w ramach dyskursu religijnego.

Wśród przywołanych przykładów reprezentujących poszczególne wyodrębnione grupy semantyczne znajdziemy też takie, które należałoby współodnieć od razu z dwiema grupami naraz. Chodzi tu o tzw. **formy adresatywne synkretyczne**, które mieszczą informacje pozwalające zaliczać je od razu do kilku grup semantycznych, np. *Młodzi Przyjaciele* (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż.w.) – więź + wiek adresata zbiorowego; *Harcerki i harcerze* (PdoOJPII: ż. w.) – przynależność do organizacji młodzieżowej czyli grupa społeczna + wiek, a także informacja o płci adresata kolektywnego zrozumiała z użycia derywatu żeńskiego; *Drogi Ludu Boży Stolicy i Archidiecezji* (LPPPG cz. 2: ż. w.) – więź ideowa + miejsce zamieszkania.

Warto też wspomnieć osobno o substytutach konkretnych form adresatywnych, a mianowicie: opisowych konstrukcjach adresatywnych nienazywających wprost adresata, lecz zawierających niezbędne informacje o nim, np. *Was wszystkich, którzy stanowicie ten Kościół w tutejszym polskim, warszawskim i mazowieckim świecie*; *Wszystkich, którzy pracujecie na roli, w przemyśle, w biurach, w szkołach, uczelniach, w szpitalach, w instytucjach kulturalnych, w ministerstwach – wszędzie*; *Was wszystkich, którzy równocześnie jesteście Kościołem: tym warszawskim kościołem; którzy potwierdzacie tysiącletnie prawo obywatelstwa tego Kościoła we współczesnym życiu stolicy, narodu, państwa* (PdoOJPII: ż. w.). Takie opisowe konstrukcje, często rozwinięte zdaniowe lub nawet o typie mikrotekstu, należałoby też zaliczać do grupy stratyfikujących wyliczeniowych.

5.4. Strukturalno-semantyczna analiza form adresatywnych w ukraińskim dyskursie religijnym

Wszystkie występujące w wyekscerpowanych tekstach formalno-syntaktyczne typy łączymy w trzy grupy ze względu na liczbę centrów adresatywnych oraz innych komponentów wchodzących w skład konstrukcji adresatywnej:

1) proste, które zawierają jedno centrum adresatywne i nie więcej, jak cztery wyrażone pełnoznacznymi częściami mowy komponenty, wypełniające schemat strukturalny, np. *отче-ректоре, всечесний отче Миколаю, всечесний отче Миколаю Щербань* (K. wch. UPCKP: zb. arch);

2) proste rozwinięte, które zawierają jedno centrum adresatywne i więcej, jak cztery komponenty pełnoznaczące (gdzie, oprócz określeń atrybutywnych, znajdujemy rozwinięcia zarówno o pojedyncze wyrazy, jak też o całe grupy wyrazowe), np. *дорогий отче Миколаю з родиною та парафіянами* (K. wch. UPCKP: zb. arch);

3) złożone, które zawierają dwa i więcej centrów adresatywnych, gdzie schemat strukturalny wypełniają minimum dwa komponenty. Takie schematy strukturalne mogą być rozłożone na konstrukcje proste (elementarne lub rozwinięte we wszystkich możliwych kombinacjach), np. *Ваше Високопреподобіє, Всечесний отче Миколаю і Ваша паства; Ваше Високопреосвященство, владико-ректоре* (K. wch. UPCKP: zb. arch).

Oprócz tego, wyodrębniamy dwie grupy form i zwrotów adresatywnych ze względu na typ adresata: **jednostkowe** (wykorzystane w stosunku do adresata jednostkowego) oraz **kolektywne** (wykorzystane w stosunku do grupy adresatów).

Większość zwrotów adresatywnych pochodnych z materiału analizowanego to wyrażenia nominalne, gdzie centrum adresatywne jest wyrażone rzeczownikiem. Nielicznie przykłady pokazują możliwość występowania centrów atrybutywnych wyrażonych przymiotnikiem w liczbie mnogiej. Zwykle to są konstrukcje z elipsą typu *Возлюблені у Христі, Улюблені у Христі, Дорогі у Христі*. Inne konstrukcje adresatywne (ministruktury i rozwinięte zdaniowe) też zawierają rzeczownikowe centra w liczbie pojedynczej czy mnogiej (w zależności od typu adresata). Przejawem peryferyjnym jest wykorzystanie rzeczowników zbiorowych typu *духовенство, священство, монашество* w stosunku do adresata kolektywnego. Różnego rodzaju rozwinięcia ministruktury adresatywnej są swego rodzaju uzupełnieniem lub wzbogaceniem centrum.

Analizę wykorzystania form i zwrotów adresatywnych realizujemy w ramach czterech domen komunikacji religijnej **духовни – духовни, духовни – wierni, wierni – духовни** oraz **wierni – wierni**.

Relacja: duchowni – wierni

I. Konstrukcje proste

W materiale językowym znajdujemy wyrażenia zarówno z substancywnym, jak też atrybutywnym centrum adresatywnym.

• Wyrażenia z centrum substancywnym

W ramach prostego schematu strukturalnego z centrum nominalnym jednoczłonowym wyodrębniamy następujące typy konstrukcji adresatywnych.

1) konstrukcje wyłącznie nominalne nierozwinięte

Z centrum jednoelementowym **T2 pl Браття** (ED: arch.: S.: ż. w.); **N7 pl Випускники** (ED: arch.: S.: ż. w.); z centrum dwuelementowym **T2 pl con T2 pl Браття й сестри** (ED: arch.: S.: ż. w.); (PF: ż. w.); *Браття і сестри* (PL UAPC: ż. w.); **N7 zb con (ra) N7 pl Духовенство та студенти** (K. wych. UPCKP: zb. arch.).

2) konstrukcje wyłącznie nominalne rozwinięte

A) o formę nominalną z centrum jednoelementowym **N7 pl N2 Гости столиці** (PF: ż. w.);

B) o grupę nominalną **N7 pl Adj N2 Вихованці духовної семінарії** (PF: ż. w.);

C) o formę nominalną z centrum dwuelementowym **N7 pl con (ra) N7 pl N2 Учасники та гості конференції** (ED: arch.: S.: ż. w.);

D) o formę przyimkową z centrum jednoelementowym **N7 pl prae (za) N5 Українці за кордоном** (PF: ż. w.).

3) Konstrukcje z obudową atrybutywną (bez innych rozwinięć)

A) z lewostronnymi określeniami przymiotnikowymi utartymi:

a. z centrum jednoelementowym **Adj (civ) N7 pl Дорогі друзі** (PF: ż. w.); *Дорогі випускники* (ED: arch.: S.: ż. w.); *Шановні викладачі* (ED: arch.: S.: ż. w.); (PF: ż. w.); *Дорогі аспіранти* (ED: arch.: S.: ż. w.); *Дорогі кияни* (PF: ż. w.); *Шановні батьки* (K. wych. UPCKP: zb. arch.);

b. z centrum dwuelementowym **Adj (civ) T2 pl con T2 pl Дорогі браття і сестри** (ED: arch.: S.: ż. w.); (ED: arch.: K.: ż. w.); (PF: ż. w.); (PL UAPC: ż. w.); *Дорогі брати і сестри* (PL UAPC: ż. w.); (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Улюблені браття і сестри* (PF: ż. w.); **Adj (civ) N7 pl con (ra) N7 pl Шановні студенти і вихованці** (PF: ż. w.); *Дорогі студенти та гості* (ED: arch.: S.: ż. w.);

B) z lewostronnymi określeniami przymiotnikowymi uzupełniającymi: **Adj Adj T2 pl con (i) T2 pl Благочестиві православні брати і сестри** (PL UAPC: ż. w.);

C) pronominalno-nominalne konstrukcje z centrum jednoelementowym: **Pron N7 Наші співвітчизники** (PF: ż. w.); *Наші земляки* (PF: ż. w.);

D) pronominalno-atrybutywno-nominalne konstrukcje z centrum jednoelementowym **Pron Adj N7** *Наших дорогах співвітчизники* (PF: ż. w.).

4) konstrukcje atrybutywno-nominalne z innymi typami rozwinięć

A) konstrukcje atrybutywno-nominalne wzbogacone o grupę nominalną:

Adj N72 (csł.) pl Adj Adj N2 *Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви* (PL UAPC: ż. w.); **Adj N7² (csł.) pl (Adj Adj N2 (Adj N2))** *Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви Хмельницької єпархії* (PL UAPC: ż. w.); **Adj N7²(csł.) pl Part Pron Adj Adj N2 N2** *Вірні чада увірені мені Львівсько-Самбірської єпархії УАПЦ* (PL UAPC: ż. w.); **Adj N7²(csł.) pl N2 Adj** *Вірні чада Церкви Христової* (PL UAPC: ż. w.); **Adj Pron N3 N7 pl** *Любі моєму серцю буковинці* (PL UAPC: ż. w.). W ostatnim przykładzie grupa nominalna jest rozwinięciem nie centrum, tylko lewostronnego określenia atrybutywnego;

B) konstrukcje atrybutywno-nominalne wzbogacone o grupę przyimkową w prepozycji i postpozycji odnoście centrum:

a. z centrum jednoelementowym **Part N7 2pl prae (y) N6** *Улюблені діти у Господі* (PL UAPC: ż. w.);

b. z centrum dwuelementowym **Part (ecc) prae (во)/(y) N6 T2 pl con (i) T2 pl** *Возлюблені во Христі браття і сестри* (PL UAPC: ż. w.); *Возлюблені у Христі браття і сестри* (PL UAPC: ż. w.); **Adj (civ) prae (w) N6 T2 pl con T2 pl** *Дорогі у Христі браття і сестри* (ED: arch.: S.: ż. w.); **Part prae (y) N6 T2 pl con (i) T2 pl** *Возлюблені у Христі брати і сестри* (HT: p.: A., ż. w.); **Adj (civ) T1 pl con (i) T1 pl prae (во) N6** *Дорогі брати і сестри у Христі* (K. wych. UPCKP: zb. arch.);

C) konstrukcje pronominalno-atrybutywno-nominalne (w dowolnej kolejności) rozwinięte o grupę nominalną **Pron N7² (csł.) pl Part N3 Adj-Adj N2 N2** *Всі чада увірені мені Львівсько-Самбірської Єпархії УАПЦ* (PL UAPC: ż. w.);

D) konstrukcje pronominalno-nominalne wzbogacone o grupę przyimkową **Pron N7 pl -N7pl prae (za) N5 Pron N2** *Наших співвітчизники-українці за кордонами нашої країни* (PF: ż. w.) z centrum jednoelementowym dwuczłonowym;

E) konstrukcje o strukturze zdania złożonego **Pron N7, con (що) Adv prae (za) N2** *Наших земляки, що проживають за рубежем* (PF: ż. w.).

• **Wyrażenia z centrum atrybutywnym**

A) wyrażenia atrybutywno-pronominalne z centrum jednoelementowym **Adj subst Pron** *Підні мої* (PL UAPC: ż. w.);

B) wyrażenia atrybutywno-pronominalne rozwinięte o grupę przyimkową **Pron Adj subst prae (y) N6** *Мої любі у Христі* (PL UAPC: ż. w.);

C) wyrażenia atrybutywne substancywne wzbogacone o grupę przyimkową **Part subst (ecc.) prae (y) N6** *Возлюблені у Христі* (HT: p.: A., ż. w.);

D) wyrażenia atrybutywne substancywne wzbogacone o grupę przyimkową rozwiniętą **Part subst (ecc) prae (y) N6 Adj** *Возлюблені у Христі Воскреслім* (PL UAPC: ż. w.).

Relacja: duchowni – duchowni

1) wyrażenia wyłącznie nominalne

A) skierowane wobec adresata jednostkowego:

a. z centrum jednoczłonowym (tytuły profesjonalne zbliżające się w swojej semantyce w ramach wspólnoty do uniwersalnych): **T3** *Владико* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Отче* (ED: arch.: S.: ż. w.);

b. z centrum dwuczłonowym (tytuł uniwersalno-profesjonalny+imię): **T1 Nom** *отець Миколай* (K. wch. UPCKP zb. arch.); *отче Миколаю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *отець Микола* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *отче Миколаю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.) lub tytuły profesjonalne dwuczłonowe *отче ректоре* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *владико ректоре* (K. wych. UPCKP: zb. arch.);

c. z centrum trzyczłonowym (tytuł uniwersalno-profesjonalny + imię + nazwisko) **T1 Nom CNom** *отче Миколаю Щербань* (K. wch. UPCKP: zb. arch.);

B) skierowane wobec adresata kolektywnego:

z centrum jednoczłonowym: **N7 pl** *Митрополити; Архієпископи; Єпископи* (HT: p.: A., ż. w.); **N7 zb** *Священство; Монашество* (2) (HT: p.: A., ż. w.).

2) konstrukcje atrybutywno-nominalne

Wyodrębniamy proste konstrukcje adresatywne z prepozycyjnymi określeniami atrybutywnymi i jednoczłonowym centrum adresatywnym.

A) wyrażenia atrybutywno-nominalne z lewostronnymi określeniami utartymi i centrum jednoelementowym:

a. skierowane wobec adresata jednostkowego z centrum jednoczłonowym **Adj (ecc) T1** *Всечесний отче, Милостивий владико* (ED: arch.: S.: ż. w.); **Adj (civ) T1** *Дорогий отче, Шановний отець* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Вельмишановний владико* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); **Adj (ecc) T3** *Всечесний протоієрей* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj superl hist (ecc) T1** *Святійший владико* (ED: arch.: S.: ż. w.); (K. wych. UPCKP: zb. arch.); **Adj superl hist2 (ecc) T1** *Високопреосвященнійший владико* (K. wych. UPCKP: zb.

arch.); **Adj superl hist (ecc) T1** *Преосвященнейший владыко* (К. wych. UPCKP: zb. arch.); **Adj superl hist (civ) T1** *Вельмишановный владыко* (К. wych. UPCKP: zb. arch.);

b. skierowane wobec adresata jednostkowego z centrum dwuczłonowym **Adj (ecc) T1 Nom** *Всечесний отче Миколаю, Всечесніиий отче Миколо, Всечесніиий отче Микола, Всечесний отець Миколай, Всечесний отче Миколає* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (civ) T1 Nom** *Шановний отець Миколай, Шановний отець Миколо, Шановний отець Микола, Шановний отче Миколо* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (ecc) T1 T3** *Всечесний отче ректоре, Adj (civ) T1 T3* *Високодостойний владыко ректоре* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); *Вельмишановный владыко ректоре* (К. wych. UPCKP: zb. arch.); **Adj superl hist (ecc) T1 Nom** *Блаженнейший Владико Мефодію* (PL UAPC: ź. w.); **Adj T2** *Улюблений брате* (PF: ź.w.);

c. skierowane wobec adresata jednostkowego z centrum trzyczłonowym: **Adj T1 Nom Cnom** *Всечесний отче Миколаю Щербань* (К. wch. UPCKP: zb. arch.);

d. z centrum czterechczłonowym **Adj T1 T3 Nom Cnom** *Високопреподобний отче протоіерею Миколаю Щербань* (К. wch. UPCKP); **Adj T2** *Улюблений співбрате* (PF: ź. w.);

e. skierowane wobec adresata kolektywnego z centrum jednoelementowym **Adj hist (ecc) T1 pl** *Преосвященні владыки* (ED: arch.: S.: ź. w.); (PL UAPC: ź.w.) *Всечесні отці* (ED: arch.: S.: ź. w.); (HT: p.: A., ź. w.); (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.); **Adj (ecc) T1 pl** *Чесні отці* (PL UAPC: ź.w.); **Adj T1 pl** *Улюблені отці* (PF: ź. w.); **Adj (civ) T1 pl** *Дорогі отці* (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.); *Шановні отці* (PL UAPC: ź. w.) **Adj (ecc) con (i) Adj (ecc) T1 pl** *Високопреподобні і всечесні отці* (PL UAPC: ź. w.); **Adj (ecc) N7 bibl pl** *Преосвященні архипастури* (PF: ź. w.); *Улюблені архипастури* (PF: ź. w.); *Богомудрі архипастури* (PF: ź. w.); *Боголюбиві архипастури* (PF: ź. w.); **Adj N7 pl** *Боголюбиві пресвітери* (PL UAPC: ź. w.); **Adj (ecc) con (i) N7 bibl pl** *Дорогі й улюблені архипастури* (PF: ź. w.); **Adj (ecc) N7 bibl pl** *Боголюбиві пастури* (PF: ź. w.); **Adj (ecc) N7 zb** *Чесне духовенство* (HT: p.: A., ź. w.); *Всечесне духовенство* (PL UAPC: ź. w.); *Чесне чернецтво* (PF: ź. w.); *Боголюбиве чернецтво* (PL UAPC: ź. w.); **Adj (ecc) N7 zb** *Високодостойне зібрання* (PL UAPC: ź. w.);

f. z centrum dwuelementowym **Adj (ecc) N7 pl con (i) N7 pl** *Чесні ченці та черниці* (PF: ź. w.); **Adj N7 pl con (i) N7 pl** *Побожні ченці та черниці* (PF: ź. w.).

B) wyrażenia pronominalno-nominalne:

a. skierowane wobec adresata jednostkowego z centrum jednoelementowym: **Pron T4** *Ваша Всесвятість, Ваша Святосте*, (K. wych. UPCKP: zb. arch.); (ED: arch.: S.: ź. w.); (PL UAPC: ź.w.); *Ваше Блаженство* (PL UAPC: ź. w.); *Ваша Високопреподобносте, Ваше Преподобіє, Ваше Високопреподобіє* (K. wch. UPCKP: zb. arch.), *Ваше Преосвященство, Ваше Високопреосвященство* (K. wch. UPCKP: zb. arch.);

b. skierowane wobec adresata kolektywnego z centrum jednoelementowym: **Pron T4 pl** *Ваші Високопреосвященства* (ED: arch.: S.: ź. w.); *Ваші Преосвященства* (PF: ź. w.); z centrum dwuelementowym **Pron T4 pl (c.sl) con (czy) T4 pl (mod.ukr.)** *Ваші Святійшества чи святості* (HT: p.: A.: ź. w.); **Pron T4 pl con (i) T4 pl** *Ваші Високопреосвященства і Преосвященства* (PL UAPC: ź. w.);

C) wyrażenia atrybutywno-pronominalno-nominalne (w dowolnej kolejności) skierowane wobec adresata jednostkowego z centrum jednoelementowym **Adj superl hist (ecc) Pron T1** *Святійший наш владико* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Pron Adj T1** *Наш мудрий владико* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Adj Pron N7** *Милостивий наш архіпастирю* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Adj Pron N7** *Мудрий наш керманичу* (ED: arch.: S.: ź. w.).

W ramach schematu strukturalnego prostego rozwiniętego mamy konstrukcje adresatywne, które zawierają prepozycyjne przymiotnikowe, zaimkowe określenia i postpozycyjne rozwinięcia (grupy nominalne i przyimkowe);

D) konstrukcje atrybutywno-nominalne z lewostronimi utartymi określeniami oraz grupą przyimkową:

a. skierowane wobec adresata jednostkowego z centrum jednoelementowym: **Adj T1 Nom praep N5** *Вельмишановний отче Миколаю з сім'єю; Всечесний отче Миколаю з родиною* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj T1 Nom Cnom praep N5** *Всечесний отче Миколаю Щербань з сім'єю*; (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj T1 Nom prae (з) N5** *Вельмишановний отче Миколаю з сім'єю, Всечесний отче Миколаю з родиною* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj T1 Nom CNom prae (з) N5**: *Всечесний отче Миколаю Щербань з сім'єю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj T3 T1 Nom Cnom prae N5 con N5** *Всечесний протоієрей отче Миколаю Щербань з родиною і парафіянами* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj T2 prae (у) N3 Nom Cnom** *Шановний брате у Господі Ісусі Христі* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj prae (w) N6 T2** *Улюблений у Христі брате* (PF: ź. w.) **Adj prae (w) N6 T2 Pron** *Улюблений у Христі брате наш* (PF: ź. w.);

b. skierowane wobec adresata kolektywnego z centrum jednoelementowym: **Part prae (у) N6 Adj (ecc) T1-3 pl** *Улюблені у Господі всечесні отці* (PL UAPC: ź. w.); **Adj (ecc) prae (в) N6 N7 bibl pl** *Улюблені в Господі архіпастирі* (PF: ź. w.);

E) konstrukcje adresatywne z określeniami atrybutywnymi lewostronnymi (z wyrażonymi przymiotnikami utartymi, rzadziej – uzupełniającymi charakterystykę adresata zaimkami) i z grupą nominalną (nierozwiniętą i rozwiniętą) w postpozycji do centrum: **Adj T1 Nom con Pron N1** *Всечесний отче Миколаю і Ваша паства* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **N7 pl Adj N2 (Adj Adj N2)** *Учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів* (PL UAPC: ź. w.); **N7 pl Adj N2 (Adj adj N2) prae (za) N5 N2))** *Учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів за межами України* (PL UAPC: ź. w.); **N7 pl Adj N2** *Члени Священного Синоду* (PF: ź. w.); **Pron N7 pl Part Adj N2 (Adj Adj N2)** *Всі члени Освяченого Помісного Собору Руської Православної Церкви* (PF: ź. w.); **Adj N7 (pl) N2** *Дорогі учасники Собору* (PF: ź. w.).
Wszystkie konstrukcje użyte wobec adresata kolektywnego.

II. Konstrukcje złożone

1) adresat

A) zwroty adresatywne nazywające tego samego adresata

Konstrukcje złożone są właściwie kombinacjami dwóch poprzednich typów schematów strukturalnych prostych. Wśród nich znajdujemy zwroty redundantne, gdzie pierwsza część pozostaje niezmienna, a druga część jest wariantywna. Użycie zwrotów tego typu poza bezpośrednią funkcją nazywania jeszcze ma na celu wyliczenie zasług przed Cerkwią. Pierwsza część (w większości przykładów) zawiera konstrukcję pronominalno-nominalną z użyciem tytułury abstrakcyjnej, np. *Ваше Високопреподобіє, Ваша Святість* itp. Ale są też przykłady użycia konstrukcji innych wzorów, mianowicie: połączenia wyrażenia atrybutywno-nominalnego, zawierającego lewostronne określenie odtytułowe i tytuł profesjonalny jako elementy obowiązkowe i niezmiennie w pierwszej części z tytułem rodzinnym w drugiej. Reszta elementów w tym schemacie złożonym jest wariantywna, np. *Преосвященний єпископе Варлааме, улюблений у Христі брате* (PF: L.: ź. w.); *Преосвященний єпископе Савво, улюблений у Христі брате наш і співслужителю* (PF: L.: ź. w.).

Zwroty złożone zawierające część utartą i wariantywną użyte wobec adresata jednostkowego: **Pron T4, T1 Nom** *Ваше Високопреподобіє, отець Миколай; Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj (ecc) T1** *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче; Ваше Високопреосвященство, Вельмишановний владико* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj (civ) T1 Nom** *Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколаю; Ваше Високопреподобіє, дорогой отче*

Миколай; Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколо; Ваше Високопреподобіє, всечесний отче Миколаю; Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколо; Ваше Високопреподобіє, Всечесний отець Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj (ecc) T1 Nom Cnom** *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj T1, T3 Nom Cnom prae N5** *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче, протоієрей Миколаю Щербань з родиною* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj (ecc) T1 T3** *Ваше Високопреосвященство, Високодостойний владико ректоре* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj T1 T3 Nom** *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоієрей Миколаю* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj (ecc) T1 T3 Nom Cnom** *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоієрей Миколаю Щербань* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Adj T1 Nom Cnom prae T1 T1 con N5 Adj N5 N2 con N2** *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань з пані-добродійкою та Богом довіреним колективом викладачів та студентів* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (ecc) T3, T1 Nom Cnom prae N5 con N5** *Всечесний протоієрей, отче Миколаю Щербань з родинами і парафіянами* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Pron T4, Pron N7 bibl. con (i) T1** *Ваша Святосте, наш архінастирю і отче* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Pron T4, Adj Pron N7 bibl. con (i) T1** *Ваша Святосте, милостивий наш архінастирю і отче* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Pron T4, Adj Pron N7 bibl. con(i) Adj T1** *Ваша Святосте, мудрий наш керманичу і милостивий владико* (ED: arch.: S.: ź. w.); *Ваша Святосте, наш мудрий владико і отче* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Pron T4, Adj (ecc) Pron T1** *Ваша Святосте, Святійший наш владико* (ED: arch.: S.: ź. w.); zwrot adresatywny użyty wobec adresata kolektywnego: **Pron T4 pl, Adj N7 bibl con (й) Adj (ecc) T1 pl** *Ваші преосвященства, богомудрі архінастирі й всечесні отці* (PF: L.: ź. w.).

Zwroty złożone zawierające tytuł profesjonalny z określeniem odtytułowym w pierwszej części i tytuł rodzinny w drugiej: **Adj (ecc) T3 Nom, Adj (ecc) prae (w) N6 Pron T2 con (i) N7** *Преосвященний єпископе Савво, улюблений у Христі брате наш і співслужителю* (PF: L.: ź. w.); **Adj (ecc) T3 Nom, Adj (ecc) prae (w) N6 T2** *Преосвященний єпископе Варлааме, улюблений у Христі брате* (PF: L.: ź. w.); **Adj (ecc) T3 Nom, Adj (ecc) prae (w) N6 T2 con (i) N7** *Преосвященний єпископе Антонію, улюблений брате і співслужителю* (PF: L.: ź. w.). **Adj (ecc) N7 bibl pl, Adj (ecc) N7 zb, N7 zb, Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl** *Всечесні пастирі, чесне дияконство, чернецтво, дорогі браття і сестри* (ED: arch.: S.: ź. w.); **Adj (ecc) N7 bibl pl, Adj (ecc) T1 pl, T2 pl con (i) T2 pl** *Преосвященні пастирі, улюблені отці, браття і сестри* (PF: L.: ź. w.);

Adj(ecc) N7 bibl pl, Adj N7 bibl pl + Adj (ecc) N7 pl con (та) N7 pl, Adj T2 pl con (i) T2 pl Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри (PF: L.: ź.w.); **Adj (ecc) N7 bibl pl, Adj N7 bibl pl+ Adj (ecc) N7 pl con (та) N7 pl, Adj T2 pl con (i) T2 pl, con (а також) Pron N7 pl – N7 pl, con (що) V prae (za) N5** Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри, а також наші земляки-українці, що проживають за рубежем (PF: L.: ź. w.); **Adj(ecc) N7 bibl pl, Adj N7 bibl pl, Adj (ecc) N7 pl con (та) N7 pl, Adj T2 pl con (i) T2 pl, con (а також) Pron N7 pl N7 pl prae (za) N5** Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, дорогі браття і сестри, а також наші співвітчизники українці за кордоном (PF: L.: ź. w.); **Adj(ecc) N7 bibl pl, Adj (ecc) T1 pl, Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl** Преосвященні архипастори, всечесні отці, боголюбиві браття і сестри (PF: L.: ź. w.); **Adj(ecc) prae (w) N6 N7 bibl pl, N7 bibl pl, Adj (ecc) N7 pl con (та) N7 pl, Adj T2 pl con (i) T2 pl, con (та) Pron N7 pl -N7 pl prae (za) N5 Pron N2** Улюблені в Господі архипастори, пастори, побожні ченці та черниці, дорогі браття і сестри та наші співвітчизники-українці за кордонами нашої країни (PF: L.: ź. w.); **Adj(ecc) N7 bibl pl, Adj (ecc) N7 bibl pl, Adj (ecc) N7 pl con (та) N7 pl, Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl, con (та) Pron N7 pl – N7 pl, con (що) V prae (za) N5 Pron N2** Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри та наші земляки-українці, які проживають за межами нашої країни (PF: L.: ź. w.).

2) centra

Odnajdujemy złożone konstrukcje adresatywne wyłącznie z centrami substantywnymi. Wśród nich:

A) połączenia jednoelementowych centrów adresatywnych, np. *Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); *Преосвященний єпископе Варлааме, улюблений у Христі брате* (PF: L.: ź. w.); *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче, протоієрей Миколаю Щербань з родиною* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань з пані-добродійкою та Богом довіреним колективом викладачів та студентів* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); *Ваша Святосте, Святійший наш владико* (ED: arch.: S.: ź. w.); *Ваші преосвященства, богомудрі архипастори й всечесні отці* (PF: L.: ź. w.);

B) połączenia centrów jedno i dwuelementowych:

Всечесні пастори, чесне дияконство, чернецтво, дорогі браття і сестри (ED: arch.: S.: ź. w.); *Преосвященні пастори, улюблені отці, браття і сестри* (PF: L.: ź. w.);

Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри (PF: L.: ź. w.); *Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, дорогі браття і сестри, а також наші співвітчизники українці за кордоном* (PF: L.: ź. w.); *Преосвященні архипастори, всечесні отці, боголюбиві браття і сестри* (PF: L.: ź. w.).

3) rozwinięcia

A) połączenia ministruktur ze strukturami rozwiniętymi: *Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю* (K. wch. UPCKP); *Преосвященні пастори, улюблені отці, браття і сестри* (PF: L.: ź.w.);

B) połączenia struktur rozwiniętych:

a. z rozwinięciami tego samego typu: połączenia zawierające wyłącznie określenia atrybutywne (lewostronne) we wszystkich częściach, np. określenia wyrażone przymiotnikami: *Преосвященний єпископе Антонію, улюблений брате і співслужителю* (PF: L.: ź. w.); *Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри* (PF: L.: ź. w.); określenia wyrażone zaimkami dzierżawczymi: *Ваша Святосте, наш архипастирю і отче* (ED: arch.: S.: ź. w.); określenia wyrażone zaimkami dzierżawczymi i przymiotnikami: *Ваша Святосте, милостивий наш архипастирю і отче* (ED: arch.: S.: ź. w.); *Ваші преосвященства, богомудрі архипастори й всечесні отці* (PF: L.: ź. w.);

b. z rozwinięciami różnych typów: określenie atrybutywne lewostronne, wyrażone zaimkiem dzierżawczym + określenie atrybutywne wyrażone przymiotnikiem + grupa przyimkowa: *Ваше Високопреподобіє, Високопредобний отче, протоієрей Миколаю Щербань з родиною* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); określenie atrybutywne + grupa przyimkowa i określenie atrybutywne wyrażone zaimkiem dzierżawczym: *Преосвященний єпископе Савво, улюблений у Христі брате наш і співслужителю* (PF: L.: ź. w.); określenie atrybutywne + określenie atrybutywne + określenie atrybutywne + określenie atrybutywne + określenie atrybutywne ze zwrotem opisowym w ramach części zdaniowej: *Преосвященні архипастори, боголюбиві пастори, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри та наші земляки-українці, які проживають за межами нашої країни* (PF: L.: ź. w.) itp.

Niżej podano też tablicę uzyskanych z materiału językowego form i zwrotów adresatywnych wobec duchownych zgodnie z zajmowanym miejscem w pionie hierarchicznym struktury Cerkwi.

Stopień hierarchiczny w Cerkwi	Konstrukcje użyte wobec adresata jednostkowego	Konstrukcje użyte wobec adresata kolektywnego
Zakonnik bez święceń	–	<i>Монашество</i> (2) (HT: p.: A., ż. w.); <i>Чесне чернецтво</i> (PF: ż. w.); <i>Боголюбиве чернецтво</i> (3) (PL UAPC: ż. w.); <i>Преподобні сестри і брати</i> (BLH: k.: K.: ż. w.); <i>Чесні ченці та черниці</i> (PF: ż. w.); <i>Побожні ченці та черниці</i> (PF: ż. w.).
Zakonnica	–	<i>Чесні ченці та черниці</i> (PF: ż. w.); <i>Побожні ченці та черниці</i> (PF: ż. w.); <i>Преподобні сестри і брати</i> (BLH: k.: K.: ż. w.).
Diakon	–	<i>Чесне духовенство</i> (HT: p.: A., ż.w.) <i>Всечесне духовенство</i> (3) (PL UAPC: ż.w.); <i>Священство</i> (HT: p.: A., ż. w.).
Jerej	<i>Ваше Преподобіє</i> (K. wych. UPCKP: zb. arch.);	<i>Всечесні отці</i> (4) (ED: arch.: S.: ż. w.); (HT: p.: A., ż.w.); (PF: ż.w.); (PL UAPC: ż. w.); <i>Чесні отці</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Улюблені отці</i> (PF: ż. w.); <i>Дорогі отці</i> (3) (PF: ż. w.); (PL UAPC: ż. w.); <i>Шановні отці</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Дорогі отці – гості</i> (BLH: k.: K.: ż. w.); <i>Дорогі отці новоствореної церкви</i> (BLH: k.: K.: ż. w.); <i>Високопреподобні отці</i> (BLH: k.: K.: ż. w.); <i>Високопреподобні і всечесні отці</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Улюблені у Господі всечесні отці</i> (2) (PL UAPC: ż. w.); <i>Всесвітліші отці</i> (BLH: k.: K.: ż. w.); <i>Чесне духовенство</i> (HT: p.: A., ż. w.); <i>Всечесне духовенство</i> (3) (PL UAPC: ż. w.); <i>Священство</i> (HT: p.: A., ż. w.).
Protojerej	<i>Ваша Високопреподобносте</i> (K. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє</i> (K. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Отче</i> (ED: arch.: S.: ż.w.); <i>Отець Миколай</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Отче Михайле</i> (BH: a: K: ż.w.); <i>Всечесний отче</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколаю</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесніший отче Миколо</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесніший отче Микола</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отець Миколай</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколає</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколаю Щербань</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколаю з родиною</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколаю з сім'єю</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколаю Щербань з сім'єю</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний протоієрей отче Миколаю Щербань з родиною і парафіянами</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Дорогий отче</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Шановний отець</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Всечесний отче Миколаю і Ваша паства</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Шановний отець Миколай</i> (K. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Шановний отець Миколо</i> (K. wch.	

	<p>УРСКР: zb. arch.); <i>Шановний отець Микола</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Шановний отче Миколо</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Вельмишановний отче Миколаю з сім'єю</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Вельмишановний отче ректоре</i> (К. wuch. УРСКР: zb. arch.); <i>Високопреподобний отче протоієрею Миколаю Щербань</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Всечесний протоієрей</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, отець Микола</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, отець Миколай</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколаю</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, дорогий отче Миколай</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, дорогий отче Миколо</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколо</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, всечесний отче Миколаю</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, всечесний отче Миколає</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколай</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколо</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Микола</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Всечесний отець Миколай</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче, протоієрей Миколаю Щербань з родиною</i> (К. wch. УРСКР: zb. arch.); <i>Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоієрей</i></p>	
--	--	--

	<p><i>Миколаю</i> (К. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше</i> <i>Високопреподобіє,</i> <i>Високопреподобний отче протоіерей</i> <i>Миколаю Щербань</i> (К. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше</i> <i>Високопреподобіє,</i> <i>Високопреподобний отче Миколаю</i> <i>Щербань з пані-добродійкою та</i> <i>Богом довіреним колективом</i> <i>викладачів та студентів</i> (К. wch. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше</i> <i>Високопреподобіє, Всечесний</i> <i>отче ректоре</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше</i> <i>Високопреосвященство,</i> <i>Високостойний Владико ректоре</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше</i> <i>Високопреподобіє,</i> <i>Високоповажний отче ректоре</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Ваше</i> <i>Високопреподобіє,</i> <i>Вельмишановний отче ректоре</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Шановний брате у Господі Ісусі</i> <i>Христі</i> (К. wch. UPCKP: zb. arch.).</p>	
Biskup	<p><i>Ваше Преосвященство</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Преосвященнійший владико</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Преосвященний владико Степане</i> (BLH: k.: K.: ż. w.); <i>Вельмишановний владико</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Улюблений брате</i> (PF: ż. w.); <i>Улюблений брате і співслужителю</i> (PF: ż. w.); <i>Улюблений у Христі брате</i> (PF: ż. w.); <i>Улюблений у Христі брате наш</i> (PF: ż. w.); <i>Преосвященний єпископе Савво</i> (PF: ż. w.); <i>Преосвященний єпископе Варлааме</i> (PF: ż. w.); <i>Преосвященний єпископе Антонію</i> (PF: ż. w.).</p>	<p><i>Ваші Преосвященства</i> (ED: arch.: S.: ż. w.); <i>Ваші Високопреосвященства і</i> <i>Преосвященства</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Преосвященні владики</i> (8) (ED: arch.: S.: ż. w.); (PL UAPC: ż.w.) (BLH: k: K: ż.w.) (BH: a: K: ż. w.); <i>Преосвященні владики – учасники</i> <i>конференції</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Преосвященні владики – учасники</i> <i>Постійної конференції Українських</i> <i>Православних Єпископів</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Преосвященні владики - учасники</i> <i>Постійної конференції Українських</i> <i>Православних Єпископів за межами</i> <i>України</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Єпископи</i> (2) (HT: p.: A., ż. w.); <i>Боголюбиві пастири</i> (PF: ż. w.); <i>Боголюбиві пастири</i> (PF: ż. w.); <i>Члени Священного Синоду</i> (PF: ż. w.); <i>Всі члени Освяченого Помісного Собору;</i> <i>Руської Православної Церкви</i> (PF: ż. w.); <i>Дорогі учасники Собору</i> (PF: ż. w.).</p>
Arcybiskup	<p><i>Ваше Високопреосвященство</i> (16) (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Високопреосвященнійший владико</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Вельмишановний владико ректоре</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Високостойний владико ректоре</i> (К. wych. UPCKP: zb. arch.); <i>Преосвященні архіпастири</i> (PF: ż. w.); <i>Улюблені архіпастири</i> (PF: ż. w.);</p>	<p><i>Ваші Високопреосвященства і</i> <i>Преосвященства</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Преосвященні владики</i> (8) (ED: arch.: S.: ż. w.); (PL UAPC: ż. w.) (BLH: k: K: ż. w.) (BH: a: K: ż. w.); <i>Преосвященні владики – учасники</i> <i>конференції</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Високостойне зібрання</i> (PL UAPC: ż. w.); <i>Члени Священного Синоду</i> (PF: ż. w.); <i>Всі члени Освяченого Помісного Собору</i> <i>Руської Православної Церкви</i> (PF: ż. w.);</p>

	<i>Богомудрі архипастирі</i> (3) (PF: <i>з. w.</i>); <i>Боголюбиві архипастирі</i> (3) (PF: <i>з. w.</i>); <i>Улюблені в Господі архипастирі</i> (PF: <i>з. w.</i>); <i>Дорогі й улюблені архипастирі</i> (PF: <i>з. w.</i>).	<i>Преосвященні владика – учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>); <i>Преосвященні владика – учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів за межами України</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>); <i>Архієпископи</i> (2) (HT: <i>р.: А., з. w.</i>); <i>Дорогі учасники Собору</i> (PF: <i>з. w.</i>); <i>Високодостойне зібрання</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>).
Metropolita	<i>Ваше Високопреосвященство</i> (17) (K. wych. UPCKP: <i>zb. arch.</i>) (ED: <i>arch.: W.: з. w.</i>); <i>Владико</i> (4) (ED: <i>arch.: W.: з. w.</i>).	<i>Митрополити</i> (2) (HT: <i>р.: А.: з. w.</i>).
Metropolita głowa Cerkwi –	<i>Ваше Блаженство</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>); (BH: <i>a: K: з. w.</i>); <i>Блаженніший Владико</i> (BH: <i>a: K: з. w.</i>); <i>Блаженніший Владико Мефодію</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>); <i>Ваше Блаженство, Блаженніший Владико</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>); <i>Ваше Блаженство, Блаженніший Владико Мефодію</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>); <i>Ваше Блаженство, Всемилостивий архипастир і отець</i> (PL UAPC: <i>з. w.</i>).	
Patriarcha	<i>Ваша Святосте</i> (9) (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); (K. wych. UPCKP: <i>zb. arch.</i>); (PL UAPC: <i>з. w.</i>); <i>Святійший владико</i> (6) (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); (K. wych. UPCKP: <i>zb. arch.</i>); <i>Святійший наш владико</i> (2) (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); <i>Милостивий владико</i> (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); <i>Наш мудрий владико</i> (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); <i>Наш архипастирю</i> (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); <i>Милостивий наш архипастирю</i> (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>); <i>Мудрий наш керманичу</i> (ED: <i>arch.: S.: з. w.</i>).	<i>Ваші Святійшества чи святості</i> (2) (HT: <i>р.: А.: з. w.</i>)(do Patriarchów dwu różnych konfesji prawosławia).
Patriarcha Bizantyjski	<i>Ваша Всесвятість</i> (PF: <i>з. w.</i>).	brak możliwości potencjalnych

Wykorzystanie wariantywnych form można analizować w ramach dwóch płaszczyzn: stylistycznej (wykorzystanie form wołączowych z odpowiednimi końcówkami oraz końcówkami mianownikowymi, proporcjonalność współczesnych ukraińskich i cerkiewnosłowiańskich wariantów imion jerejów, a także formotwórczych systemów tytułowania) oraz leksykalnej (specyfika regionalna wykorzystania konkretnych leksemów w sytuacji zwracania się do duchowieństwa zdeterminowana wzajemnym oddziaływaniem tradycji kulturowych wskutek wzajemnych wpływów historycznych ze strony sąsiadów, np. popularność leksemów *батюшко, отче, панотче*).

Opisując specyfikę leksykalnej realizacji konstrukcji adresatywnych, przeanalizujemy najpierw leksykalno-semantyczne wypełnienie centrum adresatywnego całej konstrukcji.

Wykorzystanie tytułu standardowego T1 *отче* w stosunku do jerejów oraz *владико* do archijerejów jest konsekwentne i systemowe, np. **Adj (ecc.) T1 (N7)**: *Всецесний отче, Святійший владико* (К. wch. UPCKP: zb. arch.). Użycie tytułów *протоієрей, брате* w stosunku do protojereja natomiast jest sytuatywne, pojedyncze: **Adj (ecc) T3 (N1 в ф-ї N7)**: *Всецесний протоієрей* (К. wch. UPCKP.); **Adj (civ) T2(N7) праер (у) N3 Nom (N3) Cnom (N3)**: *Шановний брате у Господі Ісусі Христі* (К. wch. UPCKP: zb. arch.).

Co się tyczy określeń atrybutywnych w prostej konstrukcji adresatywnej, tu widzimy dość frekwencyjne mieszanie się cerkiewnoetykietalnych określeń odtytularnych *всецесний/всецесніший, високопреподобний* ze świeckoetykietalnymi *дорогий, шановний, вельмишановний* w stosunku do jereja, porównajmy: **Adj(ecc) T1(N7) Nom (ecc. N7)** *Всецесний отче Миколаю* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(ecc) T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)**; *Всецесніший отче Миколо* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl.N7) прае (з) N5** *Всецесний отче Миколаю з родиною* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (ecc.) T1 (N7) T3(N7) Nom (ecc. sl. N7) Cnom (N1 в ф-ї N7)** *Високопреподобний отче протоієрею Миколаю Щербань* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (civ) T1(N7)** *Дорогий отче* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(civ) T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)** *Шановний отче Миколо*(К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (civ) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7) прае (з) N5** *Вельмишановний отче Миколаю з сім'єю* (К. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj (civ) T1 (N7) T3(N7)** *Вельмишановний отче ректоре* (К. wch. UPCKP: zb. arch.).

Użycie świeckoetykietalnych *високодостойний, вельмишановний* zamiast tradycyjnych *високопреосвященний / високопреосвященнійший* w stosunku do archijerejów obejmujących kierownicze administracyjne stanowiska na uczelniach duchowych, np. **Adj (civ) T1 (N7) T3(N7)** *Вельмишановний владико ректоре; Высокодостойний владико ректоре* (К. wch. UPCKP: zb. arch.). Co prawda w zwrocie adresatywnym do Patriarchy korzystają wyłącznie z tradycyjnego cerkiewnoetykietalnego określenia *святійший* < свѣтый + **-ѡиш-** (ССУМ: 325). 3 офіційно-шанобливий титул): **Adj (ecc.) T1 (N7)** *Святійший владико* (К. wch. UPCKP: zb. arch.).

Wykorzystanie świeckoetykietalnych ekwiwalentów można wytłumaczyć tym, że owe, będąc bliskie znaczeniowo tradycyjnym cerkiewnoetykietalnym, postrzegane są przez mówcę jako leksemy wariantywne, synonimy, odpowiedniki współczesne, które urozmaicają repertuar środków językowych. Tak np. *честный* (ССУМ: 538) znaczy *достойний*,

шановний [*dostojny, szanowany*]. Stąd mamy formy *вельмишановний, високодостойний*, w których zwiększenie stopnia przejawu cechy wyraża się przez dodawanie elementów **ВЕЛЬМИ-** do *шановний* oraz **ВИСОКО-** do *достойний*.

Wykorzystanie rzeczowników zbiorowych typu *духовенство* w stosunku do adresata kolektywnego w akcie komunikacyjnym **духовни – духовни** też łączy się z określeniami świeckoetykietalnymi **Adj(civ) T3(zb) con T3 Шановні духовенство та студенти** (K. wch. UPCKP: zb. arch.).

W wyodrębnionych typach strukturalnych znajdujemy wariantywne w odniesieniu do normy językowej fleksje wołacza: **Adj(ecc)+T1(N7) + Nom (ecc. N7) Всечесний отче Миколаю** (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(ecc)+T1(N7) + Nom (mod. ukr. N7) Всечесніший отче Миколо** (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(ecc)+T1(N7) + Nom (ecc. N1 в ф-ї N7) Всечесніший отче Микола** (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(ecc)+T1(N1 в ф-ї N7) + Nom (ecc.N1 в ф-ї N7) Всечесний отець Миколай** (K. wch. UPCKP: zb. arch.); **Adj(ecc)+T1(N7) + Nom (ecc. N7 variant) Всечесний отче Миколає** (K. wch. UPCKP: zb. arch.).

Pierwsze dwa warianty mają fleksje normatywne, w trzecim przykładzie współczesnoukraińska forma imienia nie zawiera specjalnej końcówki wołacza (ma końcówkę mianownikową). Czwarty wariant ilustruje użycie zarówno tytułu, jak też imienia z końcówkami mianownika w funkcji wołacza, W ostatnim przykładzie mamy nienormatywną wariantywną końcówkę wołacza w użytym imieniu.

Równoczesne wykorzystanie fleksji mianownikowych w funkcji wołacza oraz fleksji wołaczowych znajdujemy w innych nazwach adresata, por.: **Pron + T4 (con. ukr N1 в ф-ї N7) Ваша Всесвятість** i **Pron + T4 (con. ukr N7) Ваша Святосте**.

Oprócz wariantywnych końcówek znajdujemy także konkurencyjne korzystanie z formantów cerkiewnosłowiańskich oraz ukraińskich współczesnych przy tworzeniu odtitularnych określeń, a także w użyciu tabelowej tytulatury bezpośrednio:

A) równoczesne korzystanie z cerkiewnosłowiańskiego przyrostka **-ѣш-** oraz ukraińskiego **-ш**, które wyrażają wyższy stopień miary przejawu cechy *Святійший владико; Всечесніший отче*;

B) korzystanie ze staroukraińskiego przedrostka **-всє-** (**-всє-**), który z kolei jest pochodny od formy analitycznej najwyższego stopnia, utworzonego za pomocą zaimka **-всь-** w języku cerkiewnosłowiańskim. Współcześnie w języku ukraińskim przedrostek **-всє-** wyraża jednak najwyższą koncentrację przejawu cechy bezodnośnie do stopniowania miary jakości: *Ваша Всесвятість, всечесний отче*;

C) użycie cerkiewnosłowiańskiego przedrostka **-пре-** (< **прє** < **прѣ**) przy tworzeniu odtytułarnych określeń oraz bezpośrednio w samej tytulaturze, gdzie ten formant wyraża nierelatywizowaną miarę w nieskończoność pomnożonej jakości: *Преподобний – Ваше Преподобіє, Преосвященний – Ваше Преосвященство*. Warto też przy tym pamiętać, że tego typu zwroty adresatywne są symboliczne, bowiem określają cechę dostojnika cerkiewnego, nie człowieka konkretnego, który jest przedstawicielem Cerkwi;

D) użycie nazw mieszanego typu tworzenia się: ukraiński odpowiednik staroukraińskiego przedrostka **-всє-** (**-всє-**), wskazujący na nadmiar intensywności miary przejawu cechy dodaje się do utworzonego za pomocą przyrostka **-иш-** wyższego stopnia, np. *всечесніший отче*; element *-високо*, wskazujący na miejsce w hierarchicznym pionie cech gradacyjnych (w ramach tworzenia nazw rang) dodaje się do nazwy z przedrostkiem **-пре**, wskazującego na cechę nierelatywizowanej miary przejawu jakości: *Ваше Високопреподобіє – Високопреподобний; Високопреосвященний*;

E) użycie formanta *високо*, którego tworzenie wywodzi się z późniejszego okresu historycznego (czasu tworzenia się świeckich kalek od form zawartych w *Piotrowej tabeli o rangach*). Element ten powołany do wskazania na dyferencjację gradacyjną w ramach nazw rang, czyli mamy wyraz złożony, gdzie jego pierwszy element *високо* wskazujący na miejsce w pionie hierarchicznym cech w ramach nazywania stopnia święceń może łączyć się z tradycyjnie ustaloną tytulaturą cerkiewną mieszanego typu tworzenia się, np. *Ваше Високопреосвященство, Ваше Високопреподобіє* lub z nazwami pochodzenia świeckiego, np. *Високодостойний владико*;

F) jednoczesne korzystanie z cerkiewnosłowiańskiego przyrostka **-иє-** i ukraińskiego **ість-** (ostatni jest odpowiednikiem staroukraińskiego **ость-**) przy tworzeniu rzeczownika abstrakcyjnego wchodzącego w skład tytułowania, por. *Ваше Високопреподобіє* i *Ваша Високопреподобностє*.

5.5. Klasy semantyczne form adresatywnych (na materiale ukraińskim)

W wyniku ekscerpcji tekstowej z ukraińskojęzycznych źródeł udało się wyodrębnić 489 jednostek, z nich w odślonie **duchowni – wierni** – 268, co wynosi około 55 % materiału językowego; w odślonie **duchowni – duchowni** – 156 jednostek (32 %); w odślonie **wierni – duchowni** – 7 jednostek (około 1 %) oraz 58 jednostek w odślonie **wierni – wierni**, co z kolei wynosi około 12 % materiału badawczego. Mniejszą liczbę jednostek językowych w porównaniu z materiałem polskim można wyjaśnić specyfiką kształtowania się systemu nazewnictwa duchownych i świeckich w ukraińskim dyskursie religijnym, gdzie tytulatura

ma stosunkowo węższy zakres stosowania, niż w polskim, stąd właśnie mniejsza liczba samych form i jeszcze bardziej ograniczony repertuar językowy. Spośród 469 jednostek różnorodnymi pod względem semantycznym okazało się 66 leksemów, które zostały wyodrębnione zarówno z jednowyrazowych form adresatywnych, jak też i konstrukcji adresatywnych ze względu na główny rdzeniowy element wołączowy. Rzeczywiście w rachubę nie weszły dwu- i wielokomponentowe konstrukcje adresatywne, które w wyniku klasyfikacji formalno-syntaktycznej zostały rozłożone na prostsze.

Z tych 66 leksemów w domenie **wierni – duchowni** znalazły się 24 leksemy (około 36 % materiału), **duchowni – duchowni** – 33 leksemy (50 %), **wierni – duchowni** – 3 leksemy (około 4, 5 %) i **wierni – wierni** – 6 leksemów (mniej, niż 10 %). Bardziej ograniczony repertuar form adresatywnych w porównaniu z polskim materiałem można wyjaśniać zarówno wysokim stopniem utarcia form adresatywnych w ukraińskim dyskursie religijnym, jak też indywidualnym stylem językowym konkretnych duchownych.

Dalej opisano przynależność konkretnych leksemów do poszczególnych klas semantycznych form adresatywnych funkcjonujących w dyskursie religijnym, ponieważ sama relacja determinuje ich obecność.

Relacja: duchowni – wierni

Nazwy rodzinne – 4 leksemy (6 % całości materiału językowego); nazwy wskazujące na charakter więzi – 3 leksemy (około 4,5%); nazwy grup społecznych, ideowych oraz innych – 11 leksemów (mniej 17 %); okazjonalne – 3 leksemy (około 4.5%); nazwy wyrażające stosunek emocjonalny – 3 leksemy (około 4.5%).

Relacja duchowni – duchowni

Tytułatura symboliczna – 11 leksemów (mniej, niż 17 %); tytułatura profesjonalna – 8 leksemów (12 %), nazwy rodzinne – 1 leksem (około 1, 5%), nazwy profesjonalne niebędące tytułaturą – 6 leksemów (mniej, niż 10 %), nazwy metaforyczne – 3 leksemy (około 4.5%), nazwy wyrażające więź – 1 leksem (około 1, 5%); nazwy grup okazjonalnych – 3 leksemy (około 4.5%).

Relacja: wierni – duchowni

Tytułatura symboliczna – 2 leksemy (około 3 %); tytułatura profesjonalna – 1 leksem (około 1, 5%).

Relacja: wierni – duchowni

Imiona – 2 (wariant pełny, wariant skrótowy – około 3 %); *пан / pani + imię* – 2 leksemy (około 3 %); nazwy rodzinne – 2 leksemy (około 3 %).

Jeżeli chodzi o frekwencyjność jednostek zgodnie z ich przynależnością do klas semantycznych, też podaję wyniki wedle całości materiałowej.

W odsłonie **wierni – duchowni** znalazło się 268 jednostek, wśród których nazwy rodzinne zajmują 52 % całości materiału językowego; nazwy wskazujące na charakter więzi – mniej, niż 1 %; nazwy grup społecznych – około 2, 5 % ; nazwy typowo okazjonalne – mniej, niż 1%; nazwy wyrażające stosunek emocjonalny – mniej, niż 1 %.

W odsłonie **duchowni – duchowni** odnotowano 156 leksemy, wśród których tytułatura profesjonalna wynosi około 14, 5 %; tytułatura symboliczna – około 7, 5 %; nazwy grup okazjonalnych – mniej, niż 1 %; nazwy metaforyczne – około 2 %; nazwy profesjonalne ogólne (niebędące tytułaturą) – około 7 %.

Odsłona **wierni – duchowni** zaprezentowana jest przez 7 leksemów: tytułatura profesjonalna wynosi mniej, niż 1 %; tytułatura symboliczna – mniej, niż 1 % całości materiałowej.

Odsłona **wierni – wierni** przedstawiona jest przez 58 jednostek: nazwy rodzinne – około 4.5 %; imiona – 5,5 %; tytuły standardowe – mniej, niż 0,5 %.

Jeżeli spojrzymy na występowanie klas semantycznych w czterech domenach, zauważymy, że są takie, które są charakterystyczne dla każdej z relacji, i takie, które występują tylko w jednym z kierunków komunikacji religijnej: tak na przykład nazwy rodzinne w znaczeniu przenośnym funkcjonują we wszystkich kierunkach komunikacji religijnej; tytułatura profesjonalna w relacjach **duchowni – duchowni** oraz **duchowni – wierni**. Tytułatura symboliczna w wyekscerpowanym materiale znalazła się w odsłonach **duchowni – duchowni** oraz **wierni – duchowni**. Nazwy grup społecznych, ideowych oraz innych funkcjonują jako wyodrębniające członków wspólnoty duchownych pewnej rangi i wiernych, dlatego występują zarówno w domenie **duchowni – wierni**, jak też **duchowni – duchowni**. Nazwy okazjonalne, a w tym i metaforyczne, odnotowane w domenach **duchowni – duchowni** oraz **duchowni – wierni**. Nazwy wyrażające więź też obecne są w tych dwóch odsłonach.

Wśród nazwanych klas semantycznych najbardziej produktywnymi okazują się nazwy grup społecznych, okazjonalnych i innych (około 21,5 % przeanalizowanego materiału językowego); tytułatura symboliczna (20 %), tytułatura profesjonalna (około 9 %); nazwy rodzinne (około 10, 5 %); nazwy profesjonalne niebędące tytułaturą (10% użytych form), nazwy okazjonalne – 13, 5 %, nazwy wskazujące na charakter więzi – 6 %. Pozostałe formy należą do rzadko występujących i stanowią peryferię materiału językowego. W swojej całości

formy niepojedyncze, charakteryzujące się mniejszym lub większym stopniem frekwencyjności, wynosząc łącznie około 70, 5 % materiału językowego.

Niżej podano wyekscerpowane leksemy oraz ich użycie w postaci poszczególnych jednowyrazowych form lub prostych konstrukcji adresatywnych zawierających dwa i więcej wyrazy należące do odpowiednich klas semantycznych. W nawiasach też liczbowo pokazują stopień frekwencyjności w odniesieniu do form pojedynczych.

Relacja: duchowni – wierni

• Formy z centrum substantywnym

1) nazwy rodzinne

Браття: *Браття* (2) (ED: arch.: S.: ż. w.). **Чада²:** *Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви* (PL UAPC: ż. w.); *Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви Хмельницької єпархії* (PL UAPC: ż. w.); *Вірні чада увірені мені Львівсько-Самбірської єпархії УАПЦ* (PL UAPC: ż. w.); *Вірні чада Церкви Христової* (PL UAPC: ż. w.); *Всі чада увірені мені Львівсько-Самбірської Єпархії УАПЦ*. **Діти²:** *Улюблені діти у Господі* (PL UAPC: ż. w.).

Браття і сестри: *Браття й сестри* (2) (ED: arch.: S.: ż. w.) (PF: ż.w.); *Браття і сестри* (18) (PL UAPC: ż. w.); *Дорогі браття і сестри* (192) (ED: arch.: S.: ż. w.); (ED: arch.: K.: ż. w.) (PF: ż. w.); (PL UAPC: ż. w.) (BH: a: K: ż. w.); *Улюблені браття і сестри* (PF: ż. w.); *Возлюблені во Христі браття і сестри* (PL UAPC: ż. w.); *Возлюблені у Христі браття і сестри* (PL UAPC: ż. w.); *Дорогі у Христі браття і сестри* (ED: arch.: S.: ż. w.).

Брати і сестри: *Дорогі брати і сестри* (17) (PL UAPC: ż.w.); (K. wych. UPCKP: zb. arch.) (BH: a: K: ż. w.); *Возлюблені у Христі брати і сестри* (4) (HT: p.: A., ż. w.); *Дорогі брати і сестри у Христі* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Благочестиві православні брати і сестри* (PL UAPC: ż.w.); *Дорогі в Христі брати і сестри* (BLH: k: K.: ż.w.); *Преподобні брати і сестри* (BLH: k: K.: ż.w.).

2) nazwy wskazujące na charakter więzi

A) Miejsce urodzenia lub zamieszkania

Співвітчизники: *Наші співвітчизники* (PF: ż. w.); *Наші дорогі співвітчизники* (PF: ż. w.); *Наші співвітчизники-українці за кордонами нашої країни* (PF: ż. w.).
Земляки: *Наші земляки, що проживають за рубезжем* (PF: ż. w.).

B) przyjaźń:

Друзі: *Дорогі друзі* (3) (PF: ż. w.); (BH: a: K: ż. w.)

3) nazwy grup społecznych, zawodowych oraz innych (w tym ideowych (oprócz tytułatury) wskazujących na stan cywilny, przynależność do organizacji czy ośrodków, grupę religijną, grupę studiującą lub okazjonalną na czas apelu), np. *выпускники, аспіранти, студенти, гості, викладачі*.

Выпускники: *Выпускники* (ED: arch.: S.: ż. w.); *Дорогі выпускники* (ED: arch.: S.: ż. w.). **Викладачі:** *Шановні викладачі* (3) (ED: arch.: S.: ż. w.) (PF: ż. w.). **Студенти:** *Студенти* (ВН: а: К: ż. w.); *Дорогі студенти* (2) (ВН: а: К: ż. w.); *Дорогі студенти, зокрема дорогі першокурсники* (ВН: а: К: ż. w.). **Аспіранти:** *Дорогі аспіранти* (ED: arch.: S.: ż. w.). **Вихованці:** *Вихованці духовної семінарії* (PF: ż. w.). **Гості:** *Гості столиці* (PF: ż. w.); *Достойні гості* (ВЛН: к: К.: ż. w.); *Дорогі гості* (ВН: а: К: ż. w.); *Високі гості* (ВН: а: К: ż. w.). **Батьки:** *Батьки* (ВН: а: К: ż. w.); *Шановні батьки* (К. wych. UPCKP: zb. arch.); *Дорогі батьки* (ВН: а: К: ż. w.). **Представники:** *Представники державної адміністрації та дипломатичного корпусу* (ВЛН: к: К.: ż. w.); *Достойні представники обласної і міської влади* (ВЛН: к: К.: ż. w.). **Миряни:** *Дорогі миряни, які прибули з екзархатів нашої церкви в Україні та інших церков* (ВЛН: к: К.: ż. w.).

Професори та викладачі: *Глибокоповажні професори та викладачі* (PF: ż. w.). **Викладачі та студенти:** *Дорогі викладачі та студенти* (ВН: а: К: ż. w.). **Студенти і вихованці:** *Шановні студенти і вихованці* (PF: ż. w.). **Студенти та гості:** *Дорогі студенти та гості* (ED: arch.: S.: ż. w.). **Учасники та гості:** *Учасники та гості конференції* (ED: arch.: S.: ż. w.). **Батьки і гості:** *Батьки і гості* (ВН: а: К: ż. w.). **Духовенство та студенти:** *Духовенство та студенти* (К. wych. UPCKP: zb. arch.).

4) okazjonalne

A) Nazwy narodowości

Українці: *Українці за кордоном* (PF: ż. w.);

B) Nazwy mieszkańc6w miast, miejscowości

np. **кияни, буковинці; львів'яни** : *Дорогі кияни* (PF: ż. w.); *Любі моєму серцю буковинці* (PL UAPC: ż. w.); *Шановні мої львів'яни* (ВЛН: к: К.: ż. w.).

5) tytułatura standardowa (пане / пані): *Дорога пані добродійко* (ВН: а: К: ż. w.); *Високоповажний пане посол* (ВЛН: к: К.: ż. w.).

• Formy z centrum atrybutywnym

1) nazwy wyrażające stosunek emocjonalny

Возлюблені: *Возлюблені у Христі* (НТ: р.: А., ż. w.); *Возлюблені у Христі Воскреслім* (PL UAPC: ż. w.).

Любі: *Мої любі у Христі* (PL UAPC: *ż. w.*).

Рідні: *Рідні мої* (PL UAPC: *ż. w.*).

Дорогі: *Дорогі у Христі* (3) (BLH: k: K.: *ż. w.*); (BH: a: K: *ż. w.*).

Relacja: duchowni – duchowni

1) tytułatura symboliczna

Всесвятість: *Ваша Всесвятість. Святосте / Святість / Святійшество: Ваша Святосте* (9) (ED: arch.: S.: *ż. w.*); (K. wych. UPCKP: zb. arch.); (PL UAPC: *ż. w.*).
Святійшества (Святості): *Ваші Святійшества чи святості* (2) (HT: p.: A.: *ż. w.*).
Блаженство: *Ваше Блаженство* (PL UAPC: *ż. w.*); (BH: a: K: *ż. w.*).
Високопреосвященство: *Ваше Високопреосвященство* (16) (K. wych. UPCKP: zb. arch.).
Преосвященство: *Ваше Преосвященство* (K. wych. UPCKP: zb. arch.).
Преосвященства: *Ваші Преосвященства* (ED: arch.: S.: *ż. w.*).
Високопреосвященства і Преосвященства: *Ваші Високопреосвященства і Преосвященства* (PL UAPC: *ż. w.*).
Високопреподобіє / Високопреподобносте: *Ваша Високопреподобносте* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Ваше Високопреподобіє* (K. wych. UPCKP: zb. arch.).
Преподобіє / Преподобносте: *Ваше Преподобіє* (K. wych. UPCKP: zb. arch.).

2) tytułatura profesjonalna

Владико: *Владико* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Святійший владико* (6) (ED: arch.: S.: *ż. w.*); (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Святійший наш владико* (2) (ED: arch.: S.: *ż. w.*); *Милостивий владико* (ED: arch.: S.: *ż. w.*); *Наш мудрий владико* (ED: arch.: S.: *ż. w.*); *Високопреосвященнійший владико* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Преосвященнійший владико* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Преосвященний владико Степане* (BLH: k.: K.: *ż. w.*); *Вельмишановний владико* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Вельмишановний владико ректоре* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Високодостойний владико ректоре* (K. wych. UPCKP: zb. arch.); *Блаженнійший Владико* (BH: a: K: *ż. w.*); *Блаженнійший Владико Мефодію* (PL UAPC: *ż. w.*).

Wykorzystane atrybutywy: cerkiewne utarte *Святійший, Блаженнійший; Високопреосвященнійший; Преосвященнійший*; inne przyjęte w cerkiewnej tradycji *Милостивий; Мудрий*, typowo świeckie w stosunku do osób duchownych *Вельмишановний; Високодостойний*.

Владики: *Преосвященні владики* (8) (ED: arch.: S.: *ż. w.*); (PL UAPC: *ż. w.*) (BLH: k: K: *ż. w.*); (BH: a: K: *ż. w.*); *Преосвященні владики – учасники конференції* (PL

UAPC: *ż. w.*); *Преосвященні владыки – учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів* (PL UAPC: *ż. w.*).

Отче / Отець: *Отче* (ED: arch.: S.: *ż. w.*); *Отець Миколай* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Отче Михайле* (BH: a: K: *ż. w.*); *Всечесний отче* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Всечесніший отче Миколо* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Всечесний отче Миколаю Щербань* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Всечесний отче Миколаю з сім'єю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Всечесний протоієрей отче Миколаю Щербань з родиною і парафіянами* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Дорогий отче* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Шановний отець* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Вельмишановний отче Миколаю з сім'єю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Високопреподобний отче протоієрею Миколаю Щербань* (K. wch. UPCKP: zb. arch.).

Отці: *Всечесні отці* (4) (ED: arch.: S.: *ż. w.*); (HT: p.: A., *ż. w.*); (PF: *ż. w.*); (PL UAPC: *ż. w.*); *Чесні отці* (PL UAPC: *ż. w.*); *Улюблені отці* (PF: *ż. w.*); *Дорогі отці* (3) (PF: *ż. w.*); (PL UAPC: *ż. w.*); *Шановні отці* (PL UAPC: *ż. w.*); *Дорогі отці новоствореної церкви* (BLH: k.: K.: *ż. w.*); *Високопреподобні отці* (BLH: k.: K.: *ż. w.*); *Високопреподобні і всечесні отці* (PL UAPC: *ż. w.*); *Улюблені у Господі всечесні отці* (2) (PL UAPC: *ż. w.*); *Всесвітліші отці* (BLH: k.: K.: *ż. w.*).

Wykorzystane atrybutywy: przyjęte w cerkiewnej tradycji *Всечесний / Всечесніший; Високопреподобний; Улюблений; Всесвітліший* (określenie przyjęte wyłącznie w UGKC); typowo świeckie w stosunku do osób duchownych: *Дорогий; Шановний, Вельмишановний*.

Протоієрей: *Всечесний протоієрей* (K. wch. UPCKP: zb. arch.). **Митрополити:** *Митрополити* (2) (HT: p.: A., *ż. w.*). **Архієпископи:** *Архієпископи* (2) (HT: p.: A., *ż. w.*). **Єпископи:** *Єпископи* (2) (HT: p.: A., *ż. w.*).

3) nazwy rodzinne

Брате: *Улюблений у Христі брате наш* (PF: *ż. w.*); *Шановний брате у Господі Ісусі Христі; Дорогий наш брате* (BH: a: K: *ż. w.*). **Брати і сестри:** *Преподобні сестри і брати* (BLH: k.: K.: *ż. w.*).

4) nazwy profesjonalne (niebędące tytułurą)

Пресвітери: *Боголюбиві пресвітери* (PL UAPC: *ż. w.*). **Ченці та черниці:** *Чесні ченці та черниці* (PF: *ż. w.*); *Побожні ченці та черниці* (PF: *ż. w.*). **Духовенство:** *Чесне духовенство* (HT: p.: A., *ż. w.*); *Всечесне духовенство* (3) (PL UAPC: *ż. w.*). **Священство:** *Священство* (HT: p.: A., *ż. w.*). **Монашество:** *Монашество* (2) (HT: p.:

A., ź. w.). **Чернецтво:** *Чесне чернецтво* (PF: ź. w.); *Боголюбиве чернецтво* (3) (PL UAPC: ź. w.).

5) tytulatura symboliczna i tytulatura profesjonalna wtórna (zwroty redundantne)

Високопреподобіє, отче: *Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю* (K. wch. UPCKP: zb. arch.); *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче* (K. wch. UPCKP: zb. arch.). **Високопреосвященство, владико:** *Ваше Високопреосвященство, Вельмишановний владико* (K. wch. UPCKP: zb. arch.). **Блаженство, владико:** *Ваше Блаженство, Блаженнійший Владико* (PL UAPC: ź. w.); *Ваше Блаженство, Блаженнійший Владико Мефодію* (PL UAPC: ź. w.); *Ваше Блаженство, Всемилолюбивий архипастир і отець* (PL UAPC: ź. w.).

6) nazwy metaforyczne

Архипастирю: *Наш архипастирю* (ED: arch.: S.: ź. w.); *Милолюбивий наш архипастирю* (ED: arch.: S.: ź. w.). **Архипастирі / Архипастирі:** *Преосвященні архипастирі* (PF: ź. w.); *Улюблені архипастирі* (PF: ź. w.); *Богомудрі архипастирі* (3) (PF: ź. w.); *Боголюбиві архипастирі* (3) (PF: ź. w.); *Улюблені в Господі архипастирі* (PF: ź. w.); *Дорогі й улюблені архипастирі* (PF: ź. w.). **Пастирі / Пастирі:** *Боголюбиві пастирі* (PF: ź. w.); *Боголюбиві пастирі* (PF: ź. w.).

7) nazwy wagażające więź (przynależność do jednej wspólnoty)

Співбрате: *Улюблений співбрате* (PF: ź. w.).

8) nazwy grup okazjonalnych

Члени (czego?): *Члени Священного Синоду* (PF: ź. w.); *Всі члени Освяченого Помісного Собору Руської Православної Церкви* (PF: ź. w.). **Учасники (czego?):** *Дорогі учасники Собору* (PF: ź. w.). **Зібрання:** *Високодостойне зібрання* (PL UAPC: ź. w.).

Relacja: wierni – duchowni

1) tytulatura symboliczna

Високопреосвященство: *Ваше Високопреосвященство* (ED: arch.: W.: ź. w.).

Високопреосвященства: *Ваші Високопреосвященства* (PF: ź. w.). **Преосвященства:** *Ваші Преосвященства* (PF: ź. w.).

2) tytulatura profesjonalna

Владико: *Владико* (4) (ED: arch.: W.: ź. w.).

Relacja: wierni – wierni

1) nazwy rodzinne

пр. *Брате* (d.a.); *Сестро* (d.a.); *Дорогі браття і сестри* (z.)

2) wykorzystanie imienia

np. *Миколо, Олю* (z.)

5.6. Podsumowanie

Po analizie materiałowej zauważamy pewną specyfikę funkcjonowania form adresatywnych we współczesnym ukraińskim dyskursie religijnym:

1) tradycyjne wykorzystanie tytułarnych form tabelowych¹¹¹ w celu podkreślenia wzniosłego charakteru i uroczystości korespondencji: *Ваше Високопреподобіє* (do jereja), *Ваше Високопреосвященство* (do archijereja);

2) rozmycie poziomów oficjalności drogą eliminowania różnic pomiędzy protokolarną i nieprotokolarną korespondencją cerkiewną, co wyraża się w wykorzystaniu naraz tytułarnych form tabelowych, które zobowiązują w korespondencji protokolarniej, oraz form przysługujących na co dzień, które zobowiązują w korespondencji nieprotokolarniej oraz komunikacji ustnej, np. *Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю, Ваше Високопреосвященство, владико ректоре*;

3) mieszanie się norm etykiety cerkiewnej i świeckiej w wyborze zwrotów adresatywnych w stosunku do duchownych, które najczęściej wyraża się w wykorzystaniu określeń świeckich typu *шановний, дорогий* w składzie zwrotu adresatywnego w stosunku do jereja, np. *Вельмишановний отче ректоре, Вельмишановний отче Миколаю, Вельмишановний владико, Шановний отче Миколо*;

4) niekonsekwentne wykorzystanie cerkiewnosłowiańskiego przyrostka *-иє* i osw tytułowaniu duchownych: por. *Ваше Високопреподобіє* i *Ваша Високопреподобносте* (wariant uwspółcześniony);

5) niekonsekwentne wykorzystanie cerkiewnosłowiańskich wariantów imion jerejów, np. *отче Миколаю* i *отче Миколо*, przy tym możliwe wykorzystanie wariantywnych normatywnych i nienormatywnych końcówek wołacza: *отче Миколаю* i *отче Миколає*;

6) naśladowanie stylu wykorzystania zwrotów adresatywnych UGKC w stosunku do jerejów i archijerejów obejmujących kierownicze stanowiska w uczelniach duchowych przede wszystkim ujawnia się przy użyciu form adresatywnych zgodnie z obejmującym stanowiskiem lub funkcją wykonywaną. Właśnie taka praktyka zaznaczania roli i funkcji bardziej jest charakterystyczna dla UGKC, dlatego że ostatnia zorientowana jest na zachodnią tradycję przyswajania tytułatury dostojnikom kościoła. Jednocześnie w prawosławiu

¹¹¹ Pochodnych ze wspomnianej *Piotrowej tabeli o rangach*.

markerem decydującym o wyborze formy adresatywnej do duchownego jest przede wszystkim stopień święceń, stanowisko i funkcja są przy tym drugorzędne. W materiale analizowanym natomiast widzimy, że nieważnym dla adresanta okazuje się to, jaki stopień święceń posiada odbiorca: niezależnie od tego, czy jest jerejem, czy biskupem, przy zwracaniu się do niego w zwrocie adresatywnym stanowisko wymienia się. Mamy takie połączenie tytułów T1 + T3, z których pierwszy – potencjalny standardowy użyty zgodnie ze stopniem święcenia, drugi zgodnie z obejmowanym stanowiskiem, np. *отче ректоре, владико ректоре*.

Rozdział VI

Analiza porównawcza form adresatywnych w polskim i ukraińskim dyskursie religijnym

6.1. Modele tworzenia tytułarnych form adresatywnych

1) charakterystyczne dla jednego z badanych języków (odmienne, wyróżniające)

A) Określenia atrybutywne, nazywające cechą symboliczną duchownego:

a. równy stopień przymiotnika + przyrostek **-ѣиш** (ukr. **-иш**; pol. **-ejsz**), czyli tzw. tworzenie wyższego stopnia wyrażania cechy skoncentrowanej w atrybutivum, np. ukr. *Святий – Святійший, Блаженний – Блаженнійший; Преосвященний – Преосвященнійший*. Jako warianty tych określeń atrybutywnych tytułarnych w języku ukraińskim występują formy z przyrostkowym formantem współczesnym: *Святіший; Блаженніший, Преосвященніший*. Według tego samego wzoru też jest utworzony atrybutivum *Чесніший*;

b. komponent **Вьсе-** + równy stopień przymiotnika (ukr. *все*; pol. *wszech*), np. ukr. *Всечесний*;

c. komponent **Вьсе-** (ukr. *все*; pol. *wszech*) + wyższy stopień przymiotnika (równy stopień przymiotnika + przyrostek **ѣиш** (ukr. **-иш**; pol. **-ejsz**)), np. ukr. *Всечесніший; Всесвятійший* (od stuktur. *Всесвятѣйший*) i wariant. współ-ukr. *Всесвятіший*);

d. komponent **Високо-** + wcześniej wytworzone formy przymiotnikowe w równym stopniu z przedrostkiem **пре-** (csł. < **прѣ-**), np. ukr. *Високо + преподобний = Високопреподобний; Високо + преосвященний = Високопреосвященний*;

e. komponent **Високо-** + wcześniej wytworzone formy przymiotnikowe w wyższym stopniu z przedrostkiem **пре-** (csł. < **прѣ-**), np. ukr. *Високопреосвященніший / Високопреосвященнійший*;

f. komponent pol. **Wielce** + przymiotnik w równym stopniu, np. pol. *Wielce dostojny; Wielce czcigodny*.

Ostatnie trzy modele to są FA późniejszego okresu tworzenia służące do wewnętrznej gradacji hierarchicznej w systemie posiadanych stopni święceń przez duchownych;

B) odprzymiotnikowe dwuczłonowe konstrukcje adresatywne¹¹² zawierające przyimek dzierżawczy oraz utworzony od przymiotnika rzeczownik abstrakcyjny:

¹¹² Tzw. *tytułowania* w ujęciu N. Puriajewej (Пуряева 2000: 46) współodnoszące się z odpowiednimi tytułami.

a. zaimek dzierżawczy ukr. **Ваше** + odprzymiotnikowy rzeczownik utworzony za pomocą st. ukr. formanta **-и** + **є** np. ukr. *Ваше Преподобіє; Ваше Високопреподобіє*; oraz st.ukr. formanta **-ьство**, np. ukr. *Ваше Преосвященство; Ваше Високопреосвященство* oraz nieco przestarzałe *Ваше Святійшество*;

b. zaimek dzierżawczy pol. **Wasza** + odprzymiotnikowy rzeczownik łac. *Eminencjo* lub *Ekscelencjo*, np. pol. *Wasza Ekscelencjo* w stosunku do biskupa czy arcybiskupa oraz *Wasza Eminencjo* w stosunku do kardynała. Obie formy adresatywne używane są w postaci wołaczowej.

2) charakterystyczne dla dwóch badanych języków (wspólne)

A) określenia atrybutywne, nazywające cechę symboliczną duchownego:

a. **równy stopień przymiotnika**, np. pol. *Wielebny, Czcigodny, D ostoyny*, ukr. *Чесний*;

b. **przedrostek csł. прѣ- (nrę-)** (ukr. *пре*; pol. *prze*) + **równy stopień przymiotnika**, np. pol. *Przewielebny*; ukr. *Преподобний, Преосвященний*, a także zawdzięczony z pol. *Превелебний* funkcjonujący u grekokatolików;

c. **przedrostek st. ukr. наи- (pol. naj-)** + **wyższy stopień przymiotnika**, czyli tworzenie najwyższego stopnia wyrażania cechy skoncentrowanej w atrybutivum, np., pol. *Dostojny – Najdostojniejszy; Czcigodny – Najczcigodniejszy* (bez funkcjonującej pośredniej formy w stopniu wyższym) i ukr. *Найсвятіший* w stosunku do Papieża (funkcjonujący u grekokatolików zarówno z formą pośrednią wariatywną w stopniu wyższym *Святіший*);

B) odprzymiotnikowe dwuczłonowe konstrukcje adresatywne zawierające przyimek dzierżawczy oraz utworzony od przymiotnika rzeczownik abstrakcyjny:

zaimek dzierżawczy pol. Wasza (ukr. Ваша) + odprzymiotnikowy rzeczownik utworzony za pomocą formanta pol. -ość, ukr. -ість (< od st. ukr. -ость), np. pol. *Wasza Świątobliwość* oraz przestarzałe i dziś wychodzące z użycia *Wasza Przewielebność* (te dwie formy adresatywne funkcjonują wyłącznie w postaci mianownikowej); ukr. *Ваша Святість / Ваша Святосте, Ваша Всесвятість / Ваша Всесвятосте* w postaci zarówno mianownikowej, jak i wołaczowej, oraz *Ваша Преподобносте* funkcjonujące w postaci wołaczowej u grekokatolików.

6.2. Formalno-syntaktyczne typy form adresatywnych

Kontrastownie ujmując FA występujące w dyskursach religijnych: polskim oraz ukraińskim, analizuję je od strony formalnej i semantycznej.

Najpierw proponuję porównać występowanie konkretnych formalno-syntaktycznych typów konstrukcji adresatywnych w dyskursach religijnych: polskim oraz ukraińskim, a w ramach występowania ostatnich uwzględnić obecność lub nieobecność klas semantycznych w zebranych materiale językowym.

6.2.1. Formalno-syntaktyczne typy zbieżne

To są typy konstrukcji adresatywnych charakterystyczne dla obu dyskursów religijnych.

I. Konstrukcje proste

1) nominalne konstrukcje proste nierozwinięte

z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Bracie, Rodacy; Pielgrzymi; Synowie; Arcybiskupi; Kapłani; Ojcowie; Polsko*; z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Harcerki i harcerze; Dziewczęta i chłopcy; Bracia i Siostry; Księża i mnisi*; z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Владико; отче Миколаю; Митрополиту, Священство; Монашество; Браття; Випускники*; z centrum dwuelementowym, np. ukr.: *Браття і сестри; Духовенство та студенти*.

2) konstrukcje proste, rozwinięte o elementy fakultatywne o strukturze wyrażenia syntaktycznego

A) konstrukcje nominalne z obudową atrybutywną bez innych elementów rozwijających, o strukturze wyrażenia syntaktycznego, wśród których znajdujemy:

a. konstrukcje nominalne z lewostronnymi określeniami atrybutywnymi: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Wielebny księżę; Drogi bracie; Czcigodna siostra dyrektor; Kochany księżę proboszczu; Ukochany synu; Umilowani Litwini; Najmilsi kapłani*; z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Ukochani Bracia i Siostry; Drogie siostry i rodaczki; Drodzy chłopcy i dziewczynki*; z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Всечесний отче, Милостивий владико; Преосвященні архипастіри; Всечесне духовенство; Дорогі друзі; Шановні випускники*; z centrum dwuelementowym, np. ukr.: *Боголюбиві браття і сестри; чесні ченці та черниці*;

b. konstrukcje nominalne z lewostronnymi określeniami pronominalnymi: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Wasza Ekscelencjo; Moje dzieci; Moi bracia; Wszystkie siostry*; z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Wszyscy bracia i siostry*; ukr. z centrum jednoelementowym: *Наші архіпастирю; Ваше Високопреподобіє; Наші земляки; Наші співвітчизники*;

c. konstrukcje pronominalno-nominalno-atrybutywne (o różnych wariantach pozycyjności): z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Moi drodzy przyjaciele; Moi drodzy*

rodacy; Moi umiłowani drodzy przyjaciele; z centrum dwuelementowym, np. pol.: Moi drodzy bracia i siostry; z centrum jednoelementowym, np. ukr.: Мудрий наш керманичу; Милостивий наш архінастирю;

B) konstrukcje nominalne z innymi elementami rozwijającymi

a. konstrukcje nominalne rozwinięte o formę nominalną: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Ludzie pracy; Mieszkańcy Częstochowy;* z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Ojcowie i matki rodzin;* z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Гості столиці;* z centrum dwuelementowym, np. ukr.: *Учасники та гості конференції;*

b. konstrukcje nominalne rozwinięte o formę przyimkową: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Bracia w Chrystusie; Bracia w kapłaństwie; Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie, Panu naszym; Synowie i córki na ziemi szczecińskiej;* z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Bracia i siostry w Chrystusie;* z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Українци за кордоном; Браття у Христі;* z centrum dwuelementowym, np. ukr.: *Браття і сестри во Христі;*

c. konstrukcje nominalne rozwinięte o grupę nominalną: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Sluchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat;* z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Siostry i bracia archidiecezji Warszawskiej; Opiekunowie i obrońcy życia polskiego; Siostry i Bracia życia konsekrowanego; Synowie i córki tej ziemi;* z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Члени Священного Синоду;*

d. konstrukcje nominalne rozwinięte o grupę nominalną wzbogaconą (o formę przyimkową): z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Synowie i córki tego szczepu od Wisły do Karpat; Drodzy synowie i córki tej ziemi nad Bałtykiem;* z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів за межами України;*

C) konstrukcje nominalne z obudową atrybutywną oraz innymi elementami rozwijającymi

a. konstrukcje nominalno-trybutywne wzbogacone o formę nominalną, np. pol.: *Drodzy synowie i córki Kościoła;* np. ukr.: *Дорогі учасники Собору;*

b. konstrukcje nominalno-trybutywne wzbogacone o grupę nominalną, np. pol.: *Szanowni Świeccy Bracia i Siostry Polonii belgijskiej; Umilowani synowie i córki całego świata;* np. ukr.: *Вірні чада Автокефальної церкви; Вірні чада Церкви Христової; Вірні чада увірені мені Львівсько-Самбірської єпархії УАПЦ; Любі моєму серцю буковинці;*

c. konstrukcje atrybutywno-nominalne wzbogacone o grupę przyimkową, np. pol.: *Drodzy bracia i siostry w Chrystusie Panu; Umiłowani w Chrystusie Panu Siostry i Bracia; Synowie i córki na ziemi szczecińskiej; Umiłowani Bracia w wierze; Umiłowani w Chrystusie Panu Rodacy na obczyźnie*; np. ukr.: *Всечесний отче Миколаю з родиною і парафіянами; Шановний брате у Господі Ісусі Христі; Улюблені діти у Господі; Улюблені у Господі всечесні отці*; z centrum dwuelementowym, np. ukr.: *Возлюблені во Христі браття і сестри*;

d. konstrukcje pronominalno-nominalno-atorybutywne wzbogacone o grupę nominalną, np. pol.: *Synowie i córki tego szczepu od Wisły do Karpat*; np. ukr.: *Всі чада увірені мені Львівсько-Самбірської Єпархії УАПЦ*.

3) konstrukcje proste rozwinięte o strukturę zdania złożonego: z centrum jednoelementowym,

np. pol.: *Panowie ziemskiego państwa, którzy macie roztropność i odwagę; Wierni, których widzę w tak wielkiej liczbie i tak skwapliwie zgromadzonych na moje przybycie*; z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Dziewczynki i chłopcy, którzy po raz pierwszy macie przyjąć do waszych serc Pana Jezusa jako pokarm wiecznego zbawienia; Wszyscy Bracia i Siostry, którzy dzisiaj jesteście z nami i towarzyszyć nam w bólu i smutku*; z centrum jednoelementowym, np. ukr.: *Наші земляки, що проживають за рубієм*.

II. Konstrukcje złożone

A) centra

a. połączenia jednoelementowych centrów adresatywnych, np. pol.: *Polska Młodzieży Akademicka, drodzy Studenci; Drodzy Wadowiczanie, a także sąsiedzi, którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic*; np. ukr.: *Всечесні отці, шановні викладачі, дорогі випускники; Ваши преосвященства, богомудрі архипастирі й всечесні отці*;

b. połączenia jedno- i dwuelementowych centrów adresatywnych, np. pol.: *Czcigodni Bracia w biskupstwie, umiłowani Bracia i Siostry w Chrystusie; Opiekunowie i obrońcy życia polskiego, Stróże zdrowia narodu; Drodzy Bracia i Siostry, uczestnicy tego spotkania w Przemyślu z wierzącymi obrządku bizantyńsko-ukraińskiego*; np. ukr.: *Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри, а також наші земляки-українці, що проживають за рубієм; Дорогі й улюблені преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, дорогі браття і сестри*.

B) elementy rozwijające

a. połączenie ministruktur ze strukturami rozwiniętymi, np. pol.: *Umiłowani Bracia, siostry – Krakowianie; Wszyscy moi drodzy Rodacy, Bracia i Siostry, krakowianie i goście*; np. ukr.: *Преосвященні пастирі, улюблені отці, браття і сестри; Ваше преподобіє, отче Миколаю*;

b. połączenie struktur rozwiniętych, np. pol.: *Dzieci ochrzczonej Ojczyzny naszej, Dzieci Kościoła Chrystusowego, który zbliża się wielkimi krokami do swego Tysiąclecia; Opiekunowie i obrońcy życia polskiego, Stróże zdrowia narodu*; np. ukr.: *Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче, протоієрей Миколаю Щербань з родиною; Преосвященні архипастирі, боголюбиві пастирі, чесні ченці та черниці, улюблені браття і сестри та наші земляки-українці, які проживають за межами нашої країни*.

6.2.2. Formalno-syntaktyczne typy odmienne

Niżej przedstawiono typy konstrukcji adresatywnych obecne wyłącznie w polskim dyskursie religijnym stanowiące jego specyfikę.

I. Konstrukcje proste

1) konstrukcje proste rozwinięte o elementy fakultatywne

A) konstrukcje nominalne z obudową atrybutywną

a. konstrukcje z prawostronnymi określeniami atrybutywnymi, np. pol.: *Bracia drodzy; Pielgrzymi jasnogórcy; Dzieci Boże; Młodzieży oazowa; Córki najdroższe* itp.;

b. konstrukcje nominalne z prawostronnymi określeniami pronominalnymi, np. pol.: *Dzieci moje; Bracia moi; Rodacy moi*;

c. konstrukcje nominalne z prawostronnymi i lewostronnymi określeniami naraz, np. pol.: *Drodzy bracia świeccy; Drogie Dzieci Boże; Umiłowani bracia i siostry prawosławni* itp.

Nieobecność w ukraińskim dyskursie religijnym konstrukcji zawierających prawostronne określenia lub lewostronne i prawostronne określenia atrybutywne naraz można wyjaśnić możliwościami systemowymi języka. Tak w języku ukraińskim za standardowe uważa się wykorzystanie określeń atrybutywnych w prepozycji odnośnie wyrazu nadrzędnego;

d. konstrukcje nominalne rozwinięte o grupę nominalną i przyimkową naraz: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Pielgrzymi z archidiecezji krakowskiej, a także diecezji katowickiej, kieleckiej, sandomierskiej, radowskiej, przemyskiej i archidiecezji w Lubiczowie*; z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Bracia i Siostry w Chrystusie obrządku grekokatolickiego; Bracia i siostry z Radomia i całej tej ziemi*;

B) konstrukcje nominalne z obudową atrybutywną oraz innymi elementami rozwijającymi

a. konstrukcje pronominalno-trybutywno-nominalne rozwinięte o grupę przyimkową: z centrum jednoelementowym, np. pol.: *Moi Umiłowani i Czcigodni Bracia w posługiwaniu biskupim; Wszyscy Umiłowani Rodacy w Wielkiej Brytanii*; z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Moi drodzy i umiłowani bracia i siostry z Nowej Huty*;

b. konstrukcje nominalno-trybutywne rozwinięte o grupę nominalną i przyimkową naraz z centrum dwuelementowym, np. pol.: *Umiłowani Bracia i Siostry obrządku greckokatolickiego w Polsce; Drodzy pielgrzymi z kraju i ze wszystkich części świata: z krajów europejskich – Italii, Szwajcarii, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Anglii i z krajów Skandynawskich*;

c. konstrukcje nominalne rozwinięte o grupę nominalną i przymiotnikową naraz wzbogacone o strukturę złożoną zdaniową, np. pol.: *Litwo św. Kazimierza z dynastii Jagiellów, świadka historii Litwy, tak barzo związanego z historią Polski, który przyszedł na świat w zamku królewskim na Wawelu, a po swojej przedwczesnej – po ludzku biorąc – śmierci powrócił do Wilna, skąd kiedyś na Wawel przybył jego litewski pradziad Yagiello-Yogaila*.

II. Konstrukcje złożone

Połączenia dwuelementowych centrów adresatywnych, np. pol.: *Drodzy **Bracia i Siostry** tu zgromadzeni i wszyscy na ziemi polskiej **chorzy i cierpiący***.

Niżej podano typy konstrukcji adresatywnych obecne wyłącznie w ukraińskim dyskursie religijnym i stanowiące jego specyfikę.

I. Konstrukcje proste

a. konstrukcje pronominalno-nominalne wzbogacone o grupę nominalną rozwiniętą, np. ukr.: *Всі члени освяченого помісного Собору Руської Православної Церкви*;

b. konstrukcje pronominalno-nominalne wzbogacone o grupę przyimkową rozwiniętą np. ukr.: *Наші співвітчизники-українці за кордонами нашої країни*.

6.2.3. Analiza wyników badań

Analizując charakter wykorzystania FA we współczesnym dyskursie religijnym polskim i ukraińskim uwzględnimy dwa aspekty: ilościowy i jakościowy.

Rażącą dysproporcję liczb jednostek językowych wykorzystanych w materiale ukraińskim i polskim można wyjaśnić, po pierwsze, specyfiką układu systemowego języków

z zasadami łączliwości zasobów wyrażania adresatywności w nich, gdzie w języku polskim tytułatura ma znacznie szerszy zakres wykorzystania, niż w ukraińskim, a po drugie – osobliwościami kształtowania się podsystemów adresatywnych kościelnego i cerkiewnego determinowanych rodzajem subordynacji w instytucjach religijnych. Potencjalne możliwości tworzenia się form adresatywnych w ramach różnych liczb występujących leksemów wskazujących na miejsce w hierarchii są różne i pod tym względem stanowią obiektywną różnicę. I tak repertuar wykorzystywanych w ukraińskim dyskursie religijnym środków jest bardziej ograniczony zarówno pod względem liczbowym, jak też różnorodności, o czym zresztą będzie mowa w rozdziale 6.4.

Ukraiński system tytułowania cerkiewnego jest stopniocentryczny, uwzględnia bowiem wyłącznie wybudowaną hierarchię w ramach porządku sakramentalnego (stopni święceń), polski podsystem adresatywny kościelny jest funkcjocentryczny, bowiem uwzględnia krzyżujące się porządki sakramentalne, administracyjne i honorowe naraz.

Specyfiką FA w polskim dyskursie religijnym jest większa frekwencyjność wykorzystania form adresatywnych rozbudowanych, zwłaszcza w części inicjalnej tekstów przynależnych do różnych gatunków języka religijnego (listu pasterskiego, przemówienia lub homilii), a także wykorzystanie konstrukcji złożonych o typie mikrotekstu, które zawierają zarówno klasyczne formy adresatywne, jak też ich substytuty w postaci zdań złożonych opisowych adresatywnych¹¹³. Taki mikrotekst nie można uważać za formę adresatywną w jej klasycznym rozumieniu (patrz. definicje formy adresatywnej Tomiczka 1993: 24–25), ale ów na pewno jest samodzielnym elementem grzecznościowym zawierającym poszczególne formy, zwroty, a czasem nawet całe zdania adresatywne. Główną funkcją wspomnianego wyżej mikrotekstu jest apelacja (por. Скаб 2002 в: 12). Wpisuje się on w całość tekstową nie tylko jako element grzecznościowy powitalny i, oprócz funkcji fatycznej, pragmatycznej i ekspresywnej, które jako dodatkowe charakterystyczne są dla form adresatywnych w tekstach tego typu (por. Koziara 2012: 138-139), realizuje też funkcję informatywną (zawiera informacje o adresacie); waloryzującą (co zwłaszcza przejawia się w kolekcji, czyli wyliczeniu różnego rodzaju zasług), gloryfikacyjną (podnosi godność adresata we własnych oczach zaznaczając rodzaj realizowania pewnego zadania przed Kościołem, a także aktualnie uwzględnia jego miejsce w Kościele).

¹¹³ Lub tzw. *zdania apelacji* w ujęciu M. Skaba.

6.3. Klasy semantyczne

1) charakterystyczne dla polskiego i ukraińskiego dyskursów religijnych

A) tytułatura profesjonalna (w stosunku do duchownych; relatywnie mniej w stosunku do wiernych), np. pol.: *Proszę księdza; księżę biskupie; księżę arcybiskupie; księżę prymasie; ojciec opacie; Księża biskupi i arcybiskupi* (do duchownych); *Profesorowie/ Państwo Profesorowie* (do wiernych), np. ukr.: *Отче / отці, Владико / владики* (do duchownych); *Глибокоповажні професори* (do wiernych).

B) tytułatura symboliczna (do duchownych), np. pol.: *Ekscelencjo; Eminencjo; Świątobliwość*; np. ukr.: *Преподобіє, Преосвященство; Блаженство; Святість*.

C) nazwy rodzinne (zarówno do duchownych, jak i wiernych), np. pol.: *bracia; siostry, synowie; córki; matki; ojcowie*; np. ukr.: *браття / братія / брати; сестри; діти / чада*.

D) nazwy profesjonalne (niebędące tytułaturą) (zarówno w stosunku do duchownych, jak też wiernych), np. pol.: *mnisi / mniszki; zakonnicy / zakonnice; duchowni* (do duchownych); *lekarze; politycy; wykładowcy* (do wiernych); np. ukr.: *ченці / черниці; монашество; священство; духовенство* (do duchownych); *викладачі; студенти* (do wiernych).

E) nazwy wyrażające stosunek emocjonalny (w stosunku do wiernych), np. pol.: *Umiłowani; Ukochani; Najmilsi; Ostumilsi; Drodzy; Kochani*; np. ukr.: *Возлюблені; Улюблені; Дорогі; Любі*.

F) nazwy wskazujące na charakter więzi (w stosunku do wiernych)

a. przyjaźń, np. pol.: *przyjaciele; koledzy*; np. ukr.: *друзи*;

b. jednolitość poglądów religijnych, np. pol.: *katolicy; wyznawcy Chrystusa*; np. ukr.: *православні; християни*;

c. miejsce urodzenia lub zamieszkania, np. pol.: *rodacy*; np. ukr.: *земляки; співвітчизники*;

d. przynależność do jednej wspólnoty (zarówno do duchownych, jak i wiernych) pol. *współbracia; współpracownicy*; np. ukr.: *снівбраття / снівбрати; снівслужителі*.

G) nazwy okazjonalne (w stosunku do wiernych)

a. nazwy narodowości (do wiernych), np. pol.: *Polacy; Litwini*, np. ukr.: *українці*;

b. nazwy mieszkańców miast; miejscowości (do wiernych), np. pol.: *wadowiczanie; mieszkańce Bielsko-Białej*; np. ukr.: *кияни; львівяни; буковинці*;

c. nazwy grup społecznych oraz okazjonalnych (do wiernych); np. pol.: *pielgrzymi; goście; uczestnicy (czego?); słuchacze (czego?); widzowie (czego?);* np. ukr.: *зості; учаснику;*

d. nazwy metaforyczne (do duchownych), np. pol.: *Arcypasterze; Pasterze;* np. ukr.: *Паступи; Аpxинацупи.*

2) charakterystyczne wyłącznie dla polskiego dyskursu religijnego

A) nazwy z odnośnikiem do wieku i (lub) płci (w stosunku do wiernych)

a. z odnośnikiem wyłącznie do wieku: *dzieci; młodzieży; osoby starsze / ludzie starsi;*

b. z odnośnikiem do wieku i płci: *dziewczęta i chłopcy; kobiety; mężczyźni;*

B) nazwy stanów (w stosunku do wiernych), np.: *cierpiący; chorzy;*

C) substytuty nazw okazjonalnych (konstrukcje opisowe zastępujące konkretne FA (zarówno do duchownych, jak i wiernych): np. ***Wszystkich, którzy pracujecie na roli, w przemyśle, w biurach, w szkołach, uczelniach, w szpitalach, w instytucjach kulturalnych, w ministerstwach – wszędzie (do wiernych); Was wszystkich, którzy równocześnie jesteście Kościołem: tym warszawskim kościołem; którzy powierzacie tysiącletnie prawo obywatelstwa tego Kościoła we współczesnym życiu stolicy, narodu, państwa (zarówno do duchownych, jak i wiernych);***

D) wykorzystanie imion bez poprzedzających tytułów standardowych (zarówno w stosunku do duchownych, jak i wiernych): np. *Jasiu, Franciszku drogi;*

E) tytułatura standardowa (w stosunku do wiernych): np. *Droży państwo; Szanowne Panie i Panowie; Proszę Pana / Pani.*

Specyfikę polskiego dyskursu religijnego wyznaczają wymienione wyżej klasy form adresatywnych, które w ramach jednego dyskursu nie należą do peryferii zjawisk językowych. Tak na przykład dość rozpowszechnionym zjawiskiem jest wykorzystanie nazw z odnośnikiem do wieku i płci, które w materiale językowym ukraińskim odnotowane nie było. Pozostałe klasy nie są reprezentowane przez liczne przykłady, jednak też pokazują różnorodność użycia form oraz proces kształtowania się katolickiej tradycji językowej.

Brak całego szeregu nazw identyfikujących (wyróżniających adresata spośród grupy innych odbiorców – wiernych częściowo możemy tłumaczyć efektami dziedzictwa totalitarnego w konstruowaniu tekstów, gdzie najbezpieczniej dla samego adresata było pozostać nieznanym, nierozpoznanym, abstrakcyjnym, niczym niewyróżniającym się spośród innych braci i sióstr. Identyfikacja w tamtych czasach niosła ze sobą poczucie zagrożenia. Z drugiej strony brak nazw wyróżniających i ich zamiana przez abstrakcyjne

świadczy o dążeniu do stworzenia idealnej wspólnoty wiernych, równych wśród równych, bez zaznaczania czy podkreślania rangi indywidualnej, natomiast o wspólnej randze pokrewieństwa duchowego w Cerkwi. Oprócz tego, w ukraińskim społeczeństwie nie jest przyjęte uwzględnianie rangi współmówcy, ponieważ zawsze można użyć formy grzecznej, lecz nieuwzględniającej ani płci, ani rangi *Wy*, która ma znacznie większy stopień abstrakcji, niż jakakolwiek inna nazwa rzeczownikowa bądź przymiotnikowa.

6.4. Porównawcze pragmatyczne ujęcie form adresatywnych w ustnej komunikacji religijnej

Funkcjonujące w mowie Polaków i Ukraińców formy adresatywne proponuję analizować na trzech płaszczyznach, mianowicie: 1) użycie kompletnych sposobów wyrażania adresatywności (tzw. „tykania”, „wykania” / „onkania”, wywodzących się z opozycji zaimków *ty / wy* w języku ukraińskim i *ty / pan* w języku polskim; 2) wykorzystanie imienia, nazwiska; 3) użycie tytułury.

6.4.1. Użycie kompletnych sposobów wyrażania adresatywności

Relacja: wierni – duchowni

Dla ukraińskiej etykiety językowej „wykanie” jest ogólnie przyjętym sposobem wyrażania adresatywności w mowie. Grzecznościowe *Wy* związane jest z 2 os. l.m. o kongruencji 2 os. l.p. Osoby duchowne nie stanowią w tym szeregu odbiorców wyjątku, a zatem: *Отче Василю, чи Ви дозволите поставити запитання?* Ciekawym faktem jest to, że żona kapłańska nie ma prawa nie stosować tego „wykania” w parafii. Tradycja nakazuje jej nie wyróżniać się spośród innych wiernych. I nawet jeżeli w domu sobie nawzajem „tykają”, to jednak w gronie wierzących pani imościowa nie podważa autorytetu kapłańskiego swojego męża. Zwracają się wyłącznie na *Wy* do kapłana w takiej sytuacji i jego rodzice, koledzy, obecni i byli nauczyciele mający przedcerkiewną historię znajomości¹¹⁴. Przynależność do Cerkwi zobowiązuje w tym przypadku zarówno nadawcę, jak i odbiorcę.

Polska etykieta językowa jest przywiązana do 3 os. l.p., która jest kongruentna z 2 os. l.p.. Za treść jej odpowiadają zaimki integralne *Pan/Pani*, które biorą udział w tworzeniu tzw. „onkania”. M. Łaziński zwraca uwagę na to, że w miejscu zintegrowanego zaimka *Pan* w konstrukcjach wyrażających adresatywność wobec osób duchownych pojawia się *ksiądz*.

¹¹⁴Pojęcie *historia znajomości* po raz pierwszy wyjaśnia M. Marcjanik, zwracając uwagę, że ma ono nieco szersze znaczenie, niż *stopień znajomości*, ponieważ oznacza „dzieje rozmawiania ze sobą” nadawcy i odbiorcy (Marcjanik 2007:18).

(Łaziński 2000: 64, 65, 72). Stąd konstrukcje wytworzone obecnie adresatywnym systemem polskim: *Księżę profesorze, czy ksiądz pozwoli zadać pytanie?*

Relacja: duchowni – wierni

Prawosławni duchowni zwracają się do dorosłych wiernych, w tym również do młodzieży, wyłącznie przez *Wy*, zwykle tej formie towarzyszy jeszcze imię wiernego, jeśli oczywiście jest znane. Jeżeli kapłan nie zna imienia wiernego, to ewentualnie na początku rozmowy może o nie zapytać. Grekokatoliccy duchowni nie stanowią w tym gronie wyjątku, tak samo posługując w komunikacji formą *wy*, przy czym owa forma jest akceptowana u prawosławnych i grekokatolików również podczas spowiedzi. Formę *Ty* akceptuje się wyłącznie w stosunku do dzieci.

Kościelne realia otwierają dla nas inną perspektywę, ponieważ przebywanie w konfesjonale stwarza nieco inną sytuację niż na parafii. Często wybrana przez księży forma zależy od wieku wiernego. Pamiętając o tym, że zwracać się przez *Ty* do wiernego, który jest w poważnym wieku lub wystarczająco starszym od samego spowiednika, nie jest zbyt grzeczne według ogólnie przyjętych świeckich zasad (por. Marcjanik 2006: 248), niektórzy spowiednicy stosują formy *Pan / Pani*. Inni, odczuwając jednak, iż specjalna sytuacja komunikacyjna mieszcząca się w rzeczywistości kościelnej przewiduje użycie form innych niż na co dzień, często unikają bezpośrednich form adresatywnych i zamieniają je predykatywami typu *proszę mówić, proszę odpowiadać, proszę powiedzieć*. Nieraz też wspomniany *Pan, czy Pani*, zamienia się na *on, ona*, co, jak zakłada się, mniej razi uszy spowiadającego się. Powstają wtedy dziwaczne formy na kształt *niech on powie, niech mówi* itp; lecz są tacy księża, którzy konsekwentnie korzystają z formy *ty* w konfesjonale, która z teologicznego punktu widzenia rozumiana jest jako właściwa. Przy tym w parafii zwracają się do tych samych wiernych przez *Proszę pani / pana* lub *Panie / Pani + imię* w zależności od stopnia zażyłości z wiernym¹¹⁵. Istnieje więc pewien dylemat co do użycia właściwej formy adresatywnej w tej specyficznej sytuacji komunikacyjnej. W odróżnieniu od możliwości

¹¹⁵O tym problemie ks. prof. Przychyna pisze w następujący sposób: „w konfesjonale penitent słyszy zazwyczaj formę *ty*. I taki sposób zwracania się spowiednika jest z teologicznego punktu widzenia usprawiedliwiony. Spowiednik bowiem pełni w konfesjonale rolę sędziego, nauczyciela, ojca, brata, a po drugiej stronie nie kłęczący profesor, minister, biznesmen, lecz grzesznik ze swoimi „grzechami”. Czasami jednak forma *ty* ustępuje miejsce innym, a mianowicie: *bracie, siostrze, proszę powiedzieć* itp. Dzieje się tak wtedy, gdy młodszy ksiądz spowiada starszą osobę. Trudno sobie wyobrazić, aby zwracał się do niej w drugiej osobie. Nie byłoby też dobrze, gdyby mówił na *Pan/Pani*. To nie ten język i nie ta sytuacja” (Przybylska, Przychyna, red. 2005: 262).

przebywania z konkretnym wiernym w relacjach per *Pan / Pani* lub na *ty* (w komunikacji z dziećmi oraz osobami w dużym stopniu zażyłości), to jednak formy do adresata kolektywnego zawsze będą użyte w formie 2 os. 1. m. *wy, umiłowani bracia i siostry; wy, katolicy; wy, pielgrzymi*. Do *Państwa* jako zintegrowanego zaimka dystansowego o semantyce zbiorowości, który odpowiadałby relacji *pan / pani* w komunikacji jednostkowej, w kościele odwoływać się nie przyjęto, ponieważ jednym z głównych celów użycia form adresatywnych w stosunku do odbiorcy jest wywołanie poczucia więzi i zjednoczenia. W tym przypadku polskie kościelne *Wy* odpowiada ukraińskiemu prawosławnemu i grekokatolickiemu *Ви, браття i сестри; Ви, українці*.

Relacja: duchowni – duchowni

Wszystkie prawosławne konfesje, jak również grekokatolicy, jednolicie postrzegają „wykanie” jako jedynie właściwy przyjęty we wschodniej religijnej tradycji sposób zwracania się osób duchownych do siebie. Zasada ta działa tak w kierunku „niższy – wyższy”, jak i „wyższy – niższy” zgodnie z miejscem zajmowanym w hierarchii cerkiewnej. Trudno byłoby sobie wyobrazić, żeby kapłan prawosławny czy grekokatolicki „tykał” innemu kapłanowi, gdyż nawet do wiernych zwracają się przez *wy*. Taką granicą niepowracania do „tykania” sobie są święcenia kapłańskie. Jeżeli seminarzyści zwykle mówią sobie po imieniu, powszechnie „tykając”, to po święceniach „wykanie”, któremu towarzyszy forma adresatywna *отче*, stają się indykatorami przejścia „świecki – duchowny”. Nawet seminarzyści jednego roku, będący kolegami czy nawet przyjaciółmi w życiu codziennym, uczeni są „przebudowania wewnętrznego”, co miałyby oznaczać, iż „tykając” sobie, wyznają nawzajem autorytet kapłański. To samo dotyczy nauczycieli z grona duchownych. Jeżeli ktoś wybierał „tykanie” wobec seminarzysty jako sposób wyrażający większy stopień zażyłości, to po święceniach bez względu na wiek i historię znajomości przejdzie na *Wy*. Wydaje się, że na tym i polega autentyczność ukraińskiego prawosławia – zachować na co dzień szacunkowe *Wy* wśród reprezentantów Cerkwi, i nie tylko po to, żeby cieszyli się większym prestiżem społecznojęzykowym, lecz po to, żeby przypominało to im o ważności wybranej życiowej misji pasterskiej. Ponadto, mówiąc nawet o zakresie „tykania” w komunikacji nieoficjalnej wśród prawosławnych i grekokatolickich duchownych, trzeba powiedzieć, że jest ono dużo węższe w stosunku do duchownych katolickich. I tak, bliscy przyjaciele, mówiący sobie na *ty* w sytuacji nieobecności tzej osoby nie zapominają o formie *ojciec*. W taki sposób tworzą się tzw. pośrednie formy *Ти, отче, вже йдеш додому? Отець, ти знаєш, що служба завтра почнеться раніше?* (z.)

Katolicycy duchowni natomiast w oficjalnych sytuacjach wykorzystują zintegrowane składniowo formy, przywiązane do 3 os. l.p. o kongruencji 2 os. l. p. *Czy ksiądz zechce poświęcić dary? Czy ksiądz biskup rozumie moje pytanie? Czy Eminencjo rozpocznie obradę?* (z.) Mówiąc inaczej, księża „onkają” sobie nawzajem. Dokładnie ten sposób w polszczyźnie ogólnej przyjęty jest do wyrażania grzeczności, aczkolwiek jeśli szukać różnic w wykorzystaniu ekwiwalentnych sposobów wyrażania adresatywności przez prawosławnych, grekokatolików – z jednej strony, i katolików – z drugiej, trzeba powiedzieć, że katolicycy duchowni nie aż tak rygorystycznie postrzegają to „onkanie” w komunikacji codziennej. Mówienie sobie na *ty* zależy od stopnia zażyłości i stopnia oficjalności sytuacji komunikacyjnej. Tu komunikacja realizuje się według ogólnie przyjętych świeckich zasad. Jak ktoś z duchownych przebywa z kimś w relacjach koleżeńskich, nawet gdy byłby to dostojnik o święceniach biskupich wobec kapłana, to i tak w sytuacjach nieoficjalnych mogą sobie „tykać” nawzajem¹¹⁶. Klerycy, mówiący sobie przez *ty*, po święceniach mogą sobie pozostać na *ty* w odpowiednich sytuacjach komunikacyjnych. Sytuacje oficjalne natomiast będą ich zobowiązywać do mówienia sobie per *ksiądz* i wymieniania wszystkich posiadających przez duchownych tytułów towarzyszących temu sposobu wyrażania

¹¹⁶ Oprócz obserwacji uczestniczącej potwierdzają to też dane ankietowe. Dość częstymi są odpowiedzi, że duchowni symetrycznej rangi mówią sobie po imieniu, co bezpośrednio wiąże się w polskim systemie adresatywnym z „tykaniem”. Na to, że diakoni mogą mówić do siebie po imieniu, napotykamy się w 50 % odpowiedzi respondentów, a prezbiter do prezbitera w 43 % . W świadomości respondentów osoby duchowne niższej rangi częściej łamią zasady grzeczności (to, że biskup do biskupa może mówić po imieniu zaznaczone jest tylko w 17.5 % odpowiedzi). Wiąże się to chyba ze stopniem styczności świeckich z duchownymi różnych rang. Tak z duchownym o sakrze biskupie wierny na ogół rzadziej ma do czynienia, dlatego też ten pierwszy częściej może być idealizowany. Tak według opinii respondentów komunikacji asymetrycznej, zwłaszcza w kierunku niższy do wyższego, znacznie mniej poufałości: w relacji diakon do kapłana pojawiają się formy *księżę* w 57 % odpowiedzi; *proszę księdza* – w 40 %, *po imieniu* – wyłącznie w 3 %; diakon do biskupa – wykorzystanie wyłącznie form oficjalnych, zgodnie z miejscem w hierarchii, wśród nich najliczniejsze są *księżę biskupie* – około 56 % i *Ekscelencjo* – około 18 %; kapłan do biskupa: wykorzystanie wyłącznie form oficjalnych zgodnie z miejscem w hierarchii, wśród nich najliczniejsze: *księżę biskupie* – 70 % odpowiedzi; *Ekscelencjo* – około 13 % oraz inne. Kierunek wyższy – niższy w obliczeniu rezultatów pokazuje znacznie mniejszy stopień korzystania z form poufale, niż w przypadku komunikacji symetrycznej: kapłan do diakona: *księżę diakonie* – 50 %; *po imieniu* – 29 %; *proszę księdza* – 14 %; *diakonie* – 7 %; biskup do diakona: *księżę diakonie* (więcej, niż 45 %); *po imieniu* – około 18 %; *proszę księdza* – około 13 %; *diakonie* – około 13%; *księżę* – około 4,5 %, *bracie* – około 4,5 %; biskup do kapłana: *księżę* – w 40 % odpowiedzi; *proszę księdza* – w 26 %; *księżę + imię* – 20 % i około 13 % – tylko po imieniu.

adresatywności. Samo „onkanie” do siebie katolickich duchownych nie sakralizuje się w tym sensie, jak „wykanie” u prawosławnych.

Relacja: wierni – wierni

Najbardziej trudnym okazuje się mówienie o jakimś osobnym modelu komunikacji religijnej w relacji **wierni – wierni**. Mimo, że ten model teoretycznie powinien istnieć jako taki, w ostatnich czasach jest zbyt rozmyty przez wzorce etykiety świeckiej, jeśli nie powiedzieć, że wcale zanikł. Zjawisko to jest powszechne i tendencyjne zarówno u prawosławnych, grekokatolików i katolików. Zakłada się, że do odkupionych przez Chrystusa Pana równych między sobą braci i siostr należałoby mówić przez *Ty*, lecz w rzeczywistości komunikacyjnej zasada ta raczej nie występuje. Osoby nieznanome czują dyskomfort, sztucznie skracając dystans. Wyjątki mogą stanowić, być może, pielgrzymki u katolików i grekokatolików, lecz mówienie na *Ty* staje się wtedy konwencjonalnym zjawiskiem komunikacyjnym. Polscy wierni katolicy wobec osób nieznanomych pozostają na *Proszę pana / pani*, ukraińscy prawosławni wszystkich konfesji i grekokatolicy – powszechnie sobie „wykają”. Parafianie postępują językowo wedle ogólnie przyjętych w systemach etykietałnych świeckich zasad grzecznego zachowywania się.

6.4.2. Wykorzystanie imienia (I), nazwiska (N)

Relacja: wierni – duchowni

Poza sytuacjami, gdy wierny po prostu nie zna imienia kapłana, jego użycie przez wiernych w stosunku do kapłana prawosławnego i grekokatolickiego jest nie tylko dopuszczalne, lecz nawet pożądane. Wymieniając imię, prawosławny wierny powinien pamiętać o tym, że używa się pełnej formy imienia, tradycyjnie w brzmieniu fonetycznym cerkiewnosłowiańskim, np. *отче Димитрію, отче Миколаю* itp. Tutaj warto wspomnieć, że jeżeli reprezentanci UPC MP są bardziej konserwatywni w swoich zachowaniach językowych, to duchowni innej konfesji prawosławnej nie aż tak rygorystycznie przestrzegają ten wariant cerkiewnosłowiański imienia kapłana. O ile UPC MP są zwolennikami konsekwentnego stosowania cerkiewnosłowiańskich wariantów fonetycznych wszystkich imion, to reprezentanci byłej UPC KP po części stosują formy cerkiewnosłowiańskie, a po części – współczesne ukraińskie. W jakimś stopniu wybór zależy od tego, czy system językowy ukraiński przyjął i zachował dawne cerkiewnosłowiańskie warianty fonetyczne imion czy nie, ale też – od świadomych czy nieświadomych preferencji duchownych. W stosunku do archijerejów tradycja nakazuje używać w mowie leksemu *владико* bez wykorzystania imienia. Polska tradycja natomiast pozwala na użycie formy *księżę + imię* w szczególnych wypadkach dużego stopnia zażyłości relacji, przy czym z pozwolenia księdza.

Na ogół sugeruje się stosowanie formy *proszę księdza +T2* lub *księżę+T2*. Stosowne te formuły i do osób rangi wyższych o święceniach biskupich w mowie, poza sytuacjami oficjalnie-uroczystymi, np. *proszę księdza biskupa, księżę biskupie*. Oprócz tego niestosownym wydaje się użycie odrębnie leksemu *księżę* bez drugiego członu (por. Marcjanik 2006: 289-310).

Relacja: duchowni – wierni

Prawosławni i grekokatoliccy kapłani zwracają się do swoich parafian po imieniu, któremu towarzyszy *wy* (jeżeli wierny nie jest z grona bliskich znajomych). Jeżeli kapłan nie zna imienia wiernego, dowiaduje się o nim na początku rozmowy. Sugeruje się w stosunku do osób dorosłych używać imion pełnych, np. *Олександрє, Анатолю, Олено, Катерино*. Wobec dzieci duchowni prawosławni i grekokatoliccy z reguły stosują imiona skrótowe, np. *Юрко, Сашко, Настю, Олю*, w tym i deminutywne, np. *Васильку, Іванку, Наталочко, Оксанко*. Księża katolicy w stosunku do dorosłych wiernych wykorzystują tradycyjną, zbliżającą się do uniwersalnej, formułę *proszę pana / pani*. Na zwroty zawierające imię mogą sobie pozwolić przy większym stopniu zażyłości. Zresztą wtedy pojawiają się formy *panie / pani + imię* (pełne / skrótowe / deminutywne) *panie Jarosławie, pani Małgorzato; pani Magdo; panie Staszku, pani Helenko czy nawet pani Basieńko* itp.; do osób dorosłych młodszych mogą zwracać się po imieniu (we wszystkich jego wariantach). Wobec dzieci księża często stosują deminutywne formy imion typu *Pawelku, Justynko*.

Relacja: duchowni – duchowni

Katolicy duchowni przebywający w dużym stopniu zażyłości zwracają się do siebie po imieniu wyłącznie w sytuacjach nieoficjalnych, gdyż sytuacje oficjalne zobowiązują ich do tytułowania zgodnie z miejscem w hierarchii kościelnej. U prawosławnych zakres użycia samych imion bez poprzedzającego członu *отче* (zarezerwowanego z reguły dla diakonów i kapłanów) jest bardzo wąski. Gdyby sobie wyobrazić sytuację, gdzie obaj diakoni czy kapłani pochodzą z jednej rodziny i są braćmi, to w sytuacjach nieoficjalnych będą mówić sobie po imieniu. Natomiast w obecności trzeciej osoby (nie z grona bliskiej rodziny) będą zmuszeni przejść na *T1+ imię*, np. *отче Миколаю*, głównie po to, żeby nie podważać autorytetu kapłańskiego swojego krewnego. To samo będzie w przypadku nauczycieli duchownych i świeckich: jeżeli przed święceniemi mówili do swojego studenta po imieniu, to po święceniach studenta przejdą na formę *отче + imię*. Nawet różnica wiekowa przestanie być czynnikiem decydującym ustępując nadrzędności święceń. Znający się od lat koledzy zaczną nazywać swojego kolegę ojcem, dodając do poprzedniego członu pełne, a nie skrótowe czy hipokorystyczne imię.

Relacja: wierni – wierni

W Cerkwi sugerowano zwracać się do siebie po imieniu, bez użycia patronimów. Najczęściej jednak wierzący zwracają się do siebie tak samo, jak w życiu świeckim: osoby używające ogólnie patronimów wobec siebie, tak samo używają ich w Cerkwi; wykorzystują na ogół konstrukcję *Panie / Pani + imię*, np. *пане Андрію, пані Ольго* stosują je i wobec parafian. Osoby znajome, będące między sobą na *ty*, mogą używać form imion skróconych iieszczotliwych. Zależy to od stopnia i historii znajomości wiernych. W Kościele polskim na nazywanie siebie po imieniu mogą pozwolić osoby tylko w dużym stopniu zażyłości, znajomi od lat parafianie ewentualnie stosują formuły *Pan / Pani + imię*.

Jak już wspominałam, współcześnie odchodzi się od respektowanej tradycji teologicznej podkreślania równości przez zwracanie się na *ty* do osób nieznanym w środowisku kościelnym, ponadto coraz bardziej nienaturalnie wyglądają leksemy *bracie, siostró* w procesie zwracania się wierzących do siebie w parafii¹¹⁷. Bardzo trudno wypracować osobny model wykorzystania form adresatywnych w komunikacji kościelnej lub cerkiewnej w miastach. Dzieje się tak ze względu na to, że skład parafii często jest zmienny. Inną sytuację obserwujemy na wsiach, gdzie wierzący na ogół się znają¹¹⁸. W takich okolicznościach kapłan może zasugerować postępowanie według konkretnego wzorca komunikacyjnego. Pozostaje wtedy kwestia angażowania się we wspólnotę komunikacyjną. Tak w Cerkwi prawosławnej spotykamy się co najmniej z trzema wzorcami komunikowania się: mówienie sobie per *бpame, cecmpo, бpame, cecmpo + imię* czy po prostu *po imieniu*¹¹⁹. Mimo, że elementy wyrażania grzeczności z etykiety świeckiej przenikają do cerkiewnej i kościelnej, pozostają jeszcze sytuacje, pozwalające katolikom, grekokatolikom i prawosławnym odwoływać się po części do tradycyjnych wzorców zachowania komunikacyjnego. Mam na myśli przede wszystkim pielgrzymkę. Formy *bracie* i *siostró* są wtedy akceptowane¹²⁰ konwencjonalnie i stają się symboliczne, co prawda nawet w tym

¹¹⁷W wynikach ankiet polskich dominującym okazuje się model świecki: per *Proszę pana / pani* – 41 % odpowiedzi; *po imieniu* ponad – 29 %, per *bracie/ siostró* – trochę więcej 17 %.

¹¹⁸ Wtedy mogą sobie mówić na *ty* i po imieniu.

¹¹⁹ Dane ankiet ukraińskich pokazują taki obraz wykorzystania poszczególnych wzorców komunikacyjnych: *бpame, cecmpo* akceptowane są w 85 % odpowiedzi, *бpame, cecmpo + imię* – w 15 % . O mówieniu sobie po imieniu, jak też stosowaniu konstrukcji *Panie / Pani + imię* dowiaduje się z obserwacji uczestniczącej.

¹²⁰ Dane ankiet polskich odzwierciedlają konkurencję modeli świeckiego i tradycyjnego, gdzie ostatni ustępuje temu pierwszemu: o tym, że wierni pod czas pielgrzymki mówią sobie per *bracie, siostró* zaznaczone jest tylko w 30 % odpowiedzi, 70 % odpowiedzi wskazują na wykorzystanie wzorców świeckich: po imieniu około 53 %, per *proszę Pana / Pani* około 17 %.

przypadku na Ukrainie istnieje tendencja do ich zanikania w użyciu, w każdym razie muszą to być wąskie grona mocno zaangażowanych we wspólnotę religijną wierzących.

6.4.3. Użycie tytułury

Relacja: wierni – duchowni

W codziennej ustnej komunikacji religijnej (poza sytuacjami uroczystymi, gdzie zobowiązuje protokół) ukraińscy wierni różnych konfesji używają wobec kapłana leksemów *отче / отець, панотче / панотець, батюшко / батюшка*; pojawia się też historycznie ukształtowany zwrot *прошу отця* rozpowszechniony głównie na terenach Hałyczyny¹²¹. Leksemy te nazywane są w terminologii badaczy etykiety językowej tytułami standardowymi T1 (Tomiczek 1983, Łaziński 2006). Użycie wymienionych wyżej tytułów różnie jest oceniane ze stylistycznego punktu widzenia funkcjonowania odmiany ogólnej języka ukraińskiego. N. Puriajewa nazywa leksem *отче* najdawniejszą formą zwracania się w stosunku do osoby duchownej, wskazując na przyjęcie przez Cerkiew wyjątkowej formy relacji pomiędzy osobami duchownymi i wiernymi jako między dziećmi i ich ojcami duchowymi. A jeszcze jednym dowodem na to – uważa autorka – jest obecność owego pojęcia ojcowstwa u podstaw nazewnictwa i samej tytułury duchowieństwa (Puriajewa 2001:47). Warto zwrócić uwagę na to, że leksem *отче / отець* jest w równym stopniu akceptowany przez wszystkie odłamy prawosławia na Ukrainie, jak i przez grekokatolików, aczkolwiek *батюшко / батюшка, прошу отця* odzwierciedlają różne historyczne tradycje cerkiewne. W *Словнику староукраїнської мови XIV-XV ст.* nie znajdziemy nazwy *батюшка*, całkiem możliwe, iż popularności leksem ten nabył w epoce synodalnej Cerkwi prawosławnej, co kojarzy się z korzeniami tradycji obcej – moskiewskoruskiej, biorącej swój początek w czasach imperialnych. Jednak na to, że leksem *батюшка* zakorzenił się w uzusie współczesnego języka ukraińskiego, wskazuje użycie go w wołaczu *батюшко* właściwym dla ukraińskiego systemu językowego. Ów leksem odnotowany w *Словнику української мови в 11 томах* (Білодід 1970, red.:180) oraz *Великому тлумачному словнику* (Бусел 2009, red.: 64).

Analizując formy adresatywne, używane przez wiernych w stosunku do kleru niższego na Ukrainie, warto pamiętać przede wszystkim o takich czynnikach ekstralingwalnych, jak ekspansja terytorialna konkretnej tradycji religijnej oraz przynależność

¹²¹ Forma *отче* jest używana wobec wszystkich duchownych niezależnie od reprezentowanej przez kapłana konfesji, natomiast formy *батюшко* i *прошу отця* często są markowane konfesyjnie (odpowiednio UPC MP i UGKC). Zwróćmy uwagę też na to, że duchowni wykorzystują wobec siebie wyłącznie formę *отче*, z czego wynika, że inne używane leksemy mają charakter kolokwialny.

konfesyjna ukraińskiego wierzącego. Mówiąc o determinancji funkcjonowania wymienionych wyżej form adresatywnych, nadrzędnym będzie jednak nie podział konfesyjny, lecz regionalna specyfika używania form adresatywnych. Chodzi tu o to, że pisząc o formach adresatywnych, które wykorzystują w ustnej komunikacji religijnej ukraińscy wierzący, nie da się powiedzieć jednoznacznie, iż forma *прошу отця* zarezerwowana jest wyłącznie dla grekokatolików, a leksem *батьюшка* – dla wierzących UPC MP. *De facto*, wykorzystywać w mowie owe formy mogą zarówno wierzący byłej UAPC, jak i UPC KP, jeżeli pochodzą z tych regionów, gdzie tradycja grekokatolicka czy „moskiewskoruskaja” była historycznie dominująca. Na przykład w Bukowinie dość rozpowszechnioną jest forma adresatywna *панотче / панотець* w wariacie fonetycznym gwarowym *панóтець*, a w Hałyczyń (Galicji) *прошу отця* (wykorzystywane pod wpływem polszczyzny analogicznie do *proszę księdza, proszę ojca*). W Słobodszczyźnie i na Donbasie, które ponad trzy stulecia należały do Imperium Rosyjskiego, bezprzecnie procent frekwencyjności nazwy *батьюшка* (w formie równej mianownikowi) będzie wyższy od nazwy *отець* czy *панотець*, i to bez względu na obecną przynależność konfesyjną, ale proporcjonalnie wobec stanowiącej konfesyjną większość wspólnoty w danym regionie. Wyjątek może stanowić w tym przypadku tylko ludność napływowa. Na przykład, grekokatolicy odwiedzający niekiedy jedynie istniejącą w czasach radzieckich prawosławną parafię Ukraińskiego Ekzarchatu Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi mogli używać w stosunku do kapłana prawosławnego zwrotu adresatywnego *прошу отця*¹²². Widocznie dla prawosławnego kapłana w tamtych czasach mogło to wydawać się egzotykiem.

Co się tyczy użycia przez wiernych tytułury typu T3, która powszechnie jest obecna w mowie polskich katolików, ukraińscy prawosławni i grekokatolicy będą stanowiły różnicę. Prawosławni wierni w ogóle w mowie nie wykorzystują konstrukcji typu T1 + T3. Funkcyjne lub administracyjne tytuły tego typu nigdy nie wymieniają się w sytuacjach zwracania się. O naukowych tytułach parafianie teoretycznie wiedzą, lecz w mowie ich nie używają. Wystarczy w takim przypadku wobec kapłana, który ma stopień naukowy, użyć tytułu standardowego T1, dodając do niego pełne imię duchownego, np. *отче / отець Миколай, отче / отець Олександр*. Wobec archijereja stosuje się T1 *влadyko* bez użycia imienia. Natomiast grekokatolicy od dawna korespondujący się z przedstawicielami obrządku katolickiego i mający wspólny system edukacji duchownych zawdzięczają katolikom tę

¹²² Taką informację podał w nagrany wywiadzie protojerej Katedry Świętego Ducha UPC MP w Czerniowcach.

tradycję wymieniania tytułów różnego typu, np. tytuły administracyjne *отче декане, отче мумпаме*; naukowe *отче магистре, отче професоре* i tak należy do nich zwracać się zarówno w mowie, jak i w piśmie.

W mowie polskich katolików powszechnie są wykorzystane zwroty adresatywne typu T1 + T3: wymieniają się tytuły administracyjne funkcyjne np. *księżę proboszczu, księżę metropolito, księżę ordynariuszu, księżę prefekcie, księżę dziekanie, księżę rektorze*, tytuły honorowe, np. *księżę pralacie, księżę kanoniku*, tytuły naukowe *księżę doktorze, księżę profesorze*. Równocześnie funkcjonują zwroty typu prosię + T1 (*prosię księdza, proszę ojca* do zakonnika o święceniach kapłańskich, prosię + T1 + T3 (*prosię księdza proboszcza, proszę księdza metropolity, proszę księdza ordynariusza, proszę księdza prefekta, proszę księdza dziekana, proszę księdza rektora; proszę księdza pralata, proszę księdza kanonika; proszę księdza magistra, proszę księdza doktora, proszę księdza profesora* itp.)¹²³.

Relacja: duchowni – wierni

Ukraińscy prawosławni i grekokatolicy duchowni nie używają na co dzień tytułatury wobec wiernych. Wynika to z potencjalnych możliwości adresatywnego systemu języka ukraińskiego, gdzie zakres użycia imienia jest szerszy niż w języku polskim, co rzeczywiście w naturalny sposób kompensuje nieobecność użycia tytułatury na co dzień. Jedynie w mowie ukraińskich duchownych mogą pojawić się przenikające z etykiety świeckiej konstrukcje T1 (czyli *panie / pani*) + *imię*, które zastępują zwykle samo imię i odzwierciedlają regionalną specyfikę użycia form adresatywnych lub cechy osobowości kapłana, ujawniające się w jego mowie.

Katolicy duchowni stosują wobec wiernego konstrukcje T1 + T3 podobnie jak świeccy wobec siebie. Pewien wyjątek mogą stanowić używane kombinacje podczas spowiedzi. Dla tej sytuacji komunikacyjnej zarezerwowane są inne wzorce (o czym zresztą wspomniałam wyżej).

Wariacje z tytułami typu T3 zależą od presupozycji pragmatycznych. Tytułatura typu T3 stosuje się wtedy, kiedy duchowny pozostaje w znajomości z wiernym, czyli po prostu wie, kim jest parafianin w życiu świeckim. Najczęściej są wymieniane stopnie naukowe w mowie skierowanej do konkretnego wierzącego lub stopnie administracyjne w mówieniu do grupy ludzi, spośród których przez te odpowiednie formy najpierw wyróżnia się władz.

Relacja: duchowni – duchowni

¹²³ Im mniej styczności z duchownym konkretnej rangi, tym większą trudność wywołuje wymienianie niektórych tytułów funkcyjnych. Tak dla respondentów najtrudniej okazało się nadziewanie właściwą formą adresatywną biskupa polowego oraz pomocniczego, też metropolity, arcybiskupa i prymasa.

Użycie tytułury T1 + T3 zgodnie z miejscem zajmowanym w hierarchii kościelnej w mowie zobowiązuje katolickich duchownych w równym stopniu, jak i wiernych. Co więcej, o ile duchowni lepiej sobie radzą z umiejscowieniem odbiorcy w hierarchii i mają znajomość przysługującej rozmówcy tytułury, to mogą w odpowiednich sytuacjach komunikacyjnych urozmaicać wymienione profesjonalne tytuły, zamieniając je w dalszej mowie honorowymi lub administracyjnymi (np. do księdza proboszcza, który ma wyróżniający wśród innych tytuł honorowy prałata, można zwrócić się *księżę proboszczu*, ale również *księżę prałacie*; do kardynała, który jest metropolitą w odpowiedniej sytuacji można zwrócić się też *księżę metropolito* itp).

Prawosławni i grekokatolicy w ustnej komunikacji codziennej używają wyłącznie tytułów T1 *отець* – do jereja (prezbitera), *владико* – do archijereja (biskupa), a w mowie uroczystej wykorzystują przysługujące tytuły symboliczne T4, np. *Ваше Преосвященство*, *Ваше Преподобіє*.

Relacja: wierni – wierni

Ukraińscy prawosławni i grekokatolicy parafianie mogą posługiwać się zwrotami T1 + imię, zawierającymi formę adresatywną *panie / pani* wyłącznie w wołaczu, np. *пане Олеже, пані Катерино*. Zintegrowane składniowo formy z *pan / pani* brzmią dla Ukraińca obco, rzadkie ich użycie na terenach Galicji Wschodniej zdeterminowane jest regionalnie i bezsprzecznie (dostrzec w tym można polski wpływ).

W polskim kościele katolickim wierni owszem wykorzystują konstrukcje T1 + T3, jeżeli zdają sobie sprawę, jaki tytuł T3 posiada rozmówca. W przeciwnym przypadku w ogóle nieznających się ludzi ratuje utarta formuła *proszę pana / pani*.

6.5. Podsumowanie

6.5.1. Zbliżenie typologiczne

Wszystkie FA funkcjonujące w polskim i ukraińskim dyskursach religijnych można podzielić na dwie grupy: formy **identyfikujące** (konkretyzujące, precyzujące, stratyfikujące) wyrażające treść hierarchiczności w pionie struktury kościelnej lub cerkiewnej oraz formy **relatywizujące** (abstrakcyjne, integrujące, linearne, uogólniające) wyrażające treść duchowości chrześcijańskiej (równość wszystkich we wspólnocie religijnej) i podkreślające zadaną wspólnotowość.

Do pierwszej grupy form adresatywnych **identyfikujących** należałyby: tytułura profesjonalna i symboliczna; nazwy profesjonalne, okazjonalne, a w tym i metaforyczne. Do

nazw **relatywizujących** zaliczamy nazwy rodzinne, wyrażające charakter więzi oraz stosunek emocjonalny.

Użycie nazw identyfikujących ma na celu rozróżnienie i wyróżnienie adresatów mówienia, a użycie nazw relatywizujących – ujednoczenie adresatów o różnych rangach oraz zjednoczenie członków wspólnoty religijnej. Hierarchiczność i linearność jako dwie konstanty znaczeniowe realizują się w dyskursie religijnym przez użycie odpowiednich zasobów adresatywnych.

6.5.2. Tendencje odzwierciedlające specyfikę funkcjonowania FA we współczesnym dyskursie religijnym Polaków i Ukraińców

1) tendencje charakterystyczne dla ukraińskiego dyskursu religijnego:

A) zamiana cerkiewnosłowiańskich z pochodzenia formantów *-ьство; -иє* na współczesnoukr. *-ість* w tabelowych formach adresatywnych (z jednoczesnym tworzeniem form wariantywnych w postaci wołaczowej oraz mianownikowej): *Ваши Святійшество – Ваша Святість / Ваша Святосте; Ваше Преподобіє – Ваша Преподобносте; Ваше Високопреподобіє – Ваша Високопреподобносте; Ваші Святійшества / Ваші Святості;*

B) stopniowe zanikanie użycia imion kapłanów w cerkiewnosłowiańskiej postaci fonetycznej, odbywające się zgodnie ze stopniem zmniejszania liczby użytkowników języka cerkiewnosłowiańskiego, np. *отче Василю / отче Василю, отче Иоанне / отче Иване; отче Миколаю / отче Миколо.* (głównie dotyczy byłych UPC KP i UAPC; regresywnie w tym kierunku UPC MP; w UGKC na ogół używa się imion w ukraińskiej postaci fonetycznej);

C) użycie tytułów dwuczłonowych T1+T3 (tytuł standardowy + tytuł profesjonalny) w stosunku do duchownych posiadających stanowiska administracyjne (UGKC konsekwentnie zgodnie z tradycją zachodnią; była UPC KP naśladując po części UGKC wskutek wymieniania się korespondencją) np. *Високоповажний отче ректоре; Високодостойний владико ректоре; Всечесний отче ректоре;*

D) stopniowe zatarcie oraz zanikanie religijnych wzorców komunikowania się w zakresie wykorzystania form adresatywnych w kierunku wierni – wierni oraz ich rozmycie przez formy typowo świeckie, które przejawia się w: a) zastępowaniu form *bracie, siostrze* przez *imię* wiernego w sytuacji komunikowania się osób znających się (w większości wierni korzystają z imion pełnych, ale też używają konstrukcji *пане/пані + imię*. W porównaniu ze wzorcami językowymi wykorzystywanymi przez świeckich, gdzie można prześledzić konkurencję konstrukcji *пане / пані + imię* oraz *imię+patronimicum*, prawie nie usłyszymy

patronimów, których stosowanie w Cerkwi na ogół nie jest przyjęte). b) unikaniu bezpośrednich form adresatywnych (form wołaczowych) we wzajemnym komunikowaniu się wiernych z ich jednoczesnym zastąpieniem przez integrowany składniowo zaimek szacunkowy *Wy* (jeden z tzw. sposobów apelacji) w funkcji fatycznej;

E) dążenie do zachowania konwencji obyczajowej w sytuacji komunikowania się z osobą duchowną bezwzględnie na historię znajomości (zachowanie dystansu językowego przez wykorzystanie formy *omye* oraz sposobu apelacji *Wy*);

F) wykorzystanie nazw większego stopnia abstrakcyjności (tzw. integrujących) w nazywaniu wiernych przez duchownych z jednoczesnym bardzo rzadkim odwoływaniem się do nazw stratyfikujących wspólnotę wyznaniową (najczęściej używane są przy tym nazwy rodzinne w znaczeniu przenośnym typu *браття / братам i cecmpy*).

2) tendencje charakterystyczne dla polskiego dyskursu religijnego:

A) skracanie językowego dystansu pomiędzy duchownymi a wiernymi; wiernymi a duchownymi; duchownymi a duchownymi; które przejawia się:

a. w użyciu zaimka *ty* jako sposobu zwracania się wobec młodych współmówców (nie dotyczy dzieci). Taka strategia językowa, jak można zauważyć, stosowana jest przede wszystkim przez młodych księży¹²⁴;

b. przy zwracaniu się przez wiernych do młodych księży po imieniu, np. *Marku, Andrzej* oraz użyciu konstrukcji *księżę + imię* wobec duchownych kleru niższego niezależnie od wieku, np. *księżę Marcinie; księżę Zdisławie*;

c. w mówieniu sobie po imieniu wśród księży, np. *Franciszku drogi*, a w tym i w wykorzystaniu imion skróconych i hipokorystycznych typu *Tadziu; Kaziu; Jasiu*. Jak widzimy, w polskim dyskursie religijnym historia znajomości przeważa nad obyczajem językowym i konwencją społeczną, co z kolei oznacza powszechną indywidualizację relacji pomiędzy współmówcami;

B) zaniechanie gradacyjności wyrażania grzeczności w określeniach atrybutywnych wobec duchownych katolickich, np. *Czcigodny księżę prałacie* i *Wielce czcigodny księżę prałacie; Wielbny księżę* i *Przewielebny księżę; Czcigodny ojciec opacie* i *Najczcigodniejszy*

¹²⁴Przy tym należałoby sprecyzować, iż chodzi o sytuację językową poza rzeczywistością komunikacyjną w konfesjonale, gdzie natomiast sposób wyrażania adresatywności *Ty* oceniany jest jako jeden z wariantów, który może być stosowany niezależnie od wieku duchownego i wiernego. Dostrzec można w tym zarówno korzeni biblijnych (sposób zwracania się Jezusa i apostołów do swoich uczniów, jak i tzw. specyficzność znajdowania się w odmiennej rzeczywistości komunikacyjnej (poza zasięgiem stratyfikacji społecznej, bowiem przed Bogiem człowiek w swoim grzechu przestaje bez żadnej rangi, ani autorytetu społecznego).

ojcze opacie; Przewielebny ojcze generale i Najprzewielebniejszy ojcze generale, też Czcigodny księżę generale; Wielebny ojcze prowincjale i Przewielebny ojcze prowincjale; Czcigodni biskupi i Najdostojniejsi księża biskupi itp. (do tego samego odbiorcy);

C) użycie form abstrakcyjnych integracyjnych obok konkretyzujących wyliczeniowych zarówno do wiernych, jak i duchownych, np. *Wszyscy moi drodzy rodacy, bracia i siostry, krakowianie i goście; Drodzy bracia i siostry w Chrystusie, mieszkańcy prastarego Żywca; Drodzy bracia i siostry, ludzie pracy, środowiska pracy na całym świecie; Umiłowani bracia i siostry – krakowianie itp.* Do najbardziej frekwencyjnych spomiędzy wyrazów konkretyzujących należą nazwy rodzinne w znaczeniu przenośnym typu *bracia i siostry, ojcowie, synowie i córki, oraz dzieci.* Do najmniej frekwencyjnych, a najczęściej nawet pojedynczych, należą nazwy metaforyczne, w swojej kreacji często odwołujące się zarówno do metaforyki biblijnej, np. *dzieci Boże; pasterze Kościoła, jak też innej: sługi ojca stwórcy; współpracownicy Boga Żywego; lekarze dusz; opiekunowie i obrońcy życia polskiego itp.;*

D) użycie zwrotów opisowych adresatywnych precyzujących poprzedzające formy adresatywne, np. *Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów; Wy, drodzy bracia i siostry, którzy – za przykładem ojca Beyzyma i tylu innych – z ziemi polskiej wyruszacie do krajów misyjnych. Wy, młodzi, którzy nosicie w sercach wielkie aspiracje; Dziewczynki i chłopcy, którzy dziś poraz pierwszy macie przyjąć do waszych serc Pana Jezusa jako pokarm wiecznego zbawienia* lub zastępujących konkretne formy okazjonalne, np. *Was wszystkich, którzy stanowicie ten Kościół w tutejszym polskim, warszawskim i mazowieckim świecie.* Często taki zwrot opisowy uprzedza bezpośredni zaimek osobowy zintegrowany składniowo w różnych przypadkach: *Wy, Was, Wam; Ty; Cię, Ciebie; Tobie, np. Was wszystkich, którzy równocześnie jesteście Kościołem: tym warszawskim kościołem; którzy potwierdzacie tyciącletnie prawo obywatelstwa tego Kościoła we współczesnym życiu stolicy, narodu, państwa; Wam, którzy jesteście zgromadzeni tu, na Westerplatte;*

E) użycie rozbudowanych wyrażen adresatywnych o strukturze zdaniowej lub mikrotekstu, np. *Kościele Kielecki, obecny tutaj w bazylice katedralnej przez swego pasterza i jego biskupów pomocniczych poprzez bardzo licznych przedstawicieli miejscowego prezbiterium oraz przez wielu reprezentantów blisko milionowej rzeszy wiernych i świeckich; Litwo św Kazimierza z dynastii Jagiellonów, świadka historii Litwy, tak bardzo związanego z historią Polski, który przyszedł na świat w zamku królewskim na Wawelu, a po swojej przedwczesnej – po ludzku biorąc – śmierci powrócił do Wilna, skąd kiedyś na Wawel przybył jego litewski pradziad Yagiello – Yogaila.*

3) tendencje zbieżne (wspólne dla obu dyskursów religijnych):

A) laicyzacja form atrybutywnych w stosunku do osób duchownych: wkroczenie do uzusu określeń *drogi i szanowny / wielce szanowny* oraz stosunkowo rzadziej *kochany* w języku polskim i *дорогий; шановний / вельмишановний, високоповажний, високодостойний* w języku ukraińskim: *drogi biskupie Ignacy; drogi księżę; drogi ojciec generale; wielce szanowny księżę biskupie; kochany księżę rektorze Franciszku; шановний отче Микола; дорогой отець; високоповажний отче ректоре; високодостойний владико ректоре; вельмишановний владико ітп.*;

B) mylenie form adresu z FA, które jest przede wszystkim efektem nierozróżnienia funkcji nazywania i zwracania się. Wyraża się w pełnej zamianie form wołaczowych na mianownikowe (formalnie), np. pol. *Czcigodny ksiądz rektor* zamiast *Czcigodny księżę rektorze*, *Przewielebny ksiądz* prałat zamiast *Przewielebny księżę pralacie*, ukr. *Всечесний отець Миколай* zamiast *Всечесний отче Миколаю*, a także powstaniu form hybrydalnych (mianownikowo-wołaczowych, adresowo-adresatywnych), np. pol. *Jego Eminencjo* zamiast *Wasza Eminencjo*; *Jego Ekscelencjo* zamiast *Wasza Ekscelencjo* (oprócz formy *Wasza Świątobliwość*, która zawsze występuje w kontekstach wyekscerpowanych w postaci mianownikowej, przebierając przy tym funkcję adresatywną); ukr. *Ваша Святість* zamiast *Ваша Святосте*; *Шановний отець Микола* zamiast *Шановний отче Микола*; *Всечесний отче Микола* zamiast *Всечесний отче Микола*; *протоієрей Миколаю Щербань з родиною* zamiast *протоієрею Миколаю Щербаню з родиною* ітп.

6.5.3. Cechy wykorzystania form adresatywnych we współczesnym dyskursie religijnym

1) charakterystyczne dla języka ukraińskiego: zachowanie tradycjonalizmu, które przejawia się nie tylko w petryfikacji poszczególnych form w stosunku do duchownych, lecz także w stosunku do wiernych, jak też upowszechnienia konkretnych typów formalno-syntaktycznych (wykorzystywany ograniczony repertuar form i typów strukturalnych);

2) charakterystyczne dla języka polskiego: dyskretność, która przejawia się w równoczesnym występowaniu dwóch skrajnych zjawisk – petryfikacji FA (w stosunku zarówno do duchownych, jak też wiernych); i dążeniu do kreacji formalno-syntaktycznej w ramach zadanego tradycją językową ograniczonego repertuaru środków wyrażania adresatywności.

Wnioski

Komunikacja religijna odzwierciedla jeden z obszarów interakcji społecznej, podporządkowując się normom ogólnie pojętej etykiety językowej. Owe normy z kolei umożliwiają reglamentację przebiegu interakcji werbalnej wewnątrz Kościoła czy Cerkwi (w rozumieniu węższym pojęcia komunikacji religijnej) i na zewnątrz (kiedy interakcja ta w ogóle przewiduje zaspokajanie potrzeb religijnych społeczeństwa). Rozproszenie wiedzy o etykiecie kościelnej i cerkiewnej stało się jednym z efektów przerwania ciągłości dominujących w prawosławnej i greckokatolickiej tradycji na Ukrainie i ograniczania komunikacji z osobami duchownymi w powojennej katolickiej (w swojej większości) Polsce.

Zarówno etykieta kościelna, jak też cerkiewna ujawniają przed nami relikty archaicznych wzorców zachowywania odzwierciedlających tzw. stary porządek świata. Poprzednie epoki pozostawiły nam bogate dziedzictwo form i zwrotów adresatywnych wynikających ze złożonego ustroju instytucjonalnego i funkcji pełnionych przez reprezentantów życia sakralnego zarówno w Cerkwi, jak i w Kościele. Każda z instytucji pielęgnuje swoją tradycję religijną, na którą w sposób mozaiczny nakładają się tradycje narodowe i regionalne. Lecz mimo to, że Kościół i Cerkiew stają się swoistymi stróżami na drodze próby nieulegania procesom globalizacyjnym, poszukiwanie właściwych środków komunikacji religijnej „tu i teraz” staje się głównym zadaniem twórczym dla duchownych każdego z wyznań.

Rozhermetyzowanie świata kościelnego z jego archaicznym modelem zhierarchizowanej komunikacji powoduje przenikanie elementów etykiety świeckiej do kościelnej, rozmywając tym samym rygorystycznie wytyczone kiedyś granice. Zjawisko to wywołane jest przede wszystkim nakładaniem się podwójnych roli społecznych na członków interakcji, gdzie osoba duchowna z jednej strony jest przedstawicielem instytucji religijnej pewnej rangi, a z drugiej – czyimś synem, kolegą, uczniem, pracownikiem itp. Członek wspólnoty parafialnej, wierny, z jednej strony, równy wśród równych, a z drugiej – osoba zajmująca konkretną rangę i pełniąca konkretną funkcję w społeczeństwie.

Komunikacja ustna ze względu na swoją spontaniczność przewiduje dynamiczność, kreatywność, a zatem wariantywność w odróżnieniu od usztywnionych i sformalizowanych przepisów stosowania tytulatury kościelnej w komunikacji tzw. protokolarnej. Żywa mowa odbija zachodzące procesy zmian w kościelnym systemie etykietalnym okresu ponowoczesności, wśród których najbardziej rozpoznawalnymi są laicyzacja oraz skracanie

dystansu ze względu na historię znajomości pomiędzy duchownym i duchownym, jak również duchownym i świeckim.

Tendencja do przenikania świeckich wzorców adresatywnych, niekonsekwentne użycie cerkiewnosłowiańskich wariantów imion oraz formantów w składzie używanych konstrukcji adresatywnych, rozmycie granic pomiędzy protokolarnymi oraz nieprotokolarnymi normami prowadzenia oficjalnej korespondencji cerkiewnej odzwierciedla naturalny proces narodowej odnowy systemu adresatywnego w ramach czterech typów aktów komunikacyjnych: duchowni – duchowni, duchowni – wierni, wierni – duchowni, wierni – wierni. Niepełna zgodność wybranej formy adresatywnej ze sformalizowaną normą językowej etykiety cerkiewnej i równoczesne odwoływanie się do tradycji wskazuje na możliwość powstania elementów kreatywnych nawet tam, gdzie nadal obowiązują sztywne wzorce pochodne z czasów synodalnych (utrata niepodległości Metropolii Kijowskiej). To właśnie w związku z próbą przewartościowania jako procesem twórczym i chęcią dokonania własnego wyboru środka językowego przez mówcę pojawiają się hybrydowe formy cerkiewno-świeckie, które przypominają, że w pełni rozdzielenie świeckiego i sakralnego w warunkach współczesności jest czymś niemożliwym. Z drugiej strony, mieszanie się sakralnego ze świeckim nie powinno wywoływać zdziwienia też ze względu na to, że formy obecnie zakorzenione w etykiecie językowej cerkiewnej najpierw były postrzegane jako świeckie (w pewnym okresie historycznym) i dopiero po utrwaleniu w odpowiednich treściach zdobyły rangę sakralnych. Przed kodyfikacją istniała wariantywność, po czym aprobatę historyczną uzyskały pewne wzorce, które z biegiem czasu zostały pojęte jako tradycyjne. Po kodyfikacji na nowo zrodzona wariantywność niezbieżna z normą wywołuje potrzebę przejrzania zaistniałej normy i jej odświeżenia. Dlatego swego rodzaju wpływy świeckości tylko odzwierciedlają próbę zrównania się ze współczesnością kosztem przewartościowania tradycji.

Wykaz i objaśnienie skrótów

1) Opracowania leksykograficzne

A) polskie:

ESJP (B) – Etymologiczny słownik języka polskiego (Bańkowski).

SSTCH (K) – Słownik staropolskiej terminologii chrześcijańskiej (Karpluk).

PSWP (Z) – Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny (Zgólkowa).

SJSW(M) – Słownik językowego savoir-vivre'u (Marcjanik).

EK (W) – Encyklopedia katolicka (Walkusz).

B) ukraińskie:

ЕСС (О) – Етимологічно-семантичний словник (Огієнко).

ССУМ – Словник староукраїнської мови.

СУМ (Б) – Словник української мови (Білодід).

ВТССУМ (Б) – Великий тлумачний словник сучасної української мови (Бусел).

2) Źródła materiałowe

A) polskie:

LPPPG – Listy Pastorskie Prymasa Polski Glempa.

LEP – Listy Episkopatu Polski.

PdoOJPII – Pielgrzymki do Ojczyzny Jana Pawła II.

LJPII – Listy Jana Pawła II.

LJPdoD – Listy Jana Pawła II do dominikanek.

KSBM – Korespondencja Sanktuarium Bożego Miłosierdzia.

HPKKW – Homilie, przemówienia, kazania Kardynała Wyszyńskiego.

DEPożk – Dokumenty episkopatu Polski o życiu konsekrowanym.

DdoOK – Dokumenty do osób konsekrowanych.

LdoOK – Listy do osób konsekrowanych.

DdoOK: P – Dokumenty do osób konsekrowanych: pijarzy.

DdoOK: NN2008 – Dokumenty do osób konsekrowanych: Nowenna Narodowa 2008.

DdoOK: KM – Dokumenty do osób konsekrowanych: Kuria Metropolitalna.

JPI – Jan Paweł I.

JXIII – Jan XIII.

JPII – Jan Paweł II.

KEP – Konferencja Episkopatu Polski.

KWP – Konferencja Wyższych Przełożonych.

H – Homilie.

K – Kazania.

L – Listy.

Low – Listy otwarte wiernych.

W – Wywiady.

P – Przemówienia.

Pw – Przemówienia wiernych.

S – Słowa.

D – Depesze.

T – Telegramy.

B) ukraińskie:

ED: arch. – Epifanij Dumenko, archijerej.

S – Słowa.

W – Wywiady.

K – Kazania.

HT: p.: A. – Hryhorij Tokaryk, protojerej.

A – Apele.

K. wych. UPC KP – korespondencja wychodząca Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Kijowskiego.

K. wch. UPC KP – korespondencja wchodząca Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Kijowskiego.

PF – Patriarcha Filaret.

PL UAPC – *Prawosławny Litopyseć* Ukraińskiej Autokefalicznej Prawosławnej Cerkwi.

BLH: k: K – Błogosławiony Lubomyr Huzar: kardynał.

BH: a: K – Borys Hudziak: arcybiskup.

K – kazania

Bibliografia polska

- Adamek Z., 1992, *Homiletyka*, Tarnów.
- Antas J., 2002, *Polskie zasady grzeczności*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia II*. T.1: *Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, red. G. Szpila, Kraków, s. 347-363.
- Anusiewicz J., Marcjanik M., red., 1992, *Język a Kultura*. T 6: *Polska etykieta językowa*, Wrocław
- Austin J. L., 1993, *Jak działać słowami*, [w:] *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*, Warszawa, s. 508-708 [tłumaczenie polskie B. Chwedeńczuka rozprawy *How to do the Things with Words*, Cambridge 1962].
- Bajerowa I., 1994, *Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 3, s. 11-17.
- Bajerowa I., 1995, *Szanse języka religijnego w świetle kultury masowej*, [w:] *Teologia-kultura-współczesność*, red. Z. Adamek, Tarnów, s. 99-113.
- Bajerowa I., 2000, *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego języka religijnego*, [w:] *O języku religijnym, Zagadnienia wybrane*, red. M. Karpluk, J. Sambor, Lublin, s. 21-44.
- Bajerowa I., 2003, *Przemiany języka religijnego*, [w:] *Tejże, Zarys historii języka polskiego 1939-2000*, Warszawa, s. 114-119.
- Bajerowa I., Puzynina I. 2000, *Język religijny, aspekt filologiczny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. B. Migut, t. 8, Lublin, s. 19-20.
- Bańkowski, 2000, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1-2, Warszawa.
- Bartmiński J., 1991, *Styl potoczny jako centrum systemu stylowego języka*, [w:] *Synteza w stylistyce słowiańskiej*, red. S. Gajda, Opole, s. 33-47.
- Bartmiński J., 1993, *Styl potoczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław, s. 115-134.
- Bartmiński J., 2014, *Etyka słowa a potoczny wzorzec komunikacji*, [w:] *Tegoż, Polskie wartości w europejskiej aksjiosferze*, Lublin, s. 52-65.
- Bednarczuk L. 1999, *Losy wyrazu pan na Litwie I Rusi*, [w:] *Tegoż, Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków, s. 135-147.
- Bednarczuk L., 2003, *Najstarsze związki frazeologiczne wyrazu pan*, [w:] *Różnorodności językowe ofiarowane prof. dr. hab. Januszowi Strutyńskiemu z okazji jego jubileuszu*, red. M. Skarżyński, M. Szpiczakowska, Kraków, s. 25-29.

- Bizior R., 2004, *Komunikowanie treści religijnych w Internecie w kontekście przemian języka religijnego*, [w:] *Oblicza Internetu*, red. M. Sokołowski, Eiblag, s. 141-154.
- Blum-Kulka S.; 2001, *Grzeczność: perspektywa pragmatyczna* [w:] *Dyskurs jako struktura i proces*, red. T. van Dijk, przełożył G. Grochowski, s. 227-230.
- Braun F. 1988, *Terms of Address, Problems of patterns and usage in various languages and cultures*, Berlin-Nowy Jork, Amsterdam.
- Breza E., 2001, *Rzeczowniki abstrakcyjne w dostojnej tytulaturze*, „Język Polski” LXXXI 3, s. 161-167.
- Brown P., Levinson S., 1978, *Universals in language usage: Politeness phenomema* [w:] *Questions and Politeness. Strategies in Social Interaction*, Cambridge, p. 56-289.
- Brown P., Levinson S.C., 1987, *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge.
- Brown R., Gilman A., 1960, *The pronouns of power and Solidarity, Style in Language*, red. T. Sebeok, Cambridge, s. 253-276; przedruk [w:] *Readings in the Sociology of Language*, The Hague-Paris 1970, s. 252-276.
- Brückner A., 1916, *TY-WY-PAN, Karta z dziejów próżności ludzkiej*, Kraków.
- Brückner A., 2000 (1927), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Bula D., 1985, *O sposobach zwracania się do rozmówcy*, „Prace Językoznawcze”, nr 10, s. 110-123.
- Charciarek A., 2005, *Porównanie wybranych językowych form grzecznościowych polskich, czeskich i rosyjskich*, [w:] *Grzeczność nasza i obca*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 103-122.
- Charciarek A., 2014, *Tendencje rozwojowe we współczesnym polskim i czeskim systemie adresatywnym*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, s. 7-23.
- Cybulski M., 1997, *Elementy polskiej etykiety językowej w trylogii Sienkiewicza*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, tom XLX, s.43-131.
- Cybulski M., 2003, *Obyczaje językowe dawnych Polaków*, Łódź.
- Cybulski M., 2004, *Skrócenia w dawnych polskich formach adresatywnych*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, tom XLIX, s. 97-110.
- Cybulski M. 2005, *Znaczenie źródeł z kresów północno-wschodnich dla historii polskich obyczajów językowych*, „Rozprawy komisji językowej ŁTN”, tom L, s. 21-34.
- Cybulski M., 2010, *O ograniczeniach fleksji w formułach polskiej etykiety językowej*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. LX, s. 61-70.

Czajka P. 2000, *O problemie grzeczności językowej w podręcznikach językoznawstwa*, „Rozprawy komisji językowej WTN”, tom XXVI, s. 141-159.

Czarnecka K., 1998, *Język kazań współczesnych w opinii słuchaczy*, [w:] *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, t. 4, red. M. Białoskórska, Szczecin, s. 185-192.

Czechowska A. 1997, *Problem tłumaczenia form adresatywnych w dwóch polskich przekładach Romea i Julii Williama Szekspira*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN”, tom XXIII, s. 125-137.

Czechowska A. 2000, *O teorii grzeczności językowej na podstawie prasowej recepcji artykułu Juliusza Osterwy w sprawie reform teatru*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN”, tom XXVI, s. 160-172.

Dawidziuk M., 2014, *Dyskurs i gatunek wypowiedzi jako podstawowe pojęcia współczesnej lingwistyki – wprowadzenie*, „*Językoznawstwo: współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze 8*”, s. 19-29.

Dąbrowska A., 1983, *Formy zwracania się do innych w niektórych językach europejskich*, "Studia Linguistica", nr 8, s. 3-19.

Draguła A., 2005, *Czy istnieje młodzieżowa odmiana współczesnego języka religijnego?*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś 2 Materiały z konferencji Gniezno 3-5 czerwca 2004*, red. S. Mikołajczuk, T. Węclawski, Poznań, s. 88-93.

Dunaj B., Przybylska R., Sikora K., 1999, *Język na co dzień*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków, s. 227-251.

Dykiel D., 1989, *Formy adresatywne w wydawnym polityku Macieja Guthatera-Dobrackiego*, „Rozprawy KJ XVI”, s. 148-161.

Encyklopedia języka polskiego, 1992, red. S. Urbańczyk, Wrocław.

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, 1993, red. K. Polański, Wrocław.

Encyklopedia Katolicka, 1993, red. J. Walkusz, S. Janeczek i in, t. 6, Lublin, s. 838-845.

Encyklopedia Kościelna (według Teologicznej Encyklopedii Wetzera i Weltego), 1892, red. M. Nowodworski, t. 7, Warszawa.

Fedoriuk M., 2013, *Formy adresatywne w ustnej komunikacji religijnej aspekt empiryczno-porównawczy (na materiale współczesnego języka polskiego i ukraińskiego)*, „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica X*”, Kraków, s. 39-55.

Fedoriuk M., 2015, *Wybrane zagadnienia współczesnej etykiety kościelnej i cerkiewnej (na materiale języka polskiego i ukraińskiego, Dialog z tradycją. T 4: Język – komunikacja – kultura*, red. R. Dźwigoł, I. Steczko, Kraków, s. 369-383.

Gajda S., 1999, *Współczesna polska rzeczywistość językowa i jej badanie*, [w:] *Mowa rozświetlona myślą. Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków*, red. J. Miodek, Wrocław, s. 8-14.

Gajda S., 2005, *Tekst/dyskurs oraz jego analiza i interpretacja* [w:] *Współczesne analizy dyskursu*, red. M. Krauz, S. Gajda, Rzeszów, s. 11-20.

Gajewska U., 2012, *Język religijny w badaniach filozoficznych, teologicznych i religioznawczych*, „Słowo. Studia językoznawcze” 3, s. 71-82.

Gieparda E., 1997, *Niektóre osobliwości językowe papieskich homilii w pierwszej i ostatniej pielgrzymce do Polski*, [w:] *W kręgu Pism Papieża i tekstów biblijnych*, red. M. Kamińska, Łódź, 33-39.

Grabias S., 1994, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.

Grodziński E., *Rola formuł grzecznościowych w językach współczesnych*, „Poradnik Językowy” 1977, z. 7, s.305-310.

Grosse J., 1907, *Pan, ty czy wy?*, „Poradnik Językowy”, t. 7, s. 49-51.

Grybosiowa A., 1990, *Formy „ty” i pan(-i) w kontaktach społecznych*, „Poradnik językowy”, z. 2, s. 88-92.

Grybosiowa A., 1998, *Przyczyny zmian w polskim systemie adresatywnym* [w:] *Język w mieście. Problemy kultury i poprawności*, red. K. Michalewski, „Acta Universitatis Lodzianis”, Folia Linguistica 37, Łódź, s. 57-61.

Grybosiowa A., 2008, *Dylematy współczesnej kompetencji komunikacyjnej Polaków*, „LingVaria”, 3, №1 (5), s. 43-49.

Grzegorzczkova R., 2001, *O specyficznych funkcjach wypowiedzi religijnych*, „Etnolingwistyka 13”, s. 77-84.

Grzegorzczkova R., 2005, *Wypowiedzi religijne jako forma uczestnictwa w sacrum*, [w:] *Język religijny dawnej i dziś 2 Materiały z konferencji Gniezno 3-5 czerwca 2004*, red. S. Mikołajczuk, T. Węclawski, Poznań, s. 15-24.

Grzegorzczkova R., 2013, *O różnych rozumieniach pragmatyki w językoznawstwie*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, zeszyt LXIX.

Grzmil-Tylutki H., 2012, *Francuzka analiza dyskursu i jej recepcja w Polsce*, „Oblicza komunikacji”, t. 5, s. 45-59.

Hałuszczak P., 2011, *Zawiłości kościelnej hierarchii oraz kościelny savoir-vivre*, wtg-gniazdo.org/upload/.../rocznik_2011-052-060-Haluszczak.pdf

Herbut I., 2000, *Język religijny. Aspekt filozoficzny*, [w:] Encyklopedia katolicka, t. VIII, Lublin, s. 16-18.

Herbut J., 1997, *Wypowiedzenia twórcze języka religijnego w świetle teorii aktów mowy*, [w:] *Eneffabile Eucharistiae donum. Księga pamiątkowa dedykowana Ks. Bp. A. Nossolowi z okazji 65 rocznicy urodzin*, red. T. Dola, Opole, s. 177-185.

Herbut J., 1978, *Pojęcia i założenia funkcjonalnej analizy języka religijnego*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 6, s. 197-211.

Herbut J., 1979, *Jak powstaje język religijny? Koncepcja J. T. Ramseya*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 7, s. 57-69.

Huszczka R., 2005, *Politeness in Poland: From „Titelmania” to Grammaticalised Honorifics* [w:] *Politeness in Europe*, ed. L. Hickey, M. Stewart, s. 218-234.

Huszczka R., 1996 [2006], *Honoryfikatywność. Gramatyka, pragmatyka, typologia*, Warszawa.

Jarocińska D., 1992, *O relacji nadawca-odbiorca w mowach powitalnych. (Trzy wizyty Jana Pawła II w Polsce)*, „Poradnik Językowy” 5 TKJ, s. 345-355.

Jasińska M., 2001, *Językowy savoir-vivre w Internecie* [w:] *Język w komunikacji*, red. G. Habrajska, t. 3, Warszawa, s.119-125

Kamińska-Radomska I., 2003, *Etykieta biznesu, czyli międzynarodowy język kurtuazji*, Warszawa.

Kamyczek I., 1974, *Grzeczność na co dzień*, Warszawa.

Karpluk M., 2001, *Słownik staropolskiej terminologii chrześcijańskiej*, Kraków.

Kawka M., 1995, *Sposoby zwracania się nauczycieli do uczniów – edukacyjne akty mowy*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, t. 13, Katowice, s. 169-178.

Kiklewicz A., 2009, *Warianty języka: próba systematyzacji*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, zeszyt LXV, s. 67-87.

Kita M., 1992, *Grzeczność w wywiadzie prasowym* [w:] *Język a kultura. T. 6: Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, Wrocław, s.71-79

Kita M., 2005, *Językowe rytuały grzecznościowe*, Katowice.

Kita M., 2016, „*Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna*”: o wielości odmian grzeczności językowej, „Postscriptum Polonistyczne” 1(17), s. 193-212.

Klemensiewicz Z., 1946, *Pan i obywatel*, „Język Polski”, XXVI, cz. 2, s. 33-42.

Kłoczowski, 1995, *Język, którym mówi człowiek religijny*, „Znak” 487, № 12, s. 5-17.

Kostro M., Wróblewska-Pawlak K., 2013, *Formy adresatywne jako środek jawnej i ukrytej deprecjacji kobiet polityków w polskim dyskursie polityczno-medialnym*, „Tekst i Dyskurs – tekst und diskurs”, t. 6, s. 153-168.

Kość J., 2007, *Duchowieństwo greckokatolickie w świetle leksyki z XVII w.*, „Rozprawy Komisji Językowej” ŁTN: *Diachronia w badaniach nad językiem i w dydaktyce Szkoły Wyższej*, Cześć 2, Łódź, s. 101-112.

Kotikowa W., 2002, *Formy adresatywne we współczesnym języku rosyjskim, polskim, i w amerykańskim wariacie języka angielskiego: charakterystyka socjolingwistyczna*, „Poradnik Językowy”, № 1, s. 43-51.

Koziara S., 1994, *Status i funkcja form adresatywnych w języku współczesnych kazań*, [w:] *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyna, Kraków, s. 136-145.

Koziara S., Spólnik A., 1994, *Formy adresatywne w języku współczesnych tekstów homiletycznych* [w:] *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. Kurzowa, W. Śliwiński, Kraków, s. 171-177.

Koziara S., 1995, *Wokół współczesnych problemów komunikacji międzyludzkiej i języka religijnego*, [w:] *Teologia-kultura-współczesność*, red. Z. Adamek, Tarnów, s. 63-75.

Kracik J., *Wielebni, Przewielebni, Najprzewielebniejsi*, „Tygodnik Powszechny” 2014, nr. 18 (3382), s. 35-37.

Krajski S., *Savoir vivre w kościele Podręcznik dla świeckich*, www.savoir-vivre.com.pl, *Tytułowanie przedstawianie i korespondencja w kościele*.

Krasowska H., 2013, *Ukraińcy*, [w:] *Jak zwracają się do siebie Europejczycy*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 71-87.

Kubiszyn-Mędrala Z., 2001, *Zwroty adresatywne w polskiej telewizji w latach siedemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*, „Język Polski” LXXXI, z. 3, s. 168-175.

Kucharska-Drejss E., Umińska-Tytoń E., 2007, *O podstawowych założeniach publikacji systematyzującej i normującej sposoby zwracania się do osób duchownych w Polsce*, „Seminaria Naukowe Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” nr 6 (57), s. 12.

Kucharska-Drejss E., Umińska-Tytoń E., 2013, *Z badań nad sposobami zwracania się do osób duchownych w Polsce*, [w:] *Kultura zachowań językowych Polaków, Materiały z VIII forum kultury słowa, Rzeszów, 20-22 października 2011*, red. M. Krauz i K. Ożóg, Rzeszów, s. 147- 157.

Labocha J. 2004, *Tekst pisany - tekst zapisany*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, zeszyt LX, s.5-10

Labocha J. 2008, *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*, Kraków.

Labocha J., 1993, *Pojęcie wypowiedzi w lingwistyce*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, s. 51-57.

Łaziński M., 2000, *Pan ksiądz i inni panowie. Wtórna funkcja lekceważąca jednostki pan w polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 19-28.

Łaziński M., 2005, *Pan, pani and human vanity. The need for an universal title in the system of Polish forms of address*, [w:]. Beiträge der Europäischen Slavischen Linguistik Polyslav 8, red. M. Bayer, M. Betsch, R. Zimny, Monachium, s. 103-112.

Łaziński M., 2006, *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*, Warszawa.

Łaziński M., 2007, *Między tytułomanią a poufalością. Polskie dyrektywy do nieokreślonego adresata na tle słowiańskim. Z polskich studiów slawistycznych*, „Językoznawstwo” XI, s. 129-137.

Łaziński M., 2013, *Polacy na tle innych systemów grzeczności*, [w:] *Jak zwracają się do siebie Europejczycy*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 15-31.

Łaziński M., 2015, *Grzeczność, niegrzeczność i grzeczność pozorna. Zmiana wartościowania w systemie adresatywnym na przykładzie tytułów ksiądz i siostra*, [w:] *Bydgoskie studia nad pragmatyką językową*, t. 1, red. M. Świącicka; M. Pelplińska-Narloch, Bydgoszcz, s. 80-92.

Łojek M., 1999, *Słownictwo homilii na przykładzie „Biblioteki Kaznodziejskiej” (lata 1991-1994)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Seria Językoznawcza VI (XXVI), red. M. Borejszo, s. 111-142.

Łoś J., 1916, *Od „ty” do „pan”*, „Język Polski” III, s. 1-10.

Łoziński B., red., 1998, *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym*, Warszawa.

Łubkowska A., 2005, *Funkcjonowanie formuły grzecznościowej prosię w korespondencji oficjalnej*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Seria Językoznawcza, tom XXXII, red. S. Mikołajczak, s. 61-77.

Makuchowska M. 1994, *Zmiany we współczesnym języku religijnym*, [w:] *Przemiany współczesnej polszczyzny*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole, s. 107-112.

Makuchowska M. 1995, *Styl religijny*, [w:] *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole, s. 449-473.

Makuchowska M., 1999, *Język religijny względem pozostałych odmian polszczyzny*, [w:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego*, red. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów, s. 176-189.

Makuchowska M., 2001, *Język religijny*, [w:] *Język polski*, seria: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, red. S. Gajda, Opole, s. 369-402.

Makuchowska M., 2003 *Przemiany współczesnego języka religijnego*. [w:] *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa. Sodobni jezikovni položaj na Polskem in v Sloveniji*, red. S. Gajda, A. Vidovič Muha, Opole, s. 369-396.

Makuchowska M., 2008, *Polski dyskurs religijny – tradycja i zmiana*, [w:] *Język polski w europejskiej przestrzeni kulturowo-komunikacyjnej*, red. S. Gajda, Opole, s. 283-374.

Makuchowska M., 2008, *Tradycja i nowoczesność w polskim dyskursie religijnym*, [w:] *Tradycja a nowoczesność*, red. E. Woźniak, Łódź, s. 141-150.

Makuchowska M., 2018, *Obraz wspólnoty katolickiej w polskim dyskursie religijnym*, [w:] *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy, koncepcje, perspektywy. T.3: Współczesne aspekty badań nad językiem polskim teoria i praktyka*, red. M. Maciołek, Katowice, s.379-392

Makuchowska M., Przyczyna W., 2005, *Polityka językowa Kościoła katolickiego w Polsce wobec wyzwań XXI wieku*, [w:] *Polska polityka komunikacyjno-językowa wobec wyzwań XXI wieku*, red. S. Gajda, A. Markowski, J. Porayski-Pomsta, Warszawa, s. 206-211.

Marcjanik M., 1992, *Typologia polskich wyrażen językowych o funkcji grzecznościowej*, [w:] *Język a kultura. T. 6.: Polska grzeczność językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, Wrocław, s. 27-31.

Marcjanik M., 1993a, *Etykieta językowa*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław-Lublin, s. 271-281.

Marcjanik M., 1993b, *Granice polskiej grzeczności językowej*, „Poradnik Językowy”, z. 7, s. 375-383.

Marcjanik M., 1997a, *Czy istnieją „uniwersalia grzecznościowe”? Na marginesie książki R. Huszczy „Honoryfikatywność. Gramatyka. Pragmatyka. Typologia”*, „Poradnik Językowy”, z.6., s.19-21

Marcjanik M., 1997 b, *Polska grzeczność językowa*, Kielce.

Marcjanik M., 2001 a, *Akty zwrócenia się do adresata*, [w:] Tejże, *W kręgu grzeczności. Wybór prac z polskiej etykiety językowej*, Kielce, s. 131-138.

Marcjanik M., 2001 b, *Zmiany w etykiecie językowej ostatnich lat XX wieku*, [w:] *Zmiany w publicznych zachowaniach językowych*, red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska, Warszawa, s. 79-84

Marcjanik M., red., 2001c, *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*, Kielce.

Marcjanik M., 2006, *ABC grzeczności językowej*, [w:] *Polszczyzna na co dzień*, red. M. Bańko, Warszawa, s. 289-310.

Marcjanik M., 2008 a, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa.

Marcjanik M. 2008 b, *Wielkie zmiany przyjdą jutro. O przemianach w językowych obyczajach*, [w:] *Język a kultura, Tom jubileuszowy*, t. 20, red. A. Dąbrowska, Wrocław, s. 89-98.

Marcjanik M., 2009, *Mówimy uprzejmie. Poradnik językowego savoir – vivre 'u*, Warszawa

Marcjanik M., 2014, *Słownik językowego savoir-vivre 'u*, Warszawa

Masojć I., 2018, *Sposoby określania adresata w polskim dyskursie medialnym na Litwie* [w:] *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy, koncepcje, perspektywy. T. 6: Języki i kultury w kontakcie*, red. J. Malejka, Katowice, s. 374-389.

Matuszczyk B., 2001, *Pluralis homileticus jako strategia kształtowania relacji między kaznodzieją a słuchaczami* [w:] *Język w komunikacji*, red. G. Habrajska, t. 2, Łódź, s. 25-29.

Matuszewski J., 1970, *Tytułomania szlachecka w świetle patronimików odurzędniczych*, cz.2, „Rozprawy Komisji Językowej” ŁTN, tom XVI, s. 157-190.

Miodek J.; 1980, *Jeszcze o sposobach zwracania się do drugich*, „Język Polski” LX, s. 177-179.

Mycawka M., 1994, *Zwroty adresatywne w tekstach przemówień* [w:] *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. Kurzowa, W. Śliwiński, Kraków, s. 159-166.

Nagórko A., 1993, *Jak ludzie zwracają się do siebie w różnych językach – przyczynek do gramatyki grzeczności*, [w:] *Studia semantyczne*, red. R. Grzegorzycowa, Z. Zaron, Warszawa, s. 173-180.

Nagórko A., 2005, *Grzeczność wasza i nasza*, [w:] *Grzeczność nasza i obca*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 69-86.

Ożóg K., 1990, *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*, „Prace Językoznawcze” ZNUJ, z. 98.

Ożóg K., 1992, *O niektórych aspektach semantyki zwrotów grzecznościowych* [w:] *Język a kultura*. T.6: *Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz i M. Marcjanik, Wrocław, s. 51-56.

Ożóg K., 2001, *Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, Rzeszów.

Ożóg K., 2005, *Współczesny model polskiej grzeczności językowej*, [w:] *Język a kultura*, t. 17: *Życzliwość i agresja w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska i A. Nowakowska, Wrocław, s. 9-15.

Ożóg K., 2008, *Zmiany we współczesnym języku polskim i ich kulturowe uwarunkowania*, [w:] *Język a kultura*. Tom jubileuszowy 20, red. A. Dąbrowska, A. Nowakowska, s. 59-79.

Ożóg K., 2013, *Polska etykieta językowa w ostatnim siedemdziesięcioleciu*, [w:] *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska-procesy-tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Mazurowi*, red. A. Dunin-Dutkowska, A. Małycka, Lublin, s. 589-597.

Ożóg K., 2014, *Współczesna polska grzeczność językowa a postmodernizm*, „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*” IX, s. 49-60.

Ożóg K., Serafin W., 1999, *Demokratyzacja języka – Ewolucja polskiej grzeczności na podstawie badań mieszkańców Krakowa i Rzeszowa* [w:] *Miasto – teren koegzystencji pokoleń*, red. Z. Staszewska, Łódź, s.155-162

Paveau M-A., Sarfati G-E., 2009, *Wielkie teorie językoznawcze. Od językoznawstwa historyczno-porównawczego do pragmatyki*, przeł. I. Piechnik, Kraków.

Peisert M., 1991, *Etykieta językowa i jej wyznaczniki*, [w:] *Język a kultura*. T.1: *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. J. Anusiewicz i J. Bartmiński, Wrocław, s. 123-130.

Pianka W., 2010, *Historyczne zmiany w systemach adresatywno-honoryfikatywnych w krajach i językach słowiańskich*, „*Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*”, zeszyt LX VI, s. 197-206.

Piirainen I.T.,1996, *Uprzejmość a kultura języka*, „*Rozprawy Komisji Językowej WTN*”, tom XXII, s. 47-53.

Pisarek L., 2008, *Białoruskie formy adresatywne na tle polskich i rosyjskich*, [w:] *Język a kultura*, Tom jubileuszowy 20, red. A. Dąbrowska, Wrocław, s. 99-110.

Pisarkowa K., 1979, *Jak się tytułujemy i zwracamy się do drugich*, „*Język Polski*”, LIX, s. 5-17

Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, 1994-2005, red. H. Zgólkowa, t. 1-50, Poznań.

- Przebinda G., 2001, *Większa Europa, Papież wobec Rosji i Ukrainy*, Kraków.
- Przybylska R., 2001, *Czy istnieje w języku polskim osobna kategoria adresatywów?*, [w:] *Język w komunikacji*, t. 1, red. G. Habrajska, Łódź, s. 180-186.
- Przybylska R., Przyczyna W., 2005, *Komunikacja w Kościele współczesnym*, [w:] *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska, Lublin, s. 213-232.
- Przyczyna W., Siwek G., 1999, *Język w Kościele*, [w:] *Polszczyzna 2000*, red. W. Pisarek, Kraków, s. 130-148.
- Przyczyna W., 2001, *Relacje nadawczo-odbiorcze w kazaniu i sposób ich wyrażania* [w:] *Retoryka dziś. Teoria i praktyka*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Kraków, s. 217-224
- Przyczyna W., 2013, *Homilia. Pięćdziesiąt Lat Po Soborze Watykańskim. Pytania, Problemy, Wyzwania*, Kraków.
- Puzynina I., 1998, *Człowiek-Język-Sacrum*, [w:] *Tejże, Człowiek-dzieło-sacrum*, Opole, s. 18-31.
- Pytel-Pandey D., 2003, *System adresatywny współczesnego języka niemieckiego i rosyjskiego*, Wrocław.
- Rachwał M., 1992a, *Sposoby zwracania się do drugich wśród górali tatrzańskich (w opowiadaniach K. Przerwy-Tetmajera „Na skalnym Podhalu”)*, „Prace Językoznawcze” VII. *Środowiska językowo-kulturowe. Rocznik naukowo-dydaktyczny*, № 152, Kraków, s. 283-291.
- Rachwał M., 1992b, *O przyczynach zmian systemu adresatywnego języka polskiego w XIX w.*, [w:] *Język a kultura*, T. 6: *Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, Wrocław, s. 41-49.
- Rittel T., 1985, *Kategoria osoby w polskim zdaniu*, Warszawa-Kraków.
- Rogowska A., 2007, *Etykieta językowa przedstawicieli drobnej szlachty Północno-Wschodniego Mazowsza*, „Prace Filologiczne”, tom LII, red. (n.) H. Karać., Warszawa, s. 269-279.
- Rosińska-Mamej A., 2013, *Ile aktów w makroakcie mowy, czyli o najczęstszych sposobach realizacji prośb we współczesnym języku polskim*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, zeszyt LXIX, Kraków, s. 113-126.
- Searle J.R., 1987, *Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka*, tłum. B. Chwedeńczuk, Warszawa.
- Sikora K., 1993, *Jak „Pan” zawędrował na wieś*, „Język Polski”, LXXII, s. 298-307.

Sikora K., 2002, *Zmiany w wiejskiej etykiecie - na przykładzie sposobów zwracania się do drugich*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia II*. T. 1: *Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, red. G. Szpila, Kraków, s. 397-406.

Sikora K., 2010, *Grzeczność językowa wsi. Cz. 1. System adresatywny*, Kraków.

Sikora K., 2011, „*Z panem i kmiecem po świecie*” – o tradycji i współczesności w zwracaniu się do drugich Polaków, „*LingVaria*,” 2 (12), red. M. Skarżyński, Kraków, s. 79-87.

Sikora K., 2013, *Polacy na wsi*, [w:] *Jak zwracają się do siebie Europejczycy*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 33-44.

Sitarz M., Kacprzyk W., red., 2006, *Ustrój Hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lublin,

Skowronek K., 2006, *Między sacrum a profanum. Studium językoznawcze listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski (1945 – 2005)*, Kraków.

Skudrzyk A., 2007, *Normy grzecznościowych zachowań językowych (etykieta językowa, savoir-vivre, bon ton, dobre wychowanie, grzeczność językowa)*, [w:] *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*, red. A. Achtelek, J. Tambor, Katowice, s. 105-122.

Skudrzyk A., Warchała J., 2013, *Język potoczny – dyskurs potoczny*, [w:] *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek- Bednarczuk, Kraków, s. 35-59.

Słownik języka polskiego, 1958-1969, red. W. Doroszewski, t.1-11, Warszawa

Słownik języka polskiego, 1978-1981, red. M. Szymczak, t.1-3, Warszawa

Sobolewska K., 1993, *Formy zwracania się do rozmówcy w środowisku Uniwersytetu Warszawskiego*, „*Poradnik Językowy*”, z. 1-2, s. 26-36.

Sochoń I., 2000, *Bóg i język*, Warszawa

Stone G., 1981, *W sprawie charakterystyki gramatycznej wyrazów pan, pani, państwo*, „*Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*”, t. 20, s. 39-43.

Szarkowska A., 2013, *Forms of Addresses in Polish-English Subtitling*, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien.

Szczyпка K., 1989, *Formy adresatywne w Polskiej komedii Rybaltowskiej*, „*Rozprawy Komisji Językowej*” WTN, tom XVI, s. 163-187.

Tomczak L., 1991, *Formy adresatywne we współczesnej rodzinie*, [w:] *Języka a kultura*. T. 2: *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. J. Puzynina, J. Bartmiński, Wrocław, s. 71-80.

Tomiczek E., 1983 a, *Polskie formy adresatywne. Próba klasyfikacji*, „Studia Linguistica” VIII, s. 63-75.

Tomiczek E., 1983 b, *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjolingwistyczne studium konfrontatywne*, Wrocław.

Tomiczek E., 1989, *Grzeczność w języku* [w:] *Bilingwizm, bikulturyzm, implikacje dydaktyczne*, red. F. Gucza, Warszawa, s.89-97

Tomiczek E., 1992, *Z badań nad istotą grzeczności językowej*, [w:] *Język a Kultura*. T6: *Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, s. 15-25.

Tomiczek E., 1994, *Z dziejów próżności ludzkiej, czyli o niektórych zaimkach osobowych w funkcji adresatywnej*, „Orbis Linguarum”, t. 3, s. 259-264.

Tomiczek E., 2005, *Grzeczność nasza i niemiecka*, [w:] *Grzeczność nasza i obca*, red. M. Marcjanik, Warszawa, s. 43-68.

Tomiczek E., 2011, *Grzeczność po niemiecku i po polsku. Glosa do kultury tytułowania i zwracania się do innych*, [w:] *Gemeinsam auf dem Weg in das geeinte Europa. Deutsch-Polnische Gesellschaft der Universität Wrocław (Breslau) 2001 – 2011 = Razem na drodze do zjednoczonej Europy*, red. Heisig N., Wrocław-Dresden, s. 382-393.

Topolińska Z., 1967, *Kategoria osoby w języku polskim*, „Język Polski” XLVII, s. 88-95.

Turij O., 2001, *Grekokatolicy, łacinnicy i prawosławni w Ukrainie: przeciwko sobie, obok siebie, czy razem?*, „Варшавські Українознавчі Записки”. T. 11-12, red. С. Козак., Варшава, s. 310-323.

Wewiór S., 2012, *Zwroty adresatywne współczesnych kazań*, „Język-Szkoła-Religia”, 7/2, s. 89-97.

Wierzbicka A., 1973, *Akty mowy*, [w:] *Semiotyka i struktura tekstu. Studia poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów*, red. M. R. Mayenowa, Wrocław, s.201-219.

Witkowiak A., 1960, *Decus clericorum*, Poznań.

Witkowska-Gutkowska M., 2000, *Zwroty adresatywne w wybranych tekstach Wiecha*, „Rozprawy Komisji Językowej” ŁTN, tom XLX, red. n. M. Kamińska., s. 211-219.

Wojtak M., 1992, *O początkach stylu religijnego w polszczyźnie*, „Stylistyka” 1, Opole, s. 90-97.

Wojtak M., 1992, *Wybrane elementy staropolskiej etykiety językowej*, [w:] *Język a kultura*, t. 6: *Polska etykieta językowa*, red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik, Wrocław 1992, s. 33-40.

Wojtak M., 2004, *Styl religijny w perspektywie geneologicznej*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, J. Węclawski, Poznań, s. 104-113.

Wojtak M., 2009, *Polimorficzność stylu religijnego we współczesnej polszczyźnie* [w:] *Język religijny dawniej i dziś 5*, red. P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka, Poznań, s. 115-125.

Wojtak M., 2010, *Dyskurs religijny w mediach. Próba rekonesansu*, [w:] *Teolingwistyka 8*, red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, Tarnów, s. 7-30.

Wojtak M., 2011, *O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu*, [w:] *Tekst i dyskurs = Text und diskurs 4*, Lublin, s. 69-78.

Zaręba A., 1981, *Formy zwracania się do osób drugich w języku polskim i francuskim*, „Język Polski”, nr 61, s. 1-12.

Zarębina M., 1986, *Miejsce wołacza w zdaniu*, „Prace Filologiczne”, tom XXXIII, s. 373-381.

Zgólkowa H., Zgółka T., 2004, *Językowy savoir-vivre. Praktyczny poradnik posługiwania się polszczyzną w sytuacjach oficjalnych i towarzyskich*, Warszawa.

Zwoliński A., 2012, *Kaznodzieja w trosce o język religijny*, „Symposium” Rok XVI, № 21 (23), s. 33-53.

Żuchowski H. R., 2009, *Encyklopedia dobrych manier*, Lublin.

Żurek A., 2008a, *Grzeczność językowa w polszczyźnie cudzoziemców. Wybrane zagadnienia*, Łask.

Żurek A., 2008b, *Teorie grzeczności językowej*, „Kształcenie Językowe”, nr 7, Wrocław, s. 33-43.

Żurek A., 2009, *Grzeczność językowa Polaków i obcokrajowców uczących się języka polskiego (studium porównawcze)*, Wrocław.

Żydek-Bednarczuk U., 2013, *Dyskurs internetowy*, [w:] *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków, s. 347-380.

Chłudzińska-Świątecka J., 1993, *O współczesnym słownictwie cerkiewno-teologicznym w Polsce*, „Prace Filologiczne”, tom XXXVIII, s. 149-178.

Chojnacki, 1996, *Wyrażenia grzecznościowe w Panu Tadeuszu*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Seria Językoznawcza III (XXIII), red. S. Mikołajczak, Poznań, s. 117-130

Гадомский А., 2009, *О жанрах религиозного языка в русской и польской теоллингвистике*, „Стиль”, 8, Белград, s. 107-118.

Netografia polska

Baranowski T., *Jak tytułować osoby duchowne*, www.agape.com.pl

Galant W., 1924, *Formy towarzyskie. Prawidła i wskazówki przyzwoitego zachowania się w różnych chwilach życia*, Warszawa, <https://polona.pl/item/formy-towarzyskie-prawidla-i-wskazowki-pryzwoitego-zachowania-sie-w-roznych-chwilach,MzE5OTk0MzE/#info:metadata>

Krajski S., *List do księdza i do biskupa*, www.niedziela.pl

Czcigodny księżu, Przewielebny, Przewielebny księżu proboszczu, www.sjp.pwn.pl

Hierarchia kościelna, Urzędy i tytuły kościelne, Tytuły i zwroty honorowe, www.pl.wikipedia.org

Jak zwracano się do najważniejszych osób na świecie w 1911 roku, www.czasgentlemanow.pl

Instrukcja w sprawie szat, tytułów i godeł Kardynałów, Biskupów, Prałatów niższych stopni z 1969 r., www.opoka.org.pl

Struktura organizacji kościoła, www.opoka.org.pl

Jak się tytułuje duchownych, www.katolik.pl

Tytułomania, www.bosko.pl

Przybylski A., *Kanonik, prałat, infułat, czyli o sensie tytułów kościelnych*, www.niedziela.pl

Kościelne tytuły i godności, www.religie.wiara.pl

Szmyga G., *Stopnie życia monastycznego*, www.cerkiew.pl

Winiarska E., *Grzeczność w relacjach ksiądz – parafianin*, www.libertas.pl

Jak tytułować osoby duchowne?, www.franciszka3.pl [Polskie dokumenty o życiu konsekrowanym](#), www.zyciezakonne.pl

[“Proszę pana księdza” – czyli o poprawnym tytułowaniu przedstawicieli Kościoła katolickiego](#), <http://wartowiedziec.org>

www.katolelementarz.pl

<http://www.franciszka3.pl/sf/>

www.osb.org

www.klauzura.katolik.pl

www.brewiarz.pl

www.ewangelia.org

www.catholic-hierarchy.org

www.fronda.pl/a/mowia-bogu-o-nas-zenskie-zakony-kontemplacyjne-w-polsce,25921.html

www.liturgia.pl

www.mateusz.pl

www.fmm.opoka.org.pl

www.opoka.org.pl

www.forum.wiara.pl

www.katolik.pl

Oficjalne strony konkretnych ośrodków Instytutów Życia Konsekrowanego:

www.franciszkankiniepokalanej.pl

www.franciszkanki.com

www.triuno.pl

www.siostryfranciszkanki.pl

www.franciszkanki.com.pl

www.franciszkanki.pl

www.siostryzorlika.pl

www.franciszkanki-rodzinymaryi-poznan.pl

www.franciszkanie-warszawa.pl

www.kapucyni.pl

www.kapucynki.pl

www.dominikanie.pl

www.benedyktyni.pl

www.tyniec.mm.com.pl

www.benedyktyni.net

www.benedyktyni.org

www.benedyktynki.blogspot.com

www.benedyktynki-jaroslawa.org

www.benedictines-cib.org

www.4lomza.pl/index.php?k=699

www.benedyktynki.eu

www.tyniec.benedyktyni.pl

www.kameduli.pl

www.kameduli.info

www.kamedulki.eu

www.tyszowce.kamedulki.eu
www.kamedulki.zamojskolubaczowska.pl
www.cystersi.pl
www.cystersi.sulejow.pl
www.jedrzejow-cystersi.pl
www.mogila.cystersi.pl
www.oliwa.cystersi.pl
www.szczyrzyc.cystersi.pl
www.wachock.cystersi.pl
www.norbertanki.w.krakow.pl
www.norbertanki-/imbramowice.kielce.opoka.org.pl
www.imbramowice.norbertanki.org
www.dominikanie.pl
www.sluzew.dominikanie.pl
www.krakow.dominikanie.pl
www.poznan.dominikanie.pl/
www.grodek.mniszki.dominikanie.pl
www.siostrydominikanki.pl
www.swanna.mniszki.dominikanie.pl
www.radonie.mniszki.dominikanie.pl
www.krakow.karmelici.pl/
www.karmelici.pl
www.karmel.pl
www.wsd.karmel.pl
www.karmelicibosi.pl
www.klaryski.com.pl
www.klaryski.opw.pl
www.kanonicy.pl
www.jezuici.pl
www.krakow.jezuici.pl
www.bonifratrzy.pl/
www.bonifratrzy.katowice.pl/
www.pijarzy.pl/
www.warszawa.pijarzy.pl/

www.misjonarzemsf.pl/
www.selzbietanki.com/
www.elzbietankipoznan.pl/
www.elzbietanki.waw.pl/
www.redemptor.pl/
www.redemptorystki.pl/
www.osu.pl

Źródła materiałowe polskie

A) tradycyjne

Jan Paweł II, 1999, *Pielgrzymki do Ojczyzny Przemówienia Homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków.

Józef Kardynał Glemp, 1999, *Listy pasterskie prymasa Polski 1981 – 1996*, PALLOTTINUM, Poznań.

Listy Pasterskie Episkopatu Polski, 1945 – 2000, cz. 1, 2003, red. Bp Piotr Libera, ks. Andrzej Rybicki CSMA, ks. Sylwester Łącki CSMA, w-wo Michalineum.

Listy Pasterskie Episkopatu Polski, 1945 – 2000, cz. 2, 2003, red. bp Piotr Libera, ks. Andrzej Rybicki GSMA, ks. Sylwester Łącki CSMA, Sekretariat Episkopatu Polski, w-wo Michalineum.

Stefan kardynał Wyszyński, 1986, *Głos z Jasnej Góry*, wyd. II, red. M. Okońska, M. Płaskasz, A. Rastawicka, ks. W. Wojdecki, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa.

Jan Paweł II, 2013, *Listy apostolskie ojca świętego Jana Pawła II*, Znak, Kraków.

B) elektroniczne

<http://karmel.pl/carmelitana/przeklad/baza.php?id=10>

<http://www.zyciezakonne.pl/2004-12-06-watykan-list-z-okazji-150-lecia-zgromadzenia-siostr-niepokalanek-20051/>

<http://www.zyciezakonne.pl/2001-01-23-watykan-list-na-75-lecie-zgromadzenia-siostr-benedyktynek-samarytanek-krzyza-chrystusowego-20002/>

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/card-bertone/2013/documents/rc_seg-st_20130221_vita-contemplativa_pl.html

<http://zakony-zenskie.pl/index.php/aktualnoci/114-aktualnoci-2010/618-list-nuncjusza-apostolskiego-do-konferencji-wyszych-przeoonych-eskich-zgromadze-zakonnych-przesany-na-rce-prz>

<http://www.loprez.pl>

<http://wiki.santojp2.pl/pl/listy?page=5%2C0>

<http://www.deon.pl/religia/serwis-papieski/jan-pawel-ii/listyjanapawaii/art.59,z-okazji-150-lecia-zgromadzenia-siostr-niepokalanek.html>

<http://www.rodzinahonoracka.org.pl/doc/zaproszeniej.pdf>

http://www.benedyktynki.pl/art/cat71/192auroczystosc_slubow_wieczystych_na_ukrainie_20062013.html

<http://czasgentlemanow.pl/2013/03/jak-zwracano-sie-do-najwazniejszych-osob-na-swiecie-w-1911-r/>

http://www.osu.pl/older/listy_jub.html

<http://www.zyciezakonne.pl/2014-08-02-warszawa-prymas-abp-wojciech-polak-homilia-podczas-wieczystej-profesji-siostr-sluzebniczek-nmp-46969/>

<http://www.felicjanki.przemysl.pl/index.php?uwielbiaj-duszo-moja-pana!,201>

<http://www.diecezjaplocka.pl/biskup/homilie/homilia-z-jubileuszu-25-lecia-slubow-zakonnych-u-siostr-sluzek-16-luty-2014r>

<http://urszulanki-gandino.com/formacja-zakonna.html>

http://www.niedziela.pl/artykul/105573/nd/Z_radoscia_za_Boskim_Oblubieniec

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/D/DZ/rajski-oraetlabora.html>

http://franciszka3.pl/Naprawde-jest-u-nas-wesolo---o-radosci-z-zycia-klauzurowego-opowiada-Ksieni-Siostr-Klarysek_a,23222

<http://www.starosadeckie.info/wydarzenia/tajemnicze-zycie-siostr-klarysek-w-starym-saczu/>

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/D/DZ/rajski-odczytac.html>,

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.356129964546732.1073741843.293625800797149&type=1>

<http://milosierdzie.org/content/view/57/96/>

<http://www.savoir-vivre.com.pl/?tytulowanie-przedstawianie-i-korespondencja-w-kosciele,443>

<http://www.archpoznan.pl/content/view/2697/109/>

<http://www.tchr.org/schr/zmarli/szynakiewicz.htm>

<http://salezjanie.pl/wiadomosci/ksieze-generale-wszystkiego-najlepszego-z-okazji-urodzin>

<http://saletyni.pl/aktualnosci/debowiec-sluby-wieczyste-saletynow>

<http://www.zyciezakonne.pl/1991-11-18-rzym-kard-jozef-glemp-patron-sybirakow-homilia-po-kanonizacji-sw-rafala-kalinowskiego-27040>

<http://www.zyciezakonne.pl/2002-05-16-warszawa-abp-jozef-michalik-kazanie-na-ogloszenie-sw-andrzeja-boboli-patronem-polski-27047/>

http://www.kamedulki.zamojskolubaczowska.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=15&Itemid=17

<https://kapucyni.pl/info/6941-sluby-wieczyste-2016>

<http://www.norbertanki.w.krakow.pl/spotkanie/>

<http://www.imbramowice.norbertanki.org/pl/norbertanska-rodzina-zakonna-dzis>
<http://misjonarze.pl/?p=9520> data dostępu 04-02-2016
<http://swietarodzina.pl/formacja-swietorodzina>
<http://www.swietyjosef.kalisz.pl/BibliotekaSwJozefa/161.html>
http://episkopat.pl/dokumenty/korespondencja_kep/6716.1,List_gratulacyjny_Przewodniczacego_KEP_z_okazji_nadania_doktoratu_honoris_causa_Papieskiego_Wydzialu_Te
<http://archidiecezja.warszawa.pl/modlitwa-papieza-franciszka-za-rodziny-i-za-synod-biskupow>
<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/D/DZ/rajski-oraetlabora.html>
<http://www.ratujmyrodzine.pl>
<http://www.jasnagora.com/wydarzenie-4692>
<http://jflibicki.salon24.pl/307648,list-otwarty-do-ojca-rydzyka-w-sprawie-ustawy-medialnej>
<http://mojaolesnica.pl/16049,beata-kempa-u-ojca-dyrektora.php>
<http://www.zyciezakonne.pl/1971-10-18-rzym-ojciec-maksymilian-wygral-wojne-po-beatyfikacji-ojca-maksymiliana-kolbego-46874/>
<http://ekai.pl/biblioteka/dokumenty/x667/przemowienie-benedykta-xvi-w-bazylice-na-gorze-nebo-maja-r/>
http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/zsw_nebo_09052009.html
<http://papiez.wiara.pl/doc/378180.Przemowienie-Benedykta-XVI-w-bazylice-na-gorze-Nebo-9-maja-2009>
<http://forum.franciszkanie.net/viewtopic.php?t=1613&sid=7971c09ffb882d2c48e9ba1f1bbcb892>
<http://parafia.bernardyni.net/kazanie-na-pogrzebie-o-eligiusza-zapaly-10-11-2010/>
<http://bernardyni-alwernia.pl/list-od-przyjaciela/>

Bibliografia ukraińska

Бабич Н., 2000, *Українська мова в релігійному (конфесійному) стилі. Історія, сучасний стан, перспектива*, [в:] *Gatunki mowy i ich ewolucja. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, Tom 1: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice, с. 246-256.

Бабич Н., 2003, *Практична стилістика і культура української мови. Навчальний посібник*, Львів.

Бабич Н., 2009, *Конфесійний чи богословський стиль*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія”, Зб. наук. праць, наук. ред. Б.І. Бунчук, Вип. 475-477, Чернівці, с. 482-488.

Бабич Н. 2004, *Мовні особливості жанрів проповіді, обрядової промови („слова”) й молитви*, „Біблія і культура”, вип. 6, ред. А.Є. Нямцу, Чернівці, с. 397-404.

Бабич Н., 2009, *Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки. Збірник науково-дидактичних праць*, Чернівці.

Бацевич Ф., 2004, *Основи комунікативної лінгвістики*, Київ.

Бібла С., 1997, *Склад, джерела і формування української церковної термінології (назви церковних чинів та посад)*, дис. ... канд. філол. наук 10.02.01, Київ.

Бобырева Е., 2007, *Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения)*, автореф. дис. ... докт. філол. наук. 10.02.19, Волгоградский госуд. пед. ун-т., Волгоград, <http://www.twirpx.com/ашду/239876/> (05.10.2013).

Бобырева Е., 2008, *Религиозный дискурс: ценности, жанры*, „Знание. Понимание. Умение”, № 1, с. 162-168.

Богдан С., 2002, *Сталі форми церковного спілкування*, „Урок української”, № 2, с. 32-35.

Богдан С., 2000, *Структурно-семантична організація послань Андрея Шептицького та особливості функціонування мовноетикетних виразів у них*, [в:] *Християнство й українська мова, Матеріали наукової конференції, 5-6 жовтня 2000 р.*, ред. В. Німчук, Львів, с. 478-485.

Богдан С. 2000, *Сучасне церковне послання: структурно-семантичний аспект*, „Біблія і культура”, вип. 2, ред. А. Нямцу, Чернівці, с. 130-133.

Богдан С., 1998, *Мовний етикет українців: традиції і сучасність*, Київ.

Борита В., 2009, *Конфесійний стиль української мови: етапи становлення і розвитку* [в:] *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри. Матеріали Міжнародної наукової конференції (5-6 листопада 2009 р.)*, Кривий Ріг, с. 122-137.

Борита В., 2007, *Про деякі лексичні та граматичні особливості текстів проповідей* [в:] *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов*, Кривий Ріг, с. 51–55.

Войтак М., 2001, *Стилістика архипастырських посланій: к вопросу о стиле бытовых текстов* [в:] *Стереотипность и творчество в тексте*. Межвуз. сб. науч. тр., Перм. гос. ун-т, Пермь, с. 270-283.

Гадомський А., 2006, *Религиозный язык и стиль: попытка систематизации терминологии теолінгвістики*, „Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского”. Серия „Филология”, т. 19 (59), №2, с. 186-192.

Ганич Д., Олійник І., 1985, *Словник лінгвістичних термінів*, Київ.

Гергелюк М. 2014, *Канонічні та еклезіологічні засади автокефального устрою церков у структурі вселенського православ'я*, автореф. дис. ... канд. іст. наук 07.00. 01., Острог.

Гольдин В.Е., 1983, *Речь и этикет*, Москва.

Грималовський І., 2006, *Мова української духовної поезії XVIII-поч. XIX ст*, автореферат дис. канд. філол.наук: 10.02.01, Чернівці.

Гринів Р., 2013, *Семантика виразів мовленнєвого етикету християн*, „Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс”, вип 659, Чернівці, с. 42-46.

Головков М., 2007, *Церковный протокол*, ред. еп. Егорьевский, Москва.

Гудзяк Б., 2000, *Релігійне життя в Україні у перші п'ять років незалежності*. [в:] *Ковчег, Науковий збірник з церковної історії*, вип. 4, ред. Б. Гудзяк, Львів.

Дзюбишина-Мельник Н., 1994, *Ще один стиль української літературної мови*, „Культура слова”, вип. 45, Київ, с. 14-20.

Дзюбишина-Мельник Н., 1999, *Конфесійний стиль* [в:] *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, red. nauk. S. Jermolenko, Opole, с. 184-200.

Дудик П., 2005, *Стилістика української мови. Навчальний посібник*, Київ.

Задорожний В, 1998, *Розвиток конфесійного стилю* [в:] *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції*, Львів.

Задорожний В, 1999, *До проблеми розвитку конфесійного стилю сучасної української мови*, [в:] *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції*, Львів, с. 137-145.

Зелінська О., 2007, *Звертання в барокових проповідях*, „Українська мова”, № 1, с. 65-73.

Карасик В.И., 1999, *Религиозный дискурс*, [в:] *Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. Сборник научных трудов*, Волгоград, с. 5-19.

Коваль А., 1967, *Звертання* [в:] *Практична стилістика української мови*, Київ, с. 250-261.

Ковтун А., 2008, *Вплив екстралінгвальних чинників на християнські найменування осіб у зверненій мові української художньої прози кінця XIX-XX ст.*, „Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія”, вип. 382-384, Чернівці, с. 43-47.

Ковтун А., 2015, *Динаміка особливостей релігійних найменувань у зверненому мовленні українців*, „Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія”, вип. 752, Чернівці, с. 110-117.

Корнійко І., 2000а, *Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови)*, автореферат дис. ... канд. філол. наук 10.02.01., Київ.

Корнійко І., 2000б, *Форми звертання як засіб управління комунікативним процесом*, „Наукові записки державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки (мовознавство)”, вип. 22, ч. 1, Кіровоград, с. 291-299.

Корновенко Л., 2000, *Звертання в пранмалінгвістичному аспекті (на матеріалі сучасної російської мови)*, автореферат дис. ... канд. філол. наук 10.02.01., Київ.

Кронгауз М., 1999, *Обращение как способ моделирования коммуникативного пространства*, [в:] *Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке*, ред. Арутюнов Н. Д., Леонтина И.Б., Москва, с. 124-134.

Коровицький І., 1935-1936, *Множина шани в українській мові*, „Рідна мова”, ч. 9, с. 401-406; ч. 2, с. 18-24.

Куньч З., 1998, *До історії термінів „казання” і „проповідь”* [в:] *Сучасна богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (13-15 травня 1998)*, Львів, с. 184-190.

Куньч З., 2000, *Церковна проповідь і проблеми культури мови* [в:] *Християнство й українська мова: матер. наук. конф. (5-6 жовтня 2000 року)*, відп. ред. В. Німчук, Львів, с. 436-443.

Мацько Л., 2003, *Стилістика української мови. Підручник*, Київ.

Мельничук Ю., 2012, *Православна проповідь у контексті сучасного цивілізаційного процесу*, вип. 58, Гілея, Київ, с. 487-491.

Миронюк О., 1987, *Про найуживаніші форми мовного етикету*, „Культура слова”, вип. 33, Київ, с. 79-82.

Миронюк О., 1993, *Історія граматичних засобів вираження ввічливості в українській мові*, „Мовознавство”, № 2, с. 55-63.

Миронюк О., 2006, *Історія українського мовного етикету. Звертання*, Київ.

Мирончук О., 2010, *Виокремлення підстилів та жантів у конфесійному стилі української мови*, „Культура слова”, вип. № 72, с. 151-157.

Митрополит Іларіон, 1983, *Як поводитись в Божому храмі. Підручна книга для широкої молоді та широкого громадянства*, другий наклад, Вінніпег, с. 27-33.

Можарівський В., 2006, *Православна церква на Буковині. Доба Митрополій (сер. XIX-1 пол. XX ст.)*, Чернівці.

Олікова М., 1977, *Про значення і смисл форм звертання*, „Іноземна філологія”, вип. 46, Львів, с. 46-51.

Павленко Л., 2016, *Номінування адресата мовлення у „Приватному листуванні XVIII ст.”*, „Лінгвостилістичні студії”, вип. 4, гол. ред. С. Богдан, Луцьк, с. 154-164.

Петришина О., 2006, *Динаміка розвитку української церковної проповіді (основні етапи)*, [в:] *Rozprawy komisji językowej. Diachronia w badaniach nad językiem i w dydaktyce szkoły wyższej. część I*, Т. LI, Łódź, с. 267-277.

Петришина О., 2008, *Мова проповідей Йосифа Сліпого*, автореф. дис. канд. філол. наук 10.02.01, Івано-Франківськ.

Петришина О., 2010 а, *Становлення релігійного стилю української літературної мови: лінгвістичні дискусії* [в:] *Українська мова у XXI ст.: традиції і новаторство. Тези доповідей Всеукраїнського лінгвістичного форуму для молодих учених (21-23 квітня 2010 р.)*, Київ.

Петришина О., 2010 б, *Визначальні риси та особливості функціонування проповідницького підстилю як різновиду релігійного стилю сучасної української літературної мови*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія”, вип. 509-511, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 196-203.

Піддубна Н., *Ораторські традиції в українській проповіді*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія”, вип. 509-511, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 167-170.

Пириайнен И.Т., 1996, *Вежливость как категория языка*, „Вопросы языкознания”, № 6, с. 100-105.

Плющ Н., 1991, *Формули ввічливості в системі українського мовного етикету*, [в:] *Українська мова і сучасність*, Київ, с. 90-98.

Пономаренко В., 2006а, *До проблеми походження шанобливого звертання в слов'янських мовах*, [в:] *Компаративні дослідження слов'янських мов та культур*, вип. 6, Київ, с. 127-135.

Пономаренко В., 2006 б, *Еволюція системи іменних засобів звертання у сучасних слов'янських та інших індоєвропейських мовах*, „Мовознавство”, № 6, с. 27-32.

Пономаренко В., 2007, *Про формування засобів звертання у східнослов'янських мовах XI-XVII ст.* [в:] *Мова і культура*, вип. 9. Т. XII: *Актуальні проблеми сучасної філологічної науки*, Київ, с.228-234.

Пономаренко В., 2008, *Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи розвитку і сучасність. Монографія*, Київ.

Пономарів О., 2000, *Стилістика сучасної української мови. Підручник*, вид. 3, переробл. і доп., Тернопіль.

Православний етикет, 2015, Чернівці.

Преловська І., 2010, *Історія української православної церкви 1686-2000. Навчальний посібник для студентів богословських учбових закладів*, Київ.

Пуряєва Н., 2000, „Мовознавство”, № 2-3, с. 45-54.

Сімович В., 2005, *Наша товариська мова. Культура мови*, „Мовознавство”, т. 1, Книги XXI, Чернівці, с. 283-290.

Скаб М. 2000 а, *Функціональна сфера апеляції (стилістичний аспект)* [в:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*, Т. 1: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice, s. 32-44.

Скаб М., 2000б, *Особливості виявлення апеляції в сакральних текстах*, „Біблія і культура”, вип. 1, ред. А. Нямцу, Чернівці, с. 221-224.

Скаб М., 2001, *Проблема „універсальної” етикетної номінації адресата мовлення (втрати, здобутки, перспективи)*, „Науковий вісник Чернівецького університету. Слов’янська філологія”, вип. 117-118, Чернівці, с. 85-95.

Скаб М., 2002а, *Способи апеляції при звертанні до однієї особи*, „Науковий вісник Чернівецького університету. Слов’янська філологія”, вип. 146-147, Чернівці, с. 65-77.

Скаб М., 2002б, *Власні назви як виразники предметної частини змісту апеляції*, „Південний архів. Філологічні науки”, вип. XIV, гол. ред. Н. Ільїнська, Херсон.

Скаб М., 2002в, *Грамматика апеляції в українській мові. Монографія*, Чернівці.

Скаб М., 2002г, *Підмет апеляції у синтаксичних конструкціях української мови*, „Лінгвістичні студії”, вип. 10, Донецьк, с. 64-71.

Скаб М., 2002д, *Назви осіб за спорідненістю та свояцтвом – виразники предметного змісту апеляції в українській мові*, „Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна” № 538, Сер. Філологія, Вип. 34, *Актуальні питання сучасної філології*, Харків, с. 162-166.

Скаб М., 2002е, *Займенникові іменники ти, ви як виразники предметної частини змісту апеляції*, „Філологічні студії”, № 1, Луцьк, с. 115-122.

Скаб М., 2002ж, *Специфіка морфологічного вираження апеляції в українській мові*, „Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки”, № 5, с. 40-44.

Скаб М., 2003а, *Своєрідність „тикання” у сакральному мовленні (діахронічна й синхронічна інтерпретації)*, „Біблія і культура”, вип. 5, ред. А. Нямцу, Чернівці, с. 303-306.

Скаб М., 2003б, *Прагматика апеляції в українській мові. Навчальний посібник*, Чернівці.

Скаб М., 2003в, *Парадигма речень апеляції*, „Лінгвістичні студії”, вип. 11., ч. I., Донецьк, с. 236-240.

Скаб М., 2003г, *Прагматичні функції номінацій адресата мовлення*, „Українська мова”, № 2, с. 71-77.

Скаб М., 2003д; *Специфіка сучасних українських номінацій адресата мовлення*, „Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім Михайла Коцюбинського”. Серія: Філологія, Вип. 6, Вінниця, с. 333-337.

Скаб М., 2003е, *Спільне і відмінне у тлумаченні елементів предметної частини змісту апеляції українськими та польськими граматистами*, [в:] *Ukraina między językiem a kulturą*, red. B. Zinkiewicz-Tomanek, A. Fałowski, Kraków, с. 231-237.

Скаб М., 2006, *Українські номінації адресата мовлення як об'єкти вивчення іноземцями*, „Теорія і практика викладання української мови як іноземної”, вип. I, Львів, с. 57-66.

Скаб М., 2007а, *Українська система номінацій адресата мовлення (результати та перспективи вивчення*, „Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія”, вип. XV-XVIII, Івано-Франківськ, с. 506-508.

Скаб М., 2007 б, *Порівняльний аналіз назв адресата мовлення в сучасних українських та польських родинах*, „Вісник Одеського національного університету”, т. 12, вип. 3, Одеса, с. 154-161.

Скаб М., 2009 а, *Грамматика апеляції як спосіб опису граматичного ладу української мови* [в:] *Розмаїття думки і слова. Актуальні проблеми розвитку та функціонування української мови*, Чернівці, с. 134-145.

Скаб М., 2009б, *Апеляційний складник мовленнєвої поведінки українців у контексті сучасної слов'янської міжкультурної комунікації*, [в:] *Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність. Збірник доповідей на Міжнародних наукових читаннях, присв. 70- річчю від дня народження чл.-кор. НАН України, докт. філол. наук, проф. Н.Ф. Клименко*, Київ, с. 616-622.

Скаб М., Скаб М., 2009в, *Як сучасні українці та українки звертаються до коханих* [в:] *Мово рідна, слово рідне. Prace naukowe ofiarowane Doktor Bożenie Zinkiewicz-Tomanek*, Kraków, с. 113-119.

Скаб М., 2010, *Особливості зверненого мовлення в українських сакральних текстах*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Слов'янська філологія ”, вип. 509-511, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 32-40.

Скаб М., 2011, *Система українських найменувань адресата мовлення та її лексикографічне опрацювання* [в:] *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті. Теорія, практика, типологія (Інститут української мови, 12-13 травня 2011 р.)*, відпов. ред. І. Гнатюк, Київ, с 47-484.

Скаб М., Скаб М., 2011, *Словник звертань української мови: потреби. Аспекти та проблеми лексикографічної інтерпретації українських назв адресата мовлення*, „Науковий вісник Ужгородського університету”, вип. 24, Серія: Філологія. Соціальні комунікації, Ужгород, с. 187-191.

Скаб М., 2015, *Традиційне і нове в апеляційному складнику комунікативного етикету українців*, [в:] *Dialog z tradycją. Język-komunikacja-kultura*, t. IV, red. nauk. R. Dźwiгоł, I. Steczko, Kraków, с. 33-47.

Стрілець І., 2009, *Способи апеляції в етикеті української і польської мов*, „Теорія і практика викладання української мови як іноземної”, вип. 4, с. 273-283.

Стрілець І., 2010, *Засоби номінації ієрарха в міжмовних контактах (на матеріалі листів російських греко-католиків до українського митрополита Андрея Шептицького)*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія ”, вип. 506-508, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 247–253.

Стрілець І., 2012а, *Комунікативна детермінованість особової семантики у зверненому мовленні українців*, автореф. дис. ... на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук, 10.02.01, Чернівці.

Стрілець І., 2012 б, *Детермінація способів апеляції в українській і польській мовах*, „Вісник Львівського університету”, вип. 56, ч. 1, Львів, с. 72-80.

Радевич-Винницький Я., 2006, *Етикет і культура спілкування. Навч. посіб.*, 2-ге вид., перероб. і доп., Київ.

Райлянова В., 2001, *Семантичний простір звертання в сучасній російській мові*, автореферат дис. ... канд. філол. наук, Дніпропетровськ.

Тарасюк Т., 2010, *Структурно-семантична організація перифраз релігійного тексту (на матеріалі сучасного церковного послання)*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія”, вип. 506-508, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 73-78.

Тарасюк Т., 2012, *Функціонально-семантичні параметри сучасного релігійного послання*, дис. ... кандидата філол. наук 10.02.01, Луцьк.

Українська система номінацій адресата мовлення. Колективна монографія, 2008, ред. М. Скаб, Чернівці.

Федорюк М., 2013, *Конфесійність як критерій варіантності формул мовленнєвого етикету*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія”, вип. 697-699, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 207-213.

Федорюк М., 2015, *Проблема кодифікації норм українського церковного етикету*, „Богословський вісник”, № 12, Чернівці, с. 222-245.

Федорюк М., 2016, *Специфіка використання звертань в кореспонденції УПЦ КП (2008-2014 рр.)*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія”, вип. 782, наук. ред. Б. Бунчук, Чернівці, с. 160-165.

Формановская Н.И., 1989, *Речевой этикет и культура общения*, Высш. школа, Москва.

Шабат-Савка С., 2014, *Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Монографія*, Чернівці.

Шевченко Л., 2004, *Конфесійний стиль*, [в:] Українська мова. Енциклопедія, Київ, с. 273-274.

Шевченко І., Морозова О., 2005, *Проблеми типології дискурсу*, [в:] *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен.*, ред. Шевченко І., Харків, с. 233-236.

Яригіна В., 2012, *Мовні засоби вираження експресії в жанрі сучасної проповіді*, дис. ... кандидата філол.наук 10.02.01, Харків.

Словники, енциклопедії:

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD), 2009, уклад. і голов. ред. В. Бусел, Київ-Ірпінь.

Етимологічно-семантичний словник української мови, 1979-1995, укл. Іларіон (митрополит), Т.І-IV: Т. 1: А-Д, ред. Ю. Мулик-Луцик, Вінніпег.

Лексикон львівський: поважно і на жарт, 2009, укл.:Н. Хобзей, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш, Львів.

Православная энциклопедия, 2003, ред. Патриарх Московский и всея Руси Алексия II, Т. VI, Москва.

Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. у 2 т., 1977-1978, укл. Д. Гринчишин та ін.: Т. 1 А-М, ред. Л. Гумецька, І. Керницький, Київ 1977.

Словник української мови XVI – першої половини XVII ст у 28 випусках, 2010, укл. Д. Гринчишин, М. Чікало, Львів, 2010.

Словник староукраїнської мови XIV-XVст. у двох томах, 1978, ред. Д. Гринчишин, Наукова думка, Київ.

Словник української мови в 11 т., 1970-1980, ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.: Т. А-В, ред. П. Горецький, А. Бурячок, Г. Гнатюк, Н. Швидка, Київ 1970.

Етимологічний словник української мови, в 7 томах, 1982-2005, гол. ред. Мельничук О.С., Інститут мовознавства імені О.О. Потебні, Київ.

Netografia ukraińska

Авторський сайт київського священика УПЦМП, режим доступу <http://195.16.90.89/index.php?section=pages&page=about> (05.10.2013).

Електронна версія газети „Світло Православ'я” № 11 за 2000 рік Львівської єпархії УПЦМП, режим доступу http://svitlo.orthodox.lviv.ua/2000/n11/00_11_tit.htm (05.10.2013).

Електронна версія газети „Високий замок” 210(48-34) за 09.11.2012, режим доступу <http://archive.wz.lviv.ua/articles/100265/> (05.10.2013).

Електронна версія газети „Віра і культура” № 24 за грудень 2004 р., № 25 за січень 2005 р., № 26 за березень 2005 р. парафії Різдва Христового УПЦМП (м. Київ), режим доступу http://g-vik.narod.ru/2004/n24/04_24s3.htm (05.10.2013).

Електронна версія газети „Голос православ'я” №34 за 22 серпня 2003 р. Черкаської парафії УПЦМП, режим доступу <http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=1174>, <http://cherkasy-orthodox.com.ua/index.php/the-news/56/> (05.10.2013).

Ієромонах Аристарх (Лоханов) „Что надо знать о православном церковном этикете”, режим доступу <http://bgm.org.ru/other/etiket/Main.htm> / (05.10.2013).

Інтернет-видання „Зазимський Благовісник” Свято-Воскресенського приходу УПЦМП, Режим доступу: http://zazimye.info/index.php?option=com_content&view=article&id=81:tserkovny_etiket&catid=43:zhisn&Itemid=85 (05.10.2013).

Інтернет-видання проекту „Дивен світ” УГКЦ, режим доступу <http://dyvensvit.org/library/3630.html> / (05.10.2013).

Сайт Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря УПЦКП (рубрика „Що потрібно знати про церковний етикет”, режим доступу <http://www.archangel.kiev.ua/index.php/> (05.10.2013).

Етикетні мовленнєві формули у спілкуванні з духовенством, <http://old.dyvensvit.org/library/3630.html>, (21.12.2014).

Як потрібно звертатись до духовних осіб, режим доступу <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2017/1908-jak-poyribno-zvertatys-do-duhuvnyh-osib-2018.html> (05. 12.2018).

Як прийнято звертатись до духовних осіб - етикетні мовленнєві формули, режим доступу <http://ktds.org.ua/news/publish/yak-pryinyato-zvertatys-do-dukhovnykh-osib-etyketni-movlenevi-formuly/> (05. 12.2018).

Як правильно звернутись до священика, режим доступу pres-centr.ck.ua/print/news-876.html (05. 12.2018).

Церковний етикет, режим доступу <https://stkachuk.livejournal.com/212977.html> (05. 12.2018).

Церковний етикет, режим доступу http://svdh.dp.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112:2011-11-27-18-13-44&catid=32:2011-11-27-18-09-10&Itemid=9 (05. 12.2018).

Православний етикет, режим доступу <https://sv-much-tatiany.blogspot.com/2016/01/cerkovnij-etiket.html> (05. 12.2018).

Важкі питання. Про католицький етикет, режим доступу <http://catholicnews.org.ua/vazhki-pitannya-pro-katolickiy-etiket> (05. 12.2018).

Чому до священиків ми звертаємось словом „отче”, режим доступу <http://credo.pro/2009/12/9254> (05. 12.2018).

Як прийнято звертатись до духовних осіб, режим доступу <http://sobor-svyura.lviv.ua/yak-pryjnyato-zvertatys-do-duhovnyh-osib-etyketni-movlenjevi-formuly/> (05. 12.2018).

Ваша Емінінціє чи Ваша Ексцеленціє, режим доступу <http://www.livingrosary.org.ua/suspilstvo/items/vasha-eminencije-chi-vasha-ekscelencije.html> (05. 12.2018).

Як звертатись дод Папи Римського, режим доступу <http://catholicnews.org.ua/yak-zvertatisya-do-papi-rimskogo> (05. 12.2018).

Офіційний форум Української Греко-Католицької Церкви, forum. ugcc.org. ua, режим доступу <http://forum.ugcc.org.ua/viewtopic.php?t=2896>

Релігійний портал „Жива вервиця”, режим доступу www.livingrosary.org.ua

Православний портал Логос, режим доступу <http://logos.at.ua/dir/5>

Źródła materialowe ukraińskie

Вісник Києво-Галицького Верховного Архієпископства, 2009, Друкарські куншти, Київ.

Гудзяк Б., 2012, „*Начало Обичное*”. *Проповіді*. 2-ге вид., Видавництво Українського католицького університету, Львів.

Гузар Л., 2017, *Учителю, я йду за тобою. Думки до проповідей*, Видавництво Отців Василіан, Місіонер, Львів.

Епіфаній (Думенко), архієпископ, 2012, *На шляху до спасіння. Проповіді, слова, послання, промови, доповіді, інтерв'ю*, Київ.

Липківський В., 1988, *Проповіді на неділі і свята. Слово Христове до Українського народу*, Українське братство імені Митрополита Василя Липківського, США.

Іванюк (Токарік) та ін., укл., 2014, *Невтомний сіяч Божого Слова*, Чернівці.

Патріарх Філарет, 2001, *Послання Промови*, т. 3, ред. О. Вакуленко, Київ.

Проповіді Патріарха Філарета, режим доступу <http://www.cerkva.info/uk/propovidi/3305-filaret> (24-02-2014).

Aneksy

Aneks 1 Matryce językowe

1.1. Formy adresatywne używane w stosunku do osób duchownych Cerkwi prawosławnej na Ukrainie

1.2. Formy adresatywne używane w stosunku do osób duchownych Cerkwi greckokatolickiej na Ukrainie

1.3. Formy adresatywne używane w stosunku do osób duchownych Kościoła katolickiego w Polsce

Aneks 2 Tablice

2.1. Tablica formalno-semantycznych typów form adresatywnych (na materiale języka ukraińskiego)

2.2. Tablica formalno-semantycznych typów form adresatywnych (na materiale języka polskiego)

Aneks 1 Matryce językowe

1.1. Formy adresatywne używane w stosunku do osób duchownych Cerkwi prawosławnej na Ukrainie

Протокольне спілкування (переважно дипломатична церковна кореспонденція, іноді усне протокольне спілкування)		Усне урочисте спілкування		Буденне усне спілкування		
		Біле духовенство	Чорне духовенство	Біле духовенство	Чорне духовенство	Біле духовенство
I. Диякони	До диякона <i>Ваше преподобіє</i>	До ієродиякона <i>Ваше преподобіє</i>	До диякона <i>Отче</i>	До ієродиякона <i>Отче</i>	До диякона <i>Отче-дияконе, Отче-дияконе + ім'я</i> часто в церковно-слов'янському фонетичному варіанті і при цьому обов'язково на "ви"); <i>Отче + ім'я</i> <i>Отче</i> <i>Отче + прізвище</i> (в ситуації, коли маємо справу з групою духівників, серед яких є ті, що мають однакові імена, інакше таке звертання свідчить про надмірний офіціоз або дистанційоване само-позиціонування адресанта).	До ієродиякона <i>Отче,</i> <i>Отче + ім'я</i> часто в церковно-слов'янському фонетичному варіанті) і при цьому обов'язково на "ви")
	До протодиякона <i>Ваше преподобіє</i>	До архідиякона <i>Ваше преподобіє</i>	До протодиякона <i>Отче, Чесний отче</i>	До архідиякона <i>Отче, Преподобний отче</i>	До протодиякона <i>Отче</i> <i>протодияконе, Отче</i> <i>протодияконе + ім'я,</i> <i>Отче + ім'я</i> (часто в церковно-слов'янському фонетичному варіанті і при цьому обов'язково на	До архідиякона <i>Отче,</i> <i>Отче + ім'я</i> (часто в церковно-слов'янському фонетичному варіанті) і при цьому обов'язково на "ви")

					“ви”) <i>Отче,</i> <i>Отче +</i> <i>прізвище</i> (в ситуації, коли маємо справу з групою духівників, серед яких є ті, що мають однакові імена, інакше таке звертання свідчить про надмірний офіціоз або дистанційоване самопозиціонування адресанта).	
II. Священники	До ієрея <i>Ваше</i> <i>Преподобіє</i>	До ієромонаха <i>Ваше</i> <i>Преподобіє</i>	До ієрея <i>Чесний отче</i>	До ієромонаха <i>Преподобний</i> <i>отче</i>	До ієрея <i>Отче + ім'я</i> (часто в церковно- слов'янському фонетичному варіанті і при цьому обов'язково на “ви”) <i>Отче /</i> <i>Панотче,</i> <i>Отче +</i> <i>прізвище</i> (в ситуації, коли маємо справу з групою духівників, серед яких є ті, що мають однакові імена, інакше таке звертання свідчить про надмірний офіціоз або дистанційоване самопозиціонування адресанта).	До ієромонаха <i>Отче,</i> <i>Отче + ім'я</i> (часто в церковно- слов'янському фонетичному варіанті і при цьому обов'язково на “ви”)
	До протоієрея <i>Ваше Високо-</i> <i>преподобіє</i>	До ігумена <i>Ваше Високо-</i> <i>преподобіє</i>	До протоієрея <i>Всечесний отче</i>	До ігумена <i>Преподобний</i> <i>отче</i>	До протоієрея <i>Отче + ім'я,</i> <i>Отче /</i> <i>панотче,</i> <i>Отче +</i> <i>прізвище</i> (в ситуації, коли маємо справу з групою духівників, серед яких є ті, що мають	До ігумена <i>Отче,</i> <i>Отче + ім'я</i> (часто в церковно- слов'янському фонетичному варіанті і при цьому обов'язково на

					однакові імена), інакше таке звертання свідчить про надмірний офіціоз або дистанційоване самопозиціонування адресанта).	“ви”)
	До (митрофорного) протоієрея <i>Ваше Високопреподобіє</i>	До архимандрита <i>Ваше Високопреподобіє</i>	До митрофорного протоієрея <i>Всечеснійший отче</i>	До архимандрита <i>Високопреподобний отче</i>	До митрофорного протоієрея <i>Отче + ім'я, Отче / панотче, Отче + прізвище</i> (в ситуації, коли маємо справу з групою духівників, серед яких є ті, що мають однакові імена, інакше таке звертання свідчить про надмірний офіціоз або дистанційоване самопозиціонування адресанта).	До архимандрита <i>Отче, Отче + ім'я</i> (часто в церковнослов'янському фонетичному варіанті і при цьому обов'язково на “ви”)
III. Єпископат (архієреї)	До єпископа <i>Ваше Преосвященство</i>		До єпископа <i>Преосвященнійший Владико</i>		До єпископа <i>Владико</i>	
	До архієпископа <i>Ваше Високопреосвященство</i>		До архієпископа <i>Високопреосвященнійший владико</i>		До архієпископа <i>Владико</i>	
	До митрополита <i>Ваше високопреосвященство</i>		До митрополита <i>Високопреосвященнійший Владико</i>		До митрополита <i>Владико</i>	
	До митрополита-голови автономної церкви <i>Ваше Блаженство</i>		До митрополита-голови автономної церкви <i>Блаженнійший Владико</i>		До митрополита-глави автономної церкви <i>Владико</i>	
	До Патріарха <i>Ваша Святосте</i> або <i>Ваше Святійшество</i> (зрідка)		До Патріарха <i>Святійший Владико</i>		До Патріарха <i>Владико</i>	
	До Вселенського Патріарха <i>Ваша Всесвятосте</i>		До Вселенського Патріарха <i>Всесвятійший Владико</i>		До Вселенського Патріарха <i>Владико</i>	

1.2. Formy adresatywne używane w stosunku do osób duchownych Cerkwi Grekokatolickiej

Сан духовної особи	Звертання
Папа Римський, Вселенський	

Архієрей Вселенський Патріарх, Патріарх	<i>Ваша Святосте!</i>
Глава помісної Церкви – Митрополит, Верховний Архієпископ	<i>Ваше Блаженство! Блаженніший Владико!</i>
Архієпископ, митрополит	<i>Ваше Високопреосвященство! Високопреосвященний Владико!</i>
Єпископ	<i>Ваше Преосвященство! Преосвященний Владико!</i>
Кардинал	<i>Ваша Еміненціє!</i>
Єпископ Римо-Католицької Церкви	<i>Ваша Екцеленціє!</i>
Священик-митрат, Благодійний (декан) Протопресвітер (протоєрей)	<i>Всесвітліший Отче!</i>
Священик (єрей) Диякон	<i>Всечесний Отче! Всечесніший Отче-дияконе! Чесний Отче!</i>
Чернечі настоятелі (жінки): архимандриня, ігуменя, настоятельница	<i>Високопреподобна Мати-ігуменя (архимандриня, настоятелько)!</i>
Чернечі настоятелі (чоловіки): архимандрит, ігумен, настоятель Рукоположені ченці: Єромонах Єродиякон	<i>Ваше Високопреподобносте! Високопреподобний Отче! Ваше Преподобносте! Преподобний Отче!</i>
Монахиня Монах	<i>Преподобна Сестро! Преподобний Брате!</i>

1.3. Formy adresatywne używane w stosunku do osób duchownych Kościoła katolickiego w Polsce

Титулы, уряды, godności w Kościele (stopnie święceń, urzędy (stanowiska) administracyjne, godności honorowe)	FA lub zwrot adresatywny przysługujący duchownemu zarówno w mowie uroczystej, jak i w piśmie (najczęściej oficjalnej korespondencji kościelnej, kazaniach, listach pasterskich)	FA lub zwrot adresatywny przysługujący duchownemu w mowie (w bezpośrednich kontaktach językowych)
Diakon (I stopień święceń w kapłaństwie)	<i>Wielebny Księżę Diakonie; Czcigodny Księżę Diakonie; Księżę Diakonie</i>	<i>Księżę Diakonie; Proszę Księdza Diakona; Księżę + imię (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).</i>
Ksiądz (prezbiter) (II stopień święceń w kapłaństwie)	<i>Wielebny Księżę + stopień naukowy lub administracyjny; Czcigodny Księżę + stopień naukowy lub administracyjny; rzadko Przewielebny + stopień naukowy lub administracyjny, np.: Wielebny Księżę Doktorze; Czcigodny Księżę Doktorze; Czcigodny Księżę Profesorze; Przewielebny Księżę Profesorze; Wasza Magnificencjo, Przewielebny Księżę Rektorze; Wasza Magnificencjo, Czcigodny Księżę Rektorze; Magnificencjo, Księżę Rektorze; Przewielebny Księżę Rektorze; Przewielebny Księżę Dziekanie;</i>	<i>Proszę Księdza; Proszę Księdza Doktora; Proszę Księdza Profesora; Proszę Księdza Rektora; Proszę Księdza Dziekana; Proszę Księdza Prokuratora; Proszę Księdza Prefekta; Księżę Doktorze; Księżę Profesorze; Księżę Dziekanie; Księżę Rektorze; Księżę Prokuratorze; Księżę Prefekcie itp. Księżę + Imię (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi</i>

		<p><i>Czcigodny Księżę Dziekanie;</i> <i>Wielebny Księżę Prokuratorze;</i> <i>Czcigodny Księżę Prokuratorze;</i> <i>Wielebny Księżę Prefekcie;</i> <i>Czcigodny Księżę Prefekcie</i> itp. W wojsku obowiązuje reguła wymieniania też tytułury wojskowej. Mamy więc do czynienia z kontaminacją systemów tytułury kościelnej i wojskowej. Utrzymują się konstrukcje dwuczłonowe zawierające człon podstawowy <i>ksiądz</i> obudowane atrybutivum: <i>Wielebny / Przewielebny Księżę + stopień wojskowy</i>, np.: <i>Wielebny Księżę Kapitanie;</i> <i>Wielebny Księżę Majorze;</i> <i>Przewielebny Księżę Pułkowniku.</i></p>		<p>się duchownymi; emotywnie nacechowany); W wojsku: <i>Proszę Księdza Kapitana;</i> <i>Proszę Księdza Majora;</i> <i>Proszę Księdza Pułkownika;</i> oraz <i>Księżę Kapitanie;</i> <i>Księżę Majorze;</i> <i>Księżę Pułkowniku.</i></p>	
<p>Kapłan diecezjalny posiadający któryś ze stopni naukowych: ksiądz doktor, ksiądz profesor (*tytuły kościelne krzyżują się z tytułami naukowymi)</p>	<p>Kapłan posiadający stopnie funkcyjne lub administracyjne na uczelniach duchownych: ksiądz rektor, ksiądz wicerektor, ksiądz dziekan, ksiądz prodziekan, ksiądz ekonom, prokurator) ksiądz prefekt (*tytuły kościelne krzyżują się z tytułami administracyjnymi świeckimi)</p>	<p>Kapłan sprawujący kościołem rektoralnym, w którym nie ma parafii (rektor diecezjalny):ksiądz rektor</p>	<p>Kapelan (wojskowy, szpitalny, uczelniany, więzienny)</p>		
<p>Wikariusz (pomocnik proboszcza) (stanowisko administracyjne wg pełnionej funkcji w kościele)</p>		<p><i>Wielebny Księżę Wikariuszu.</i></p>		<p><i>Proszę Księdza Wikariusza;</i> <i>Proszę Księdza;</i> <i>Księżę Wikariuszu;</i> <i>Proszę Księdza;</i> <i>Księżę + imię</i> (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).</p>	
<p>Proboszcz (zwierzchnik parafii) (stanowisko administracyjne wg pełnionej f-ji w kościele)</p>		<p><i>Przewielebny Księżę Proboszczu;</i> <i>Czcigodny Księżę Proboszczu;</i> <i>Księżę Proboszczu.</i></p>		<p><i>Proszę Księdza Proboszcza;</i> <i>Księżę Proboszczu;</i> <i>Proszę Księdza;</i> <i>Księżę + imię</i> (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).</p>	

<p>Dziekani (stoi na czele dekanatu) (stanowisko administracyjne wg podziału terytorialnego w kościele narodowym)</p>	<p><i>Przewielebny Księżę Dziekanie; Czcigodny Księżę Dziekanie.</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Dziekana; Księżę Dziekanie; Proszę Księdza; Księżę + imię.</i> (zwrot jest stosowany w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany)</p>
<p>Kanonik (tytuł honorowy wyróżniający)</p>	<p><i>Przewielebny Księżę Kanoniku; Czcigodny Księżę Kanoniku; Księżę Kanoniku.</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Kanonika; Księżę Kanoniku; Proszę Księdza; Księżę + imię</i> (w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).</p>
<p>Prałat (tytuł honorowy wyróżniający)</p>	<p><i>Przewielebny Księżę Prałacie; Czcigodny Księżę Prałacie; Księżę Prałacie.</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Prałata; Księżę Prałacie; Proszę Księdza; Księżę + imię</i> (w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).</p>
<p>Infulat (tytuł honorowy wyróżniający)</p>	<p><i>Przewielebny Księżę Infulacie; Czcigodny Księżę Infulacie; Księżę Infulacie</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Infulata; Księżę Infulacie; Proszę Księdza; Księżę + imię</i> (w wysokim stopniu zażyłości, najczęściej w kontaktach pomiędzy znającymi się duchownymi; emotywnie nacechowany).</p>
<p>Biskup (I stopień święcenia w biskupstwie)</p>	<p><i>Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Biskupie; Wasza Ekscelencjo; Ekscelencjo; Wasza Ekscelencjo, Księżę Biskupie; Ekscelencjo, Księżę Biskupie; Ekscelencjo, Księżę Ordynariuszu; Ekscelencjo, Księżę Sufraganie (bardzo rzadko) Najprzewielebniejszy Księżę Biskupie; Najczcigodniejszy Księżę Biskupie; Najdostojniejszy Księżę Biskupie. W korespondencji i pod czas spotkań uroczystych dopuszcza się również nieco przestarzała forma Najdostojniejszy (Najprzewielebniejszy lub Najczcigodniejszy) Arcypasterzu. Do biskupa polowego: Wasza Ekscelencjo, Najdostojniejszy (Najczcigodniejszy lub Najprzewielebniejszy) Księżę</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Biskupa; Księżę Biskupie; Ekscelencjo;</i> Ewentualnie do biskupa diecezjalnego można zwrócić się <i>Księżę Ordynariuszu</i>, a do biskupa pomocniczego: <i>Księżę Sufraganie</i>, lecz taka konkretyzacja tytułów (rozgraniczająca funkcje administracyjne) w mowie zabrzmiałaby raczej nienaturalnie). Do biskupa polowego: <i>Księżę Biskupie</i> lub <i>Księżę Generale</i> <i>Proszę Księdza Generała</i></p>

		<p><i>Generale;</i> <i>Wasza Ekscelencjo,</i> <i>Księżę Generale</i> lub <i>Wasza Ekscelencjo, Księżę Biskupie</i> (w zależności od typu sytuacji komunikacyjnej); <i>Najprzewielebniejszy Księżę Generale;</i> <i>Najczcigodniejszy Księżę Generale;</i> <i>Najdostojniejszy Księżę Generale.</i></p>	
Biskup diecezjalny (ordynariusz)	Biskup pomocniczy (sufragan)	Biskup polowy	
Arcybiskup (tytuł honorowy w biskupstwie)		<p><i>Wasza Ekscelencjo,</i> <i>Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Wasza Ekscelencjo,</i> <i>Księżę arcybiskupie;</i> <i>Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Wasza Ekscelencjo;</i> <i>Ekscelencjo;</i> <i>Naiprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Najdostojniejszy (Najprzewielebniejszy lub Najczcigodniejszy) Księżę Biskupie Generale;</i> <i>Księżę Biskupie Generale;</i> <i>Księżę Generale</i> (w zależności od sytuacji komunikacyjnej). W korespondencji i pod czas spotkań uroczystych dopuszczalną jest również nieco przestarzała forma <i>Najdostojniejszy (Najprzewielebniejszy lub Najczcigodniejszy) Arcypasterzu.</i></p>	<p><i>Ekscelencjo;</i> <i>Proszę Księdza Arcybiskupa;</i> <i>Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Księżę Generale;</i> <i>Proszę Księdza Generala;</i> w zależności od typu sytuacji komunikacyjnej <i>Księżę Arcybiskupie Generale;</i> <i>Proszę Księdza Arcybiskupa Generala.</i></p>
Metropolita (stanowisko administracyjne wg terytorialnego podziału w Kościele. Stanowisko to posiadają zwykle biskupi lub arcybiskupi, czasami też kardynałowie mające święcenia biskupie)		<p><i>Wasza Ekscelencjo,</i> <i>Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Wasza Ekscelencjo,</i> <i>Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Wasza Ekscelencjo;</i> <i>Naiprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie;</i> <i>Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie;</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Metropolity;</i> <i>Proszę Księdza Biskupa (Arcybiskupa)</i> <i>Księżę Biskupie (Arcybiskupie)</i> <i>Księżę Metropolito</i></p>

	<p>lub <i>Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Metropolito; Wasza Ekscelencjo, Księżę Metropolito; Ekscelencjo, Księżę Metropolito; Ekscelencjo; Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Metropolito; Księżę Metropolito;</i> lub (jeżeli jest kardynałem) <i>Wasza Eminencjo, Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Kardynale; Wasza Eminencjo; Wasza Eminencjo, Księżę Kardynale; Eminencjo, Księżę Kardynale; Eminencjo; Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Kardynale; Księżę Kardynale;</i></p>	
<p>Prymas (stoi na czele Kościoła Narodowego lokalnego zgodnie z terytorialnym podziałem. Stanowisko pierwotnie administracyjne, obecnie występuje jako honorowe)</p>	<p><i>Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Arcybiskupie, Prymasie Polski; Wasza Ekscelencjo, Księżę Prymasie; Wasza Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Ekscelencjo, Księżę Prymasie; Ekscelencjo, Księżę Arcybiskupie; Najprzewielebniejszy Księżę Prymasie; Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie; Najczcigodniejszy Księżę Prymasie; Najczcigodniejszy Księżę Arcybiskupie; Najdostojniejszy Księżę Prymasie; Najdostojniejszy Księżę Arcybiskupie; Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Kardynale Prymasie.</i></p>	<p><i>Proszę Księdza Prymasa lub Proszę Księdza Arcybiskupa; Księżę Prymasie; Księżę Arcybiskupie (w zależności od sytuacji komunikacyjnej); Księżę Kardynale Prymasie.</i></p>

Kardynał (stopień honorowy)	<i>Wasza Eminencjo, Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Kardynale; Najprzewielebniejszy (Najczcigodniejszy lub Najdostojniejszy) Księżę Kardynale Prymasie (jeżeli jest prymasem) Wasza Eminencjo, Księżę Kardynale; Eminencjo, Księżę Kardynale; Najprzewielebniejszy Księżę Kardynale Najczcigodniejszy Księżę Kardynale Najdostojniejszy Księżę Kardynale</i>	<i>Proszę Księdza Kardynała; Księżę Kardynale; Eminencjo</i>
Papież (Zwierzchnik, głowa Kościoła Powszechnego, stoi na czele Kościoła Rzymskokatolickiego)	<i>Wasza Świątobliwość, Ojcze Święty</i>	<i>Ojcze Święty</i>

Uwagi:

1. W korespondencji dyplomatycznej oraz w sytuacjach najwyższego poziomu uroczystości (przy noszeniu purpury przez dostojników Kościoła: arcybiskupów i biskupów) mogą być wykorzystani najbardziej rozbudowane zwroty adresatywne, w tym:

- zwroty redundantne typu *Wasza Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie, Prymasie Polski* przy powitaniach, przy rozpoczęciu aktu komunikacyjnego;
- zwroty eliptyczne typu *Ekscelencjo, Księżę Prymasie* lub w całości *Ekscelencjo* w dalszym ciągu przemówienia uroczystego lub innego typu wypowiedzi, jak również i w tekstach korespondencji oficjalnej (tzw. protokolarnej).

Aneks 2 Tablice

2.1. Tablica formalno-semantycznych typów form adresatywnych (na materiale języka ukraińskiego)

Relacja: duchowni – wierni

- Grupy semantyczne użytych form adresatywnych z centrum rzeczownikowym

1) nazwy rodzinne w znaczeniu przenośnym (etykietalnym)

Kolektywne

Z centrum jednoelementowym:

*Браття*²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl	Браття (2) (ED: arch.: S.: ż. w.)

*Чада*²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 ² (csł.) pl Adj Adj N2	Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви (PL UAPC: ż. w.)
Adj N7 ² (csł.) pl (Adj Adj N2 (Adj N2))	Вірні чада Святої Української Автокефальної церкви Хмельницької єпархії (PL UAPC: ż. w.)
Adj N7 ² (csł.) pl Part Pron Adj Adj N2 N2	Вірні чада увірені мені Львівсько-Самбірської єпархії УАПЦ (PL UAPC: ż. w.)
Adj N7 ² (csł.) pl N2 Adj	Вірні чада Церкви Христової (PL UAPC: ż. w.)
Pron N7 ² (csł.) pl Part N3 Adj-Adj N2 N2	Всі чада увірені мені Львівсько-Самбірської Єпархії УАПЦ (PL UAPC: ż. w.)

*Діти*²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part N7 ² pl prae (y) N6	Улюблені діти у Господі (PL UAPC: ż.w.)

Kolektywne

Z centrum dwuelementowym:

Браття і сестри

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl con T2 pl	Браття й сестри (2) (ED: arch.: S.: ż. w.) (PF: ż. w.) Браття і сестри (18) (PL UAPC: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con T2 pl	Дорогі браття і сестри (192) (ED: arch.: S.: ż. w.); (ED: arch.: K.: ż. w.) (PF: ż.w.); (PL UAPC: ż. w.) (BH: a: K: ż. w.) Улюблені браття і сестри (PF: ż. w.)
Part (ecc) prae (vo) N6 T2 pl con (i) T2 pl Part (ecc) prae (y) N6 T2 pl con (i) T2 pl	Возлюблені во Христі браття і сестри (PL UAPC: ż. w.) Возлюблені у Христі браття і сестри (PL UAPC: ż. w.)
Adj (civ) prae (w) N6 T2 pl con T2 pl	Дорогі у Христі браття і сестри (ED: arch.: S.: ż. w.)
Adj + T2 + con + T2, T6	Дорогі браття і сестри, українці (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

Брати і сестри

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Дорогі брати і сестри (17) (PL UAPC: ż. w.); (K. wych. UPCKP: zb. arch.) (BH: a: K: ż. w.)
Part prae (y) N6 T2 pl con (i) T2 pl	Возлюблені у Христі брати і сестри (4) (HT: p.: A., ż.w.);
Adj (civ) T1 pl con (i) T1 pl prae (vo) N6	Дорогі брати і сестри у Христі (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

Adj Adj T2 pl con (i) T2 pl	Благочестиві Православні брати і сестри (PL UAPC: ż. w.)
Adj (civ) prae (в) N6 T2 pl con (i) T2 pl	Дорогі в Христі брати і сестри (BLH: k: K.: ż. w.)
Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl	Преподобні брати і сестри (BLH: k: K.: ż. w.)

2) nazwy wskazujące na charakter więzi
 A) miejsce urodzenia lub zamieszkania
 Kolektywne
 Z centrum jednoelementowym:
Співвітчизники

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron N7	Наші співвітчизники (PF: ż. w.)
Pron Adj N7	Наші дорогі співвітчизники (PF: ż. w.)
Pron N7 pl -N7pl prae (za) N5 Pron N2	Наші співвітчизники-українці за кордонами нашої країни (PF: ż. w.)

Земляки

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron N7, con (що) Adv prae (za) N2	Наші земляки, що проживають за рубежем (PF: ż. w.)

B) Przyjaźń
Друзі

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Дорогі друзі (3) (PF: ż.w.); (BH: a: K: ż.w.)

C) więź rodzinną
 Kolektywne zbiorowe:
Родино

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) Part Adj N5 N7zb (Part (N2 Nom Cnom))	Дорога оповита глибоким смутком родино спочилого отця Михайла Пецюха (BH: a: K: ż. w.)

3) nazwy grup społecznych, zawodowych oraz innych (w tym ideowych (oprócz tytułatury) wskazujących na stan cywilny, przynależność do organizacji i czy ośrodków, grupę religijną, grupę studiującą lub okazjonalną na czas apelu), np. *випускники, аспіранти, студенти, гості, викладачі*.
 Z centrum jednoelementowym
Випускники

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Випускники (ED: arch.: S.: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Дорогі випускники (ED: arch.: S.: ż. w.)

Викладачі

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Шановні викладачі (3) (ED: arch.: S.: ż. w.) (PF: ż. w.)

Студенти

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Студенти (BH: a: K: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Дорогі студенти (2) (BH: a: K: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl, con (зокрема) N7 pl	Дорогі студенти, зокрема першокурсники (BH: a: K: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl, con (зокрема) Adj (civ) N7 pl	Дорогі студенти, зокрема дорогі першокурсники (BH: a: K: ż. w.)

Аспіранти

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Дорогі аспіранти (ED: arch.: S.: ż. w.)

Вихованці

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2	Вихованці духовної семінарії (PF: ż. w.)

Гості

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2	Гості столиці (PF: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Достойні гості (BLH: k: K.: ż. w.)

Adj (civ) N7 pl	Дорогі гості (BH: a: K: ź. w.)
Adj N7 pl	Високі гості (BH: a: K: ź. w.)

Батьки

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Батьки (BH: a: K: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl	Шановні батьки (K. wych. UPCKP: zb. arch.) Дорогі батьки (BH: a: K: ź. w.)

Представники

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2 con (ta) Adj N2	Представники державної адміністрації та дипломатичного корпусу (BLH: k: K.: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl (Adj con (i) Adj) N2	Достойні представники обласної і міської влади (BLH: k: K.: ź. w.)

Миряни

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl, Pron werb prae (z) T2 (Pron N2 prae (w) N6) con (i) Pron N2	Дорогі миряни, які прибули з екзархатів нашої церкви в Україні та інших церков (BLH: k: K.: ź. w.)

Z centrum dwuelementowym:

Професори та викладачі

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T3 pl con (ta) N7 pl	Глибокоповажні професори та викладачі (PF: ź. w.)

Викладачі та студенти

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl con (ta) N7pl	Дорогі викладачі та студенти (BH: a: K: ź. w.)

Студенти і вихованці

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl con (ta) N7 pl	Шановні студенти і вихованці (PF: ź. w.)

Студенти та гості

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl con (ta) N7 pl	Дорогі студенти та гості (ED: arch.: S.: ź. w.)

Учасники та гості

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T6 pl con (ta) N7 pl N2	Учасники та гості конференції (ED: arch.: S.: ź. w.)

Батьки і гості

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl con (i) N7 pl	Батьки і гості (BH: a: K: ź. w.)

Духовенство та студенти

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 zb con (ta) N7 pl	Духовенство та студенти (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

4) okazjonalne:

A) nazwy narodowości

Kolektywne

Українці

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl prae (za) N5	Українці за кордоном (PF: ź. w.)

B) nazwy mieszkańców miast, miejscowości:

Кияни, буковинці, львів'яни

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Дорогі кияни (PF: ź. w.)
Adj Pron N3 N7 pl	Любі моєму серцю буковинці (PL UAPC: ź. w.)
Adj (civ) N7 pl	Шановні мої львів'яни (BLH: k: K.: ź. w.)

- 5) tytułatura standardowa
Jednostkowe

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 T3	Дорога пані добродійко (BH: a: K: ż.w.) Високоповажний пане посол (BLH: k: K.: ż. w.)

- Grupy semantyczne z centrum atrybutywnym:
 - 1) nazwy wyrażające stosunek emocjonalny
Kolektywne
Возлюблені

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part subst (ecc.) prae (y) N6	Возлюблені у Христі (HT: p.: A., ż.w.)
Part subst (ecc) prae (y) N6 Adj	Возлюблені у Христі Воскреслім (PL UAPC: ż. w.)

Любі

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron Adj subst prae (y) N6	Мої любі у Христі (PL UAPC: ż. w.)

Рідні

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst Pron	Рідні мої (PL UAPC: ż. w.)

Дорогі

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst prae (y) N6	Дорогі у Христі (3) (BLH: k: K.: ż.w.); (BH: a: K: ż.w.)

Relacja: duchowni – duchowni

- 1) tytułatura symboliczna
Jednostkowe:
Всесвятість

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваша Всесвятість

Святосте / Святість / Святійшество

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваша Святосте (9) (ED: arch.: S.: ż. w.); (K. wych. UPCKP: zb. arch.); (PL UAPC: ż.w.)

Блаженство

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваше Блаженство (PL UAPC: ż.w.); (BH: a: K: ż. w.)

Високопреосвященство

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваше Високопреосвященство (16) (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

Преосвященство

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваше Преосвященство (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

Високопреподобіє / Високопреподобносте

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваша Високопреподобносте (K. wych. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

Преподобіє / Преподобносте

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваше Преподобіє (K. wych. UPCKP: zb. arch.)

Коллекtywne

Преосвященства

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4 pl	Ваші Преосвященства (ED: arch.: S.: ż. w.)
<i>Святійшества (Святості)</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4 pl (c. sl) con (czy) T4 pl (mod.ukr.)	Ваші Святійшества чи святості (2) (HT: p.: A.: ż. w.)
Z centrum dwuelementowym: <i>Високопреосвященства і Преосвященства</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4 pl con (i) T4 pl	Ваші Високопреосвященства і Преосвященства (PL UAPC: ż. w.)

2) tytulatura profesjonalna

Jednostkowe

Владико

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1	Владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1	Святійший владико (6) (ED: arch.: S.: ż.w.); (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) Pron T1	Святійший наш владико (2) (ED: arch.: S.: ż. w.)
Adj (ecc) T1	Милостивий владико (ED: arch.: S.: ż. w.)
Pron Adj T1	Наш мудрий владико (ED: arch.: S.: ż. w.)
Adj superl hist ² (ecc) T1	Високопреосвященніший владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1	Преосвященніший владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc) T1 Nom	Преосвященний владико Степане (BLH: k.: K.: ż. w.)
Adj superl hist (civ) T1	Вельмишановний владико (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ) T1 T3	Вельмишановний владико ректоре (К. wych. UPCKP: zb. arch.) Високодостойний владико ректоре (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1	Блаженніший Владико (ВН: a: K: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1 Nom	Блаженніший Владико Мефодію (PL UAPC: ż. w.)

Отче

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1	Отче (ED: arch.: S.: ż. w.)
T1 Nom	Отець Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
T1 Nom	Отче Михайле (ВН: a: K: ż.w.)
Adj superl hist (ecc) T1	Всечесний отче (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj(ecc) T1 Nom (mod. ukr.) Adj superl hist (ecc) T1-3 Nom (mod. ukr.)	Всечесний отче Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесніший отче Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесніший отче Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесний отче Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесний отче Миколає (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc) T1 Nom (c.sl)	Всечесний отче Миколає (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc.) + T1(N7) + Nom(ecc sl N7) + Cnom(N1 в ф-і N7)	Всечесний отче Миколаю Щербань (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj(ecc) + T1(N7) + Nom (ecc. sl.N7) + praep(з) + N5	Всечесний отче Миколаю з родиною (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Всечесний отче Миколаю з сім'єю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj(ecc) + T1(N7) + Nom (N7) + Cnom (N1 в ф-і N7) + praep (з) + N5	Всечесний отче Миколаю Щербань з сім'єю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj + T3(N1 w ф-і N7) + T1(N7) + Nom (ecc.N7)+	Всечесний протоіерей отче Миколаю Щербань з

Cnom(N1 в ф-ї N7) + prae (з) + N5(sing) + con + N5(pl)	родиною і парафіянами (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ) T3	Дорогий отче (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отець (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ) T1-3 Nom con (та) T1-3 Nom	Дорогий отче Іване та отче Ігорє (ВН: а: К: ź. w.)
Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc.sl.N7) con (i) Pron+N1	Всечесний отче Миколаю і Ваша паства (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ)T1(N1 в ф-ї N7) Nom (ecc. N1 в ф-ї N7) Adj (civ)T1(N1 в ф-ї N7) Nom (mod. ukr. N7) Adj (civ)T1(N1 в ф-ї N7) Nom (mod. ukr. N1 в ф-ї N7) Adj(civ)T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)	Шановний отець Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отець Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отець Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Шановний отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ)T1(N7) Nom (ecc. sl. N7) prae (з) N5	Вельмишановний отче Миколаю з сім'єю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Adj (civ) T1 (N7) T3(N7)	Вельмишановний отче ректоре (К. wych. UPCKP: zb. arch.)
Adj (ecc.)T1 (N7)T3(N7)Nom (ecc. sl. N7) Cnom (N1 в ф-ї N7)	Високопреподобний отче протоіерею Миколаю Щербань (К. wch. UPCKP: zb. arch.)

Протоіерей

	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T3	Всечесний протоіерей (К. wch. UPCKP: zb. arch.)

Kolektywne:

Владики

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1-3 pl – N7 pl N2	Преосвященні владики – учасники конференції (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) T1 pl – N7 pl Adj N2 (Adj Adj N2))	Преосвященні владики - учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) T1 pl – N7 pl Adj N2 (Adj adj N2) prae (za) N5 N2))	Преосвященні владики - учасники Постійної конференції Українських Православних Єпископів за межами України (PL UAPC: ź. w.)

Отці

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj hist (ecc) T1-3pl	Всечесні отці (4) (ED: arch.: S.: ź.w.); (HT: p.: A., ź. w.); (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.)
Adj (ecc) T1-3pl	Чесні отці (PL UAPC: ź. w.)
Adj T1-3pl	Улюблені отці (PF: ź. w.)
Adj (civ) T1-3pl	Дорогі отці (3) (PF: ź. w.); (PL UAPC: ź. w.) Шановні отці (PL UAPC: ź. w.)
Adj (civ) T1pl- T6 pl	Дорогі отці – гості (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj (civ) T1-3pl Part N2	Дорогі отці новоствореної церкви (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj (ecc) T1-3 pl	Високопреподобні отці (BLH: k.: K.: ź. w.)
Adj (ecc) con (i) Adj (ecc) T1-3 pl	Високопреподобні і всечесні отці (PL UAPC: ź. w.)
Part prae (y) N6 Adj (ecc) T1-3 pl	Улюблені у Господі всечесні отці (2) (PL UAPC: ź. w.)
Adj hist superl (ecc) T1-3pl	Всесвітліші отці (BLH: k.: K.: ź. w.)

Митрополити

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Митрополити (2) (HT: p.: A., ź. w.)

Архієпископи

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Архієпископи (2) (HT: p.: A., ź. w.)

Єпископи

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Єпископи (2) (HT: p.: A., ź. w.)

3) nazwy rodzinne

Jednostkowe:

Брате

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj T2	Улюблений брате (PF: ż. w.)
Adj prae (w) N6 T2	Улюблений у Христі брате (PF: ż. w.)
Adj prae (w) N6 T2 Pron	улюблений у Христі брате наш (PF: ż. w.)
Adj (civ) T2 prae (y) N6 (N6 N6)	Шановний брате у Господі Ісусі Христі
Adj (civ) Pron T2	Дорогий наш брате (ВН: а: К: ż. w.)

Z centrum dwuelementowym:

Брату і сестри

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T2 pl con T2 pl	Преподобні сестри і брати (BLH: k.: K.: ż.w.)

4) nazwy profesjonalne (niebędące tytułurą)

Kolektywne

Z centrum jednoelementowym:

Пресвітеру

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 pl	Боголюбиві пресвітери (PL UAPC: ż. w.)

Z centrum dwuelementowym:

Ченці та черниці

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc.) N7 pl con (i) N7 pl	Чесні ченці та черниці (PF: ż. w.)
Adj N7 pl con (i) N7 pl	Побожні ченці та черниці (PF: ż. w.)

Kolektywne (zbiorowe)

Z centrum jednoelementowym:

Духовенство

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc.) N7 zb	Чесне духовенство (HT: p.: A., ż. w.)
Adj (ecc) N7 zb	Всечесне духовенство (3) (PL UAPC: ż. w.)

Священство

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 zb	Священство (HT: p.: A., ż. w.)

Монашество

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 zb	Монашество (2) (HT: p.: A., ż. w.)

Чернецтво

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) N7 zb	Чесне чернецтво (PF: ż. w.) Боголюбиве чернецтво (3) (PL UAPC: ż. w.)

5) tytułatura symboliczna i tytułatura profesjonalna wtórna (zwroty redundantne)

Jednostkowe

Високопреподобіє, отче

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4, T1(N1 w f-ji N7) Nom (mod. ukr N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, отче Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, T1(N1 w f-ji N7) Nom (ecc.sl. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, отче Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, T1(N7) Nom (ecc.sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, отче Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc.) T1 (N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче (К. wch. UPCKP: zb. arch.)

Pron T4, Adj (civ) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1(N7) Nom (ecc. sl. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, дорогий отче Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)	Ваше Високопреподобіє, дорогий отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, шановний отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7 variant)	Ваше Високопреподобіє, всечесний отче Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, всечесний отче Миколає (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (mod. ukr. N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) Nom (mod. ukr. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколо (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N1 w f-ji N7) Nom (ecc. sl. N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Микола (К. wch. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє, Всечесний отче Миколай (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) + Nom (ecc sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7), T3(N1 в ф-і N7) Nom (ecc sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7) praep (з) N5	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче, протоієрей Миколаю Щербань з родиною (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1(N7) T3(N1 w f-ji N7) Nom (ecc. sl. N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоієрей Миколаю (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1(N7) T3(N1 в ф-і N7) (Nom (ecc. sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7)	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче протоієрей Миколаю Щербань (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj(ecc) T1(N7) Nom (ecc. sl. N7) Cnom (N1 w f-ji N7) praep (з) T1(N5) T1(N5) con(ta) N5 Adj N5 N2 con(ta) N2	Ваше Високопреподобіє, Високопреподобний отче Миколаю Щербань з пані-добродійкою та Богом довіреним колективом викладачів та студентів (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (ecc) T1(N7) T3(N7)	Ваше Високопреподобіє, Всечесний отче ректоре (К. wuch. UPCKP: zb. arch.)
Pron T4, Adj (civ) T1(N7) T3(N7)	Ваше Високопреосвященство, Високостойний Владико ректоре (К. wuch. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє, Високоповажний отче ректоре (К. wuch. UPCKP: zb. arch.) Ваше Високопреподобіє, Вельмишановний отче ректоре(К. wuch. UPCKP: zb. arch.)
<i>Високопреосвященство, владико</i>	
Pron T4, Adj (civ) T1 (N7)	Ваше Високопреосвященство, Вельмишановний владико (К. wch. UPCKP: zb. arch.)
<i>Блаженство, владико</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4, Adj(ecc) T1-3	Ваше Блаженство, Блаженнійший Владико (PL UAPC: ź. w.)
Pron T4, Adj(ecc) T1-3 Nom	Ваше Блаженство, Блаженнійший Владико Мефодію (PL UAPC: ź. w.)
Pron T4, Adj (ecc hist ²) N7 con(i) T1-3	Ваше Блаженство, Всемиловитий архипастир і отець (PL UAPC: ź. w.)

6) nazwy metaforyczne

Jednostkowe:

Архипастирю

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron N7	Наш архіпастирю (ED: arch.: S.: ż. w.)
Adj Pron N7	Милостивий наш архіпастирю (ED: arch.: S.: ż. w.)

Керманичу

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj Pron N7	Мудрий наш керманичу (ED: arch.: S.: ż. w.)

Коллекtywne

Архипастирі / Архипастури

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) N7 bibl pl	Преосвященні архипастури (PF: ż. w.) Улюблені архипастури (PF: ż. w.) Богомудрі архипастури (3) (PF: ż. w.) Боголюбиві архипастури (3) (PF: ż. w.)
Adj (ecc) prae (в) N6 N7 bibl pl	Улюблені в Господі архипастури (PF: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) N7 bibl pl	Дорогі й улюблені архипастури (PF: ż. w.)

Пастури / Пастури

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) N7 bibl pl	Боголюбиві пастури (PF: ż. w.) Боголюбиві пастури (PF: ż. w.)

7) Назвы warażające więź (przynależność do jednej wspólnoty)

Jednostkowe:

Співбрате

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj T2	Улюблений співбрате (PF: ż. w.)

8) nazwy grup okazjonalnych

Коллекtywne

Z centrum jednoelementowym:

Члени (czego?)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2	Члени Священного Синоду (PF: ż. w.)
Pron N7 pl Part Adj N2 (Adj Adj N2)	Всі члени Освяченого Помісного Собору Руської Православної Церкви (PF: ż. w.)

Учасники (czego?)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 (pl) N2	Дорогі учасники Собору (PF: ż. w.)

Коллекtywne zbiorowe:

Зібрання

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) N7 zb	Високодостойне зібрання (PL UAPC: ż. w.)

Relacja: wierni – duchowni

1) tytulatura symboliczna

Jednostkowe:

Високопреосвященство

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваше Високопреосвященство (ED: arch.: W.: ż. w.)

Коллекtywne

Високопреосвященства

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваші Високопреосвященства (PF: ż. w.)

Преосвященства

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Ваши Преосвященства (PF: ź. w.)

2) tytułatura profesjonalna

Jednostkowe:

Владико

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1-3	Владико (4) (ED: arch.: W.: ź. w.)

2.2. Tablica formalno-semantycznych typów form adresatywnych (na materiale języka polskiego)
Relacja: duchowni – wierni

• Nazwy z głównym elementem rzeczownikowym

1) nazwy rodzinne

Synowie² i córki², bracia² i siostry², dzieci² bibl

Jednostkowe

Bracie²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 sing	Bracie (LPPPG: ź. w.)

Siostr²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 sing	Siostr (LPPPG: ź. w.)

Kolektywne

z centrum jednoelementowym

Bracia²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl	Bracia (2) (LPPPG: ź. w.); (LEP: ź. w.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy Bracia (2); (PdoOJPII: ź. w.)
Adj (civ) T2 pl Adj	Drodzy Bracia Świeccy (LPPPG: ź. w.)
T2 pl Adj	Bracia drodzy (2) (PdoOJPII: ź. w.)
Part T2 pl	Umiłowani bracia (PdoOJPII: ź. w.) Ukochani Bracia (LEP cz. 2: ź. w.)
Part T2 pl (w) N6	Umiłowani Bracia w wierze (LEP: ź. w.)
T2 pl N7 pl con (i) N7	Bracia Słowacy i Czesi (P doOJPII: ź. w.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) N6	Drodzy Bracia w Chrystusie (PdoOJPII: ź. w.)
Part prae (wśród) pron T2 pl	Żyjący wśród nas bracia (PdoOJPII: ź. w.)

Siostry

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl	Siostry (PdoOJPII: ź. w.)
Adj (civ) T2 pl	Drogie siostry (4) (LJPII: ź. w.) (PdoOJPII: ź. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) N 7 pl	Drogie siostry i rodaczki (PdoOJPII: ź. w.)

Synowie²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T2 pl	Drodzy Synowie (PdoOJPII: ź. w.)

Dzieci² bibl (Boże)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl (Part N2Pron)	Dzieci ochrzczonej Ojczyzny naszej (HPKKW: ź. w.)
T2pl N2 Adj	Dzieci Kościoła Chrystusowego (HPKKW: ź. w.)
(T2 pl Adj)	Dzieci Boże (HPKKW: ź. w.)
(T2 pl Adj) N2 Adj	Dzieci Boże ziemi polskiej (LEP cz. 2: ź. w.)
Adj (civ) (T2pl Adj)	Drogie Dzieci Boże (3) (LEP cz. 2: ź. w.); (HPKKW: ź. w.)
Part (T2 pl Adj)	Umiłowane Dzieci Boże (2) (LEP cz. 2: ź. w.); (DEPozk: L: ź. e.)
Part T2 pl (N2 Adj)	Umiłowane dzieci Polski Katolickiej (DEPozk: PVI: ź. e.)
Pron T2 pl (Part N2)	Wszystkie Dzieci umiłowanej Polski (DEPozk: PVI: ź. e.)

Pron T2 pl (Part N2), Pron Verb	Wszystkie Dzieci umiłowanej Polski, którzy przybyliście (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part prae (w) N6 (T2 pl Adj)	Umiłowane w Panu Dzieci Boże (LEP cz. 2: ż. w.)
Part prae (w) N6 N6 (T2 pl Adj)	Umiłowane w Chrystusie Panu Dzieci Boże (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl T2 pl	Najmilsze dzieci (4) (HPKKW: ż. w.)
Adj superl T2 pl Pron	Najmilsze dzieci moje (HPKKW: ż. w.)
Adj superl (T2 pl Adj)	Najmilsze dzieci Boże (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (HPKKW: ż. w.)
Adj superl prae (w) N6 (T2 Adj)	Najmilsze w Panu Dzieci Boże (LEP: ż. w.)

Kolektywne
z centrum dwuelementowym
Bracia² i siostry² lub siostry² i bracia²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 sing con (i) T2 sing	Bracie i Siostry (3) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl	Bracia i siostry (13) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG, cz. 2, ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.) Siostry i bracia (11) (PdoOJPII: ż. w.), (LPPPG: ż. w.); (LPPPG, cz. 2, ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl (N2 Adj)	Siostry i Bracia Archidiecezji Warszawskiej (LPPPG: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6	Bracia i siostry w Chrystusie (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (K: ż. e.) Siostry i Bracia w Chrystusie (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 N6	Bracia i Siostry w Chrystusie Panu (2) (LEP cz. 2: ż. w.) Siostry i Bracia w Chrystusie Panu (H: ż. e.) Siostry i Bracia w Jezusie Chrystusie (LPPPG: ż. w.) Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 (N2 Adj)	Bracia i Siostry w Chrystusie obrządku grekokatolickiego (LPPPG cz. 2: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (z) N2 con (i) Pron Pron N2	Bracia i siostry z Radomia i całej tej ziemi (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl, Part Adv Pron N4	Bracia i siostry, nawiedzające często to miejsce (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T2pl con (i) T2 pl prae (w) (N6 Adj)	Wszyscy bracia i siostry w powołaniu chrześcijańskim (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, Pron T2pl con (i) T2 pl_ Pron Adv Verb prae (z) Pron con (i) Verb Pron prae (w) N6 con (i) N6	Wy, wszyscy Bracia i Siostry, którzy dzisiaj jesteście z nami i towarzyszyście nam w bólu i smutku (K: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy bracia i siostry (23) (LJPII: ż. w.) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DEPożk: KEP: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.); (DdoOK: KM: ż. e.); (H: ż. e.); (S: ż. e.); (K: ż. e.) Drodzy siostry i bracia (LPPPG: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Drogie siostry i bracia (PdoOJPII: ż. w.) Kochani bracia i siostry (5) (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) Drodzy: Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj (civ): T2 pl con (i) T2 pl	
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – N7 pl Part Adj N4 N2	Drodzy Siostry i Bracia – Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów (LPPPG: ż. w.)

Adj(civ) Pron T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy moi bracia i siostry (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.)
Adj(civ) T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6	Drodzy bracia i siostry w Chrystusie (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: KM: ż. e.)
Adj(civ) T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 N6	Drodzy bracia i siostry w Chrystusie Panu (DEPożk: KEP: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Adv Part	Drodzy bracia i siostry tu zgromadzeni (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Part prae (poza) N5 N2	Drodzy Bracia i Siostry żyjący poza granicami Polski (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ), Adj (ecc) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy, czcigodni bracia i siostry (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl con (i) Adj (civ) T2 pl	Drogi Siostry i Drodzy Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Najdrożsi Bracia i Siostry (2) (LEP cz. 2: żw); (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Pron Adj (civ) con (i) Part T2 pl con (i) T2 pl prae (z) Adj N2	Moi drodzy i umiłowani bracia i siostry z Nowej Huty (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N7 pl, N7 pl, N7 pl	Drodzy bracia i siostry lekarze, pielęgniarki, członkowie służby zdrowia (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – N7 pl N2	Drodzy bracia i siostry – mieszkańcy Bielsko-Białej (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl – Adj N7 pl	Drodzy bracia i siostry – drodzy rodacy (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Moi drodzy bracia i siostry (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl	Umiłowani bracia i siostry (6) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż.w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) Ukochani Bracia i Siostry (LEP cz. 2: ż.w.) Umiłowani Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani: Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani, Siostry i Bracia (LEP cz. 2: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) N6	Umiłowani bracia i siostry w Chrystusie (PdoOJPII: ż. w.); (LJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowane Siostry i Bracia w Chrystusie (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KWP: ż. e.)
Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) N6 N6	Umiłowani bracia i siostry w Chrystusie Panu (2) (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie (LEP cz. 2: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl prae (w) (N6 N6, N6 Pron)	Umiłowani Bracia i Siostry w Jezusie Chrystusie, Panu naszym (LEP cz. 2: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl	Umiłowani bracia i siostry prawosławni (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj) prae (w) N6	Umiłowani Bracia i Siostry obrządku grekokatolickiego w Polsce! (LPPPG: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl prae (z) N2	Umiłowani bracia i siostry z Ewangelii (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)	Umiłowani Siostry i Bracia Archidiecezji Warszawskiej (LPPPG cz. 2: ż. w.) Umiłowani Siostry i Bracia Kościoła Warszawskiego (LPPPG: ż. w.) Umiłowani Siostry i Bracia Dekanatu Ursynowskiego! (LPPPG: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl (Adj N2 Adj)	Umiłowani Siostry i Bracia świętego Kościoła gnieźnieńskiego (LPPPG: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj con (i) Adj)	Umiłowani Bracia i Siostry Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Warszawskiej (LPPPG: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl, Pron N5 Verb N1	Umiłowani Siostry i Bracia, których ojczyzną jest Polska (LPPPG: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl, Part prae (w) (Adj N6 con (i) N6)	Umiłowani Siostry i Bracia, zgromadzeni w

Adj)	kościelnych ruchach i kołach synodalnych! (LPPPG: ż. w.)
Part prae (w) N6 T2pl con (i) T2 pl	Umiłowani w Panu bracia i siostry (6) (PdoOJPII: ż.w.); (LEP cz. 2: ż.w.); (DdoOK: NN2008: ż. e.) Umiłowani w Chrystusie bracia i siostry (3) (PdoOJPII: ż.w.); (LPPPG: ż.w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani w Chrystusie siostry i bracia (3) (LPPPG: ż.w.); (LEP cz. 2: ż. w.) Umiłowani w Panu Siostry i Bracia (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)
Part prae (w) N6 N6 T2pl con (i) T2 pl	Umiłowani w Chrystusie Panu Siostry i Bracia (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)
Pron Part T2pl con (i) T2 pl Part prae (na) Pron N6	Wszyscy umiłowani bracia i siostry obecni na tym spotkaniu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl T2 pl con(i) T2 pl	Najmilsi Siostry i Bracia (LPPPG: ż. w.) Najmilsi Bracia i Siostry (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl prae (w) N6 T2 pl con(i) T2 pl	Najmilsi w Chrystusie Siostry i Bracia (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż.w.) Najmilsi w Chrystusie Bracia i Siostry (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.)
Adj superl prae (w) N6 T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)	Najmilsi w Chrystusie Siostry i Bracia obrządku grekokatolickiego (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) Adj T2 pl con(i) T2 pl (N2 Adj)	Szanowni Świeccy Bracia i Siostry Polonii belgijskiej! (LPPPG cz. 2: ż. w.)

Synowie i córki

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl con (i) T2 pl Pron N2 prae (od) N2 prae (do) N2	Synowie i córki tego szczepu od Wisły do Karpat (P doOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl con (zarówno) N2 Adj, con (jak też) Part prae (wśród) Pron T2 pl	Synowie i córki zarówno Kościoła łacińskiego, jak też żyjący wśród nas bracia (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (na) (N2 Adj)	Synowie i córki na ziemi szczecińskiej (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl Pron N2	Synowie i córki tej ziemi (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy synowie i córki (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl N2	Drodzy synowie i córki Kościoła (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl Pron N2 prae (nad) N6	Drodzy synowie i córki tej ziemi nad Bałtykiem (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con(i) T2 pl Pron N2	Umiłowani synowie i córki mojej Ojczyzny (HPKKW: ż. w.)

2) nazwy z odnośnikiem wyłącznie do wieku czy płci, zarówno jak do wieku i płci jednocześnie.

A) wyłącznie do wieku:

Dzieci, młodzieży, ludzie starsi, osoby starsze, rówieśnicy itp.

Z centrum jednoelementowym

Dzieci¹

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 ¹	Drogie dzieci (4) (PdoOJPII: ż. w.), (LJPII: ż. w.) Kochane dzieci (LPPPG: ż.w.)
Adj (civ) Adj (civ) N7 ¹	Drogie, Kochane Dzieci! (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) N7 ¹ Pron Verb prae (w) (Pron N2)	Drogie dzieci, które przebywacie w tych instytucjach (PdoOJPII: ż. w.)
Pron N7 ¹	Moje dzieci (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Adj N7 ¹	Moje kochane Dzieci! (LPPPG: ż. w.)
N7 pl (N2 Adj)	Dzieci ¹ Narodu Polskiego (LEP cz. 2: ż.w.)

Młodzieży

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 (zb) Adj	Młodzieży oazowa (PdoOJPII: ż. w.)

Adj (civ) N7 (zb)	Droga młodzieży (4) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.) (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.) Kochana Młodzieży (3) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) N7 (zb) Adj	Droga Młodzieży polska! (LEP: ż. w.) Kochana Młodzieży polska (LEP: ż. w.)
Adj (civ) N7 (zb) Adj (N2 con (i) N2)	Droga młodzieży europejskiego Wschodu i Zachodu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj N7 pl Adj	Polska młodzieży akademicka (LPPPG cz. 2: ż. w.)
<i>Młode pokolenie</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 (zb) N2 (Adj N2 con (i) N2)	Młode pokolenie ludzi polskiego morza i Pomorza (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Rowieśnicy</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Num N2	Rowieśnicy Dwunastoletniego Jezusa (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Osoby starsze</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7pl Adj)	Osoby starsze (PdoOJPII: ż. w.)
Z centrum dwuelementowym <i>Młodzieży i dzieci</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl con (i) N7 pl	Młodzieży i dzieci (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 (zb) con (i) Adj (civ) N7 pl	Droga Młodzieży i Kochane Dzieci (S: ż. e.)

B) wyłącznie do płci
Jednostkowe
Kobieto

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 sing	Kobieto (LJPII: ż. w.)
N7 sing (Adj)	Kobieto-matko (LJPII: ż. w.) Kobieto-córko (LJPII: ż. w.) Kobieto-siostro (LJPII: ż. w.) Kobieto-małżonko (LJPII: ż. w.)
N7 sing Adj	Kobieto konsekrowana (LJPII: ż. w.)
N7 Part Adv	Kobieto pracująca zawodowo (LJPII: ż. w.)
Kolektywne <i>Kobiety</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2	Kobiety całego świata (LJPII: ż. w.)

C) do wieku i płci
Kolektywne
Dziewczęta i chłopcy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl con (i) N7 pl	Dziewczęta i chłopcy (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl con (i) N7 pl , Pron Adv Mod Verb prae (do) (Pron N2) N2 Part (jako) N4 Adj N2	Dziewczynki i chłopcy, którzy poraz pierwszy macie przyjąć do waszych serc Pana Jezusa jako pokarm wiecznego zbawienia (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Drodzy chłopcy i dziewczęta (2) (PdoOJPII: ż. w.) Drodzy chłopcy i dziewczynki (LJPII: ż. w.)

- 3) nazwy wskazujące na charakter więzi
 A) miejsce urodzenia lub zamieszkania
 Kolektywne
Rodacy, rodaczki

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Rodacy (5) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.)
N7 pl Pron	Rodacy moi (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl prae (w) N6	Rodacy w USA! (LPPPG: ż. w.)
N7 pl prae (z) N2, Pron prae (w) Pron Adj N6 Verb prae (na) N6 Pron N2, prae (w) Adj N6	Rodacy z Ameryki, którzy w tym doniosłym momencie stanęliście na ziemi waszego pochodzenia, w starym kraju (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl Part Adj N4 N2	Rodacy zamieszkujący piękną ziemię Helwetów (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Drodzy rodacy (5) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl prae (w/we) N6	Drodzy Rodacy we Francji (LPPPG cz. 2: ż. w.) Drodzy Rodacy w Kanadzie (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) Pron N7 pl	Drodzy moi rodacy (PdoOJPII: ż. w.) Drogi moje rodaczki (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Adj (civ) N7 pl	Moi drodzy rodacy (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Pron Adj (civ) N7 pl	Wszyscy moi drodzy rodacy (PdoOJPII: ż. w.)
Part N7 pl	Umiłowani rodacy (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP: ż. w.); (S: ż. e.)
Part N7 pl-N7 pl	Umiłowani rodacy-pielgrzymi (DEPożk: L: ż. e.)
Part N7 pl prae (w) N6	Umiłowani Rodacy w Danii (LPPPG: ż. w.)
Part N7 pl N2 con (i) (Adj N2)	Umiłowani Rodacy Australii i Nowej Zelandii (LPPPG: ż. w.)
Part N7 pl Part prae (poza) N5	Umiłowani Rodacy żyjący poza krajem (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Part prae (w) N6 N6 N7 pl prae (na) N6	Umiłowani w Chrystusie Panu Rodacy na obczyźnie! (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Pron Part N7 pl prae (w) (Adj N6)	Wszyscy Umiłowani Rodacy w Wielkiej Brytanii! (LPPPG cz. 2: ż. w.)

- B) przyjaźń
 Kolektywne
Przyjaciele

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl	Przyjaciele (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy przyjaciele (8) (PdoOJPII: ż. w.), (2) (LJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (KSBM: zb. arch.); (DEPożk: KWP: ż. e.); (DdoOK: P: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl N2	Drodzy Przyjaciele Kresów (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T2 pl N2 prae (na) N6	Drodzy Przyjaciele Kościoła na Wschodzie (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T2 pl Pron N2	Drodzy przyjaciele naszego klasztoru (H: ż. e.) Kochani przyjaciele naszego klasztoru (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl Part prae (w) Pron Adj N6	Drodzy przyjaciele, zgromadzeni w tym świętym miejscu (H: ż. e.)
Adj (civ) Adj T2 pl	Drodzy młodzi przyjaciele (6) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (DdoOK: P: ż. e.) Kochani młodzi przyjaciele (LPPPG: ż. w.)
Pron Adj T2 pl	Moi drodzy przyjaciele (PdoOJPII: ż. w.) Moi młodzi przyjaciele (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Part Adj T2pl	Moi umiłowani młodzi przyjaciele (PdoOJPII: ż. w.)
Adj N7 pl	Młodzi przyjaciele (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.)

Koledzy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj T2 pl	Drodzy koledzy (PdoOJPII: ż. w.)

Z centrum dwuelementowym
Koleżanki i kolegi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy koleżanki i kolegi (S: ż. e.)

C) jednolitość poglądów religijnych
Kolektywne
z centrum jednoelementowym
Wyznawcy (współwyznawcy) Chrystusa

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2, Part con (i) Part	Wyznawcy Chrystusa, Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego (LEP cz. 2: ż. w.)
Pron N7 pl N2	Wszyscy wyznawcy Chrystusa (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl N2 N2	Drodzy współwyznawcy Jezusa Chrystusa (LEP cz. 2: ż. w.)
Part N7 pl (N2 con (i) N2 prae (w) Adj N6 Adj	Umiłowani Wyznawcy Chrystusa i Maryi w świętym Kościele gnieźnieńskim (LPPPG: ż. w.)

Confratres (Konfratry)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Drodzy <i>Confratres</i> (LPPPG: ż. w.) Drodzy Konfratry (LPPPG: ż. w.)
Adj superl N7 pl	Najmilsi Konfratres (LEP: ż. w.)

Katolicy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Katolicy (LEP: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl Adj	Drodzy Katolicy Świeccy (LPPPG: ż. w.)

Z centrum dwuelementowym
Kolektywne
Krewni i przyjaciele

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst pl con (i) N7 pl Pron N2	Krewni i przyjaciele naszej jubilatki (H: ż. e.)

Jednostkowe zbiorowe:
Rodzino¹

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 zb	Szanowna Rodzino (H: ż. e.)
Adj (civ) N7 zb (N2 Adj)	Droga Rodzino Kościoła Bożego (LEP cz. 2: ż. w.)

Kolektywne zbiorowe:
Rodziny¹(Kościoła)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Drogi rodziny (2) (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 zb pl (N2 Adj)	Drogi rodziny Kościoła Bożego (LEP cz. 2: ż. w.) Drogi rodziny Kościoła Chrystusowego (LEP cz. 2: ż. w.)

Ludu (jaki? Boży /Chrystusowy /Maryjny)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (N7 zb Adj) N2 con (i) N2	Drogi Ludu Boży Stolicy i Archidiecezji (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj con (i) Adj N7 zb (Adj N2)	Chrystusowy i Maryjny Ludu Polskiej Stolicy (LPPPG: ż. w.)

Narodzie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7pl N2	Katolicki Narodzie Polski (LEP: ż. w.)

4) nazwy grup społecznych, zawodowych oraz innych (w tym ideowych (oprócz tytułatury), wskazujących na stan cywilny, przynależność do różnego rodzaju organizacji czy ośrodków, grupę religijną,

grupę studiującą czy nawet okazjonalną na czas apelu), np. *robotnicy, rzemieślnicy, rolnicy, nauczyciele, wychowawcy, robotnicy, uczestnicy (czego?), członkowie (czego?)* itp.

Z centrum jednoelementowym

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Profesorowie (PdoOJPII: ż. w.)
T1 pl T3 pl	Państwo Profesorowie (P doOJPII: ż. w.)
	Drodzy Państwo Profesorowie (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl N2	Pracownicy nauki (PdoOJPII: ż. w.) Mężowie stanu (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl N2 prae (na) Adj N6	Środowiska pracy na całym świecie (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl	Wychowawcy (PdoOJPII: ż. w.) Politycy (PdoOJPII: ż. w.) Pielęgniarki (PdoOJPII: ż. w.) Lekarze (HPKKW: ż. w.) Seminarzyści (H: ż. e.) Wykładowcy (S: ż. e.)
Pron Part Adv N7 pl	Wszyscy zgromadzeni tutaj rolnicy (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Drodzy małżonkowie (PdoOJPII: ż. w.) Drodzy abiturienti (LPPPG cz. 2: ż. w.) Drodzy Maturzyści! (LPPPG: ż. w.)
N7 pl Adj	Ludzie samotni (PdoOJPII: ż. w.) Ludzie świeccy (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl	Zacni kresowiaci (KSBM: zb. arch.)
N7 pl Adj N2	Rolnicy całej ojczyzny (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl con (i) N7 pl Part Adv prae (przez) N4 ADj	Robotnicy i rzemieślnicy reprezentowani tu przez organizacje cechowe (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, Adj N7 pl N2	Wy, byli więźniowie Oświęcimia (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, N7 pl, Adv prae (z) N2	Wy, kombatanci, zwłaszcza z Szczawy (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, N7 pl N2	Wy, lekarze ciał (HPKKW: ż. w.)

Rodzice

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Rodzice! (LEP: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Drodzy rodzice (LEP cz. 2: ż. w.)
N7pl Adj	Rodzice katolicy (2) (LEP: ż. w.)
Part N7	Umiłowani Rodzice (LPPPG: ż. w.) Ukochani Rodzice (LEP: ż. w.)

Ojcowie¹

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T5 pl Pron N2	Kochani ojcowie naszych rodzin (LPPPG: ż. w.)

Studenci

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Studenci (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Drodzy Studenci (LPPPG: ż. w.)
Pron N7 pl prae (w) Pron N6 Part	Wy, studenci w tym domu przebywający (DEPożk: PVI: ż. e.)

Pielgrzymi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Pielgrzymi (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl prae (z) N2 con (i) N2	Pielgrzymi z Kraju i zagranicy (H: ż. e.)
T2 pl T6 pl prae (z) N2	Bracia Pielgrzymi z Węgier (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl prae (z) N2 Adj, con (a także) N2 Adj, Adj, Adj, Adj, Adj con (i) N2 prae (w) N6	Pielgrzymi z archidiecezji krakowskiej, a także diecezji katowickiej, kieleckiej, sandomierskiej, radowskiej, przemyskiej i archidiecezji w Lubiczowie (PdoOJPII: ż. w.)
Pron N7 pl prae (z) N2 Adj con (i) prae (z) N2 Adj	Wszyscy Pielgrzymi z diecezji łowickiej i z diecezji sąsiednich (PdoOJPII: ż. w.) Wszyscy Pielgrzymi z diecezji tarnowieckiej i z diecezji sąsiednich (PdoOJPII: ż. w.)

Adj N7 pl	Jasnogórscy pielgrzymi (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl Adj	Pielgrzymi jasnogórscy (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Drodzy pielgrzymi (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl prae (z) N2 con (i) prae (ze) Pron N2 N2: prae (z) N2 Adj – N2, N2, N2, N2, N2, N2, N2; N2 con (i) N2 Adj; prae (ze) (N2 Adj) con (i) N2; prae (z) (N2 N2 Adj); prae (z) N2 con (i) N2 – Adv, Adv Pron (N1 Adj) Verb prae (do) Adj N2	Drodzy pielgrzymi z kraju i ze wszystkich części świata: z krajów europejskich – Italii, Szwajcarii, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Anglii i z krajów Skandynawskich; ze Stanów Zjednoczonych i Kanady; z krajów Ameryki Łacińskiej; z Azji i Australii – zewsząd, skąd was miłość Boża przyprowadziła do Wiecznego Miasta (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) Adj N7 pl	Drodzy częstochowscy Pielgrzymi (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.) Drodzy dzisiejsi Pielgrzymi (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.) Drodzy jasnogórscy Pielgrzymi (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) Adj N7 pl Adj N2	Kochani dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórskiego Sanktuarium (DdoOK: NN2008: ż. e.) Drodzy dzisiejsi Pielgrzymi Jasnogórskiego Sanktuarium (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 Adj	Drodzy Pielgrzymi dnia dzisiejszego (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ), Adj N7 pl prae (z) N2 Adj	Drodzy, dzisiejsi Pielgrzymi z parafii częstochowskich (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 Adj, N2 (Adj) con (i) N7 pl Adj	Drodzy Pielgrzymi archidiecezji łódzkiej, miasta Częstochowy i Pielgrzymi indywidualni (DdoOK: NN2008: ż. e.)

Ludzie (pracy)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2	Ludzie pracy (PdoOJPII: ż. w.)
Part N7 pl N2	Ukochani Ludzie Pracy (H: ż. e.)

Uczestnicy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl Pron N2	Drodzy uczestnicy tej liturgii (DdoOK: P: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 Adj	Drodzy uczestnicy cierpień Chrystusowych (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl Adj N2 prae (na) N6 Adj	Drodzy uczestnicy dzisiejszego spotkania na ziemi śląskiej (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl Adj N2	Drodzy uczestnicy pogrzebowych ceremonii (K: ż. e.)
N7 pl Adj Adj N2	Uczestnicy papieskich dzisiejszych odwiedzin (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl Adj N2	Uczestnicy eucharystycznej ofiary (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl Pron N2	Uczestnicy tej liturgii (P: ż. e.)
N7 pl Pron N2 Adj	Uczestnicy tej ceremonii pogrzebowej (H: ż. e.)

Członkowie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2 N2	Członkowie służby zdrowia (PdoOJPII: ż. w.)
N7 pl N2 Adj	Członkowie Stowarzyszeń Polonijnych (LPPPG cz. 2: ż. w.)
N7 pl N2 Adj con (i) N2	Członkowie Służby Liturgicznej i Chorów (LPPPG cz. 2: ż. w.)

Przedstawiciele

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2, Part prae (w) N6 Pron N2	Przedstawiciele Skalnego Podhala, zrzeszeni w kole jego przyjaciół (PdoOJPII: ż. w.)

Sluchacze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) N2 (Adj)	Sluchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia

	Fiat (H: ż.e.)
Adj (civ) N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) N2 (Adj)	Drodzy Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Radia Fiat (4) (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl N2 (Adj), N2 (Adj) con (i) Part subst Pron prae (przez) N4	Drodzy Słuchacze Radia Maryja, Radia Jasna Góra i Słuchający nas przez internet (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl, Pron Verb Pron N4 prae (przez) N4	Drodzy Słuchacze, którzy odbieracie ten głos przez internet (DdoOK: NN2008: ż.e.)
<i>Goście</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 pl	Dostojni goście (PdoOJPII: ż. w.)
Adj Pron N7pl	Drodzy moje goście (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Sąsiedzi</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl, Pron Adv Verb prae (do) N2	Sąsiedzi, którzy dzisiaj przybyliście do Wadowic (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Delegacje</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2	Delegacje częstochowskich parafii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl N2 Adj	Drogie Delegacje parafii częstochowskich (DdoOK: NN2008: ż. e.)
<i>Czyciele</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj N2	Czyciele Jasnogórskiej Maryi (DdoOK: NN2008: ż. e.)
<i>Widzowie</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part prae (po) N6 N7 pl N2 (Adj)	Rozproszeni po świecie widzowie Telewizji <i>Trwam</i> (H: ż. e.)
Z centrum dwuelementowym Kolektywne <i>Nauczyciele i wychowawcy</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Drodzy nauczyciele i wychowawcy (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Rodzice i nauczyciele</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Szanowni Rodzice i Nauczyciele (S: ż. e.)
<i>Harcerki i Harcerze (harcerze i harcerki)</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Harcerze (LPPPG cz. 2: ż. w.)
N7 pl con (i) N7 pl	Harcerki i Harcerze (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Ojcowie¹ i matki¹</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T5 pl con (i) T5 pl	Matki i Ojcowie (LPPPG: ż. w.)
T5 pl con (i) T5 pl N2	Ojcowie i matki rodzin (PdoOJPII: ż. w.)
<i>Wierni i pielgrzymi</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron, Adj subst con (i) N7 pl, Part Pron prae (na) Pron N4	Wy, wierni i pielgrzymi, przybyli wszyscy na to spotkanie (DEPOżk: PVI: ż. e.)
Kolektywne zbiorowe: <i>Braci</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl N7 zb Adj	Najmilsza braci lekarska (HPKKW: ż. w.)

5) okazjonalne:

A) nazwy wyodrębniające mieszkańców miast, krain, państw: *Wadowiczanie (mieszkańcy + N2). Mieszkańcy + N2*

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2	Mieszkańcy Częstochowy (DdoOK: NN2008: ż. e.)
<i>Wadowiczanie</i>	

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl	Drodzy wadowiczanie (PdoOJPII: ż. w.)

B) Nazwy narodowości:

Polacy, Litwini, Białorusini, Ukraińcy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part N7 pl	Umiłowani Litwini (PdoOJPII: ż. w.)

C) metaforyczne:

a. metaforyczne: *Bracia wiary, współpracownicy Boga Żywego, obrońcy życia polskiego, stróże zdrowia itp.;*

b. Synekdochiczne: *Polsko, Litwo, Ukraino, ojczyzno, ziemi, uniwersytecie, Krakowie, Warszawo, Europo itp.*

Domownicy wiary

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part Pron (N7 pl N2)	Umiłowani nasi domownicy wiary (LEP: ż. w.)

Bracia wiary

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl (T2 pl N2 Pron Adj)	Najmilszi Bracia wiary naszej świętej (LEP: ż. w.)

Stróże zdrowia

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7 pl N2) N2	Stróże zdrowia narodu (HPKKW: ż. w.)

Opiekunowie i Obrońcy życia

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl con (i) (N7pl N2) Adj	Opiekunowie i obrońcy życia polskiego (HPKKW: ż. w.)

Współpracownicy Boga Żywego

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7pl (N2 Adj)	Współpracownicy Boga Żywego (HPKKW: ż. w.)

Nazwy synekdochiczne:

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron, N7 sing Adj	Ci, Uniwersytecie Jagielloński (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing	Uniwersytecie (PdoOJPII: ż. w.)
	Alma mater (PdoOJPII: ż. w.)
	Polsko (PdoOJPII: ż. w.)
	Europo (LJPII: ż. w.)
N7 sing Adj	Ziemi polska (PdoOJPII: ż. w.)
	Ziemi ojczysta (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Pron	Ojczyzno moja (PdoOJPII: ż. w.)
Adj N7 sing	Wierna Warszawo (LPPPG: ż. w.)
	(LPPPG cz. 2: ż. w.)

6) tytułatura uniwersalna: *Państwo; Panowie*

Z centrum jednoelementowym:

Państwo

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 pl	Czcigodni Państwo (PdoOJPII: ż. w.)

Panowie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj T1 pl prae (z) N2 Adj con (i) Adj	Dostojni Panowie z władz cywilnych i wojskowych (DEPożk: PVI: ż.e.)
Pron, T1 pl Adj N2, Pron Verb N4 con (i) N4	Wam, Panowie ziemskiego państwa, którzy macie roztropność i odwagę (DEPożk: PVI: ż.e.)

Z centrum dwuelementowym:

Panie i Panowie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 pl con (i) T1 pl T3 pl	Szanowne Panie i Panowie Parlamentarzyści (H: ż.e.)
T1 pl con (i) T1 pl	Panie i Panowie (P: ż.e.)

• Nazwy z centrum właśnie przymiotnikowym lub z przymiotnikiem współdnoszących się (wyrażonych najczęściej imiesłowem przymiotnikowym, stosunkowo rzadziej zaimkiem)

1) nazwy z odnośnikiem do wieku: *Młodzi, starsi*.

Młodzi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) Adj subst pl	Drodzy młodzi (DdoOK: P: ż.e.)
Pron, Adj subst pl	Wy, młodzi (6) (LJPII: ż. w.), (PdoOJPII: ż. w.),
Pron, Adj subst pl, Pron Verb prae (w) N6 Adj N4	Wy, młodzi, którzy nosicie w sercach wielkie aspiracje (PdoOJPII: ż. w.)

2) nazwy stanów: *chorzy, cierpiący* itp.

Z centrum jednoelementowym:

Chorzy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron Adj Adj subst	Moi drodzy Chorzy (PdoOJPII: ż. w.) Wy, drodzy chorzy (PdoOJPII: ż. w.)

Zgromadzeni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part subst Adv prae (na) (Pron Adj N6 prae (w) (Adj N6))	Zgromadzeni dzisiaj na tej porannej modlitwie w licheńskim sanktuarium (PdoOJPII: ż. w.)

Wybrani

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron, Part Adj, Part Adv prae (w) N6 (N2N2)	Wy, wybrani Boży, zgromadzeni dziś w kaplicy Matki życia (HPKKW: ż.w.)

Bliscy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst N2 Adj	Bliscy klasztorów kontemplacyjnych (HPKKW: ż.w.)

Z centrum dwuelementowym:

Cierpiący i chorzy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj Part subst con (i) Adj subst	Drodzy cierpiący i chorzy (PdoOJPII: ż. w.)

3) nazwy wyrażające stosunek emocjonalny: *drodzy, kochani, umiłowani*.

Drodzy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron Adj subst	Moi drodzy (PdoOJPII: ż. w.)
Adj subst Pron	Drodzy moi (K: ż.e.)

Kochani

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst Pron	Kochani moi (2) (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.)

Umiłowani

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna

Part subst	Umiłowani (4) (LPPPG: ż.w.); (LPPPG cz. 2: ż.w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.)
Part prae (w) N6	Umiłowani w Panu (4) (LPPPG: ż. w.); (LEP cz. 2: ż.w.); (DEPożk: KEP: ż.e.) Umiłowani w Chrystusie (2) (LEP cz. 2: ż.w.); (H: ż. e.) Ukochani w Chrystusie (2) (LEP cz. 2: ż. w.)
Part subst prae (w) N6 N6	Umiłowani w Chrystusie Panu (2) (LEP cz. 2: ż. w.); (K: ż. e.) Ukochani w Chrystusie Panu (LEP cz. 2: ż. w.)
Part subst Pron	Moi Umiłowani (PdoOJPII: ż. w.)

Naimilsi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst superl	Najmilsi (11) (LPPPG: ż.w.) (LPPPG cz. 2: ż.w.); (LEP: ż. w.); (LEP cz. 2: ż.w.); (HPKKW: ż. w.); (K: ż. e.)
Adj subst superl prae (w) N6	Najmilsi w Chrystusie (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.); (LEP: ż. w.) Najmilsi w Panu (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj subst superl prae (w) N6 N6	Najmilsi w Chrystusie Panu (3) (LEP: ż. w.) (LEP cz. 2: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.)

Najdrożsi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj subst superl	Najdrożsi (H: ż. e.)

- 4) nazwy wyrażające więź
A) jednolitość poglądów religijnych
Kolektywne
z centrum jednoelementowym
Wierni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron Adj subst, Pron Verb prae (w) Adv Adj N6 con (i) Adv Adv Part prae (na) Pron N4	Wy, wierni, których widzę w tak wielkiej liczbie i tak skwapliwie zgromadzonych na moje przybycie (DEPożk: PVI: ż. e.)

Relacja: duchowni – duchowni

- 1) tytułatura profesjonalna
Jednostkowe:
Ojciec Święty

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(T3 Adj)	Ojciec Święty (LEP cz. 2: ż. w.)
Part (T3 Adj)	Umiłowany Ojciec Święty (DEPożk: KWP: ż. e.)
Adj superl (T3Adj)	Najczcigodniejszy Ojciec Święty (L: ż. e.)

Prymasie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3	Księżę Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 N2	Księżę Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T1T3	Kochany Księżę Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl (ecc) T1T3, T3 N2	Najdostojniejszy Księżę Kardynale, Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl (ecc) T1T3	Najdostojniejszy Księżę Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
Part T3 N2	Umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl (ecc) con (i) Part T3 N2	Najdostojniejszy i umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.)
T3konkur T3	Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 konkur T3	Księżę Kardynale Prymasie (2) (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.)

Kardynale

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 T3 konkur	Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)

T3 – T3 konkur Adj	Kardynale – Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 T3 konkur Adj	Księżę Kardynale Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl (ecc) T1T3	Najdostojniejszy Księżę Kardynale (2) (PdoOJPII: ż. w.); (H: ż. e.)
Adj (civ) T1T3	Drogi Księżę Kardynale (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 T3 konkur	Księżę Kardynale Prymasie (PdoOJPII: ż. w.); (K: ż. e.)
T1 T3	Księżę Kardynale (2) (DEPozk: PVI: ż. e.)

Arcybiskupie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 Adj	Arcybiskupie poznański (PdoOJPII: ż. w.)
T3 Nom – N7 Adj N2 (Adj N2)	Arcybiskupie Marianie – spadkobierco apostolskiego dziedzictwa błogosłowieonego Jakuba Strzeżmę (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 T3 konkur Adj	Księżę arcybiskupie metropolito gdański (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 T3 konkur	Księżę Arcybiskupie Generale (P: ż. e.)

Biskupie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3 T3 konkur	Księżę biskupie metropolito (PdoOJPII: ż. w.)
Pron – T3 Adj	Tobie – biskupie tarnowski (PdoOJPII: ż. w.)
Pron – T3 Nom prae (z) N2	Tobie – Biskupie Stanisławowie z Kielc (PdoOJPII: ż. w.)
T3 Adj	Biskupie Katowicki (PdoOJPII: ż. w.)
T3 prae (z) N2	Biskupie z Frascati (DEPozk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) T3 Nom	Drogi biskupie Ignacy (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T1 T3 Nom – Pron Adj T2	Czcigodny Księżę Biskupie Jerzy – nasz drogi Współbracie (H: ż. e.)
Adj (ecc), Adj (civ) T3 Nom, Adj (civ) T2 prae (w) (Adj N6)	Czcigodny, drogi biskupie Ignacy, drogi bracie w apostolskim posługiwaniu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl (ecc) T3 Nom	Najdostojniejszy Biskupie Abramowiczu (LPPPG: ż. w.)
Adj superl hist (civ) T1 T3	Wielce Szanowny Księżę Biskupie (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny księżę Biskupie (H: ż. e.)

Biskupie Polowy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) (T3 Adj) (N2 Adj)	Drogi Biskupie Polowy Wojska Polskiego (PdoOJPII: ż. w.)

Pralacie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3 Nom – T3 konkur Pron Adj N2	Księżę Pralacie Jacku – Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium (H: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Księżę Pralacie (4) (KSBM: zb. arch.)
Adj (ecc) T1 T3 Nom	Czcigodny Księżę Pralacie Franciszku (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Wielce Czcigodny Księżę Pralacie (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 Nom	Wielce Czcigodny Księżę Pralacie Franciszku (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T1T3	Drogi Księżę Pralacie (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T1T3 Nom	Drogi Księżę Pralacie Franciszku (2) (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist T1T3	Przewielebny Księżę Pralacie (2) (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.)
Adj superl hist T1T3 Nom	Przewielebny Księżę Pralacie Franciszku (KSBM: zb. arch.)

Metropolito

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part T3 Adj	Umiłowany Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)

T3 konkur- T3 Adj	Kardynale – Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 konkurT3	Księżę biskupie metropolito (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 konkur T3 Adj	Księżę Kardynale Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
T3 Adj	Metropolito Krakowski (PdoOJPII: ż. w.)
T1 T3 konkur T3 Adj	Księżę arcybiskupie metropolito gdański (PdoOJPII: ż. w.)

Dziekanie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1T3	Drogi księżę dziekanie (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż. w.)

Rektorze¹ (1. Rektor uczelni duchowej)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Ojciec Rektorze (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) T1 T3	Drogi Księżę Rektorze (LEP cz. 2: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny Księżę Rektorze (S: ż. e.)

Rektorze² (Rektor kościoła rektoralnego)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny Księżę Rektorze (2) (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T3	Drogi rektorze (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T1 T3 Nom	Kochany Księżę Rektorze Franciszku (KSBM: zb. arch.)
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Księżę Rektorze (2) (KSBM: zb. arch.)

Rektorze³ (Rektor misji)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) T1T3	Przewielebny Księżę Rektorze (2) (DdoOK: D: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj)	Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej (LPPPG: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj prae (wraz) prae(z) N5 pl con (i) (N5 Adj))	Przewielebny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej wraz z kapłanami i Siostrami Zakonnymi (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) T1T3 (Adj N2 Adj) prae (w) N6	Drogi Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu (2) (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (ecc) T1T3	Czcigodny Księżę Rektorze (DdoOK: T: ż. e.)
Adj (ecc) T1T3 (Adj N2 Adj) prae (w) N6	Czcigodny Księżę Rektorze Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 - T3 (Adj N2 Adj)	Przewielebny Księżę Prałacie - Rektorze Polskiej Misji Katolickiej (LPPPG: ż. w.)

Proboszczu

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Księżę Proboszczu (2) (KSBM: zb. arch.); (LdoOK: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny księżę proboszczu (2) (DdoOK: KM: ż. e.); (LdoOK: ż. e.)

Doktorze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) T1 T3 Nom	Wielce Czcigodny Ojciec Dr. Bartłomieju (L: ż. e.)

Księżę

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1	Wielebny Księżę (KSBM: zb. arch.) Czcigodny Księżę (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1	Przewielebny Księżę (2) (KSBM: zb. arch.)
Adj (civ) T1	Drogi księżę (KSBM: zb. arch.)
T1 Nom	Księżę Franciszku (KSBM: zb. arch.)
Adj superl hist (ecc) T1 Nom	Wielce Czcigodny Księżę Franciszku (KSBM: zb. arch.)

*Kustoszu (*kustosz kościelny)*

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3	Kustoszu (KSBM: zb. arch.)
T3 Adj N2	Kustoszu Miłosierdnego Pana (KSBM: zb. arch.)
T1 T3	Księżę Kustoszu (KSBM: zb. arch.) Ojcie Kustoszu (P: ż. e.)
T3 Pron Adj N2	Kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 Nom Cnom	Najprzewielebniejszy Ojcie Kustoszu Pierbattista Pizzaballa (K: ż. e.)

Kanclerzu

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj T3 Adj N2 Adj	Wielki Kanclerzu Papieskiego Wydziału Teologicznego (L: ż.e.)

Profesjonalna (osoby konsekrowane).

Zakony męskie

Jednostkowe:

Opacie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 (T3 Adj) N2 (N2 Adj Adj)	Czcigodny Ojcie Opacie Generalny Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich (DdoOK: KM: ż. e.)

Generale

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3	Ojcie generale (4) HPKKW: ż.w.); (K: ż. e.)
T1 T3 N2N2	Ojcie generale zakonu franciszkanów (DEPożk: L: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 prae (wraz) prae (z) Adj N5 Adj	Czcigodny Ojcie Generale wraz z całą Wspólnotą Paulińską (H: ż. e.)
Adj superl (ecc) T1-3 T3	Najczcigodniejszy Ojcie Generale (2) (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj superl (ecc) T1 T3 N2 (Adj N2 Num N2)	Najczcigodniejszy Ojcie Generale Zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3 N2	Przewielebny ojcie generale karmelitów (H: ż. e.)
Adj superl hist ² (ecc) T1 T3	Najprzewielebniejszy Ojcie Generale (K: ż.e.)
Adj (civ) T1 T3	Drogi Ojcie Generale (P: ż. e.)
T2-3 T3 N2 (N2 Adj)	Bracie Generale Braci Serca Jezusowego (H: ż. e.)
T1 T3	Księżę generale (K: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny księżę generale (H: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 N2 con (a zarazem) Part subst N2 (Part subst N2 Adj prae (w) N6)	Czcigodny Księżę Generale Chrystusowców a zarazem Przewodniczący Konferencji Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce (DdoOK: ż. e.)

Ministrze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 (T3 Adj)	Ojcie Ministrze Generalny (P: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 T3 konkur	Czcigodny Ojcie Ministrze Prowincjale (L: ż. e.)

Przeorze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3	Ojcie przeorze (3) (HPKKW: ż. w.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Pron N5 con (i) N5	Czcigodny Ojcie Przeorze jasnogórskiego klasztoru wraz z wszystkimi Ojcami i Braciami (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj N5 Adj	Czcigodny Ojcie Przeorze wraz z całą wspólnotą paulińską (DdoOK: NN2008: ż.e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj Adj N5 N2 N2	Czcigodny Ojcie Przeorze wraz z całą jasnogórską wspólnotą Ojców Paulinów (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2 prae (wraz) prae (z) Adj Adj N5 N2 con (i) N2 N2	Czcigodny Ojcie Przeorze wraz z całą jasnogórską wspólnotą Ojców i Braci Paulinów (DdoOK: NN2008: ż. e.)

Gwardianie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) T3 Nom, T3 Adj N2 con (i) T3	Wielce Czcigodny Ojcie Dr. Bartłomieju,

N2 N2	Gwardianie Alwerniańskiego Klasztoru i Proboszczu Parafii Alwernia (LdoOK: ż. e.)
<i>Prowincjale</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 Nom – T3 N2 N2	Ojciec Andrzej – Prowincjale Księży Jezuitów (K: ż. e.)
Adj (ecc) T1T3	Wielebny ojciec prowincjale (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1T3 Part prae (z) Adj N5 N2	Przewielebny Ojciec Prowincjale obecny z całym zarządem prowincji (K: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3konkur T3	Czcigodny Ojciec Ministrze Prowincjale (L: ż. e.)
<i>Regionale</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 Nom – T3 N2 (Adj)	Ojciec Jakubie – Regionale Regii Ural (H: ż. e.)
<i>Bracie przełożony</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(T3 Part)	Bracie Przełożony (P: ż. e.)
(T3 Part) N2 Adj	Bracie Przełożony Prowincji Betyckiej (P: ż. e.)
<i>Wikariuszu</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 T3 Adj N2	Czcigodny ojciec wikariuszu niepokalanowskiego klasztoru (H: ż. e.)
Adj superl T1 (T3 Adj)	Najczcigodniejszy Ojciec Wikariuszu Generalny (2) (H: ż. e.)
Adj (civ) T1 (T3 Adj)	Drogi Ojciec Wikariuszu Prowincjalny (H: ż. e.)
Zakony żeńskie Jednostkowe: <i>Matko przełożona (generalna)</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) (T2-3 Part)	Droga Matko Przełożona (3) (LJPdoD: ż. e.)
Adj (ecc) T3 (Part subst Adj) Adv prae (z) Pron N5 N5	Czcigodna Matko Przełożona Generalna wraz ze wszystkimi Siostrami Urszulankami (H: ż. e.)
<i>Matko generalna</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) (T3 Adj)	Droga Matko Generalna (2) (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Adj)	Czcigodna Matko Generalna (2)) (LdoOK: ż. e.); (H: ż. e.); Wielebna Matko Generalna (H: ż. e.)
<i>Matko ksieni</i>	
T2-3 T3	Matko ksieni (W: ż. e.)
<i>Przeoryszo</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2-3 T3	Matko przeoryszo (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 T3)	Droga Matko przeoryszo (4) (LJPdoD: ż. e.)
<i>Matko prowincjalna</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) (T3 Adj)	Czcigodna matko prowincjalna (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Adj) Adj N2 N2 Adv prae (z) Adj N5 Adj	Wielebna Matko Prowincjalna Starowiejskich Sióstr Służebniczek wraz z całym Zarządem zakonnym (H: ż. e.)
<i>Matko przewodnicząca</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) (T3 Part)	Wielebna Matko Przewodnicząca (LdoOK: ż. e.)
<i>Siostra przełożona (prowincjalna)</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) (T2-3 Part)	Droga Siostra Przełożona (2) (LJPdoD: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T3 (Part subst Adj)	Wielce Czcigodna Siostra Przełożona Prowincjalna (LdoOK: ż. e.)

Adj (ecc) T3 (Part subst Adj)	Czcigodna Siostra Przełożona Prowincjalna (2) (LdoOK: ż. e.)
-------------------------------	--

Siostry prowincjalna

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) (T3 Adj)	Przewielebna Siostra Prowincjalna (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) (T3 Adj)	Droga siostra prowincjalna (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 Adj)	Czcigodna siostra prowincjalna (H: ż. e.)

Sekretarko generalna

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T2-3 (T3 Adj)	Wielebna Matko Sekretarko Generalna (LdoOK: ż. e.)

Kolektywne
Z centrum jednoelementowym:
Kardynałowie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Kardynałowie (PdoOJPII: ż. w.)
T1 pl T3 pl	Księża kardynałowie (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: PVI: ż. e.)

Arcybiskupi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Arcybiskupi (PdoOJPII: ż. w.)

Biskupi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 Adj, Adj, N2	Biskupi gnieźnieńskiej, prymasowskiej metropolii (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T3 pl	Czcigodni biskupi (H: ż. e.)
Adj (ecc) T1 pl T3 pl	Czcigodni Księża Biskupi (PdoOJPII: ż. w.)
T1 pl T3 pl	Księża Biskupi (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: L: ż. e.)
T3 pl	Biskupi (PdoOJPII: ż. w.)
T3 pl: Nom, Nom con (i) Nom	Biskupi: Józefie, Czesławie i Januszu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl: Nom, Nom, Nom con (i) Nom	Wielce dostojni Biskupi: Szymonie, Jeremiaszu, Adamie i Ablu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl (ecc) T1 pl T3 pl	Najdostojniejsi księża biskupi (HPKKW: ż. w.)

Kapłani

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Kapłani (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.); (H: ż. e.)
Part T3pl	Umilowani kapłani (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Part T3pl Adj, Part Adv prae (w) (Adj N2)	Umilowani kapłani polscy, zgromadzeni dziś w Jasnej Górze (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T3 pl	Czcigodni Kapłani (2) (LPPPG: ż. w.)
Adj (ecc) T3 pl Adj con (i) Adj	Czcigodni kapłani diecezjalni i zakonni (H: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl	Drodzy Kapłani (2) (LPPPG: ż. w.); (LPPPG: ż. w.) Kochani Kapłani (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) T3 pl – Part N4 Adj prae (wśród) N2	Drodzy Kapłani – pełniący posługę duszpasterską wśród Polonii (S: ż. e.)
Adj superl T3 pl	Najmilsi kapłani (HPKKW: ż. w.)

Diakoni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Diakoni (LPPPG: cz. 2: ż. w.)

Księża (w obrębie tego leksemu zachodzi korelacja znaczeniowa w zależności od umiejscowienia w konstrukcji)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part T3 pl	Umilowani Księża (PdoOJPII: ż. w.)
T3 pl Adj con (i) Adj	Księża diecezjalni i zakonni (DdoOK: NN2008: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl	Przewielebni Księża (H: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl Adj con (i) Adj	Przewielebni Księża diecezjalni i zakonni (2)

	(DdoOK: NN2008: ż. e.); (H: ż. e.)
Adj (ecc) T3 pl prae (na) N6 prae (z) N5 Part subst Pron N2	Czcigodni Księża na czele z Ojcem Przewodniczącym tej liturgii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
<i>Proboszczowie</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) T1 pl T3 pl	Przewielebni Księża Proboszczowie (3) (DdoOK: NN2008: ż. e.)
<i>Koncelebransi</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T3 pl	Czcigodni koncelebransi (DdoOK: P: ż. e.)
<i>Rektorzy</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Rektorzy (S: ż.e.)
Adj (ecc) T1 pl T3 pl	Czcigodni Księża Rektorzy (LPPPG: ż. w.)
<i>Dziekani</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 pl T3 pl	Księża Dziekani (K: ż.e.)
Adj (civ) T1 pl T3 pl (N2 Adj)	Drodzy Księża Dziekani archidiecezji warszawskiej (LPPPG: ż. w.)
<i>Prefekci</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Prefekci (S: ż. e.)
<p>Profesjonalna (osoby konsekrowane) Zakony męskie Kolektywne <i>Przełożeni generalni</i></p>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(Adj subst Adj) Num (N2 Adj)	Przełożeni generalni tyłu rodzin zakonnych (DEPożk: PVI: ż. e.)
(Adj subst Adj) Num (N2 Adj), Pron N1 Part Verb prae (po) Adj N6	Przełożeni generalni tyłu rodzin zakonnych, których członkowie rozsiani są po całym świecie (DEPożk: PVI: ż. e.)
<i>Przełożeni wyżsi</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part (Adj subst Adj)	Ukochani Przełożeni Wyżsi (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj superl (civ) con (i) Adj (ecc) (Adj subst Adj)	Najdrożsi i Czcigodni Przełożeni Wyżsi (DEPożk: PVI: ż. e.)
<i>Prowincjałowie</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 pl T3 pl	Księża Prowincjałowie (K: ż. e.)
<p>Zakony żeńskie Kolektywne <i>Matki przełożone</i></p>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(T3 pl Adj)	Matki przełożone (DEPożk: PVI: ż. e.)
<i>Siostry przełożone</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(T3 pl Adj)	Siostry przełożone (LdoOK: ż. e.)
Z centrum dwuelementowym: <i>Arcybiskupi i biskupi</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T2 pl T3 pl con (i) T3 pl	Czcigodni współbracia biskupi i arcybiskupi (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl T3 pl con (i) T3 pl	Księża Arcybiskupi i Biskupi (K: ż. e.)

Adj T2 pl T3 pl, Part prae (z) N2 Adj, con (a także) T1 pl T3 pl con (i) N7 pl Adj N2	Drodzy Bracia Kapłani, przybyli z archidiecezji łódzkiej, a także Księża Proboszczowie i Duszpasterze częstochowskich parafii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
---	--

Kapłani i diakoni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T3 pl con (i) T3 pl	Czcigodni Kapłani i Diakoni (PdoOJPII: ż. w.)

Kapłani i osoby zakonne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T3 pl con (i) (N7 pl Adj)	Drodzy Kapłani i Osoby Zakonne (DEPożk: JPI: ż. e.)

Księża i bracia

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl con (i) T3 pl	Księża i bracia (DEPożk: KWP: ż. e.)
T3 pl con (i) Pron T3 pl	Księża i moi bracia (S: ż. e.)
Adj (ecc) T3 pl con (i) Adj (civ) T3 pl	Wielebni księża i kochani bracia (S: ż. e.)

Ksienie i przeorysze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl con (i) T3 pl Adj N2 Adj	Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich (DEPożk: PVI: ż. e.)
T3 pl con (i) T3 pl Adj N2 Adj, Part prae (w) N6 N5 N2 con (i) N2 (Pron N2Adj)	Ksienie i Przeorysze włoskich klasztorów benedyktyńskich, zebrane w Rzymie celem zrewidowania i odnowienia swego życia zakonnego (DEPożk: PVI: ż. e.)

Prowincjałowie i siostry prowincjalne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T3 pl con (i) (T3 pl Adj)	Czcigodni Prowincjałowie i siostry prowincjalne (DEPożk: PVI: ż. e.)

Księża i mnisi, i zakonnicy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl con (i) N7 pl, con (i) N7pl Adv Part	Księża i mnisi, i zakonnicy tutaj obecni (DEPożk: PVI: ż. e.)

Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj T3 pl, Adj subst, N7 pl con (i) N7 pl N2	Drodzy Opaci, Przełożeni, Członkowie i Przyjaciele Zakonu (P: ż. e.)

Kolektywne zbiorowe:

Episkopacie Polski

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part T3 zb N2, prae (z) Pron Adj N5 prae (na) N6	Umiłowany Episkopacie Polski, z naszym wspaniałym prymasem na czele (PdoOJPII: ż. w.)

2) tytułatura symboliczna

Z centrum jednoelementowym

Jednostkowe

Eminencjo

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron T4	Wasza Eminencjo (2) (PdoOJPII: ż. w.)

Magnificencjo

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4	Magnificencjo (PdoOJPII: ż. w.)

Kolektywne

Ekscelencje

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4 pl	Ekscelencje (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LdoOK: ż. e.)

Eminencje

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4 pl	Eminencje (DEPożk: JPII: ż. e.)

Ekscelencje i Eminencje

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4 pl con (i) T4 pl <i>Magnificencie</i>	Eminencje i Ekscelencje (2) (PdoOJPII: ż. w.); (L: ż. e.)
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4 pl	Magnificencie (S: ż. e.)

3) tytułatura symboliczna oraz profesjonalna wtórna (tzw. zwroty redundantne)
Jednostkowe

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4! Adj (ecc) T1 T3	Magnificencjo! Czcigodny Ojczyce Rektorze (PdoOJPII: ż. w.) Magnificencjo! Czcigodny Księżu Rektorze (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T4, Part T3 N2	Wasza Eminencjo, Umiłowany Prymasie Polski (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T4, Adj superl (ecc) T1 T3	Wasza Eminencjo, Najdostojniejszy księżu Prymasie (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T4, Adj (ecc) T1 T3	Wasza Ekscelencjo, Dostojny Księżu Biskupie (H: ż. e.)
T4, T1 T3	Ekscelencjo, Ojczyce Generale (HPKKW: ż. w.)
T4, T1 T3 T3 konkur	Ekscelencjo, Księżu Arcybiskupie Generale (P: ż. e.)
T4, Adj superl T1 T3 T3 konkur	Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżu Arcybiskupie Metropolito (L: ż. e.) Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżu Arcybiskupie Nuncjuszu (L: ż. e.)
T4, Adj superl hist ² T1 T3 Nom	Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżu Biskupie Zdzisławie (H: ż. e.) Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżu Biskupie Grzegorz (H: ż. e.)
T4, Adj superl T1 T3 T3 konkur Nom	Ekscelencjo, Najdostojniejszy Księżu Biskupie Marianie (K: ż. e.)
T4, T3 Adj	Eminencjo, metropolito krakowski (DEPozk: L: ż. e.)
T4, Adj superl T1 T3	Eminencjo, Najdostojniejszy Księżu Kardynale (H: ż. e.)
Pron T4, T1 T3 T3 konkur	Jego Ekscelencjo Księżu Arcybiskupie Nuncjuszu (K: ż. e.)

Kolektywne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4 pl, Adj superl (ecc) T1 pl T3 pl	Ekscelencje, najdostojniejsi Księżu Biskupi (DdoOK: NN2008: ż. e.)

4) nazwy rodzinne
Jednostkowe
Z centrum jednoelementowym
Bracie²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T2	Drogi bracie (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T2 prae (w) (Adj N6)	Drogi bracie w apostolskim posługiwaniu (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Adj (civ) T2 prae (w) N6	Czcigodny i drogi Bracie w biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Adj superl hist T2 Nom	Wielce zacny bracie Władysławie (K: ż. e.)

Synu²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part T2	Ukochany Synu (DEPozk: JXIII: ż. e.) Umiłowany Synu (3); (DEPozk: PVI: ż. e.)

Ojczyce²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 Nom Nom Cnom	Ojczyce Klemensie Mario Hofbauerze (H: ż. e.)

Matko

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna

Adj (ecc) T3	Wielebna Matko (7) (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T3	Kochana Matko (LdoOK: ż. e.)

Siostr

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T3 Nom	Czcigodna Siostr Domicelo (H: ż. e.) Czcigodna Siostr Anielo (H: ż. e.)
Adj (civ) T3 Nom	Kochana Siostr Edyto, dziś składająca wieczystą profesję (H: ż. e.)

Rodzino^{2(zakonna)}

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 zb N2 N2	Droga Rodzino Brata Władysława (K: ż. e.) Kochana rodzino ojca Józefa (H: ż. e.)
Adj (civ) N7 zb Part N2 Nom	Droga Rodzino zmarłego Ojca Eligiusza (K: ż. e.)

Kolektywne:

*Bracia*², *bracia*² i *siostry*², *bracia*³ i *siostry*³ *ojcowie*³ i *bracia*³, *matki*³ i *siostry*³, *synowie*² i *córki*².

Z centrum jednoelementowym:

*Bracia*²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl	Bracia (5) (PdoOJPII: ż. W.) (LPPPG: ż. W.); (LEP: ż. W.); (DEPożk: PVI: ż. e.)
T3 pl	Bracia (P: ż. e.)
T2 pl Pron	Bracia moi (PdoOJPII: ż. w.)
T3 pl prae (z) Adj N2	Bracia z całego świata (DEPożk: JPI: ż. e.)
T2 pl Adj N2, Pron Verb Adv prae (z) N5 prae (na) Pron Adj N4 con (i) Verb	Bracia świętego Kościoła, którzy przybyliście dzisiaj z nami na tę świętą górę i czujecie (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl T3 pl	Bracia kapłani (3) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.)
T2 pl prae (w) N6	Bracia w kapłaństwie (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl Part	Bracia współkoncelebrujący (DEPożk: L: ż. e.)
Adj(ecc) T2 pl	Czcigodni Bracia (13) (LJPII: ż. w.) (1) (PdoOJPII: ż. w.); (LEP cz. 2: ż.w.); (DEPożk: JPI: ż.e.); (DEPożk: JPII: ż. e.); (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) Pron T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i Drodzy moi Bracia w Biskupstwie (4) (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) T2 pl prae (w) N6	Czcigodni Bracia w biskupstwie (2) (LJPII: ż. w.); (DEPożk: JPII: ż. e.) Wielebni Bracia w biskupstwie (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl	Czcigodni i Drodzy Bracia (2) (LJPII: ż. w.), (1) (PdoOJPII: ż. w.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i Drodzy Bracia w Episkopacie (LJPII: ż. w.)
Adj(ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl N2 (N2 Adj)	Czcigodni i Drodzy Bracia Konferencji Biskupów Niemieckich (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Part T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i umiłowani Bracia w biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Part Pron T2 pl	Czcigodni i umiłowani moi Bracia (LJPII: ż. w.)
Adj (ecc) con (i) Part Pron T2 pl prae(w) N6	Czcigodni i umiłowani moi Bracia w biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Pron, Adj(ecc) con(i) Adj (civ) Pron T2 pl prae(w) N6	Was, Czcigodni i Drodzy moi Bracia w Biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Adj superl T2 pl prae (w) Adj N6	Najczcigodniejszy Bracia w biskupim posłannictwie (LEP cz. 2: ż.w.)
Adj(civ) con(i) Adj (ecc) T2 pl prae(w) N6	Drodzy i czcigodni Bracia w Biskupstwie (LJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy Bracia (3) (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) N6	Drodzy Bracia w kapłaństwie (5) (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (L: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl T3 pl	Drodzy Bracia Kapłani (6) (LJPII: ż. w.); (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż.w.); (LEP cz. 2: ż. w.); (DdoOK: NN2008: ż.e.); (K: ż.e.)
Adj (civ) (T3pl Adj)	Drodzy bracia zakonnici (H: ż. e.)

Adj (civ) T2 pl prae (z) (N2 Adj)	Drodzy Bracia w kapłaństwie w archidiecezji warszawskiej (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) N6	Drodzy Bracia w biskupstwie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) N6 Adj	Drodzy Bracia w posłudze biskupiej (PdoOJPII: ż. w.)
Adj T2 pl prae (w) N6 con (i) N6 Adj prae (z) N2 (Adj) prae (w) N6	Drodzy Bracia w wierze i powołaniu zakonnym z klasztoru św. Nila w Stołobieńsku! (DEPożk: KWP: ż. e.)
Adj (civ) Pron T2 pl	Drodzy moi Bracia (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) Pron T2 pl prae (w) N6	Drodzy moi Bracia w biskupstwie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj superl T2 pl prae (w) N6	Najdrożsi bracia w biskupstwie (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj superl T2 pl Part Adj prae (w) N6	Najdrożsi bracia, wyświęceni tutaj w Jerozolimie (H: ż. e.)
Adj superl Pron T2 pl prae (w) N6	Najdrożsi moi bracia w biskupstwie (PdoOJPII: ż. w.)
Pron Pron T2 pl prae (w) N6 Adj con (i) Adj	Wszyscy moi bracia w posługiwaniu biskupim i kapłańskim (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl	Umiłowani Bracia (LEP: ż. w.)
Part T2 pl T3pl	Umiłowani Bracia Kapłani (LEP: ż. w.) Ukochani Bracia Kapłani (LEP: ż. w.)
Part prae (w) N6 T2 pl T3 pl	Umiłowani w Panu Bracia Kapłani (LEP: ż. w.)
Part T2 pl prae (w) Adj N6	Umiłowani Bracia w Chrystusowym kapłaństwie (LJPII: ż. w.)
Part T2 pl prae (w) N6	Umiłowani Bracia w Biskupstwie (2) (LJPII: ż. w.)
Part Pron T2 pl	Umiłowani moi Bracia (LJPII: ż. w.)
Pron Part con (i) Adj (ecc) T2 pl prae (w) (N6 Adj)	Moi Umiłowani i Czcigodni Bracia w posługiwaniu biskupim (LJPII: ż. w.)
Adj superl T2 pl Pron	Naimiśli bracia moi (HPKKW: ż.w.)
Adj superl T2 pl prae (w) N6	Najmilsi Bracia w biskupstwie (LEP cz. 2: ż.w.)
Adj superl hist (ecc) T2 pl Adj	Przewielebni Bracia Soborowi (LEP cz. 2: ż.w.)
Adj superl hist (ecc) T2 pl T3, Part N4 N2	Przewielebni Bracia Kapłani, reprezentujący parafie Częstochowy (DdoOK: NN2008: ż.e.)
Adj (ecc) T2 pl T3 pl	Czcigodni Bracia Kapłani (DdoOK: NN2008: ż.e.)
Adj (ecc) T2 pl T3 pl, Adj con (i) Adj	Czcigodni Bracia Kapłani, diecezjalni i zakonni (DdoOK: NN2008: ż.e.)
Adj (ecc) T2 pl prae (w) N6	Czcigodni Bracia w kapłaństwie (H: ż.e.)

Ojcowie²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl	Ojcowie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy ojcowie (DEPożk: KWP: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl N7pl	Drodzy ojcowie pijarzy (DdoOK: P: ż.e.)
Adj superl hist T2 pl prae (z) N2 Adj	Wielce umiłowani ojcowie z Towarzystwa Jezusowego (DEPożk: JPI: ż.e.)

Siostry²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl part N4 (N2 Ad con (jak również) Adj (civ), Adj superl N5 prae (w) N6	Siostry tworzące Wspólnotę Domu Prowincjalnego jak również Drogie, najmłodsze powołaniem w Nowicjacie (LdoOK: ż. e.)
(T3 pl Adj)	Siostry zakonne (4) (LPPPG: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż.w.); (LdoOK: ż. e.); (H: ż.e.); (K: ż. e.)
Adj (civ) (T3 pl Adj)	Drogie siostry zakonne (5) (DdoOK: NN2008: ż.e.); (PdoOJPII: ż. w.) Drogie siostry radne (LdoOK: ż.e.) Kochane siostry zakonne (H: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl)	Drogie siostry sercanki (PdoOJPII: ż. w.) Drogie siostry profeski (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) prae (z) Pron (N5 Adj) Nom – Adj N5 prae (na) N6	Drogie Siostry Służki z naszą Siostrą Prowincjalną Bożeną – dzisiejszą Jubilatką na czele (LdoOK: ż. e.)

Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) Part prae (na) Pron N6 Adv prae (z) Adj N5 N2	Drogie Siostry Służebniczki obecne na tej uroczystości razem z tutejszą wspólnotą Sióstr (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2) Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 con (i) prae (od) (Adj N2)	Drogie Siostry z „Gródka” i od św. Anny (LJPdoD) Drogie siostry „na Gródku” i od św Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 con (i) prae (ze) (Adj N2)	Drogie siostry „na Gródku” i ze św Anny (2) (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (z) N2 prae (na) N6 con (i) prae (w) (Adj N6)	Drogie siostry z klasztoru na Gródku i w św Annie (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) (T2-3 pl N7 pl) prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Drogie Siostry Dominikanki z „Gródka” i od św. Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) con (i) Adj T3 pl	Drogie i dobre siostry (DEPożk: PVI: ż. e.)
Pron Adj (civ) T3 pl	Moje drogie siostry (PdoOJPII: ż. w.) Moje kochane siostry (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl N7 pl (N2 Adj)	Kochane Siostry Służebnice Ducha Świętego (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) N2 N2	Kochane Siostry w Chrystusie Panu (DEPożk: KWP: ż. e.)
Pron, Adj (civ) T3 pl Adj Adv	Wy, kochane siostry starsze wiekowo (LdoOK: ż. e.)
Part T2pl prae (w) (N2 N2 con (i) prae (w) Pron N6 prae (dla) Pron con (i) prae (dla) N2 – Adj N6)	Ukochane Siostry w Chrystusie Panu i w Jego darze dla nas i dla świata – kontemplacyjnym powołaniu! (DEPożk: KWP: ż. e.)
Adj (ecc) (T3pl Adj)	Wielebne siostry zakonne (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Pron T3 pl	Wszystkie siostry (LJPdoD: ż.e.)
Pron T3 pl prae (na) N6	Wszystkie siostry „na Gródku” (LJPdoD: ż. e.)
Pron T3 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2	Wszystkie siostry z „Gródka” i św Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (ecc) T3 pl	Czcigodne siostry (LdoOK: ż. e.)
Adj (ecc) (T3 pl Adj) N7 pl prae (w) Pron N4 Part prae (od) Adj N2 prae (z) Pron N5 Adj	Czcigodne Siostry zakonne Pasjonistki w jakiś sposób związane od dłuższego czasu z naszą wspólnotą warszawską (K: ż. e.)
Adj (ecc) T2-3pl N7 pl	Czcigodne siostry prezentki (LdoOK: ż. e.) Czcigodne Siostry Urszulanki (LdoOK: ż. e.) Czcigodne Siostry Misjonarki (H: ż. e.)

Synowie²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl	Synowie (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part T2 pl	Umiłowani synowie (4) (DEPożk: JPII: ż.e.); (DEPożk: PVI: ż.e)
Adj superl T2 pl	Najmilsi synowie (2) (DEPożk: PVI: ż. e.) Najdrożsi synowie (3) (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl Adj superl	Synowie najdrożsi (4) (DEPożk: PVI: ż.e.) Synowie najmilsi (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 Adj N2, Pron Pron N4 Adv Adj con (i) Adj Verb N5 Pron N2, Pron Verb prae (na) N6 Pron N2 con (i) Adv N2 Pron N2	Synowie świętego Benedykta, którzy to słowo tak wzniosłe i słodkie zrobiliście godłem Waszych klasztorów, które piszecie na ścianach Waszych cel i wzdłuż korytarzy Waszych krużganków (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl	Drodzy Synowie (3) (DEPożk: PVI: ż.e.); (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl Adj N2, Num N2	Drodzy Synowie św Pawła, pierwszego pustelnika (PdoOJPII: ż. w.)

Córki²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) „Adj T2 pl prae (z) N2 Adj con (i) Adj N2”	Drogie „Białe Córki z łódki gródeckiej i św Anny” (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl	Drogie córki (6) ((DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj superl (civ) T2 pl prae (w) N6	Najdroższe Córki w Chrystusie (2) (DEPożk: PVI: ż. e.) Najdroższe Córy w Chrystusie (DEPożk: PVI: ż. e.)

T2 pl Adj superl	Córki najdroższe (4) (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part T2 pl	Umiłowane Córki! (4) (DEPożk: PVI: ż. e.) Ukochane Córki (4) (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part prae (w) N6 T2 pl	Umiłowane w Chrystusie Córki (DEPożk: PVI: ż. e.)
Part T2 pl Adj N2	Ukochane Córki świętego Kościoła (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl N2	Córki Boga (DEPożk: PVI: ż. e.) Córki kościoła (DEPożk: PVI: ż. e.)
T2 pl Part	Córki ukochane (DEPożk: PVI: ż. e.)

Rodziny² (zakonne)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7 pl Adj)	Rodziny zakonne (DEPożk: JPII: ż. e.)

Z centrum dwuelementowym

Bracia² i siostry² (Siostry² i bracia²)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl con (i) T2 pl T3 pl	Bracia i siostry zakonnicy (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl Adj	Bracia i Siostry zakonne (2) (LEP: ż. w.); (H: ż. e.)
T2 pl con (i) T2 pl prae (w) N6 Adj	Bracia i siostry w powołaniu zakonnym (PdoOJPII: ż. w.)
T2 pl con (i) T2 pl N2 Adj	Siostry i Bracia życia konsekrowanego (S: ż. e.)
Adj (ecc) con(i) Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Czcigodni i drodzy bracia i siostry (PdoOJPII: ż. w.)
Pron, Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl, Pron – prae (za) N5 N2 (Adj) con (i) Num Pron- prae (z) (N2 Adj) Verb prae (do) (N2 Adj)	Wy, drodzy bracia i siostry, którzy za przykładem ojca Bieżyma i tylu innych – z ziemi polskiej wyruszą do krajów misyjnych (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2pl con (i) T2pl prae (w) N6 Adj	Drogie Siostry i Bracia w życiu konsekrowanym (DEPożk: KWP: ż. e.)

Ojcowie³ i bracia³ lub Bracia³ i ojcowie³

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl con (i) T2 pl Adj N2 (Adj)	Ojcowie i bracia Zakonu św. Józefa (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy ojcowie i bracia (2) (PdoOJPII: ż. w.); (DEPożk: KEP: ż. e.) Drodzy bracia i ojcowie (PdoOJPII: ż. w.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl T3 pl	Drodzy bracia i ojcowie paulini (PdoOJPII: ż. w.)
Pron T2 pl con (i) T2 pl	Wszyscy ojcowie i bracia (HPKKW: ż. w.)
Adj superl hist (ecc) T3 pl con (i) T2pl T3 pl	Przewielebni Ojcowie i bracia kapłani (H: ż. e.)

Synowie² i córki²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adv Pron - T2 pl con (i) T2 pl Adj N2	Zwłaszcza Wy – synowie i córki Świętego Franciszka (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl Adj N2	Umiłowani synowie i córki całego świata (2) (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj superl T2 pl con (i) T2 pl Adj N2	Najdrożsi synowie i córki całego świata (2) (DEPożk: JPII: ż. e.)
Adj superl T2 pl con (i) T2 pl prae (z) Adj N2 Adj	Najmilsi synowie i córki z całego świata katolickiego (DEPożk: JPI: ż. e.)
Adj superl T2 pl con (i) T2 pl prae (na) Adj N6	Najdrożsi Synowie i Córki na całym świecie (4) (DEPożk: JPII: ż. e.)
Part prae (w) N6 T2 pl con (i) T2 pl	Ukochani w Panu Synowie i Córki (DEPożk: PVI: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl con (i) T2 pl	Drodzy Synowie i Córki (2) (DEPożk: PVI: ż. e.)

Synowie² i rodziny² zakonne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part T2 pl con (i) (N7 pl Adj)	Umiłowani Synowie i Rodziny Zakonne (DEPożk: JPII: ż. e.)

Bracia² i synowie²

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) Pron T2 pl con (i) T2 pl, T3 pl	Drodzy moi bracia i synowie, paulini (PdoOJPII: ż. w.)
Part T2 pl con (i) T2 pl	Umiłowani bracia i synowie (2) (DEPożk: JPI: ż. e.)

	ż.e.); (DEPożk: JP II: ż. e.)
Adj (ecc) T2 pl con (i) Part T2 pl	Czcigodni Bracia i umiłowani Synowie (DEPożk: JXIII: ż. e.)

5) nazwy profesjonalne ogólne (nie będące tytułaturą)

Jednostkowe

Duszpasterzu

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 Adj N2 N2	Odważny Duszpasterzu Krajowy ludzi pracy (H: ż. e.)

Kolektywne

Duchowni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) Adj subst	Drodzy duchowni (LPPPG: ż. w.)

Alumni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Alumni (2) (PdoOJPII: ż. w.); (LPPPG cz. 2: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl Adj con (i) Adj	Drodzy alumni diecezjalni i zakonni (PdoOJPII: ż. w.)

Duszpasterze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) N7 pl Adj	Wielebni Duszpasterze Polonijni (LPPPG: ż. w.)
Adj (civ) N7 pl	Drodzy Duszpasterze (LPPPG: ż. w.)
N7 pl N2	Duszpasterze parafii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl N2 N2	Duszpasterze parafii Częstochowy (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7pl Adj N2	Duszpasterze częstochowskich parafii (DdoOK: NN2008: ż. e.)
N7 pl N2 Adj	Duszpasterze parafii częstochowskich (DdoOK: NN2008: ż. e.)

Mniszki

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj	Mniszki Dominikańskie (LJPdoD: ż. e.)
Adj(civ) N7 pl prae (z) N2 con (i) Adj N2	Drogie mniszki z Gródka i św Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj (civ) N7 pl Adj prae (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Drogie Mniszki Dominikańskie z „Gródka” i od św. Anny (LJPdoD: ż. e.)
Adj N7 pl (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Białe Mniszki z „Gródka i św Anny” (LJPdoD: ż. e.)

Dziewice i wdowy konsekrowane

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl con (i) N7 pl	Dziewice i wdowy konsekrowane (H: ż. e.)

Dominikanki

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj N7 pl (z) N2 con (i) prae (od) (Adj N2)	Białe Dominikanki z „Gródka i św Anny” (LJPdoD: ż. e.)

Mistrzynie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Pron N2	Mistrzynie wszystkich Etapów (LdoOK: ż. e.)

Benedyktyni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron, N7 pl	Wy, benedyktyni (DEPożk: PVI: ż. e.)

Chrystusowcy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 pl N7 pl	Wielebni księży chrystusowcy (H: ż. e.)

Bracia² mniejsi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(T3 pl Adj)	Bracia mniejsi (DEPożk: PVI: ż. e.)

Kanonicy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 pl N7 pl prae (z) N5 (Nom Cnom), N5 Adj N2 N2; prae (z) N5 (Nom Cnom) - N5 N2 (Adj N2) prae	Drodzy Księża Kanonicy z księdzem Marianem Szczeciłą, wizytatorem polskiej prowincji zakonu;

(w) N6 prae (na) N6 con (i) N5 (Nom Cnom), N5 N2 Adj	z księdzem Piotrem Walczakiem - proboszczem parafii Bożego Ciała w Krakowie na Kazimierzu i z księdzem Dariuszem Kaczyńskim, przeorem klasztoru krakowskiego (DdoOK: KM: ż. e.)
--	---

Z centrum dwuelementowym
Kolektywne
Zakonnice, zakonnicy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) N7 pl con (i) N7 pl	Drogie Zakonnice, zakonnicy (H: ż. e.)

Księża i mnisi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T3 pl con (i) N7 pl	Księża i mnisi (H: ż. e.)

Kolektywne zbiorowe
Duchowieństwo

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 zb	Duchowieństwo (LPPPG: ż. w.)

6) nazwy wyrażające stosunek emocjonalny
Kolektywne
Drodzy, kochani, umiłowani

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron Adv Part	Moi bardzo umiłowani (PdoOJPII: ż. w.)

7) nazwy grup ideowych, okazjonalnych
A) grupy ideowe
Kolektywne
Z centrum jednoelementowym:
Reprezentanci

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Adj (N2 Adj)	Reprezentanci polskich konsult zakonnych! (PdoOJPII: ż. w.)

B) grupy okazjonalne
Z centrum jednoelementowym
Kolektywne
Członkowie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl N2 (N2 N2)	Członkowie Konferencji Episkopatu Polski (PdoOJPII: ż. w.)

N7 pl N2 Adj con (i) N2 (N2 Adj)	Członkowie Instytutów Świeckich i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego (H: ż. e.)
----------------------------------	---

Adj (civ) N7 pl N2 Adj	Drodzy członkowie wspólnot zakonnych (DEPOżk: KEP: ż. e.)
------------------------	---

Adj (ecc) N7 pl N2 N2	Czcigodni Członkowie Zakonu Paulinów (K: ż. e.)
-----------------------	---

Goście

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) N7 pl	Czcigodni Goście (PdoOJPII: ż. w.)

Z centrum dwuelementowym:
Jednostkowe:
Referentko i referencie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7 con (i) N7) Adj	Referentko i referencie diecezjalny (H: ż. e.)

Kolektywne
Postulantki i Postulanci

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7pl con (i) N7 pl	Postulantki i Postulanci (H: ż. e.)

Nowicjuszk i Nowicjusze

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7pl con (i) N7 pl	Nowicjuszki i Nowicjusze (H: ż.e.)

8) nazwy typowo okazjonalne

A) synekdochiczne

Kolektywne zbiorowe:

Kościele

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 sing Adj, Part Adv prae (w) N6 Adj prae (przez) Pron N2 con (i) Pron N2 Adj prae (poprzez) Adv Adj N2 (Adj N2) con (oraz) prae (przez) Pron N2 (Adv Adj N2 Adj subst con (i) Adj (subst) (rozległe zdaniowe)	Kościele Kielecki, obecny tutaj w bazylice katedralnej przez swego pasterza i jego biskupów pomocniczych poprzez bardzo licznych przedstawicieli miejscowego prezbiterium oraz przez wielu reprezentantów blisko milionowej rzeszy wiernych i świeckich (PdoOJPII: ż. w.)

Ojczyzno

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 sing Adj subst, N2 con (i) N2	Ojczyzno świętych, męczenników i bohaterów (PdoOJPII: ż. w.)

Litwo

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 sing, N7 sing N2	Litwo, kraju Maryi! (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Adj N2 prae (z) N2 N2, N2 (N2 N2), Adv A Adv prae (z) (N5 N2), Pron Verb prae (na) N4 prae (w) (N6 N2 prae (na) N6), con (a) prae (po) Pron Adj – (po ludzku biorąc) – N6 Verb prae (do) N2, Adv Adv prae (na) N4 Verb Pron Adj N1 (Adj) (rozległe zdaniowe)	Litwo św Kazimierza z dynastii Jagiellonów, świadka historii Litwy, tak bardzo związanego z historią Polski, który przyszedł na świat w zamku królewskim na Wawelu, a po swojej przedwczesnej – po ludzku biorąc – śmierci powrócił do Wilna, skąd kiedyś na Wawel przybył jego litewski pradziad Yagiello-Yogaila (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Adj N2 (Adj), N2 con (i) N2 (N2 Adj), Part Adj N5 prae (do) Adj subst, Part con Part (i) N2 (N2 Adj) (rozległe)	Litwo błogosławionego arcybiskupa Yurgiusza Matulaitisa, założyciela i reformatora zgromadzeń zakonnych, ożywionego wielką miłością do Niepokalanej, niestrudzonego i nieustraszonego pasterza Kościoła Wileńskiego (PdoOJPII: ż. w.)

Ziemio

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 sing Adj	Ziemio podlaska (PdoOJPII: ż. w.)
N7 Adj, prae (ze) Pron Adj N5	Ziemio łowicka, ze swoją bogatą historią (PdoOJPII: ż. w.)
N7 Adj N2 – N2 (N2 N2 (Adj N2))	Ziemio błogosławionej Bolesławy Lament- fundatorki zgromadzenia sióstr Świętej Rodziny (PdoOJPII: ż. w.)
N7 sing Adv Part N5 Adj con (i) N5 Pron N2, Pron Adv Adj N2 Adv Adv Verb prae (przy) N6 con (i) Pron N6 (rozległe zdaniowe)	Ziemio tak hojnie ubogacona tradycją chrześcijańską i wiarą twego ludu, który pomimo dziejowych burz zawsze niezmiennie trwał przy Chrystusie i jego Kościele (PdoOJPII: ż. w.)

B) metaforyczne

a. pochodzenia biblijnego

Jednostkowe

Arcypasterzu

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 N2 prae (w) (N2 Adj)	Arcypasterzu Filadelfii w Stanach Zjednoczonych (DEPozk: L: ż. e.)

Kolektywne

Pasterze Kościoła

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl bibl N2 prae (w) N6	Pasterze Kościoła w Polsce (PdoOJPII: ż. w.)

b. kreatywne

Jednostkowe

Męczenniku

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 N2 Adj	Męczenniku stanu wojennego (H: ż. e.)

Obrońco

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7 Part) N2 N2	Obrońco nieustrudzony ludzi pracy (H: ż. e.)

Kolektywne
Słudzy Ludu Bożego

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Part N7 pl N2 Adj	Umiłowani Słudzy Ludu Bożego (LEP cz. 2: ż. w.)

Słudzy Kościoła Ludu Bożego

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7 pl N2N2Adj) – T3 pl	Słudzy Kościoła Ludu Bożego – Kapłani (HPKKW: ż. w.)

Sługi Ojca Stworzyciela

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
(N7 pl N2N2) Pron, Pron Verb Pron Adj N5	Sługi Ojca Stworzyciela tych, których powierza waszym braterskim dłoniom (DEPożk: PVI: ż. e.)

Uczniowie szkoły służby Bożej i szczerzej mądrości

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl Pron N2 (N2 Adj con (i) Adj N2), Pron Adv Verb N5	Uczniowie tej szkoły służby Bożej i szczerzej mądrości, którzy tu oddychacie pokojem (DEPożk: PVI: ż. e.)

c. zoomorficzne:
Zajączki

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
„Adj Adj N7 pl”	„Grodeckie białe Zajączki” (do dominikanek) (LJPIIdoD: ż. e.)

9) wykorzystanie imion (bez poprzedzającego tytułu typu T1 lub T3)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) Nom	Drogi Franciszku (3) (KSBM: zb. arch.)
Nom Adj (civ)	Franciszku drogi (KSBM: zb. arch.)
Nom afekt	Jasiu (LdoOK: ż. e.)

10) nazwy wyrażające więź:
A) przynależność do jednej wspólnoty
Kolektywne
Współbracia

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T2 pl prae (w) N6	Współbracia w kapłaństwie (K: ż. e.)
Pron Adj T2pl	Moi drodzy współbracia (H: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl Adj N2 (N2 N2)	Drodzy współbracia Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów (LdoOK: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl Part Adv prae (z) Adj N2	Drodzy Współbracia przybyli tutaj z całej Polski (H: ż. e.)
Adj (ecc) con (i) Adj (civ) T2 pl prae (w) Adj Pron N6 Nom con (i) prae (w) Adj N6	Czcigodni i drodzy Współbracia w świętym naszym Ojcu Franciszku i w Chrystusowym kapłaństwie (K: ż. e.)
Adj (civ) T2 pl prae (w) Adj N6 Nom	Kochani Współbracia w św. Ojcu Franciszku (K: ż. e.)

Współpracownicy

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
N7 pl	Współpracownicy (P.: ż. e.)

B) miejsce urodzenia lub zamieszkania
Jednostkowe
Współziomku

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) Pron N7	Najdostojniejszy nasz współziomku (DEPożk: L: ż. e.)

Relacja: wierni – duchowni

1) tytułatura profesjonalna
Jednostkowe
Arcybiskupie

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3 Nom, T3 konkur Adj	Księża Arcybiskupie Henryku, Metropolito

	Gnieźnieński (Pw: ż. e.)
Pron, T1 T3 Nom	Tobie, Księżę Arcybiskupie Henryku (H: ż. e.)
<i>Biskupie</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron, Pron T1 T3 Nom	Tobie, nasz Księżę Biskupie Andrzeju (H: ż. e.)
<i>Metropolit</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3 konkur Nom, T3 Adj	Księżę Arcybiskupie Henryku, Metropolit Gnieźnieński (Pw: ż. e.)
<i>Proboszczu</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny księżę proboszczu (Pw: ż. e.)
Adj (civ) T1 T3	Kochany księżę proboszczu (Pw: ż. e.)
<i>Kustoszu</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3	Ojciec kustoszu (2) (Pw: ż. e.)
Adj (ecc) T1 T3	Wielebny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.) Czcigodny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.)
Adj (civ) T1 T3	Szanowny ojciec kustoszu (Pw: ż. e.)
T3 Pron Adj N2	kustoszu tego czcigodnego Sanktuarium (Pw: ż. e.)
<i>Profesorze</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 T3	Czcigodny Księżę Profesorze (Pw: ż. e.)
<i>Księżę</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 Nom	Drogi księżę Stanisławie (Pw: ż. e.)
T1 T3	Księżę Konselebransie (Low: ż. e.)
<i>Konselebransie</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T1 T3	Księżę Konselebransie (Low: ż. e.)
<i>Rektorze</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 T3	Szanowny Księżę Rektorze (L: ż. e.)
Osoby konsekrowane	
Zakony męskie:	
<i>Dyrektorze</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T1 T3	Czcigodny Ojciec Dyrektorze (S: ż. e.)
Adj superl hist (ecc) T1 T3	Przewielebny Ojciec Dyrektorze (L: ż. e.)
Zakony żeńskie:	
<i>Matko generalna</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) (T3 Adj)	Wielebna Matko Generalna (Ż: ż. e.)
Z centrum dwuelementowym:	
<i>Ojciec Dyrektorze i rodzino²</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 T3 con (i) Adj N7 zb N2 (Adj)	Drogi Ojciec Dyrektorze i kochana Rodzino Radia Maryja (Low: ż. e.)
T1 T3 con (i) Adj N7 zb N2 (Adj)	Ojciec Dyrektorze i cała Rodzino Radia Maryja (Low: ż. e.)
kolektywne	
<i>Księża</i>	
Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T1 pl T6 pl	Drodzy księża jubilaci (Pw: ż. e.)

Pron, Adj (civ) T3 pl	Was, drodzy księża (Pw: ż. e.)
Adj (civ) T1 pl	Szanowni księża (Low: ż. e.)

Kapłani

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (civ) T3 pl	Drodzy kapłani (H: ż. e.)
Adj (civ) T3 pl prae (na) N6 prae (z) N5 N5 con (i) N5 N2 (T2 prae (w) N6 Adj) con (oraz) N5 Adj prae (do) N2 (N2 Adj prae (w) Pron N6) N5 N5 Nom	Czcigodni Kapłani na czele z Księdzem Dziekanem i Pasterzem parafii NSPJ w Tomaszowie Lubelskim oraz Wikariuszem Biskupim do spraw życia zakonnego w naszej diecezji ks. oficjałem Ryszardem (H: ż.e.)

Biskupi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl T1 pl T3 pl	Przewielebni księża biskupi (Low: ż. e.)

Arcybiskupi

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl T1 pl T3 pl	Przewielebni Księża Arcybiskupi (Low: ż. e.)

2) tytułatura symboliczna oraz profesjonalna wtórna (tzw. zwroty redundantne)

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
T4, T1 T3 Nom, T3 Adj	Ekscelencjo, Księża Biskupie Andrzeju, Ordynariuszu Toruński (Pw: ż. e.)

3) tytułatura symboliczna

Kolektywne

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj superl hist (ecc) T4 pl	Wielce Czcigodni Ekscelencje (Pw: ż. e.)

4) nazwy rodzinne

Jednostkowe

Siostry

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T2-3 T3	Czcigodna siostra dyrektor (Ż: ż. e.)

Kolektywne

Siostry

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Adj (ecc) T2-3 N7 pl	Czcigodne siostry prezentki (Ż: ż. e.)

5) nazwy ogólne profesjonalne (niebędące tytułaturą)

Z centrum jednoelementowym

Duchowni

Schemat strukturalny	Realizacja leksykalno-semantyczna
Pron N7 pl	Wszyscy duchowni (Low: ż. e.)